

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMİNDE KİLİKİA PEDİAS (ÇUKUROVA)
YERLEŞİMLERİ

HAZIRLAYAN

Aytül KAPLAN

DANIŞMAN

Prof.Dr. Hasan BAHAR

Konya-2015

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aytül KAPLAN		
	Numarası	934102011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TARİH/ ESKİÇAĞ TARİHİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora	☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hasan BAHAR		
Tezin Adı	Helenistik ve Roma Dönemimde Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Helenistik ve Roma Dönemimde Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri** başlıklı bu çalışma **16/02/2015** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Hasan BAHAR	Danışman	
Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Fatih Mehmet BERK	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ	Üye	

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Adı Soyadı: Aytül KAPLAN

Numarası: 934102011001

Ana Bilim / Bilim Dalı
TARİH /ESKİÇAĞ TARİHİ

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı: Hellenistik ve Roma Dönminde
Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri

Öğrencinin

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

Öğrencinin

Adı Soyadı: Aytül
KAPLAN

Numarası :934102011001

Ana Bilim / Bilim Dalı

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Hasan BAHAR

Tezin Adı: Hellenistik ve
Roma Döneminde Kilikia
Pedias (Çukurova)
Yerleşimleri

ÖZET

Eski Yunan ve Romalı yazarlar ve coğrafyacılar, Kilikia'yı iki bölüme ayırmışlardır. Bölgenin dağlık, yani batı bölümüne Kilikia Tracheia veya Oreine Kilikia ya da Latince Cilicia Aspera, doğudaki ovalık bölüme ise, Pedias veya Idios Kilikia ya da Cilicia Compestris ismini vermişlerdir.

Bu çalışmada Kilikia Pedias'ın batısından itibaren, Göksu Havzası ve Berdan Irmağı Havzası yerleşmeleri, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri (Yukarı Ova-Aşağı Ova) Havzası yerleşmeleri, bölgeyi bir ağ gibi kaplayan yollar üzerinde kurulan kentlerin birbirleri ile olan ilişkileri, incelenmiştir. Doğu kıyısındaki kentlerin Suriye, Mezopotamya, Yunanistan ve diğer Avrupa ekonomileri ile ilgileri, ayrıca Anadolu'nun diğer bölgelerine ulaşımı bunu nasıl gerçekleştirdikleri araştırılmıştır. Bundan başka, tarihin derinliklerinden itibaren Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde bölgenin yerleşimlerinin konumları ve sayıları, siyasi gelişmelere göre değerlendirilmiştir.

Bölgede tarihin her dönemine ait bir çok kent ve kale mevcuttur. Kuzeyden ve doğudan bölgeyi kapatan Toros Dağları ve uzantısı Amanoslar üzerinde, ulaşımı sağlayan geçitler ve bu geçitleri korumak için bir çok kale vardır. Kilikia Pedias'ın Orta Anadolu, Suriye ve Batı Akdeniz kentleri ile bağları, geçitler sayesinde artmış, birçok bölge birbirine bağlandığı gibi, limanları vasıtasıyla başka ülkeler ile geniş ticaret hacmine de sahip olunmuştur.

Bölgedeki yerleşmeler; 1- Höyükler, 2- Kentler, köprüler ve su sistemi, 3- Tapınaklar ve nekropoller, 4- Kaleler şeklinde dört ana grupta ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Hellenistik Dönem, Roma Dönemi, Ovalık Kilikia, Yerleşmeler

Adı Soyadı: Aytül KAPLAN

Numarası: 934102011001

Ana Bilim / Bilim Dalı

TARİH /ESKİÇAĞ TARİHİ

Programı

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı

Prof.Dr.Hasan BAHAR

Tezin İngilizce Adı:

SETTLEMENTS IN THE
HELLENISTIC AND
ROMAN PERIOD IN
CILICIA PEDIAS
(ÇUKUROVA)

Öğrencinin

SUMMARY

Ancient Greek and Roman writers and geographers have separated Cilicia into two parts. They have named the western part which is mountainous as Cilicia Tracheia or Oreine Cilicia or Cilicia Aspera in Latin and the eastern part which is plain as Pedias or Idios Cilicia or Cilicia Compestris.

In this study, starting from Cilicia Pedias; Göksu Basin and Berdan River Basin settlements, Seyhan and Ceyhan Rivers (Upper Plain-Lower Plain) Basin Settlements and the relations of cities which were built on roads covering the region like a web have been studied. The relations of the cities on the eastern bank with Syria, Mesopotamia, Greece and other European economies have been studied as well as the transportation to other regions and how they achieved it. Furthermore, the locations and number of the settlements in the region have been evaluated according to political developments since the eternity.

There are many cities and castles belonging to every period of history. There are many mountain passes providing transportation and castles for protecting these mountain passes on the Taurus Mountains covering the region from north and east and Amanos Mountains which are the extension of the Taurus Mountains. The ties of Cilicia Pedias with middle Anatolia, Syria and western Mediterranean cities developed thanks to these mountain passes and apart from a wide range of trade with other countries via ports many regions were connected to eachother.

Settlements in the region have been handled in four main groups as: 1- Tumuli, 2- Cities, bridges and water system 3- Temples and necropolis 4- Castles

KEYWORDS: Hellenistic Period, Roman Period, Cilicia Pedias, settlements

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	XV
Kısaltmalar ve Tanımlar	XVI-XIX
GİRİŞ.....	1
I.Bölüm	
Bölgenin Coğrafi Konumu ve Tarihi Coğrafyası	3
I.1.1.Doğal Durum.....	3
I.1.2.Ovalık Alan.....	3
I.1.3.İklim ve Bitki Örtüsü.....	5
I.1.4. Akarsular	5
I.1.2.Kilikia Pedias'ın Tarihi Coğrafyası.....	8
I.2.1.Kilikia Adı ve Kilikia Pedias'ın Sınırları.....	8
I.2.2. Yollar.....	14
I.2.2.1.Antik Yollar.....	14
I.2.2.1.1.Bölgeyi Kuzeye Bağlayan Yollar	
I.2.2.1.1.1. Gülek Boğazı (Kilikia-Gülek Boğazı-Kapadokia).....	15
I.2.2.1.1.2.Kozan (Sis)-Kayseri Yolu (Gezbel üzerinden Kilikya'ya inen yol).....	17
I.2.2.1.1.3. Kozan (Sis) -Karaköy- Fıraktin- Develi-Kayseri Yolu.....	17
I.2.2.1.1.4.Kuruçay Bel ve Kiraz Bel üzerinden Kilikya'ya inen Yol.....	18
I.2.2.1.1.5. Sertavul Geçidi.....	18
I.2.2.1.1.6.Yukarı Seyhan Havzası'ndaki Yol Ağları.....	19
I.2.2.1.1.6.1.Kış Ceyhan'da geçiren Müsür Yörükleri'nin kullandığı, Kayseri Yahyalı ve Çamardı bölgesine giden göç yolu.....	19
I.2.2.1.1.6.2. Karaevli Yörükleri'nin kullandığı Kozan'dan Kayseri'ye giden Kervan Yolu--	20
I.2.2.1.1.6.3. Horzum Yörükleri'nin kullandıkları Kozan-Kayseri Kervan Yolu.....	21
I.2.2.1.1.6.4. Sakar Yörükleri'nin kullandığı Kozan-Kayseri Kervan Yolu.....	21
I.2.2.1.1.6.5 Aladağ-Pozantı Vadisi Yol Ağları.....	21

I.2.2.1.2.Bölgeyi Doğuya Bağlayan Yollar-----	22
I.2.2.1.2.1.Meryemçil Beli – Aslanlı Bel (Doğudaki Yol)-----	22
I.2.2.1.2.2. Çiçekli Dere Yolu (Mazgaç Beli-Bağdaş Beli) (Batıdaki yol)-----	23
I.2.2.1.2.3. Çukurova – Fırat Havzası Yolu-----	24
I.2.2.1.3. Bölgeyi Batıya Bağlayan Yollar-----	25
I.2.2.2.Çukurova İçi Yol Ağları-----	25
I.2.2.3. Bölgedeki Limanlar ve Antik Çağda Denizcilik-----	27
I.3.Hellenistik Öncesinde Kilikia Pedias'ın Tarihi-----	29
I.3.1.Prehistorik Çağlarda Çukurova (Ovalık Kilikya) 'daki Yerleşimler-----	29
I.3.2.Tarih Çağlarında Kilikia Pedias-----	31
I.3.3.Kilikia'da Seyennesisler Dönemi ve Persler-----	36
II.Bölüm	
Hellenistik Ve Roma Dönemi Kilikia Pedias Kaynakları ve Kilikia Pedias-----	39
II.1.1.Antik Dönemdeki Yazılı Kaynaklar-----	39
II.1.2.Bölgedeki Arkeolojik Çalışmalar-----	40
II.1.2.1. Gezinler-----	41
II.1.2.2. Bilimsel Çalışmalar, Kazılar ve Yüzey Araştırmaları-----	44
III.Bölüm	
Hellenistik Ve Roma Dönemi'nde Kilikia Pedias Tarihi-----	54
III.1.Hellenistik Dönem -----	54
III.1.1.Seleukos Yönetimi-----	57
III.2. Kilikia Pedias'ta Roma Dönemi	
III.2.1. Roma'nın Anadolu İle Siyasi İlişkilerinin Başlaması-----	61
III.2.2. Kilikia Korsanları-----	62
III.2.3.Cilicia (Kilikya) Eyaleti-----	65
III.2.4.Kilikia'da Pompeius, Korsanların Sonu ve Kilikia Eyaleti'nin (Provincia Cilicia) Kuruluşu-----	68

III.2.5. Cicero'nun Kilikia Eyaleti Valiliği, Roma Parth Savaşları-----	72
III.2.6. Roma İçsavaşları ve Kilikia Eyaleti-----	78
III.2.7. Marcus Antonius ve Parthlar İle Yaptığı Savaşlar-----	79
III.2.8. Kilikia Pedias'ta Roma Yönetimi ve Tarkondimotos Krallığı-----	81

IV. Bölüm

Kilikia Pedias'ın Ekonomisi ve Sosyal Hayatı

IV. 1. Kilikia Pedias'ın Ekonomisi -----	88
IV.1.1.Toprağa dayalı üretim -----	89
IV.1.1.1.Tarımsal Üretim-----	90
IV.1.1.2.Endüstriyel Üretim-----	94
IV.1.1.2.1. Zeytin - Zeytinyağı Üretimi ve Üzüm - Şarap Üretimi-----	95
IV.1.1.2.2.Dokumacılık -----	97
IV.1.1.2.3.Seramik Üretimi -----	-----
IV.1.2.Maden Üretimi -----	101
IV.1.3.Ticaret -----	103

V. Bölüm

Kilikia Pedias'taki Yerleşimler-----

V.1. Höyükler -----	108
V.1.1. Tömük (Tömükkale=Elvanlı) Höyük -----	108
V.1.2. Kabarsa -----	108
V.1.3. Çavuşlu -----	109
V.1.4. Tırmıl Tepe (Tarsus)-----	109
V.1.5. Kastel Höyük -----	109
V.1.6. Dikili Höyük -----	110
V.1.7. Velican Höyük-----	110
V.1.8. Çine Köyü -----	110
V.1.9. Hacep Höyüğü -----	111

V.1.10. Paşalı Höyük	111
V.1.11. Höyük	111
V.1.12.Dervişler Höyük	112
V.1.13.Çiftlik Höyük	112
V.1.14. Kocahöyük	112
V.1.15. Höyük	112
V.1.16. Kayarlı Höyüğü	113
V.1.17.Yarımca Höyüğü	113
V.1.18. Tanrıverdi Höyük	113
V.1.19.Karaoğlanlı Höyük	113
V.1.20.Buruk Höyük	114
V.1.21.İncirlik Höyük	114
V.1.22. Camili Höyük	114
V.1.23.Hocalı Höyük	115
V.1.24.Yerdelen Höyük	115
V.1.25.Topraktepe Höyüğü	115
V.1.26.Eski Höyük Tepesi	115
V.1.27.Karahöyük	116
V.1.28. Ayvalı Höyük	116
V.1.29.Tırmıl Höyük (Kozan)	116
V.1.30.Alapınar Höyük	117
V.1.31.Hamam Höyük	117
V.1.32.Tılan Höyük	118
V.1.33.Tezik Tepe	118
V.1.34.Çukurköprü Höyük	119
V.1.35.Çatalpınar-Akpınar Yerleşmesi	120
V.1.36.Kürkçüler Höyük	120

V.1.37.Sirkeli Höyük-----	120
V.1.38.Tatarlı Höyük -----	122
V.1.39.Hacılar Höyük -----	126
V.1.40.Yarımhöyük -----	127
V.1.41. Adatepe II (Balağıl Höyüğü)-----	127
V.1.42. Bakırlı Çiftlik Höyük/İkizhöyük-----	128
V.1.43.Mercin-Boz Höyük-----	128
V.1.44. Hikmet Höyük/Ertekin Bey Höyüğü-----	129
V.1.45. Yarımhöyük/Ömer Ağa'nın Höyüğü-----	129
V.1.46. Mısırlı Çiftliği-----	130
V.1.47. Yıkık (Kırık) Kilise-----	130
V.1.48. . Pascu Höyüğü/Pasgüden Höyüğü-----	131
V.1.49. Kırımoglu Çiftlik Höyük-----	131
V.1.50. Çatalhöyük (İkiztepe)-----	132
V.1.51.Ökkeş Höyük-----	132
V.1.52.Karahöpür Höyük-----	133
V.1.53. (H)Arlavuk Höyük-----	133
V.1.54. Semerci Höyük-----	133
V.1.55. Harputlu Tepesi-----	134
V.1.56. Yalaközü Höyük/Sarı Höyük-----	134
V.1.57. Boz Höyük I. ve Kuyluklu (Çakmaktepe) Mevkii Yerleşimi-----	135
V.1.58.Sel Tepe-----	135
V.1.59.Doruk Tepe-----	136
V.1.60. İsalı (Eseli Höyüğü) Köyü-----	136
V.1.61.Vayvaylı Köyü-----	137
V.1.62.Kamışlı Yerleşmesi-----	137
V.1.63. Dokuz Kardeşler Yerleşmesi-----	137

V.1.64.Topraklı Yerleşmesi-----	138
V.1.65.Kızıldere-----	138
V.1.66.Berha Yerleşmesi-----	139
V.1.67.Ekinyazı Höyük-----	139
V.1.68.Kırırköprü Höyük-----	139
V.1.69.Domuztepe Höyüğü-----	140
V.1.70.Kameroğlu Höyük-----	140
V.1.71.Kaldırım Höyük-----	140
V.1.72. Yenice Höyük-----	141
V.1.73.Narlıören Höyük-----	141
V.1.74.Kinet Höyük -----	141
V.2. Kentler, Köprüler, Su Sistemi-----	143
V.2. 1.Seleukeia ad Kalykadnos (Silifke)-----	143
V.2.2. Korykos (Kız Kalesi/ Cennet-Cehennem Mağraları)-----	145
V.2.3. Porto Calamie (Narlıkuyu), Poimenios Hamamı ve Üç güzeller Mozaïği-----	146
V.2.4. Elaiussa-Sebaste-----	147
V.2.5. Eleiussa-Sebaste ve Korykos Su Sistemi-----	148
V.2.6. Korasion (Susanoğlu)-----	149
V.2.7. Karakabaklı-----	150
V.2.8.Paslı-----	150
V.2.9. Barakçı-----	150
V.2.10. Dikilitaş-----	150
V.2.11. Mersin Toroslar İlçesi'ndeki Su Yapısı-----	151
V.2.12. Emirler Ören Yeri-----	151
V.2.13. Alacaören-----	151
V.2.14. Sol(o)i-Pompeipolis-----	151
V.2.15. Yumuktepe (Zephyrion=Zephyrium=Mersin)-----	156

V.2.16. Topraktepe, Karaduvar ve amlıyayla(Lampron=Namrun=İllibru)-----	163
V.2.17.Gözlükule (Tarsus)-----	164
V.2.18. Adana (Adaniya)-----	172
V.2.19. Augusta Antik Kenti-----	175
V.2.20.Altınini Yeraltı Kenti-----	177
V.2.21.Akören -----	178
V.2.22.Eğner-----	178
V.2.23. Sizzū=Sision=Siska=Sis (Kozan)-----	179
V.2.24. Kuytucak Köyü-----	181
V.2.25. Kastabala=Hierapolis (Bodrum Kale) -----	182
V.2.26. Anavarza (Anazarbos) -----	187
V.2.27. Flaviopolis (Kadirli) -----	194
V.2.28. Domuztepe-----	195
V.2.29. Neronias/Irenepolis (Düziçi)-----	196
V.2.30. İdem Hamam Kalıntısı -----	199
V.2.31. Mopsouhestia (Misis=Yakapınar) -----	199
V.2.32. Kurtpınarı -----	202
V.2.33. Taş Döşeme -----	203
V.2.34. Magarsos (Karataş) -----	204
V.2.35. Mallos (Kızıлтаhta?)-----	207
V.2.36. Aegeai (Yumurtalık) -----	208
V.2.37. Alai Köyü -----	214
V.2.38. Karanlık Kapı -----	214
V.2.39. Oeniandros-Epiphaneai (Erzin) -----	215
V.2.40. Rhosus (Arsuz) -----	217
V.2.41. Myriandros =Aleksandrea (İskenderun) -----	218
V.2.42. Baias (Payas) -----	220

V.3. Tapınak Ve Nekropoller	221
V.3.1. Olba-Diocaesaera(Uzuncaburç)	221
V.3.2. Adamkayalar	222
V.3.3. Mezgıt Kale (Anıt Mezar)	223
V.3.4. Takkadın-Tekkadın	223
V.3.5. Toroslar İlçesi'ndeki Kaya Mezarları	223
V.3.6. Şaar	224
V.3.7. Üçtepe	224
V.3.8. Koyunevi Nekropol Alanı	224
V.3.9. Saygeçit Köyü Nekropol alanı	225
V.3.10. Bingüç	225
V.3.11. Kayabaşı Kilisesi	225
V.3.12. Karaisalı Hacımusalı Mezar Kalıntısı	225
V.3.13. Ergenuşağı Köyü	226
V.3.14. Marankeçili Köyü	226
V.3.15. Akdam Köyü	227
V.3.16. Yassıçalı Köyü	227
V.3.17. Kayhan	228
V.3.18. Kuyuluk Köyü	228
V.3.19. Dikilitaş Köyü Nekropolü	229
V.3.20. Hamamköyü	229
V.3.21. Bulduklü Köyü	230
V.3.22. Eskikabasakal Peri Kalesi	230
V.3.23. Kırkkapı Kilisesi	231
V.3.24. Ferhatlı Köyü	231
V.3.25. Belören -Sarımağra-Nekropol	232
V.3.26. Kurtpınarı Beldesi Yüceören Köyü	232

V.3.27. Adatepe -----	232
V.3.28. Hamdilli Köyü Nekropolü -----	233
V.3.29. Kokartepe -----	233
V.3.30. Köşreli-Ekinyazı -----	233
V.3.31. Ayas Köyü Nekropol Alanı -----	234
V.3.32. Zeytinbeli Köyü Nekropol Alanı -----	234
V.4. Kaleler-----	235
V.4.1. Hançer Kale-----	235
V.4.2. Işıkkale -----	235
V.4.3. Sinekkale -----	235
V.4.4. Keşlitürkmenli ve Aslantaş -----	236
V.4.5. Curbundu Kale -----	236
V.4.6. Ağzıkaraca Kalesi -----	236
V.4.7. Alören Beldesi Civanbey Mahallesi -----	237
V.4.8. Yeniköy (Mazılık=Gireğe Yaylası) Arkeolojik Yerleşmesi -----	237
V.4.9. Meydan Kalesi -----	237
V.4.10. Bayramker Kalesi -----	238
V.4.11. Maran Kalesi -----	238
V.4.12. Kaleyüzü Gözetleme Kulesi -----	239
V.4.13. Andıl Kalesi -----	239
V.4.14. Feke (Baka=Vahka) -----	242
V.4.15. Saimbeyli (Badimon=Hacın) -----	244
V.4.16. Hemite (Amuda) Kalesi -----	245
V.4.17. Kürek Kalesi -----	246
V.4.18. Toprakkale (Kınık) -----	247
V.4.19. Aşılı Kalesi -----	248
V.4.20. Kaypak Savranda Kalesi -----	248

V.4.21. Çem Kalesi	249
V.4.22. Çardak Kalesi	250
V.4.23. Bahçe Kalesi	250
V.4.24. Babaoğlan Kalesi	250
V.4.25. Gebeli Kötü Kale	251
V.4.26. Esenli Kalesi	251
V.4.27. Kalkan Kalesi	252
V.4.28. Kalealtı	252
V.4.29. Kum Kale	253
V.4.30. Mitisin Kalesi	253
V.4.31. D(T)umlu Kalesi	254
V.4.32. Bucak Köyü	255
V.4.33. Gökvelioğlu (Güveloğlu) Kalesi	255
V.4.34. Yılankale	256
V.4.35. Sarıseki Kalesi	257

VI. Bölüm

Yukarı Seyhan Havzası - Yukarı Ceyhan Havzası Bağlantılarını Sağlayan Güzergâhlar Üzerindeki Yerleşmeler	258
VI.1. Karasis Kalesi (Kyinda?)	258
VI.2. Karabucak Şapel	259
VI.3. Mahyalar Köyü	259
VI.4. Kuyubeli Kalesi	260
VI.5. Uğurlubağ Köyü ve Kalesi	260
VI.6. Tenkerli Anıt Mezarları	262
VI.7. Paşalı Köyü Çorcular Mahallesi Anıt Mezarları	263
VI.8. Akçaluşağı Köyü	263
VI.9. Kozan Sıralıf, Durmuşlu Köyü ve Suluhan Yaylası	264

VI.10. Akkaya-Üsküyen -----	264
VI.11. Köleli Kalesi -----	265
Sonuç -----	266
BİBLİYOĞRAFYA -----	272
EKLER LİSTESİ -----	314
Tablo ve Grafikler -----	317
Resimler -----	327
Haritalar -----	357-364
Özgeçmiş -----	365

ÖNSÖZ

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı'na sunulan, "Hellenistik ve Roma Dönemi Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşmeleri" adındaki doktora tezinde, tarih boyunca bir çok kavmin ve medeniyetin dikkatini çeken Kilikia Pedias-günümüzdeki adı Çukurova-ın, batı kıyısı ile Göksu Havzası kentlerini, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri (Yukarı Ova-Aşağı Ova) Havzası kentlerini bölgeyi bir ağ gibi kaplayan yollar üzerinde kurulan kentlerin birbirleri ile olan ilişkilerini, bölgenin doğu kıyısındaki kentlerin Suriye ve Mezopotamya ile ilişkisini ortaya çıkarıp, Yunanistan ve diğer Avrupa ekonomileri ile ilgileri, Anadolu'nun diğer bölgelerine ulaşımı bunu nasıl gerçekleştirdikleri araştırılmıştır. Bundan başka, önceki uygarlıklardan da bahsedilerek, araştırma konusu olan Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne kadar, bölgenin gelişimi, yerleşim merkezlerinin özellikleri ve ticaret yollarının durumları incelenmiş ve bunların Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde bölgenin yerleşimlerinin konumlarına ve sayılarına, siyasi gelişmelerine etkileri değerlendirilmiş, daha sonra da Hellenistik ve Roma Dönemleri'ndeki gelişmeler, incelenmiştir. Kilikia Pedias adı verilen Ovalık Kilikia'nın coğrafik konumunun, Hellenistik dönemde ve ardından Roma döneminde, insanlık tarihine yapmış olduğu ekonomik, siyasi, sosyal katkıları araştırılmıştır.

Bu konunun araştırılmasında bana rehberlik yapan, danışman hocam, Sayın Prof. Dr. Hasan BAHAR'a, yoğun mesaisi içinde, değerli fikirlerini benimle paylaşan ve tezimin metodu üzerinde öneriler vererek yolumu aydınlatan, Mersin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Öğretim Üyesi, Sayın Prof. Dr. Efrumiye ERTEKİN'e, mesai saati veya tatil günü demeden, saatlerce tezimi inceleyip, eksiklerimi gösteren, çalışmalarım esnasında, araştırmalarını bir iz gibi takip ettiğim, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Öğretim Üyesi, Sayın Doç. Dr. Mehmet KURT'a, değerli mesailerini ayırarak bana yol gösteren Sayın Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN'e, Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa YILMAZ'a ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ'a teşekkürlerimi arz ederim.

KISALTMALAR

A.A	: Archologischer Anzeiger
Adalya	: Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı
AfO	: Archiv fur Orientforschung
AJA	: American Journal of Archaeology.
AKMED	: Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
AM	: Athenische Mitteilungen
An.Ar	: Anadolu Araştırmaları
ANAN	: Anatolia Antiqua
ANMED	: Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Anadolu Akdenizi
ANRW	: Aufstieg und Niedergang der romischen Welt. ArkSan
Ark ST	: Arkeometri Sonuçları Toplantısı
AoF	: Altorientalische Forschungen
AS	: Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara
AST	: Araştırma Sonuçları Toplantısı
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafiya Fakültesi
BASOR	: Bulletin of the American Schools of Oriental Research
B.Com.	: Bullettino della Commissione archeologica comunale di Roma
BSL	: Papers of the British School at London
CAGD	: Assyriological Center Georges Dossin
CAH	: The Cambridge Ancient History
CANEI	: Constant And Never Ending Improvement
CHJ	: Cambridge Historical Journal
CIA	: Corpus Inscriptionum Atticarum

CISA	: Certified Infe'nnetien Systems Auditer kaeetfl'rremmr.
Cicero, ad. Att.	:Cicero, Epistulae ad Atticum
Cicero, ad fam.	: Cicero, Epistulas ad Familiares
Cic. leg. Man	: Cicero, Legibus Man
Cic., Pro Arc.	: Cicero, Pro Archia,
Ç.Ü.	: Çukurova Üniversitesi
DAI	: Deutsches Archäologisches Institut
dam.	: dekametre
DOP	: Dumbarton Oaks Papers
ETÇ	:Eski Tunç Çağı
GTÇ	:Geç Tunç Çağı
GR	: Grek
GRBS	: Greek, Roman and Byzantine Studies
HSCP	: Harvard Studies in Classical Philology;
İst.Mitt	: Istanbuler Mitteilungen
JAOS	: Journal of the American Oriental Society
JCS	: Journal of Cuneiform Studies
JEA	: The Journal of Egyptian Archaeology
JHS	: The Journal of Hellenic Studies
JNES	: Journal of Near Eastern Studies
JRS	: The Journal of Roman Studies
ha	: hektar
KBo	: Hitit Çivi yazılı metinler kataloğu
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
KUB	: Hitit Mitoloji veya dini metinler kataloğu.
Kül.Var.Müz.Gn.Md.	: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğu

MDOG	: Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin
M.K.Ü.	:Mustafa Kemal Üniversitesi
Od.	:Ad Odysei
OIP	: Oriental Institute Publications
OTÇ	:Orta Tunç Çağı
Or.	: Orientalia (Pontificio Istituto biblico)
Ph.D. Indiana University	: Doctoral Programs : Indiana University
Plut.,Atn.	: Plutarkhos, Marcus Antonius
Plut. , Art.	: Plutarkhos, Artakrsases
Plut. Dem.	: Plutarchos, Demetrius
PRGS	: The Pardee RAND Graduate School
RA	: Revue archéologique
RGF	: Römisch-Germanische Forschungen
RPh	: Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes
SBK	:Arkeolojide önem sembolü kodu
StBoT	: Studien zu den Bogazköy-Texten
TAD	: Türk arkeoloji dergisi
T.A.Y.	: Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri
TİD	: Tüm İnternet Derneği
TTKong.	: Türk Tarih Kongresi
TPAPA	: Transpacific Step-Up Preference Securities
UF	: Ugarit-Forschungen. Internationales Jahrbuch für die Altertumskunde Syrien-Palästinas
WO	: Die Welt des Orients. Wissenschaftliche Beiträge zur Kunde des Morgenlandes
XLAST	: The coordinate values that are stored in the variables are automatically updated by these nontext functions
UNESP	: Universidade Estadual Paulista

vd.	: ve devamı
YKY	: Yapı Kredi Yayınları
yy.	: yüzyıl
ZA	: Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie

GİRİŞ

Kilikia, her biri ayrıcalıklı özelliklere sahip medeniyetlerin kurulduğu Anadolu'nun, güneyindeki, bol güneşli ve bereketli bölgenin ismidir. Günümüzde buraya Çukurova denilmektedir. Kilikia, Doğuda Amanos Dağları'ndan batıda Alanya'ya kadar olan toprakların genel ismidir. Kilikia, antik kaynaklarda Dağlık Kilikia Grekçe'de Kilikia Tracheia ve Ovalık Kilikia Grekçe'de Kilikia Pedias olarak iki bölüme ayrılmıştır.

Bu çalışmada, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Kilikia Pedias'daki kent gelişimi, kent ile köy ilişkileri ve bu ilişkilerin halkın kültürel, ticari ve iktisadi hayatına katkılarının araştırılması amaçlanmıştır. Bölge geniş, yerleşim yerlerinin çeşitliliği ve sayısı çoktur.

Araştırmanın kapsamı, iki ana unsurdan oluşturulmuş olup, bunlardan birincisinde; Kilikia Pedias'ın tarih boyunca gelişimi, hangi isimlerle bilindiği, hangi toplumlar tarafından yerleşildiği, coğrafi özellikleri, Berdan Irmağı Havzası ile Seyhan ve Ceyhan Nehirleri Havzası kentlerini, bölgeyi bir ağ gibi kaplayan yollar üzerinde kurulan kentlerin birbirleri ile olan ilişkilerini, doğu kıyısındaki kentlerin Suriye ve Mezopotamya ile alakasını, Yunanistan ve Avrupa ekonomileri için ne değer taşıdığını, ayrıca Anadolu'nun diğer bölgelerine ulaşımı, bunu nasıl gerçekleştirdikleri incelenecektir. Kısacası coğrafi özellikler ve kültürel gelişim üzerinde durulacaktır. Bölgenin coğrafi yapısı, buradaki yerleşim merkezleri ve üretimi ile doğrudan ilişkilidir. Daha sonra bölgenin sınırları ve tarih boyunca aldığı isimler ele alınacaktır. Kilikia'nın, en eski dönemlerden itibaren hangi isimleri aldığı ve sınırları belirlenerek, incelenecek alanın coğrafyası ortaya çıkarılacaktır. Karatepe (Asitawatia) hariç bütün yerleşimlerin Hellenistik ve/veya Roma Döneminde de meskun olduğu görülmektedir. Yeni yerleşimlerin açılmasının yanı sıra, eskileri de büyümüş ve genişlemiş olduğundan, bölgenin Hellenistik Dönem öncesi de incelenecektir.

Ayrıca, bölgeden bahseden antik kaynaklar ile bölgede yapılan Arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları da ele alınacaktır.

Daha sonra bölgenin Hellenistik ve Roma Dönemi tarihine geçilerek, burada Büyük İskender'in Kilikia Pedias'a gelişi, buradaki faaliyetleri ve doğu seferi esnasında Hindistan'a kadar gidebilmesi için, Kilikia geçitlerinden ve limanlarından nasıl

faydalandığı, daha sonra ölümünden itibaren başlayan Hellenistik Dönem tarihi, bu dönemdeki bölge kentlerinin faaliyetleri ele alınacaktır. Roma Dönemi başlamadan önce geçiş dönemi olan "Korsanlar" dan sonra, Roma'ya bağlı Tarkondimotos Krallığı incelenecek ve Roma Dönemi'nde, Cilicia Eyaleti'nin kuruluşu, kentlerinin birbirleriyle yarışları, üretimleri, ulaşımları, bölgedeki ve bölge ile alakalı savaşlar ve diğer önemli faaliyetleri gösterilecektir. Roma Dönemi'ni İmparator Heraklius (575-641) çağına getirmek hedeflenmiştir. Zira, İlkçağ'ın kültürel devamlılığı bu döneme kadar yansımaktadır. Ayrıca bu dönemde bölge ekonomisi ve sosyal yapısı da ele alınacaktır. Hellenistik ve Roma Dönemi'nde bölgede tapınılan tanrı ve tanrıça kültleri incelenerek, bu kültürlerin bölge halkı üzerindeki kültürel, siyasi ve iktisadi etkilerine dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın kapsamının ikinci unsurunda ise; Hellenistik ve Roma yerleşimlerinin büyüklük ve nitelikleri, kentleşme ve kent çevresinde köy yerleşimleri ile kaleler incelenecektir. Bunlardan başka, bölgede – varsa - daha önceden farkedilmeyen yerleşim yerleri ve yerleşim yerlerini birbirine bağlayan yol güzergahları aranacaktır.

Bölgede tarihin her dönemine ait birçok kent ve kale mevcuttur. Kuzeyden ve doğudan bölgeyi kapatan Toros Dağları ve uzantısı Amanoslar üzerinde, ulaşımı sağlayan geçitler ve bu geçitleri korumak için birçok kalenin varlığı görülmektedir. Kilikia Pedias'ın kendi içindeki ve başka bölgelerle bağlantılarını sağlayan geçitlerin ve geçitler üzerindeki yerleşimlerin rolleri ve önemleri incelenecektir. Ayrıca, bölgedeki üretimin, iktisadi kazancın ve bunlara bağlı olarak kültürel gelişimin, kara yollarının bağlandığı limanları vasıtasıyla dünyaya nasıl açıldığı araştırılacaktır.

Bölgedeki yerleşimler; 1- Höyükler, 2- Kentler, köprüler ve su sistemi, 3- Tapınaklar ve nekropoller, 4- Kaleler şeklinde dört ana grupta ele alınacaktır.

I.Bölüm

I.1. Bölgenin Coğrafi Konumu ve Tarihi Coğrafyası

I.1.1. Doğal Durum

Kilikia Pedias, günümüzde Çukurova Mersin, Adana, Osmaniye ve kısmen de Antakya (Hatay) illerini kapsayan, Toros Dağları'nın eteklerinde oluşan ve güneye doğru genişleyen bir ovadır. Çukurova'nın tamamı ova değildir, engebeli arazileri ve dağ görünümlü tepeleri de mevcuttur. Ancak hakim yapı ovalık olduğu için bu isim verilmiştir. Çukurova'yı oluşturan düz ovanın uzunluğu güneyden kuzeye 80km. ve doğudan batıya 160km.dir¹. Ovayı, kuzeyde ortalama yüksekliği 800-1000 m. olan, kalkerden oluşan bir plato kuşatır. Mersin'den itibaren bu kalker plato denize iyice yaklaşmaktadır².

Bölgenin kuzeyindeki Toros sıradağları üzerindeki Bolkar, Aladağ ve Tahtalı Dağları'nın arasındaki geçitler, bölgeyi hem içinde birbirine bağlamakta, hem de dışarıyla bağlantısını sağlamaktadır. Bu geçitler en batıdan itibaren Bolkar Dağları'nın üzerindeki Sertavul, Aladağlar'daki Gülek, Tahtalı üzerinde de en kuzeyden itibaren Gezbel, Mazgaç, Kiraz Bel, Bağdaş Beli, Almadere (Elmedere), Üsküyen ve Meryemçil Beli ve diğer geçitlerdir. Ayrıca ovalık alanın Tarsos, Adana ve Ceyhan Ovaları'nın jeomorfolojik oluşumu ve dolayısıyla Seyhan, Ceyhan ve Berdan Irmakları'nın bu oluşumlara katkısı ve üretimdeki rolleri, ulaşımdaki yol güzergahlarının ortaya çıkmasındaki önemleri oldukça büyüktür.

I.1.2.Ovalık alan

Bütünüyle Adana Ovası adı verilen havzanın güneyindeki bölümüne Çukurova, kuzeyde kalan bölüme ise Yukarı Ova- Anavarza denir. İki ovayı Misis (Cebelinur) Dağları ayırır. Tepe özelliği gösteren bu dağların en yüksek noktası olan Cebelinur Dağı'nın yüksekliği 770 m. dir³.

¹ Yıldırım 2010:1

² Ünal-Girginer 2007: 48.

³ Ener 1999: 2-4; Girginer 2003: 232; Girginer 2004: 63; Ünal-Girginer 2007: 23; Salman-Kaya 2008: 9-12; Ürgenç 2012: 110-112, 179-180.

Orta Toros eteklerinden Akdeniz'e kadar uzanan ovanın bütünü Adana Ovası adıyla anmak, Yüreğir, Misis, Ceyhan, Haruniye, Osmaniye ve Yumurtalık ovaları gibi daha çok sayıda ova birimlerine ayırmak mümkündür. Bu ovaların en büyüğü 205.000 ha. genişliğindeki Ceyhan Ovası'dır. Ceyhan Ovası'nın denizden yüksekliği 20-50 m.dir. Ceyhan Deltası, kuzeyde doğu-batı uzanımlı Toros sıradağları ile, doğuda güneybatı-kuzeydoğu uzanımlı Amanos dağları arasında meydana gelmiş olan Çukurova jeolojik havzasının en geniş bölümlerinden biridir⁴. Bu havza, deniz altında güneybatıya uzanarak Akdeniz havzasına bağlanır. Baska bir sözle, Çukurova jeolojik ve jeomorfolojik açıdan Toros dağları ile Kıbrıs adası arasındaki Kilikia derin deniz havzasının kuzeydoğu ucunu oluşturur. Bu sebeple; Ceyhan deltasının oluşumu, genel olarak Tersiyer sonlarından itibaren gelişen Kuzeydoğu Akdeniz- Kilikia havzasının jeolojik evrimi ile doğrudan bağlantılıdır⁵.

Bölgedeki diğer ova 125.000 hektarlık Yüreğir Ovası'dır. Yüreğir Ovası'nın denizden yüksekliği 0-50 m. arasında değişmektedir. Adana ovası, il topraklarının %27'sini kaplamaktadır⁶.

Çukurova, Toros Dağları'nın genç dağlar olmasından dolayı bugün dahi henüz yerleşmiş bir yapıya sahip değildir. Zaman zaman görülen tektonik hareketler, bölgede kentlerin ve medeniyetlerin gelişimini olumsuz etkilemiştir⁷. Depremler sebebiyle kentler ya yer değiştirmişler ya da yerleşim merkezleri olmaktan çıkmışlardır. Önemli merkezler de yeniden yapılmak zorunda kalmıştır.

Yakın geçmişte ve günümüzde sakin olarak gözüken bu bölgede ve özellikle Antakya'da eski devirlerde şiddetli, büyük depremler meydana gelmiştir⁸. Bölgede en çok deprem "Antakya- Samandağ- İskenderun" üçgeninde görülmüştür. Bu bölgenin Ovalık Kilikia'ya yakınlığı ve bütünleşmiş olması depremlerin Ovalık Kilikia'da da etkili olmasına sebep olmuştur. Bölgenin en önemli iki akarsuyu Seyhan ve Ceyhan, yer hareketlerinden dolayı birçok defa yatak değiştirmişlerdir⁹.

⁴ Göney 1976: 17vd.; Ener 1999: 2vd.; Eroskay vd.1978: 53-54; Girginer 2003: 232; Erol 1990: 71; Girginer 2004: 6; Ünal-Girginer 2007: 23; Özdemir 2008: 3-5.

⁵ Göney 1976: 17vd.; Ener 1999:2vd.; Eroskay vd.1978: 53-54; Girginer 2003: 232; Erol 1990: 71-72; Girginer 2004: 6; Ünal-Girginer 2007: 23; Özdemir 2008: 3-5.

⁶ Schaffer 1903: 20; Göney 1976: 22; Girginer 2003: 232; Ünal-Girginer 2007: 23; Salman-Kaya 2008: 9-10; Özdemir 2008: 3-4.

⁷ Arık 1994 : 23; Erol 1990: 75; Çam 2010: XXII.

⁸ Özgül 1976: 19; Arık 1994: 13-14; Kaya-Kıyılı 2009: 404-405

⁹ Özgül 1976: 19; Kaya-Kıyılı 2009: 404-405; Çam 2010:XXII; Tekin 2013: 67.

I.1.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Çukurova, Akdeniz ikliminin en yüksek ölçüde görüldüğü bir bölgedir. Yazın, denizden ve bölgedeki barajlardan dolayı çok nemli ve bunaltıcı bir kuraklık yaşanır. Kışın, biraz daha yağışlı ve sulu bir hava görülür. Toroslar'ın yüksek bölgelerinde ve zirvelerinde kar yağışları olur. Toros dağları, kalker kayalıklardan oluştuğu için, kar yağışları süzülerek, daha aşağılara kaynak su olarak iner. İlkbaharla birlikte bölge, eriyen karlar sayesinde oldukça sulak bir dönem yaşar.

Çukurova çevresindeki bitki örtüsü, Akdeniz iklim özellikleri doğrultusundadır. Doğal bitki örtüsünü önceleri, dayanıklı kızılçam ve bazı meşe ormanları oluştururken, bütün Akdeniz bölgesinde geniş yayılma gösteren maki topluluğu, ormanların yok edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Ormanların ortadan kaldırılmadıkları yerlerde, hemen kıyı gerisinde başlayan ve 800 m'ye çıkan maki toplulukları içinde rastlanan küçük kızılçam orman kalıntıları, bu durumun kanıtıdır. Maki içinde de ağaç görünümlü bitki örtüsü mevcuttur. Bunlardan bazıları; meşe, sandal, kocayemiş, mersin, zeytin, karaçalı, sakız, keçiboynuzu, defne, zakkum, erguvan, akçakesme ve tesbih ağaçlarıdır . 800 m'den başlayan ormanlar, daha alçak düzeylerde yayvan yapraklı ağaçlardan, çoğunlukla meşe, daha yükseklerde ise iğne yapraklı ağaçlardan, sedir topluluklarından oluşur. Yaklaşık 3000 m'den sonra yavaş yavaş seyrelen sedir toplulukları, yerlerini çayırlara bırakır.

I.1.4. Akarsular

Tarih içinde ovayı şekillendiren ve kentlerin kaderini değiştiren başlıca üç akarsu vardır. Bunlar Seyhan (Saros), Ceyhan (Priamos) ve Berdan (Kydnos)'dır.¹⁰

Seyhan ve Ceyhan Adana ili toprakları içinde yer alırlar. Rejimleri diğer akarsular gibi düzensizdir. Seyhan Nehri (560 km), kuzeyde Toros Dağları'ndan Zamantı Suyu adıyla çıkar, çeşitli kollardan sonra Göksu ile birleşerek Seyhan adını alır ve batıda İçel sınırında Deli Burnu'nda denize dökülür.¹¹

¹⁰ Ener 1999: 18-19; Ünal-Girginer 2007: 55-56.

¹¹ Ener 1999:27; Ünal-Girginer 2007: 48; Salman-Kaya 2008: 9-12; Ürgenç 2012: 68.

Göksu, Kayseri ve Adana illerinden geçer ve Seyhan Nehri'nin ikinci büyük koludur. Kaynağı Kayseri-Pınarbaşı'daki Tahtalı Dağları'ndan çıkar. Adana'ya 80 km kala Aladağ ilçesinin Akinek Dağı yamaçlarında Zamantı suyuyla birleşerek Seyhan Nehri'ni oluşturur ve Seyhan delta ovasına dökülür¹².

Ceyhan Nehri (509 km.) Adana ve Akdeniz Bölgesi'nin, Seyhan Nehri'nden sonraki, ikinci büyük ırmağıdır. Elbistan'ın kuzeyindeki dağlardan doğar. Hurma Suyu, Söğütlü Deresi, Göksu Çayı ile birleşen Ceyhan Irmağı yaklaşık 2400 yıl öncesine kadar, Seyhan gibi Karataş'ın batısında denize ulaşırken, sonradan Bebeli Boğazını yarararak doğuya dönmüş ve İskenderun Körfezine dökülmeğe başlamıştır. İki nehir 2400 yıldır 6 defa birleşip ayrılmıştır¹³. Eskiçağlar'dan bu yana Çukurova'da meydana gelen depremler kentleri yıkıp, tahrip ederken, nehirlerin de yataklarını değiştirmektedir. Nehirler çağlar boyunca taşıdıkları topraklarla önlerini kapatırken yer hareketleri de yatak değiştirmelerinde büyük rol oynamışlardır. 995 yılındaki büyük Antakya depreminde Asi Nehri ile birlikte diğer bölge nehirleri de yatak değiştirmişlerdir¹⁴.1932 ve 1933 Misis depremlerinden Ceyhan Nehri de etkilenmiş¹⁵ 1935 yılında meydana gelen taşma sonucunda güneye yönelmiştir. O tarihten beri Hurma (Ceyhan) Boğazı'nda denize dökülmektedir.

Berdan (Kydnos), Tarsos'un tarihine yön veren bir nehirdir. Toros Dağlar'nın güneyinde doğar Tarsos yakınlarından geçer ve denize dökülürken tam açık bir ağzı yoktur. Antik çağda Rhegmoi veya Rhegma olan bir göle dökülürdü. Bu göl aslında denize açılan ve zamanla kumla kapanan bir lagündür. Strabon gölü nehrin genişlemiş bir şekli olarak görmektedir. Göl, Tarsos'un limanıdır. Gemiler göl sayesinde Tarsos'a kadar gelerek yükleme ve boşaltma yapabilmektedir. Aslında Antik çağda deniz kıyısında olmayan limanlar, korsanlara karşı daha korunaklı olduğundan dolayı makbuldür¹⁶. Günümüzde Tarsos'un enerji ve sulama ihtiyacı nehrin üzerinde kurulan Berdan Barajı tarafından karşılanmaktadır.

¹² Ener 1999: 2-4; Ünal-Girginer 2007: 47; Salman-Kaya 2008: 9-12; Ürgenç 2012: 70.

¹³ Ener 1999: 2-4; Ünal-Girginer 2007: 50; Salman-Kaya 2008: 9-12; Ürgenç 2012: 71.

¹⁴ Kaya - Kıyılı 2009: 406.

¹⁵ Çam 2010: XXII.

¹⁶ Strabon XIV,V,I ; Ramsay 2000: 25 .

Antik kaynaklara göre , Kilikia Pedias'ın batı sınırı Sol(o)i-Pompeipolis¹⁷ ve Elaiussa-Sebaste arasındaki Limonlu (Lamos) Çayı'dır¹⁸. Nehir, kaynağını Sakaryala Dağ ve Mor Dağ'dan alır. Nehrin yukarısına Gökler Dere ve aşağısına Lamos adı verilmiştir. Asvalt Deresi ile Eldilek Deresi olmak üzere iki kolu mevcuttur¹⁹.

Ptolemaios, Ovalık Kilikia'nın sınırını Kalykadnos (Göksu)'a kadar genişletmektedir²⁰. Bundan dolayı Göksu (Kalykadnos) Havzası'nın, Kilikia Pedias'ın batı sınırı olması konusu tartışmalıdır. Ancak, Ovalık Kilikia'nın Anadolu'nun batısı ve Sertavul Geçidi ile de Kapadokya bağlantısını bu bölgeden yaptığını biliyoruz. Dolayısıyla, Göksu Havzası Ovalık Kilikia'nın dışında sayılabilese de içinden ayrılmayan bir bölgedir. İletişim açısından burayı Kilikia Pedias'tan ayırmak mümkün değildir (Harita 7). Göksu Nehri; Orta Toroslar'da Geyik Dağları'nın kuzeyinden Hadim ve Ermenek Göksu'ları olarak iki kolda doğar²¹. Hadim, Alanya Taşkent, Sarıveliler ve Ermenek İlçeleri sınırlarının kesiştiği yerdeki kaynaklardan sularını alan Göksu Nehri Havzası ile, Orta Anadolu ve Güneyi bağlayan bir çok antik yerleşme izleri bulunmaktadır. Nehir önce kuzeye doğru yönelir, daha sonra Aladağ boğazında iki önemli kolu, Gökçay ve Karasu'yu, dünyanın en güzel şelalelerinden biri olan Yerköprü'de birleştirir ve güneye yönelir²². Mut'ta Ermenek Göksu'yu ile birleşerek Silifke üzerinden Akdeniz'e ulaşır.

Alapınar, Hamam, Tılan ve Bekirce olarak adlandırılan düzensiz rejimli ve debisi düşük dereler, yaklaşık 7000 ha.'lık Kozan Ovası'nın orta yerindeki küçük tepeliklerden doğmaktadır. Sular bu isimlerle bilinen küçük dağların eteğinden çıkmaktadırlar. Kadirli ve Kozan'ı birbirinden ayıran Sumbas Çayı, Kozan'ın Bucak köyünden çıkar. Bunlardan başka Kozan'ın içinden akan Kilgen Çayı ve onun 3–4 km. batısındaki Deliçay, Karapınar çayları ile adları bilinmeyen 3 adet çay tarafından Kozan Ovası sulanmaktadır²³. Ancak Kozan'ın dağlarından gelen bu sular, yazın ovaya

¹⁷ *Strabon 1993: XIV.V.1* ; Erzen 1940:14-16,27-29

¹⁸ *Herodotos I.72.; Strabon 1993: XIV.V.1* ; Erzen 1940:14-16,27-29; Durukan 1998: 87vd.

¹⁹ Saraçoğlu 1990: 215; Kurt 2006: 30.

²⁰ *Ptolemaios V.7.4.*

²¹ Bahar 1996: 50; Bahar 2005: 89-90; Kurt 2006: 29.

²² Bahar 1996: 50; Bahar 2005: 89-90; Kurt 2006: 30.

²³ Girginer 2000: 79-80; Girginer 2002; 323-324; Özdemir 2008: 10.

indiklerinde kururlar. Bu nedenle ovanın su ihtiyacının karşılanması için, kısmen Feke dağlarından ve Tapan bölgesinden gelen derelerin suları ovaya yönlendirilmiştir²⁴.

I.2. Kilikia Pedias'ın Tarihi Coğrafyası

I.2.1. Kilikia Adı Ve Kilikia Pedias'ın Sınırları

Kilikia, Anadolu'nun Akdeniz kıyısında ve en özellikli bölgelerinden biridir. M.Ö. II. bin yıl ile M.Ö. I. bin yılda, belgelere göre, bölgeye verilen isimler ile bölgenin sınırları farklıdır. Kilikia'nın en eski tarihi ile ilgili kaynaklar; Kültepe'de ele geçen eski Asurca belgeler, Hititler'in başkenti Boğazköy Hattuša'daki Hititçe, Hurrice ve Luvice belgelerden Asur, Babil, Ugarit ve Mısır menşeli kaynaklardan, arkeolojik buluntular ve jeolojik gözlemlerden oluşmaktadır²⁵. M.Ö. 1500-M.Ö. 1200 tarihleri arasına tarihlenen seramiklerin, çıkarıldığı bölgelerde imal edildiği düşünülürse, bugünkü Antalya'ya denk gelen Pamphilya'da, Kıbrıs'da ve o zamanlar Hipakhaioslar'ın ülkesi olan Kilikia'da, Akhalar'ın yerleştiği yorumu yapılabilir²⁶. "Hipakhaioslar'ın ülkesi", Kilikia'nın ilk isimlerinden olsa gerektir²⁷.

M.Ö. II. binyılda, bölgenin sınırları tam anlamıyla bilinemesi de, Kilikia, M.Ö. II. binyıl sonunda, Hititler'in vasali (bağlı), Kizzuwatna olarak isimlendirilen bir devletin merkezi konumundadır. Bundan dolayı bölgeye o dönemde Kizzuwatna denilmektedir. Kizzuwatna ismi de, Kilikia'nın sadece doğusu için söylenmiş bir isim olup, tamamını kapsamaz²⁸.

Hitit İmparatorluk dönemi kaynaklarında Kilikia'ya *Chalaka (Hilakku)* denilmekteydi ve *Adaniia* ismi ile birlikte geçmekteydi. *Chalaka*'nın, dağlık bölüme verilen bir isim olduğu ve *Adaniia*'nın da ovalık bölüm için söylendiği düşünülmektedir²⁹.

M.Ö. 12. yy. başlarında Anadolu'da, Hititler gibi bir imparatorluğun çökmesiyle birlikte, büyük bir değişim yaşanmış ve bu değişimden Kilikia Bölgesi de etkilenmiştir.

²⁴ Ener 1999:18-19; Girginer 2002; 323-324; Ünal-Girginer 2007: 23; Özdemir 2008; 10.

²⁵ Ünal 2006: 15; Ünal-Girginer 2007: 38-39.

²⁶ Mansel 1984: 86.

²⁷ Herodotos : VII,91.

²⁸ Gotze 1940:73-81; Houwnik ten-Cate 1961: 25.

²⁹ Ünal 2000b: 51; Girginer 2000: 70; Kurt 2006: 14; Çalışkan vd. 2009 :18.

Kilikia'nın Asur metinlerindeki adı *Que* ve *Hilakku*'dur³⁰. Ovalık Kilikia olarak kabul edilen Adana Ovaları'na Asurlar *Que* derken, batısındaki dağlık bölümün bir kısmına da *Hilakku* adını vermişlerdir³¹. *Hilakku* ismi, muhtemelen Tarsos'un batı ve kuzey kısmındaki bir alan için kullanılmıştır (Hrt.2). Ancak Hilakku'nun Demir çağındaki sınırlarının neresi olduğu problemi çözümlenememiştir. "*Hilakku*" Aramice yazılmış (HLK/KLK) bir isimdir.³² "*Que*" ismi de Hurrice'dir³³. *Hilakku*'nun Aramice yazımından dolayı "Kilikia" isminin Hilakku isminden geldiği düşünülmektedir³⁴. Fiziki özellikleri sebebiyle *Hilakku*, güçlü Asur ordularından saklanan halkın sığındığı bir yer olmuş ve ayrıca *Que*'nin desteklenmesini sağlamıştır (Hrt.2, Hrt.3). Yeni Babil Devleti kaynaklarında da Kilikia'nın doğudaki ovalık bölümüne *Hume*, batıdaki dağlık bölüme (*Lamos- Kalykadnos* arası) *Pirindu* denilmiştir³⁵ (Hrt. 4).

Hellenler'in kullandığı "Kilikia" kelimesi, Kilix veya Klikos yurdu manasına gelmektedir³⁶. *Homer*os, *Klikos* halkından *İlyada*'da bahseder. Ancak buradaki *Klikos* halkı, asıl Kilikia'da değil, Kilikalılar'ın kurduğu Edremit Ovasında olduğu düşünülen *Thebe=Thebai* kentinde oturmaktaydı. Bu kentin kralı *Eetion*'un kızı *Andromekhe*'nin, İllion (Troya) Kenti'nin büyük prensi Hektor ile evli olduğunu görüyoruz³⁷. Savaştan sonra, Troya'dan göçen bir grup, Kilikia'ya yerleşmişlerdir³⁸. *Strabon*, Kilikalılar'ın Sami kökenli olduğunu söyler³⁹. Herodotos'a göre ise; *Kilikos* ve *Kilix* isimleri *Ağenor* oğlu *Kilix*'ten gelmiştir. *Ağenor*'un *Europe* isimli bir kızı ve *Kadmos*, *Phoinix*, *Kilix* isimli oğulları vardı. Halen Doğu Kilikia'da bilinen ve söylenen bir efsaneye göre, baş tanrı *Zeus*, *Europe*'yi çok beğenip bir boğa kılığına girerek kaçırmıştır. Erkek kardeşleri de babalarının emri üzerine onların peşlerine düşmüşlerdir. Ancak *Europe*'yi bulamayan kardeşler, babalarının karşısına çıkma cesaretini de gösteremeyince; *Kadmos-Thebai*'de, *Phoinix-Phoinike* = Fenike'de ve *Kilix* de Kilikia'da kalır⁴⁰.

³⁰ Turfan 1941: 996-999; Houwnik ten-Cate 1961: 22vd.

³¹ Turfan 1941:994; Houwnik ten-Cate 1961: 22vd.; Kurt 2009a: 327vd.

³² Kurt 2006:14; Kurt 2009a: 327vd.; Kurt 2009b: 119vd.

³³ Ünal 2000a: 19.

³⁴ Hild-Hellenkemper 1990: 30; Kurt 2006:14; Kurt 2009a: 327vd.; Kurt 2009b: 119vd.

³⁵ Houwnik ten-Cate 1961: 27-29; Kurt 2009a: 185vd.

³⁶ Umar 1989: 190.

³⁷ *Homer*os VI.197.

³⁸ *Homer*os VI. 201, 397, 415.

³⁹ *Strabon* XIII.6.I.

⁴⁰ *Herodotos* VII,91, 362; Çalışkan vd.2009:18.

J.Mellart'a göre de, *Kilix* ismi, efsanelere göre değil, Asurlar'ın bu bölge için kullandıkları Hilakku kelimesinden bozulup, türetilmiştir⁴¹. Ayrıca, başka bir görüş de; Kilikia isminin, İbrani ve Latin dillerinde "kireç ve çakmaktaşı" anlamında "kilikim ve silex" kelimelerinden geldiğini belirtir. Bu iki element Çukurova'da halen çok bulunan ve çıkarılan ekonomik değeri yüksek madenlerdir⁴².

M.Ö. I. binyılda Kilikia Bölgesi'nin sınırları, batıda; Pamphilya'nın doğuda bittiği yer olan Manavgat-Anamur arasındaki bölgeye, doğuda; antik yazarların Myrandus veya İssikos Kolpos olarak adlandırdıkları İskenderun Körfezi'nin doğusundaki Kilikia Pylai'ye(Belen) kadar uzanmaktadır. Başkaca görüşlere göre ise, Kilikia'nın M.Ö. I. binyıl batı sınırları, Korakasion (Alanya), Melas Irmağı veya Selinus (Gazipaşa)'a kadar uzanıyordu. Doğu sınırları ise Hatay Bölgesi'nde bulunan Rhosus (Arsuz)'a kadar gelmekteydi. Kilikia'nın M.Ö. I. Binyıl kuzey sınırları tam olarak belirgin olmamakla beraber, Toros Dağları'nın çizmiş olduğu doğal hat, sınır olarak kabul edilmekteydi. Kilikia kuzeydoğuda, Kapadokya Bölgesi'ne, kuzeybatıda ise Pisidia Bölgesi'ne kadar uzanmaktadır⁴³ Başka bir anlatımla; “*Kilikia'nın doğudaki sınırları kesin hatlarıyla daha iyi bilinmekle birlikte; Amanos Dağları'nın denizden yükseldiği nokta olan Rhosos Burnu'nda (Kap Rhosus, Ra's al-Hinzır, Arsuz, Domuz Burnu) başlar ve Pyramus Vadisi boyunca kuzeye uzanır. Burada da Issos Körfezi'nin girişi olan Suriye'ye varır. Pyramus (Ceyhan Nehri) ile batıya döner, Kilikia Kapıları'nı (Gülek) aştıktan sonra Tarsos-Silifke arasında uzanan Bolkar Dağları'nı izleyerek Mut'un kuzeyine, Sertavul Geçidi'nin bulunduğu zirveye kadar devam eder. Sertavul, batıda Seleucia ad Kalykadnos (Silifke)'un kuzeydoğu yoluyla hinterlandı arasındaki bağlantıyı sağlayan önemli bir geçittir*”⁴⁴ (Hrt.6, Hrt. 6a).

Antik dönem kaynakları, Kilikia'yı Dağlık Kilikia ve Ovalık Kilikia olarak ikiye ayırmışlardır. Dağlık Kilikia adı verilen engebeli batı kısmına Kilikia Tracheia (Κιλίχια τραχεία) ve Oreine Kilikia (Grekçe ορεινή Κιλίχια)⁴⁵ ya da Latince Cilicia

⁴¹ Mellart 1993:416.

⁴² Ener 1966:20-21.

⁴³ Ünal,-Girginer 2007:61.

⁴⁴ Durugönül 2001-2002: 108.

⁴⁵ Erzen 1940:14-16, 27-29; Özdemir 2008: 11.

Aspera, olarak isimlendirilmiş, doğudaki Ovalık kısma ise Grekçe Pedias (Κιλίκια πεδιάς) veya Idios Kilikia ya da Latince Cilicia Compestris denilmiştir⁴⁶.(Harita 1).

Antik dönem tarihçi ve coğrafyacılarına göre Dağlık Kilikia; Korakasion (*Coracesium* / Alanya)'dan Sol(o)i- Pompeiopolis veya (Mersin)-Viranşehir'e kadar olan dağlık bölgeyi⁴⁷; Ovalık Kilikia ise Sol(o)i Pompeiopolis'den Alexandria Kat Isson (İskenderun)'a kadar olan genelde düzlük olan alanı kapsar⁴⁸. Genel kanaat bu olmasına rağmen Ptolemaios, Ovalık Kilikia'nın batı sınırını Kalykadnos (Göksu)'a kadar genişletmektedir⁴⁹. Ayrıca Asurlar döneminde, II.Sargon'un, Kilikia'ya hakim olmak isteyen Muški (Frig) ler'e karşı yapmış olduğu seferlerde, en uzak batı olarak Kalykadnos'a gitmesi ve oradan daha batıya gitmemesi, Asurlar'ın Hilakku adını verdikleri dağlık bölgenin batı sınırının, Kalykadnos Nehri olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir⁵⁰(Hrt. 2, Hrt. 3). Bunlardan başka, günümüzdeki başka bir görüşe göre; her ne kadar Toros Dağları, Lamos Çayı civarında denize yaklaşıyor olsa da, Kızkalesi'nin batısından itibaren Silifke ve Taşucu'nu da içine alacak şekilde, Ovalık Kilikia'nın Taşucu Beldesi'ne uzanmakta olduğu düşünülmektedir⁵¹.

Kilikia'nın dağlık ve ovalık olarak iki şekilde isimlendirilmesi, bölümler arasında kültürel farklılıklar ve karmaşık ilişkilerin yanında, devletlerarası ilişkileri etkileyen rolleri de, tamamen ayrı olması sebebiyle olsa gerektir. Dağlık Kilikia'nın fiziki şartlarından dolayı, kıyıdaki kentleri ile hinterlandındaki bölgeler arasında bile çok farklı, sosyo-ekonomik ve dini yapılanmalar gözlenmektedir. Dağlık Kilikia yakın zamanlara kadar (1930'lar), ulaşımı zor bir bölge olmuştur. Hatta 1850'li yıllarda Kilikia'ya gelen Langlois; Korykos (Kız Kalesi) ve Seleukeia (Silifke) arasındaki yolun neredeyse geçilmez olduğunu ve yük hayvanlarının dahi güçlkle yol alabildiğini belirtir⁵². Strabon'un belirttiği gibi, Dağlık Kilikia'da bazı küçük ovacık ve deltalar dışında ekime elverişli topraklar yok denecek kadar azdır⁵³. Bunlar arasında Göksu nehrinin Silifke civarında Susanoğlu-Taşucu arasındaki, Göksu deltası Yeşilovacık,

⁴⁶ Herodotos I.72.; Strabon XIV.V.1 ; Ptolemy V.14.I; Erzen 1940:14-16, 27-29.

⁴⁷ Herodotos I.72.; Strabon XIV.V.1 ; Ptolemy V.14.I; Plinius V.91.

⁴⁸ Strabon XIV.V.1.; Plinius V.91.

⁴⁹ Ptolemaios V.7.4.

⁵⁰ Zoroğlu 1994a: 301; Kurt 2006:103.

⁵¹ Ünal 2000: 29; Durugönül 2007:13; Çalışkan vd.2009: 17.

⁵² Langlois 1855:129vd ; Langlois 1858-1859: 748vd ; Yıldırım 2010:12

⁵³ Strabon XIV.5. 1.

Bozyazı (Nagidos), Aydıncık (Kelenderis), Anamur Ovacıkları sayılabilir ⁵⁴. Yine Strabon'a göre Kilikia Tracheia'nın kıyısı dar ve düzlüktür, toprak yoktur veya ancak tek tük vardır⁵⁵.

Ovalık Kilikia'da yer alan Çukurova, Anadolu ve Yakın Doğu'nun en büyük ve verimli ovaları arasındadır. Çukurova Bölgesi'nin kuzeyinde Toros Dağları, doğusunda Kahramanmaraş'tan Antakya'ya kadar 175 km'lik bir hatta uzanan Amanos Dağları ve güneyde Akdeniz mevcuttur. Ovalık Kilikia'nın içinde kalan Çukurova iki kısımdan oluşur.

Yukarı Ova denen ve denizden 80 m kadar yüksekte bulunan kısım, kalker platoların aşınmasıyla ortaya çıkmıştır. Denizden yüksekliği 25 m olan Aşağı Ova ile Yukarı Ova arasındaki sınır, Cebel-i Nur (Parion) dağlarıdır. Bir görüşe göre Cebel-i Nur ve Misis Dağları, yukarıdaki Toros Dağları'ndan koparak denize kaymış adalar iken zamanla alüvyonların bölgeyi doldurmasıyla ovada kalmışlardır ⁵⁶. Başka bir görüşe göre de Çukurova bir çöküntü ovadır ve Poliesen Dönem'den itibaren ovalık kısım çökmüş ve dağlar yükselmiştir.

Çukurova içinden akan Seyhan (Saros) ve Ceyhan (Pyramos) Nehirleri, Toros Dağları'ndan yüz binlerce yıldır taşımış oldukları alüvyonlarla Çukurova'nın verimli bir ova olmasını sağlamışlardır⁵⁷.

Kilikia, Mezopotamya ve Suriye ile Anadolu arasındaki bağlantıyı sağlayan önemli geçitlere sahiptir. Doğuda Mezopotamya'dan gelerek batıda Sardeis'e kadar uzanan ticaret yolunun Kilikia Kapıları üzerinden yön alması, yani Kilikia'nın bir geçiş noktası niteliğini taşıması bölgeyi stratejik bakımdan tarih boyunca önemli kılmıştır ⁵⁸. Stratejik öneminin yanında tarıma elverişli verimli toprakları, dağlarında bulunan demir, gümüş madenleri ve sedir ağaçları nedeniyle ekonomik bir değer de taşır ⁵⁹.

Bölgenin Paleolitik Dönem geçişine ışık tutan yerler arasında, Mersin İli, Silifke İlçesi, Taşucu Beldesi'nin Mansuriye Mahallesi'nde bulunan Sırtlanini Mağarası önemlidir ⁶⁰. Ovalık Kilikia'da bulunan Tepebağ, Çavuşlu, Sirkeli, Tırmıl ve İncirlik

⁵⁴ Ünal 2000: 29-30.

⁵⁵ *Strabon XIV.5. 2*; Çalışkan vd.2009:17.

⁵⁶ Aksu- Uluğ 1992:55vd.

⁵⁷ Ünal 2000a: 19-20;Ünal-Girginer 2007: 24.

⁵⁸ Durugönül 2001-2002: 107vd.

⁵⁹ *Strabon XIV,5,3-6*; Kurt 2006: 37; Ünal-Girginer 2007: 24; Özdemir 2008: 13.

⁶⁰ Girginer-Oyman/Girginer 2006 : 293vd.; Ünal- Girginer 2007: 50, 109.

höyüklerinde yapılan sondajlar, Ovalık Kilikia'nın Prehistorik ve Historik geçmişine ait izlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur⁶¹. Mersin Yumuktepe Höyüğü, Tarsos Gözlükule Höyüğü dışında, Mersin'den Erdemli - İskenderun arasında yüzey araştırmaları yoluyla incelenen Tarmil (Tırmıl), Tatarlı, Şamsı, Tömük (Elvanlı), Kabarsa ve Çavuşlu höyükleri üzerinde Neolitik Dönem'e tarihlenen seramikler bulunmuştur⁶². Tüm bu bulgular Ovalık Kilikia'nın Neolitik Dönem'de iskân edildiğini göstermektedir⁶³.

Ovalık Kilikia, arkeolojik buluntulara göre, Anadolu'da, Kalkolitik Dönem'de yerleşim görmüş en önemli yerler arasındadır⁶⁴. Adana İli, Kozan İlçesi'nin 12 km batısında yer alan Alapınar Höyük, Faydalı Köyü sınırlarında kalan Çukur Köprü Höyük, İdem Köyü'nde yer alan Tırmıl Höyük (Resim 19) üzerinde Kalkolitik Dönem'e ait seramikler ve Hamam Köyü hudutlarında kalan Tılan Höyük üzerinde de yine Kalkolitik Dönem'e ait bulgular ele geçmiştir⁶⁵.

Dağlık Kilikia'da yerleşimler küçük çaplı olup dar alanlarda dağlarla sınırlandırılmışken, Ovalık Kilikia'da dağların kıyıda çok uzakta olması dolayısıyla hinterlandına hakim büyük kentler kurulmuştur⁶⁶. Bu sebeptendir ki Ovalık Kilikia'da, dağlık kısımda görüldenden bambaşka bir kentleşme anlayışı benimsenmiştir⁶⁷. Tarsos, Anazarbos, Aigaea, Hierapolis=Kastabala, Mopsuestia-Misis (Yakapınar) gibi büyük kentlerin⁶⁸ yanında Ceyhan Ovası'ndaki Domuz Tepe, Sirkeli Höyük, Tatarlı Höyük (Harita 7) gibi merkezler de bu sürecin bir sonucudur. Tüm Kilikia Bölgesi'nde olduğu gibi Ceyhan Ovası'nda da Hellenistik Dönem ile birlikte yerleşimlerin sayısında bir artış görülmektedir⁶⁹. Seleukeia (Silifke), Kydnos (Berdan Çayı) üzerindeki Antiocheia (Tarsos), Pyramos üzerindeki Seleukeia (Mopsuestia, Misis), Hierapolis-Kastabala, Oeniandos-Epiphaneia kentlerinin hepsi Hellenistik Dönem'de kurulmuş veya genişletilmiştir. Ancak , bölgede yaşayan halkların hepsinin Hellen veya Romalı olduğu düşünülmemelidir. Kilikia'nın tam olarak Hellenleşmesi ve İonya sahillerinde olduğu

⁶¹ Altay 1965: 7; Ünal-Girginer 2007: 50. 109.

⁶² Kurt 2006:60; Ünal-Girginer 2007: 50. 109.

⁶³ Ünal - Girginer 2007: 51, 111; Özdemir 2008: 13.

⁶⁴ Harmankaya-Tanıncı 1998. 3 (TAY).

⁶⁵ Girginer-Oyman/Girginer 2006 : 293vd.; Ünal - Girginer 2007: 51, 111.

⁶⁶ Durugönül 1995: 197.

⁶⁷ Sayar 1999a: 196.

⁶⁸ Durugönül 2001-2002: 107vd.

⁶⁹ Ramsay 1903: 362; Ünal-Girginer 2007: 24.

kadar yaygın ve etkin olmasa bile kentleşmesi, M.Ö. 3. yy.da Seleukoslar ve Ptolemaios'ların koloniler kurmasıyla başlamış, Roma Devri'nde gelişerek devam etmiştir .⁷⁰

I.2.2.Yollar

Kara, deniz ve ırmaklar vasıtasıyla sağlanan ulaşım kolaylıkları, bereketli ve geniş ovaları, su ve güneşinin bolluğu, Ovalık Kilikia'yı tarihte, Anadolu'nun en önemli bölgelerinden birisi konumuna getirmiştir. Bölge, Mezopotamya ve Suriye ile Anadolu arasındaki bağlantıyı sağlayan önemli geçitlere sahiptir. Doğuda Mezopotamya'dan gelerek batıda Sardeis'e kadar uzanan ticaret yolunun Kilikia Kapıları üzerinden yön alması, yani Kilikia'nın bir geçiş noktası niteliğini taşıması, bölgeyi stratejik bakımdan tarih boyunca önemli kılmıştır.

Tarih içinde, bölgedeki en büyük hakim güç olan Roma İmparatorluğu döneminde, Kilikia Pedias'ın en işlek yolları üzerinde, çevresinde pazar yerleri, gelen tüccar ve yolcuların konaklayabileceği mekanlar ve burada meskun halkın bulunduğu, menzil konumundaki kaleler inşa edilmiştir. Bölgelerin jeolojik özellikleri doğrultusunda bu menziller, 70 veya 75km.de bir kurulduğu gibi, dağlar ve zorlayıcı yollar üzerinde 30 veya 35 km. de bir yapılmıştır.

Roma kültür yapısına göre, bölge halkı, anıt mezar veya nekropollerini yol kenarlarına yapmaktadır. Bu yüzden nekropoller ve anıt mezarlar yol güzergahları konusunda birinci derecede ipuçları vermektedir. Bundan başka yol güzergahları üzerinde villa rusticalar, tapınım merkezleri ve kalelerden oluşan menzillerin de bulunduğu görülmektedir⁷¹.

I.2.2.1.Antik Yollar

Toroslar ve Antitoroslar üzerinde birçok geçitler ve boğazlar bulunmaktadır. Bunlar tarih boyunca insanların ticari, siyasi ve kültürel seyahatlerine imkan vermişlerdir. Çukurova'dan geçen tarihi yollara dair bilgiler çeşitli kaynaklarda

⁷⁰ Salmeri 2003 : 280; Durugönül 2007: 14; Kurt 2007: 116; Özdemir 2008: 10; Kurt 2009a: 333.

⁷¹ Kobaner-Kobaner 2000: 174.

mevcuttur. **Herodotos**, Anadolu'nun batısından başlayarak Susa ve Persopolis'e kadar uzanan tarihi ticaret yolu Kral Yolu'nun güzergahının Kilikia'dan gelen yollarla desteklendiğini belirtir⁷². Herodotos ;“...*Kilikia sınırlarına kadar Kapadokia içinde yirmisekiz konak, yani dört yüz parasang gidilir, sınırda iki sıradağ aşacak ve iki kalenin önünden geçeceksiniz. Oradan öte, Kilikia içerisinde geçilecek yol üç konak, onbeş buçuk parasangdır.*”⁷³ İfadeleri ile Kilikia'dan geçen Kral Yolu'nu belirtir.

Yollar antik dönemde olduğu gibi günümüzde de aynıya yakın kullanılmaktadır. Çukurova, dağların içindeki geçitler ile dışarı bağlantısını sağlarken, bölge içindeki kullanılan yol ağları ile doğu-batı, kuzey-güney ticaretini kolaylaştırmaktadır. Toros Dağları Çukurova'yı kuzeyden bir yay gibi kaplamıştır. Başka bölgelerle irtibatı ancak dağlar arasındaki geçitlerle sağlanabilmektedir.

Bölgeyi dışarıya bağlayan yolları;

- 1- Kuzeye bağlayan yollar- Gülek Boğazı (Pylai Kilikias) ve Göksu Vadisi (Sertavul Geçidi) ile Yukarı Seyhan Havzası'ndaki yollar ile Orta Anadolu'ya -. (Hrt. 6, Hrt. 6a)
- 2- Doğuya bağlayan yollar- Adana Ovaları Misis'in arkasındaki Kızılgeçit yoluyla Suriye'ye giden yola⁷⁴, Bahçe Geçidi (Pylae Amanicae) ile Güney Doğu Anadolu'ya, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'ya ve Beylan (Belen) Geçidi ile de, Amik Ovası'na, oradan Kuzey Suriye'ye -. ⁷⁵. (Hrt. 6, Hrt. 6a)
- 3- Batıya bağlayan yollar şeklinde sınıflandırabiliriz. (Hrt. 6, Hrt. 6a)

I.2.2.I.1. Bölgeyi Kuzeye Bağlayan Yollar

I.2.2.I.1.1. Gülek Boğazı (Kilikia-Gülek Boğazı-Kapadokia)

Gülek Boğazı'nın denizden yüksekliği 1050m.olup, Orta Toroslar'daki Bolkar Dağlarının doğusuna düşer. Gülek Boğazı'ndan geçen yolun uzunluğu 350 km kadardır,

⁷² Herodotos V.52; Ünal-Girginer 2007:502,520.

⁷³ Herodotos V.52.

⁷⁴ Girginer 2002; 51;Ünal-Girginer 2007: 22, 38.

⁷⁵ Girginer-Yüksel 2002: 51; Durugönül 2001-2002: 107-118; Durugönül 2004: 27-51; Ünal-Girginer 2007: 36, 38-39.

geçiş açısından bütün şartlara uyar, büyük orduların geçişleri dahi rahatça sağlanabilir⁷⁶. Gülek Boğazı'ndan geçen yol iki güzergah şeklindedir.

Birinci yol: İvriz üzerinden Çiftehan, Bulgar, Annaşa'dan geçtikten sonra Tekir ve Gülek Boğazı'nı aşarak Tarsos Ovası'na inen, Kilikia'nın askeri ve ticari yollarından biridir⁷⁷. Bu yolun Çiftehan karşısındaki dönemecinde büyük bir kaya üzerinde bir Hitit yazıtı vardır. Yazıtta Hititlerin Toroslardaki yiğitlikleri övülmektedir. Çiftehan'dan güneye doğru genişleyen yol, Pozantı'ya geçince Kocaköy, Büyükkale ile karşılaşır. Sonra batıya dönerek Bürücek Yaylasını güneyde bırakır ve Tekir içlerine girer. Daha sonra Gülek'ten çıkar ve Çukurova'ya iner. Bu yoldaki ilk kent Tarsos'tur. Tarsos'tan batıya doğru gidildiğinde, Tırmıl Tepe⁷⁸, Kabarsa Höyük⁷⁹, Çavuşlu Höyük⁸⁰, Tömükkale Höyük⁸¹ gibi yerleşimlerden geçerek sahile ulaşır.

İkinci yol: Doğudan Kayseri batıdan Konya Ovası'ndan gelen yol, kuzeyden Aksaray, Niğde ve Nevşehir yolları ile Toros geçitlerinde birleşir. Burada antik Porsuk (Dunna) yerleşimi ve Pozantı (Hitit Paduwantu) yerleşiminden güneye Adana Ovası'na ve Tarsos (Hitit Tarša, Asur Tarzi, Antik Tarsos)'a ulaşır.

Kilikia geçitlerinden Gülek Boğazı, tarihin her döneminde her açıdan hayati önem arz etmiştir. Büyük orduların bile geçebileceği bir yapıya sahiptir. Ayrıca Herodotos; Anadolu'nun batısından başlayarak Susa ve Persopolis'e kadar uzanan tarihi ticaret yolu Kral Yolu'nun güzergahının, Kilikia'dan gelen yollarla desteklendiğini belirtir. M.Ö. 401 yılında, Pers Satrabı Kyros'un ordusunda, paralı askerlik yapmış olan, ancak Kyros'un Kunaksa Savaşı'nda ölmesinden sonra, onun ordusunda bulunan Yunanlı askerleri, ülkelerine geri götüren Ksenophon'un ve M.Ö 333'te Büyük İskender'in Kilikia'ya gelirken kullandıkları yol, burasıdır. Ayrıca Büyük İskender, Asya seferleri için lojistik desteği yine bu geçitten sağlamıştır. Gülek Boğazı, İskender'in kendi isimleri ile bilinen Akdeniz'deki liman kentleri ile diğer önemli limanların Anadolu'nun iç bölgeleri ve Yunanistan ve Makedonya arasındaki bağlantısını sağlayan geçittir. Büyük İskender bölgeye geldiğinde, Sol(o)i, Magarsos ve Myriandros (Aleksandrea) kentlerinin liman olduklarını görmekteyiz. Büyük İskender,

⁷⁶ Alkım 1959: 59-60; Ünal-Girginer 2007:41.

⁷⁷ Yalgın 1939: 12-13; Ünal-Girginer 2007: 521.

⁷⁸ Seton Williams 1954:152.

⁷⁹ Seton Williams 1954:130; Kurt 2006:60; Ünal-Girginer 2007:464.

⁸⁰ Seton Williams 1954:152.

Tarsos başta olmak üzere bu kentlere de uğramış ve daha sonra bu kentlerin büyüyerek gelişmesini sağlamıştır.

Ayrıca Pontus Kralı VI. Mithridates de, Roma'ya karşı verdiği mücadelelerde başta Gülek olmak üzere, Kilikia geçitlerinden, lojistik destek sağlamıştır. Roma'nın büyük komutanı Pompeius, korsanlarla savaşırken Kilikia limanları ve liman bağlantıları olan geçitleri sayesinde başarıya ulaşabilmiştir. M.S.3.yy. başlarında Roma'nın Parth seferleri sırasında, orduların Fırat boylarına geçişini kolaylaştırmak için, İmparator Augustus Caracalla tarafından dağlar delinerek, Gülek Boğazı'ndaki yol genişletilmiş olup, bir yazıt ile de belgelenmiştir. Bu yazıt günümüzde, Tekir Yaylası civarındadır. Yazıtta, Kapadokya ve Kilikia'nın sınırını belirleyen " **Το ὄριο τῆς Κιλικίας** (Kilikia'nın sınırı) ifadesi bulunmaktadır.

I.2.2.I.1.2. Kozan-Kayseri Yolu (Gezbel üzerinden Kilikia'ya inen yol)

Kayseri'yi Gezbel- Hanyeri- Tufanbeyli- Saimbeyli- Feke- Kozan- Ceyhan üzerinden Kuzey Suriye'ye bağlayan önemli bir yoldur. Başka bir deyişle; Kayseri-Develi- Gez Bel- Kiraz Bel veya Üsküyen Bel - Kozan- Çukurova Yoludur. Bilhassa Büyük Hitit Devleti zamanında kullanılmıştır. Kışın fazla kar yağdığında yol güzergahının bir kısmı kapansa da Gülek Boğazı'ndan sonraki en işlek yol olarak kullanılmaktadır. Bütün uzunluğu 260 km. dir. Toroslar'ın kolu olan Tahtalı Dağları üzerinden geçer⁸².

Ancak araştırmalarımız sonucunda farkettiğimiz bir durum; bu yol güzergahının bir bölümü antik çağda kullanılmış olmasın rağmen günümüzde kullanılmayan ve hatta unutulmuş bir bölümdür. Feke ile Kozan arasındaki Üsküyen Geçidi'nden Kozan'a kadar olan bölümde antik bir yerleşmeye veya buluntuya rastlanmamıştır. Antik yerleşmeler, anıt mezarlar, şapel ve gözetleme kulelerinin olduğu bölüm, biraz daha doğudan giden bölümdür. Yine antik güzergaha bağlanan önemli geçitlerden biri de Kozan'ın Akçalıuşağı Köyü'nün doğusundaki Almadere (Elmedere) Geçidi'dir. Bu geçit bağlantı yollarının ortasındadır, hem Orta Anadolu'yu hem de Güneydoğu Anadolu'yu

⁸¹ Kurt 2006: 61.

⁸² Alkım 1959: 59-60; Ünal-Girginer 2007: 41.

(Kahramanmaraş) Çukurova'ya bağlamaktadır⁸³. Günümüzde Almadere'de kurulan Akçalıuşağı Köyü'ndeki Esebeleni Mevkii'ndeki büyük Roma yerleşmesi⁸⁴, bu yolun öneminin çağlar öncesinde anlaşıldığına en önemli delildir. (Detaylar için bk. 6.Bölüm)

I.2.2.I.1.3. Kozan(Sis)- Karaköy- Fıraktin- Develi-Kayseri Yolu

Bütün uzunluğu 250km kadardır. Daha kısa olmasına rağmen kışın kar yağışından dolayı ulaşım çok zor olmaktadır. Bundan dolayı daha az kullanılmaktadır⁸⁵.

I.2.2.I.1.4.Kuruçay Bel ve Kiraz Bel üzerinden Kilikia'ya inen Yol

Kayseri- Serezek- Kuruçay Bel- Göksun (Cocusus)- Kiraz Bel- Çukurova güzergahını takip eder. Uzunluğu 370 km kadardır. Burada bahsedilen en uzun yoldur. Bilhassa Göksun'dan Doğu Kilikia'ya inişteki uzun ve dolambaçlı yol olarak görülür⁸⁶.

I.2.2.I.1.5. Sertavul Geçidi

Mersin- Silifke- Mut ve Karaman üzerinden, Kapadokya-Çukurova bağlantısını sağlayan çok önemli bir geçittir. Denizden yüksekliği 1650m.dir.Toroslar'ın Bolkar Dağ silsilesinin üzerindedir⁸⁷.

Bu geçit üzerinde, Mut (Claudiopolis)'tan Uzuncaburç (Diokaisereia)'a uzanan antik bir yol belirlenmiştir⁸⁸. Bu yolun güzergahındaki Kırobası Köyü'nde tespit edilen antik köy yerleşimi ile, Uzuncaburç (Diokaisereia) arasında, bu yolun belgesi özelliğini taşıyan üç tane yazıtsız mil taşı bulunmuştur. Uzuncaburç (Diokaiseria) ile Olba'yı dış dünyaya bağlayan çok önemli yol ağları da belgelenmiştir. Kıyı ile iç bölgeler arasındaki bağlantıyı sağlayan bu yolların özellikle Olba üzerinden olması, buranın önemini daha iyi görmemizi sağlamaktadır⁸⁹. Ayrıca Uzuncaburç (Diokaisereia)'a

⁸³ Alkım 1959:60; Girginer-Oyman/Girginer-Erhan 2006: 293-294.

⁸⁴ Sayar 2011: 247.

⁸⁵ Alkım 1959: 60-61; Ünal-Girginer 2007: 41.

⁸⁶ Alkım 1959: 60-61; Ünal-Girginer 2007: 41.

⁸⁷ Yalçın 1939: 12-13; Ünal-Girginer 2007 521.

⁸⁸ Sayar 2006: 10

⁸⁹ Aydınoglu 1998: 139-140

kuzey yönünden ulaşan ve halen kullanılan Roma Dönemine ait antik su kanalları da tespit edilmiştir.⁹⁰

Bölgenin önemli yolları arasında; Seleucia-Olba yolu, üzerindeki en erkeni M.S. 75-76 yıllarına tarihlenen Vespasianus dönemine ait olmak üzere, M.S.197'de Septimius Severus, Maximien, Maximianus, Maximus ve Konstantin adına miltaşları bulunmaktadır⁹¹. Ayrıca kıyıda Korykos Mağrası'na giden yol en iyi bilinen yollardan biridir. Bu yol hakkında bilgi verenler arasında sadece Ramsay, sonuna kadar gitmiştir ve iki adet miltaşı tespit etmiştir⁹². Bunlardan başka Korykos'ta, M.S.197'ye tarihlenen dört adet miltaşı daha bulunmuştur. Buradan Olba ile Uzuncaburç'a uzanan yollar görülmektedir⁹³.(Harita 5)

Sertavul Geçiti'nin güneyinde Mut ile Silifke arasından batıya doğru giden bir diğer antik yol, Aydıncık'ta sahile ulaşmaktadır. Burası; Kışla (Kilisetep) – Zeyne – Gülnar – Meydancikkale – Aydıncık (Kelenderis) güzergahı şeklindedir⁹⁴.

I.2.2.I.1.6.Yukarı Seyhan Havzası'ndaki Yol Ağları

Yukarı Seyhan Yol ağları temelde iki güzergah boyunca uzanır. Güzergahlardan birisi, kuzeye Kayseri ve Yahyalı tarafına, ikincisi de kuzeybatı yönünde, Niğde ve Konya tarafına doğrudur. Göçebe Yörüklerin kullandığı stabilize ve asfalt kervan yolları da vardır. Bu yollar, tarih boyunca kullanıldığı tahmin edilen yollardır. Günümüzdeki motorlu araçların kullandıkları yollar ile zaman zaman örtüştüğünü, zaman zaman da günümüzdeki yollara paralel seyrettiklerini görmekteyiz. Bu yollardan genelde küçükbaş hayvancılık yapan ve çok yakın zamana kadar göçebe olan Yörükler, Kayseri ve Toroslar'ın kuzeyine yaylağa çıkmaktaydılar. Günümüzde halen bu yolları kullanan aşiret ve obalar bulunmaktadır. Yolların geçtikleri bölgelerdeki yerleşmelerin fiziki yapısı incelendiğinde, antik dönemlerin derinliklerine inen yerleşmeler de tespit edilmektedir⁹⁵. Bu yerleşmeler, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge

⁹⁰ Aydınoglu 1998:139; Kurt 2006:47.

⁹¹ Özbay 1998: 122; Sayar 2006: 8-9.

⁹² Mackay 1968: 50; Kurt 2006:47.

⁹³ Mackay 1968: 53; Kurt 2006: 47.

⁹⁴ Bahar 1996: 50; Bahar 2005: 89-90.

⁹⁵ Kendisi de göçebe bir Yörük olan ve İmamoğlu'nda yerleştirilerek besicilik yapan, bu yolları daha önceden kullanan, 1958 doğumlu, ilkokul mezunu Karaevli Yörüğü İzzet Topal'dan öğrendiğimiz geçit

Kurulu Müdürlüğü tarafından hazırlanan Adana İlçeler Kültür Envanteri içinde tescil edilmiştir.

I.2.2.I.1.6.1.Kışı Ceyhan'da geçiren Müsür Yörükleri'nin kullandığı, Kayseri Yahyalı ve Çamardı bölgesine giden göç yolu

Müsürler iki güzergâh kullanırlar: Bunlardan birincisi; İmamoğlu'dan Aladağ'a kadar-Saygeçit Köyü-Sevinçli-Hacı Hasanlı-Üçtepe-Eğner-Aladağ. Aladağ'dan Yahyalı'ya kadar- Barazama Yaylası- Büyük Çakır- Yeşilköy- Delaluşağı- Dikme-Yahyalı. Bu güzergah üzerindeki Saygeçit- Roma Dönemi nekropolüne sahiptir⁹⁶ ve Eğner- Roma Dönemi yerleşimi ile Ortaçağa tarihlenen su kemerlerini barındırır⁹⁷.Günümüzde (2013) ise Eğner baraj sularının altında kalmıştır.

İkinci güzergâh Aladağ'dan ayrılır. Dölekli-Kamışlı-Çamardı.-Toroslar'ın Kayseri-Niğde-Adana üçgeninde birleşen zirvesi Demirkazık Tepesi'dir. Demirkazık ve Yedigöller bu bölgedeki turizmin en önemli bölgesidir. Müsürler buraya gelen turistleri, gezdirme ve rehberlik görevlerini üstlenmişlerdir. Hem kendi işleri olan hayvancılık yaparken hem de turizme hizmet etmektedirler. Ayrıca otantik bir hayat yaşadıklarından dolayı turistleri, kendi ikamet ettikleri kara çadır(yurt)larda (keçi kılından imal) ağırlamaktadırlar. Ceyhan'daki en geniş toprağa sahip yörüklerdir.

I.2.2.I.1.6.2. Karaevli Yörükleri'nin kullandığı Kozan'dan Kayseri'ye giden Kervan Yolu

Bu yol; Kabasakal Köyü-Akdam(Yörük Konalgası)-Gökdere(yerel ağızla Göğdere)- Akarca-Bostan Köyü- İndirme(tepedir)- Hasan Çavuşlar(Yörükler Ağgaya derler)- Çerkezler- Mansurlu- Yedigöz- Dikme- Yahyalı'dır. Bu yol üzerinde Mansurlu (İnderesi)'da bir Roma yerleşmesi mevcut olup; Mansurlu'dan Feke tarafına giden yol üzerinde Maran Kalesi ve Kaleyüzü Gözetleme Kulesi tespit edilmiştir⁹⁸. Yine

ve yollar, genelde Orta Anadolu'yu Çukurova'ya bağlama özelliğindedir. Bize yardımcı olduğu için teşekkür ederiz.

⁹⁶ Bell 1906 www.gerty.ncl.ac.uk/photos_in_album. ;diaries Ekim 2012.; Salman-Kaya 2008:283.

⁹⁷ Salman-Kaya 2007:96-106

⁹⁸ Salman-Kaya 2007:150-153.

Mansurlu'nun kuzey yönünde Bostan ve Mansurlu arasındaki yolu kontrol için yapıldığı düşünülen Bayramker Kalesi bulunmaktadır.⁹⁹ Bu yolun başlangıcındaki Akdam Köyü'nde ise Hellenistik Dönemden Geç Bizans'a kadar yerleşik olan büyük bir merkez keşfedilmiştir¹⁰⁰.

I.2.2.I.1.6.3.Horzum Yörükleri'nin kullandıkları Kozan-Kayseri Kervan Yolu

Kozan'dan Dağılcak- Horzum- Çulluuşağı- (ÜsküyenGeçiti) Akkaya- Feke- Bahçecik Köyü- Mansurlu- Yedigöz- Dikme- Yahyalı. Bu yol üzerinde Akkaya, Feke, Mansurlu'da Roma kalıntıları tespit edilmiştir¹⁰¹.

I.2.2.I.1.6.4. Sakar Yörükleri'nin kullandığı Kozan-Kayseri Kervan Yolu

Feke- Saimbeyli- Belcik Yaylası- Develi yol çatı= Tufanlı Köyü- Şanşa Köyü- Bel (Kayseri- Adana il sınırı) - Sarıkaya- Eşelik- Bakırdağı (Daşçı)- Yeniköy- Madazlı- Ayvat Hacı- Develi- Erciyes Yaylası- Kayseri¹⁰².

Bu yolların hemen hemen hepsinin üzerinde Tarihi Kaleler ve gözetleme kuleleri mevcuttur. Ayrıca kalelere bağlı yerleşim merkezleri olduğu düşünülen kalıntılar da bulunmaktadır. Yolların büyüklü küçüklü kalelerle donatılmış olması,yol ağlarının Orta Çağ'da da stratejik ve ticari bakımdan önemli rol oynamış olduklarını göstermektedir.

I.2.2.I.1.6.5. Aladağ-Pozantı Vadisi Yol Ağları

Bu vadi çok geniş bir alanı kaplar. Buradaki yol, günümüzde üzerinde büyük bir baraj yapılan Çatalan'dan geçip, Eğlence'ye buradan da Postyağıbasan Köyü'ne, sonra Gerdibi, Hamidiye, Kamışlı çizgisi boyunca Orta Anadolu'ya çıkar. Sarıçiçek, Yeniköy, İğşa (İşa), Tarmıt, Hotalanı Kaleleri bu güzergah boyunca uzanır. Meydan'dan kuzeybatıya giden bu yol çok sapidir. Gerdibi'nden sonra da çok dik bir vadiden geçer. Buna rağmen güzergah boyunca yapılmış olan kaleler, bu yolun epeyce işlek bir yol

⁹⁹ Ünal-Girginer 2007:432.

¹⁰⁰ Ünal-Girginer 2007: 418.

¹⁰¹ Salman-Kaya 2007:130-148; Salman-Kaya 2008: 140.

¹⁰² Karaevli Yörüğü İzzet Topal ile özel görüşme, 21 Nisan 2012, İmamoğlu-Adana.

olduğunu düşündürmektedir. Posyağıbasan Kalesi'nin güneyinde bir de Yanık Kalesi bulunmaktadır. Bölgenin en merkezi kalesi Meydan Kalesi'dir¹⁰³.

Meydan'dan kuzeye Kapızbaşı (Şelaleler)'na giden bir başka yolun, üzerindeki kemerli köprülerden de anlaşılacağı gibi, Roma Döneminden sonra da kullanıldığı düşünülmektedir. Kapızbaşı -Kapadokya- 'ya giden bu güzergâh boyunca da, küçük gözlem kuleleri ve Bizans Kaleleri görülür. Bu güzergâh, Mansurlu üzerinden Kapızbaşı'na ulaşır. Bu köylerin doğusundan gelen güzergâh, Kozan'dan itibaren, Kozan-Tepecikören- Akdam- Salmanlı- Kuytucak- Savruk- Marankeçili- Mansurlu (İnderesi)- Yahyalı'dır. Burası, Yukarı Seyhan Havzası ile Ceyhan Havzası arasındaki bağlantıyı sağlar¹⁰⁴. Bu güzergahtaki Akdam-Hellenistik dönem¹⁰⁵, Marankeçili ve Mansurlu Roma Dönemi yerleşimi¹⁰⁶ olarak tespit edilmiştir.

Meydan'dan batıya yönelen yol, Mahsiret Yaylası'ndan Pozanti'ya geçer. Mahsiret Yaylası'nda da bir Bizans Kalesi bulunmaktadır, ayrıca antik bir yerleşim merkezi de mevcuttur. Kaleardı mevkiinde bir mozaikli zemin tespit edilmiştir.¹⁰⁷.

I.2.2.I.2. Bölgeyi Doğuya Bağlayan Yollar

Antitoroslar üzerinde Kilikia'yı Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'ye bağlayan önemli yol ağları bulunmaktadır. Bunlardan dağları aşarak kuzeyden güneye gelmek için, doğuda Meryemçil Beli'ni ve biraz batıda Mazgaç ve Bağdaş Belleri'ni geçmek gerekmektedir¹⁰⁸. Yani biri doğuda biri batıda olmak üzere iki önemli yol mevcuttur.(Harita 5)

I.2.2.I.2.1.Meryemçil Beli-Aslanlı Bel (Doğudaki yol)

Kilikia Ovası'nın doğusundan başlayıp, Karatepe(Asitawa-ta)'nin eteklerine kadar uzanır. Har Boğazı'ndan, Antitoroslar'ın güneybatı bitimini oluşturan dağlardaki küçük vadilerden geçerek sonrasında Meryemçil Beli(Geben Beli)'nden Göksun'a

¹⁰³ Kobaner-Kobaner 2000: 173-174; Salman-Kaya 2007: 9.

¹⁰⁴ Kobaner-Kobaner 2000: 173-174; Salman-Kaya 2007: 9.

¹⁰⁵ Ünal-Girginer 2007: 418; Salman-Kaya 2007: 144.

¹⁰⁶ Sayar 2001: 279-281; Ünal-Girginer 2007: 489.

¹⁰⁷ Sayar 2003: 59-71; Salman-Kaya 2007:122.

ulaşır. Bu yol Andırın'a kadar" Akyol"(Yerel söyleyişle "Ağyol"), Andırın ile Göksun arasında da "Göç Yolu" adını alır. Arslanlı Bel bu yol üzerindedir¹⁰⁹.

M.Ö. 698'e tarihlenen Assur İmparatoru Sanherib'e ait yazıtlardan birinde;"Que yolunun Illubru Beyi ile Hilakkular ve onların müttefikleri Tarzi ve İngirralılar tarafından kapandığı"ndan bahsedilir. Bu Que Yolu, Amanos"Humanu"Dağlarındaki geçitlerden biri-muhtemelen-Arslanlı Bel(Pylae Amanicae) olmalıdır. Arslanlı Bel, o zamanlar Assur arazisine ait Sam'al (=Zincirli) dan çıkıp Que'ye giden yola geçit vermektedir ¹¹⁰.Bu yol aynı zamanda Asur İmparatoru III.Salmanassar'ın Kilikia seferleri için kullandığı ana güzergahtır.

Amanos adı "Humanu (Sedir)" kelimesinden gelir. Sam'al (Zincirli) Kralı Haianu, M.Ö.857 yılında Asur İmparatoru III.Salmanassar'a bağlılık belgesi olarak vermiş olduğu haraç listesinde, gümüş, sedir kerestesi ve reçinesini de belirtmiştir. III.Salmanassar, inşaat işlerinde kullanacağı sağlam sedir kerestesi teminini buradan sağlamıştır. Ayrıca Asurlular'ın giriştikleri Kilikia ve Anadolu seferleri için bu yolun stratejisi çok önemlidir.Zira burası kervanlara ve ordulara yol veren Belen Geçidi (Pylae Syriae) ile Arslanlı Bel (Porta Amanica) gibi iki önemli geçide sahiptir. Asur için bu yolun diğer bir önemi de Que madenlerine sahip olmaktır¹¹¹. Zincirli- Karatepe-Arslantaş ulaşımı ile Tabal (Kapadokya) –Que arasındaki önemli bir yol ağı da buradan geçmektedir. Mezopotamya'dan başlayıp Kapadokya'ya ulaşan bu büyük yol ağının kontrolü Sam'al ve Que Krallıklarının arasında da açmış düşmanca ilişkilerin gelişmesine sebep olmuştur ¹¹².

1.2.2.I.2.2. Çiçekli Dere Yolu (Mazgaç Beli-Bağdaş Beli) (Batıdaki yol)

Kilikia Ovası'nın doğu bölümünden başlayarak bu günkü Kadirli (Flaviopolis) İlçesi'nin 20 km kuzey, kuzey-batısındaki Mehmetli Köyü'ne ulaşır. Mehmetli'den

¹⁰⁸ Alkım 1959: 61; Albright 1960: 350; Ünal-Girginer 2007: 41.

¹⁰⁹ Alkım 1959: 61; Albright 1960: 350; Ünal-Girginer 2007: 41.

¹¹⁰ Alkım 1959 : 69, 61-64; Albright 1960: 350-351.

¹¹¹ Alkım 1959: 61; Albright 1960: 350; Ünal-Girginer 2007: 41.

¹¹² Kurt 2007: 66,69,83,98; Kurt 2008 : 122, 128; Kurt 2009a; 332; Kurt 2009b: 186-187 .

itibaren Çiçekli Dere Vadisi'ni takip ederek Bağdaş Beli'ni ve sonra da Mazgaç Beli'ni aşarak Göksun'a ulaşır¹¹³.

Antitoroslar'daki bu iki ana yol arasında bunların bağlantılarını yapan veya bunlara bağlanan ikinci derecede birkaç yol daha mevcuttur. Doğrudan doğruya Göksun'a çıkmamalarına ve batıda Mazgaç ve Bağdaş Bel'inden, doğuda ise Meryemçil Beli'nden geçmek zorunda kalmalarına rağmen aynı derecede önemli yollardır. Bu günkü isimleri; Mezi Yolu, Zehli Yolu, Kalealtı Yolu ve Nürfet-Aşılı Yolu'dur¹¹⁴.

Mezi Yolu: Tali yollardan en batıda olanıdır. Bağdaş Beli'nin hemen güneyinde Çiçeklidere Yolu ile birleşir.

Zehli Yolu : Mezi Yolu'nun hemen doğu yakınında olup, Bağdaş Beli ve Mazgaç Beli arasında Çiçekli Dere Yolu'na ulaşabilmek için arazinin engebesinden dolayı çok geniş bir kavis çizmek zorunda kalır.

Kalealtı Yolu : Kadirli'den çıkarak Kuzey-doğuya yönelir. Küçük Çığsar-Beli'ni aşarak batıdaki ana yol, Çiçekli Dere Yolu ile birleşir¹¹⁵.

Ana ve ara yollar boyunca sıralanan çeşitli anıtlar, bu yolların geçmiş çağlarda kullanıldığına delildir. Bu anıtlar arasında, Kalkan Petroglifleri, Hemite'deki Hitit Kaya Kabartması (Büyük Devlet zamanına ait, eyalet eseri), Domuztepe Kalesi, üç Aramice yazıt parçası, kırk Yunanca Mezar yazıtı (Geç Roma Devri), beş kaya yazıtı (Geç Roma Devri), iki kaya kabartması, sekiz harabe Roma Devri'ne ait, dört Orta Çağ harabesi, çeşitli sikkeler ve küçük buluntular, yapıları ilave ile değişiklik geçirmiş ve yakın zamanlara kadar kullanılmış küçüklü büyüklü 19 kale tespit edilmiştir¹¹⁶.

I.2.2.I.2.3. Çukurova – Fırat Havzası Yolu

Adana'dan itibaren doğuya doğru gidildiğinde Misis'i geçince Yılankale ve Sirkeli Höyüğü mevkiine varılır. Yılankale ile Sirkeli arasında Ceyhan Nehri'ni geçmek için sal kullanılır. Buradan Anavarza'nın güneyinden geçerek Hacılar Höyük, Mercin Bozhöyük gibi yerleşimlerin arasından Toprakkale'ye gelinir. Kanlı Geçit'ten

¹¹³ Alkım 1959 : 69,61-64; Albright 1960: 350-351; Ünal-Girginer 2007: 41.

¹¹⁴ Alkım 1959 : 69,61-64; Albright 1960: 350-351; Ünal-Girginer 2007: 41 .

¹¹⁵ Alkım 1959 : 69,61-64; Albright 1960:350-351; Ünal-Girginer 2007: 41.

¹¹⁶ Alkım 1959: 61-64; Albright 1960:350-351; Ünal-Girginer 2007: 41.

Amanoslar (Cebelibereket) aşılır, Sakçagözü, Tılbaşar Höyüğü üzerinden Karkamış'a ulaşılır.¹¹⁷.

I.2.2.I.3. Bölgeyi Batıya Bağlayan Yollar

Bölgenin batı Anadolu ile bağlantısı Orta Anadolu üzerinden daha kolaydır. Ancak Çukurova'yı baştan başa geçen ve sahil şeridi boyunca giden engebeli, dolambaçlı ve zorlu bir yol ile de sağlanmaktadır. Çukurova kıyı şeridinde kara yolu bağlantısı oldukça zordur. Zira Kilikia Pedias (Çukurova)'ın batısındaki Silifke¹¹⁸ ile Adana arasındaki sahil yolu bağlantısı 1930'lu yıllara kadar neredeyse geçilmezdi ve yük hayvanlarının bile hareket etmesi çok zordu¹¹⁹.

I.2.2.2.Çukurova İçi Yol Ağları

Dışarı bağlantısını veren geçitlerin yanısıra iç yol ağlarının da önemli olduğu gözden kaçmamalıdır. Kilikia Pedias içinde bilhassa Ceyhan Nehri Havzasında, Kapadokia-Kilikia-Suriye hattını bağlayan yollar üzerinde iç yol şebekeleri de mevcuttur. Anadolu'nun yerleşme sisteminin doğuşu ve gelişimi üzerine yapılan yeni araştırmalarda, yerleşmelerin nüfus yapıları ve büyüklüğü ile yol ağları arasında doğru bir orantının bulunduğu görülmektedir¹²⁰. Bundan dolayı, bölgenin yerleşim dağılımına bakıldığında ve yerleşimlerin fiziki büyüklükleri dikkate alındığında, Yukarı Ova'daki yerleşmelerin genel olarak küçük ve orta ölçekli olduğu görülmektedir. Ancak yerleşimlerin iskan edildikleri dönemlerdeki boyutlarını ve yayılım alanlarını, her dönem için ayrı ayrı tespit edebilmek; bu yerleşimlerin arkeolojik kazıları neticesinde mümkün olacaktır. Yine de ovadaki yerleşimlerin, günümüzde tespit edilebilen boyutları, önemli sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır¹²¹.

Küçük ve orta büyüklükteki yerleşmeler, Eskiçağ'ın Ceyhan Ovası'nın ara yollar ağının üzerinde veya yakınında kurulmuşlardır. Başlıca büyük kentlerin ise, ovadaki ana ulaşım güzergâhları üzerinde konumlandıkları görülmektedir. Ancak bütün

¹¹⁷ Girginer 2000: 73-74; Ünal 2000a: 24; Ünal 2000b: 43.

¹¹⁸ Ünal 2000a:18-19; Ünal-Girginer 2007: 24-25.

¹¹⁹ Ünal-Girginer 2007: 25; Yıldırım 2010: 12.

¹²⁰ Girginer 2000: 73; Özdemir 2008: 10.

kentlerin ortak özelliği, daima Ceyhan Nehri'nin eski yatakları boyunca sıralanmalarıdır. Bölgesel taşımacılık, ticaret ve haberleşme açılarından ovanın en önemli unsuru olan Ceyhan Nehri'nin yatağı boyunca dizilmiş durumdaki yerleşimler: Hikmet Höyük/ Ertekin Bey Höyüğü, Yarımhöyük/Ömer Ağa'nın Höyüğü, Yıkık (Kırık) Kilise, Kırımoğlu Çiftlik Höyük, Tatarlı Höyük (Tazılı Tepe), Bakırlı Çiftlik Höyük, Yalaköz Höyük/Sarı Höyük, Boz Höyük I. ve Kuyluklu (Çakmaktepe) Mevkii Yerleşimi'dir ¹²².

"Jeopolitik açıdan önemli bir tespit olan, bölgenin iç ulaşımını sağlayan, ovadaki en önemli yol güzergâhının: Nur Dağ'ı (Parion/Pagrion, Cebel-i Nur), Misis'in hemen arkasındaki Kızılgeçit aracılığıyla ova boyunca, Halep'e doğru giden doğu-batı yoluna geçit verdiren ana güzergâh olduğu görülür. Bu yolun arkeolojik verilerle takip edilebilen bölümü; Adana Çimento Fabrikası ve Kürkcüler Köyü yakınındaki, henüz isimlendirilmemiş iki adet höyük, Misis (Yakapınar), Kızıldere, Kurtkulağı (Kervansaray), Toros Gübre yakınındaki Muttalip Höyük, (Castabolo/Catabolo/ Katabolos/ Mutlubake) ve Demir Kapı'yı (Karanlıkkapı / Pylae Amanicae) geçtikten sonra Kinet Höyük'e ve dolayısıyla Issos Körfezi'ne (Issikos Kolpos) varmaktadır . Böylece Ceyhan Ovası – Hatay – Kuzey Suriye arasındaki ulaşım, bu anayol aracılığıyla sağlanmış olmalıdır ve böylesine işlek bir rotada kurulan yerleşim birimleri de büyük kentlerdir"¹²³.

Bu güzergahın Yukarı Ova'dan geçen bölümü üzerindeki yerleşimler: Dokuz Kardeşler Yerleşmesi, Doruk Tepe, Berha Yerleşmesi, Topraklı Yerleşmesi ve Kırıkköprü Höyük'tür ¹²⁴. Bu ana yol güzergahının, ova içi dolaşım için oldukça işlek bir şekilde kullanılmış olması, muhtemel ikincil öneme sahip diğer bir kolu ise Mersin-Adana-Ceyhan hattında olup, Antik Çağ'da da kullanılan bir güzergaha işaret etmektedir. Bu yol, Roma İmparatoru Vespasianus'un (M.S. 69-79) Roma'da bulunduğu dokuz yıl boyunca, başta başkent olmak üzere imparatorluğun eyaletlerinde de giriştiği inşaat programı zamanında yapılan, Dağlık Kilikia'nın sahil yolunun devamında bulunmaktadır. Bu güzergahın üzerinde olan yerleşimler: Mercin-Boz

¹²¹ Girginer 2000:73;Ünal-Girginer 2007: 19-20; Özdemir 2008: 10.

¹²² Girginer 2007a: 173vd.;Ünal-Girginer 2007:23; Özdemir 2008:10.

¹²³ Girginer 2007a: 173vd.;Ünal-Girginer 2007:23; Özdemir 2008:10.

¹²⁴ Girginer-Oyman/Girginer-Akıl 2005:93-95; Girginer-Oyman/Girginer-Erhan 2006:239vd.;Ünal-Girginer 2007:23; Özdemir 2007: 1-24;Girginer 2008: 379 ;Özdemir 2008:29.

Höyük, Mısırlı Çiftliği, Karahöpur Höyük, Arlavuk/Harlavuk Höyük'tür¹²⁵ Bu güzergahın üzerindeki yerleşimlerden en önemlisi Karahöpur Höyük olup M.Ö. 4.-M.Ö. 1. yüzyıllar arasına tarihli çeşitli ekollere ait seramik buluntuları vermektedir¹²⁶.

Daha az kullanılan yol ağları ise şöyledir: İlki, Şar(*Komana*)'dan hareketle, Bozat ve Üsküyen boğazlarından geçip, Feke (*Baka=Vahka*) üzerinden Kozan'a (*Sisium, Sision, Sis*) iner. Diğer iki yol ise Göksun (*Cucusum, Kokussos*) ve Andırın'dan geçerek Kadirli'ye (*Phlabias, Flavia, Flaviopolis*) ulaşır. Bu güzergahın üzerinde olan yerleşimler: Yarımhöyük, Ekinyazı Höyük, Kamışlı Yerleşmesi'dir¹²⁷.

Ayrıca Kozan-Adana arasındaki bir antik yolun da günümüz yol güzergahına göre farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Adana -Yarımca Köyü- Tumlu Kalesi- Tılan Höyük- Hamamköyü- Çiriştepe-Yassıçalı üzerinden Kozan'a ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Zira, Yarımca Köyü'nün Tumlu Kalesi ile Adana'nın arasında yol üzerinde olması ve bu köydeki antik bulgular bunu doğrulamaktadır.

I.2.3. Bölgedeki Limanlar ve Antik Çağda Denizcilik

Çukurova'da günümüzde, Mersin'de 1, Ceyhan'da 2, İskenderun'da da 1 liman bulunmaktadır. Mersin Limanı, Serbest Bölge özelliğinde olduğundan önemli bir ithalat ve ihracat limanıdır. İskenderun Limanı da uluslar arası bir limandır. Ceyhan'da BOTAŞ'ın ve Toros Gübre Kimya Sanayi'nin birer limanı bulunmaktadır.

Tarihte, bölgede mevcut olan limanlar Kıbrıs, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla yoğun bağlantı içindeydi. Bu limanlar, Anadolu'nun Akdeniz kıyıları Doğu Akdeniz deniz ticaret yolları üzerinde bulunan bir bölgedir. Su altı arkeolojisi Kilikia araştırmalarında görüldüğü üzere, deniz tabanlarında çok sayıda Mısır, Ugarit, Fenike, Grek, Roma, Bizans ve Ceneviz batık gemileri ve taşıdıkları mallar ele geçirilmiştir¹²⁸.

Eskiçağda bölgenin en önemli liman kentleri; İskenderun-İssos, Yumurtalık-Aigaea, Karataş- Magarsos, Tarsos, Mersin - Yumuktepe, Soloi-Pompeipolis, Lamas, Elaiussa-Sebaste, Korykos, Silifke- Holmoi- Taşucu, Aphrodisias (Tisan), Nagidos, Kelenderis'tir. Çukurova'da üretilen tüm ürünler, bu gün de olduğu gibi, sahil

¹²⁵ Girginer 2007a: 173vd.; Girginer-Oyman/Girginer-Şahin 2007:79vd.; Ünal-Girginer 2007:23.

¹²⁶ Girginer-Oyman/Girginer-Akıl 2005: 93-95; Girginer-Oyman/Girginer-Erhan 2006:239vd.; Ünal-Girginer 2007:23; Özdemir 2007: 1-24; Girginer 2008: 379 ; Özdemir 2008: 29.

¹²⁷ Salman-Kaya 2007: 123; Salman-Kaya 2008: 133,136

şeridindeki dar ve virajlı yollardan gemilere taşınmaktaydı. Adana kent merkezi-Tepebağ Höyüğü- Mezopotamya ve Mısır ile denizden yoğun ticari ve sosyal ilişkiler içindeydi.¹²⁹

Deniz ticareti kavramı ilk olarak Doğu Akdeniz'de ortaya çıkmıştır. En hareketli ve canlı deniz ticareti dönemi Tunç Devri'dir. Deniz ticaretinde ilk en öne çıkan medeniyet Mısır olmuştur. M.Ö.8.yy.da Doğu Akdeniz'de deniz ticareti kolonizasyon şeklinde kendini göstermektedir. Bu dönemde denizlerdeki en büyük rakip Fenike ve Hellenler olmuştur. Bu rekabetin sonucunda ise, yeni hammadde kazançları ve yeni pazarların açıldığı görülür¹³⁰. Doğu Akdeniz bölgesinin en önemli ihraç ürünleri arasında, metal, cam, toprak seramiklerin yanısıra, zeytinyağı ve şarabı da görmekteyiz¹³¹. Deniz ticaretinde gelirin artması, bu ticaretin güvenliği meselesini de ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı devletler, deniz askeri gücüne sahip olmaya çalışmışlardır¹³².

Deniz ulaşımı günümüzde olduğu gibi, Eskiçağda da ekonomik değeri en fazla olan, en fazla malın taşındığı bir ulaşım şeklidir. Gıda ve su ikmali yapma ihtiyacından dolayı, gemiler uzun bir süre denizde kalamazdı. Bundan dolayı, Akdeniz Havzası'ndaki askeri stratejistler, düşman filolara saldırmaktan ziyade olabildiğince çok korunaklı limanı ele geçirip, hakimiyet kurmaya yönelmişlerdir. Zira, ne kadar çok liman ele geçirilirse, o kadar çok gemiyi denizde kullanma imkanları olacaktı¹³³.

Antik Çağda daha görkemli ve daha fazla insan taşıyan gemilerin yapılması ticaretin çok geliştiğini belli eder. İonya kentlerinin Karadeniz'i kolonileri haline getirmeleri de bu amaçladır. Rekabetin artması uygarlıkların ve toplulukların sürekli çekişmelerine sebep olmuştur. Bu çekişmeler karada yapılırken daha sonra denizde de yaşanmaya başlamıştır. Bu savaşların en önemli olduğu dönem ise, M.Ö. 700 lerde başlamaktadır. Zira bu dönemde sikkenin icadı ve ticari ürünlerin çeşitliliği deniz gücünün de önemini arttırmıştır¹³⁴. Bu gücü özellikle Akdeniz'de elinde bulunduranlar ticaretin de hakimi sayılmışlardır. Önceleri Mısırlılar ve Fenikelilerle başlayan bu

¹²⁸ Ünal-Girginer 2007: 304; Yıldırım 2012: 5-6.

¹²⁹ Girginer 2000: 82-83; Ünal 2000a: 39-40; Ünal 2000b:50vd. ;Yıldırım 2010:5-6;Aydınöglü 2010:10.

¹³⁰ Ünal-Girginer 2007: 44-45; Yıldırım 2010: 8-9.

¹³¹ Aydınöglü 2010: 9 vd.; Pamir 2010: 34 vd.

¹³² Casson 2000: 6-9; Ünal-Girginer 2007: 44-45; Yıldırım 2010: 8-9.

¹³³ Evrin-Zoroğlu-vd. 2004: 279-290; Zoroğlu vd. 2005: 277vd.

¹³⁴ Casson 2000: 65-67; Starr 2000:38-40.

amansız yarış, Antik Çağda askeri alanda kullanılan gemilerin inşasını da sağlamıştır. Pentekonter, Triakonter, Triere (Trireme), Tetrereis (Dört Bölmeli) - Pentereis (Beş Bölmeli), Liburnia bu tip gemilerin en önemli örnekleridir. Pers ve Yunan çekişmeleri, geçmişin en önemli deniz savaşlarına sahne olması bakımından önemli bir dönemdir. Bu dönemin hemen hemen her yılında bir deniz mücadelesine rastlamak mümkündür¹³⁵.

I.3.Hellenistik Öncesinde Kilikia Pedias

Anadolu'nun tarihi coğrafya açısından, en belirgin stratejik bölgelerinden olan Kilikia Pedias, tarih boyunca bir çok medeniyetleri misafir ettiği gibi, bir çok topluluklara da ev sahipliği yapmıştır. Ova özelliği açısından, üretimin başladığı Neolitik Çağ'dan itibaren yerleşildiği ve zamanla kalabalıklaştığı tespit edilen¹³⁶ Kilikia Pedias'ta toplumlar, bölgede yaşadıkları dönemde ve daha sonraki kültürel gelişimde önemli roller üstlenmişlerdir. Bundan dolayı en eski dönemlerden Hellenistik Çağa gelene kadar hangi evrelerden geçtiğini görmek, incelenecek dönemlerin daha doğru anlaşılması açısından önemli olacaktır.

I.3.1.Prehistorik Çağlarda Çukurova (Ovalık Kilikia) 'daki Yerleşimler

Ovalık Kilikia'nın, ova olmasından dolayı, ilk Neolitik Çağda yerleşilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Ovalık Kilikia'nın batısında, bölgeye en yakın, Dağlık Kilikia içinde yer alan mağralarda Paleolitik ve Mezolitik buluntulara rastlamak daha muhtemeldir. Taşucu'ndaki Sırtlanini Mağrası'nın, Kilikia'nın Paleolitik yerleşmesi olduğu ihtimali büyüktür¹³⁷. Bundan başka Korykos Kenti'ne bağlı Cennet-Cehennem Obruکلarı'nın yakınındaki Astım Mağrası ve Tarsos Dedeler Köyü'ndeki Taşkuyu Mağrası ile Eshab-ı Kehf Mağrası, Paleolitik ve Mezolitik Çağlar'daki yerleşimlere oldukça uygun mağralardır. Ancak Sırtlanini Mağrası dışındaki diğer mağralarda bu çeşit bir bilimsel araştırma yapılmamıştır.

¹³⁵Casson 2000: 77; Starr 2000:42.

¹³⁶Kınal 1987: 3; Ünal-Girginer 2007: 109; Özdemir 2008: 6.

¹³⁷Kökten 1958: 10-16; Ünal-Girginer 2007: 109.

Ovalık Kilikia'da, Mersin Yumuktepe¹³⁸, Tarsos Gözlükule¹³⁹, Mersin'den Erdemli- İskenderun arasında yüzey araştırmaları yoluyla incelenen Tarmil¹⁴⁰, řamsı¹⁴¹, Tömük¹⁴², Kabarsa¹⁴³ ve řavuřlu¹⁴⁴ höyükleri üzerinde Neolitik Dönem'e tarihlenen seramikler bulunmuřtur¹⁴⁵. Bunlardan başka, Mersin Viranşehir'de Soli Höyük¹⁴⁶, Osmaniye Domuztepe¹⁴⁷, Ceyhan Tatarlı Höyük¹⁴⁸, İskenderun sahası içinde Kinet Höyük¹⁴⁹ ve ayrıca İskenderun¹⁵⁰da da Neolitik şağa ait bulgulara ulaşılmıştır. Buralardaki yerleşim kesintisiz olarak şağlar boyu sürmüştür.

Ovalık Kilikia, arkeolojik buluntulara göre, Anadolu'da, Kalkolitik Dönem'de yerleşim görmüş en önemli yerler arasındadır¹⁵¹. Adana İli, Kozan İlçesi'nin 12 km batısında yer alan Alapınar Höyük¹⁵², Faydalı Köyü sınırlarında kalan çukur Köprü Höyük¹⁵³, İdem Köyü'nde yer alan Tırmıl Höyük¹⁵⁴ üzerinde Kalkolitik Dönem'e ait seramikler ve Hamam Köyü hudutlarında kalan Tılan Höyük üzerinde de yine Kalkolitik Dönem'e ait bulgular ele geçmiřtir¹⁵⁵. Bölgenin kalabalıklaşmaya başladığı Kalkolitik şağ'da ve Erken Tunç şağı'nda ise, yine yukardaki sayılan yerleşimler mevcut olup, bunlara ek olarak; Kozan'da Ferhatlı¹⁵⁶ Kalkolitik şağ ve devamı, Ceyhan Hacılar Höyük Kalkolitik řaę¹⁵⁷ ve devamı, Ceyhan Yarımhöyük Kalkolitik řaę¹⁵⁸ ve devamı, Ceyhan Adatepe II (Balağıl Höyüğü)¹⁵⁹ - Seton Williams'a göre; Erken Tunç

¹³⁸ Garstang 1937: 210-211; Caneva-Köroğlu 2007: 669vd.; Caneva 2007: 203vd.

¹³⁹ Özyar 2005a:87-88; Girginer 2000:71vd.; Ramsay 2000: 9-10

¹⁴⁰ Kurt 2006: 60; Ünal-Girginer 2007: 528.

¹⁴¹ Ünal-Girginer 2007: 517.

¹⁴² Kurt 2006: 61; Ünal-Girginer 2007: 528

¹⁴³ Kurt 2006: 60 ; Ünal-Girginer 2007: 465.

¹⁴⁴ Kurt 2006: 60; Ünal-Girginer 2007: 438.

¹⁴⁵ Ünal - Girginer 2007: 51, 111.

¹⁴⁶ Yağcı 2004: 418-419.

¹⁴⁷ çambel- Özdoğan 1984: 259; çambel 1985 : 272,

¹⁴⁸ Seton Williams 1954:128-129, 170.

¹⁴⁹ Gates 2003-1; Gates 2004a: 405; Gates 2004b:17.

¹⁵⁰ Kuzucular 2012: 22-34.

¹⁵¹ Harmankaya-Tanıdı 1998.

¹⁵² Girginer-Oyman/Girginer 2006 : 293vd.; Ünal-Girginer 2007: 419; Özdemir 2008: 29.

¹⁵³ Girginer-Oyman/Girginer 2006 : 298; Ünal-Girginer 2007: 440; Özdemir 2008: 30.

¹⁵⁴ Girginer-Oyman/Girginer 2006 : 294; Ünal-Girginer 2007:528;Özdemir 2008:31.

¹⁵⁵ Girginer-Oyman/Girginer 2006 : 293vd, 298-300; Ünal-Girginer 2007: 528; Özdemir 2008: 32.

¹⁵⁶ Girginer-Erhan 2005:93 vd.; Girginer- Oyman/Girginer-Erhan 2006: 299.

¹⁵⁷ von der Osten 1930: 43; Garstang 1937a,:210-211; Seton Williams 1954: 128 vd .; Girginer 2007:174

¹⁵⁸ Seton- WilliaM.S. 1954: 147; Girginer 2007: 174; Özdemir 2008:18.

¹⁵⁹ Seton- WilliaM.S. 1954: 147; Girginer 2007: 174; Özdemir 2008:19.

Çağı hariç, Kalkolitik Çağ'dan Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz yerleşim mevcut¹⁶⁰, Ceyhan Bakırlı-Çiftlik Höyük, İkiz Höyük Kalkolitik Çağ ve devamı¹⁶¹, Ceyhan Mercin Bozhöyük Kalkolitik Çağ ve devamı¹⁶², Ceyhan Hikmet Höyük-Ertekinbey Höyüğü Kalkolitik Çağ ve devamı¹⁶³, Ceyhan Yarımhöyük-Ömer Ağa Höyüğü Kalkolitik Çağ ve devamı¹⁶⁴, Ceyhan Pasgüden Höyük Kalkolitik Çağ ve devamı¹⁶⁵, Ceyhan Yalaközü-Sarı Höyük Erken Tunç Çağı ve devamı¹⁶⁶, Adana Kestel Höyük Erken Tunç Çağı ve devamı¹⁶⁷, ayrıca Misis=Mopsuestia Erken Tunç Çağı ve devamı¹⁶⁸ yine Ceyhan'da Sirkeli Höyük, Erken Tunç Çağı'ndan Hellenistik Dönemin sonuna kadar kesintisiz iskana sahip olduğu¹⁶⁹ tespit edilmiştir.

Orta Tunç Çağı'ndan itibaren Anadolu ve Kilikia'da "Asur Ticaret Kolonileri Çağı" başlamıştır, dolayısıyla Kilikia Tarih Çağlarına girmiştir.

I.3.2.Tarih Çağları'nda Kilikia Pedias

M.Ö. 1960 yıllarında Kuzey Mezopotamya'daki Eski Asur Devleti, Anadolu ile gelişmiş bir ticaret sistemi kurmuştur. Bu dönemde Anadolu'da, Hattiler'in de içinde bulunduğu feodal şehir krallıkları mevcuttur. Akkad Çağı'ndan beri Anadolu'nun zenginliğini bilen Mezopotamyalılar, Asur'un öncülüğünde Kuzey komşuları ile geniş ve sistemli ticari ilişkiye girmişlerdir. Beraberlerinde Anadolu'ya yabancı olan dillerini, çivi yazılarını ve silindir mühür geleneğini getirmişlerdir. Böylece, Anadolu M.Ö. 1950 yıllarından itibaren tarih çağlarına girmiş oldu¹⁷⁰. Tüccarlar gidiş ve gelişlerinde ulaşım aracı olarak eşek kervanları kullanıyorlardı. Anadolu'ya gelirken kullandıkları yol; Diyarbakır, Malatya, Urfa, Maraş veya Adana - Toros kapıları idi. Ticaretin temelini

¹⁶⁰ Seton- Williams 1954: 147; Girginer 2007: 174; Özdemir 2008:20.

¹⁶¹ Girginer 2007: 178.

¹⁶² Girginer 2007: 179; Salman-Kaya 2008:163.

¹⁶³ Girginer 2007: 181; Ünal-Girginer 2007:492; Salman-Kaya 2008: 154.

¹⁶⁴ Seton Williams 1954: no. 35;Özdemir 2008: 23.

¹⁶⁵ Girginer 2007: 181; Salman-Kaya 2008: 140

¹⁶⁶ Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293vd.; Girginer 2008: 387

¹⁶⁷ Ünal-Girginer 2007: 464; Salman-Kaya 2008: 32-33

¹⁶⁸ Sayar 1999a: 202.

¹⁶⁹ Novak vd.2008: 298.

¹⁷⁰ Ünal 200b: 47; Kurt 2006: 67-68; Ünal-Girginer 2007: 120; Memiş 1989: 35-36.

Asur'dan Anadolu'ya getirilen kalay, keçi kılı, dokuma ürünleri, elbise kumaşı, süs eşyası, bazı kokular karşılığında satın alınan altın ve gümüş eşya oluşturuyordu¹⁷¹.

Koloni Çağında çömlekçi çarkı yaygınlaşmış, yazılı tarih başlamış ve Hititler tarih sahnesine çıkmışlardır¹⁷².

Çukurova'da Koloni Çağı yerleşimlerinin başında Tatarlı Höyük¹⁷³ gelmektedir. Bundan başka Asur metinlerinde "*Sizzū*" ismiyle geçen Kozan Kenti¹⁷⁴, bu çağın en önemli merkezlerindedir. Bu dönemde ayrıca Sirkeli Höyük'te de yerleşimin mevcut olduğunu söyleyebiliriz¹⁷⁵. Aynı zamanda prehistorik yerleşimlerin genelinde iskan devam etmektedir.

Hititler (M.Ö.1750-M.Ö.1200), tarihte Anadolu'nun ilk imparatorluğudur¹⁷⁶. Kilikia, M.Ö. II. binyıl sonunda, Hititler'in vassali (bağlı), Kizzuwatna olarak isimlendirilen bir devletin merkezi konumundadır. Bundan dolayı bölgeye o dönemde Kizzuwatna denilmektedir.¹⁷⁷

Hitit İmparatorluk kaynaklarında Kilikia'ya Chalaka (Hilakku) denilmekteydi ve Adaniya ismi ile birlikte geçmekteydi. Chalaka'nın, dağlık bölüme verilen bir isim olduğu ve Adaniya'nın da ovalık bölüm için söylendiği düşünülmektedir¹⁷⁸.

Anadolu'da, M.Ö.1200'lerden itibaren başlayan ve M.Ö.750'lere kadar süren, yazılı belgenin çok az bulunduğu karanlık bir çağ yaşanmıştır. Bu dönemde Anadolu'da ve Ön Asya'da "Deniz Kavimleri Göçü" veya "Ege Göçleri" ismi verilen büyük göçler görülmektedir. Büyük Hitit İmparatorluğu, bu göçleri karşılayamamış ve yıkılmıştır¹⁷⁹. Bu dönemde, göçler ile Anadolu'ya gelenlerin kurdukları devletlere rastlandığı gibi, eskiden devlet kurma imkanı bulamamış yerli Anadolu kavimlerinin de bağımsızlıklarını ilan ederek beylikler kurdukları kesindir. En belli başlıları Frigler, Lidyalılar, Likyalılar, Urartular ve Batı Anadolu sahillerinde kurulan Grek koloni kentleri olarak karşımıza çıkan bu devletler arasında, Anadolu'nun Güney ve Güneydoğusu'nda kurulan Geç Hitit Beylikleri denen küçük şehir devletleri de vardır.

¹⁷¹ Memiş 1989: 35; Ünal 2000b: 48; Ünal-Girginer 2007: 121.

¹⁷² Kinal 1987: 61-62; Memiş 1989: 32-33; Bahar 2011a: 245, 251

¹⁷³ Ünal-Girginer 2010: 275-276.

¹⁷⁴ Alkım 1959: 69; Turfan 1941:996; Kurt 2000b: 128.

¹⁷⁵ Altay 1965: 42; Novak vd.2008: 300-301.

¹⁷⁶ Kinal 1987: 84; Memiş 1989: 39; Bahar 2011a: 252vd.

¹⁷⁷ Gotze 1940: 69

¹⁷⁸ Ünal 2000b: 51; Girginer 2000: 70; Kurt 2006: 74; Çalışkan vd. 2009:18

¹⁷⁹ Kinal 1987: 232.; Memiş 1989: 77; Bahar 2011a: 273.

Hitit İmparatorluk Devri'nin tarihi geleneğini şahıs isimlerinde yaşatmak ve Luvi resim yazısını (Hitit Hiyeroglif) kullanmayı devam ettirmek dışında¹⁸⁰, Hititlilikle hiçbir ilişkisi olmayan, tamamıyla Aramileşmiş olan bu devletlerden bazıları Çukurova'da da kurulmuştur¹⁸¹. Bu devletler arasında en çarpıcı örnek Kadirli-Karatepe'deki Asitawanda kentidir¹⁸².

Ayrıca M.Ö.2000'li yıllarda İskenderun Bölgesi'nde, Hititler'e bağlı olduğu düşünülen "Kadu" yönetimi de bulunmaktaydı. Kadu'nun Geç Hitit Şehir Krallıkları'ndan biri olduğu da görülmektedir¹⁸³

Asur İmparatorluğu (M.Ö.858-M.Ö.612) metinlerindeki Kilikia'nın adı Que ve Hilakku'dur¹⁸⁴. Ovalık Kilikia olarak kabul edilen Adana Ovaları'na Asurlar Que derken, batısındaki dağlık bölümün bir kısmına da Hilakku adını vermişlerdir¹⁸⁵. Hilakku ismi, muhtemelen Tarsos'un batı ve kuzey kısmındaki bir alan için kullanılmıştır. Ancak Hilakku'nun Demir çağındaki sınırlarının neresi olduğu problemi çözümlenememiştir. "Hilakku" Aramice yazılmış (HLK/KLK) bir isimdir.¹⁸⁶ (Harita 2) "Que" ismi de Hurrice'dir¹⁸⁷. Hilakku'nun Aramice yazımından dolayı "Kilikia" isminin Hilakku isminden geldiği düşünülmektedir¹⁸⁸. Fiziki özellikleri sebebiyle Hilakku, güçlü Asur Ordularından saklanan halkın sığındığı bir yer olmuş ve ayrıca Que'nin desteklenmesini sağlamıştır¹⁸⁹.

Asur İmparatorluğu döneminde bölgede bir kısım bağımsız krallıklar mevcuttur. Bu krallıklar, herhangi bir tehlike karşısında birleşerek koalisyon kurup, birlikte hareket etmektedirler¹⁹⁰. Asur Kralları, Kilikia'nın maden yataklarına, sedir ormanlarına sahip olmak ve deniz tarafından batı yolunu kontrol edebilmek maksadıyla, Kilikia'yı hakimiyetlerinde tutmak istemişlerdir. Ayrıca bölgedeki yerel yönetimlerden sağladıkları vergi gelirleri oldukça önemlidir.

¹⁸⁰ Bahar 2011a: 276.

¹⁸¹ Ünal 2006: 67-102, 69.

¹⁸² Bossert 1950: 159.

¹⁸³ Mansel 1984:88; Ünal-Girginer 2007:464.

¹⁸⁴ Turfan 1941: 996-999; Houwnik ten-Cate 1961: 22vd.

¹⁸⁵ Turfan 1941: 994; Houwnik ten-Cate 1961: 22vd.; Kurt 2009a: 327.

¹⁸⁶ Kurt 2009a: 327; Kurt 2009b: 119.

¹⁸⁷ Ünal 2000: 19.

¹⁸⁸ Houwnik ten-Cate 1961: 19; Kurt 2007: 103; Kurt 2009a: 327; Kurt 2009b: 119.

¹⁸⁹ Ünal-Girginer 2007: 68; Kurt 2007: 103; Kurt 2009a: 327; Kurt 2009b: 119.

¹⁹⁰ Houwnik ten-Cate 1961: 22; Ünal-Girginer 2007: 171; Kurt 2007:107; Kurt 2009a: 330.

Yeni Asur metinleri, İyonyalılar'ın II. Sargon'dan önce bölgede bulduklarını göstermektedir¹⁹¹. İyonyalılar'ın, II. Sargon'dan itibaren, Yeni Asur yazılı belgelerinde, en az 6 yerde, IAM(A)ANIA, YAMNAIU, YAUNAIU ve KUR/MATYA-Ú-NA-A adlarıyla geçtiği görülmektedir¹⁹². Bunlardan birisinde, Asarhaddon'un (M.Ö. 680–669) “*Denizin ortasındaki krallar ve Yaman*” halklarını, egemenlik altına aldığına rastlanmaktadır.

Geç Tunç Çağı'nın sonlarından itibaren gerçekleştiği düşünülen Kilikia'daki erken Hellen “Miken” varlığı, arkeolojik verilere göre kanıtlanmış bir durum değildir. Kilikia'da Hellenlerin kültürel veya askeri varlığını kanıtlayabilecek sağlam hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır

Kilikia'daki Hellen varlığı, M.Ö. 8. yüzyılın sonlarında, nispeten daha sağlam verilerle, düşünülmektedir. Ancak yine de kuşkuyla yaklaşılması gereken bu dönemdeki, Büyük Hellen Kolonizasyonu, antik yazarlarca desteklenmektedir. Bu görüşün taraftarlarınca artçı Hellenler, Mikenlerin aksine Ovalık Kilikia'da değil de Asur etkilerinden uzak olan Dağlık Kilikia'da egemen olmuşlardır¹⁹³. Antik kaynakların ikinci elden edindikleri bilgilere ve taraflı kaynakların anlatımlarına göre, bu dönemde Dağlık Kilikia'da, Nagidos (Bozyazı), Kelenderis (Aydıncık), Aphrodisias (*Hyrtacium* Ovacık), Soloi-Pompeiopolis (Viranşehir), Holmoi (Taşucu) gibi kentler Hellen kolonisi olarak kabul edilmiştir¹⁹⁴. Antik kaynaklarda yerleşimcilerin kökeni hakkında hiçbir bilgi bulunmamakla birlikte, ele geçen Rodos seramiği nedeniyle Tarsos'un da bir Lindos kolonisi olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Doğu Kilikia'da Anti Toroslar'da yaygın olarak bilinen bir yemek çeşidi de, bölgedeki Hellen varlığını destekler niteliktedir. “Teleme” olarak isimlendirilen bu yemek veya yerel ağızda katık, Homeros'un İlyada Destanı'nda ayrıntısı ile anlatılmaktadır¹⁹⁵.

M.Ö. 9. yüzyılın sonlarından itibaren, ithal Hellen seramikleri tekrar bölgeye gelmeye başlamıştır. M.Ö. 8. yüzyılda yaygın bir şekilde kullanılmış olan bu seramik türü, M.Ö. 7.-6. yüzyıllarda form çeşitliliği ve sayısal yoğunluk bakımından üst düzeye

¹⁹¹ Erzen 1940:60; Kurt 2009a: 333.

¹⁹² Houwnik ten-Cate 1961: 27; Özdemir 2007: 501.

¹⁹³ Sayar 1999b: 196

¹⁹⁴ Erzen 1940: 194; Sayar 1999b: 196-197

¹⁹⁵ Homeros V.899-906.

ulaşır. Tarsos-Gözlükule¹⁹⁶, Mersin-Yumuktepe¹⁹⁷, Kelenderis¹⁹⁸ ve Sol(o)i-Pompeiopolis'in höyüğü¹⁹⁹ gibi daha çok höyük karakterli yerleşim birimlerinden gelen bu seramik türü, M.Ö. 7.-6. yüzyılda istatistiki sayısal oranlama bakımından artış göstermiştir. Döneminin en lüks ve kaliteli üretimini yapan ve tüm pazarlara hakim olan Attika malı kaplar, Kilikia'da M.Ö. 5. yüzyıl öncesinde nadir olarak görülmektedir. Bu durum M.Ö. 5. yüzyıldaki Akdeniz'deki geniş çaplı ticarete işaret etmektedir. Klasik Çağ Hellen seramikleri, Tarsos-Gözlükule²⁰⁰, Mersin-Yümüktepe²⁰¹, Meydancikkale-Gülner²⁰², Nagidos²⁰³ ve daha çok Kelenderis'te²⁰⁴ ele geçmiştir²⁰⁵. Öyleyse Nagidos (Bozyazı), Kelenderis (Aydıncık), Aphrodisias (Ovacık), Holmoi (Taşucu) ve Soloi-Pompeiopolis (Viranşehir) gibi kentler, Hellen kolonileridir. Çukurova'nın verimli arazisini yurt edinen yerleşimciler, derin uzmanlık gerektiren sanatsal uğraşları ancak asıl geçim kaynakları olan ziraatçılık faaliyetleri yanında, ek iş olarak yapmış olmalıdırlar²⁰⁶.

Asurlular, muhtemelen Kıbrıs'ın fethedilmesi sonucu, İyonyalı korsanlarla çatışmaya girmişlerdir. Sargon zamanının yıllıkları, M.Ö. 713'de Hilakku'yu Asur eyaleti yaptığından ve batı denizi ortasında oturan İamaniler'i (İyonyalıları) "bir balık gibi avlayıp", kalanları Kilikia ve Tyre'ye sürdüğünden söz eder. O halde İyonyalılar, Kilikia kıyılarına bu tarihten önce gelmiş olmalıdırlar²⁰⁷. M.Ö. 696'da isyancılara karşı düzenlenen Asur seferinin, Asurlular ile Grekler'in Kilikia için vermiş oldukları mücadele ve bölgedeki kolonileşme hareketleriyle de yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır²⁰⁸. M.Ö. 9. yüzyıl ortalarında, Asur yayılcılığına karşı Urartular'ın önderliğinde Muşkiler, İyonyalılar ve Kilikalılar arasındaki ittifaklar, M.Ö. 8. yüzyılın ortalarında Kilikia sahilinde koloniler kurulması sonucunu meydana getirmiştir. Bölge

¹⁹⁶ Bing 1971: 102; Sayar 1999b: 196; Jean 1999: 32.

¹⁹⁷ Jean 1999:32; Körsulu 2007: 43.

¹⁹⁸ Zoroğlu- Arslan 1999: 458.

¹⁹⁹ Yağcı 2003: 516.

²⁰⁰ Bing 1971: 102; Sayar 1999b: 196; Jean 1999: 32.

²⁰¹ Jean 1999: 32; Körsulu 2007: 43.

²⁰² Körsulu 2007: 43.

²⁰³ Durugönül- Durukan- Aydınoglu 2002: 206

²⁰⁴ Zoroğlu- Arslan 1999, 458

²⁰⁵ Özdemir 2007: 503-506.

²⁰⁶ Körsulu 2007:43-44; Özdemir 2007:503.

²⁰⁷ Kurt 2009a: 333.

²⁰⁸ Özdemir 2007: 504.

sahilindeki bu Grek ve İyon kolonileri, Asur etkisinin, Göksu'nun batısında hissedilmediğini gösterir²⁰⁹.(Harita 3)

Yeni Babil (M.Ö.626-M.Ö.539) metinlerinde, Antik Kilikia'nın doğusundaki geniş ovalık alana "Hume" ismi verilmişken, batıdaki engebeli dağlık bölüme de "Pirindu" denilmiştir²¹⁰ (Harita 4).

Asur İmparatorluğu yıkılırken muhtemelen, bölgedeki yerel iktidarlar tekrardan ayaklanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu durum üzerine, Asurlar'ın yerine kurulan Yeni Babil Devleti'nin kurucusu Nabopolassar'dan itibaren, bölgede Babil hakimiyeti sağlanmaya çalışılacaktır²¹¹. Yeni Babil Kralları, bölgeye en az üç sefer düzenlemişlerdir. II. Nabuchednezzar, Neriglissar ve Nabonidus'a ait kronikler, Yeni Babil-Kilikia ilişkilerine dair bilgiler vermektedirler²¹².(Harita 3).

Daha sonra Kilikia, hepsi de Syennesis unvanı taşıyan krallar idaresinde bir süre bağımsız kalmıştır²¹³. Eski Çağ kronolojisinde kesin bir tarih olan M.Ö. 585 yılındaki uluslararası konferansta, Kilikia Kralı, Med, Lidia ve Babil krallarıyla eş değerdedir²¹⁴.

I.3.3.Kilikia'da Seyennesisler Dönemi ve Persler

Babil hakimiyetinin sona ermesi ve ardından ortaya çıkan merkezi otorite boşluğu içinde, Syennesisler olarak bilinen ve her birinin ünvanı Seyennesis olan, yerel bir krallık bölgeyi yönetmeye başlamıştır²¹⁵. Herodotos bu dönemden övgüyle bahseder. Herodotos'a göre Seyennesisler, bölgeyi özgür, barışçı, yerel kaynaklardan faydalanarak kalkındırmayı başaran bir dönem başlatmıştır²¹⁶. M.Ö.585 yılında İran'da güçlenen Med Hanedanı ile Batı Anadolu'daki Lidia Krallığı arasındaki savaşlarda, Seyennesisler, diplomatik arabuluculuk yapacak kadar güvenilirlik göstermişlerdir.²¹⁷. Medler'den sonra İran yönetimine egemen olan Persler, Anadolu'nun gelişmiş koloni kentleri ile

²⁰⁹ Kurt 2009a: 333.

²¹⁰ Houwnik ten-Cate 1961: 29; Kurt 2007: 170; Kurt 2009b: 185.

²¹¹ Kurt 2007: 172; Kurt 2009b: 186-187.

²¹² Houwnik ten-Cate 1961: 28-29; Kurt 2007: 172; Kurt 2009b: 186-187.

²¹³ Herodotos I.74; Kurt 2009b: 185-195

²¹⁴ Herodotos I.74; Kurt 2009b: 185-195

²¹⁵ Koşay 1968 :297-299; Ünal-Girginer 2007: 207; Kurt 2006: 117.

²¹⁶ Herodotos I.74

²¹⁷ Koşay 1968: 297-299

Lidya Krallığı'nın zenginliğinden faydalanmak istediler. Diplomatik çekişmelerin ardından, doğudan batıya Anadolu'yu geçerek Lidia Krallığı'na son verdiler²¹⁸.

Syennesis Krallığı, Persler karşısında ezilmemek ve bağımsız kalabilmek için onların yanında yer aldı. Ancak Persler, Ön Asya'da büyük bir imparatorluk kurdular ve hakim oldukları ülkeleri "satrap"larla yönetmeye başladılar. "Syennesis Krallığı, M.Ö. 386'da merkezi Tarzi (Tarsos) olan ve içine Kıbrıs ve Suriye'yi(?) de alan Kilikia (Hlk=Hilik) 4.hükümet adı altında, başkent Persepolis'e bağlandı. Kilikia sikkelerinde, Syennesis Kralları'nın portreleri ile Tarsos'un koruyucu Tanrısı Sandon (Herakles) veya kutsal kompozisyonlar yer almaktadır. Karakter olarak doğuyu yansıtmasına ve üzerinde Aramice yazılar bulunmasına rağmen, Klasik Yunan tarzında olan bu sikkeler, Syennesisler'in iç yönetimlerinde özerk olduklarını göstermektedir"²¹⁹.

Persler, Syennesis Krallığı'ndan her yıl" günde 1 taneden 360 beyaz at ve 500 talant gümüş talep etmekteydi, bu gümüşlerin 140 talantı Kilikia'daki atlı birlikler garnizonuna ayrılmıştı ve kalan 360 talantı Dareios'a gidiyordu"²²⁰.

"Syennesis Kralları, İonya Ayaklanması'nın ardından başlayan Pers-Yunan Savaşları'na 100 gemi ve çok sayıda at vererek katılmıştır. Bu kuvvetlerle Darius'un, bağlı yönetimlerden topladığı 650 gemilik büyük bir donanma kurduğu görülmektedir"²²¹. "Bu çeşit seferlerde, Silifke ve Tarsos limanlarından donanma üssü olarak yararlanılmıştır. Her türlü gıda kaynaklarına sahip yöreden lojistik destek sağlanmıştır. Bu ağır maliyetli, zorunlu katılımlara rağmen, tarihi kaynak ve belgeler Kilikia Krallığı'nın, Persler'in egemenliği boyunca, gelişmesini sürdüren, varlıklı bir ülke olduğunu göstermektedir"²²².

Herodotos, Yunan Savaşları'na katılan Kilikalı askerler için:"Başlarında kendi yörelerine ait miğferler vardı. Kalkan yerine ham deriden yapılmış siperler taşıyorlardı. Üzerlerine yünden yapılmış gocuklar giymişlerdi. Her biri iki mızrak ve Mısırlular'ın palalarına benzeyen bir kılıç ile silahlanmıştı" tarifini yaparken, Salamis Deniz

²¹⁸ Herodotos I.71; Memiş 1989: 109; Bahar 2011a: 289

²¹⁹ Herodotos III.90; Bing 1971: 99-109; Ramsay 2000: 48

²²⁰ Herodotos III.90

²²¹ Herodotos V.108;VIII.40 vd.; Ünal-Girginer 2007: 208-209.

²²² Herodotos V.108;VIII.40 vd.

Savaşı'na katılan filo komutanları arasında Synennesis'den övgü ile söz ederek, "*kahramanca savaşarak ölmüştür*" diye yazar²²³.

Kilikia'daki Seyennesis Hanedanlığı'ndan bahseden bir başka antik kaynak Ksenophon'dur.²²⁴ Kilikia'da Syennesis adında bir kraldan bahseden Ksenophon, kralın karısı Epyaksa ile ağabeyini devirmek için Sardes'ten yola çıkan Kyros'un ilişkisinden söz eder. Kaystros Ovası'na gelen ve burada kalan Kyros, Kilikia kraliçesi Epyaksa onuruna askerlerine gösteriler yaptırır. Daha sonra Kyros, Kilikia içlerine doğru ilerler ve Tarsos'a gelir. Kyros'un ilerlemesinden endişe duyan Syennesis, Kyros'a bol miktarda para, altın gemli bir at, altın kolye ve daha birçok hediyeler takdim eder²²⁵.

Ksenophon, Kyros'un askerleri ile Gülek boğazından geçerek Tarsos Ovası'na yöneldiğinde gördüklerini şöyle yazar: "*Uçsuz bucaksız, görkemli, suyu bol, her çeşit ağaç ve bağlarla örtülü, susam, hintdarısı, darı, has buğday, arpa bakımından bereketli bir ovaya indi. Ova heryönden yüksek sıradağlarla çevriliydi; dağlar, iki ucu kesintisiz bir sur oluşturuyordu. Dağlardan inen Kyros, bu ovada ilerledi. Dört günde 25 fersenk aşarak Kilikia'da Tarsos'a ulaştı. Kilikia Kralı Syennesis'in sarayı bu zengin ve büyük kentte idi. Kenti 200 ayak genişliğinde olan Cydnos Irmağı ortasından ikiye böler. Halk kenti boşaltıp Syennesisle dağlardaki bir kaleye sığınmıştı. Yalnız tacirlerle, kıyılarda Soloi ve Issos'da oturanlar kalmıştı*".²²⁶

"*Kyros'un ölümünden sonra*²²⁷ *bu badireden kurtulduğunu sanan Kilikia Kralı ise, asi Kyros'un Kilikia kapılarından girmesine engel olmadığı, ona gösterdiği ilgi ve yardımlardan dolayı, Pers yönetimi tarafından cezalandırıldı. Tacı ve tahtı elinden alınarak, özerk Kilikia Krallığı da tam bağımlı olarak Persepolis'e bağlandı*²²⁸" ve *Seyennesisler Dönemi sona erdi.*

²²³ Herodotos VIII. 40 vd.; V.104 vd.

²²⁴ **Ksenophon**; M.Ö. 430-355 yılları arasında yaşamış olan Atinalı yazardır. M.Ö. 401 yılında, Pers Satrabı Kyros'un ordusunda paralı askerlik yapmış ancak Kyros ölümünden sonra, onun ordusunda bulunan Yunanlılar'ı ülkelerine geri götürmüştür. En önemli eseri Yunanlılar'ı ülkelerine götürdüğü yolculuğu anlatan Anabasis (Onbinlerin Dönüşü) olmuştur. Pers Satrabı Kyros, ağabeyi Kral Artakserkses'e karşı savaşmak üzere yola çıktığında, Ksenophon, bu orduda bir nevi savaş muhabiri olarak bulunmaktaydı. Ancak Fırat Nehri yakınlardaki Kunaksa'da yapılan savaşta, Kyros ölür. Evlerinden 2400 km.uzakta bulunan Yunanlı Askerleri, yuvalarına kavuşturma işi Ksenophon'a düşer. En ünlü eseri Anabasis'te Kilikia ile ilgili bölüm IV. Kitaptır. Ksenophon IV.6.

²²⁵ Ksenophon IV.6.

²²⁶ Ksenophon I.II.22

²²⁷ Ksenophon I.VIII.27.

²²⁸ Ünal-Girginer 2007:213.

II.Bölüm

Hellenistik Ve Roma Dönemi'nde Kilikia Pedias Kaynakları ve Kilikia Pedias

II.1.Antik Dönemdeki Kaynaklar

Kilikia'nın tarihi ve coğrafyası hakkında bilgiler veren, antik dönem kaynaklarını kronolojik sırayla incelediğimizde, öncelikle, Roma Cumhuriyeti zamanında, bölgede valilik yapan Marcus Tullius Cicero (M.Ö.106-M.Ö.43)'yu görürüz. Cicero, siyasi, ilmi konularda mektuplar yazarak döneminde olan olaylara kaynaklık etmiştir. Kilikia Eyaleti Valiliği'ne tayin edildiği M.Ö.51 yılından itibaren bölgedeki siyasi gelişmeleri takip etmiştir. Bu dönemde Parth Kralı Orodes'in oğlu Pacaros'un Kilikia'ya girme teşebbüsünü, yerel karallardan "Roma halkının en iyi dostu ve en sadık müttefiki" Tarkondimotos I. sayesinde engelleyebildiğini, yazdığı mektuplar ile öğrenmekteyiz²²⁹.

Cesar ve Augustus dönemlerine ışık tutan, Grek kökenli Sicilyalı Tarihçi Diodoros Sicilius (M.Ö.1.yy) "*Bibliothēke Historike*" isimli eserinde, Kilikia'nın kuzey sınırları hakkında bilgiler vermiştir²³⁰. Roma Kenti'nin kuruluşundan başlayıp Augustus dönemini de içine alan bir "*Roma Tarihi*" yazan Titus Livius (M.Ö.59-M.Ö.17), eserinin XXXVIII. Kitabı'nda, Seleukoslar'ın en güçlü kralı Antiokhos III. Döneminde Kilikia'nın değerinden bahsetmiştir. Ayrıca M.Ö.83'deki Armenia komutanı Tigran'ın Kilikia seferini ve başarılarını ayrıntısıyla anlatmıştır²³¹ CVI. Kitabı'nda da Roma ve Parth savaşlarını ve bu savaşlar sırasında Kilikia'nın önemini anlatmıştır.

M.Ö.64 ve M.S. 19 yılları arasında yaşamış olan Amaseia'lı coğrafyacı ve tarihçi Strabon, "*Geographika*" isimli eserinin XII-XIII ve XIV. Kitapları Anadolu'dan ve Kilikia'dan bahseder. Strabon'un bu eseri yalnızca coğrafya kitabı olmayıp, aynı zamanda miladın başlarındaki tarihi olaylar hakkında bilgiler veren bir ansiklopedi ve bir tarihi coğrafya kitabıdır. İnsanlık tarihinin ilk ansiklopedisi sayılan "*Naturalist Historia*" isimli eserin sahibi Plinius (M.S.1. yy) ise, eserinin V. Cildinde, Kilikia'daki zengin bitki çeşitliliğinden bahsetmektedir. Plutarkhos (M.S. I.yy.), "*Bioi Paralleloi*" isimli biyografik eserinde, Romalı komutan ve devlet adamlarının hayatlarını ve siyasi

²²⁹ Cicero, ad Fam. XV 1,2.

²³⁰ Diodoros Sicilius XVIII.22

²³¹ Livius XXXVIII 4V.113.

faaliyetlerini anlatmıştır. Dolayısıyla, Kilikia’da görev yapan veya Kilikia ile bir bağlantısı olan komutanlar ve devlet adamlarını anlatırken Kilikia’dan da bahsetmiştir. *Artaksases, Marcus Antonius, Pompeius, ve Demetrius*’da Kilikia anlatılmaktadır. Mela Pomponius (M.S. I.yy), “*De Corographia*” isimli eserinde Anadolu’nun bölgelerini ve yanısıra Kilikia’yı anlatmıştır. Gaus Cornelius Tacitus (M.S.56-117) “*Annales*” isimli eserinde Kilikia’dan bahsetmektedir. Nikomedia (İzmit) doğumlu politikacı ve tarihçi, Arrianos (M.S. 86-180), en önemli eseri “*Aleksandru Anabasis*”te, İskender’in seferleri sırasında Kilikia’ya gelişini ve faaliyetlerini, buradaki hastalığını yazmıştır. İskenderiye doğumlu Roma vatandaşı Appianos (M.S. II. yy), Hellen dilinde yazdığı 24 kitaptan oluşan “*Rhomaika*” isimli eserinde, Roma egemenliği altındaki toplumları ve devletleri tek tek incelemiş, *Syriake* bölümünde Seleukos Hanedanlığı ve Kilikia’dan bahsetmiştir. Cladius Ptolemaeos (M.S. 90-168), İskenderiyeli bir astronomdur.”*Almagest*” ve “*Geographia*” isimli iki önemli eseri vardır. *Geographia*, bilinen Roma coğrafyasını konu almıştır ve V. Kitabın 7. Bölümünde Kilikia anlatılmış, haritası çizilmiştir. İznik doğumlu politikacı ve tarihçi Cassius Dio (M.S. II. yy), Roma Devlet Arşivini ve yaşadığı dönemin tarihini anlattığı 80 kitaptan oluşan “*Romaika Historia*” isimli eserinde, Kilikia üzerine yapılan Parth saldırılarını, Octavianus (Augustus)’un Kilikia’yı yeniden düzenlemesini ve Tarkondimotos Krallığı’nın 10 yıllığına kaldırılıp, yeniden kurulmasını yazmıştır²³². Antakyalı Ammianus Marcellinus (M.S. 322-400), 31 kitaptan oluşan “*Res Gestae*” isimli Roma Tarihi çalışmasındaki 14. Kitapta, Kilikia’nın kuzey sınırlarından bahsetmiştir. Antakyalı bir hatip ve tarihçi olan Ionnes Malalas (M.S. VI.yy), Bizans Dönemi’nde yaşamış ve “*Cronographia*” isimli 18 kitaplık ünlü eserini yazmıştır. Eserinin VIII. Kitabında Antakya ve çevresinde olan hadiseleri ve bölgenin tarihini anlatmıştır.

II.2. Bölgedeki Arkeolojik Çalışmalar

Ovalık Kilikia geniş bir alandır. Bölgede tarih boyunca çok önemli yerleşimler kurulmuştur²³³. Büyük kentlerin yanısıra küçük köy yerleşimleri de oldukça fazladır.

²³² Cassius Dio XLVIII.24.

²³³ Girginer 2000: 70-71; Girginer, Yüksel 2002: 51-56.

Bundan dolayı bölgede yapılan araştırmalar bazen bir bütün olarak ele alınsa da bazen de kent kent incelenecektir.

Bölgedeki araştırmalar ilk olarak "gezginler" tarafından yapılmıştır. Bundan dolayı bölgedeki araştırmalar, önce "Gezginler ve gezi notları" üzerinden daha sonra da yapılan "bilimsel inceleme ve araştırmalar" üzerinden ele alınmıştır.

II.2.1. Gezinler

Bölgedeki geziler ve araştırmalarda ilk olarak, W.Von Oldenburg(1212)²³⁴un Filistin ve Küçük Asya (Anadolu)'ya seyahatlerini anlattığı gezi notlarını görmekteyiz. Bu seyahatname 1859 yılında Hamburg'da basılmıştır. Marco Polo (1270)²³⁵nun Çin'e yaptığı seyahati sırasında Kilikia'dan geçtiğini, Aegeia (Yumurtalık) ve Magarsos (Karataş) limanlarına uğradığını biliyoruz. B. Broquiere 1432²³⁶de Kudüs'ten Konya'ya kadar gezmiş, bu arada Kilikia'dan geçmiştir. B. Broquiere' nin Küçük Asya seyahati 1900 yılında C.H.Schaffer tarafından Paris'te yayımlanmıřtır²³⁷. P.Lucas (1706)²³⁸da Küçük Asya'ya yaptığı seyahatlerini anlattığı kitabı 1712 de Paris'te yayımlamıřtır²³⁹. J.Kinneir (1813)²⁴⁰de yaptığı seyahatleri, Küçük Asya'da Ermenistan ve Kürdistan konuları ile 1818'de Londra'da yayımlamıřtır²⁴¹. W.M.Leake (1824)²⁴²de Küçük Asya'nın coğrafyasını eski ve yeni bilgileri kıyaslayarak incelemiřtir²⁴³, bu arada Kilikia'ya da gelmiştir. Aynı dönemlerde Laborde (1825)²⁴⁴, L. Russerger (1836)²⁴⁵ in gezilerinden başka, 19. y.y ilk yarısında 1832'de C.Texier²⁴⁶in seyahatlerine de rastlamaktayız. C.Texier Küçük Asya'nın tarihini, coğrafyasını ve arkeolojisini

²³⁴ Oldenburg 2000: 28-35.

²³⁵ Hild-Hellenkemper 1990:161; Yavuz-Özmen 2000:291; Uygur 2005:175; Ünal-Girginer 2007: 305-306.

²³⁶ Broquiere 1900: 174vd.

²³⁷ Yavuz-Özmen 2000: 291-292; Ünal-Girginer 2007: 305.

²³⁸ Lucas 1712: 80-88; Ünal-Girginer 2007: 305.

²³⁹ Yavuz-Özmen 2000: 294-295.

²⁴⁰ Sayar 2001:111; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁴¹ Yavuz-Özmen 2000: 295; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁴² Leake 1824, tıpkı basım 1976: 23vd.; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁴³ Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁴⁴ Laborde 1837: c.1; Yavuz-Özmen 2000: 295-296; Ünal-Girginer 2007: 307

²⁴⁵ Yavuz-Özmen 2000: 298; Girginer 2001: 4-12.

²⁴⁶ Texier 2002: c.3, 537-554.

incelemiştir²⁴⁷ ve kitabı 10 kitap şeklinde yazılmıştır. Kilikia ile ilgili bölümler 10.kitapta Pamphylia ile birlikte verilmiştir²⁴⁸. En geniş kapsamlı gezileri düzenleyen isimlerin başında V.Langlois ²⁴⁹ gelmektedir. V.Langlois, 1852'den 1860'a kadar bölgeye ziyaretlerini sürdüren bir gezgindir. *Sol(o)i-Pompeipolis*, Adana, *Korykos*, *Mopsuestia*(Misis), *Tarse*(Tarsos) ve Dağlık Kilikia'yı gezen ve o dönemlerin fiziki özellikleri açısından, çok önemli veriler bildiren bir araştırmacıdır. Hatta *Kanytelleis* (Kanlıdivane)' yi keşfeden ilk kişidir²⁵⁰. Tabii ki, o dönemlerin siyasi amaçları doğrultusunda bilgiler vermeyi de amaçlamıştır. Seyahatlerini 1853'ten 1861'e kadar yayımlamıştır²⁵¹. Ayrıca T. Kotschy 1856 ve 1857 tarihlerinde bölgeye gelerek, Toroslar Dağları'nı ve Tarsos'u gezmiştir²⁵². C.Favre, B.Mandrot 1874 yılının yazında, Mersin'den deniz yoluyla Korykos'a ve oradan da yaya olarak Lamas'a gelmişlerdir. Bu gezi esnasında üç yol keşfetmişlerdir. Asıl amaçları, dönemin siyasi amaçları doğrultusunda Ermeni Dönemi'ni araştırmaktır²⁵³. J.T.Bent 1890 daki ziyaretlerinde Dağlık Kilikia'yı gezmiştir ²⁵⁴.Bu seyahatte J.T.Bent'e eşi de refakat etmiştir. Onların bu seyahatleri, bölgenin iç kısımlarına yapılan ilk ciddi gezidir²⁵⁵. Rahip Alishan 1800'lü yılların sonunda bölgeye gelmiş, bilhassa Sision(Kozan)'u ziyaret etmiş ve Kilikia'daki her yapıyı Ermeniler'e mal etmeye çalışmıştır²⁵⁶. Bunlardan başka A.D.Wilhelm, R.Heberdey, E.L.Hicks 1891 tarihinde bölgede epigrafya çalışmaları yapmışlar, 1914 tarihinde de epigrafya çalışmalarını J.Keil devam ettirmiştir²⁵⁷. W. M.Ramsay 1800'lü yılların sonundan itibaren bölgeye gelerek, tarihi coğrafya, Tarsos ve bölgedeki kullanılan yollar hakkında önemli bilgiler vermiştir²⁵⁸. F.X.Schaffer 1900'den itibaren 1901,1902,1903 ve 1906'da bölgeye gelmiş ve bölge arkeolojisi hakkında değerli

²⁴⁷ Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁴⁸ Yıldız 2002: I-III.

²⁴⁹ Langlois 1853: 358-363; Langlois 1853-1854: 527vd.; Langlois 1854: 18-25; Langlois 1854-1855: 641vd.; Langlois 1855: 129vd.; Langlois 1855-1856: 410vd.; Langlois 1856: 361vd.; Langlois 1856-1857: 481-490; Langlois 1858-1859: 748vd.; Langlois 1861: 52-53; Langlois 1947: 7vd.

²⁵⁰ Langlois 1861: 220-221; Kurt 2006: 7.

²⁵¹ Yavuz-Özmen 2000: 298-299; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁵² Yavuz-Özmen 2000: 299-300; Girginer, Yüksel 2002: 109-110; Ünal-Girginer 2007: 584

²⁵³ Kurt 2006: 8.

²⁵⁴ Bent 1891: 206vd.; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁵⁵ Bent 1891: 206,207,208,209; Kurt 2006: 9.

²⁵⁶ Alishan 1899:11vd.; Dadoyan 2001: 147-155; Ünal-Girginer 2007: 565.

²⁵⁷ Heberdey-Wilhelm 1896: 48 vd.; Kurt 2006: 9;Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁵⁸ Ramsay 1890: 8vd.; Ramsay 1903: 357vd.; Ramsay 1907,tıpkı basım 2000: 5vd.; Ramsay 1981: c 1, 22; Ünal-Girginer 2007: 305.

bilgiler vermiştir²⁵⁹, G.L.Bell 1904-1906²⁶⁰ tarihlerinde Arabistan yolundayken bölgeye uğramış, bölgenin fiziki özellikleri ve arkeolojik araştırmaları yönünde önemli veriler yazmıştır. Ayrıca bölgenin fotoğraflanması çalışmalarını da yapmıştır²⁶¹.

Ayrıca bizden biri olarak, 1671 yılı içinde Evliya Çelebi, Adana üzerinden Misis yolunu izleyerek tarihi Kınık Sancağı (Arsus-Toprakkale-Misis)'na gelmiş ve daha kuzeydeki Maraş yolunu takip etmiştir. Gezerken gördüklerini kaydetmiştir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler; gördüğü kaleler ve kentlerin o günlerdeki durumunu aydınlatmaktadır. Misis'ten kuzeydeki Yıllankale'yi soluna alarak Ceyhan nehrinin doğu kıyısında ilerleyen Evliya Çelebi'nin, Kınık Kalesi, Çanakçı Kalesi, Müzeyyen Kalesi gibi kalelerden ve Karaçay, Mercin Çayı, Akcihan Nehri gibi isimlendirdiği nehirlerden haber verdiğini görmekteyiz. Bu nehirlerin hepsinin Arslanlı Bel'den gelip Ceyhan'a karıştığını belirtir. Bu da demektir ki, Arslanlı Bel üzerindeki tarihi yolların vadileri bu akarsuların geçtiği bölgelerdir. Ayrıca Adana Kenti'nin o zamanki durumu hakkında da bilgiler vermektedir²⁶².

Eskiçağlardan bu yana kullanılan önemli yolların ve geçitlerin tespitini de U.B.Alkım'ın araştırmalarından öğrenmekteyiz. O na göre 19.yüzyılda Çukurova'ya gelip araştırma yapan Avrupalı bilim adamı ve gezginlerin sayısı yaklaşık 40'ı bulur²⁶³. Öncelikle, 1836 yılında bölgeye gelen H. F.Murphy²⁶⁴, 1876 yılında E.J.Davis²⁶⁵, 1879 'da Bennet²⁶⁶, 1882 'de de F. Schaffer²⁶⁷, Kilikia'yı Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'ya bağlayan yollar üzerinde araştırma gezileri yapmışlar, haritalar çizmişlerdir. M. Darga ve H. Anstock 1948 yılında "Akyol"un kuzeyini tespiti çıkmışlar, Tokmaklı ve Geben arasını incelemişler, Göksun'a sapmadan Maraş'a gitmişlerdir. Bu bölgedeki önemli yolların keşfinde Öğretmen Ekrem Kuşçu'nun çok yardımları olmuştur. 1903 yılında bölgeye gelen C. Wilson²⁶⁸, Küçük Asya Rehberi'nde U.B.Alkım'ın bahsettiği-Göksun'dan Meryemçil Beli'ni (kendi tabiri ile Mariançil)

²⁵⁹ Schaffer 1902: 106vd; Yavuz-Özmen 2000: 300-302; Kurt 2006: 9; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁶⁰ www.gerty.ncl.ac.uk/photos_in_album. ; diaries.

²⁶¹ www.gerty.ncl.ac.uk/photos_in_album. ; diaries; Girginer, Yüksel 2002: 109-110; Girginer 2000: 71vd; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁶² Zillioğlu 1993: Dağlı 1999 :275-285; Tezcan-Tezcan 2011: 139.

²⁶³ Alkım 1959: 64-65.

²⁶⁴ Alkım 1959: 65.

²⁶⁵ Davis 1879: 60-61.

²⁶⁶ Sayar 2010: 250-251.

²⁶⁷ Schaffer 1902: 106vd; Yavuz-Özmen 2000: 300-302; Ünal-Girginer 2007: 305.

aşarak Kadirli (Kars Bazar)'ye geldiğini belirtir. Aynı yol, İngiliz Bahriye İstihbarat Dairesinin Küçük -Asya'ya dair hazırladığı Rehberde de; Gökşun'u Doğu Kilikia'ya bağlayan en kısa yol olarak geçer²⁶⁹. Bu yol üzerindeki kalelerden ikisinin Leonce Alishan ve Charles Texier tarafından yazıldığını görmekteyiz. Bunlardan L.Alishan Kumkale'yi yazmış,²⁷⁰ C. Texier de Çınçın Kalesi (kendi tabiriyle Tchın Tchın)'nden bahsetmiştir²⁷¹.

E. Gjerstad, 1930'da Kıbrıs gezisinin devamı niteliğinde, Adana-Anamur sahil şeridini gezerek, Adana, Tarsos, Mersin ve Silifke'de prehistorik çağ araştırmaları yapmıştır²⁷². 1954'te F. Stark²⁷³, 1960'dan itibaren T.S. Mackay ve P.A. Mackay²⁷⁴ bölgede çalışmalar yaptılar²⁷⁵.

Gezginlerin ayrıca bölgedeki kalıntılar hakkında önemli araştırmalar yaptıkları da görülmektedir. Bu araştırmalar diğer modern araştırmalar gibi, bölgede yapılan "bilimsel araştırma ve incelemeler" bölümünde ele alınacaktır.

II.2.2. Bilimsel Çalışmalar, Kazılar ve Yüzey Araştırmaları

Bölgeye gelen ve bilimsel araştırma yapan Avrupalı gezginlerden biri C. Texier'dir. 19. yüzyılın ilk yarısında Çukurova'ya gelmiş ve henüz Avrupalı bilim adamlarının habersiz olduğu Anavarza'yı görmüş ve gezmiştir²⁷⁶. Anavarza'nın kalıntılarını ilk tanımlayan isim ise V. Langlois²⁷⁷ olmuştur. 1875 yılında da rahip E.J. Davis zafer takımını çizimini yapmıştır²⁷⁸. Anavarza kentinin tarihini yazmaya çalışan ilk isim ise, W. Barker olmuştur²⁷⁹. 1882'de S.C. Wilson ve Bennet Anavarza'da bulunan kitabeleri yayımlamış²⁸⁰, daha sonra, J.Th. Bent²⁸¹, 1891-92'de R. Heberdey ve

²⁶⁸ Sayar 2010: 250-251

²⁶⁹ Alkım 1959: 65.

²⁷⁰ Alishan 1899: 48.

²⁷¹ Texier 2002: c 3, 548

²⁷² Gjerstad 1934: 155vd.; Kurt 2006: 10.

²⁷³ Stark 1958: 13 vd.

²⁷⁴ Mackay-Mackay 1969: 139vd.

²⁷⁵ Kurt 2006: 10.

²⁷⁶ Texier 2002: c 3, 540-541.

²⁷⁷ Langlois 1856: 361-370.

²⁷⁸ Davis 1879: 60-61.

²⁷⁹ Barker 1853: 29vd.

²⁸⁰ Sayar 2010: 250.

A.Wilhelm²⁸², 1900' de ise X.Schaffer²⁸³ ve daha sonra, özellikle burayı birçok fotoğrafla belgeleyen G. Bell²⁸⁴. Doğu Kilikia'nın bu önemli kentini gezmişler, izlenimlerini yazmışlardır²⁸⁵. 1950'li yıllarda M. Gough²⁸⁶ birkaç haftalık bir yüzey araştırması yapmış ve topografik durumu ilk olarak kaba taslak belgelemiştir. P. Verzone²⁸⁷ ve R. Özgan²⁸⁸, farklı yapılara ve buluntulara ait ayrıntılı çalışmalarını, araştırmalara önemli katkılar sağlamışlardır. İlk dönemleri kapsayan ve mevcut durumun bir araya toplandığı çalışma F. Hild ve H.G. Hellenkemper²⁸⁹ tarafından yapılmıştır. R. Ziegler'in nümizmatik araştırmaları, özellikle de M.H Sayar'ın epigrafya çalışmaları, Anavarza Antik Kenti için bilimsel zemin oluşturmuştur²⁹⁰. Günümüzde Anavarza'da kazı projeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Mersin Üniversitesi ve Adana Müzesi'nin ortak çalışması olarak, 2012 Eylül sonunda başlamış, kazı çalışmalarını yürütecek heyetin bilimsel danışmanı, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Murat Durukan olarak belirlenmiştir.

1945 yılı yaz mevsimi sonunda H.Th. Bosset ile asistanları H.Çambel, N. Ongunsu, M. Darga, Kayseri'yi; Gezbel, Hanyeri, Saimbeyli, Feke, Kozan ve Ceyhan üzerinden Suriye'ye bağlayan ve Yeni İmparatorluk çağında Hititler'in ana yol güzergahı olarak kullandıkları yolu tespit etmek maksadıyla, Toroslar'ı kuzeyden güneye doğru inmişlerdir. Bu yolculuk sırasında da geçtikleri yerlerdeki Hitit yerleşimlerinin yerlerini de tespit etmeye çalışmışlardır. İşte bu arada Feke'de bulunan göçebe yörüklerden Kadırlı'nın güneyinde bir "Arslantaş" olduğunu öğrendiler. Arslantaş'ın Hititler'in en bilindik sembollerinden olması sebebiyle ilgileri Kadırlı'deki bu bölgeye çevrildi. 1946 'nın Şubat ayında yine aynı ekip Çukurova'ya geldi. M. Darga ve N. Ongunsu araştırmalarını Mersin civarında sürdürmeye başladı. H.Th.Bossert ile

²⁸¹ Bent 1890: 231-232.

²⁸² Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁸³ Schaffer 1902: 106vd; Yavuz-Özmen 2000: 300-302; Ünal-Girginer 2007: 305.

²⁸⁴ www.gerty.ncl.ac.uk/photos_in_album. ; diaries.

²⁸⁵ Girginer, Yüksel 2002:311vd.; Girginer 2004:63vd.; Girginer 2005:159vd; Girginer -Özdemir-Şahin 2007: 79vd.

²⁸⁶ Gough 1952: 85 vd.; Ünal-Girginer 2007: 23.

²⁸⁷ Verzone 1957: 9vd.

²⁸⁸ Özgan 1988: 369vd. ; Girginer,Yüksel 2002: 311vd; Girginer 2004: 63vd; Girginer 2005: 159vd; Girginer -Özdemir-Şahin 2007:79vd.

²⁸⁹ Hild-Hellenkemper 1990: 178vd.

²⁹⁰ Zeigler 1993: 11vd.; Girginer,Yüksel 2002: 311vd.; Sayar 2003: 62-68; Girginer 2004: 63-67; Girginer 2005: 159vd.

H. Çambel yanlarına Adana Müzesi müdürü Naci Kum'u da alarak, Kozan'a ve oradan da Kadirli'ye geçtiler. Kadirli'de ekibe Arslanlıtaş'ı ilk keşfeden öğretmen Ekrem Kuşçu²⁹¹ da dahil oldu. Ekip zorlu bir yolculuktan sonra Arslanlıtaş'ın yanına geldi ve buradaki ilk bulguları tespiti başladı. Buranın Karatepe olarak bilinen Geç Hitit Şehir Devletlerinden Asitawandaş olduğu ortaya çıkarılacaktır. Ceyhan nehri kıyısındadır. Şimdi ise Ceyhan üzerine yapılan ve ismini Arslantaş'tan alan barajın kenarındadır. Burada bulunan Fenikece ve Hitit Hiyeroğlif yazısı ile yazılmış çift dilli metinlerden Hitit Hiyeroğlif yazısı çözülmüştür²⁹². Karatepe ve Karatepe'nin çok yakınındaki Domuztepe kazıları H. Çambel başkanlığında devam etmekteydi. Domuztepe yerleşiminin keşfi de Karatepe'nin keşfine bağlı olmuştur.

Günümüzde Seyhan Baraj Gölü suları altında kalmış olan Augusta (Gübe) Antik kentinde 1955 yılında, M. Akok²⁹³ çok kısa süre de olsa kurtarma kazıları yapmıştır. Daha sonra B.V. Head²⁹⁴ bu kentin lokalizasyon sorununa açıklık getirmeye çalışmıştır. 1956 yılında da M. Gough²⁹⁵ bu merkezle ilgili çalışmalarını Londra'da yayımlamıştır. Bu kısa dönem çalışmaları kentin, M.Ö.58-M.S.29 tarihleri arasında kurulmuş olabileceğini ortaya çıkarmıştır.

1956-1959 yılları arasında Ceyhan Nehri'nin kuzey sahilindeki Misis'te H.Bossert tarafından kazılar yapılmıştır. Günümüzde Misis Mozaik Müzesi olarak kullanılan alanda 1956 yılında M.S. 4.yy. mozaiklerini açma çalışmaları yapılmış; höyükte ise Bizans kültür katında çalışılmıştır²⁹⁶. 1957 yılı kazılarında yine mozaikli alan ve höyükte çalışılmış, höyükte İslami çağa ait bir sarnıç ile Bizans seramiklerinin yapıldığı yerel atölyeler bulunduğu bildirilmiştir. 1958'de ise yine 8-12. y.y. yapıları açılmış, mozaikli alanın restorasyonu yapılmıştır²⁹⁷. 1959 kazılarında ise molozlor içinde Erken Tunç Çağı ve Geç Hitit Çağı seramikleri ele geçmiş, Geç Roma Dönemi tabakaları açılmıştır²⁹⁸. 2012 yılının Ekim Ayı'nda Kültür ve Turizm Bakanlığı, Adana

²⁹¹ Öğretmen.Karatepe'yi keşfettikten sonra sadece Mersinli bir tanıdığına gösterebilmiştir. Karatepe'den bahseden ilk kaynak ise, Ali Rıza Yalçın'ın yazdığı ve 13 Mart 1939 ile 14 Nisan 1939 sayılı Adana'da basılan Türksözü Gazetesi'ndeki Makaleler olmuştur.

²⁹² Bossert 1950: 5-6; Bossert-Alkim1947: III.Karatepe'deki Araştırmalar.

²⁹³ Akok 1956 (Adana Müzesi Kütüphanesi,No:1497); Akok 1957: 15-20.

²⁹⁴ Akok 1960: 173vd.

²⁹⁵ Gough 1956: 165 vd.

²⁹⁶ Bossert 1957: 40-41.

²⁹⁷ Bossert 1958: 2-5.

²⁹⁸ Bossert 1960: 1vd.

Müzesi Başkanlığında, Atatürk Üniversitesi'nden Nurettin Öztürk İtalya'nın Pisa Üniversitesi'nden Giovanni Salmeri, Roma Enstitüsünden Anna Lucia D'agata ve Yüreğir Belediyesi koordinasyonunda "Ölümsüzlük Kenti Misis" projesi ile şehirde kazılar yeniden başlatılmıştır²⁹⁹ .

1940 yılında K.Bittel'in, bir grup madeni eserin bulunduğu yer olarak bilim dünyasına duyurduğu Mersin Soli Höyük'te kazılara başlanmış³⁰⁰, ancak devam ettirilmemiş, 1999 yılından itibaren Mersin Arkeoloji Müzesi Başkanlığı'nda ve R. Yağcı'nın bilimsel danışmanlığında kazılara tekrardan başlanmıştır³⁰¹. Mersin Mezitli ilçesi yakınlarındaki Soli- Pompeipolis' de kazılar R. Yağcı başkanlığında devam etmektedir.

1936-1939 arasında J.Garstang başkanlığında³⁰² J.Watcher, M.V. Seton-Williams³⁰³ ve A.R.Yalçın³⁰⁴ nın da katıldığı, Sirkeli ve Yarımhöyük'te sondaj kazıları yapılmıştır. 1992 yılında B.Hrouda³⁰⁵ ve A.Ünal (Hititolog) tarafından Adana- Ceyhan Sirkeli kazıları başlamış, ancak 1996 yılından itibaren kazılara son verilmiştir³⁰⁶. 1997 yılında ise, H.Ehringhaus tarafından bir sene daha çalışılmıştır³⁰⁷. Sirkeli de Misis gibi önemli bir ordu ve ticaret yolu üzerinde bulunur ve doğu ile batının dönüş yollarını birbirine bağlar. Hellenistik ve Roma tabakalarında başlayan kazılarda yaklaşık 2.5 m. kodunda Suriye – Kilikia seramiği olarak bilinen Kilikia'nın boyalı seramikleri bulunmuştur. Höyüğün batısında ise, M.Ö. 4. bine kadar inen seramiklerle karşılaşmıştır. 1994 yılında isimsiz 2. bir Hitit kaya kabartması daha keşfedilmiştir. Kaya kabartmalarının arkasında açığa çıkarılan yapının Hitit Dönemi bağlantıları üzerinde durulmuştur. Sirkeli kazılarında M.Ö. 4.Binden Roma Dönemi'ne kadar kesintisiz bir iskanın varlığı anlaşılmaktadır³⁰⁸.

²⁹⁹ Çelik-Ünlü 2012: 1vd.

³⁰⁰ Bittel 1940: 183vd.

³⁰¹ Yağcı 2001: 259vd.; Yağcı 2005: 23vd.

³⁰² Garstang 1937 : 52vd.; Garstang 1942: 233-234.

³⁰³ Seton Williams 1954: 121vd.

³⁰⁴ Yalçın 1939: 12-16.

³⁰⁵ Hrouda 1997: 47, 97vd.; Hrouda 1998: 427-429.

³⁰⁶ Ünal 1994: 269-270.

³⁰⁷ Ehringhaus 1999: 383vd.

³⁰⁸ Girginer 2002: 311-324; Girginer -Özdemir-Şahin 2007: 79-81.

1992 yılından itibaren Erzin Ovası'nda Hatay / Dört Yol'da M.H. Gates tarafından Kinet Höyük kazıları başlatılmıştır³⁰⁹. Erzin ya da İssos Ovası'nda yer alan Kinet Höyük, Amanos Dağları'nın batısı ve doğusu ile Ceyhan Irmağı'nın eski yatağı arasında kalan aluvyonal bir alandadır. Erken Tunç Çağı - Ortaçağ arasında kesintisiz iskan gösteren yerleşmede Geç Neolitik-Erken Kalkolitik verilerin de olması bölge açısından önemlidir. Kilikia'nın doğusunda bulunan Kinet Höyük Dört Yol –Hatay ve Çukurova'nın M.Ö. zamanlarına ait en önemli bulguları ortaya koyan bir höyük ve kazı alanıdır. M.H. Gates': "İssos diğer adıyla Kinet, kesinlikle Fenike, Hitit ve Seleukoslar zamanında liman olarak kullanılmış bir sahil kentidir." demiştir. Bu kazılar, Kinet Kenti'nin (İssos) ETÇ'den, Helenistik dönemin sonuna kadar, bir liman kenti olarak kullanıldığını göstermektedir³¹⁰. Kazılardan çıkan bulgulara göre, kentin ve limanın Ortaçağ'da Haçlı limanı olarak yeniden kullanıldığı anlaşılmaktadır (M.S.12.–14.yy). Kazılara S.Redford da katılmıştır³¹¹.

1964 yılında günümüzdeki adıyla Yumurtalık olan Aegeia Kenti'ni ziyaret eden bilim adamı Fransız L. Robert³¹² olmuştur.1970 ve 1980'li yıllarda F.Hild ve H.Hellenkemper³¹³, kentin anıt ve kalıntıları üzerinde araştırmalar yapmışlardır. H.Bloesch³¹⁴, yaptığı araştırmaları bir kitapta toplamış ve 1989 yılında da yayınlamıştır (Erinnerungen An Aegeai 1989) Yine bölgenin sikkeleri üzerine yazılmış Bloesch'a ait makaleler mevcuttur. Aynı dönemde R. Ziegler³¹⁵, bölgenin sikkeleri ve Asklepios kültü üzerine araştırmalarını yoğunlaştırmış ve bize kent hakkında önemli bilgiler kazandırmıştır. Aegeai üzerine olan çalışmalar daha ziyade yüzey araştırmaları, kentin bastığı sikkelerin ve epigrafik malzemenin incelenmesi şeklinde olup, ören yerinde henüz kazılara başlanmamıştır.1988'den bu yana da bölgede yüzey araştırmaları yapan İstanbul Üniversitesi profesörlerinden M.H. Sayar'ın gezileri ve incelemeleri sayesinde şehir hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır³¹⁶

Çukurova içinde çok geniş bir alanı kaplayan Yukarıova=Yüksekova (Ceyhan Nehri Havzası), Ortaçağ'dan günümüze kadar araştırılan ve incelenen bir bölgedir.

³⁰⁹Gates 1994: 193vd.

³¹⁰Gates 2000: 77vd.; Gates 2001: 203vd.

³¹¹Gates 1994: 193vd.; Gates 1999: 259 vd.; Gates 2000: 77vd.; Gates 2001: 203vd.

³¹²Robert 1973: 184.

³¹³Hild-Hellenkemper 1990: 160vd.

³¹⁴Bloesch 1989: 29vd.

³¹⁵Zeigler 1994: 187

Bölgenin tarihi, coğrafyası, arkeolojisi ve zenginlik kaynakları, M.S. 13. yüzyılın başından itibaren seyyah ve araştırmacıların çalışma konusu olmuştur. Yukarı Ova'nın Hellenistik dönemine ait seramik buluntuları veren önemli yerleşimlerini, ilk olarak tespit etmiş olan 1929 yılında H. H. Osten, Ceyhan'ın Çakaldere, Altıkara, Yılankale, Çatalhöyük, Sarıbahçe, Camuzağalı köylerini ve dönemin köyleri olan Mercimek, Büyük Mangıt ve Hamdilli beldelerini gezmiştir. Adapınar (Çerkez Karamazar) köyündeki Yarımhöyük ile Çatal Höyük yerleşimleri araştırmacı tarafından literatüre kazandırılmıştır³¹⁷.

1929 yılında H.H. Osten, Ceyhan'ın Çakaldere, Altıkara, Yılankale, Çatalhöyük, Sarıbahçe, Camuzağalı, Mercimek, Büyük Mangıt, Hamdilli, Adapınar (Çerkez Mezar) Köyü'ndeki Yarımhöyük ile Çatalhöyük yerleşimlerini literatüre kazandırmıştır. Bölgenin insanı olan ve Kozan-Kabaktepe köyünde doğan R. O. Arık, bölgeyi iyi tanıyan bir bilim adamı olarak 1942 yılında, TTK adına, Ceyhan Ovası'nda gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında Çakaldere Höyük, Çokça Höyük, Kösel Höyüğü gibi yerleşim merkezlerini arkeoloji literatürüne kazandırmıştır³¹⁸. 1951 yılında M. V. Seton-Williams'ın başkanlığındaki, P. Taylor ve M. Rankin'in de üyesi olduğu bir ekip tarafından Adana Ovaları'nın 2002 yılına kadar yapılan en kapsamlı yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir³¹⁹. Bu çalışmalar süresince 149 yerleşim yeri tespit edilmiştir. 1983 yılında F. Hild ve H.Hellen- Kemper, Muttalıp Höyük ve Mercimek Höyük civarındaki *su kemerleri* incelemişlerdir ve ayrıca bölgede geniş çaplı bir antik yerleşme bibliyografyasını toplamışlardır³²⁰.

1988 yılında Doğu Kilikia'da, 1990 yılından itibaren de tüm Kilikia Bölgesi'nde (Alanya'dan Antakya'ya kadar olan alanda) M. H. Sayar başkanlığındaki bir ekip tarafından, "Kilikia'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları" projesi kapsamında gerçekleştirilmekte olan yüzey araştırmalarıyla birlikte arkeolojik yerleşim envanteri çıkarılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların bir alt dalı olan ve K. S.Girginer tarafından yürütülen "Adana ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları Projesi ve Adana'nın Arkeolojik Dokusunun Belirlenmesi" çalışmaları kapsamında, bölgenin yerleşim envanteri çıkarılmıştır. Yukarı Ova araştırmalarında Ceyhan'ın kuzey-kuzeybatısındaki

³¹⁶ Sayar 2001: 12-13; Sayar 2003: 59-60; Tahbarer 2005: 4-5

³¹⁷ von Der Osten 1955: 1vd.; Ünal-Girginer 2007: 306.

³¹⁸ Arık 1944: 341vd.

³¹⁹ Seton- WilliaM.S. 1954 : 121vd; Girginer-Özdemir-Şahin 2007: 79vd.; Özdemir 2008: 34

³²⁰ Hild- Hellenkemper 1986: 127 ; Girginer-Özdemir-Şahin 2007: 79vd.

ve güney güneydoğusundaki alanlar K. S. Girginer tarafından çalışılmamıştır. Özellikle Ceyhan'ın güney-güneydoğu bölgelerinde 1991 yılında İ. Özgen ve M. H. Gates ³²¹ çalışmış olup, B. Hrouda da Sirkeli'nin yakın çevresinde küçük çaplı bir yüzey araştırması gerçekleştirmiştir ³²². 2002 yılından itibaren K.S.Girginer tarafından "Kizzuwatna araştırmaları projesi" yürütülmektedir ³²³. Ayrıca, Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü tarafından başlatılan ve Avrupa Konseyi ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Adana İli ve İlçeleri Kültür Envanteri projesi dâhilinde, 2004 yılından itibaren, Adana İli ve İlçelerindeki Arkeolojik yerleşimler ve sit alanları belirlenerek tescillenip, kayıt altına alma çalışmaları yapılmaktadır ³²⁴. Yine, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından desteklenen "Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihi" projesi içinde "Adana Türk Kültür Varlıkları Envanteri" de hazırlanmıştır ³²⁵. Ayrıca yine Mersin Valiliği'nin hazırladığı ve Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün çevre müzelerle işbirliği içinde yaptığı çalışmalar doğrultusunda 2007 yılında Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri de çıkarılmıştır. ³²⁶

Bölgemizin en önemli kentlerinden ve Ceyhan Nehri Havzasındaki başkentlerden biri olan Kastabala=Bodrum Kale=Hieropolis'tir. Burayı ilk farkedene 1875 yılında İngiliz Diplomat E.J. Davis 'tir ³²⁷. Kentin bir adının da "Hieropolis" olduğunu, yine bir İngiliz, 1890 yılında Th.Bent ³²⁸ 'in araştırmaları ile öğrenmekteyiz. .Kastabala'da bilindiği kadarıyla yakın zamana kadar herhangi bir kazı çalışması yapılmamıştır. İlk kez 2009 yılında başlayan yüzey araştırmaları ve sondaj çalışmaları sonucunda, Bakanlar Kurulu Kararı ile, Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü tarafından Hacı Turgut Zeyrek başkanlığında kazılar başlamıştır. İlk kazı buluntuları yardımıyla antik kentin geliştiği vadinin Geç Neolitik-Erken Kalkolitik dönemden başlayan ve M.S. 13-15. yüzyıla kadar devam eden yerleşim alanı olarak değerlendirildiği belgelenmiştir ³²⁹.

³²¹ Özgen, - Gates 1993: 387vd.

³²² Hrouda 1995: .427-433.

³²³ Girginer 2002: 311vd.; Girginer-Özdemir-Şahin 2007: 79vd.; Özdemir 2008: 33

³²⁴ Salman-Kaya 2007: 10vd.

³²⁵ Çam 2010: 9vd.

³²⁶ Aydınöğlü 2007: 11vd.

³²⁷ Davis 1879: 53-55

³²⁸ Bent 1890: 445vd.; Girginer 2003: 232.; Girginer 2004: 63.; Girginer 2005: 159.; Özdemir 2007: 8.

³²⁹ Zeyrek 2011: 96vd.

Mersin Üniversitesi'nden, Arkeolog Ümit Aydınoglu araştırmalarında villa rusticae yapılarını ayrıntılı olarak işlemiş, yaptığı araştırmalar sonucunda bu yapılanma ile ilgili kalıntılara rastlamıştır. Olba yolunda bulunan Keşlitürkmen kasabasındaki villa rustikasında, Gökkale villa rustikasında ve Olba villa rustikasında zeytinyağı işliklerine rastlamıştır. Bu işliklerin büyük çoğunluğunun anakayaya oyulmuş olduğu görülür. Aydınoglu, bu villa rustikaların yani tarım çiftlik yapılarının benzerlerinin Güney İtalya'da olduğunu ve Akdeniz ve Yakın Doğu'da çok yaygın bir çiftlik özelliği olduğunu vurgulamıştır³³⁰

Tarsos - Gözlükule Höyüğü, antik Kilikia Ovası'nın merkezinde yer almaktadır. Modern Tarsus İlçesi'nin güneyinde ve Berdan Nehri'nin kıyısındadır. Höyüğü, Langlois ve Ramsay, Gözlükule olarak ifade etmiş³³¹, N.Ruge de Gözlü Tepe olarak ifade etmiştir³³².1845 yılında İngiliz W.B.Barker, ilk kazıyı yapmış ve bulduğu terracotta figürlerini British Museum'a götürmüştür³³³. Daha sonra 1852'de V.Langlois kazı yapmış ve1200 kadar terracotta figürini ele geçirmiştir³³⁴. Definecilik maksadıyla yapılan bu kazılar, Gözlükule'nin kültür katlarını alt üst etmiştir. 1935 yılında başlayıp İkinci Dünya Savaşı'na kadar aralıksız süren ve H.Goldman'ın başlattığı çalışmalara 1939'da ara verilir, sonra tekrar 1947'de işleri bitirmek üzere küçük bir ekip geri gelir. Neolitik, Kalkolitik, Geç Tunç Çağı ve Hitit Dönemlerine ait çok önemli bulgulara ulaşılır. Gözlükule'deki kazılar, 2007 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nden 10 kişilik bir ekip tarafından yeniden başlamıştır. Kazı başkanı A. Özyar'dır³³⁵.

Tarsus Kenti merkezinde kazılar, "Alttan geçme" olarak da bilinen Roma Hamamı'na ait kalıntıların ortaya çıkması ile başlamıştır. Yapının inşa tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, Tarsos Donuktaş Tapınağı'nda olduğu gibi, opus caementicium tekniğinde yapılmıştır³³⁶. Çalışmalar, I. Adak-Adıbelli tarafından yürütölmektedir³³⁷.

Mersin'de, Demirtaş Mahallesi sınırları içinde yer alan, Yumuktepe Höyüğü'ndeki kazı çalışmaları Neolitik, Kalkolitik, Tunç çağlarından Ortaçağ'a kadar

³³⁰ Aydınoglu 1999: 155-167

³³¹ Langlois 1853-1854: 527; Ramsay 1903: 357.

³³² Ruge 1921: 387.

³³³ Barker 1853: 97.

³³⁴ Langlois 1853-1854: 527vd.

³³⁵ Özyar vd.2010: 265vd.

³³⁶ Adak-Adıbelli 2007-5: 144

katmanların ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. İlk olarak 1936'da J. Garstang³³⁸ tarafından tespit edilmiştir. 1937-39 ve 1947-48 yılları arasında ise gene J. Garstang yönetiminde kazılmıştır. Bu ilk dönem kazılarına pek çok ünlü bilim adamı ekip üyesi olarak katılmıştır. Bunlar içinde S. Lloyd; R.D. Barnett; M.V. Seton-Williams; O. Gurney; G. Child sayılabilir³³⁹. 1993 yılından itibaren Mersin Müze Müdürlüğü'nün; 1994 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Eski Çağ Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Veli Sevin'in başkanlığında; Roma La Sapienza Üniversitesi'nden I. Caneva'nın katılımıyla; İstanbul ve Roma üniversitelerinin oluşturduğu bir ekiple yeniden kazılmaya başlamıştır. Bu ikinci dönem kazıları Yumuktepe yerleşmesinin sınırlarını tespit edip; bu sınırı çevreleyerek höyüğü bir açık hava arkeoloji parkı haline dönüştürmeyi amaçlamıştır³⁴⁰. Çukurova'daki (Kilikia) bu önemli höyüğün tabakaları özellikle Mezopotamya-Kuzey Suriye ile Güney Anadolu kültür ilişkilerinde bir köprü vazifesi görmüştür. Garstang'ın yönettiği kazılarda 33 tabaka saptanmıştır. Yeni kazılar ise bu tabakalanmayı sınamaya ve yeniden düzenlemeye yöneliktir. Sevin-Caneva kazılarının henüz kesin tabakalanması belirtilmemiştir³⁴¹.

Elausse-Sebaste (Ayaş), Mersin'e 55 km. uzaklıkta, Erdemli - Silifke karayolu üzerindedir. Kent önce ada üzerinde kurulmuş, daha sonra Roma ve Bizans döneminde bugünkü Ayaş köyünün bulunduğu yerde gelişmiştir. Başlıca kalıntıları tiyatro, tapınak, liman kompleksi, su deposu ve su kemeri, hamamlar, lahitler, anıt mezarlar ile Bizans döneminden kalma bazilikalardır. İlk farkedenden biri 1860'da V.Langlois olmuştur. Günümüzde 1995 yılında başlayan kazılar halen devam etmektedir³⁴². Kazı Heyeti başkanı İtalya'daki Roma La Sapienza Üniversitesinden E. E. Schneider'dir. Yapılan kazılarda tiyatro, anıtsal alan, Bizans kilisesi, Roma hamamı, su kemeri, nekropol, liman, liman hamamı, dairesel portiko ve şehir duvarları ortaya çıkarılmıştır.

Deniz ulaşımının etki alanı oldukça geniştir. Kilikia Pedias=Ovalık Kilikia'da olmamasına rağmen ticaret alanı etkisinde olmasından dolayı Kelenderis'deki kazıları da dikkate almamız yerinde olacaktır. Dağlık Kilikia bölgesinin önemli bir liman kenti olan Kelenderis'in kalıntıları, Silifke'nin (Seleukeia) batısında (y. 80 km), Anamur'un

³³⁷ Adak-Adıbelli 2007-5: 144.

³³⁸ Garstang 1937: 52-68 .

³³⁹ Garstang 1939: 238-242; Garstang 1947: 1-7

³⁴⁰ Sevin- Caneva 1995 : 27-43; Caneva-Sevin 2009: 337vd.

³⁴¹ Sevin- Caneva 1995 : 27-43; Sevin-Caneva 2000: 91-96.

³⁴² Schineider 2005-3.

(Anemurium) doğusunda (50 km), bugünkü Aydıncık ilçesindedir. Kentin bir bölümü, yaklaşık yüksekliği 20 m olan bir yarım adaya yaslanır. Söz konusu yarım ada aynı zamanda limanın da güney sınırını oluşturur³⁴³. “Kilikia Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırması”, 1992 yılından beri ODTÜ- SAT ve SAD üyeleri tarafından sürdürülmektedir. Bu proje, Antakya-Suriye sınır bölgesi ile Gazipaşa-Anamur arasında kalan Anadolu'nun Doğu Akdeniz kıyılarının arkeolojik sualtı değerlerinin gün ışığına çıkarılması amacıyla yapılan bir araştırmadır. Bulgular ve araştırmalar birçok uluslararası sempozyumlarda ve konferanslarda tanıtılmıştır.

Bölgenin en erken çağlarından Pers İstilasına kadar olan dönemini A. Erzen doktora tezi olarak çalışmıştır³⁴⁴. Ayrıca F.Hours, O.Aurenche ve J.Cauvin yayımladıkları eserlerinde, Çukurova ve Yukarıova'dan 27 yerleşim merkezinin coğrafi konumlarını, ele geçen malzemelere göre dönemlerini, seramik özelliklerini ve bu merkezlerle ilgili literatürü yazmışlardır. Diğer bibliyografik çalışmaları da M.Korfmann, A.Baykal-Seeher ve S.Kılıç yapmışlar³⁴⁵, eserlerinde 45 yerleşim merkezinin coğrafi konumu, araştırma şekilleri ve literatürleri belirtilmiştir. S.Harmankay, O.Tanıdı ve M.Özbaşaran tarafından yapılan diğer çalışmalar ise, 16 Neolitik ve 25 Kalkolitik çağ merkezlerinin tüm özellikleri görsel malzeme ile desteklenerek yayımlanmıştır³⁴⁶.

³⁴³ Zoroğlu-Ross 2004: 451vd.

³⁴⁴ Erzen 1940.

³⁴⁵ Girginer 2000: 70-71; Ünal-Girginer 2007: 109-116

III.Bölüm

Hellenistik Ve Roma Dönemi'nde Kilikia Pedias Tarihi

Büyük İskender ve sonrasındaki Hellenistik Çağ ile Roma İmparatorluğu, dünya tarihinin çok önemli bölümlerini kapsar. Antik Çağ dünyasını tümünden yönetim altına almak isteyen bir imparator olan Büyük İskender ve ölümü ile bu büyük imparatorluğun varisler tarafından yönetilmeye devam edilmesiyle görülen Hellenistik Dönem, dünya üzerinde insanlık tarihinin yaklaşık (M.Ö. 333- M.Ö. 27) üç yüz yıllık bir zaman aralığına sahiptir. Bu süre sadece siyasadır. Hellenizm'in kültürel etkisi daha uzun zamanları içine alacaktır. Roma Medeniyeti, yaklaşık bin beş yüz yıllık bir zamana sahip, bütün dünyayı siyasi, kültürel, sosyal, etnik ve dini yönden etkileyen ve etkisi günümüzde de devam eden bir dönemdir. Önce Hellenistik Çağ'da ve sonra Roma Dönemi'nde bölge, güçlü bir devlet otoritesinde uzun bir barış süreci yaşamıştır. Dolayısıyla bu dönemlerde kentler ve yerleşim merkezleri, ovada ve çok geniş bir alana yayılarak, kalabalık nüfusları barındırmışlardır. Hellenistik Dönem'de Seleukoslar'ın başkenti Antiochia'dır. Başkentin batıyla bağlantısını Kilikia içindeki yollar sağladığından, ticaret hızla gelişmiştir. Ticaretin gelişmesi de, bölgede ekonomik ve kültürel zenginliği beraberinde getirmiştir. Roma Dönemi'nde de bölge başkenti olma yolunda, bölgenin kentleri arasında kıyasıya bir rekabet yaşanmaktadır. Ovada karşımıza çıkan çok sayıda küçük köy yerleşimleri, bölgedeki büyük kent merkezlerini gıda ve diğer ihtiyaçlar bakımından destekler niteliktedir. Araştırmanın konusu olan Kilikia Bölgesi'nde, her iki dönem ve bölge halkı tarafından çok sert hissedilen aralarındaki geçiş çağı, farklı bölümler şeklinde incelenecektir.

III.1.Hellenistik Dönem

M.Ö. 336'da Makedonya Kralı Philip beklenmedik şekilde öldürülünce, tahta oğlu İskender (Aleksandros) geçti³⁴⁷. İskender, Persler üzerine bir sefer yapmayı planlıyordu. Fakat, arkasını güvenlik altına almak için, Pers ülkesinin içlerine girmeden önce, onların deniz güçlerini yok etmeli idi. İskender, Perslerle savaşmaya yetecek büyüklükte bir

³⁴⁶ Harmankaya-Tanıncı 1996: 1(TAY); Harmankaya-Tanıncı 1997: 2(TAY); Harmankaya-Tanıncı 1998: 3(TAY).

³⁴⁷ *Arrianos I.1.*

ordu ve onların güçlü donanmaları karşısında dayanacak bir donanma kurmak için hemen çalışmaya başladı. İskender, Persleri kesin olarak yok edebilmek için, Anadolu, Suriye, Fenike'yi ele geçirmesi gerektiğini biliyordu. M.Ö. 334'te, Hellespontos (Çanakkale Boğazı)'u geçerek, Anadolu'ya girdi ve Troia'da, Aka'lı kahraman Akhilleus'un mezarını ziyaret etti³⁴⁸. Daha sonra, Granikos muharebesinde Pers ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı. Zafer sonrasında Ege kıyılarına yöneldi, Lidya ve İyonya'yı sırayla Pers istilasından kurtardı. Anadolu'da bir kurtarıcı olarak karşılandı³⁴⁹. Milet'in de alınmasıyla Makedonya donanmasının işi diğer kentler alınırken kolaylaştı. Bu bölgedeki kontrolü sağladıktan sonra, İskender, Anadolu içlerine yöneldi ve Phrygia, Kapadokia, Lykia, Pamphylia, Pisidia ve en son Kilikia'ya kadar ulaştı. Toros Dağları'na komşu diğer bölgelere, komutanlarından Nearkhos'u satrap tayin etti³⁵⁰. Kapadokia satraplığına da Sabiktas'ı atayarak, bütün ordusu ile birlikte Gülek Boğazı'nı aşmış, Kilikia'ya girdi³⁵¹. Burada ilk uğradığı kent Tarsos'tur. Tarsos'u yöneten Arsames kaçtı ve III. Darius'a sığınmak zorunda kaldı, Büyük İskender'in Tarsos'a girmesi ile burada Grek etkisi yeniden canlanmaya başladı³⁵². Tarsoslular'ın, şifa kaynağı olarak övüldüğü Kydnos (Berdan) Çayı'nda yıkanarak ferahlamak isteyen İskender, Kydnos'un soğuk suyundan dolayı iyice hastalanarak, uzun bir süre ateşler içinde kalmıştır. Hekimlerin büyük uğraşları sonrasında güçlükle iyileşebilmiştir³⁵³. Batıya doğru yoluna devam ederek, Karaduvar Köyü civarında olduğu anlaşılan Anchiale ve sonra da, Sol(o)'i'ye bir sefer yaparak, buraları ele geçirdi. Perslere meyilli olan kent halkını cezalandırdıktan³⁵⁴ sonra, hastalıktan yeni kurtulduğundan dolayı Asklepios'a sunular sundu³⁵⁵. Dağları tutmuş olan Kilikalılar'a karşı sefere çıktı. Bir hafta içinde onların bir kısmını emri altına aldı. Muhtemelen bu dağ kavimleri Silifke'nin kuzeyinde Olba ve çevresinde bulunuyorlardı. Kral, daha sonra tekrar Sol(o)'i'ye geri döndü ve onlara halk egemenliğine dayanan bir idare bağışladı. Onun, Sol(o)'i'de uzun süre kalma sebepleri arasında en önemlisi, Kilikia geçitlerinin batısındaki tek alternatif yolu

³⁴⁸ *Arrianos II.2.*

³⁴⁹ *Arrianos II.4.* ; Mansel 1984:437; Kurt 2006: 122; Bahar 2011a: 34.

³⁵⁰ *Arrianos II.2-4.*

³⁵¹ *Arrianos II.2-4.*

³⁵² *Arrianos II.2-4.*

³⁵³ *Arrianos II.5.*

³⁵⁴ Stark 1958: 16; Kurt 2006: 123.

³⁵⁵ *Arrianos II.6.*

kontrolünde tutma düşüncesi idi. Bilindiği gibi, bu yol, Korykos ve Silifke'yi Goksu Vadisi yoluyla Karaman ve Konya'ya bağlamaktadır³⁵⁶.

Büyük İskender Pers Kralı III.Darius ile karşılaşmak maksadıyla doğuya doğru yöneldi. Bir liman kenti olan Magarsus'a (Karataş) geldi. Burada Tanrıça Athena'ya sunular sunarak dua etti³⁵⁷. Daha sonra III. Darius komutasındaki Pers ordusuyla İskenderun ovasında karşı karşıya geldi. Büyük bir yenilgiye uğratılan Darius Fırat'ın doğusuna kadar çekildi, böylece Anadolu'daki Pers hakimiyeti son bulmuş oldu³⁵⁸. Bu savaş sonrasında İskender, Kilikia satraplığına, kral muhafızlarından Nikanoros'un oğlu Balacros'u tayin etmiştir³⁵⁹. Asıl görevi İsauria ve Laranda Bölgelerini kontrol altında tutmak olan bu satrap, Pisidia'ya düzenlediği bir sefer sırasında öldürülmüştür³⁶⁰.

“İskender İmparatorluğu'nun parçalanması, M.Ö. 323'de İskender'in ani ölümü sonrasında, ardında geniş bir imparatorluk ve yönetim boşluğu bırakmasıyla oldu³⁶¹”. *“Tahtın varisi yarı üvey kardeşi Arhidaeus ülkeyi yönetecek güce sahip değildi. Toprakları paylaşmak için generalleri arasında savaşlar çıktı. Süvarilerin başındaki Perdikkas, ardından Frigia satrabı Antigonus bir süre topraklara egemen oldular. Mısır Valisi Ptolemi ile İskender'in güçlü generalleri Lysimakhos ve Seleukos, İpsus Savaşı'ndan sonra ortak düşmanları Antigonus'a karşı güçbirliğine gittiler. Çekişmeler sonucu İskender İmparatorluğu dört parçaya bölündü. Ptolemi Mısır, Levant'ın büyük bir kısmı ve Anadolu'nun güneyini , Lysimakhos Anadolu ve Trakya'yı, Seleukos ise Anadolu'nun geri kalanını aldı ve Seleukos İmparatorluğu'nu kurdu. Bu arada Pontus Kralı Mithridates de ülkesinin bağımsızlığını ilan etti³⁶². "Diadokhoslar" denilen bu kral komutanlar, yaklaşık 200 yıl boyunca, farklı uluslardan oluşan bu yabancı ülkelerde sürekli toprak ve egemenlik çatışması içinde oldular³⁶³. Bu dönemde kesintisiz olarak değişen sınırları, savaşlar ile ele geçen ülkeleri, çok sayıdaki kral ve prensin iktidar ve güç elde etme uğruna verdikleri amansız mücadeleleri ve siyasi olayların karmaşıklığını belirli bir kronoloji içinde izlemek hayli güçtür³⁶⁴”.* Seleukos

³⁵⁶ Stark 1958: 16; Kurt 2006: 123.

³⁵⁷ Arrianos II.10.

³⁵⁸ Arrianos II.12.

³⁵⁹ Arrianos II.12; Erzen 1940; 85.

³⁶⁰ Özsait 1985: 6; Erzen 1940; 131; Kurt 2006:123;Ünal-Girginer 2007;237.

³⁶¹ Arrianos IV.18.4.

³⁶² Diodoros XVIII.3.

³⁶³ Plutarchos, Demet.,28-32.

³⁶⁴ Mansel 1984:474; Ünal-Girginer 2007:237; Bahar 2011a: 348. 352.

İmparatorluğu M.Ö. 323 İmparatorluğun kurucusu I. Seleukos Nikhator, babası Antiocheia'nın adını vererek Antakya kentini kurdu ve burayı başkent yaptı. Orduya çok önem veren Seleukos yönetimi kolaylaştırmak için ülkeyi 72 ayrı satraplığa böldü³⁶⁵. Eski arkadaşı Lysimakhos'la aralarında anlaşmazlık çıkınca M.Ö. 281'de Seleukos ona karşı savaş açtı ve Korupedion Savaşı'nda Lysimakhos'u yenerek topraklarını ele geçirdi³⁶⁶. Ancak gelecekteki Makedon Kralı Ptolemi Keranus tarafından suikastle öldürüldü. Seleukos'un ölümünden sonra , imparatorluk içerden ve dışardan bir çok saldırıya maruz kaldı. Seleukos'un oğlu I. Antiokus Galatların saldırılarını savuşturduysa da Pergamon Kralı Eumenes'i yenemedi ve M.Ö. 262'de Pergamon'a bağımsızlık vermek zorunda kaldı³⁶⁷. ”

“Herşeye rağmen, bu dönemde kültür, sanat ve ekonomi, yüksek düzeylere ulaşmış; klasik sanatta, Anadolu'ya özgü bir sentezle yorumlanan, mimarlıktan güzel sanatlara kadar her alanda pek çok şaheserler ortaya çıkarılmıştır. Bunun ana kaynağı, Anadolu ve Ön Asya'da binlerce yılda oluşan güçlü kültürler ve zengin doğal yapı olmalıdır³⁶⁸. ”

III.I.1.Seleukos Yönetimi

Büyük İskender'in ölümünden az önce, Kilikia Satraplığı'na atanan Philotas, imparatorun ölümünden sonra da bu görevinde kalmıştır. İmparatorluğun parçalanmasından sonra Antigonos ve oğlu Demetrios Anadolu'ya; Seleukos Babil, Mezopotamya ve İran'ın doğu bölgelerine, Ptolemaios ise Mısır ve Suriye'ye sahip oldular³⁶⁹. “M.Ö. 321'de Kilikia Bölgesi, Triparadeios kararları gereğince, Antipater tarafından tekrar yapılan satraplık düzenlemesinde, Kral vekili Philoksenos'a verildi³⁷⁰. Kral hazinelerinin de emniyet açısından, Susa'dan alınarak Kilikia Pedias'da, yeri henüz belirlenemeyen, Kynda'ya taşındığı görülmektedir³⁷¹”.

“İskender'in Makedonyalı komutanlarından Babil Satrabı Seleukos Nichator, rakibi Antigonos'u yenmesinin ardından kendisini Suriye Kralı ilan etti ve kendi adını

³⁶⁵ Mansel 1984:467; Ünal-Girginer 2007: 237; Bahar 2011a: 348.

³⁶⁶ Mansel 1984:474; Bahar 2011a: 348. 352.

³⁶⁷ Mansel 1984:475; Bahar 2011a: 363.

³⁶⁸ Ünal-Girginer 2007: 238.

³⁶⁹ Diodoros XVIII.3.

³⁷⁰ Mansel 1984: 461.

taşıyan Seleukos Krallığı'nı kurdu³⁷²”. “Ardından batı yönünde Anadolu topraklarında genişlemek amacıyla, başkentini Babil'den, babası Antiokhos'un anısına Antiochia (Antakya) adını verdiği kente nakletti. Seleukos daha batıya yönelerek Kilikia'nın önemli kentlerinden ve kendi adını taşıyan 9 kentten biri olan Seleucia ad Calycadnos'u (Göksu kenarındaki Silifke) kurdu³⁷³, Strabon'a göre buraya kıyıda bulunan Holmi (Taşucu) halkını yerleştirdi³⁷⁴. Kısa süre içinde gelişen Seleucia, anıtsal yapılarıyla bayındır ve yüksek düzeyli bir yaşam seviyesine ulaştı³⁷⁵.”

Seleukos'dan sonra tahta çıkan oğlu I.Antiokhos Soter'in döneminde, başarısız yönetimi yüzünden bağımlı krallıkların isyan ettikleri görülür. Çıkan iç karışıklıkları fırsat bilen Mısır Kralı II. Ptolemaios, güçlü donanması ile M.Ö. 246'da Kilikia'yı işgal etmiş olup³⁷⁶, bölge ancak II. Antiokhos zamanında geri alınabilmiştir³⁷⁷.

Seleukos Devleti'nin en güçlü kralı III. Antiokhos döneminde yeniden kalkınan krallık, sınırlarını doğuda Hindistan'a kadar genişleterek büyük bir imparatorluğa dönüştü. Örtadoğunun en verimli topraklarına sahip olan krallık, bağımlı pek çok ülkeden toplanan vergilerle büyük gelir elde etmekteydi³⁷⁸.

“Bu dönemde para basma işlemi bir düzene girdi. Tarımsal faaliyetlerdeki gelişmeler, denizciliğin gelişmesi amacıyla, gemi yapımında kullanılacak önemli sedir ormanlarına sahip olunması, zengin maden yatakları, çok sayıda liman, deniz ve kara ticaretine hizmet eden ekonomik altyapılar ile elde edilen büyük gelirler; devleti, kent aristokrasisini ve tüccarları zenginleştirdi. Romalılar'ın da örnek aldığı, doğu geleneklerini ve görkemini yansıtan saraylar yapıldı. Finans kaynakları, bayındırlık faaliyetleri ile ordu ve donanmaya harcanmaktaydı. Ordu, Makedonyalı Phalankslar, filler, tırpanlı savaş arabaları ve ağır donanımı ile önemli bir güç oluşturmaktaydı. Doğu Akdeniz'in birçok kenti, kültür, sanat ve kentleşme de İskenderiye ile yarışır hale gelmişti³⁷⁹. Seleukoslar M.Ö. 2. yüzyılda Tarsos kentini yeniden imar etmeyi düşündüler. Tarsos'taki bazalt kaplamalı yol, bu dönemde yapılmıştır³⁸⁰.”

³⁷¹ Diodoros XVIII.39.

³⁷² Mansel 1984:472; Kurt 2006: 124; Bahar 2011a:348.

³⁷³ Diodoros XX.19.

³⁷⁴ Strabon XIV.V.2.

³⁷⁵ Kurt 2006:124; Ünal-Girginer 2007: 238.

³⁷⁶ Hounnik ten Cate 1961: 33; Jones 1971:107; Mansel 1984: 474; Kurt 2006: 125.

³⁷⁷ Hounnik ten Cate 1961: 33; Jones 1971:107.

³⁷⁸ Livius XXXIII.113.

³⁷⁹ Livius XXXVII. 45, 3-21.

“III.Antiokhos Dönemi’nde, batı ve doğu kültürlerinin kaynaşması sonucunda büyük bir güç ve zenginleşme meydana gelmiştir. Büyük İskender gibi, aşırı güven duygusuna sahip III. Antiokhos, büyük bir imparatorluk kurma düşüncesiyle batıya yöneldi. III. Antiokhos'un bu hareketi, kendisinin ve krallığının sonu olacaktır. Bölge, bir devlet gibi örgütlenmiş korsanların, daha sonra da doğrudan Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetine girecektir³⁸¹.”

“Kral, M.Ö. 197'de donanmasıyla Kilikia kıyılarından batıya doğru denize açıldı. Kıyıda kurulmuş olan Soloi ve Corycos kentlerinin yöneticilerinden saygı gördü. Coraceasion (Alanya) ve daha sonra Side'ye geldiğinde kendisini karşılayan Bergama yanlısı Rodos elçileri, kralı bu girişiminden vazgeçirmek istedilerse de başarılı olamadılar. Kral, yoluna devam ederek Efes kentine girdi ve kışı orada geçirdi. Burada Roma'nın düşmanı Hannibal ile anlaşması ve daha ileri giderek, Yunanistan'a çıkması onu Roma orduları ile karşı karşıya getirdi. Thermopylai yakınlarındaki ilk yenilgisinden sonra, geri çekilen ve savunmaya geçen III.Antiokhos³⁸², daha sonra saldırılarına devam etti. Tüm bu gelişmeler karşısında Roma senatosu III.Antiokhos'u durdurmak için Batı Anadolu'ya ordu göndermeyi kabul etti.³⁸³ M.Ö. 190 yılında Magnesia (Manisa) yakınlarında Romalılarla yapılan savaşta büyük bir yenilgiye uğrayan III.Antiokhos, Batı Anadolu'dan geri çekilmek zorunda bırakıldı³⁸⁴. M.Ö. 188'de yapılan Apameia (Dinar) Anlaşması'nın ağır şartlarını kabul eden krallık, askerlerini bundan böyle Toros Dağları'nın ötesine gönderemeyeceği gibi, gemilerini de Seleucia (Silifke) yakınındaki Kalykadnos (Göksu) akarsuyunun ağzı ile Sarpedon (İncekum) burnundan daha batıya geçiremeyecekti³⁸⁵.”

“Artık Seleukos Devleti'nin büyüklük dönemi sona ermiş, Roma'nın denetiminde giderek küçük bir krallık durumuna düşmüştü. Başta Armenia Satrapı olmak üzere, Arsak, Sasani gibi yakın çevresindeki krallıkların saldırıları devleti yıprattı. Uzun yıllardan beri sürüp giden savaşlar ülke ekonomisini ve maliyesini çökertmişti. Finansal kaynak arayan yönetim, zengin tapınaklara ve varlıklı insanların mallarını müsadere

³⁸⁰ Zoroğlu 1996: 401 vd .; Çalışkan vd. 2009: 68-73.

³⁸¹ Livius XXXVIII. 38-39.

³⁸² Livius XXXVII. 4V.3-21.

³⁸³ Livius XXXVII. 4V.2.

³⁸⁴ Livius XXXVII. 4V.3-21.

³⁸⁵ Livius XXXVII. 56.2.

etti. Hanedanın daha sonra gelen kralları da devleti bir düzene girdiremediler³⁸⁶.”
“Tarımın aksamıyla köylüler yoksullaştı. Köylüler ile kentliler, hatta hanedan üyeleri kendi aralarında çatışmaya başladılar. Başta Museviler olmak üzere, büyük tüccarlar, iç bölgelerden Akdeniz kıyı kentlerine göç ettiler. M.Ö. 164'de Antiokhos Epiphanes'in ölümünden sonra Krallığın Kiliki Pedias'ta etkinliği kalmadı. VII. Antiokhos Euergetes (M.Ö.142-139), Tarsos ve Seleukeia'ya sığırayan iç kargaşayı önleyemeyince, Aspendos'a kaçtı³⁸⁷. Merkezi otoritenin dağılması ile Isauria ve Kilikia Trakheia'da "Korsan" lar ortaya çıkmaya başladı³⁸⁸. Strabon ise korsanlığın, ilk olarak Korakasion'da Trypon veya Diodotos olarak adlandırılan bir korsan reisinin, Seleukoslar'a başkaldırmasıyla giderek yaygınlaştığını; bunları, Seleukoslar'a düşman olan Mısır, Kıbrıs ve Rodoslular'ın desteklediğini belirtir³⁸⁹.

Daha sonra gelen kralların çabaları ile yarım asır daha varlığını devam ettiren krallığın zor durumda kalan, fakirleşen halkı, Armenia Kralı III.Tigran'a başvurarak ülkelerinin yönetimini ele almasını istedi. M.Ö. 83'de Armenia Başkomutanı Megadates, Seleukos ülkesini istila etti, prenslerini esir aldı³⁹⁰. Kilikia Pedias'a kaçan Seleukos Kralı Phillopos'u burada öldürterek, Sol(o)i kentini tahrip etti ve halkını doğuda Tigranokerta'ya sürdü³⁹¹. Roma, General Lucullus eliyle Seleukos Krallığı'nı yeniden canlandırdı. Ancak kısa bir süre sonra Romalı Komutan Pompeius bunu engelledi³⁹².”

Seleukos toprakları üzerindeki değişik bölgelerde, Tarkondimotos, Polemon ve Arkhelaos'un yönettiği küçük krallıklar, Olba devletçisi ile Elaiussia'dan Lykonias'a kadar olan bölgedeki yönetim bir süre daha varlıklarını sürdürdüler. Seleukos toprakları üzerinde ortaya çıkan Samosata (Samsat) başkentli Kommagene Krallığı ise yüz yılı aşkın bir süre devam etti³⁹³.

Seleukos Kralları, Tarsos'a Persler'den daha fazla önem vermişler ve denetim altında bulundurmışlardır. IV Antiochos'tan daha önce veya onun döneminde Tarsos'un Antiocheia olarak anıldığı görülür. Tarsos adının M.Ö. 1. yüzyıl ortalarındaki sikkeler

³⁸⁶ Demircioğlu 1987: 344-346.

³⁸⁷ Demircioğlu 1987: 344-346.

³⁸⁸ Strabon XIV.V.2-6.

³⁸⁹ Strabon XIV. 5. 2-4.

³⁹⁰ Livius XXXVII. 58. 1. 4.

³⁹¹ Özsait 1985: 71; Demircioğlu 1987: 344-346; Hild-Hellenkemper 1990: 33.

³⁹² Houwnik ten Cate 1961: 34-35; Hild-Hellenkemper 1990: 34; Kurt 2006:131; Kurt 2011b: 1.

³⁹³ Houwnik ten Cate 1961: 37-38;; Hild-Hellenkemper 1990: 38.

üzerinde tekrar görülmesiyle, IX. Antiochos Philopator döneminde yeniden ortaya çıkmıştır. Bu değişiklikle kentin özerkliğini elde ettiği anlaşılıyor. Sikkelerde daha önceki dönemlerde olduğu gibi Sandon sembolleri yer almaktadır³⁹⁴.

III.2. Kilikia Pedias'ta Roma Dönemi

III.2.1. Roma'nın Anadolu İle Siyasi İlişkilerinin Başlaması

Roma'nın, batıdan doğuya Akdeniz'i elde etme amacı Yunanistan'dan başlayarak, Batı Anadolu'ya doğru gelişmiştir. M.Ö. 133 yılında, Pergamon Kralı III. Attolos'un vasiyeti üzerine, Pergamon'u veraset yoluyla devralarak Anadolu'ya çıkan Roma, burayı Asia Eyaleti adıyla kendine bağladı³⁹⁵. Roma, ilk aşamada gelişmenin gücünü artırmak amacıyla; bu bölgede sosyal, ekonomik, askeri, bayındırlık ve kentleşme alanlarında Hellenistik altyapıyı büyük ölçüde genişletmeye başladı³⁹⁶.

“Hellenistik dönemde, Batı Anadolu'nun yönetim merkezi durumunda olan Bergama yerine, Efes ön plana çıkarıldı. Bölgeye yapılan göçler durduruldu. Bunun yerine çoğunluğu Güney İtalyan halkı ve çeşitli meslek gruplarından Romalılar, Batı Anadolu'ya gelerek koloniler kurmaya başladılar. Tüccarlar, bankerler, sarraflar başta Efes olmak üzere büyük kentlere yerleşirken; aristokratlara büyük topraklar tahsis edildi; emekli askerler için büyük çiftlikler kuruldu. Toprak sahibi Romalılar'ın köle çalıştırdıkları çok sayıda köyler oluşturuldu³⁹⁷.

Roma'nın Batı Anadolu'da başlattığı yeniden yapılanmalar, Kilikia bölgesi için önemlidir. Zira, Romalılar'ın Küçük Asia dedikleri Anadolu yarımadasının giriş çıkış merkezi olarak Efes'i belirlemeleri ve buraya yatırım yapmalarıyla, siyasi ve ekonomik ilgiyi Ege denizine yöneltmiştir. Bundan olumsuz etkilenen Doğu Akdeniz'deki Hellenistik Krallıklar'ın, siyasi, kültür veya ticaret merkezlerinin gelişmesi ise ancak I. yüzyıl ortalarından itibaren başlatılabilmıştır³⁹⁸”

Roma daha da ileri giderek, M.Ö. 123'de Pamphilia ve Dağlık Kilikia'yı da Küçük Asia Eyaletine bağladı. Ancak Kapadokia, Frigia ve Galatia (Hrt. 5) üzerinde

³⁹⁴ Erzen 1940: 140-141.

³⁹⁵ Jones 1937: 168; Magie 1950: 43.

³⁹⁶ Magie 1950:45.

³⁹⁷ Syme 1939: 299; Kaya 1996:210; Kaya 2005: 17.

³⁹⁸ Syme 1939: 291; Kaya 1996: 211.

Pontus, Bithinia ve Armenia Krallıkları'nın hak iddiaları ve ardından buraları M.Ö. 92'de işgal etmeleri, yaklaşık 50 yıl sürecek kanlı paylaşım savaşlarıyla, Anadolu'da karmaşa dönemi yaşanacaktır. Savaştan başka hiçbir şeyin gündemde olmadığı bu dönem sonunda; Roma, Anadolu'nun ve tüm Akdeniz'in tek hakimi olacaktır³⁹⁹.

Önceleri Hellenistik Krallıklar'ın kendi aralarında veya Roma yönetimi ile olan sorunları için sindirme seferleri düzenleyen Roma, buralardan gelen tepki ve direnişi kırarak tüm bu krallıkları da elde etmeye başladı⁴⁰⁰.

Anadolu'da Roma emperyalizmine karşı koyan hareketin öncüsü, Pontus Kralı VI. Mithridates olmuştur⁴⁰¹. M.Ö. 88'de Romalılar'a karşı başlattığı ve tarihe "Mithridates Savaşları" olarak geçen uzun savaşlarda, Roma'dan gönderilen ünlü generaller Sulla⁴⁰², Amiral Triarius⁴⁰³, Lucullus'un ardarda yenilmeleri⁴⁰⁴; Mithridates'in Anadolu'nun büyük bir bölümünü elde ederek, ardından Roma toprakları olan Batı Anadolu ve Yunanistan'ı işgal etmesi, Efes'de Latince konuşan onbinlerce kişiyi katletmesi ile Anadolu'daki Roma varlığı bir süre için son buldu⁴⁰⁵. VI.Mithridates, komutanlarını Kilikia bölgesine göndererek buradaki Roma varlığını da denetim altına aldırdı. Pontus Kralı, Anadolu'nun birçok bölgesinde büyük bir kurtarıcı olarak karşılandı⁴⁰⁶.

III.2.2. Kilikia Korsanları

Roma'nın çözümünde büyük sıkıntıya düştüğü diğer problem de, Seleukos İmparatorluğu'nun dağılma döneminde Doğu Akdeniz'de otorite boşluğundan oluşan korsanlardı⁴⁰⁷. Korsanlar, Toros Dağları'nın iç bölgesindeki Isauria'da barınıyorlar ve Likya, Pamphilia, Kilikia bölgelerinde illegal faaliyet gösteriyorlardı. Çok sayıda

³⁹⁹ Mutafian 1988: 185; Kaya 1996:214-215.

⁴⁰⁰ Syme 1939: 292; Mutafian 1988:187-189; Kaya 1996: 217.

⁴⁰¹ Appianos Mithridates. 90.91.92.93.; Syme 1939: 294; Magie 1950: 53-54; Mutafian 1988:191; Kaya 1996: 220.

⁴⁰² Syme 1939: 297; Mutafian 1988:191; Rauh vd. 2000; 151 vd.

⁴⁰³ Syme 1939: 294; Mutafian 1988:191; Rauh vd. 2000; 151 vd.

⁴⁰⁴ Syme 1939: 294; Mutafian 1988:191; Rauh vd. 2000; 151 vd.

⁴⁰⁵ Magie 1950: 285; Kaya 2005: 18.

⁴⁰⁶ Magie 1950: 285; Mutafian 1988:193; Kaya 2005: 18; Kurt 2011b: 1-2.

⁴⁰⁷ Rauh vd. 2000:151 vd.; Ünal-Girginer 2007: 226 vd.

sığınaklara ve korunaklı kalelere sahip olarak tüm bu bölgeleri denetimleri altına almışlardı⁴⁰⁸.

M.Ö. 140 yılında Diodotos Tryphon ve M.Ö. 138'de de Zenketos adlı korsan reislerinin faaliyetleri dikkat çekicidir. Tryphon'un büyük ve güçlü bir donanması vardır ve Zenketos bağımsız bir devlet kurma çabasındadır. Bu yüzyılın sonlarına doğru ise korsanlık öylesine büyük bir tehdit haline gelmiştir ki kentleri, ekonomik faaliyetleri ve imparatorlukları derinden etkilemiştir. Bunun üzerine Roma devleti korsanlara karşı önlem almaya karar vermiştir⁴⁰⁹.

Roma'nın Doğu sınırında mücadele etmesi gereken problemlerden biri olan korsanlar ve diğeri de korsanların daha önce işbirliği içinde oldukları Pontos kralı VI. Mithridates'in Roma'ya yönelik saldırgan politikasıdır. Zaman zaman birlik içinde olan bu iki tehlike karşısında Roma senatosu, olağanüstü bir güç ve yetki oluşturarak soruna çözüm bulmaya çalışacaktır. Böylesi bir yetki ilk kez M.Ö. 102 yılında praetor Marcus Antonius'a verildi. Antonius'un bölgeye *proconsul* olarak atanmasıyla Roma meseleye yönelik ilk müdahaleyi yapmış oldu ve böylece adı daha sonra Kilikia olacak olan bölgedeki Roma eyaletinin kuruluşu adına da ilk adım atıldı⁴¹⁰. Antonius erzak ve destek sağlayabilmesi açısından Asia Eyaleti'ne yönlendirilmişken, yapılacak olan operasyonların alanı Kilikia olarak belirlendi⁴¹¹.

Antonius, M.Ö. 102 yılında atandığı bölgeye ulaşmak için yola çıkmış, yolculuğu esnasında Yunanistan'a uğramış ve buradan 100 kadar gemi toplamış⁴¹², ayrıca buradaki kentlerden kendisine destek vermelerini istemiştir. Bu destek kentler açısından çok ağırdır. Daha sonra, bu seferin ardından Marcus Antonius'un kızı Girit Korsanları tarafından kaçırılmıştır⁴¹³.

Büyük yetkiye rağmen, Marcus Antonius Girit Korsanları'na karşı başarı sağlayamadı. Onlar zamanla Kilikia Korsanları kadar ün saldılar. Antonius, ada halkını bunlara karşı bir önlem almamış olmakla suçladı ve adayı ele geçirdi. Ancak denizde korsanlarla yaptığı savaşta yenildi ve onlarla Roma senatosunun onaylamayacağı bir anlaşma yaptı. Fakat o, Girit'te hastalandı ve Roma'ya dönmeden öldü. Roma'nın

⁴⁰⁸ Strabon XIV.3.2.

⁴⁰⁹ Sherwin-White 1976: 3.

⁴¹⁰ Kurt 2009c: 120; Kurt 2011b: 3.

⁴¹¹ Sherwin-White 1976: 5.

⁴¹² Magie 1950: 283; Broughton 1946, 39; Kurt 2009c: 120.

kendisine sağladığı imkânlarla ve geniş yetkilere rağmen Antonius'un Akdeniz'de korku salan korsanlara karşı başarısızlığı⁴¹⁴, korsan sorununu çözülmeyen bırakmış, korsanlar Roma'yı ve bölgeyi tehdit etmeye devam etmiştir⁴¹⁵.

Roma bu ilk askeri girişimin ardından savaştan ziyade diplomatik yaklaşımı benimsedi. M.Ö. 100 yılında çıkarıldığı sanılan bir yasa, bu yaklaşımın ürünüydü⁴¹⁶. Öncelikle consullere ve eyalet yöneticilerine, yani legatus ve quaestorlara yönelik talimatların bulunduğu bu yasanın içeriği, genel hatları itibariyle yasaya uymayanlara uygulanacak yaptırımlarından bilinmekteydi.” *Consul, Roma müttefiklerine mektup göndererek, onlardan Roma vatandaşları ve müttefiklerinin tehlikeden uzak ve güvenli bir şekilde seyahat etmelerini ve ticaret yapabilmelerini sağlamak için ellerinden geleni yapmalarını isteyecekti. Asia Eyaleti'nin yöneticileri Roma müttefiki olan krallara ve halklara mektup yazacak, bu mektubun nüshasını Tunç bir tablete yazdırarak herkesin görebileceği bir alana koyduracaktı. Asia Eyaleti'ne mali işlerden sorumlu olmak üzere gönderilen quaestorlar, hiçbir magistrat ya da promagistratın etkisi olmadan yasayla ilgili para cezasını uygulama hakkına sahip olacaktı. Asia Eyaleti'nde yöneticiler yasanın mecliste onaylandığını duydukları günden itibaren on gün içinde bağlılık yemini edeceklerdi. Hiç kimse yasanın uygulanmasına engel olmayacak, olursa cezai yaptırıma tabi kılınacaktı. Her bir yasa ihlali için 200.000 sestertius para cezası uygulanacaktı. Hiç bir magistratın ya da promagistratın cezai yaptırımlara müdahale hakkı ya da cezayı engelleme hakkı yoktu. Verilen para cezası ödenmediği takdirde praetor, kişiye açılacak davaya bakmakla yükümlü olacaktı”⁴¹⁷. M.Ö. 100 tarihli yasa, korsanlar sorununu çözmedi ve korsanların faaliyetleri devam etti. Sonraki on yıl boyunca Roma, Güney Anadolu'da başka herhangi bir çözüm yolu oluşturmadı⁴¹⁸.*

Roma, Doğu Akdeniz ve İtalya arasındaki deniz ticaret yollarının güvenliği için M.Ö. 78-75 yılları arasında Kilikia Prokonsülü Servilius Vatia'yı gönderdiyse de onun bütün çabalarına, başarısı nedeniyle aldığı "Isauricus" sanına rağmen istenilen sonuç alınamadı. VI. Mithridates'in desteklediği korsanlar, yeniden faaliyete geçerek bu defa Roma'yı hedef aldılar. İtalya kıyılarına kadar sokularak özellikle tahıl ve gıda taşıyan

⁴¹³ Plutarkhos, *Pom.*, XXIV 6.

⁴¹⁴ Levick 1967:22.

⁴¹⁵ Levick 1967:25.

⁴¹⁶ Levick 1967:25-26.

⁴¹⁷ Jones 1926: 155vd.; Rauh 2003: 63.

gemileri tutsak ettiler. Roma, kıtlık ve açlık tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Pontos Kralı VI. Mithridates ile Roma arasında M.Ö. 90-85 yılları arasında Birinci Mithridates Savaşı⁴¹⁹, M.Ö. 75 den sonra İkinci Mithridates Savaşı⁴²⁰ ve M.Ö. 67-66 tarihlerinde de Üçüncü Mithridates Savaşı yaşandı⁴²¹. Bu savaşlar sırasında korsanlarla fazla uğraşamadığı için korsanlar faaliyetlerini arttırarak devam ettirdiler.

Asia Eyaleti'nde ortaya çıkan Mithridates tehlikesi Roma'yı özellikle ekonomik yönden sarsmıştır. Bunlara bir de Dağlık Kilikia'daki korsan saldırılarının verdiği zararlar eklenince, Roma'ya korsanları yok etmekten başka bir alternatif bırakmamıştır. Dahası Roma'nın çıkardığı yasayla Roma Cumhuriyeti'ni düşman ilan etmiş olan korsanlar, kendilerine koruyucu olarak Pontos kralı Mithridates'i seçmişlerdir⁴²². Mithridates korsanlarla işbirliği yapmış, korsanlar da Sulla'nın talimatı üzerine bir donanma oluşturmaya çalışan Lucullus'un gemilerini ele geçirerek, Mithridates'e yardımcı olmuşlardır. Doğuda bu gelişmeler yaşanırken Roma'da da kanlı içsavaşlar son hızla devam etmektedir⁴²³. Bu arada onlar öylesine güçlenmişlerdi ki, Sulla bölgeden ayrılmadan önce, tüm Ege kıyıları onların tehdidi altına girmişti⁴²⁴. Bunun üzerine Sulla, Pontos kralı VI. Mithridates ile birlik olan bu korsanlardan kesin olarak kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştır⁴²⁵. Sonuçta Anadolu'nun güney kıyılarını kontrol altında tutabilmek ve burada daimi bir komuta merkezi oluşturmak adına yeni bir adım atma gereği duymuştur. Böylece Kilikia'da bir Roma eyaleti kurulmasına karar verildi⁴²⁶.

III.2.3.Cilicia (Kilikia) Eyaleti

Sulla'nın Kilikia'daki asıl görevi Pontos kralı VI. Mithridates tarafından tahtından edilen Kappadokia kralı Ariobarzanes'i yeniden tahtına oturtmaktı. Bu görevi başarıyla yerine getiren Sulla, Kilikia'nın yalnızca Ovalık kesimine (Kilikia Pedias) gitti

⁴¹⁸ Jones 1926: 158-160. Hassal-Crawford vd. 1974: 195vd.

⁴¹⁹ Topdal 2007: 46-47

⁴²⁰ Topdal 2007: 48

⁴²¹ Topdal 2007:55-56.

⁴²² Ormerod 1922: 35-36 ;Topdal 2007:47.

⁴²³ Diodoros, XXXVII 1, 6-11; Plutarkhos, Sulla, VI, 1-2.

⁴²⁴ Plutarkhos, Sulla, VI, 1-2.

⁴²⁵ Kurt 2011b: 2.

⁴²⁶ Kaya 2005:18.

ve orada birkaç gün kaldı. Sulla tayin edildiği Provincia Cilicia'da sınırla ilgili bir düzenleme yapmadı. Ancak VI. Mithridates'e karşı elde ettiği zaferinden sonra (M.Ö. 84) Anadolu'da bir dizi düzenlemeler yaptı ve bunun sonucunda Kilikia adıyla anılan bölgeyi Pamphylia kıyılarından kuzeyde Phrygia ve Lykaonia'ya kadar genişletti⁴²⁷. Sulla'nın ardından Asia Eyaleti valiliği yapan Murena döneminde ise Provincia Cilicia, Pamphylia ve Pisidia bölgeleri ile Dağlık Kilikia'nın oldukça az bir bölümünü içine alıyordu. Fakat Murena da dâhil, Cilicia Provincia'ya tayin edilen promagistratların gerçek anlamda bir eyalet valisi olup olmadıkları bilinmiyor⁴²⁸.

Eyaletin ilk valisi Dolabella'dır. Dolabella, kendi legatus'u olarak Kilikia'ya tayin edilen Gaius Verres'in zorbalık ve yolsuzluklarına göz yumunca ve O'nu bu konuda destekleyince, bölgedeki huzursuzluklar artmıştır⁴²⁹. M.Ö. 78 yılında, Kilikia korsanları ile mücadele etmesi amacıyla, bölgeye bu defa, Servilius Vatia tayin edildi. Servilius Vatia, Kilikia'da korsanlarla yaptığı mücadelede oldukça başarılı oldu. Daha sonra, bölgenin en huzursuz mevkilerinden olan İsauria'ya sefer düzenledi. Bu seferi oldukça başarılı olmuştur. Hatta O bu başarısından dolayı "Isauricus" ünvanını almıştır. Ancak Servilius Vatia, Kilikia 'ya bir daha sefer düzenlememiştir. Korsanlar tam anlamıyla yok edilememiştir⁴³⁰.

Servilius Isauricus'un başarısına rağmen bir tehdit olmaktan çıkmayan korsanların güçlü bir donanması vardı. Bu donanmayla onlar, tüm Akdeniz'e dehşet salmaya devam ettiler. Yağma onların, yegane geçim kaynaklarıydı. Bu nedenle pek çok kent, hatta tapınaklar bile onların yağmalarından paylarına düşeni aldılar. Korsanların Ostia Limanı'na kadar sokulmaları ve buradaki Roma donanmasını yok etmeleri, Roma'ya daha kalıcı çözümler bulma yolları arattı⁴³¹. Ancak Kilikia'ya gönderilen valiler ve yöneticiler yolsuzluk, rüşvet ve zorbalıkları yüzünden, korsanların ortadan kaldırılmasından sonra da bölgede huzursuzluk sebebi olmuşlardır. Hatta M.Ö. 53-51 yılları arasında Kilikia Valisi olan Appius Cladius Pulcher, yaptığı zorbalık ve yolsuzluklar için, "*crimen maiestatis*" (vatana ihanet) suçundan mahkemeye çıkarılmış,

⁴²⁷ Appianos, *Mith.* 57.

⁴²⁸ Topdal 2007: 49; Kurt 2010: 485.

⁴²⁹ Cicero, *Verres* I. 95.

⁴³⁰ Ormerod 1922:51-52; Lewik 1967 : 23; Kurt 2009c: 123; Kurt 2010: 485.

⁴³¹ Cassius Dio, *Rhom.* XXXVI 20-22.

ancak Caesar'ın evletliği Brutus, dostu Pompeius ve diğer "Senatus partisi" yanlılarının desteğiyle mahkemede aklanmıřtır⁴³²

Publius Servilius Vatia Isauricus'un ardından Lucius Octavianus, M.Ö. 74 tarihinde Kilikia Eyalet valisi olarak atandı. Ancak burada bölgenin idari yapılanmasına katkıda bulunamadan ve korsanlarla herhangi bir mücadele içine girmeden öldü⁴³³.

M.Ö. 74–67 yılları arasında Kilikia Eyaleti valiliğine Lucius Lucullus tayin edildi. O'nun valiliği döneminde 3. Mithridates Savaşı yapılmıştır. Mithridates'in saldırıları, bölgedeki kentlerle Roma Cumhuriyeti arasındaki ilişkileri güçlendirdi ve Roma lehine çevirdi. Lucullus, Mithridates dışında kralın müttefiklerinden olan Armenia kralı Tigranes ile de savaştı ve Armenia'nın başkenti Tigranokerta'yı ele geçirdi. Böylece Lucullus, Tigranes'i Armenia topraklarına ve Toros Dağları'nın güneyinde işgal ettiği tüm topraklardan çekilmeye zorladı. Tigranes'in, kendi başkentinin nüfusunu artırmak amacıyla zorla Tigranokerta'ya getirdiği Kilikialılar, Lucullus'un başarısının ardından M.Ö. 68 yılından itibaren yeniden kendi topraklarına yerleşmeye başladılar⁴³⁴. Ayrıca Lucullus, XIII. Antiokhos Asiatikos'u Seleukos tahtına oturttu⁴³⁵. Lucullus, Lucius Octavianus'un ölmesi üzerine vali tayin edildiği Kilikia Eyaleti'ne Anadolu'da kaldığı sürece hiç uğramadı⁴³⁶. Bu nedenle Lucullus'un Mithridates'e karşı savaşları sırasında korsanlara yönelik herhangi bir girişimde bulunulmadı. Ancak Servilius Vatia Isauricus'un valiliği döneminde ele geçirilen topraklar Lucullus'un valiliği süresince muhafaza edildi⁴³⁷.

Lucius Lucullus'un ardından Quintus Marcius Rex, M.Ö. 67–66 tarihleri arasında Kilikia Eyaleti valiliği görevini yürüttü. Lucullus'tan sonra Kilikia Eyaleti valisi olarak Quintus Marcius Rex atandı. O, emrine verilen üç lejyon ve bir donanma ile proconsul olarak M.Ö. 67 yılında Kilikia'ya gitti⁴³⁸. Ancak , eyalet valiliği süresince korsanlara yönelik herhangi bir girişimde bulunmadı. O'nun, Antiocheia'ya gittiği ve orada Seleukoslar kralı II.Philippos'dan Roma'nın kendisinin krallığını tanınmasına mahsuben ödeme yapmasını istedi. Daha sonra da bu parayı kentte bulunan hipodrom ve

⁴³² Ertekin 2008a: 361.

⁴³³ Topdal 2007: 53; Kurt 2009c: 123.

⁴³⁴ Topdal 2007:53.

⁴³⁵ Sayar 1999a: 202-203.

⁴³⁶ Kaya 2005:18.

⁴³⁷ Sherwin-White 1999: 248; Topdal 2007:55.

⁴³⁸ Sherwin-White 1999:250; Kurt 2009c: 124.

sarayın restorasyonu için bağışladı⁴³⁹. Marcius Rex, Kilikia Eyaleti valisi olarak Kilikia'da askeri ya da idari anlamda bir başarıya imza atmadan döndü. Bu nedenle Roma senatosu, korsanlara karşı daha etkili mücadele etmeye karar verdi. Bu karar, Pompeius'u başarısının zirvesine ulaştıracak süreci başlattı⁴⁴⁰.

III.2.4.Kilikia'da Pompeius, Korsanların Sonu ve Kilikia Eyaleti'nin (Provincia Cilicia) Kuruluşu

Kilikia, Roma eyalet organizasyonunun en zor kurulduğu bölgelerden biridir⁴⁴¹. Zira Roma'nın, Kilikia Pedias ile olan münasebeti, sosyolojik, politik ve ekonomik olmak üzere birden fazla boyuta sahip bir problem olan korsanlık sorunuyla başlamıştır⁴⁴². M.Ö. 67'de bölgede korsanlık faaliyetlerinin had safhayı aşması ve Roma'yı tehdit eder bir duruma yükselmesiyle, Roma senatosu, M.Ö. 66 tarihinde yeniden korsan sorununu yok etmek için çözüm arayışına girmişti. Pleb *Tribunu* Gaius Manilius, Roma'nın Akdeniz'de başına bela olan korsanlarla mücadele etmesi için bir tasarı hazırladı. Bu tasarıya göre;” *yine olağanüstü bir görevlendirme oluşturuldu; geniş yetkilerle donatılacak bir promagistrat meseleyi yerinde çözmeye çalışacaktı. Atanacak promagistrat tüm Anadolu topraklarında ve çevresindeki denizlerde sınırsız yetki ve güçle donatılacak ve bölgedeki eyalet valileri ona bağlı olacaktı. Görev süresi 3 yıl olacak ve Akdeniz'de, Roma'ya bağlı hükümdar ve halklar gerektiğinde kendisine yardım edecek ve Roma donanmasından istediği ölçüde faydalanabilecekti. Ayrıca emrinde çalışacak lejyon komutanlarını kendisi seçecek, ihtiyacı olan parayı devlet hazinesinden çekebilecekti*”⁴⁴³. Tüm bunlarla birlikte onun *imperium*'u, deniz kıyısından 80 km içerilere kadar, korsanlığı ortadan kaldırma görevi doğrultusunda genişletildi. Her biri *praetor imperium*'(yönetme yetkisi) una sahip olan 15 ve daha sonra 20 *legatus* (general) onun emrine verildi⁴⁴⁴. Bu olağanüstü yetkilerle donatılmış komutanlık için düşünülen kişi Pompeius'tu⁴⁴⁵.

⁴³⁹ Topdal 2007:56.

⁴⁴⁰ Topdal 2007:56.

⁴⁴¹ Ertekin 2008b: 2031.

⁴⁴² Rauh vd. 2000:151vd.; Ünal-Girginer 2007: 226 vd.; Kurt 2011a :431.

⁴⁴³ Magie 1950: 298, 351; Topdal 2007: 55.

⁴⁴⁴ Sherwin-White 1999: 249; Sayar 1999; 203.

⁴⁴⁵ *Cio .leg. Man. 35 .*

Korsanlığa karşı savaşın komutanlığına atanacak en uygun kişinin Pompeius olduğunu düşünen çoğunluğun arasında Servilius Isauricus, Marcus Cicero ve Julius Caesar da vardı⁴⁴⁶. Sonuç olarak oybirliğiyle tasarı senatoda kabul edildi ve "*Lex Gabina*" (Gabinus Yasası) denilen çok geniş yetkilerle Pompeius, bu göreve getirilmiş oldu⁴⁴⁷. Pompeius 24 legatus, 270 adet gemiden oluşan bir filo, 120.000 piyade asker, 4.000 süvari ve 8.000 talanton (1 talanton= 20 kg. gümüş) para ile üzerine aldığı büyük sorumluluğu başarmak için yola çıktı⁴⁴⁸. Pompeius, ilkin donanmasını ve tüm Akdeniz'i 13 ayrı bölüme ayırdı. Her bir filonun başına da bir *centurion* atadı. Bu filoların görevleri, denetim yapacakları bölgelerde karşılaştıkları korsanları yok etmek, onların yardım ya da takviye güç almasını engellemekti. Bunlardan Marcus Pupius Piso, Boğaz'ı ve Marmara Denizi'ni; Lucius Lollius, Ege kıyılarını; Quintus Caecilius Metellus Nepos ise Pamphylia ile Anadolu'nun güney kıyılarını denetledi. Bu kıyıların Nepos'un kontrolüne verilmesiyle, Kilikia'nın denetimini de onun sorumluluğuna girmiş oldu⁴⁴⁹. Pompeius'un kendisi ise 60 gemilik filosuyla Batı Akdeniz kıyılarında yağma yapan korsanlarla mücadele edecekti. Pompeius ilkin, bu bölgede terör estiren korsanları etkisiz hale getirip, Roma'ya giden deniz yollarını ve Roma'nın tahıl ihtiyacının karşılandığı Sardinya, Sicilya ve Kuzey Afrika'yı temizledi. Pompeius, kırk gün gibi kısa bir sürede korsanların yerleştiği tüm koyları, limanları, kaleleri ele geçirdi ve Batı Akdeniz'de Roma hakimiyetini sağlamlaştırdı. Başarılı komutan olan Pompeius'un olumlu tavrı, bazı korsanların kendiliğinden teslim olmasına yol açmış, teslim olmamakta diretenler ise doğuya doğru kaçıp Kilikia korsanlarına sığınmışlardı. Batı Akdeniz'de Roma egemenliğini pekiştiren Pompeius, donanmasının bir bölümünden Akdeniz'de saklanan korsanları yakalamalarını ancak Kilikia'daki korsanlara dokunmamalarını istedi. Onlara karadan ve denizden bir saldırı yapılmayacaktı. Zira korsanların, Roma Ordusu'ndan kurtulduklarını zannetmelerini ve tümünün buraya toplanmasını umuyordu⁴⁵⁰. Gerçekten de plan tuttu ve korsanlar, Kilikia Bölgesi'ne toplandılar. Pompeius, beklediği fırsatı yakalayınca, daha önceden

⁴⁴⁶ Magie 1950: 351; Kurt 2009c: 123-124.

⁴⁴⁷ *Plutarkhos, Luc. VI.1.; Plutarkhos, Pomp. XXV.2; XXVI. 2-4.; Casios Dio XXXVI. 24.*

⁴⁴⁸ *Cic .leg. Man. 35 .*

⁴⁴⁹ Magie 1950: 299; Southern 2002: 63; Sherwin-White 1999: 250; Topdal 2007:56.

⁴⁵⁰ Southern 2002: 65.

kendine sığınan korsanların da yardımıyla Kilikia'daki korsanlara saldırdı⁴⁵¹. Korakasion açıklarında Pompeius'un donanmasına yenilen korsanlar, geri çekilerek, elçi gönderip teslim olduklarını bildirmişlerdir. Üç ay içinde korsanlardan bin üç yüz gemi teslim olmuş, otuz bin korsan öldürülmüş, 120 yerleşim merkezi ele geçirilmiş, sekiz yüz korsan tutsak edilmiştir. Ovalık Kilikia'da korsan barınağı olarak kullanılan Sol(o) kentini de yerle bir eden Pompeius, bu başarısını anıtlara ve Pompeiopolis olarak bilinen yeni bir liman kenti kurmuştur⁴⁵². Akdeniz kesin olarak korsanlardan temizlenerek Roma hakimiyeti sağlamlaştırılmıştır⁴⁵³.

Pompeius, bundan sonra, Kilikia bölgesinin yönetimini yeniden düzenleyerek, problemleri çözmeye çalışacaktır.(Harita 5). Kilikia'ya verilecek yeni yönetim statüsünü belirleyecektir⁴⁵⁴. Bu amaçla M.Ö. 64 yılında Amisos (Samsun)'ta Anadolu eyaletleri için oldukça kapsamlı idari düzenlemeler yapılmıştır. Bu eyaletler içinde Kilikia da vardır. Pompeius tarafından yapılan düzenlemeler ile Kilikia Eyaleti, son fetihlerinden dolayı genişletilmiş ve daha önemli hale getirilmiştir. Romalı general kendine Senato tarafından verilen "*imperium consulare maius*" yetkisine dayanarak başkent Tarsos olmak üzere Pamphilia bölgesi de dahil Khelidonia (Kırlangıç Burnu)'dan İssos'a kadar tüm kıyı bölgesi ile iç kısımlarda Isauria'yı kapsayan bir Provincia Cilicia (Kilikia Eyaleti) kurdu⁴⁵⁵. Seleukoslar'ın hakimiyetinde görünen Kilikia Pedias'ı da eyalete bağladı. Böylece tarihteki en geniş sınırlara ulaşan Kilikia Eyaleti, Kilikia'nın iki bölümünü de içine almaktadır⁴⁵⁶. Bu eyalete daha sonra, M.Ö. 57-51 yılları arasında Kilikia Eyaleti valisi olan P.Cornelius Lentulus Spinther, Apameia (Dinar), Synnada (Şuhut) ve Kbyra (Gölhisar) conventuslarını da katmıştır. Eyalete sonradan ilave edilen bu yerleşimler, Batı Anadolu'dan gelerek Kilikia Eyaleti üzerinden Suriye'ye ulaşan önemli bir askeri yolun üzerinde bulunmaktadır⁴⁵⁷. Yine Spinther proconsül olduğu M.Ö. 56 yılında Kıbrıs Adası'nı da eyalete katmıştır⁴⁵⁸. Bu ilaveler ile Kilikia

⁴⁵¹ *Plutarkhos Pomp.*,28.3.

⁴⁵² *Strabon XII.2.7- XIV.V.1*; Langlois 1947: 28.

⁴⁵³ Houwnik ten-Cate 1961:36; Magie 1950: 299-300; Sherwin-White 1999: 250; Sayar 1999: 203; Rauh 2003: 199; Topdal 2007: 57; Kurt 2011a: 431.

⁴⁵⁴ *Appianos, Mith. 96; Plutarkhos, Pomp. 28; Strabon XIV.3.3*; Desideri 1991: 302; Sherwin-White 1999: 251; Mutafian 1988:196; Kurt 2010: 484; Kurt 2011a: 431.

⁴⁵⁵ Syme 1939: 299vd.; Kaya2005:18; Kurt 2011a:431.

⁴⁵⁶ Ünal 2006:82; Ünal-Girginer 2007:232; Kurt 2011a: 432.

⁴⁵⁷ Özsait 1985:78; Kurt 2011a: 431.

⁴⁵⁸ *Cassius Dio XXXIX.12-16*.

Eyaleti'nin jeopolitik yönden önemi daha da artmıştır. Zira Kilikia, Asia'nın diğer eyaletlerinden daha az zengin olmasına rağmen, her zaman *consul*'ler tarafından yönetilmiştir. Pompeius Kilikiası da denilen ve sahip olduğu sınırlar ile birinci derecede askeri öneme sahip bir bölge durumunda olan, M.Ö. 56'da Kilikia, özellikle M.Ö. 50 yılına kadar, Batı Anadolu ile Suriye bağlantılı bir yol olmuştur. Ayrıca bir sahil koruma merkezi konumuna gelen Kilikia, korsan saldırılarına karşı da bir üs şekline dönüşmüştür⁴⁵⁹.

Pompeius'un Kilikia için yaptığı düzenlemelerdeki amacı, öncelikle kıyı şeridini ve Adana Ovası'nı kontrolüne almaktır⁴⁶⁰. Bu sebeple yaptığı ilk icraat, esir aldığı korsanları, Kilikia'daki eski ve yeni kurulan kentlere yerleştirmek olmuştur. Böylece insansız bulunan Doğu Kilikia kentlerini yerleşime açarak, stratejik yönlerden Roma için çok önemli olan bölgede, Roma hakimiyetini sağlamlaştırmak istemiştir. Korsanlarla savaş sırasında bölge kentlerinin bir çoğu tahrip edilmiştir. Pompeius korsanların yuvası haline gelen Kilikia'da, Roma hâkimiyetini daha belirgin ve hissedilir hale getirmek ve buradaki halkın yeniden yağmacılığa başlamasını engellemek için yeni yerleşim birimleri oluşturmaya ya da eski kentleri onarmayı planladı. Yapılan savaş sonrası kendisine teslim olan ve geçimlerini tarım ya da şehir işleri yaparak sağlayabilecek korsanları ise Dağlık Kilikia ile Ovalık Kilikia'ya yerleştirdi. Anadolu dışında da bulunan bu kentlerden bazıları Yunanistan'da (örneğin Dyme), Anadolu'da ise Adana, Mallos ve Epiphaneia'ydi⁴⁶¹. 20 bin kadar korsanın yerleştirildiği kentlerin başında ise Sol(o)i kenti gelmekteydi. Tigranes'in kendi başkenti Tigranocerta'nın nüfusunu çoğaltmak için boşalttığı Sol(o)i kentine korsanlar yerleştirildi. Kent yeniden kurularak Pompeiopolis adını aldı⁴⁶². Eyaletin genelinde gerçekleşen bu yeni düzenlemeler dâhilinde Pompeius, Kilikia'ya da bir garnizon yerleştirdi. Armenia ve Parthia'dan gelebilecek saldırılara açık olduğundan eyalete yerleştirilen bu garnizon iki lejyondan oluşturulmuştu⁴⁶³. Böylece Pompeius'un Kilikia eyaletine yönelik girişimleriyle Kilikia Eyaleti adını aldığı toprakları ilk kez kapsamış hatta eyaletin sınırları Pamphylia bölgesi de dâhil olmak üzere Khelidonia (Kırlangıç)

⁴⁵⁹ Magie 1950: 595; Kurt 2011a: 432.

⁴⁶⁰ Shaw 1990:222; Kurt 2011a: 432.

⁴⁶¹ Gough 1952:93; Sayar 1999:203; Southern 2002: 65; Kurt 2011a: 433.

⁴⁶² *Cassius Dio, Rho. XXXVI 37.*

⁴⁶³ *Strabon XIV.3.3, Cassius Dio XXXVI. 37.6.*

Burnu'ndan Issos Körfezi'ne kadar tüm kıyıları ve iç kesimlerde Isauria bölgesine dek uzanmıştı. Eyaletin başkenti Tarsos kenti olarak belirlenmiştir⁴⁶⁴.

Pompeius bundan başka, Doğu Kilikia'daki yönetimde görülen aksaklıkların çözümlenebilmesi ve Kilikia Pedias'ın stratejik öneminden dolayı burayı kaybetmek istemediği için, bölge yönetimini Kastabala Kenti merkez olmak üzere Tarkondimotos isminde, daha önce korsan olan, yerel bir krala bırakmıştır⁴⁶⁵. Kilikia Trekheia'da da Olba Tapınak Krallığı yönetimine dokunulmamıştır⁴⁶⁶. Ayrıca Isauria Eyaleti'nde de yerel hanedanlıkların yönetimlerine rastlanmaktadır⁴⁶⁷. Böylece Roma, uzaktaki bölgelerin yönetimini yerel krallara bırakarak, bu bölgelerde kontrolü sağlamlaştırma politikasını uygulamıştır⁴⁶⁸.

M.Ö. 51'de ünlü hatip Marcus Tullius Cicero, Prokonsül sıfatıyla Kilikia'ya vali olarak atandı; bölgenin ekonomisini, eyalet kamu yönetimini düzenledi; Amanos Dağları'ndan gelen Parthialılar'ın, bölgeyi taciz etmelerini önledi⁴⁶⁹. Cicero, bu seferleri nedeniyle çeşitli zamanlarda Tarsos'da kaldı.

III.2.5. Cicero'nun Kilikia Eyaleti Valiliği, Roma Parth Savaşları

Göçebe veya yarı göçebe kültürü insanları olan Parthlar, İskitler tarafından Persia'nın Parthaia Bölgesi'ne göçe zorlanmışlardır. Parthların M.Ö. III. yüzyıl ortasında Arsaklar hanedanlığı yönetiminde ortaya çıkarak Media ve Mezopotamya'ya kadar hakim oldukları anlaşılmaktadır. Ne yazık ki Persler, Grekler ve Medler gibi farklı etnik kökene sahip kavimlerle bir arada yaşamış olan Parthlar, kendi dillerinden yazılı hiçbir eser bırakmamışlardır. Parthların kökeni konusunda antik kaynaklar tatmin edici bilgiler vermediği gibi, arkeolojik ve antropolojik çalışmalar da yetersizdir. Parthların kökeni tartışma konusu olmuştur⁴⁷⁰.

⁴⁶⁴ Kaya 2005: 18; Kurt 2011a:433.

⁴⁶⁵ *Strabon XIV. V.18.*; Jones 1971:203 vd.; Syme 1995: 153;Tobin 2001:381; Sayar 2001: 373 vd.; Kurt 2011a :433.

⁴⁶⁶ Mutafian 1988: 196; Kurt 2009c: 125; Kurt 2011a: 431.

⁴⁶⁷ Mutafian 1988: 196; Kurt 2009c: 127; Kurt 2011a: 431.

⁴⁶⁸ Bahar 2011b: 31; Kurt 2011a: 431.

⁴⁶⁹ *Cic, ad.Fam.,XV.4.3.*

⁴⁷⁰ *Strabon XI. 9.2.*;Mutafian 1988: 185; Kaya 1999: 1-2 .; Kurt 2009c: 128; Kurt 2011b: 2.

İlk Roma-Parth ilişkisinin temelinde Roma Cumhuriyeti ve Parth Krallığı arasındaki sınırın belirlenmesi vardır. Bazı istisnalar dışında Fırat Irmağı Parthlar ile Romalılar arasında sınır olarak kalmıştır⁴⁷¹ Parthlar, bu geleneksel sınır ihlal edilmediği sürece, bir tarafsızlık politikası izlemeye özen göstermişlerdir⁴⁷².

Roma'da Triumvirliğin (Üçlü Yönetim) üyelerinden birisi olan Pompeius, Pontos kralı VI. Mithridates Eupator'a karşı kazanmış olduğu zaferle ün yapmıştı. Diğer üye Caesar'ın Galya'da Kelt savaşlarında elde ettiği başarılı sonuçlar, Pompeius'un başarılarını da gölgede bırakıyordu. İşte Triumvirliğin üçüncü üyesi Crassus, diğer iki üyenin başarılarını kıskanıyor, kendisine onlarinkinden daha büyük bir prestij sağlayacak bir savaşın komutanlığını üstlenmek istiyordu. Bu nedenle M.Ö. 55 yılında Suriye valisi olarak atanmasını sağladı ve amacının Parthlara karşı savaşmak olduğunu da gizlemedi⁴⁷³. Crassus'un Pompeius ve Caesar'ın o zaman Roma dünyasında büyük yankılar uyandıran başarılarını unutturacak bir başarı için Parthları seçmiş olması, Romalılar için Parth tehdidinin büyüklüğünün açık göstergesidir. Ancak Roma senatörlerinin şiddetli muhalefetine rağmen, Crassus tarafından açılan M.Ö. 53 yılında gerçekleştirilen Parth seferi, Karrhai (Harran)'de büyük bir hezimetle sonuçlanmış, Roma ordusu Parth generali Surena tarafından ezilmiş, Crassus da orada ölmüştür⁴⁷⁴.

Karrhai Savaşı'nın galipleri olan Parthlar, Roma'nın doğu eyaletleri için potansiyel bir tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Kilikia Bölgesi ise, coğrafi konumu nedeniyle Parth tehdidi altında olduğundan, Roma için Kilikia Eyaleti'nin stratejik önemi daha da artmıştır. Bu durum karşısında Pompeius ve Caesar arasındaki iktidar mücadelesi nedeniyle hızla bir iç savaşa sürüklenen Roma Cumhuriyeti, M.Ö. 51-50 yılları arasındaki Parth saldırılarını durdurma ümidini, Romalı valilere ve bölgedeki yerel müttefik kralların desteğine bağlamıştır⁴⁷⁵. İşte M.Ö. 52 yılında Pompeius'un çıkardığı Eyaletler Yasası (lex de provinciis)'na göre Cicero, Kilikia'ya proconsul (eyalet valisi) seçilmiş ve M.Ö. 51-50 arasında bir yıl süreyle burada kalmıştır⁴⁷⁶. Gelişmeler hakkında en detaylı bilgiler, M.Ö. 51 yazında eyalete ulaşmış olan

⁴⁷¹ Mutafian 1988: 193; Syme, 1995: 91; Kurt 2009c: 129; Kurt 2011b:2.

⁴⁷² Kurt 2009c: 129; Kurt 2011b:2.

⁴⁷³ Kurt 2009c: 130; Kurt 2011b: 3.

⁴⁷⁴ *Plutarkhos, Cras., 41*; Livius, CVI.3.

⁴⁷⁵ Kaya 1999: 423; Kurt 2011a: 433; Kurt 2009c: 129; Kurt 2011b: 3.

Cicero'nun mektuplarından elde edilmektedir. Zira Kilikia'nın yeni eyalet valisi, yolculuğu boyunca arkadaşlarıyla, Parthların artık Roma topraklarını istila etmemeleri konusundaki samimi dileklerini paylaşmaktadır⁴⁷⁷.

Cicero, M.Ö. 51 yılının 31 Temmuzunda Kilikia Eyaleti'nin ilk kenti Laodikeia gelmiştir. Cicero, karşısında kentlerin yıkık ve halkın yoksul olduğu, bir eyalet bulmuştur⁴⁷⁸.

Cicero, Laodikeia, Apameia (Dinar), Synnada (Şuhut) ve Philomelion (Akşehir) conventuslarından sonra M.Ö. 51 yılı Ağustos ayı içinde birliklerinin yığınak yaptığı Ikonion (Konya)'a ulaşmıştır⁴⁷⁹. Burada kendisine Kommagene kralı Antiokhos tarafından Parth tehlikesi haber verilmiştir. Antiokhos tarafından bildirilen habere göre, Armenia kralının kız kardeşiyle evlenen Parth kralı Pakoros, değişik halklardan oluşturduğu kalabalık birliklerle takviye edilmiş çok önemli güçlerle Fırat'ı aşmış olup Kappadokia'ya saldırmaya hazırlanmaktadır⁴⁸⁰.

Romalılar'ın Kilikia'daki kuvvetleri Parthları durdurmak için yeterli değildir. Galatia kralı Deiotaros, tüm birliklerini Roma emrine vermeyi teklif etti⁴⁸¹. Böylece ordudaki sayı ikiye katlanacaktı, ama bu sayı da karşıdaki korkusuz düşmanla baş edebilecek yeterliliğe sahip değildi. Dağınık olmasına rağmen Kilikia'ya en yakın ve en büyük Roma birliği Ikonion (Konya) civarında bulunuyordu. Buraya Parth işgalini duyduktan sonra eyaletin etrafını dolaşarak gelmişlerdi. Cicero, bizzat seyahate çıkarak Ikonion'a varmıştı ki Parthların işgali haberi ulaştı⁴⁸². Cicero, legatlerinin tavsiyeleri doğrultusunda dağınık askerleri topladı. Ayrıca birliklerini Roma vatandaşları ve yerli müttefiklerden aldığı yeni askerlerle takviye etti⁴⁸³. Cicero'nun zayıf düşmüş iki lejyondan ve birkaç destek kuvvetinden oluşan tamamıyla yetersiz bir

⁴⁷⁶ Marshall 1972: 890 vd.; Kurt 2009c: 130; Kurt 2011b:3.

⁴⁷⁷ *Cicero, ad. Att., V 9; V 11; V 14.*

⁴⁷⁸ *Cicero, ad. Att., V 16, 2.*

⁴⁷⁹ *Cicero, ad. Att., V 20, 1.*

⁴⁸⁰ Magie 1950:396; Kurt 2009c:130; Kurt 2011b:4.

⁴⁸¹ *Cicero, ad. Att., VI 1, 14.*

⁴⁸² *Cicero, ad. Att., V 6, 4; Cicero, ad. Fam., XV 3, 1; Cassius Dio, XL.28.*

⁴⁸³ Magie 1950: 396; Kurt 2009c: 130; Kurt 2011b:4.

orduyla⁴⁸⁴, eyalet içerisindeki kara yolunda ve Adana Ovası'nda güvenliğini sağlaması beklenmekteydi. İnsan gücü eksikliği de dikkate alındığında o, bunun çok zor olduğunu düşünüyordu⁴⁸⁵.

Roma Cumhuriyeti yöneticileri, iç sorunlarını doğu eyaletlerinden daha önemli gördüklerinden bütün dikkatlerini buna veriyorlardı. Bu sebeple Roma yöneticileri arasında Cicero'nun proconsulluğuna önem kazandırmak için, Parth tehlikesini abarttığı yönünde bir kanaat oluşmuştur. Ancak Parthları Antiocheia'ya kadar getiren M.Ö. 51-50 istilalarını hafife almak imkânsızdır. Bu durum, Roma'da kalmış yöneticiler ve doğrudan komşuları tarafından tehdit edilen eyalet halkları arasındaki, Parth tehdidi algılamasında büyük farklılıkların olduğunu göstermektedir. Roma'daki yöneticiler açısından tehlikenin boyutu sadece ekonomik olup, onlar Roma'nın gelir kaynağı olan eyaletlerin kaybedileceği endişesi taşımaktaydılar ve Parth yenilgisini sadece Crassus'un uyguladığı kötü taktiğe bağlamaktaydılar. Bütün bu sebeplerle Parthlar, Karrhai Savaşı'nı izleyen on yıl boyunca Roma'ya karşı güçlerini kanıtlamaya devam etmişlerdir⁴⁸⁶.

Cicero, Parthlar konusunda ciddi haberlerin gelmesiyle Ikonion yakınındaki orduyu teftiş ettikten sonra karargahtan ayrılarak Armenia kralı Artavasdes ve Parthların Kappadokia'ya giden yolların kapandığını zannaetmeleri için Kilikia sınırından ilerlemiştir. Zira, Suriye'de kamp kurmuş olan Parthlar'ın bir Roma ordusunun yaklaştığını öğrenmelerini engellemek istemiştir. Bu arada Cicero, M.Ö. 51 yılı 18 Eylülünde Lykaonia ve Kappadokia sınırındayken, kendisine Torosların ötesinde "Roma halkının en iyi dostu ve en sadık müttefiki" olarak düşünülen Amanos dağları kralı Tarkondimotos'un bir mektubu gelmiştir⁴⁸⁷. Söz konusu mektupta Parth kralı Orodes'in oğlu Pakoros'un kalabalık bir süvari birliğiyle Fırat'ı aştığı bildirilmektedir⁴⁸⁸.

Pakoros komutasındaki Parth ordusu, Suriye'nin kuzeydoğusundan Fırat'ı geçerek, doğudan Ovalık Kilikia'ya girmişti. Bir başka ifadeyle Parthlar, Cicero'nun eyalet sınırlarına dayanmışlardı. Kybistra'da beş gün konaklayan Cicero, Parthların

⁴⁸⁴ *Plutarkhos, Cicero, 36.*

⁴⁸⁵ Kurt 2009c: 130; Kurt 2011b:5.

⁴⁸⁶ Kurt 2009c: 130; Kurt 2011b:5.

⁴⁸⁷ Sayar 2000: 6; Sayar 2001: 374; Kurt 2011b:5.

⁴⁸⁸ *Cicero, ad. Fam., XV 1, 2.*

Kappadokia'nın bu tarafına oldukça uzak bir mesafede olduklarını anlamıştır. Bunun üzerine artık Kappadokia tehdit altında olmadığından Cicero ve birlikleri, Toroslardan geçerek Parthları Ovalık Kilikia'da karşılamak üzere harekete geçti⁴⁸⁹ Cicero ve ordusu, on beş gün içinde Gülek Boğazı'nı geçerek Tarsos'a ulaşmıştır⁴⁹⁰ Yollardan geçerken Kilikia içlerine kadar sızmış olan Parth süvarileri, Epiphaneia'daki Roma birliği ve diğer Roma süvarileri tarafından öldürüldüler. Antiocheia'ya kadar gelen Parthlar geri çekilince Cassius'un pususuna düşürüldüler, ancak, Parth askerleri, Fırat'ın batısındaki Roma topraklarından çekilmediler⁴⁹¹.

Parthlar'ın geri çekilmesi üzerine Roma senatosu, doğuya asker gönderme tavsiyesini de askıya almış oluyordu. Bu arada Ovalık Kilikia'yı çevreleyen dağlar üzerinde hakimiyet kurulamamıştı. Bundan dolayı da Ovalık Kilikia tehdit altındaydı. Parthların doğudaki öncü kuvvetleri nedeniyle, Adana Ovası'nın batısı Roma'nın uzak doğu sınırındaki en hassas noktayı oluşturuyordu . Bu arada Cicero, aldığı istihbaratlar ve bizzat kendisine gelen habercilerden, Parthların ve Arapların büyük bir kuvvetle Antiocheia'ya yaklaştıklarını öğrenmiştir. Yine Cicero'ya Kilikia'ya giren büyük bir atlı birliğinin kendisine ait birkaç süvari bölüğüyle o sıralarda Epiphaneia'da garnizon görevinde olan bir kohors (tabur) tarafından parçalandığı haberi ulaştırılmıştır. Parth kuvvetlerinin Kilikia sınırlarına dayandıklarını görünce, ordusunu Amanoslar'a doğru harekete geçirmiştir. Oraya ulaştığı zaman düşmanın Antiocheia'dan geri çekilmiş olduğunu ve Bibilus'un burada bulunduğunu öğrenmiştir⁴⁹². Cicero'nun buraya gelmekteki amacı, fırsat bulduğunda her iki eyaleti de rahatlatmaktır⁴⁹³ .

M.Ö. 51 yılı sonbaharı başlarında Cicero, Amanos Dağları'nda Roma'nın ezeli düşmanı isyancı dağlı kabileler üzerine yürümüştür. Tarsos'ta sadece iki gün kalan Cicero, Mopsouhestia (Misis/Yakapınar)'ya geçmiştir⁴⁹⁴ Epiphaneia'dan başlayarak, dağlık bölgede çok sayıda kaleye saldırılar düzenlemiştir⁴⁹⁵ . Kabile mensuplarının bir kısmı öldürülmüş, kimisi de esir edilmiştir. Çoğu köy yerleşmeleri yerle bir edildikten

⁴⁸⁹ Cicero, *ad. Att.*, V 20, 2; Cicero, *ad. Fam.*, XV 1, 3.

⁴⁹⁰ Kurt 2009c: 130; Kurt 2010: 488; Kurt 2011b: 6.

⁴⁹¹ Cicero, *ad. Att.*, V 21, 2.

⁴⁹² Cicero, *ad. Fam.*, II 10, 2.

⁴⁹³ Cicero, *ad. Fam.*, XV 4, 9.

⁴⁹⁴ Cicero, *ad. Fam.*, III 8, 10; ; Mutafian 1988: 199; Kurt 2011b: 7.

⁴⁹⁵ Cicero, *ad. Fam.*, XV 4, 8.

sonra, askerler Issos (Kinet Höyük)'a çekilmiş ve Romalı galip komutan burada imparator ilan edilmiştir⁴⁹⁶.

Cicero bir hafta sonra, kendilerine Eletherokilik (Özgür Kilikalılar) adını veren ve Cicero'nun de vahşi yabaniler olarak tanımladığı⁴⁹⁷, dağlık kabileler üzerine yürümüştür. Ne Seleukoslar ne de Pompeius zamanında hakimiyet altına alınamamış ve asla bir krala bağlı olmamış olan bu kavmin toprakları ovidan kaçanlar için iyi bir sığınak oluşturmaktaydı. Ayrıca bu dağlıkların Parthlar'a sempati besledikleri haberleri de geliyordu. Cicero, bu yerel halkın direncini kırmak ve Roma yönetiminin bölgedeki itibarının iadesini sağlamak için, onların mutlaka ezilmesi gerektiğini düşünüyordu⁴⁹⁸. Bu amaçla iki aya yakın bir kuşatmadan sonra Sis Kenti (şimdiki Kozan)'nde kurulan Pindenissus'u ele geçirdi⁴⁹⁹. Kentin alınmasından sonra Eletherokiliklerin Tebarans isimli gözü pek ve oldukça tehlikeli komşuları, Cicero'ya rehinelere yollamışlardır⁵⁰⁰. Cicero, kuşatma mevsimi sona erdiğinde orduyu kışlık karargahına göndermiş, esir edilmiş ya da muhalif olan insanları köylerde tutmasını emrederek komutayı kardeşi Quintus Cicero'ya bırakmıştır⁵⁰¹.

Amanoslardaki bu güz seferinden sonra Parth tehlikesinin atlatıldığını düşünen Cicero, M.Ö. 50 yılının başında Torosların kuzeyine gitmek üzere Tarsos'u terk etmiştir. Muhtemelen Kilikia'ya gelirken izlediği yoldan geçerek, Phrygia'nın doğu sınırında ve Kilikia Eyaleti'nin batı girişinde yer alan Laodikeia'ya ulaşmıştır⁵⁰². M.Ö. 50 yılının ortalarında, Parth Kralı kendine karşı kurulan komplolardan dolayı, ordularını geri çekmiştir. Cicero ise, bunu hiç beklememektedir. Hatta, Parth saldırılarına karşı Pyramos (Ceyhan) kenarında ordu toplamaya çalışmaktadır. Böylece Parth tehdidini savuşturduğunu düşünen Cicero, Roma'ya dönüş hazırlıklarına başlamıştır⁵⁰³.

⁴⁹⁶ Cicero, *ad. Att.*, V 20, 3.

⁴⁹⁷ Cicero, *ad. Att.*, V 20, 5.

⁴⁹⁸ Cicero, *ad. Fam.*, XV 4, 10.

⁴⁹⁹ Tobin 2004: 6; Kurt 2010: 491; Kurt 2011b: 8.

⁵⁰⁰ Cicero, *ad. Fam.*, XV 4, 10; Kurt 2009c: 130; Kurt 2011b: 8.

⁵⁰¹ Tobin 2004: 6; Kurt 2010: 491; Kurt 2011b: 8.

⁵⁰² Cicero, *ad. Att.*, V 21, 2; Cicero, *ad. Fam.*, XV 4,7; Cassius Dio XL 30.

⁵⁰³ Cicero, *ad. Fam.*, II 7, 1; Ünal - Girginer 2007: 237; Kurt 2009c: 131; Kurt 2011b:

Cicero, hakimiyeti altındaki eyaletleri questor Coelius Calvus'a bırakarak Kilikia'dan ayrılmıştır⁵⁰⁴ Issos üzerinden Tarsos'a ulaşmış, ancak gidiş güzergahında olduğu gibi Torosları yeniden geçmemiştir. Tarsos'tan Pamphylia'daki Side'ye varmış buradan gemiyle Rodos, Efes, Atina üzerinden Roma'ya ulaşmıştır. Ancak Roma'ya döndüğünde kendisini Caesar ve Pompeius arasında patlak veren iç savaşların içinde bulmuştur. Söz konusu savaşlarda Pompeius tarafını tutmuş olan ünlü hatip, Octavianus, Antonius ve Lepidus'tan oluşan II. Triumvirliğin sürgün listesinde yer almış ve nihayet Antonius'un kiralık katilleri tarafından öldürülmüştür⁵⁰⁵.

III.2.6. Roma İç savaşları ve Kilikia Eyaleti

M.Ö. 49 yılında, Caesar ve Pompeius arasında, Roma'nın iç savaşlarından olan Pharsalus Savaşı'nda, Kilikia'nın, merkezi Kastabala Kenti olan, yerel kralı Tarkondimotos, diğer doğu kralları gibi Pompeius tarafını tutmuştur. Her ne kadar Pompeius ile birlikte savaşmamış olsa da, O'nun donanmasının hazırlanmasına, gemiler göndererek, yardımcı olmuştur⁵⁰⁶. Ancak Pompeius'un Caesar'a yenilmesi ve Mısır'da öldürülmesi üzerine, Tarkondimotos, Pompeius'un taraftarlarını tuzağa düşürerek, Caesar'a teslim etmiş ve bu davranışı ile Caesar'ın merhametine sığındığını göstermiştir. Böylece Caesar tarafından bağışlandığı tahmin edilmektedir⁵⁰⁷. M.Ö. 47 yılında Caesar, muzaffer bir komutan olarak Mısır'dan Anadolu'ya gelirken, Tarsos'ta bütün eyalet kentlerinin yöneticilerini toplayıp, Kilikia'nın idaresini bir düzene bağlamıştır⁵⁰⁸. Affedilen ve kendisine vatandaşlık verilen yöneticiler arasında muhtemelen, Tarkondimotos da bulunmaktadır⁵⁰⁹.

M.Ö. 44 yılının 15 Mart'ında, cumhuriyetçilerden M. Brutus, G. Cassius ve arkadaşları tarafından Caesar'ın öldürülmesiyle, Roma'da iç savaşlar başlamıştır⁵¹⁰. Roma'da durum aleyhlerine dönmeye başlayınca doğuya kaçan Brutus ve Cassius, Anadolu'da Antonius ve Octavianus ile yapacakları savaş için gerekli para, gemi ve

⁵⁰⁴ Sayar, 2004: 26; Kurt 2009c: 131; Kurt 2011b:10.

⁵⁰⁵ *Plutarkhos, Cicero, 64.*

⁵⁰⁶ *Cassius Dio XLI.63.1.*

⁵⁰⁷ Sayar 2000: 4; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁰⁸ Mutafian 1988: 203; Tobin 2004:6; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁰⁹ Ünal-Girginer 2007:237; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵¹⁰ *Plutarkhos, Caesar 72.*

techizat teminine başladılar. Bu arada M.Ö. 43 yılının 27 Kasım'ında M. Antonius, Octavianus ve Lepidus aralarında anlaşarak *II. Triumvirliği* (Üçlü Yönetim) kurdular⁵¹¹. M.Ö. 43, yapılan Triumvrat antlaşması gereğince Caesar'ın ölümüyle sonuçlanan komployu hazırlayanların takibi ile geçmiştir. İşte Caesar'ın öldürülmesiyle başlayan iç savaşlar sürecinde, Kilikia Eyaleti'ndeki düzen yeniden bozulmuş ve karmaşa ortamı yine gelmiştir. Tarkondimotos, kendini bir kez daha Roma iç savaşlarının içinde bulmuştur. Roma'dan kaçarak Suriye Eyaleti'ni ele geçiren suikastçi Gaius Cassius, Tarsos halkını ve Tarkondimotos'u kendisiyle ittifak kurmaya zorlamıştır. Philippi Savaşı öncesi Tarkondimotos, Cassius'a asker vermeyi istememiştir. Ancak Brutus'un kuvvet kullanarak mecbur etmesi üzerine isteksizce asker göndermeyi kabul etmiştir⁵¹².

M.Ö. 42'de yapılan Philippi Savaşı'nda Caesar'ın katillerinin yenilip, ortadan kaldırılmasıyla kurulan Triumvirlik üyeleri, Roma hakimiyet alanlarını paylaşmışlardır. Bu paylaşımında Doğu Akdeniz ve Kilikia Bölgesi, Antonius'a verilmiştir. M.Ö. 41'de Antonius, bozulan düzeni yeniden kurmak için Anadolu'ya geçti⁵¹³. Antonius, Ovalık Kilikia'da, Roma'nın güvenini kazanmış yerel krallıklar vasıtasıyla hakimiyetini devam ettirmeyi daha uygun bulmuştur. Bu politika doğrultusunda, Tarkondimotos ile dostluğun büyük bir kazanca dönüşeceğini düşünmüştür.

III.2.7. Marcus Antonius ve Parthlar İle Yaptığı Savaşlar

Marcus Antonius, aynı yıl doğuda Parthlar'a karşı sefere çıkmadan önce, onlara karşı Anadolu ve Doğu Akdeniz'i güvenceye almak için Ptolemaioslar'ın kraliçesi VII. Kleopatra ile Tarsos'ta buluştu⁵¹⁴. Kleopatra ile ittifakın kendisine stratejik ve ekonomik açıdan önemli bir güç sağlayacağını düşünmekteydi. Zira doğunun hakimi ve efendisi olan Antonius, batı ile ilgili taleplerinden de vazgeçmiş değildi. Bu konuda düşündüğü Parth seferi, ona hem doğuda hem de İtalya'da askeri bir ihtişam sağlayacak Caesar'ın gerçek halefinin kendisi olduğunu ispatlayacaktı⁵¹⁵. Roma'nın tek hakimi olma mücadelesi sırasında, Antonius'un Kleopatra ile ilişkisi ve daha sonra da

⁵¹¹ Akşit 1976: 31; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵¹² *Cassius Dio XLVII.26*; Mutafisn 1988: 203; Ramsay 2000: 112 .

⁵¹³ Piganiol 1930: 404; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵¹⁴ *Plutarkhos, Anto.*, 28; Mutafian 1988: 205; Ramsay 2000: 113 ; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

evlenmesi, Octavianus tarafından karşı propaganda aracı olarak kullanılmıştır⁵¹⁶. Antonius, bundan kısa bir zaman sonra, Tarsos'u Boethius'un kontrolüne bırakarak Kleopatra'nın peşinden İskenderiye'ye gitmiştir. Bir sonraki yıl olan M.Ö. 40'da, Kilikia, Quintus Labienus'un liderliğindeki bir Parth birliği tarafından istila edilmiştir⁵¹⁷. Antonius, bu saldırıda Labienus'a karşı Publius Ventidius Bassus adında çok değerli bir vekil tarafından temsil edilmiştir. Ventidius, Toroslar'a kadar geri çekilen Labienus'a karşı büyük bir zafer kazanmıştır⁵¹⁸. Romalılar, büyük kıyım yapmışlar, Kilikia Ovası'na sürülen istilacılar bozguna uğratılmış ve Labienus öldürülmüştür⁵¹⁹.

Antonius, Anadolu'daki düzenlemeleri çerçevesinde elinde bulundurduğu Ovalık Kilikia'nın doğu bölümünde, büyük ve güçlü krallar yerine, başında Roma'nın güvенеbileceği yerel liderler yoluyla egemen olma politikasını tercih etmiştir. Bu politikaya uygun olarak, M.Ö. 39 yılında Ovalık ve Dağlık Kilikia arasındaki bölgede Tarkondimotos yönetiminde olan bağımlı bir krallık meydana getirilmiştir⁵²⁰. Antonius'un bu krallığı oluşturmaktaki amacı, bölgede Seleukoslar'ın son zamanlarından beri devam eden yönetim zaaflarını gidermek ve Roma için hayati önem taşıyan Anadolu-Suriye bağlantısını devam ettirmektir⁵²¹. Ayrıca Antonius'un Kilikia'daki düzenlemelerinde Roma'daki iç savaşları fırsat bilerek Batı Anadolu'ya kadar ulaşmış ve potansiyel bir tehdit unsuru oluşturan Parth saldırılarının önemli bir etkisi olmuş olmalıdır⁵²². Anadolu'ya gelen Antonius, bundan sonra muhtemel Parth saldırılarına karşı önlemler alma ihtiyacı duymuş, bu amaca yönelik olarak onlarla Roma toprakları arasında bir takım bağımlı krallıklar oluşturmuştur.

Romalılar, Parth tehdidi altındaki Kilikia Eyaleti'nin doğu sınırında yer alan bölgelerde dolaylı yönetimi tercih etmişler, bu bölgelerin bütün yükünü yerel liderlere

⁵¹⁵ Rostovtzeff, 1960: 143; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵¹⁶ Rostovtzeff 1957: 28 vd.; Rostovtzeff 1960: 144 vd.; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵¹⁷ *Cassius Dio, XLVIII 26.*

⁵¹⁸ Magie 1950: 432; Mutafian 1988: 206; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵¹⁹ Mutafian 1988: 206; Tobin 2004: 6; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵²⁰ *Strabon, XIV 5, 18*; Hild - Hellenkemper 1990: 32; Sayar 2001: 373; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 437.

⁵²¹ Sayar 2001: 374; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 437.

⁵²² *Cassius Dio, XLVIII 24-28.*

bırakmışlardır. Olba Krallığı'na geniş yetkiler verilmiş ve Amanoslar Bölgesi Kralı Tarkondimotos ile siyasi ilişkilerin yanısıra kişisel dostluk ilişkileri de kurulmuştur⁵²³.

Antonius'un Parthlar üzerine yaptığı iki seferi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu seferlerde Antonius, kuvvetlerinin önemli bir kısmını daha da önemlisi prestijini kaybetmiştir⁵²⁴.

M.Ö. I. Yüzyıl Roma hakimiyetindeki Kilikia Eyaleti'nin şekillenmesinde, bölgenin coğrafik önemi, Roma iç savaşları, yerel güçler ve Parth saldırıları olduğu anlaşılmaktadır⁵²⁵.

III.2.8. Kilikia Pedias'ta Roma Yönetimi ve Tarkondimotos Krallığı

M.Ö. 1. yüzyılda Kilikia korsanları Akdeniz'de Romalılar'a zor durumlar yaşatmaktaydı. Korsanlar yüzünden tüm Akdeniz'de deniz ticareti durmuştu. Hem bu korsanları Doğu Akdeniz'den atarak Roma gemilerinin güvenliğini sağlamak, hem de Anadolu'da korsanlarla işbirliği yaparak, Roma'nın başına bela olan tehlikeleri ortadan kaldırmak amacıyla, Romalı komutan Pompeius Magnus, büyük bir donanma ile sefere çıktı. Korsanlar Korakasion açıklarında Romalılar'a yenildiler. Ağır kayıplar verdiler. Pompeius, korsanlardan 1300 gemi ele geçirmiş ve 30 bin kişiyi de öldürmüştür. Böylece M.Ö. 67 yılında korsanlık, problem olmaktan çıkmıştır⁵²⁶. Sağ kalan ve Pompeius ile anlaşılan korsan reisleri, Kilikia bölgesindeki Mallos, Adana, Epiphaneia, Soli gibi kentlere yerleştirildiler⁵²⁷. Pompeius Magnus, daha sonra, Kilikia Eyaleti'ni yeniden düzenlemiş, Dağlık ve Ovalık Kilikia'yı birleştirerek, eyalet sınırlarını genişletmiştir. Parth tehlikesine karşı, Ovalık Kilikia'daki, merkezi Kastabala kenti olan Kastabalis bölgesini, Tarkondimotos isimli bir korsan reisinin yönetimine vermiştir⁵²⁸.

⁵²³ *Cassius Dio, XLVIII 24-28.*

⁵²⁴ Rostovtzeff, 1960: 143; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 437.

⁵²⁵ *Cassius Dio, XLVIII 24.*

⁵²⁶ *Appianos, Mith. 96; Plutarchos, Pom. 28; Strabon XIV.3.3.*

⁵²⁷ Kurt 2009c: 121; Kurt 2010: 485; Kurt 2011a: 433.

⁵²⁸ *Strabon XIV.3.3, Cassius Dio XXXVI. 37.6.*; I.Tarkondimotos ünvanını taşıyan kralın isminin kökeninin, Luviler'in Fırtına Tanrısı Tarhunt'tan geldiği düşünülmektedir Sayar 1999:203; Southern 2002: 65; Kurt 2009c: 121; Kurt 2010: 485; Kurt 2011a: 433.

Yapılan epigrafik çalışmalar ve yüzey araştırmaları neticesinde Tarkondimotos Krallığı'nın hakimiyet sahası muhtemelen aşağı yukarı şöyledir: Henüz korsanlık döneminde M.Ö. II. yüzyılda Tarkondimotos'un batıda Seleukeia ad Kalykadnos (Silifke)'a hakim olduğu görölmektedir⁵²⁹. M.Ö. 31'de ise yine batı sınırı olarak, Elaiussa (Ayaş) Kenti, Tarkondimotos'a verilmiřtir⁵³⁰. Doğuda; Ceyhan Havzası'nın Aşağı Ova bölümündeki Semerci Höyük'ün, Tarkondimotos'un hakimiyet sahasında olduğu tahmin edilmektedir⁵³¹. Kuzeyde ise; kuzey-batıdan, kuzey-doğuya doğru Akören⁵³², Ergenuřađı⁵³³ ve Akçaluřađı⁵³⁴ köyleridir.

M.Ö. 64-31 yılları arasındaki dönemde Tarkondimotos, Roma ile iyi ilişkiler kurmuştur. Roma'nın Doğu Akdeniz'deki Caesar, Pompeius, Cicero gibi yöneticilerine sadakatten hiç ayrılmamıştır. Ancak yine de, Orta Kilikia sahilinin Antonius tarafından Kleopatra'ya hediye edilmesini kabullenmek zorunda kalmıřtır⁵³⁵

Romalılar, Tarkondimotos ailesinin yönetimine daha çok Ovalık Kilikia'nın kuzeydoğusunda bulunan ve kısmen Kappadokia'ya sınır olan iç kesimde kalan bölgeleri vermişlerdir. Roma Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk döneminde yerel kùltlerin ön plana çıkarıldığı, imparator kùltlerinin kurulmasıyla doruk noktasına ulaşan ve Romalılar tarafından Kilikia Trakheia'da kıyasıya kullanılan bu yönetim sistemi, hemen hemen Kilikia Pedias için de geçerli olmuştur. Bu bakımdan Dağlık Kilikia'da Seleukoslar için Teukrosların işlevi ne anlama geliyorsa, Ovalık Kilikia'nın doğusunda kendilerine bir egemenlik bölgesi oluşturan Tarkondimotoslar da Romalılar için aynı anlama gelmektedir⁵³⁶.

İlk zamanlar yerel bir bey (toparch) olarak hüküm süren Tarkondimotos, Roma tarafından kral olarak tanınmıyordu. Tarkondimotos, aslında Roma'yı çok uğraştıran Kilikia korsanlarındandı. M.Ö. 64 yılında başlayan egemenliği, belki de Seleukoslar dan kalan bir toparchia'dan geçmedir⁵³⁷. Tarkondimotos başlangıçta, Pyramos (Ceyhan)

⁵²⁹ Sayar 1999a: 208; Durugönül 2004: 27; Durukan 2005: 6-7.

⁵³⁰ Langlois 1861: 231; Kurt 2006:4.

⁵³¹ Girginer 2007:183; Ünal-Girginer 2007: 455; Özdemir 2008: 25.

⁵³² Sayar 1996: 63; Ünal-Girginer 2007: 419; Salman- Kaya 2007: 108-110.

⁵³³ Sayar 1996: 55; Sayar 2004:4,6;Ünal-Girginer2007:448.

⁵³⁴ Sayar 2011: 250-251.

⁵³⁵ Rostovtzeff 1957: 28 vd.; Rostovtzeff 1960: 144 vd.; Sayar 2000: 5 vd.; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵³⁶ *Cassius Dio, XLVIII 24-28.*

⁵³⁷ *Cassius Dio XLVII.26.*

nehri kıyısındaki Mopsuestia (Misis/Yakapınar), Mallos (Kızıлтаhta), Magarsos (Eski Karataş) ve liman kenti Aegeai'yi (Yumurtalık) kontrol altında tutuyordu⁵³⁸.

Başkent Kastabala, tanrıça Artemis Perasia 'nın kutsal kenti (Hieropolis) olarak görkemli törenlere sahne olurdu⁵³⁹. Belki de Tarkondimotos, bu dinin gücünü kullanarak bölgede siyasi bir otorite olmuştur. Adının işaret ettiği kökenine bakılırsa, kralın, yüzlerce yıllık Perasia/Pirvaşua kültü ile bir ilgisinin olduğu akla gelmektedir⁵⁴⁰. Kilikia proconsul'ü Marcus Tullius Cicero , M.Ö. 51 yılında dağlık kesimlerdeki kabileleri Roma'ya boyun eğdirirken, “Roma halkının en iyi dostu ve en sadık müttefiki” sıfatıyla Tarkondimotos'un egemenliğini tanımıştır⁵⁴¹.

Tarkondimotos, M.Ö. 48 yılındaki Julius Ceasar ve Pompeius Magnus arasındaki Pharsalus Savaşı'nda, Pompeius'u destekleyerek yardım gemileri göndermiştir. Ancak Pompeius yenilip Mısır'da öldürüldüğü zaman, Pompeius tarafında olanları yakalayıp Caesar'a teslim ederek, onun güvenini kazandı. Kızına Julia ve torununa Gaius Julius Strato adını verecek kadar Caesar'a bağlanan kral ne yazık ki onun öldürülmesiyle ortada kaldı⁵⁴². Caesar'ın katilleri Brutus ve Cassius ' a M.Ö. 42 yılındaki Philippi savaşında zoraki yardım etti. Buna rağmen, bu savaşı Octavianus ile birlikte kazanan ve Kilikia'nın kontrolünü ele geçiren Marcus Antonius 'u ikna eden Tarkondimotos, üstelik Roma tarafından tanınan bir kral oldu. *Philantonius* (Antonius'un dostu) unvanıyla iyi ve sadık bir kral olduğu görülen Tarkondimotos'un, bu arada topraklarını da genişlettiği anlaşılıyor⁵⁴³.

M.Ö. 31 yılındaki Octavianus ile Antonius arasında olan Actium Savaşı 'nda, Tarkondimotos, Antonius tarafında yer almıştır. Bir filo ile Antonius'a yardıma giderken, Agrippa'daki bir çatışmada ölmüştür⁵⁴⁴. Tarkondimotos Krallığı'nın soy ağacına bakıldığında;

⁵³⁸ *Cassius Dio XLVII.26.*

⁵³⁹ *Strabon XV.V.1.*

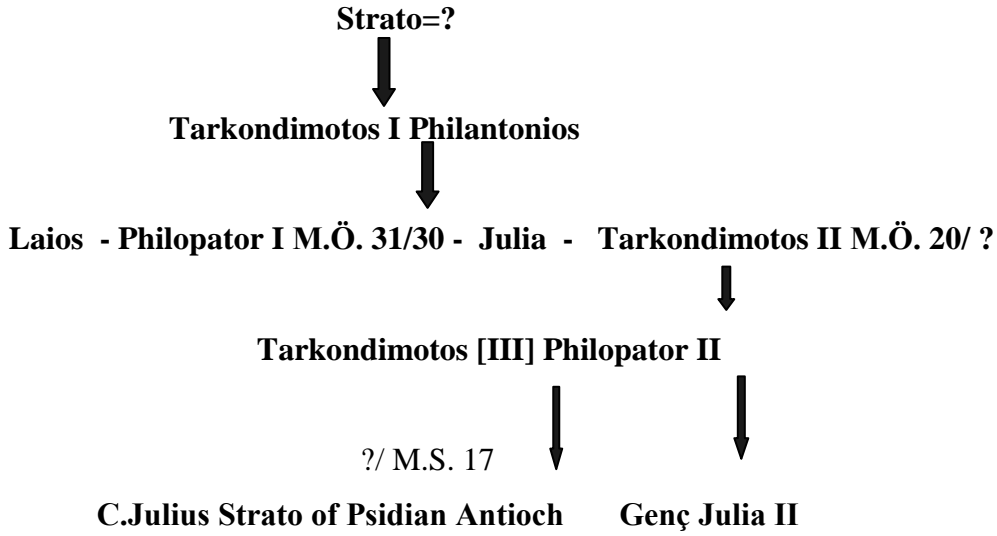
⁵⁴⁰ *Strabon XII.2.7;* Ünal-Girginer 2007: 464-465; Kurt 2009c: 131; Kurt 2010: 492;

⁵⁴¹ *Strabon XIV 5, 18;* Sayar 2001: 373; Kurt 2009c:131; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁴² Tobin 2001:383; Ünal-Girginer 2007:237; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁴³ Tobin 2001:383; Ünal-Girginer 2007:237; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁴⁴ *Cassius Dio XLVII. 26.*

şeklinde olduğu görülmektedir⁵⁴⁵,

Antonius, M.Ö. 31 yılında Actium Savaşı'nda Octavianus'a yenildi ve tarih sahnesinden çekildi. Ayrıca bu savaş, Roma'da altmış yıl süren iç karışıklıkları sona erdirerek Octavinaus'u Roma'nın tek hâkimi durumuna getirdi. Böylece Roma'da principatus devri başlamış oldu. Octavianus da vakit geçirmeden henüz M.Ö. 29 yılında Roma barışını sağlama düşüncesinin sonucu olarak bölgede bir takım idarî düzenlemelere girişti. Bu düzenlemeler çerçevesinde Galatia kralı Amyntas ve Kappadokia kralı Arkhelaos dışındaki tüm krallar, Antonius tarafından krallıkları kaybettiler. Amyntas'a Actium Savaşı'ndaki hizmetlerinin karşılığı olarak Isauria ve Antonius tarafından Kleopatra'ya verilmiş olan Kilikia Tracheia'yı bağışlayarak sınırlarını genişletmesine izin verdi⁵⁴⁶ Octavianus (Augustus) tarafından Amyntas'ın sınırlarını daha da genişletmesine göz yumulmasının sebebi, Torosların yönetilmesi güç ve sorunlu bölgelerini yatıştırarak ve buralarda barış ve sükunu yeniden sağlamaktı. Bu amaçla Karalitis (Beyşehir Gölü) ve Trogitis (Suğla Gölü) arasındaki sahalarda yaşayan Homanadlar üzerine yürüdü. M.Ö. 25 yılında Homanadlar tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü. Bunun sonucunda Galatia Krallığı ilhak edilerek Provincia Galatia (Galatia Eyaleti) adıyla bir Roma eyaleti yapıldı⁵⁴⁷ Roma'nın Anadolu'daki ilk imparator eyaleti olma özelliğine sahip Provincia Galatia'nın sınırları içerisinde

⁵⁴⁵ Wright 2008: 117

⁵⁴⁶ Shaw 1990: 208; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

Galatia'nın yanı sıra, Pisidia, Lykaonia, Kilikia Trakheia ve Pamphylia'nın Attaleia ve Side'yi içine alan kısmı bulunmaktaydı. Ancak Galatia Eyaleti'nin sınırları yeni bölgelerin eklenmesiyle genişletildi⁵⁴⁸ Dağlık Kilikia'da olduğu gibi, Amanos Bölgesi'ndeki Tarkondimotos Krallığı'nda da Antonius'un kişisel düzenlemelerinin çoğu devam ettirildi. Tarkondimotos Krallığı topraklarının büyük bir bölümü, M.Ö. 29'da Kappadokia kralı I. Arkhaleos'a verildi⁵⁴⁹. Ancak M.Ö. 20 yılında Augustus, Tarkodimotos'un oğlu Tarkodimotos Philopator'a II. Tarkondimotos adıyla kral ünvanını verdi. İmparator Augustus'un M.Ö. 19 yılında Kilikia'ya gelmesi üzerine, 2. Tarkondimotos imparatoru onurlandırmak amacıyla Ovalık Kilikia'daki Anazarbos yerleşmesine imparator kenti anlamına gelen Caisareia adını vererek yeniden kurdu.

Augustus, Tarsos'a Antonius tarafından verilmiş olan serbest şehir statüsünü değiştirmede ve kentin arazisini genişletmiş olup, ayrıca gümrüksüz ithalat ve ihracat hakkı tanıyarak, kendi yasalarını yapma yetkisi de vermiştir. Tarsos Roma İmparatorluk devri ve geç antik devir boyunca önemini korumayı başarmıştır⁵⁵⁰. Augustus, Ovalık Kilikia kentlerinden Mopsuestia'nın da serbest şehir statüsüne dokunmadı⁵⁵¹. İmparator Tiberius devrinde de Augustus devrinde başlayan yeni kentleşme politikasının yanı sıra Romalılaştırma politikasının da sürdüğünü görmekteyiz. Tiberius bu politikası çerçevesinde, M.S. 17 yılında II. Tarkodimotos'un ölümünü fırsat bilerek krallığı dahilinde toprakları Ovalık Kilikia'nın diğer bölgeleri ile birlikte, bir Roma eyaleti olan Suriye'ye bağladı⁵⁵². Tiberius bu arada Orta Pyramos (Ceyhan) Havzası'nda Tarkondimotos hanedanlığı tarafından başlatılmış olan kentleşme çalışmalarını, bu bölgenin biraz batısında kalan Saros (Seyhan) Nehri üzerinde, Adana'nın kuzeyinde M.S. 29 yılında kurduğu Augusta kenti ile sürdürmüştür⁵⁵³.

Ovalık Kilikia'nın doğu komşusu ve Mezopotamya ile Kilikia arasında bulunan bir bölge olan Kommagene'nin kralı IV. Antiokhos, Roma devleti tarafından yetiştirilmiş bir bağımlı kral konumundaydı. Antiokhos Ovalık Kilikia'da imparatorluk ailesini onurlandırmak ve onlara sadakatini göstermek amacıyla, İmparator Claudius

⁵⁴⁷ *Strabon XII.6.5*; Kaya 2005: 151; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁴⁸ *Strabon XII.6.5*; Kaya, 2005: 159 vd; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁴⁹ Hild-Hellenkemper 1990: 32; Lewin 1991: 173; Kurt 2010: 492; Kurt 2011a: 436.

⁵⁵⁰ Ramsay 2000:113.

⁵⁵¹ Jones 1937:200; Altay 1965:32; Ener 1990:19; Ünal-Girginer 2007: 493.

⁵⁵² Jones 1937:200; Altay 1965:32; Ener 1990:19; Ünal-Girginer 2007: 493.

⁵⁵³ Akok 1957: 16; Hill 1900: 44-46; Sayar 1999a:211; Ünal-Girginer 2007: 232.

tarafından M.S. 50 yılında evlat edinilen Nero'yu onurlandırmak üzere, M.Ö. 51 yada 52 yılında Osmaniye'nin Düziçi ilçesine lokalize edilen *Neronias*'ı kurdu⁵⁵⁴. Bu kentin adı daha sonra Irenopolis'e çevrildi⁵⁵⁵

M.S. 72 yılında İmparator Vespasianus Roma Devleti'nin doğusunu yeniden düzenlerken, IV. Antiokhos'u Roma'ya sadakatsizlikle suçlayarak azletti ve topraklarını Roma eyaleti yaptı. Antiokhos'un topraklarının Kommagene'de bulunan bölümü Suriye eyaletine bağlanırken, Doğu ve Batı Kilikia'daki toprakları üzerinde Vespasianus yeni bir Kilikia eyaleti kurdu. Sınırları doğuda İskenderun'un birkaç kilometre kuzeyindeki Sariseki Kalesi civarındaki Kodrigai'den, batıda Syedra ile İotape arasındaki Sedre Çayı'na kadar uzanan bu yeni eyaletin başkenti tekrar Tarsos oldu⁵⁵⁶.

Kilikia'da Roma devrinde kurulan son kent, Vespasianus'un M.S. 73 yılında Ovalık Kilikia'nın kuzeydoğusunda kurulma sürecini başlattığı Flaviopolis'tir⁵⁵⁷. Henüz kesin bir yazıtlı buluntu olmamasına rağmen Flaviopolis'in, Adana'nın Kadirli ilçe merkezinde lokalize edilebileceği üzerinde bilim insanları arasında görüş birliği vardır⁵⁵⁸. Kilikia'da M.Ö. 1. Yüzyıl ortalarına doğru başlayıp M.S. 1. Yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar devam eden ve Kilikia'yı Romalılaştıran yeni kentler kurulması dönemi, Flaviuslar devri başlarında Flaviopolis'in kurulmasıyla sona ermiştir⁵⁵⁹. Ancak M.S. 1. Yüzyılın son çeyreğinden başlayarak, M.S. 260 yılına kadar olan dönem, Kilikia kentleri için Roma İmparatorluk devrinin sonu sayılmaktadır. Zira, Sasani Kralı 1 Shapur'un Roma İmparatoru Valerianus'u esir alıp, Selinus Çayı'na kadar hemen tüm Kilikia kentlerini işgal edip, yağmaladığı, Kilikia'da meydana gelen tarihi olaylara paralel olarak mevcut kentlerin sosyal ve siyasal konumlarında çeşitli değişiklikler meydana geldiği görülmektedir⁵⁶⁰. Yağmalanan kentler; Zephyrion (Mersin), Tarsos, Korykos (Kızkalesi), Anazarbos/Agrippiada (Anavarza), Kastabala (Bodrumkale), Anemourium (Anamur), Selinus (Selinti), Sebaste (Ayaş), Seleukia (Silifke)'nin de aralarında bulunduğu toplam 36 kenttir⁵⁶¹. Bu değişiklikler Kilikia kentlerinde M.S. 2. ve 3. Yüzyıllarda yoğunlaşan kent merkezleri oluşturmayı amaçlayan yapı faaliyetlerine

⁵⁵⁴ Sayar 2001: 115; Sayar- Ercan 2008; 79.

⁵⁵⁵ Sayar 2001: 115; Sayar- Ercan 2008; 79.

⁵⁵⁶ Zoroğlu 1995: 11; Ramsay 2000: 112-113; Ertekin 2008: 2031.

⁵⁵⁷ Altay 1965: 50; Sayar 1996:65; Ünal-Girginer 2007: 450.

⁵⁵⁸ Altay 1965: 50; Sayar 1996: 65; Tahbarer 2005: 53; Ünal-Girginer 2007: 450.

⁵⁵⁹ Altay 1965: 50; Sayar 1996: 65; Tahbarer 2005: 53; Ünal-Girginer 2007: 450.

⁵⁶⁰ Altay 1965: 25; Sayar 1999a: 209; Uygur 2005:139; Bilgiç 2012: 30.

de yansımıştır. Tüm bu imar faaliyetleri Kilikia'da M.S. 260 yılından başlayarak M.S. 408 yılında, Doğu Roma İmparatoru Theodosius II.'nin tahta çıkışına kadar geçen sürede meydana gelmiştir. Şapur'un Ovalık Kilikia'nın Eskiçağ dönemi kentlerinde yaptığı yıkım ve sonrasındaki yaklaşık 150 yıllık duraklama dönemi, bugün de Ovalık Kilikia Eskiçağ kentlerinin kalıntılarına genel olarak yansımış görünmektedir⁵⁶². Özellikle Ovalık Kilikia için, M.S. 5. Yüzyıldan itibaren başlayan yeni bir yükselme ve gelişme süreci olarak tanımlanabilecek dönemin anıtlarının, bazı istisnalar dışında M.S. ilk üç yüzyılın anıtlarını gölgede bıraktığı veya onlara oranla daha iyi durumda günümüze ulaştıkları gözlemlenmektedir⁵⁶³.

⁵⁶¹ Chrysos 1978: 51-2; Swain 1993: 157vd.; Potter 1996: 271 vd.; Bilgiç 2012: 30.

⁵⁶² Sayar 1999a: 210-211; Uygur 2005: 139; Ünal-Girginer 2007: 479.

IV.Bölüm

Kilikia Pedias'ın Ekonomisi ve Sosyal Hayatı

Ovalık Kilikia'nın içinde kalan Çukurova iki kısımdan oluşur. Yukarıova denen ve denizden 80 m kadar yüksekte bulunan kısım, kalker platoların aşınmasıyla ortaya çıkmıştır. Aşağı Ova'nın denizden yüksekliği ise 25 m.dir. Aşağı Ova ile Yukarıova arasındaki sınır, Cebel-i Nur (Parion) Dağları'dır. Bir görüşe göre Cebel-i Nur ve Misis Dağları, yukarıdaki Toros Dağları'ndan koparak denize kaymış adalar iken, zamanla nehirlerin bölgeyi toprakla doldurmasıyla ovada kalmışlardır⁵⁶⁴. Başka bir görüşe göre de Çukurova bir çöküntü ovadır ve Poliesen Dönem'den itibaren ovalık kısım çökmüş ve dağlar yükselmiştir. Çukurova içinden akan Seyhan (Saros) ve Ceyhan (Pyramos) Nehirleri ve kolları, Toros Dağları'ndan yüz binlerce yıldır taşımış oldukları alüvyonlarla Çukurova'nın verimli bir ova olmasını sağlamışlardır⁵⁶⁵.

Seyhan(Saros) ve Ceyhan(Pyramos) Çukurova'yı doldururken, Yukarıova (Ceyhan, Kozan) da bu nehirlerden ayrılan sayısız çay ve derelerin eseri olarak karşımıza çıkar⁵⁶⁶. Adana Ovası'nın kuzeyinden başlayan yüksek Toros Dağları, Akdeniz'den kalkan yağmur yüklü bulutları tutarak, yağmuru güney yamaçlarına akıtır, böylece ova bol yağış alan bir bölgedir. Bu yağışlar, eğimine göre hızla akan derelere karışarak, yukarlardan aldıkları alüvyal yükünü eğimi daha az olan düz alana biriktirir⁵⁶⁷. Bu şekilde kendi kendilerinin önünü kapatan dereler, yatak değiştirerek ,biriktirdikleri toprakları Yukarıova'ya bırakır. İşte bu birikmiş topraklar, üretim açısından muhteşem bir değere sahiptir. Böyle arazilere "keli" adı verilmektedir. Keliler önce Yukarıova'da oluşmaya başladığı için, üretim de burada başlayacaktır⁵⁶⁸.

Ovalık Kilikia'daki en yoğun köy yerleşiminin, Elbistan'ın 3km. güneydoğusundaki Anti-Toroslar üzerindeki (Binboğa Dağı) Pınarbaşı'ndan doğan ve Yumurtalık'taki (*Aegeai*) Hurma Boğazı'nda denize ulaşan 560km. uzunluğundaki

⁵⁶³ Sayar 1999a: 210-211; Ünal-Girginer 2007: 480.

⁵⁶⁴ Ener 1999:2-4; Girginer 2003:232; Girginer 2004:63.Ünal-Girginer 2007:23; Salman-Kaya 2008:9-12;Ürgeç 2012:110-112,179-180

⁵⁶⁵ Ener 1999:19-20; Girginer 2003:232; Girginer 2004:63.

⁵⁶⁶ Girginer 2003:232; Girginer 2004:63.

⁵⁶⁷ Ener 1999:20.

⁵⁶⁸ Ener 1961:21.

Ceyhan Nehri yatağı boyunca kuruldukları görülmektedir⁵⁶⁹. İlk başta muazzam bir genişliğe sahip olan tarih öncesi nehrin suları, sonraki dönemlerde yavaş yavaş çekilmiş, nehir defalarca yatak değiştirmiştir. Bu suyolları çevresinde, alüvyon birikiminin artmasına paralel olarak, ova seviyesinin yükselmesi, birçok yerleşme yerinin toprak altında kalmasına da sebep olmuştur. Alüviyal toprak, ekilip biçilebilir tarlalar halinde büyük ölçekli tahıl ekimine son derece elverişlidir.⁵⁷⁰

Bölgede tarımsal üretimin dışında, Yumuktepe⁵⁷¹ ve Gözlükule'de⁵⁷² bulunan maden alaşım izlerine dayanarak, madencilğin ve maden işlemeciliğinin çok erken başladığını söyleyebiliriz. Ayrıca Kilikia, Mezopotamya, Suriye, Orta Anadolu ve Batı Anadolu'yu birbirine bağlayan önemli ticaret yollarının kavşağındadır. Tunç Çağı'nda en önemli maden ulaşım yolları, Asur'dan başlayarak Fırat bölgesine, buradan Kapadokia'ya ve Toroslar üzerinden Kilikia'ya ulaşıyordu⁵⁷³. Goetze, Kilikia geçitlerine, "*bakır-kalay yolu*" da demektedir⁵⁷⁴. Bu yolun güzergahları Hellenistik Dönem'de de aşağı yukarı aynıdır.

Ovalık Kilikia'daki ekonomik potansiyeli; en eski dönemden ele alarak, Hellenistik Dönem ve sonrasını kapsayacak şekilde, toprağa dayalı üretim, madencilik ve ticaret olarak üç başlıkta incelemek daha doğru olacaktır düşüncesindeyiz.

IV.1.Toprağa Dayalı Üretim

Toprağa dayalı üretim deyince ilk akla gelen zirai üretimdir. Ovalık Kilikia'nın alüviyal toprakları da buna en geniş ölçüde fırsat tanımaktadır. Ne var ki, sadece toprağın ekilip, biçilmesi şeklinde olan faaliyet, toprağa dayalı üretimi tam anlamıyla açıklayamaz. Bu üretim faaliyeti içinde ayrıca, topraktan elde edilen ürünlerin endüstriyel üretimde de önemli bir hammadde kaynağı olduğu görülmektedir. Bundan dolayı toprağa dayalı üretimi, tarımsal üretim ve endüstriyel üretim olarak, ikiye ayırarak incelemek ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

⁵⁶⁹ Ünal-Girginer 2007:25; Özdemir 2008:11;Ürgenç 2012:47.

⁵⁷⁰ Özdemir 2007: 25-26; Özdemir 2008: 16.

⁵⁷¹ Caneva-Sevin 2004: 59-60;Kurt 2006:38.

⁵⁷² Özyar 2005a:87vd.;Girginer 2000:71-84;Ramsay 2000: 9-10.

⁵⁷³ Alkım1959:59-60; Kurt 2006:38;Kurt 2009a 330.

IV.1.1.Tarımsal Üretim

Hitit metinlerinde ŠE⁵⁷⁵ olarak geçen "arpa", ZIZ⁵⁷⁶ olarak geçen "buğday" Ovalık Kilikia'nın önemli ürünlerindedir. Bölgedeki araştırmalar ve kazılardan öğrenildiğine göre, en eski çağlardan beridir arpa ve buğday tarımı yapılmaktadır. Ceyhan- Tatarlı Höyük⁵⁷⁷, Tarsos-Gözlükule⁵⁷⁸, Mersin -Yumuktepe⁵⁷⁹, Kadirli-Domuztepe⁵⁸⁰ en eskiler olarak dikkat çeker. Ayrıca Ovalık Kilikia'nın neresine bir kazma vursanız, muhakkak üretim ile ilgili değirmen taşları, öğütme taşları ve aletleri çıkmaktadır⁵⁸¹(Resim1a, 1b, 1c, 1d, 1e,). Mesela; Kozan'ın Yassıçalı ve Pekmezci Köyleri arasındaki Çiriş Tepe'nin, yaklaşık 100 metre güneydoğusunda ve aradaki stabilize yolun, güneyinde kalan tepenin eteğinde değirmen olduğu ve değirmenin taş ocağı sırasında muhtemelen patlatılarak yok edildiği ve üzerinin tamamen toprak altında kaldığı söylenmektedir. Alanda kapsamlı bir arkeolojik kazı yapılmasıyla bu üretim donanımı ile ilgili eksik bilgiler yerli yerine oturacağı şüphesizdir⁵⁸². Bu mevkie, patlatılan değirmenden dolayı "Dikilitaş" denilmekteydi.

Toprağın bereketini arttırması için bereket tanrı ve tanrıçalarına adanan kültlere de rastlanmaktadır. Kozan'daki Andıl Kalesi'nde bulunan Demeter Kültü⁵⁸³(Resim 2) ile Kozan-Yassıçalı Köyü'nde bulunan Roma Dönemine tarihlenen bir adak yazıtının, bir tapınağın rahibi ve kutsal köleleri tarafından, ürünün bereketli olmasını sağlayan Theos Agathos'a (=iyi tanrı) ve tanrı Uranos'a sunulduğu görülmektedir⁵⁸⁴. Ferhatlı Köyü'nde de, büyük bir Roma Tapınağı, hava ve bereket tanrılarının tapınım gördüğü kutsal bir alan bulunmaktadır. Tapınılan tanrılardan en önemlisi Zeus Keraunios'tur. En eski M.Ö. 9.yy'la tarihlenen tapınak, Eskiçağ içlerine kadar sürekli kullanılan, hava olayları ve bereket tanrılarına adanmıştır⁵⁸⁵ Ayrıca Hellenistik Dönem'deki ismi Aegeia olan

⁵⁷⁴ Goetze 1940:84.

⁵⁷⁵ Ertem 1987:6.

⁵⁷⁶ Ertem 1987:9.

⁵⁷⁷ Girginer 2008b:15-17;Girginer-Oyman Girginer-Akıl:2009:456vd.

⁵⁷⁸ Özyar 2005a:87vd.;Girginer 2000:81.

⁵⁷⁹ Caneva-Sevin 2004: 59-60.

⁵⁸⁰ Çambel -Özdoğan 1984 :260.

⁵⁸¹ Başoğlu 2008:3,6.

⁵⁸² Salman-Kaya 2008:452; Sayar 2011:1-2.

⁵⁸³ Salman-Kaya 2008:402-406; Ünal-Girginer 2007:424.

⁵⁸⁴ Sayar 1995:59

⁵⁸⁵ Sayar 1996: 58-59.; Sayar 2010: 249-250.

Yumurtalık Kenti'nde Demeter Kültü⁵⁸⁶, Antik Çağ'da Epiphaneai olan Erzin'de de Artemis Kültü⁵⁸⁷ bulunmaktadır. Anazarbos= Anavarza'da da bereketin sembolü olarak Zeus Keraunios Kültü⁵⁸⁸ karşımıza çıkmaktadır.

Bölgede en dikkat çeken Bereket Tanrıçası Kültü Hiyeropolis=Kastabala Kenti'ndedir⁵⁸⁹. Roma devrinde yaşamış olan Amasyalı tarihi coğrafya yazarı Strabon'a göre; ⁵⁹⁰ Perasia Kastabala'da Artemis ile özdeşleştirilmekteydi. Hititler zamanındaki Kubaba, daha sonra Pirvaşua'ya, Persler zamanında Perasia ve Antik Çağ'da Artemis'e dönüşerek bereketin sembolü olmuştur⁵⁹¹.

Mopsuestia (Misis) Kenti'nde de Artemis Leukophryene Kültü (ana tanrıça) bulunmaktadır⁵⁹².

Yumuktepe buluntuları arasında; Neolitik tabanlardan alınan toprakların su dolu bir kap içine koyularak karıştırılması ve bitki kalıntılarının ayrıştırılması ile belirlenen kömürleşmiş 30 farklı bitki türü arasında birkaç tarım bitkisi de teşhis edilmiştir. Mesela; tahıllardan buğday ve arpa, baklagillerden mercimek ve bezelye erken tabakalarda bulunurken, nohut ancak Kalkolitik Çağ'da bu gruba eklenmiştir. Elde edilen kömürleşmiş çekirdeklerle zeytin⁵⁹³, incir ve bademin Neolitik Çağ'dan itibaren Yumuktepe insanların besinleri arasında olduğu, üzümün ise nohut gibi, tarımın daha

⁵⁸⁶ Sayar 1999b:155

⁵⁸⁷ Çelik 2008:47vd.

⁵⁸⁸ Sayar 1999b:152-154

⁵⁸⁹ Ünal-Girginer 2007:464-465;Zeyrek 2010:96.

⁵⁹⁰ Strabon XII. 2. 7.

⁵⁹¹ *Anadolu dillerinden türetilmiş bir yer ismi olan Kastabala adının geçtiği en eski yazılı belge, Kastabala'nın 20 km. kadar kuzeyinde bulunan Bahadırılı Köyü civarında, 1961 yılında bulunan Aramice bir sınır yazıtıdır⁵⁹¹. M.Ö. 5. ve 4. yy. da Anadolu'ya hakim olan Perslerin kullandığı resmi yazı olan bu metinde Pirvaşua adını da taşıyan Anadolu ana tanrıçası Kubaba'nın arazisinin bir kısmının da Kastabala'ya ait olduğu belirtilmektedir⁵⁹¹. Kastabala ilk kez Seleukos krallarından IV. Antiokhos Epiphanes'in hakimiyet döneminde (M.Ö. 175-164) basılan sikkelerde Hierapolis adıyla anılmaktadır. Antiokhos kentte uzun zamandan beri tapınım gören "Perasia" ismindeki tanrıçanın tapınağından ötürü kente "Kutsal Şehir" adını vermiştir. Perasia adı, muhtemelen bahsedilen Aramice yazıtta geçen ve kökleri geç Hitit dönemine uzanan Pirvaşua adından türetilmiştir. Kastabala sikkeleri üzerindeki Perasia tasvirleri ve Kastabala'da bulunan Perasia'ya sunulmuş olan, adak yazıtları bu tanrıçanın kült merkezinin Kastabala'da olduğunu belgelemektedir.*

⁵⁹² Sayar 1999b:152-153

yaygın ve gelişmiş olduğu Kalkolitik Çağ'da bunlara katıldığı belgelenmiştir⁵⁹⁴. İncirin ve zeytinin anavatanı zaten Doğu Akdeniz Havzasıdır⁵⁹⁵. Akdeniz Havzası ve Yakınoğu'da "Akdeniz Üçlüsü" olarak bilinen ürün yelpazesi de "tahıllar, zeytin ve üzüm"dür⁵⁹⁶

Kadirli-Karatepe'deki bir kabartmada, Kral Asitawanda'nın ziyafet sofrasında üzüm, armut, incir gibi diğer bir kısım meyveler resmedilmekte ve başka bir kabartmada da hurma ağacı görölmektedir. Ayrıca, uzun boynuzları olan keçiler de tasvir edilmiştir. Yine; M.Ö.9.yy.ın ikinci yarısında yaşamış olan Zincirli (Sam'al) Kralı Kilamuwa'nın kitabesinde de; "*Babamın evi kudretli krallar arasında idi, hepsi onu yıpratmak için el uzattı. Sakalı yolunan bir adam gibi(?) ve eli yenen bir adam gibi(?) ben de kralların nüfuzu altında kaldım. Da nu na Kralı bana hükümran oldu. Bunun üzerine ona karşı, Assur Kralına başvurduğum;*

Bir koyun için bir genç kadın, bir elbise için de bir erkek verildi"⁵⁹⁷

ifadesinden de anlaşıldığı üzere bölgede küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Ayrıca Roma Dönemi'nde Kilikia'nın " Cilicium" denilen keçi kılından yapılan kaba dokumaları⁵⁹⁸, keteni⁵⁹⁹, hurması, zeytini⁶⁰⁰, Batı Akdeniz'e ihraç edilmekteydi.

Asur İmparatoru Salmanassar'ın Kilikia seferleri arasında saltanatının 20.yılında (M.Ö.839) yaptığı seferi biraz daha ayrıntılı anlatılmaktadır:

"Saltanatımın yirminci yılında Fırat Nehri'ni yirminci kez geçtim. Kendi (birliklerimle) birlikte tüm Hatti Ülkesi'nin krallarını da teftiş ettim. Hamanu Dağı'nı (Amanos) geçtim. Aşağıya, Que (kralı) Kate'nin yerleşim yerlerine indim. Lusanda, Abarnani, Kizuatni (Kizzuwatna) ve başından sonuna kadar birçok yerleşim yerini müstahkem yerlerle birlikte ele geçirdim. Zafer ve gücümü Que üzerine yerleştirdim".

⁵⁹³ Durugönül 2004:28

⁵⁹⁴ Caneva 2008:203-216

⁵⁹⁵ Göktaş 1966:1;Blazquez 1997: 19;Hehn 1998:65

⁵⁹⁶ Üreten 2012:360-361.

⁵⁹⁷ Bossert-Alkım 1937:32

⁵⁹⁸ Magie 1950:272.

⁵⁹⁹ Ertekin 2005:162-163

⁶⁰⁰ Başoğlu 2008:6vd.

Salmanassar metnin devamında saltanatının ilk 20 yılında toplam 110.610 tutsak ele geçirdiğini, 82.600 kişiyi öldürdüğünü, 9.920 kısrak ve katır, 35.565 sığır, 19.690 eşek, 184.755 adet de küçük baş hayvanı yağmaladığını anlatır ki, bunların bir kısmı Que Ülkesi'nden kaynaklanmaktadır.III. Salmanassar'ın bu işgallerinin kalıcı olmadığı anlaşılmaktadır.Zira sadece yaptığı yağmalardan bahsetmektedir.Bu metinler Asur istilası döneminde M.Ö.9.yy.da bölgede oldukça bol hayvancılık yapıldığının göstergesidir⁶⁰¹.

Bütün bunların dışında bölge zengin sedir ağacı rezervleri ile de ünlüdür. Asur İmparatoru III. Salmanassar'ın ilk saltanat yılında gerçekleştirdiği seferin temel amacı, tapınak yapımı için kereste temini olmalıdır ⁶⁰² . Gerçekten de III. Salmanassar'ın Amanoslar'a düzenlediği seferler, "Hamanu Dağı-Sedir Dağı" olarak geçen Amanosların, kereste temini açısından ekonomik değerinin çok büyük olduğunu göstermektedir⁶⁰³. Toros Dağları ve Çukurova 'daki diğer yükseltiler üzerindeki, orman örtüsünün geneli Sedir Ağacı'ndan oluşmaktadır. Bundan başka Aegeai'de (Yumurtalık) bulunan tersane, yakındaki Pagrion Dağları'ndan veya Toroslar'dan, Pyramos (Ceyhan) Nehri vasıtasıyla getirilen, sedir ağaçlarının, kadirga veya gemilere dönüştüğü atelyelerden oluşmaktadır⁶⁰⁴Bölgedeki orman örtüsü bölgede keçi üretimi ile de alakalıdır. Ormanların doğal bakımı tarih boyunca keçiler ile sağlanmıştır. Keçiler, orman alanlarında beslenerek, ağaçları traşlar ve daha düzgün ve gür filiz vermelerini, ayrıca orman tabanlarının yapraklardan temizlenmesini sağlar.

Kilikia'da yetiştirilen meyvelerden bazılarının Hitit metinlerinde isimlerinin geçmesi, bunların üretiminin Hititler Dönemi'nde de bilindiğini göstermektedir.; GİS NU.UR.MA- ""Nar"⁶⁰⁵, ŞI IK DU-"tatlı badem"⁶⁰⁶, GİSİMMAR-"hurma"⁶⁰⁷, GİS HŞHUR-"elma"⁶⁰⁸, HŞHUR.KUR.RA- "kayısı ağacı"⁶⁰⁹, HŞHUR.KAR-ŞU-

⁶⁰¹ Ünal 2006: 74-76;Ünal-Girginer 2007:170-171.

⁶⁰² Bahar 1999: 8;Kurt 2006:50; Kurt 2009a:333;Kurt 2009b:128.

⁶⁰³ Kurt 2006:50.

⁶⁰⁴ Hild-Hellenkemper 1990:160; Sayar 1999a,199.

⁶⁰⁵ Ertem 1987:66-67.

⁶⁰⁶ Ertem 1987:67.

⁶⁰⁷ Ertem 1987:60.

⁶⁰⁸ Ertem 1987:64.

⁶⁰⁹ Ertem 1987:61.

"kiraz"⁶¹⁰, GÉSTİN HAD.DU.A- "incir ağacı veya meyvesi"⁶¹¹, GİŞ MA -"incir ağacı"⁶¹², ŞAMAMA-"susam"⁶¹³, GİŞ GÉSTİN -"üzüm, asma"⁶¹⁴ gibi.

Ksenophon (M.Ö.430-355), genç komutan Kyrus'un Orta Anadolu'dan başladığı İran seferini anlatırken;"*Kyrus hiçbir mukavemetle karşılaşmadan dağlara çıktı ve ovada Kilikia karakollarının çadırlarını gördü. Buradan sonra her türlü ağaçları ve asmaları bol olan bir ovaya indi. Burada pek çok susam, darı, buğday ve arpa yetişiyordu.*" ifadesini kullanmaktadır⁶¹⁵.

Misis Mozaik Müzesi'nde bulunan bir duvar kabartmasında, üzüm ve nar birlikte resmedilmiştir (Resim 4, 4a, 4b). Üzüm motifi süslemede çok kullanılmıştır.

Karatepe'nin komşusu Domuztepe'de ise; Son Roma Çağına ait bir tarım tesisi, villa rustica, tepenin doğusundaki terasta yer alıyordu. Buluntularından anlaşıldığına göre bu tesis M.S. 4. y.y. sonu - 5 y.y. başı ile M.S. 6. y.y. ilk yarısına ait olup 6.y.y.'ın ikinci çeyreğinde terk edilmiş olmalıdır. Taraçanın doğu dibinden fişkiran kaynaklardan pişmiş toprak pöhrenklerle tarım tesisine su getirilmiştir⁶¹⁶.

Ayrıca Plinius'un bildirdiğine göre; Sol(o)i Kenti'nin çiğdem yağı çok ünlüdür⁶¹⁷ Bundan başka, Kilikia'da safran da ünlüdür. Strabon, Korykos hakkında bilgi verirken zeytinyağından önce, kentin yukarısında kalan, esans ve boya olarak da kullanılan safranyla ünlü Korykos Mağarası'ndan bahsetmiştir. Ona göre bu mağaranın çevresi oldukça yüksek, kayalık yamaçlarla çevrilidir. Ünlü safran, mağaranın zemininde yetiştirilmektedir⁶¹⁸. Safran, Anazarbos'un da ünlü ürünlerinden biridir⁶¹⁹

IV.1.2.Endüstriyel Üretim

⁶¹⁰ Ertem 1987:63.

⁶¹¹ Ertem 1987:62.

⁶¹² Ertem 1987:63.

⁶¹³ Ertem 1987:7.

⁶¹⁴ Ertem 1987:57.

⁶¹⁵ *Ksenophons II.21*; Ener 1961:32-35

⁶¹⁶ Çambel-Işın 1988:272

⁶¹⁷ *Plinius XIV.81*.

⁶¹⁸ *Strabon XIV.5.8*.

⁶¹⁹ Ünal-Girginer 2007:49.

Ovalık Kilikia, verimli toprağı ve elverişli iklimi ile ziraat üretiminde çeşitliliğin çok fazla görüldüğü bir yerdir. Üretimin büyük bir bölümü, tüketime yönelik olmasına rağmen, dışarıya satılan önemli endüstriyel ziraat üretimine de rastlanmaktadır. Bunlar içinde en önemlisi "zeytin ve zeytinyağı" üretimi olsa gerektir. Zira zeytin bitkisinin ana vatanı Anadolu'dur⁶²⁰. İklim ve toprak özellikleri bakımından da Kilikia, zeytin ağacının çıkış noktalarından biridir (Resim 4) .

IV.1.2.1.Zeytin - Zeytinyağı Üretimi ve Üzüm - Şarap Üretimi

Jeolojik devirlere ait tabakalardaki yapraklarının fosillerinden, Neolitik Devir incelemelerinden zeytin ağacının çok eski bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır⁶²¹. Anavatanı Suriye, Güneydoğu Anadolu ve Hatay bölgesi iken, Fenikeliler'in aracılığı ile yavaş yavaş Adalar denizine kadar uzanan sahaya yayılmıştır.Tarihin her aşamasında Akdeniz'de kurulan bütün uygarlıkların vazgeçilmez bir parçasını oluşturan zeytini, kısa sürede bütün dünya tanımıştır. Zeytin ağacı; bugün bütün Akdeniz ve Marmara Denizi ile Karadeniz'in güneydoğu sahil bölgelerinde yetişmektedir⁶²².

Zeytin ismine Hitit metinlerinde rastlanır. Metinlerde geçen (İ^{GIS} ZERTI/UM) "meyvesi ve yağı olan" diye tanımlanan Akkadça bir kelimedir⁶²³. Diğer meyveler, gıdalar ve eşyalar ile birlikte, çeşitli sahnelerde ve genelde kurban sunmak için kullanılır. Telepinuş Mitoş'unda; Tanrı Telepinuş'un dönmesi ve hiddetinin giderilmesi için, Hititler tarafından yapılan büyüde, zeytin, diğer meyveler ile birlikte sayılır. Ancak zeytin için;"nasıl içinde yağı varsa" ifadesi kullanılır. Bu ifade, Hititler'in zeytin yağından haberdar olduklarını da gösterir⁶²⁴.

Anadolu'da, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın, büyük ticaret merkezi Kültepe Kaniş'te yapılan araştırmalar sonucunda, ele geçen tabletlerde, Anadolu'dan Suriye'nin başkentine yapılan zeytinyağı siparişinden söz edildiği görülmektedir⁶²⁵.

⁶²⁰ Göктаş 1966:1;Aydınöğlü 2009-7:146-149.Aydınöğlü 2009:14-15.

⁶²¹ Durugönül 2004: 28

⁶²² Göктаş 1966:2;Başoğlü 2008:6-7.

⁶²³ Ertem 1987:68.

⁶²⁴ Ertem 1987:68.

⁶²⁵ Blazquez 1997:19;Başoğlü 2008:8.

İnsanlar zeytini yalnızca önemli bir gıda maddesi olarak görmemişler, aynı zamanda yağını, hastalıkların ve yaraların tedavisinde kullanmışlardır⁶²⁶. Ayrıca kozmetik alanında da kullanılmıştır⁶²⁷.

Yabani zeytinin aşıyla ehlileştirilmesi ilk kez, M.Ö. 4000'lerde Adana – Gaziantep'ten başlayıp Suriye, Lübnan, Filistin'e inen Akdeniz kıyı şeridi ve hinterlandında gerçekleşmiştir⁶²⁸. (Resim 3).

Zeytin yağı imalatında dünya üzerinde kullanılan ilk yöntem; zeytinlerin önce ayakla ezilmesi, ardından sıcak su ile yağının alınması şeklinde olmaktadır. Daha sonra ise, zeytini iki taş arasında ezmeye dayanan yöntem keşfedilmiştir. Hatta bu yöntem az da olsa günümüzde dahi kullanılmaktadır. Bu taşlardan biri yerde yayvan bir zemin olarak kullanılırken, diğeri ağır bir küre şeklinde olup, zeytin ikisi arasında ezilmiştir. Bu taşlara muasere taşları denilir.

Antik zeytinyağı işliklerinde aynı zamanda Kilikia'nın önemli bir ürünü olan şarap da işlenmekteydi. Üzüm üretimi en eski çağlardan beridir Anadolu için çok önemlidir. Üzümün en iyi çeşitleri Kilikia'da da yetişmektedir⁶²⁹. Üzüm, Hitit metinlerinde^(GIS) GEŠTİN; "üzüm, asma" olarak geçer⁶³⁰. Aynı zamanda GIS =şarap manasında da kullanılmaktadır⁶³¹. *Plinius*'a göre bölgenin en bilinen ürünleri arasında, kuru üzüm ve *Cilicium Hyssopum* bitkisinin karışımı ile elde edilen "*passum*" adı verilen bir şarap türü de vardır⁶³². Filistin'deki yerleşimlere ihraç edildiği burada bulunan amphoralar sayesinde bilinen kuru üzüm şarabının, dayanıklılığı sebebiyle Akdeniz dünyasında talep edilen bir şarap türü olduğu görülür⁶³³. Yine Kilikia'ya özgü bir şarap türü olan "Abates" şarabı da, dünyada aranan bir ürün olmuştur⁶³⁴.

Üzüm ve şarap insanlık tarihi içinde oldukça önemli bir yere sahiptirler. Bu ürünler, sadece ihtiyaç maddesi olmamışlardır, bunun ötesinde bölgelerin ekonomisi,

⁶²⁶ Kaplan-Karaöz Arıhan 2011:3vd.

⁶²⁷ Aydınoglu 2009:14-15.

⁶²⁸ Ünsal 2006:14; Kaplan-Karaöz Arıhan 2011:4.

⁶²⁹ Aydınoglu 2009:8.

⁶³⁰ Erten 1987:57

⁶³¹ Erten 1987:57

⁶³² *Plinius XIV.109; Plinius XIV.81.*; Girginer 2005b:167.

⁶³³ Girginer 2004b:316; Ünal-Girginer 2007:162; Aydınoglu 2009:11.

⁶³⁴ Ünal-Girginer 2007:49.

tarihi, kültürü, dili, dini, edebiyatı, sanatı ve alışkanlıkları üzerindeki etkileriyle de önemli bir rol oynamışlardır⁶³⁵.

Antik çağda Ovalık Kilikia'daki en önemli zeytinyağı ve şarap işlikleri olarak; Kozan Pekmezci Köyü'ndeki Çiriştepe (Resim 5), Kadirli Aslantaş Barajı kenarındaki Domuztepe, Tarsos- Hacıhamzalar mevkiindekiler bilinmektedir⁶³⁶. Ayrıca Kozan'da, Kozan Kalesi'nin yaklaşık 5-6 km. kuzeyinde, günümüzde Kozan'ın merkez mahallelerinden biri olan Cumhuriyet Mahallesi içinde Tünel Sokakta Kenan Kaplan'ın evinin, Çiriştepe'deki işliklere benzeyen özellikler taşıyan bir oluşumun üzerinde olduğu farkedilmiştir. Burada içi harçlı kaya oyuntularının ve otlar, çalılar içinde kalan muasere taşlarının olduğu görülmektedir. Ayrıca kaya oluşumlarından buranın Antik Çağda çok hareketli bir pazar merkezi olduğu da anlaşılmaktadır.(Resim 6). Zaten Kozan (Sizu) bölgesi konumu itibariyle, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan itibaren önemli bir ticaret merkezi olmuştur⁶³⁷. Ceyhan Ovası'nda da Doruk, Çevretepe (Arnavut Nacarlı), Çakaldere, Kılıçkaya ve Gündoğan Köyleri de işlikleriyle birlikte tespit edilen yerleşmelerdir⁶³⁸.

Ayrıca, Adana- Aladağ (Karsantı) yolunda, Aladağ'ın 15 km güneybatısında yer alan Bingüç'te bir Erken Roma anıt mezarı bulunmuştur. Bölgede çıkarılan, değirmen taşları ve zeytinyağı işlikleri ile hareketli bir ticaret merkezi olduğu da anlaşılmaktadır⁶³⁹.

Dağlık Kilikia bağlantısında ve sonrasında da Elauissa Sebaste şarap işliği Korykos'taki işlikler, Erdemli-Güzeloluk'ta bulunan işlikler, bilinmektedir⁶⁴⁰. Hatta Korykos ile Lamos ırmağı arasında bir yeri işgal eden Elaiussa (Ayaş), Yunanca kökenlidir ve “zeytin” anlamına gelir⁶⁴¹.

IV.1.2.2.Dokumacılık

⁶³⁵ Aydınoğlu 2009:10.

⁶³⁶ Başoğlu 2009:47-51

⁶³⁷ Alkım 1959:69

⁶³⁸ Özdemir 2008:18,30.

⁶³⁹ Ünal-Girginer 2007:433

⁶⁴⁰ Aydınoğlu 2009:17.

⁶⁴¹ Langlois 1861:231;Langlois 1947:26;Kurt 2006:4.

Endüstriyel üretimin en önemli ikinci ayağını dokumacılık sektörü oluşturmaktadır. Yapılan Arkeolojik kazılar ve epigrafya çalışmaları sonucu, Ovalık Kilikia'da dokumacılığın çok yaygın olduğu ortaya çıkmıştır. Batıdan doğuya doğru gelindiğinde, dokumacılık ile ünlü ilk kent Tarsos'tur⁶⁴². Tarsos Kenti'nin kurulduğu mevki Gözlükule Höyüğü'dür. Gözlükule'nin Kuzey Mezopotamya ve Amik Ovası'ndan İç Anadolu'ya geçiş yolları üzerinde ve Akdeniz deniz ticaretinde uygun bir yerde oluşu ile çağlar boyunca önemini koruduğu anlaşılmaktadır⁶⁴³. Yerleşmenin M.Ö. 2. bin yılındaki önemi de belki bu özelliklerine dayanmaktadır. Tarsos'un, ana geçim kaynakları arasında hububat, üzüm ve dokuma sanayinin hammaddesi olan keten yer alıyordu. Tarsos keten üretiminde merkezi konumdaydı ve kent adını tüm eyaletin ürünlerine vermişti⁶⁴⁴. Hatta malların fiyatlarının belirlendiği Diocletianus'un emirnamesinde Tarsos bezine önemli ölçüde yer verilmişti⁶⁴⁵. Bu emirnamede ilk olarak keten üretilen yerler sıralanmıştı ki Tarsos bu listede ikinci sıradaydı. Ayrıca her ürün, kalitesine ve fiyatlarına göre sıralanmıştı⁶⁴⁶. Esasen burada, kentte “keten işçileri” diye ayrı bir gruptan veya belki sınıftan bahsedilmelidir. Zira Tarsos'taki keten işçilerinin buldukları toplum ile problemleri olmuştu. Öncelikle bu sınıfın oy kullanma hakkı yoktu. Oy kullanma hakkını ise 500 drahmi ödeyerek satın almaları ve vatandaşlık kaydı yaptırmaları gerekmekteydi. Bu durum karşısında, maddi gücü olmayan ketenciler, zaman zaman ayaklanmalar çıkarmışlardı⁶⁴⁷. Vatandaşlık hakları dışında keten işçilerinin aile kökenlerinin Tarsos'a dayanıp dayanmadığı da tartışma konusudur⁶⁴⁸. Tarsos'ta bulunan ketenciler sınıfı, muhtemelen özgür insanlardan oluşmaktaydı. Ancak bunların aristokratlar tarafından aşağılanması ve hor görülmesinden anlaşılmaktadır ki, iki sınıf arasındaki ilişki Roma'daki patrici-pleb ilişkisine benzemektedir⁶⁴⁹. Tarsoslular, Dağlık Kilikia'dan temin edilen keçi

⁶⁴² Ertekin 2005:161.

⁶⁴³ Özyar 2005a:87vd.;Girginer 2000:81.

⁶⁴⁴ Şahin 2003:125.

⁶⁴⁵ Jones 1937:206.

⁶⁴⁶ Ertekin 2005:167.

⁶⁴⁷ Ertekin 2005: 161.

⁶⁴⁸ Ertekin 2005: 162-163.

⁶⁴⁹ Ertekin 2005: 165

kıllarından çadır da yapmaktaydılar⁶⁵⁰. Tarsos'ta keçe yapımı da çok öndeydi. Daha sonraki dönemlerde "Tarsos işi keçe yapımı" marka halini alacaktır⁶⁵¹.

Dokumacılığı ile ünlü bir başka bölge kenti de Anazarbos'tur. Anazarbos, Suriye ve Kappadokya bağlantısındaki ticaret yolları üzerinde bulunuyordu. Bu sebeple ekonomik bakımdan önemli bir kentti. Ayrıca Anazarbos, M.S. 2. yüzyılda dokumacılığın son derece önemli bir endüstri haline gelmiş olduğu bir kenttir. Hatta kentte dokumacılar teşkilatı kurulmuştur⁶⁵².

Ceyhan Sirkeli Höyük Kazıları'nda son yılların buluntularında, yoğun olarak Hellenistik ve Roma seramiğine rastlanmasının yanısıra, bir de dokuma alanına ulaşılmıştır⁶⁵³. Sirkeli bütün yolların kesiştiği bir mevkidedir. Günümüzde dahi, Sirkeli Höyük, karayolu ve demiryolunun hemen yanbaşıda ve Ceyhan Nehri kıyısında bulunmaktadır.

IV.1.2.3. Seramik Üretimi

Ovalık Kilikia'nın alüviyal toprağı, seramik yapımı açısından da son derece önemlidir. Alüviyal topraklar: Taban arazileri ve nehir terasları üzerinde yer alırlar. Kum, kil ve çakıl depozitlerini değişik oranlarda ihtiva eden topraklardır. Bünyeleri çoğunlukla kil, bazen kumdur. Kireççe zengindirler. Derinlikleri fazladır. Renkleri koyu kırmızımsı, kahve-koyu sarımsı kahve arasındadır. Genellikle yüksek oranda ince kil içerdiklerinden kurak yaz aylarında profilin derinliklerine kadar inen geniş çatlaklar meydana getirirler⁶⁵⁴. Genelde alüviyal topraklar içlerinde fazlaca kil bulundurdukları için, seramik yapımında kullanılan bir malzemedir. Bölgedeki çok fazla seramik kalıntısı bunun ispatıdır⁶⁵⁵. Kil, pişirilmiş toprak, seramik ve porselen hamurlarının ana malzemesi olan ve hidratlı alüminyum silikat içeren topraktır. Su ile karıştırıldığında plastiklik kazanıp biçimlendirilebilen ve kurutulduğunda kırılmaya karşı az ya da çok direnç gösteren doğal bir malzemedir. 8730 C'nin üzerinde pişirildiğinde sertlik kazanır. Kil, volkanik kayaçların çeşitli etkenlerle aşınıp, ufalanıp sürüklenmesi sonucu

⁶⁵⁰ Magie 1950: 272

⁶⁵¹ Şahin 2003: 125

⁶⁵² www. DAI (Deutsches Archäologisches Institut), Anazarbos 10.11.2011

⁶⁵³ Novak vd.2008: 302.

⁶⁵⁴ Özdemir 2008:5-6.

⁶⁵⁵ Özfemir 2008:7.

oluşan parçacıkların, ufalanan ana kayaçtan su, rüzgar gibi etkenlerle taşınırken, çeşitli organik maddelerin ve metalik oksitlerin katılmasıyla değişime uğrarlar. Aşınma ve sürtünmeyle öğütülerek tane inceliklerine göre tabakalar halinde çökelti oluştururlar. Killer,ince taneli (öğütülmüş), özlü (organik madde katkılı) ve renklidir (metalik oksit karışımı); minerolojik yapılarına göre değişik gruplara ayrılırlar⁶⁵⁶.

Seramik teknolojisi açısından ürünler değerlendirildiğinde ürün boyutu büyüdükçe, dolgu maddesi kullanımı artmaktadır. Bu durum ürünün sağlıklı fırınlanabilmesi ve işlenebilmesi için teknik bir zorunluluktur. Tahıl kapları Pithoslarda dolgu maddeleri çıplak göz ile görülmektedir⁶⁵⁷. Yukarıova kaseleri hamur, firnis, form ve bezeme açısından çeşitlilik gösteren bir gruptur. Ceyhan ve Kozan ilçe sınırları içerisinde, Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'dan itibaren gelişen çeşitli köy yerleşimleri tespit edilmiştir⁶⁵⁸.

Yukarıova (Ceyhan-Kozan Ovası) yüzey araştırmalarında rastlanılan Hellenistik Dönem seramiklerinin bulunduğu merkezlerin, Tarsos, Anazarbos, Aigaea, Hierapolis/Kastabala, Mopsuestia-Misis gibi büyük kentlerine tarımsal destek veren üretimi köy yerleşimleri olduğu düşünülmektedir⁶⁵⁹.

Akdeniz kıyısındaki bir çok kentte ortaya çıkarılan Yunan seramiklerinden dolayı, buraların Yunan kolonileri olduğu düşünülmüştür. Kilikia'da da durum böyledir. Ne var ki, bu seramiklerin ticaret yoluyla mı yoksa kolonizasyon hareketleri sonucunda mı gelmiş oldukları tartışma konusudur⁶⁶⁰.

Hellenistik ve Roma Dönemlerinde, Antik Kilikia Kentleri'nde "tapınak sunağı" olarak pişmiş toprak heykelcikler oldukça rağbettedir.(Resim 12). Bunun da sebeplerinden biri, bölgede bu tür heykelciklerin sunulacağı, çok önemli bir kaç inanç merkezinin bulunmasıdır. Kentlerin övünç ve gelir kaynağı olan tapınaklar, hem sunulan armağanlar hem de verilen hizmet karşılığı alınan ücretlerle zengin yerlerdir⁶⁶¹.

Kilikia'nın en büyük ve önemli kenti olan Tarsos, bilici tanrı Apollo Patros Kültü, günümüz Yumurtalık ilçesinde bulunan antik Aegeai ve günümüz Düziçi ilçesinde bulunan antik Irenopolis kentleri de sağlık tanrısı Asklepios kültü ile ünlüdür.

⁶⁵⁶ Tahbarer 2006:29.

⁶⁵⁷ Tahbarer 2006:31-32.

⁶⁵⁸ Özdemir 2007:32.

⁶⁵⁹ Özdemir 2007:32;Özdemir 2008:iii-iv

⁶⁶⁰ Körsulu 2007:43; Özdemir 2007:32.

Bu kentler gerek önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaları ve gerekse de dini inanç ve tedavi amacıyla, birçok yerden insanların geldiği kentlerdir. Tapınağı ziyaret eden insanlar için sunu malzemeleri, tanrı/tanrıça heykelcikleri, sunu çelenkleri ve adak hayvanları satışı önemli bir gelir kaynağı teşkil etmektedir⁶⁶². Kimi usta zanaatkarlar için ise en büyük gelir kaynağı krallar, imparatorlar, senatörler, zengin tüccarlar ve generallerdir. İyi bir zanaatkarın yapacağı güzel bir iş, bu tür yüksek tabaka insanların şanına şan katabiliyordu. Büyük İskender en iyi zanaatkarları hizmetine almış ve sadece kendisinin portresini yapmaları konusunda ısrar etmiştir; aynı şekilde Roma imparatoru Augustus'un hem sikkelerindeki portreleri hem de sayısız büst ve heykellerindeki işçilik dikkat çekicidir⁶⁶³.

IV.2.Maden Üretimi

Bölgede en fazla rastlanan madenlerin başında **demir** (Hititçe metinlerde= [Hatt.-Hur.Ĥapalki; Luv.kiklubaššar])⁶⁶⁴, **gümüş** (Hititçe metinlerde= [Hur.Ĥejari])⁶⁶⁵, **bakır** (Hititçe metinlerde= ku(u)nnan [Hur.kabali]⁶⁶⁶, **kurşun** (Hititçe metinlerde= šul(a)i) gelmektedir⁶⁶⁷. Birçok yerleşim merkezinde rastlanan demir cürufları, demirin önemini göstermektedir. Antik çağda demir çıkarılan yerleşim merkezleri arasında, Seyhan Nehri Havzası'ndaki Roma Köyü olan, Ergenuşağı Köyü⁶⁶⁸, Kozan'ın doğusundaki Akçaluşağı Köyü'ndeki Esebeleni Mevki-burası bir Roma yerleşmesidir⁶⁶⁹, Fek'e'ye bağlı birçok yerleşim gibi, Tenkerli Köyü-Tekeç Mevkii, Tarsos-Gözlükule (demir külçelere ulaşılmıştır) dikkat çekerler⁶⁷⁰. Sol(o)i-Pompeipolis; "Sol(o)i" isminin Hititçe'de "šul(a)i" (kurşun) kelimesinden geldiği de bir görüştür. Bu kelime, her ne kadar kurşun (madeni) manasında olsa da,"demir veya başka bir maden

⁶⁶¹ Tahbarer 2006:84.

⁶⁶² Tahbarer 2005:23.

⁶⁶³ Tahbarer 2005:23; Tahbarer 2006:85.

⁶⁶⁴ Savaş 2006:42.

⁶⁶⁵ Savaş 2006:43.

⁶⁶⁶ Savaş 2006:44.

⁶⁶⁷ Savaş 2006:43-44

⁶⁶⁸ Sayar 1996:55vd.; Sayar 2004: 4,6; Ünal-Girginer 2007:448

⁶⁶⁹ Sayar 2011:249.

⁶⁷⁰ Özyar 2005a:90.

yığıni" manasına da geldiği düşünölmektedir⁶⁷¹. Sol(o)i, Yunanca'da Soloslular anlamındadır. Solos kelimesi de Yunanca'da "demir parçası" anlamında kullanılmıştır. Kentin uzunca bir süre limanı ve yakınındaki madenleri sebebiyle önemli pozisyonunu korumayı başardığı anlaşılmaktadır⁶⁷².

Yapılan Arkeolojik kazılarda Mersin-Yumuktepe'de bakır çıkarıldığı görölmektedir. Kalkolitik dönem kalesinde metalurjinin de önemli bir meslek halini aldığı ve buradaki mekanların bir bölümünün bakır alet üretimine ayrıldığı anlaşılmaktadır⁶⁷³.

Gözlükule'de bulunan metal eşyalar da dikkat çekicidir. İTÇ II'ye tarihlenerek yayınlanmış olan mühür buluntusu ilgi çeker. Bu mühür farklı bir metal alaşımıyla yapılmıştır; bunun nedeni döküm sırasında metalin erime derecesini düşürmek ve daha farklı renkte bir görüntü elde etmektir. Ayrıca mühür baskılı kap parçaları da incelenmiş, bu çalışma sonunda mühürlerin madenden yapılmış olduğu anlaşılmıştır. Gözlükule'deki maden araştırmalarında hem bakır alaşımlarıyla ilgili çalışmalar yapılmış, hem de II. bin yıla ait iki mühürden örnek alınmış ve bunların bakırdan yapıldığı ama içinde antimon olduğu anlaşılmıştır. Antimon ısıtıldıktan sonra soğurken genişleyen tek madendir. Dolayısıyla bir kalıba dökerken o kalıpta çok ince yivli işler varsa çok iyi form veren bir özelliğe sahiptir. Ayrıca ham demir külçeler ortaya çıkarılmıştır. Anlaşıldığı üzere burada demir işçiliği de yapılmaktadır. Gözlükule ile alakalı, Toroslar'da Antik gümüş madenleri ve madenci köyleri de ortaya çıkarılmıştır⁶⁷⁴.

Maden işlemeciliği, Kilikia'da çok önceleri başlamasına rağmen Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde önemini korumuştur. Hatta Anazarbos'ta, Roma Döneminde, maden işçilerinin kent hayatına önemli katkılar yaptıkları görölmektedir. Anazarbos'ta, yüzey araştırmaları sırasında, *"kente adını veren dağın batı yamacında kayalara oyulmuş, yaklaşık 200 m. uzunluğundaki merdivenli yol üzerinde yapılan araştırmalarda, merdivenlerin başında bir niş içinde, kayaya işlenmiş, adak yazıtlı sunak ve onun önünde kayalara oyulmuş, muhtemelen törenlerde kullanılan dikdörtgen*

⁶⁷¹ Kurt 2009b: 120

⁶⁷² Sayar 2001: 282; Yağcı 2004:416; Ünal-Girginer 2007:507; Çalışkan vd.2009:61.

⁶⁷³ Caneva-Sevin 2004: 70-71.

⁶⁷⁴ Özyar 2005a: 90.

*bir çukurluk fark edilmiştir*⁶⁷⁵. Bu merdiven üzerindeki tüm adak yazıtlarında, Aphrodite Kasalitis kültü ile ilgili dini törenler anlatılmıştır. Bu yazıtlardan birinde, merdivenin basamaklarından beşinin bir gümüş ustası tarafından Tanrıça Kasalitis için yaptırıldığından bahsedilmektedir. Bu bilgi, yolun en azından bazı kısımlarının Anazarbos'ta maden işlemeciliği ile uğraşan esnaflar tarafından vakfedilmiş olduğunu göstermektedir⁶⁷⁶.

IV.3.Ticaret

Bölgedeki çalışmalar süresince, bölge halklarının erken dönem sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ilişkileri hakkındaki sınırlı olan bilgiler artmıştır. Höyüklerde ortaya çıkarılan Arkeolojik veriler, bölgenin Ege Dünyası, Orta Anadolu, Amik Ovası, Kuzey Suriye ve Kıbrıs ile çok öncelerden itibaren bağlantılı olduğunu göstermektedir⁶⁷⁷. Pers istilasını sırasında, Eskiçağ Dünyası'nda doğu medeniyetleri ile batı medeniyetleri arasında, ticaret ilişkileri sayesinde bir kaynaşma meydana gelmiştir. Kral Yolu'nun ana güzergahı ile bağlı güzergahları ve liman kentleri arasında, iktisadi ve ticari ilişkiler artarak daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Buna bağlı olarak Kilikia'nın, uzun kıyıları ve doğu-batı, kuzey-güney yönleri arasında geçiş noktasında bulunması; Antikçağ'ın sömürgeci güçlerinin istila isteğini arttırmış ve ekonomik, askeri yapılanma süreci için çok önemli bir bölge olmasını sağlamıştır. Kilikia'nın siyasi açıdan taraf olması, düşman tarafların yaşam alanlarını daraltarak ömürlerini kısaltmış ve sonuçta yıkımlarına sebep olmuştur⁶⁷⁸.

Anadolu'nun kuzey ve batısını, güney ve güneydoğusu ile bağlayan, Çukurova ile Amik Ovası arasında, Ortadoğu'ya açılan bir bölgede bulunan höyükler, Mersin-Adana-Ceyhan hattında Antik Çağ'da da kullanılan bir yol ağına işaret etmektedir. Bu yol, Roma İmparatoru Vespasianus'un (M.S. 69-79) , başta başkent olmak üzere imparatorluğun eyaletlerinde giriştiği inşaat programı zamanında yapılan, Dağlık Kilikia'nın sahil yolunun devamında bulunmaktadır⁶⁷⁹. Bölgede keşfedilen Roma mil

⁶⁷⁵ Sayar 2001 : 276.

⁶⁷⁶ Sayar 2001:276.

⁶⁷⁷ Özdemir 2008:24.

⁶⁷⁸ Özdemir 2008:25.

⁶⁷⁹ Kobaner-Kobaner 2000:172-176;Özdemir 2007:33.

taşları da bu yolun maddi ispatlarıdır⁶⁸⁰. Antik liman kentlerinin ekonomik temellerinin, arkalarındaki Toros Dağları'nda ve Ovalık Kilikia'da üretilen ürünler üzerine kurulu olduğu ve sahildeki kentlerin, hinterlandındaki topraklarda üretilen malların deniz ticaretiyle satılmasını sağladıkları görülmektedir⁶⁸¹.

Kilikia Pedias'ın en önemli liman kenti olan Aegeia, özellikle Roma Döneminde, hem deniz ticareti yapan gemiler için hem de askeri filolar için önemli bir uğrak yeri idi⁶⁸². Kentin denizcilikle ilgisini gösteren bir çok gemi ve liman konulu sikkeler bulunur⁶⁸³. M.S. 4.yy.da yapıldığı görülen 40 gün fuarı (40 dies commercia), Aegeia'nin ticari nitelikli bir fuar kenti olduğunun ispatıdır⁶⁸⁴.

Ayrıca Antik Magarsos kenti, işlek bir ticaret limanı olması (Resim10) ve aynı zamanda Ceyhan Nehri boyunca sıralanan Mallos (Kızıлтаhta), Mopsouhestia (Misis), Hemite ve Asitawanda (Karatepe) kentlerine stratejik bir konumu bulunması sebebiyle, ilkçağlarda büyük önem taşıyordu. Birçok tüccar kavim bu kenti, Adana ve çevresine doğru bir köprübaşı olarak, hakimiyetlerine almaya çalışmışlardır⁶⁸⁵. Sur kalıntılarının çevrelediği alandan, antik Magarsos'un, kalabalık bir kent olduğu görülmekte, kara ve deniz surları ile çevrilmesinden de, önemli bir liman kenti olduğu anlaşılmaktadır⁶⁸⁶.

Bölgenin Suriye'ye kara bağlantısını sağlayan İskenderun sahasındaki liman kentleri de, çok önemli konumları itibariyle, stratejik değerlerini korumuştur. Rhosos (Arsuz) Kenti, Erken Hellenizm Dönemi'nden itibaren liman kenti olma özelliğini taşır. En parlak dönemlerini Romalılar zamanında yaşamıştır. Rhossos kazı alanı içinde mozaiklerin biraz ilerisinde Romalıların mezar, Bizanslıların zeytinyağı ve şarap depolamak için kullandıkları lahitler bulunmaktadır⁶⁸⁷.

Rhossos kıyısındaki antik liman ise zaman içinde toprakla dolmuştur. Antik limanın arkasında kalan tepenin altında da bir tapınak olduğu düşünülmektedir⁶⁸⁸.

İskenderun Limanı'nda da ilk yerleşim M.Ö. II. bine kadar uzanır. M.Ö. II.binde İskenderun'da Hititler'e bağlı Kadu Beyliği'nin kurulduğu bilinmektedir. Muhtemelen

⁶⁸⁰ Sayar 2011:247-249.

⁶⁸¹ Aydınoğlu 2009:9-10.

⁶⁸² Hild-Hellenkemper 1990:160

⁶⁸³ Ziegler 1994 :187 - Levha 27.

⁶⁸⁴ Sayar 2010:247vd.

⁶⁸⁵ Altay 1965:36; Sayar 2001:275; Yavuz-Girginer 2005:434vd.; Salman-Kaya 2008:572

⁶⁸⁶ Altay 1965: 36; Salman-Kaya 2008:572

⁶⁸⁷ Kuzucular 2012: 32; Ünal-Girginer 2007:421.

Kadu Beyliği veya şehir devleti, daha sonra M.Ö.1200- M.Ö.700 arasındaki Geç Hitit şehir devletlerinden birisidir⁶⁸⁹.

İskender'in istilasından sonra Aleksandrea (İskenderun) adını alan kentin yerinde daha önceden kurulmuş antik bir liman ile antik bir yerleşim olan Myriandros kenti vardı⁶⁹⁰. Myriandros, Büyük İskender komutasındaki Yunanlılar ile Persler'in, Issos Savaşı'nda, Perslerin yanında yer almış, kendi darphanesi bulunan, otonom bir kenttir⁶⁹¹. Kent, Persler'in yenilmesinin ardından, Büyük İskender tarafından, İskenderun Körfezi'nin bir başka kıyı kenti olan, Issos ile birleştirilerek tek bir kente dönüştürülmüş ve adı da zaferinin anısına Alexandria ad Issum olarak değiştirilmiştir⁶⁹². İskender bu liman kentini, Doğu Akdeniz ticareti ile batı dünyasını birleştirmek amacıyla kurmuştur.

Kilikia Bölgesi'nde Hellenistik Dönem ile birlikte kentleşmede bir canlanma ve imar faaliyetlerinde de bir artış görülmektedir. Hellenistik ve Roma devirlerinde Kilikia Antikçağ'ın en yoğun iskan edilen bölgelerindendir⁶⁹³. Hellenistik Dönem'deki koloni kentlerinin kurulmalarının arkasında; askeri, ekonomik, siyasi veya idari krizlerin olumsuz sonuçlarının, insanlar üzerindeki etkileri yatmaktadır. Vergi veya haraç alabilme adına ekonomik beklentilere yönelik olarak kara veya deniz ticaret yolları üzerinde kurulan kentler, aynı zamanda bu yolların korunmasını da sağlamışlardır⁶⁹⁴.

⁶⁸⁸ Altay 1965: 146-147; Ünal-Girginer 2007:502.

⁶⁸⁹ Ünal-Girginer 2007:463.

⁶⁹⁰ Altay 1965:147.

⁶⁹¹ Kuzucular 2012: 32.

⁶⁹² Jones 1998: 188.

⁶⁹³ Ramsay 2000: 11.

⁶⁹⁴ Özdemir 2008:18vd.

V.Bölüm

Kilikia Pedias'taki Yerleşimler

Araştırmaya konu olan Kilikia Pedias'ın, Hellenistik ve Roma Dönemleri'ndeki yerleşmeleri genelde 4 ana başlık altında ele alınmıştır:

1.Höyükler.

2.Kentler, köprüler ve su yolları.

3.Tapınak ve nekropoller.

4.Kaleler⁶⁹⁵.

Yerleşimler incelenirken, Kilikia Pedias'ın batı sınırı olarak, Göksu Nehri Havzası'nın alınması gerektiğini düşünmekteyiz. Zira bu havza prehistorik çağlardan itibaren yerleşim alanıdır⁶⁹⁶. Kilikia'nın doğu-batı ve kuzey bağlantısı önemli ölçüde buradan yapılmaktadır. Mut'un güneyindeki Kilisetepe Kazıları, M.Ö. II.bin yıllara kadar bilgiler verir. Hitit İmparatorluğu'nun sonuna veya Geç Hitit Çağı'na ait olduğu düşünülen Keben Anıtı da, Kilisetepe'nin güneyindedir⁶⁹⁷.Hititler zamanındaki Hulaia Nehri Memleketi, dar anlamda Göksu Havzası'nı tanımlasa da⁶⁹⁸ geniş anlamda, batıda Antalya'nın Aksu (Kestros), kuzeybatıda Iğın, güneyde Akdeniz'e kadar uzanmaktadır. Hulaia Nehri Memleketi, genel olarak, Antik Kalykadnos(Göksu Nehri) ve çevresi olmakla birlikte, Çarşamba Suyu'nu da içine alan bölgedir. Ulmi-Teşub ve Kurunta Antlaşmaları'ndan, hem Hulaia Nehri Memleketi hem de Tarhuntaşşa Memleketi'nin sınır tanımlamaları ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Hulaia Nehri Memleketi geniş bir coğrafi alandır, Tarhuntaşşa da bu alanın içindedir. Yani coğrafik bölge olan, Hulaia Nehri Memleketidir, Tarhuntaşşa da bu bölgenin idari yapılanmasıdır. Tarhuntaşşa'nın ve dolayısıyla Hulaia Memleketi'nin en belirsiz sınırı doğu sınırındır. Bazı zamanlar, bu sınır Ovalık Kilikia ve Dağlık Kilikia sınırlarını karıştırmaktadır. Kizzuwatna'nın batı sınırı ile Tarhuntaşşa'nın doğu sınırı çoğu zaman birbiri içinde yer almaktadır⁶⁹⁹.

⁶⁹⁵ Bahar-Koçak 2002: 35.

⁶⁹⁶ Bahar 1996: 50; Bahar 2005: 89-90;Kurt 2006: 30.

⁶⁹⁷ Bahar 1996: 50; Bahar 2005: 89-90;Kurt 2006: 58.

⁶⁹⁸ Bahar 1996: 50; Bahar 2005: 89-90.

⁶⁹⁹ Bahar 1996: 87-94; Bahar-Karauğuz-Koçak 1996 :50; Kurt 2006: 89.

Asurlar döneminde de, Hilakku'nun batı sınırının Kalykadnos olabileceği ihtimali güçlüdür⁷⁰⁰. Doğudan, Kuzeyden ve Batıdan gelebilecek her türlü istila faaliyetinde genelde Toroslar'ın imkan tanıdığı geçitler kullanılmaktadır. Göksu Vadisi, Ovalık Kilikia'nın batısındaki istila noktasıdır. Muški (Frig)li Mita buradan denize ulaşmaya çalışmıştır⁷⁰¹ Asur İmparatoru II.Sargon da, doğudan Kilikia üzerinden gelip, onu engellemiştir⁷⁰².

Burada bulunan yollar ve kentlerin Ovalık Kilikia açısından çok büyük önemi vardır. Denizden 1650 m.yukarda olan Sertavul geçidi, Kilikia'yı Kapadokya'ya bağlayan, Mut ile Karaman arasındaki çok önemli bir geçittir⁷⁰³. Bu geçit üzerinde, Mut (Claudiopolis)'tan Uzuncaburç (Diokaisereia)'a uzanan antik bir yol belirlenmiştir. Bu yolun güzergahındaki Kırobası Köyü'nde tespit edilen antik köy yerleşimi ile, Uzuncaburç (Diokaisereia) arasında, buranın belgesi özelliğini taşıyan üç tane yazıtsız mil taşı belirlenmiştir⁷⁰⁴. Ayrıca Uzuncaburç (Diokaisereia)'a kuzey yönünden ulaşan ve halen kullanılan Roma Dönemine tarihlenen antik su kanalları da tespit edilmiştir⁷⁰⁵.

Bunlardan başka bölgenin önemli yolları arasında; Seleucia-Olba yolu, üzerindeki en erkeni M.S. 75-76 yıllarına tarihlenen Vespasianus dönemine ait olmak üzere, M.S.197'de Septimius Severus, Maximien, Maximianus, Maximus ve Konstantin adına miltaşları bulunmaktadır⁷⁰⁶. Kıyıdan Korykos'a giden başka bir yol, en iyi bilinenlerden biridir. Bu yol hakkında bilgi verenler arasında sadece Ramsay, sonuna kadar gitmiştir ve iki adet miltaşı tespit etmiştir. Bunlardan başka Korykos'ta, M.S.197'ye tarihlenen dört adet miltaşı daha bulunmuştur⁷⁰⁷. Buradan Olba ile Uzuncaburç'a uzanan yollar görülmektedir.

Hellenistik dönemin kralları, Anadolu için giriştikleri mücadelelerde, genelde Ege Denizi'ne ulaşan güney yolunu kullanmayı tercih etmişlerdir⁷⁰⁸. Roma Döneminde ise Anadolu'daki yolların asıl amacı, vilayetleri Roma'ya bağlamak olduğu için, genelde en doğal veya kısa yol tercih edilmiştir. Bu da Kilikia yol ağları içindeki Gülek

⁷⁰⁰ Zoroğlu 1994a: 301; Kurt 2006:103.

⁷⁰¹ Kurt 2006:104; Kurt 2007: 69; Kurt 2009a:330; Bahar 2011: 69,71.

⁷⁰² Kurt 2006:104; Kurt 2007: 69; Kurt 2009a:330; Bahar 2011: 69,71.

⁷⁰³ Kurt 2006:19; Aydınoglu 2007: 19-20.

⁷⁰⁴ Sayar 2006: 5-6.

⁷⁰⁵ Özbay 1998:122; Sayar 2006: 5-6; Kurt 2006: 47; Aydınoglu 2007: 19vd.

⁷⁰⁶ Heberdey-Wilhelm 1896:81; Mackay 1968:53;Kurt 2006:47.

⁷⁰⁷ Mackay 1968:50; Kurt 2006:47.

Böğazi'nı ve batıdaki Göksu (Kalykadnos) Havzası'ndaki Sertavul Geçiti'ni işaret etmektedir⁷⁰⁹.

V.1.Höyükler

Bölgedeki höyüklerin büyük bir bölümü Prehistorik Çağlardan beridir yerleşim alanıdır. Ancak, Roma Dönemi'nde, genelde bölgede kullanılan yollar üzerinde kuruldukları için, nekropollere sahiptir. Bundan dolayı, höyükler ile bağlantısı olan nekropoller, bu bölümde höyüklerden ayrılmadan incelenmiştir. Höyükler, en batıdan doğuya doğru ele alınmıştır.

V.1.1. Tömük (Tömükkale=Elvanlı) Höyük

Mersin-Erdemli yolu üzerinde, Elvanlı Ovası'ndadır. Bölgede pek rastlanmayan höyüklerden biridir. Hatta Ovalık Kilikia'da en batıdaki höyüktür. Üstünde portakal bahçeleri olmasından dolayı iyi korunmuştur⁷¹⁰. Neolitik çağ yerleşmelerinden olduğu düşünülmektedir⁷¹¹. 1951 yılında J.Mellaart tarafından ziyaret edilmiştir. Elvanlı Höyük ismini J.Mellaart vermiştir. Mellaart'ın araştırmaları neticesinde Neolitik dönem seramiklerine rastlanmıştır⁷¹². Bulunan malzemenin analiziyle höyük, M.Ö. 8000-M.Ö. 7000 arasından Ortaçağ'a kadar kesintisiz iskana sahiptir.⁷¹³.

V.1.2.Kabarsa Höyüğü

Tarsos sınırlarında, Adana-Mersin karayolu üzerindedir. Tarsos'un yaklaşık 7 km. doğusundadır ve 40m. rakımlıdır. Seton Williams tarafından sondaj çalışmaları yapılmış, bulunan koyu ve açık renkli seramiklerin, muhtemelen Geç Neolitik-Erken

⁷⁰⁸ Kurt 2006: 48.

⁷⁰⁹ Kurt 2006: 48.

⁷¹⁰ Kurt 2006: 61.

⁷¹¹ Ünal-Girginer 2007: 528; Özdemir 2008: 7.

⁷¹² Mellaart 1958: 324; Kurt 2006: 61.

⁷¹³ Durugönül 2004: 36-37; Durukan 2005: 10-11; Ünal-Girginer 2007: 528; Çalışkan vd.2009: 114.

Kalkolitik çağlara tarihlendiği tespit edilmiştir⁷¹⁴ . Roma Dönemi dahil, kesintisiz iskan görülür.

V.1.3.Çavuşlu Höyük

Mersin'in 6 km kuzeybatısında Gavurköy ile Çavuşlu Köyü arasında, Mersin-Çavuşlu Köyü yolu üzerindedir. Höyüğün batısından Çavuşlu Deresi akmaktadır. 5-6m. yüksekliği olan höyük, yayvan bir tepelik şeklindedir⁷¹⁵ . Höyüğü ilk keşfeden B.Brown olmuştur⁷¹⁶ .1937 yılında J.Garstang tarafından kazı yapılmış⁷¹⁷ , 1951'de Seton Williams⁷¹⁸ ve 1957'de E.Gjerstad tarafından da yüzey araştırmaları yapılmıştır⁷¹⁹ .

Bulunan seramiklerden ve diğer buluntulardan, Geç Neolitik Çağ ile Roma Dönemi dahil kesintisiz iskan olduğu anlaşılmaktadır⁷²⁰ .

V.1.4.Tırmıl Tepe (Tarsos)

Mersin-Tarsos karayolunun 2 km. kuzeydoğusundadır. 12m. yükseklikte ve 30m. çapında geniş bir höyüktür. İlk olarak 1951'de Seton Williams tarafından tespit edilmiştir. Seton Williams'ın bulduğu malzemelerden Geç Neolitik'ten itibaren Ortaçağ'a kadar kesintisiz yerleşimin olduğu tespit edilmiştir⁷²¹ .

V.1.5.Kastel Höyük

Adana-Mersin Karayolu üzerinde bulunan Adana'nın merkez ilçelerinden Seyhan'a bağlı Zeytinli Köyü'nün güneyinde bulunmaktadır. Tarımsal amaçla kullanılmaktadır. Höyüğün tepe noktası 17m.dir. Yapılan yüzey araştırmasında yoğun

⁷¹⁴ Seton Williams 1954:130;Kurt 2006:60; Ünal-Girginer 2007:464.

⁷¹⁵[http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=573&html=masterdetail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=573&html=masterdetail.html&layout=web)

⁷¹⁶ Kurt 2006:60.

⁷¹⁷ Garstang 1937: 61.

⁷¹⁸ Seton Williams 1954:152.

⁷¹⁹ Gjerstad 1934:159.

⁷²⁰ Kurt 2006:60.

⁷²¹ Seton Williams 1954:130

bir şekilde seramik buluntularına rastlanmıştır. Seramiklerin, Roma Döneminden Erken Tunç Çağı'na kadar indiği tespit edilmiştir⁷²² .

V.1.6.Dikili Höyük

Adana-Mersin Karayolu'nun kuzeyinde Karaisalı yol ayrımının doğusundadır ve Seyhan İlçesi'ndedir. Tarım arazisidir. Yüksekliği 7m.dir. Büyük oranda tahrip olmuştur. Roma Dönemi ve daha geç dönemlere tarihlenecek seramik parçaları (ağız, gövde, kulp) bulunmuştur. Höyüğün merkezindeki kültür katmanları genelde korunmuştur. Höyükte yer yer kaçak kazı izlerine rastlanmıştır⁷²³ .

V.1.7.Velican Höyük

Adana'nın 12 km kuzeyindeki merkeze bağlı Karanlı Köyü'nün kuzeyinde, Seyhan nehri'nin batısında kalan, dar bir vadi üzerinde anakaya kütlesi üzerine kurulmuş bir höyüktür. Rakımı 110 m.dir. Günümüzde Seyhan Baraj Gölü'nün kenarındadır. Ancak suyun alçalıp yükselmesi sebebiyle bazen bir ada şeklini almaktadır ve bu durum höyüğün zarar görmesine sebep olmaktadır⁷²⁴ .

Höyüğü ilk keşfeden H. Goldman'dır⁷²⁵ . J. Garstang, Velican Höyüğü'nün, Hitit metinlerinde geçen Adaniya Kenti olabileceğini belirtmektedir⁷²⁶ . Höyükte Roma Dönemi sonuna kadar kesintisiz iskan mevcuttur.

V.1.8. Çine Köyü

Adana'nın güneyinde, Karataş-Adana arasında Çine Köyü'nde, bir tarlada çok büyük bir Fırtına Tanrısı heykeli bulunmuştur.(Resim 7). Adana Arkeoloji Müzesi'nin sembolü olan, devasa Hitit Fırtına Tanrısı heykeli, önemli kentlerde olmalıdır. Bundan dolayı Hasan Bahar'a göre, Hitit metinlerinde geçen Adaniya Kenti bu bölgede

⁷²² Ünal-Girginer 2007:464; Salman-Kaya 2008: 32-33

⁷²³ Ünal-Girginer 2007:442; Salman-Kaya 2008: 34

⁷²⁴ [http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=2779&html=masterdetail.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=2779&html=masterdetail.html&layout=web)

⁷²⁵ Goldman 1963: 9.

aranmalıdır⁷²⁷ (Resim 8). Çine Köyü ve çevresinde Hititler zamanından bu yana kesintisiz iskan mevcuttur.

V.1.9.Hacep Höyüğü

Seyhan İlçesi'nde Büyükçıldırım Köyü'nün güneydoğusundadır. Yüksekliği, tarım faaliyetinden dolayı düşmüştür. Yaklaşık 6m.dir. Yüzeysel araştırmalarında çok sayıda pişmiş toprak seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca antik mimari yapı taşları ve terra sigillata seramikler de bulunmuştur .

Seyhan İlçesi'nde Gölbaşı Köyü içindedir. Yoğun tarım faaliyeti ve sulama arkları sebebiyle oldukça tahrip olmuştur. Yapılan yüzeysel araştırmalarında çok sayıda pişmiş toprak seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına rastlanmıştır⁷²⁸. En üstte Roma ve Bizans Dönemi görülmektedir.

V.1.10. Paşalı Höyük

Seyhan İlçesi'nde Dörtağaç Köyü'ndedir. Doğusunda toprağın yoğun sürümü ve toprak alımından dolayı tabakalanma olmuştur. Bu durum höyüğün çok fazla tahrip olmasına sebep olmuştur. Buna da rağmen Tunç Çağı seramiklerine rastlanmaktadır. Höyükte ayrıca Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen seramikler de görülmektedir⁷²⁹ .

V.1.11. Höyük

Seyhan İlçesi'nde Küçükçıldırım Köyü sınırları içinde bulunmuştur.Tamamen tarım arazisi olarak kullanılmaktadır.Yaklaşık yüksekliği 4m. civarındadır. Yapılan yüzeysel araştırmalarında çok sayıda pişmiş toprak seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına rastlanmıştır⁷³⁰.Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenmektedir.

⁷²⁶ Garstang-Gurney 1959: 61.

⁷²⁷ 16 Mayıs 2013 özel görüşme.

⁷²⁸ Ünal-Girginer 2007 :454; Salman-Kaya 2008: 35

⁷²⁹ Ünal-Girginer 2007: 502;Salman-Kaya 2007: 38.

⁷³⁰ Ünal-Girginer 2007: 459;Salman-Kaya 2007: 39.

V.1.12.Dervişler Höyük

Seyhan İlçesi'nin Dervişler Köyü'nün güneydoğusundadır. Çaputçu Höyük olarak da bilinir⁷³¹. Yaklaşık 10m. yüksekliktedir. Batısında yoğun bir tahribat vardır. Yüzeyinde oldukça bol Roma, Bizans, İslami dönemler seramiklerine rastlanmıştır. Bundan başka toprak lahit parçaları da gözlenmiştir⁷³².

Forlanini, Hitit metinlerinde geçen Adaniya'nın Çaputçu Höyük ile eşitlenebileceğini düşünmektedir⁷³³.

V.1.13.Çiftlik Höyük

Seyhan İlçesi'nin Mürseloğlu Köyü'ndedir. Yaklaşık 6m. yüksekliktedir. Günümüzde höyüğün üstünde köyün mezarlığı bulunmaktadır. Yüzeyde seramik kulp, gövde ve kaide parçaları bulunmuştur⁷³⁴.

V.1.14.Kocahöyük

Yüreğir İlçesi'nin güneyinde Çotlu Köyü Kocahöyük mevkiindedir. Çotlu'nun 1km. güney doğusundadır. Oturum olarak geniş bir alana yayılmıştır. En yüksek yeri 9 m. dir. Höyüğün güneyinde kurutma kanalı mevcuttur. Höyük üzerinde çok sayıda seramik parçalarına rastlanmıştır. Seramikler Bizans Dönemi'nden, Orta Tunç Çağı'na kadar inmektedir⁷³⁵.

V.1.15.Höyük

Yüreğir İlçesi Şeymurad Köyü'nün kuzeyinde yer alır. Tepe noktası 5m.dir. Doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Tarım arazisidir. Yoğun bir şekilde seramik

⁷³¹[http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=820&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=820&html=ages_detail_t.html&layout=web)

⁷³² Ünal-Girginer 2007: 443; Salman-Kaya 2007: 40.

⁷³³ Monte 1992: 18

⁷³⁴ Ünal-Girginer 2007: 438; Salman-Kaya 2007: 42-43.

⁷³⁵ Ünal-Girginer 2007: 473; Salman-Kaya 2008: 62.

kulp, gövde, kaide ve ağızlıklar bulunmuştur ⁷³⁶ . Roma, Bizans ve İslami dönemlere tarihlenir.

V.1.16.Kayarlı Höyüğü

Yüreğir İlçesi Kayarlı Köyü Höyük mevkiindedir. Kayarlı Köyü'nün güneyindedir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanır. Tarım arazisidir. Çok sayıda seramik kalıntılara rastlanmıştır. Portakal bahçesi içindedir ⁷³⁷ . En üstte Roma ve Bizans bulunmaktadır.

V.1.17.Yarımca Höyüğü

Sarıçam İlçesi'nin doğusunda yaklaşık 23m. yüksekliğindedir. Su kaynaklarına sahiptir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanır. Kaya mezarları izlerine ve seramik kalıntılara rastlanmaktadır⁷³⁸ . Esasen, günümüzdeki yol kullanılmaya başlamadan önce, Adana-Kozan arasındaki ana yol üzerinde bulunmaktadır. Antik dönemin en önemli yollarından biri buradan geçmektedir. Adana- Augusta- Yarımca- Tumlu Kalesi- Tılan Höyük- Hamamköy- Alapınar Höyük- Yassıçalı Köyü- Kayhan-Kozan(=Sizu=Sision=Sis) güzergahı buradan geçmekteydi.

V.1.18.Tanrıverdi Höyüğü

Yüreğir İlçesi'nin güneyinde Çağıranlı Köyü'nün kuzeybatısında yer almaktadır. Höyüğün çevresi telle çevrilmiştir. Höyüğün üzerinde Adil İkiz'e ait olduğu söylenen bir çiftlik evi bulunmaktadır. Höyük meyve ağaçlarının içinde kalmıştır. Yüzeysel araştırmalarında Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen çok sayıda pişmiş seramik parçaları bulunmuştur. Höyüğün çevresinde teraslamalar yapılmış ve güneyinde sulama kanalı mevcuttur .

V.1.19.Karaoğlanlı Höyüğü

⁷³⁶ Ünal-Girginer 2007: 459;Salman-Kaya 2008 : 64.

⁷³⁷ Ünal-Girginer 2007: 465; Salman-Kaya 2008 : 65.

Karaoğlanlı çiftlik binasının kuzeyinde otlu Köyü köy yolunun batısında bulunmaktadır. Höyük 10m. yüksekliktedir. Tepede iki kazı çukuru bulunmuştur. Ayrıca 6-7 adet mezar bulunmuştur. Bunlardan başka Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen çok sayıda seramik parçalarına rastlanmıştır.

V.1.20.Buruk Höyük

Sarıçam İlçesi'nin Buruk Beldesi'nde, Buruk mezarlığının güneyinde bulunmaktadır. Doğusunda Sarıçam Deresi, batısında Mehmet Akif Ersoy caddesi vardır. Tepe yüksekliği 10-12 m.dir. Orta Tunç ağına tarihlenen seramik parçaları bulunmuştur. Bu gün dahil kesintisiz iskana sahiptir. Günümüzde iki parça halindedir. Ortasından yol geçmektedir. Büyük parçası Adana'nın en büyük ikinci mezarlığı olan Buruk Mezarlığı'nın arsası içindedir. Bu sebeple büyük oranda koruma altındadır.

V.1.21.İncirlik Höyük

Adana-Gaziantep Karayolunun 20.kilometresinde güney tarafta kalan bir höyüktür. Sarıçam İlçesi'nin İncirlik Köyü'ndedir. Höyük 35 m. yükseklikte ve 60m. apındadır (Resim 18). Yapılan yüzey araştırmalarında öncelikle Roma ve Bizans seramikleri bulunmuştur ancak, Kalkolitik, Geç Tunç, Demir devri ve Hellenistik dönem yapı kalıntılarına da rastlanmıştır⁷³⁹.

V.1.22.Camili Höyük

Yüreğir İlçesi'nin güneydoğusunda, yaklaşık 15m. ykseklike ve 10 dönümlük bir yer kaplayan höyük, günümüzde mezarlık olarak kullanılmaktadır. Höyüğün üstünde kalker taştan üzeri çizgisel bezeli mezar taştarı ve Roma anak çömlek kırıntıları görülmüştür. Mezar taştarı ve hyk defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Höyüğün

⁷³⁸ Ünal-Girginer 2007: 531; Salman-Kaya 2008: 67.

⁷³⁹ Ünal-Girginer 2007: 463; Salman-Kaya 2008:46.

güneyinde tavuk çiftliği binaları bulunmakta, doğu ve güneydoğu tarafında da sazlık ve sulak alanlar yer almaktadır. Höyüğün diğer yönlerinde de tarım yapılmaktadır⁷⁴⁰.

V.1.23.Hocalı Höyüğü

Sarıçam İlçesi, Hocalı Köyü, Camii mevkiindeki höyüktür. Batısında Hocalı köy yolu bulunmaktadır. Yüksekliği yoldan 3m. doğusundaki Deliçay'dan 10m.dir. Yol tarafında tek katlı bir bina bulunmaktadır. Özellikle kuzey yönünde yoğun bir seramikleşme görülmektedir.Yüzey araştırmalarında, pişmiş toprak seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına, antik mimari kalıntılara rastlanmıştır. Hellenistik, Roma ve Bizans dönemleri ne tarihlenmektedir. Höyüğün çevresinde tarım yapılmaktadır⁷⁴¹.

V.1.24.Yerdelen Höyüğü

Yüreğir İlçesi Havutlu Köyü'nün doğusundadır. Hemen bitişiğinde çiftlik evleri bulunmaktadır. Günümüzde köyün mezarlığı höyük üzerindedir. Höyüğün yanından geçen yol yüzünden tahribata uğramıştır. Yüzey araştırmalarında Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen çok sayıda seramik kalıntılara rastlanmıştır⁷⁴².

V.1.25.Topraktepe Höyüğü

Adana İli, İmamoğlu İlçesi, Alaybeyi Köyü'ndedir. Yaklaşık 7-8m. yükseklikte ve 11m. çapındadır. Köy merkezinin yaklaşık 1900m. doğusundadır. Höyüğün tepe noktasında Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen, çok yoğun seramik parçalarına rastlanmıştır. Tunç devrine ait bir seramik parçasına da rastlanmıştır. Kaçak kazılar yüzünden oldukça tahrip edilmiştir. Üzerinde bir adet ağaç mevcuttur⁷⁴³.

V.1.26.Eski Höyük Tepesi

⁷⁴⁰ Ünal-Girginer 2007: 436; Salman-Kaya 2008:48.

⁷⁴¹ Ünal-Girginer 2007: 462; Salman-Kaya 2008:70.

⁷⁴² Ünal-Girginer 2007: 533; Salman-Kaya 2008: 74.

⁷⁴³ Ünal-Girginer 2007: 528; Salman-Kaya 2008: 260.

İmamoğlu İlçesi Alaybeyi Köyü'nün kuzey batısındadır. Hafif engebeli bir yapıya sahiptir. Özellikle kuzeydoğusunda yerleşim kalıntılarına rastlanmıştır. Burada yapılan kaçak kazılarla ortaya çıkarılıp, bırakılmış olan Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen birçok seramik kulp, ağız ve gövde parçaları olduğu gibi, mimari oluşumlar da gözlenmiştir⁷⁴⁴.

V.1.27.Karahöyük

İmamoğlu İlçesi'nin kuzeydoğusunda, Kozan yolu üzerindeki Ufacıkören Köyü'ndedir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan oldukça yayvan bir höyüktür. Höyüğün tepesinde bir elektrik direği ve su pompası bulunmaktadır. Güneyinde açılan sulama kanalıyla buradaki sınırının tespiti zordur. Yüzey araştırmalarında çok sayıda seramik parçalarına rastlandığı gibi, bir de Geç Roma Dönemine tarihlenen sikke bulunmuştur. Halen yapılan tarımsal faaliyetler, Çukurova'daki diğer höyüklerde olduğu gibi, Karahöyükte de bir tehdit unsurudur⁷⁴⁵.

V.1.28. Ayvalı Höyüğü

İmamoğlu'nun doğusundadır. Doğu-batı uzantısında kurulmuş olup, batısı yol ile bölünmüştür ve tarım faaliyetleri ile tamamen düzleştirilmiştir. Esasen çok geniş bir alana yayılmış olmasına rağmen çok tahribata uğramıştır ve önemli bir bölümü yok olmuştur. Höyüğün tam tepesinde günümüz malzemeleri ile yapılmış olan 2 ev ve bağlantı binaları mevcuttur. Batısında ise, tarla açmak için yapılan çalışmalar sırasında bulunan yapı malzemeleri ortaya atılmış durmaktadır. Yüzey araştırmalarında çok sayıda seramik parçaları bulunmuştur. Ayrıca Geç Roma veya Erken Bizans dönemine tarihlenen bir de mozaik zemin tespit edilmiştir⁷⁴⁶.

V.1.29. Tırmıl Höyük (Kozan)

⁷⁴⁴ Ünal-Girginer 2007: 447; Salman-Kaya 2008: 262.

⁷⁴⁵ Ünal-Girginer 2007: 465; Salman-Kaya 2008: 264.

⁷⁴⁶ Salman-Kaya 2008: 270.

Tırmıl Höyük isminde Kozan-Adana Karayolu üzerinde başka bir höyük daha vardır. Aslanlı Köyü sınırları içindedir. Muhtemelen kuzeyden Gez Bel üzerinden, Kilikia'ya inen Asurlu tüccarların veya Doğu Kilikia'nın o zamandaki insanların bu yolu kullanmış oldukları kuvvetli bir görüşür⁷⁴⁷. Yüksekliği 15m.den fazladır, genişliği yaklaşık 200m.dir. Tarım yapılan bir arazidir. Üzerinde bir de bahçe bulunmaktadır. Kuzeyinden ve doğusundan yol geçer. Doğusundaki Kozan-Adana karayolunun genişletilmesi sırasında bir bölümü ortadan kaldırılmıştır (Resim 19)⁷⁴⁸. Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen çok sayıda seramik parçalarına rastlanmaktadır.

V.1.30.Alapınar Höyüğü

Alapınar Köyü, Kozan'ın 10 km.güneyindedir. Höyük, köy merkezinin doğusundadır. Yaklaşık 15m. yüksekliktedir. Üzerinde yoğun bitkileşme; zeytin, incir ve portakal bahçeleri bulunmaktadır (Resim 27). Anavarza'nın yaklaşık 20 km batısındadır. Anavarza'nın görüş alanı içindedir. Höyükte çok sayıda pişmiş toprak seramikler mevcuttur. Kulp, gövde parçaları, terra sigillata seramikler, Antik yapı katmanları tespit edilmiştir . Anavarza'nın su ihtiyacı, höyüğün batısından çıkan su kaynağından, su kemerleri vasıtasıyla taşınarak karşılanmaktaydı (Resim 28).

Köyün güneybatısındaki Bekirce mevkiinde, Roma Dönemi'ne tarihlenen bir hamam kalıntısı, su kemeri ile taşınan suyun birikmesi neticesindeki küçük gölet ve su kemeri kalıntısı bulunmaktadır⁷⁴⁹.

V.1.31. Hamam Höyük

Kozan'ın Yeniköy Köyü'nün güneybatısında ve köy yolunun batısında yer alır.Yüzey araştırmalarında çok sayıda seramik parçalarına rastlanmıştır .Burada Höyüğe adını veren bir hamamın olduğu da bilinmektedir. Ancak günümüzde yoktur.

⁷⁴⁷ Alkım 1959:69, Ener 1990:49.

⁷⁴⁸ Girginer-Erhan 2005-3.

⁷⁴⁹ Girginer -Erhan 2005:93 vd.; Ünal-Girginer 2007:418; Salman-Kaya 2008: 420-422; Sayar 2001:111-127.

Höyüğün batısında Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen çok sayıda seramik parçası mevcuttur ⁷⁵⁰.

V.1.32.Tılan Höyük

Kozan'ın yaklaşık olarak 14 km. güneyinde ve Anavarza'nın 10km. kuzeybatısındaki Hamamköyü'nün 2.5 km. güneyinde ve höyük ile aynı ismi taşıyan mahallenin, 650 m. kuzeybatısında yer almaktadır ⁷⁵¹. Tılan Höyük, 30 m. yüksekliği (tepe rakım: 76 m.) ve 150x300 m. boyutlarıyla orta boy höyükler sınıfına girmektedir. Höyüğün kuzey ve kuzeybatı bölümleri, yamaçlarından görülebildiği üzere kireçtaşında bir anakaya kütleli üzerindedir (Resim 30). Höyüğün kuzey, güney ve doğu eteklerinde pınarlar bulunmaktadır. Güney etekte, su yapısının bir bölümü olabilecek, mimari bloklar ve yapı kalıntıları bulunmaktadır. Yapının duvarları araları harçla doldurulmuş, polygonal taşlar ve tuğla kullanılarak almaşık teknikte örülmüştür. Bu yapı, kullanılan yapı malzemesi ve örgü tekniği olarak Anazarbos'a su getiren su kemerleri ile benzer özellikler taşıdığı için Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olmalıdır ⁷⁵². Anazarbos'a su sağlayan kaynaklardan birisi Hamam köyünde tespit edilmiştir. Bu kaynağın güney doğusunda kayalara oyulmuş bir merdiven ve Roma Geç İmparatorluk Dönemi (M.S. 4. yüzyıl- M.S. 7. yüzyılın sonu) yapı kalıntıları bulunmaktadır ⁷⁵³. (Resim 30).

Tılan Höyük, bölgenin diğer çağdaş yerleşimleri olan Taşlı ve Tırmıl höyükleri ile birlikte Kozan, Feke, Saimbeyli (Badimon, Haçın), Tufanbeyli, Komana (Şar/Comana Cataoniae) ve Kayseri (Caesareia) istikametine giden yol ağı üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca Kozan'ın Çiriş Tepe, Alapınar Höyük, Çukur Köprü Höyük, Tırmıl ve Tepecikören yerleşmeleri gibi, Çukurova'ya inen İmamoğlu ana yol güzergahı üzerinde yer almaktadır ⁷⁵⁴. Höyük için M. V. Seton Williams, Kalkolitik ve Hellenistik Dönem arasında kesintisiz iskan olduğunu düşünmektedir ⁷⁵⁵.

V.1.33.Tezik Tepe

⁷⁵⁰ Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293 ; Salman-Kaya 2008: 426.

⁷⁵¹ Girginer-Oyman/Girginer 2006: 301; Ünal-Girginer 2007: 455; Salman-Kaya 2008: 418-419.

⁷⁵² Girginer-Oyman/Girginer 2006: 301; Ünal-Girginer 2007: 18; Salman-Kaya 2008: 428.

⁷⁵³ Girginer-Oyman/Girginer 2006: 301; Özdemir 2008:18;Salman-Kaya 2008: 428.

⁷⁵⁴ Girginer-Oyman/Girginer 2006: 301.

İlk kez 2004 yılında K. Serdar Girginer tarafından tespit edilmiştir⁷⁵⁶ Kozan ilçe merkezinin batısında ve Anavarza'nın kuzeyindeki Güneri köyünün Tezik Mevkii'nde yer alır⁷⁵⁷. Yerleşim alanı (rakım: 236 m.), Güneri köyünün yaklaşık olarak 500 m. kuzeyinden itibaren başlamaktadır. Alan, aynı zamanda Turgutlu köyünün Kahveli mahallesinin ortalama 350 m. güneyinde yer almaktadır. Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait, küçük ölçekli bir düz alan yerleşimidir. Yerleşim alanının kuzeyindeki sırta in-situ durumda yivsiz sütun tamburları tespit edilmiştir. Sütunların dizilişi, dikdörtgen planlı bir yapıya, muhtemelen tapınak veya heroona işaret etmektedir.. Güneri köyünde ayrıca Tekdam Mevkii'nde Roma İmparatorluk Devri'ne ait nekropol alanında anakayaya oyulmuş mezar odaları bulunmaktadır⁷⁵⁸.

V.1.34.Çukurköprü Höyük

Kozan'ın 15 km. güneydoğusundaki Faydalı köyünün 750 m. batısında, Kozan-Kadirli karayolunun 2 km. güneyindedir. Faydalı köyünün yaklaşık olarak 200 m. kuzeybatısındaki Höyük Mevkii I.'de ve köyün 600-700 m. kuzeybatısındaki Höyük Mevkii II.'de Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntular veren küçük çaplı yerleşimlere rastlanmıştır. Höyüğün 50 m. doğusundan Sumbas Çayı geçmektedir. Hazine arazisindeki höyük, tarımsal faaliyetler nedeniyle neredeyse tamamen düzlenmiştir⁷⁵⁹. Çukur Köprü Höyük, Kozan'ın diğer çağdaş yerleşimleri olan Çiriş Tepe, Alapınar Höyük, Tılan, Tırmıl gibi yerleşmeleriyle birlikte, Çukurova'ya inen Anavarza, Ceyhan ana yol güzergahı çevresinde bulunmaktadır. Höyük son olarak 2004 yılında, K. Serdar Girginer tarafından ziyaret edilmiştir⁷⁶⁰.

K.Serdar Girginer'in 2004 yılında yaptığı yüzey araştırmalarında belirlediği ve literatüre geçirdiği Kozan'ın Ceyhan Havzası'ndaki yerleşmeler; Faydalı Höyük I ve II, Hacıbeyli Kasabası'nın doğusunda yer alan Kanlı Höyük, Aydın Köyü'nün

⁷⁵⁵ Seton Williams 1954: 171; Özdemir 2008:18.

⁷⁵⁶ Girginer-Oyman/Girginer 2006: 301; Salman-Kaya 2008:438,444.

⁷⁵⁷ Sayar 1998: 333-334; Ünal-Girginer 2007: 523.

⁷⁵⁸ Girginer-Oyman/Girginer 2006: 300; Özdemir 2008:18.

⁷⁵⁹ Girginer-Erhan 2005:93vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 300; Ünal-Girginer 2007: 438-439; Özdemir 2008:18.

⁷⁶⁰ Girginer-Erhan 2005:93vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 300; Özdemir 2008:18.

kuzeydoğusundaki Kesme Tepe, Kuyuluk Köyü'nün güneydoğusundaki Höyük ve Hanyeri, Eskikabasakal Köyü'nün güneydoğusundaki Maltepesi, Güneri Köyü'nün kuzeyindeki Yeniköy'ün güneydoğusundaki Hamam Höyük, Kızıllar Köyü'nün kuzeybatısında yer alan Taşlı Hopur Mevkii, Henüzçakırı Köyü'nün kuzeybatısında yer alan Çokum Kuyu Mevkii ve Kırk Su Deresi Vadisi'dir ⁷⁶¹ . Ayrıca daha önceden M.S.eton WilliaM.S. tarafından literatüre geçirilen Höyükler de mevcuttur. Bunlar; Alapınar Köyü'nün merkezindeki Alapınar Höyük, Gaziköy Kasabası'nın Sarıbekirli Mahallesi'nin batısında yer alan ancak günümüzde tamamen yok edilmiş olan Taşlı Höyük'tür⁷⁶² .

V.1.35. Çatalpınar-Akpınar Yerleşmesi

Adana merkez Yüreğir İlçesi'ne bağlı, Çatalpınar-Akpınar karayolunun üzerinde yolun hemen kuzeyinde yer almaktadır. Yolun kenarında sütun tamburları, değirmen taşları asıl yerlerinden sökülüp, tarla açılmıştır. Yüzey araştırmalarında çok sayıda seramik parçaları, pytos kulp parçaları, yapı taşları bulunmuştur ⁷⁶³.

V.1.36.Kürkçüler Höyük

Adana-Gaziantep yolu üzerinde, 25.km.de güneyde yer alır.Sarıçam İlçesi'nin Kürkçüler Köyü'ndedir. Yaklaşık 20 m. yüksekliktedir. Batı yönünde kademeleşme mevcuttur. Eteklerinde sürüme dayalı tarımsal faaliyetler yapılmaktadır . Höyüğün üstünde doğal bitkilenme görülmektedir. Bu durum höyüğün doğal olarak korunmasını sağlamıştır (Resim 31). Höyüğün güneyindeki Ceyhan Nehri, höyüğün su kaynağıdır⁷⁶⁴ Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen çok sayıda seramik parçası mevcuttur.ş

.V.1.37. Sirkeli Höyük

⁷⁶¹ Girginer-Erhan 2005:93vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 300; Ünal-Girginer 2007: 438-439; Özdemir 2008:18; Salman-Kaya 2008:107.

⁷⁶² Seton Williams 1954:170-172; Ünal-Girginer 2007: 471; Salman-Kaya 2008: 59.

⁷⁶³ Ünal-Girginer 2007: 420; Salman-Kaya 2008: 82-84.

⁷⁶⁴ Ünal-Girginer 2007: 452; Salman-Kaya 2008: 58.

Sirkeli Höyük, Adana İli'nin 40 km. doğusunda, Ceyhan İlçesi Sirkeli Köyü'nde, Yılankale'nin hemen karşı kıyısında doğusunda yer alan bir höyüktür (Resim 36). Yılankale ile arasında Ceyhan Nehri bulunmaktadır. Kuzey Suriye'den Kilikia Kapıları (Gülek Boğazı) üzerinden Orta Anadolu'ya uzanan tarihi yol üzerinde bulunan Sirkeli Höyük, bu konumuyla Kilikia'nın en önemli höyüklerinden biridir. Günümüzde höyüğün hemen yanından demiryolu da geçmektedir. Tepe, 400 x 300 metre boyutlarında olup yüksekliği 30 metredir. Ceyhan kıyısında olmakla birlikte yerleşimin nehrin diğer kıyısına da yayılmış olduğu anlaşılmaktadır⁷⁶⁵.(Resim 36).

Hemen yanında bir kaya kütesinin üzerinde Muvattali Kabartması bulunmaktadır. Hitit İmparatoru Muvattali, Mısır Firavunu Ramses ile yaptığı ünlü Kadeş Savaşı'na giderken buraya uğramış ve bu olaydan sonra Hititler tarafından bu yerin kutsallığına inanılmıştır⁷⁶⁶. Muvattali kabartması Anadolu'daki en eski Hitit kabartması olması ile de ayrı bir öneme sahiptir⁷⁶⁷.

Sirkeli Höyük'teki ilk kazılar 1936 yılında J. Garstang tarafından, küçük çaplı bir araştırma niteliğinde gerçekleştirilmiştir ve aslan biçimli bir sütun kaidesi bulunmuştur⁷⁶⁸. Garstang, çalışmalarını beş küçük açmada yürütmüştür. Yeni dönem kazıları ise ana tepenin üst bölümlerinde ve aşağı kent in kuzeydoğusunda kabartmaların bulunduğu kaya kütesinin üst ve arka kesimlerinde, "Alan" adı verilen büyük açmalarda yoğunlaşmıştır⁷⁶⁹. M.V. Seton Williams 1951 yılında yürüttüğü Kilikia yüzey araştırması kapsamında, Sirkeli Höyük'ü de araştırmıştır⁷⁷⁰. 1992 ve 1996 yılları arasında Münih Üniversitesi ve Bavyera Bilimler Akademisi tarafından B. Hrouda⁷⁷¹ ve 1997 yılında Innsbruck Üniversitesi adına H. Ehringhaus başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmüştür⁷⁷². 2006 yılında Eberhard Karls Tübingen ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversiteleri arasındaki işbirliği çerçevesinde kazılara, ön çalışma niteliğindeki kazı sezonu ile tekrar başlanmıştır. 2006 kazılarında, höyüğün kuzey terasında, tabanı yassı taşlarla döşeli, duvarları büyük taşlardan oluşan anıtsal bir yapıya rastlandı. Taban

⁷⁶⁵ Altay 1965: 42; Uygur 2005: 45; Ünal-Girginer 2007:513; Salman-Kaya 2008:147-148.

⁷⁶⁶ Altay 1965: 42; Uygur 2005: 45; Ünal-Girginer 2007:513; Salman-Kaya 2008:147-148.

⁷⁶⁷ Altay 1965: 42-43; Ünal-Girginer 2007:513; Salman-Kaya 2008:147-148.

⁷⁶⁸ Garstang 1937: 52-53.

⁷⁶⁹ Garstang 1937: 52vd.; Garstang 1938:12vd.

⁷⁷⁰ Seton Williams 1954:131.

⁷⁷¹ Hrouda 1997a:91vd.; Hrouda 1997b:291vd.

üzerinde bulunan çanak çömlek bu yapının Geç Tunç Çağı'na ait olduğunu göstermektedir⁷⁷³. 2006 yılından bu yana yürütülen kazı çalışmaları Temmuz- Ağustos 2012 de devam etmiştir. Sirkeli Höyük, Türk-İsviçre ortak projesi olarak Bern ve Çanakkale üniversitelerinden Prof. Dr. Mirko Novak ve Yrd. Doç. Dr. Ekin Kozal başkanlığında bir heyet tarafından kazılmaktadır.

2006-2007 kazı çalışmalarında Geç Tunç çağına, Demir çağına ve Helenistik döneme ait mimari kalıntı ve buluntular ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bir de dokuma alanı bulunmuştur. Kuzeybatı terasta Geç Tunç Çağında taş temelli yapıların inşa edildiği ve bunların Demir Çağında yapılan eklemelerle kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Hellenistik yerleşim ise, önceki dönemlerin mimarîsinden tamamen bağımsız gelişmiştir. Geç Tunç Çağı yapısının, höyüğün sınırındaki konumundan ve mimarî özelliklerinden dolayı, bir savunma sisteminin parçası olabileceği düşünülmektedir⁷⁷⁴. 2006'dan bu yana yapılan kazılar neticesinde Sirkeli Höyük'te, Kalkolitik Dönem'den Hellenistik Dönem'in sonuna kadar kesintisiz iskanın olduğu anlaşılmaktadır⁷⁷⁵

“Yeni dönem kazıları, genel olarak, höyükteki tabakalaşmayı, yerleşimin Doğu Akdeniz'in farklı bölgeleriyle olan kültürel ilişkilerini ve yerleşimin farklı dönemlerdeki karakteri ile şehircilik alanında gösterdiği gelişimleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Hitit Dönemine yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu döneme ait yerleşimin ve yapıların, Muvattali Kabartması ile ilişkisi de ayrıntılı olarak araştırılacaktır”⁷⁷⁶.

V.1.38.Tatarlı Höyük

Tatarlı Höyük, Adana'nın doğusunda bulunan Yukarı Ova (Ceyhan Ovası)'nın en doğusunda, neredeyse Amanosların batı eşiğinde yer almaktadır ; Ceyhan ilçesinin 35 km doğusundaki Mustafabeyli kasabasının 5 km kuzeyindedir. Mezopotamya, Kuzey Suriye yollarının kavşağındadır. Ayrıca İskenderun Körfezi'ne giriş sayılabilecek bir

⁷⁷² Ehringhaus 1995:118-119; Ehringhaus 1999:383vd.

⁷⁷³ Novak vd.2008:300-301.

⁷⁷⁴ Novak vd.2008: 302.

⁷⁷⁵ Novak vd.2008: 298.

⁷⁷⁶ Novak vd. 2008: 298.

mevkidedir. Doğudan Castabala/Hiyeropois'e, batıdan ise Anavarza'ya giden yollar üzerindedir. Jeopolitik açıdan büyük önemi vardır⁷⁷⁷.(Hrt. 7) Tatarlı Höyük, muhtemelen, Roma İmparatorluk Devri'nde, en yakın antik kent olan ve hemen doğusunda yer alan Kastabala/Hiyerepolis'in periferisine; Bizans Devri'nde ise Anazarbos'un arazisine dahildir⁷⁷⁸.

1951 yılında M. V. Seton-Williams'ın höyük üzerinde ve yakın çevresinde gerçekleştirdiği yüzey taramalarında; "Neolitik, Kalkolitik (Tell Halaf), GTÇ, Assur, Hellenistik ve Bizans" dönemlerinin varlığı tespit edilmiştir⁷⁷⁹. 1991 yılında M. H. Sayar, Ceyhan Tatarlı köyünde bir su kaynağı ve çevresindeki yapı kalıntılarından bahsetmiştir⁷⁸⁰

Höyük son olarak 2005 yılında K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiş ve "Kalkolitik, ETÇ, M.Ö. II. binyıl ve Roma-Bizans" dönemlerine ait seramiklerin varlığı belirtilmiştir⁷⁸¹.

2007 yılında başlayan kazıları, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden K.Serdar Girginer yürütmektedir.

Höyükte bulunan ilk yazılı belge "Anadolu Hiyeroğlflı damga mühür baskısıdır"⁷⁸².

Höyüğ'ün yakın çevresinde çok sayıda su kaynağı bulunur. Hatta bu su kaynakları, günümüzde Ceyhan ilçesinin içme suyu ihtiyacı yanında 22 köyün ve 2 beldenin de su ihtiyacını karşılamaktadır. Günümüzde Ceyhan Nehri, Tatarlı'nın yaklaşık 10–12 km kuzeyinden akmaktadır⁷⁸³.

Tatarlı Köyü'nün güney-güneybatısında yer alan antik yerleşme, ortalama 37 m. yüksekliğe sahiptir. Şehir duvarı en az 250 x 360 m. ölçülere sahip olan Höyüğ'ün, Aşağı Şehir ile birlikte boyutlarının çok daha büyük olduğu görülebilir. Aşağı Şehir, günümüzdeki Tatarlı Köyü'nün altına doğru yayılmıştır. Çukurova Üniversitesi

⁷⁷⁷ Ünal-Girginer 2007: 526; Girginer-Oyman Girginer-Akıl 2009: 454.

⁷⁷⁸ Sayar- Siewert 1993:179 vd.

⁷⁷⁹ Seton Williams 1954:128-129, 170

⁷⁸⁰ Sayar- Siewert 1993:179 vd.

⁷⁸¹ Girginer-Oyman/Girginer 2006: 300; Girginer-Özdemir 2007: 231vd.; Özdemir 2008:18;Girginer-Oyman Girginer-Akıl 2009: 460-463.

⁷⁸² *Bu mühür tipi, muhtemelen Kizzuwatna'da Pariyawatri ve I. Sunaşşura'dan sonra tahta geçmiş olan, kral Işputahşu'nun ve devlet antlaşması yaptığı Telipinuş dönemine ait olmalıdır*⁷⁸². Ayrıca höyükte Mezopotamya orijinli silindir mühürlere de rastlanmıştır. Bu mühürlerin varlığı, bölgedeki canlı ticaret hayatının en önemli delilidir. Ünal-Girginer 2007: 526.

Arkeoloji Bölümü tarafından kazılan Tatarlı Höyük'ün üst noktasında çok sayıda mekân açığa çıkarılmıştır⁷⁸⁴. Ele geçen malzemelere dayanarak yapının şimdilik birkaç mimari evreli ve Geç Tunç Çağı'na ait olduğu söylenebilir. Daha sonraki dönemde Demir Çağı'nda yapının kısa süren kullanımdan sonra, Hellenistik Dönemlerde bazı mekânlar doldurulmuş, bazı mekânlar ise çeşitli ebatlarda çöp çukurları açılarak kullanılmıştır. Ortasından geçen atık su sistemi yapının önemli bir özelliğidir⁷⁸⁵. Höyüğ'ün batı açmalarında 2009 ve 2010 yılı çalışmalarında bir sur sistemi açılmaya başlanmıştır. Yine bu sur sisteminin kentin içinde kalan bölümünde taban altında kanalizasyon sistemi tespit edilmiştir⁷⁸⁶. Höyüğün en üst katının, Helenistik sur kalıntısı olduğu, tespit edilmiştir. Hellenistik Dönem kalıntılarının, tarih içinde, bölge halkı tarafından inşaat malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir⁷⁸⁷.

Tatarlı Höyük'te yine her döneme ait çok fazla sayıda ve çeşitli tiplerde tezgâh ağırlıkları bulunmaktadır. Bu da bölgenin şimdilik en azından 2500 yıllık dokuma merkezi olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle bir Helenistik dönem kandili üzerinde Şarap Tanrısı Dionysos'un tasvirinin bulunması önemlidir⁷⁸⁸.

Slovenya Arkeoloji Enstitüsü ve Ç.Ü. Biyoloji Bölümü'yle beraber Tatarlı Höyük ve yakın çevresinin yüz binlerce yıllık ekolojik sisteme yönelik çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde, bölgede arpa, buğday tarımının yapıldığına dair buluntulara ulaşılmıştır. Bunun dışında arkeolojik bitki ve hayvan kalıntılarının incelenmesi de devam etmektedir⁷⁸⁹.

Tatarlı Höyük, Hititlerle çağdaş dönemlerde uzun bir süre bağımsız bir ülke olarak yaşamını devam ettiren, son dönemlerinde Hititlerin hâkimiyetine giren, ancak Hitit dünyası ile hiçbir zaman kültürel bağlarını koparmayan Kizzuwatna'nın en önemli yerleşmelerinden biridir⁷⁹⁰. Tüm bu bölgede, Çukurova yerli insanların dışında, Hurri halkı yaşamaktadır. Tatarlı Höyüğ'ün, Kizzuwatna ülkesinin M.Ö. II. bin yıl yazılı

⁷⁸³ Salman-Kaya 2008:180-181.

⁷⁸⁴ Girginer 2008b:15-17; Girginer-Oyman Girginer-Akıl:2009: 456 vd.

⁷⁸⁵ Girginer-Oyman Girginer-Akıl 2009: 460.

⁷⁸⁶ Girginer-Oyman Girginer-Akıl 2009: 456.

⁷⁸⁷ Girginer 2008b:15; Girginer-Oyman Girginer-Akıl: 2009: 463.

⁷⁸⁸ Girginer 2008b:15; Girginer-Oyman Girginer-Akıl: 2009: 465.

⁷⁸⁹ Girginer 2008b:16; Girginer-Oyman Girginer-Akıl: 2009: 458.

⁷⁹⁰ Girginer 2008b:16-17;Girginer-Oyman Girginer-Akıl 2009: 466.

belgelerinde adı geçen önemli yerleşmelerinden birisi olması gerekmektedir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen çok sayıda buluntuya ulaşılmıştır⁷⁹¹.

Orta Tunç Çağı verileri içinde Suriye kültürüne özgü kutsal törenlerde kullanılan kaplara “aplike” edilen tanrıça heykelcikleri, Geç Hitit dönemine ait ve mutlaka kutsal bir mekânda kullanılan dini tapınma tasvirli taş plaka ve en önemli buluntulardan birisi olan, Antik Yunan dininin baş tanrısı Zeus’un, pişmiş topraktan yapılmış olan büstü, bu bölge için yeni olan bilgiler içinde yer almaktadır⁷⁹² Ayrıca Hellenistik Dönem'e tarihlenen demirden yapılmış balta uçlarına ve hançerlere rastlanmıştır.

Kazı heyetine göre; dört yıllık (2006-2010) kazılar neticesindeki tüm belgeler Tatarlı Höyük’ün, muhtemelen, Hititlerin Kizzuwatna ülkesinde yer alan, önemli kutsal merkezi Lawazantiya ile eşitlenmelidir. Yerleşmenin şehir surları ile geniş bir Aşağı Şehir’in varlığı, eteklerinde ve yakınlarında çok sayıda pınarın olması, Kuzey Suriye’ye açılan yol güzergâhlarında bulunması, başka bir ifadeyle Amanoslar’ın hemen batı eşiğinde yer alması, Orta Tunç Çağı – Geç Tunç Çağı ile Demir Çağı’nda sürekli ve kesintisiz iskânının bulunması ve en son olarak da Hellenistik Dönem'e tarihlenmesi, M.Ö. II. bin yılın ilk çeyreğine ait silindir mühür ile Höyük’ün ilk yazılı belgesi olan Telipunuş dönemine tarihlenen mühürün bulunması, Geç Tunç Çağı’na ait 3 silindir mührün varlığı ve daha birçok belge, Tatarlı Höyük’ün Luhuzatia / Lawazantiya / Lusanda olabileceğini kuvvetle düşündürmektedir⁷⁹³.

Bölge’nin Hellenistik Dönem’deki kentleşmesinin, çömlekçilik gelenekleri ve seramik ekollerinden anlaşıldığı üzere, Kilikia Bölgesi, Antik Dünya’nın genelindeki gelişmelere paralel bir özellik göstermiştir. Özellikle de Erken Hellenistik Evre’de (M.Ö. 300–240/30) bölgenin tamamında, Yakındoğu ve Kıbrıs etkili güçlü bir Hellenistik seramik geleneğinin var olduğu görülür. Bölgeler ve seramik ekolleri arasındaki etkileşimlerin ise dönemin egemen gücü olan, Hellenistik Krallıklar tarafından geliştirilen, kentleşme faaliyetleri sonucunda görülen, uluslararası ticaretin doğal bir neticesi olduğu söylenebilir⁷⁹⁴.

⁷⁹¹ Girginer 2008b:17;Girginer-Oyman Girginer-Akıl 2009: 456vd.

⁷⁹² Ünal-Girginer 2010a: 275 -278;. Girginer 2011:

academia.edu/./Tatarli_Hoyuk_Kazilarinda_Bulunan_Anadolu_Hiyero. /23.07.2013

⁷⁹³ Ünal-Girginer 2010a: 278 vd.; Girginer 2011:

academia.edu/./Tatarli_Hoyuk_Kazilarinda_Bulunan_Anadolu_Hiyero. /23.07.2013

⁷⁹⁴ Özdemir 2008:18; Girginer-Oyman Girginer-Akıl:2009:459vd.; Ünal-Girginer 2010:275-276.

Klasik ve Hellenistik Dönem seramiklerinin ele geçtiği merkezlerin ise, yörenin Tarsos, Anazarbos, Aigaea, Hierapolis/Kastabala, Mopsouestia-Misis gibi büyük kentlerine tarımsal-lojistik destek veren üretimi köy yerleşimleri olduğu düşünülmektedir⁷⁹⁵. Bölgede Hellenizm Dönemi'ne tarihlenen birçok yerleşim tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerin Ceyhan İlçesi'ne göre konumlarını ve son durumlarını şu şekilde inceleyebiliriz:

V.1.39. Hacılar Höyük

Ceyhan kent merkezinin 2.4 km. güney girişinde, Namık Kemal mahallesinde, Ceyhan-Yumurtalık karayolunun 200 m. doğusunda yer almaktadır. Çukurova Üniversitesi Ceyhan Meslek Yüksek Okulu'nun karşısındadır.

Höyük yaklaşık olarak 10 m. yüksekliğinde (tepe rakım: 33 m.) ve 100x150m. ölçülerindedir. Yükselti batıdan doğuya doğru artmaktadır⁷⁹⁶.

Modern şehirleşme tehdidi altındadır (Resim 37). Çevresindeki çok katlı bina inşaatları hızla Höyüğe doğru ilerlemektedir. Höyüğün konisinde çok sayıda yasadışı kazı çukurları, atıl vaziyette mimari yapı elemanı ve 1 adet pres taşı parçası tespit edilmiştir. Höyük Kurtkulağı Vadisi'ne açılan bir konumda Eskiçağ'ın anayol güzergahındadır⁷⁹⁷. 1950'li yıllarda ilk ziyaret edildiği dönemde, tepe kısmı düz olan yayvan bir höyüktür. Ancak tarımsal faaliyetler sonucunda, hızlı bir şekilde tahrip edilerek günümüze sadece küçük bir koni kalmıştır. Bugün hafif eğimli bir yamaç ve kuzeydeki bir terasla ayrılmış yuvarlatılmış bir tepe görünümündedir. Çevresi iskana açılmış parsellenmiştir.

Höyükte daha önceki yıllarda incelemelerde bulunan; H. H. von der Osten⁷⁹⁸, J. Garstang⁷⁹⁹, R. O. Arık⁸⁰⁰, M. V. Seton Williams⁸⁰¹, İ. Özgen ve M. H. Gates⁸⁰², S. R. Steadman⁸⁰³, B. Hrouda⁸⁰⁴ gibi araştırmacılar Hellenistik Dönem seramiklerinin

⁷⁹⁵ Özdemir 2008: 18; Özdemir 2007:28.

⁷⁹⁶ Ünal-Girginer 2007: 454; Özdemir 2008:18.

⁷⁹⁷ Özdemir 2008: 18.

⁷⁹⁸ von der Osten 1930: 43

⁷⁹⁹ Garstang 1937a.; 210-211

⁸⁰⁰ Arık 1944: 364

⁸⁰¹ Seton Williams 1954: 128 vd .

⁸⁰² Özgen - Gates 1993: 387 vd.

⁸⁰³ Steadman 1994: 85 vd

varlığından raporlarında bahsetmemişlerdir. Höyük son olarak 2005 yılında, K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiş, “Kalkolitik, ETC ve M.Ö. II. binyıl ve sonrasında kesintisiz Roma-Bizans dönemleri” dahil, tarihlenen seramikler bulunmuştur⁸⁰⁵.

V.1.40. Yarımhöyük

Ceyhan'ın yaklaşık olarak 18 km. kuzeyindeki Adapınar (Çerkez Karamezar) köyünün 1.7 km. kuzeybatısında, Ceyhan Nehri'nin hemen doğu kıyısında yer almaktadır Höyük yaklaşık olarak 30 m. yükseklikte (tepe rakım: 47 m.) ve 50x100 m. boyutlarındadır⁸⁰⁶

Höyüğün batı yarısı, daha çok kuzeybatı kısmı, nehir sularının aşındırması ve tarımsal faaliyetler sebebiyle yok olmuştur. Höyüğün kuzey kısmında bu tahribatlar yüzünden 30 m.'lik bir kesit oluşmuştur. Yarımhöyük'te, J. Garstang, J. Wachter ve M. V. Seton Williams ile Adana Arkeoloji Müzesi Müdürü A. R. Yalgın tarafından, 1936-38 yılları arasında sondaj kazıları yapılmıştır⁸⁰⁷. Ayrıca höyük ve yakın çevresinde incelemelerde bulunan, H. H. Von der Osten⁸⁰⁸, J. Garstang⁸⁰⁹, A. R. Yalgın⁸¹⁰ gibi araştırmacılar, Hellenistik Dönem seramiklerinin varlığından raporlarında bahsetmemişlerdir. Ancak M. V. Seton Williams⁸¹¹ höyükteki yapılanmanın, “Kalkolitik OTÇ, Hitit, Hellenistik, Roma” dönemlerine ait olduğunu belirtmiştir. Son olarak 2005 yılında K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiş ve “Kalkolitik, M.Ö. II. binyıl” seramiklerinin varlığı bildirilmiştir⁸¹².

V.1.41. Adatepe II (Balağıl Höyüğü)

Ceyhan'ın 13 km. güneydoğusunda kurulmuş olan Değirmendere köyüne bağlı Yörükler mahallesinde yer almaktadır . Geniş konik biçimli tepe yaklaşık 20 m

⁸⁰⁴ Hrouda1998: 427 vd

⁸⁰⁵ Girginer 2007: 174 ; Ünal - Girginer 2007: 313

⁸⁰⁶ Yalgın 1939: 16

⁸⁰⁷ Seton Williams 1954: no. 1

⁸⁰⁸ von der Osten 1930: 44.

⁸⁰⁹ Garstang 1937a: 57.

⁸¹⁰ Yalgın 1939: 17; Girginer 2007: 175.

⁸¹¹ Seton- Williams. 1954: 147

⁸¹² Girginer 2007: 175;Ünal-Girginer 2007:531; Özdemir 2008: 20.

yüksekliktedir (tepe rakım: 56 m.), kenarları teraslanmıştır. Höyük, Adatepe'nin güney uzantısı olan doğal bir anakaya kütlesi üzerinde ve Kurtkulağı yönünden Yumurtalık (Aigeia)'a doğru geçit veren bir bölgenin hinterlandında konumlanmıştır⁸¹³.

Höyüğün kuzey tarafı daha eğimli, dik bir arazi yapısına sahip olup bu yöndeki kayalıkta bazı kaya mekanları ve oda mezarları tespit edilmiştir. 1951 yılında höyükteki ilk incelemelerde bulunan M. V. Seton Williams⁸¹⁴ ise "ETÇ hariç, Kalkolitik-Bizans" dönemleri arasında devamlı yerleşime sahne olduğunu belirtmiştir.

Höyüğü daha sonraki yıllarda inceleyen B. Hrouda⁸¹⁵, Hellenistik Dönem buluntularının varlığından bahsetmemektedir. Son olarak 2005 yılında K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiş ve "M.Ö. II. binyıl, Roma ve Bizans" dönemlerine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir⁸¹⁶.

V.1.42. Bakırlı Çiftlik Höyük/İkizhöyük

Ceyhan'ın 34 km. kuzeydoğusundaki Çataklı köyünün, V.2 km. batısında yer almaktadır. Höyük yaklaşık olarak 10 m. yüksekliğinde olup yan yana iki yükselti koniye sahiptir.

Höyüğün yaklaşık olarak 200 m. kuzeyinden geçen sulama kanalı, Ceyhan Nehri'nin eski dere yatağı ıslah edilerek yapılmıştır. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilmiş ve "Kalkolitik, ETÇ, M.Ö. II. binyıl ve Roma ve Bizans" dönemlerine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir⁸¹⁷.

V.1.43. Mercin-Boz Höyük

Ceyhan'ın 10 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan İncetarla (Mercin) köyünün güneybatısında, Ceyhan Nehri'nin kuzeydoğusunda, D400 karayolu (Ceyhan-Kadirli eski karayolu) üzerinde ve hemen yolun kuzeyinde yer almaktadır⁸¹⁸. Höyük 40-50 m. yüksekliğinde ve 150x200 m. ölçülerinde, üzeri düz bir tepedir. Mercin-Boz Höyük,

⁸¹³ Seton- Williams 1954: 148;Özdemir 2008: 19.

⁸¹⁴ Seton- Williams 1954: 148

⁸¹⁵ Hrouda1998: 427 vd

⁸¹⁶ Girginer 2007: 178; Ünal-Girginer 2007:417; Özdemir 2008:19.

⁸¹⁷ Girginer 2007: 179; Ünal-Girginer 2007:430;Salman-Kaya 2008:163

⁸¹⁸ Girginer 2007:179;Özdemir 2008:21.

Sultantepe, Sirkeli ve Misis, Bahçe (*Pylae Amanicae*) yönüne doğru ilerleyen Eskiçağ'daki yol ağının tam üzerinde konumlanmıştır⁸¹⁹.

Höyüğün kuzey yamacı ve harman yeri olarak kullanılan etekleri, üzerindeki modern çiftlik evince; kuzeydoğu yamaç ve etekleri ise günümüzde devam etmekte olan tarımsal faaliyetler sebebiyle tahrip olmaktadır. 1936 yılında bilim dünyasına tanıtılan bu höyükte, daha önceki yıllarda incelemelerde bulunan J. Garstang'ın araştırmalarında⁸²⁰ ve 1965 yılında Adana Müzesi tarafından yapılan sondaj kazılarında⁸²¹ Hellenistik Dönem'e ait herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Ancak M. V. Seton-WilliaM.S.⁸²² ise "Hitit-Roma dönemleri arasında kesintisiz iskan" önermektedir. Son olarak 2005 yılında K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiş ve "Kalkolitik, ETC, M.Ö. II. binyıl ve geç dönemler"e ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir⁸²³

V.1.44. Hikmet Höyük/Ertekin Bey Höyüğü

Ceyhan'ın 10 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan İncetarla (Mercin) köyünün, yaklaşık olarak 700 m. batısında yer almaktadır. Höyük ortalama 3.5 m.'lik bir yükseltiye sahiptir.

200 m. doğusundan Mercinsu akmakta olup Ceyhan Nehri'nin yatak değiştirdiği alanlara yakın bir konumda bulunmaktadır. Tarımsal faaliyetler sebebiyle tahrip olmaktadır. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilmiş ve "Kalkolitik, Roma ve Bizans" dönemlerine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir⁸²⁴

V.1.45. Yarımhöyük/Ömer Ağa'nın Höyüğü

⁸¹⁹ Girginer 2007:179; Ünal-Girginer 2007:489; Özdemir 2008:21.

⁸²⁰ Garstang 1937b: 55 .

⁸²¹ Altay 1965:7 ; Girginer 2007: 178 : Salman-Kaya 2008:160.

⁸²² Seton Williams 1954: no12 .

⁸²³ Girginer 2007: 179; Salman-Kaya 2008:163.

⁸²⁴ Girginer 2007: 181; Özdemir 2008:22; Ünal-Girginer 2007:492; Salman-Kaya 2008:154.

Ceyhan'ın 10 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan İncetarla (Mercin) köyünün, yaklaşık olarak 2 km. kuzeyinde yer almaktadır . Höyük ortalama 7 m. (rakım: 33 m.) yüksekliğindedir⁸²⁵.

Alanda erken dönemlere tarihlenenlerin yanı sıra, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramikler de bulunmuştur. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilmiş ve “Kalkolitik, ETÇ,OTÇ, Roma ve Bizans” dönemlerine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir ⁸²⁶ .

V.1.46. Mısırlı Çiftliği

Ceyhan'ın 10 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan İncetarla (Mercin) köyünün, yaklaşık olarak 3.8 km. güneydoğusunda yer almaktadır. D400 karayolunun 400 m. kuzeyinde, ortalama 5 m. yüksekliğe (rakım: 34 m.) sahip bir höyüktür⁸²⁷.

Alanda mimari ile ilgili hiçbir buluntuya rastlanmamıştır. Sadece Hellenistik Dönem ve yoğun olarak da Roma Dönemi'ne ait seramiklere rastlanmıştır⁸²⁸. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilmiş ve “yoğun olarak Roma” dönemine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir ⁸²⁹

V.1.47. Yıkık (Kırık) Kilise

Ceyhan'ın 10 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan İncetarla (Mercin) köyünün, yaklaşık olarak 2.9 km. güneybatısında, Malazyazısı Mevkii'nde(rakım: 27 m.) yer almaktadır. Yerleşim alanı, ortasından geçen sulama kanalı ve asfalt yol sebebiyle ve tarımsal faaliyetlerden dolayı yoğun tahribatla karşı karşıyadır⁸³⁰.

Yerleşim alanının çevresinde mevcut bir yapıya rastlanmamakla birlikte, kanaletin çevresinde yoğun kalypter ve stroter parçaları görülmektedir. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilmiştir ⁸³¹ .

⁸²⁵ Girginer 2007: 181; Ünal-Girginer 2007: 531;Özdemir 2008: 22.

⁸²⁶ Girginer 2007: 181; Ünal-Girginer 2007: 492;Özdemir 2008: 22.

⁸²⁷ Girginer 2007: 179; Özdemir 2008:22; Salman-Kaya 2008: 156.

⁸²⁸ Seton Williams 1954: no 35.

⁸²⁹ Girginer 2007:179;Özdemir 2008: 22.

⁸³⁰ Girginer 2007:179;Ünal-Girginer 2007: 533;Özdemir 2008: 23.

⁸³¹ Girginer 2007:179;Özdemir 2008 23; Salman-Kaya 2008: 159.

V.1.48. Pascu Höyüğü/Pasgüden Höyüğü

Ceyhan'ın 22 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan Küçük Elmagölü köyünün, yaklaşık olarak 4.5 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Ayrıca Tatarlı Höyük'nün 6.2 km. güneybatısında ve Ceyhan-Kadirli karayolunun doğusundadır. Ceyhan Nehri'nin günümüzde tamamen kurumuş olan, eski bir yatağının hemen güneyindedir. Tepe kısmı 17 m. genişlikte olan orta boyutta bir höyük olarak, ortalama 11 m. (rakım: 40 m.) yüksekliğindedir. Höyük bölgede yerel adıyla, İkiz Tepe veya Yumru Höyük olarak bilinmektedir⁸³².

Yamaç ve eteklerinde, günümüzde devam etmekte olan tesviye amaçlı tarımsal faaliyetler sebebiyle, hızlı bir şekilde tahrip olmaktadır. Höyüğün hemen güneydoğusunda bulunan ve höyük ile bağlantılı olan geç dönem yerleşiminden yoğun olarak Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntular toplanmıştır. Ayrıca bu alanda, içlerinde 1 adet dibek parçasının da bulunduğu çok sayıdaki bezemeli mimari blok, Geç Antik Çağ (M.S. 235 ve sonrası) yerleşiminin varlığına işaret etmektedir⁸³³.

1951 yılında, höyükteki ilk incelemeleri gerçekleştirmiş olan M. V. Seton-Williams⁸³⁴, “Kalkolitik, ETC, GTC, Hellenistik- Roma ve İslami” dönem seramiklerinin varlığını belgelemiştir. Son olarak 2005 yılında K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiş ve “Kalkolitik, ETC, höyüğün güneydoğusunda ise yoğun Roma ve Bizans” dönemlerine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir⁸³⁵

V.1.49. Kırımoğlu Çiftlik Höyük

Ceyhan'ın 15 km. doğusunda kurulmuş olan Günyazı (Veysiye) köyünün idari sınırları içerisinde ve Köprülü köyüne giden yolun kenarında yer almaktadır Höyük,

⁸³² Girginer 2007:180; Ünal-Girginer 2007: 502; Özdemir 2008: 23.

⁸³³ Girginer 2007:180; Ünal-Girginer 2007: 502; Özdemir 2008: 23.

⁸³⁴ Seton Williams 1954: no 37.

⁸³⁵ Girginer 2007:180; Salman-Kaya 2008:140.

Kırımoğlu Çiftliği'nin 100 m. kuzeyinde ve ortalama 14m. (rakım: 40 m.) yüksekliğindedir⁸³⁶.

Alanda mimari yapılanmalar ile ilgili hiçbir buluntuya rastlanmamıştır. İlk kez 2005 yılında K. Serdar Girginer tarafından tespit edilmiş ve sadece “Roma” dönemine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir. Ancak alandan yoğun olarak Hellenistik Döneme tarihlenen seramikler de görülmüştür⁸³⁷.

V.1.50. Çatalhöyük (İkiztepe)

Ceyhan ilçe merkezinin 3.3 km. doğusunda yer almaktadır. Tarımsal faaliyetler sebebiyle ova seviyesinde (rakım: 22 m.) tamamen düzlenmiştir⁸³⁸.

Höyüğün hemen doğusundan, Ceyhan Nehri'nin kurumuş eski dere yatağının ıslah edilmesiyle oluşturulmuş drenaj kanalı geçmektedir. Çok az sayıda Hellenistik Dönem ve Roma-Bizans dönemlerine ait seramik buluntular ele geçmiştir⁸³⁹. Tatarlı Höyük, Minareli ve Şamşi yerleşimleriyle birlikte Kadirli (Flaviopolis) yönüne giden, Eskiçağ'a ait işlek bir yol güzergahı üzerindedir⁸⁴⁰. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilmiş ve “çok az sayıda geç dönem” seramiklerinin varlığı bildirilmiştir⁸⁴¹

V.1.51.Ökkeş Höyük

Ceyhan'ın 22 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan Altıgöz (Altıgözbekirli) köyünün 990 m. kuzeybatısında, Ökkeş Aybar'ın tarlasında yer almaktadır⁸⁴².

Tamamen düzlenmiş (rakım: 26 m.) olan höyük alanında, çok sayıda kalypter ve stroter parçaları bulunmaktadır. 2005 yılında K. S. Girginer tarafından literatüre

⁸³⁶ Girginer 2007:180; Ünal-Girginer 2007:470; Özdemir 2008: 23.

⁸³⁷ Girginer 2007:181; Ünal-Girginer 2007:501

⁸³⁸ Özdemir 2008: 24.

⁸³⁹ Girginer 2007:181; Ünal-Girginer 2007: 436; Özdemir 2008: 24.

⁸⁴⁰ Ünal-Girginer 2007: 436; Özdemir 2008: 24.

⁸⁴¹ Girginer 2007:180; Ünal-Girginer 2007: 418

⁸⁴² Özdemir 2008: 24; Ünal-Girginer 2007: 501.

kazandırılmış olup⁸⁴³, yerleşim alanından Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntuları tespit edilmiştir.

V.1.52. Karahöpür Höyük

D400 (E5), Ceyhan-Osmaniye karayolunun kenarında bulunan Mustafabeyli Beldesi'nin 1.2 km. batısında yer almaktadır. D400 karayolunun 300 m. kuzeyinde, Karahöpür Mevkii'nde yer alan 1 m. yüksekliğindeki düzlenmiş bir höyüktür⁸⁴⁴.

Höyüğün güneyinden Kandak Deresi akmaktadır. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilmiş ve alandan Klasik ve Hellenistik dönemlere ait seramik buluntuların yanı sıra yoğun olarak da Roma Dönemi seramikleri ve kazıma dekorlu Bizans seramikleri tespit edilmiştir⁸⁴⁵.

V.1.53. (H)Arlavuk Höyük

Ceyhan'ın 14 km. doğusunda kurulmuş olan Azizli köyünün 2.5 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Höyük, D400 karayolunun 550 m. kuzeyinde, İslamoğlu mahallesine giden berkitme yolun hemen batısında bulunmaktadır⁸⁴⁶.

Höyük çiftçilik uğruna tamamen düzlenerek (rakım: 40 m.) yok edilmiştir. İlk kez 2005 yılında K. S. Girginer tarafından tespit edilen⁸⁴⁷ yerleşimden, Hellenistik Dönem, yoğun olarak da Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntular tespit edilmiştir.

V.1.54. Semerci Höyük

Ceyhan'ın 32 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan Birkent Beldesi'ndeki Eskikent (Türkşükrüye) mahallesinin 3 km. güneybatısında yer almaktadır⁸⁴⁸.

⁸⁴³ Girginer 2007:173; Girginer-Özdemir 2007a: 25vd.; Girginer-Özdemir 2007b: 79 vd

⁸⁴⁴ Ünal-Girginer 2007: 465; Özdemir 2008: 24.

⁸⁴⁵ Girginer 2007: 182; Ünal-Girginer 2007: 454

⁸⁴⁶ Girginer 2007:181; Ünal-Girginer 2007: 454; Özdemir 2008: 24.

⁸⁴⁷ Girginer 2007: 182;Ünal-Girginer 2007: 418; Özdemir 2008: 24.

⁸⁴⁸ Girginer 2007:182;Ünal-Girginer 2007: 508; Özdemir 2008: 24.

Epigrafik araştırmalar neticesinde incelenen 2 adet yazıta göre; M.S. 3. yüzyılda Anazarbos'un arazisinin güneydoğu yönündeki, bugünkü Eskikent mahallesine kadar yayıldığı bilinmektedir⁸⁴⁹. 2005 yılında ilk kez K. S. Girginer tarafından tespit edilen höyük, tamamen düzlenmiştir ve yanından sulama kanalı gemektedir⁸⁵⁰. Ceyhan Nehri'ne ve eski yataklarına yakın bir konumdadır. Alandan Hellenistik Dönem, yoğun olarak ise Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntular tespit edilmiştir. Muhtemelen Anazarbos arazisi iindedir⁸⁵¹.

V.1.55. Harputlu Tepesi

Ceyhan'ın 14 km. doğusunda kurulmuş olan Erenler (Papaklı- Abidiye) köyünün 2.1 km. doğusunda yer almaktadır. omdan Deresi'nin batısındaki tepenin kuzey yamacında (rakım 117 m.) yer almaktadır. omdan Deresi'nin oluşturduğu boğaza ayrıca ovaya hakim, vadi konumlu bir yerleřmedir⁸⁵². Bu yerleşimin doğusunda, omdan Dağı Nekropolisi yer almaktadır. Muhtemelen ağdaş görünen her iki alan birbirleriyle bağlantılı olmalıdır. Bu yerleşim alanının hemen karşısındaki omdan Dağı'nın etekleri ise yerleşimin nekropolisidir. 2005 yılında ilk kez K. S. Girginer tarafından tespit edilen yerleşim alanından⁸⁵³ Hellenistik Dönem, yoğun olarak da Roma Dönemi'ne ait nitelikli seramik buluntular tespit edilmiştir.

V.1.56. Yalaközü Höyük/Sarı Höyük

Ceyhan'ın 21 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan Yalak köyünün kuzeydoğusunda yer almaktadır. Köyün güney eteklerinde bulunan höyük, yaklaşık olarak 20 m. (rakım: 40 m.) yüksekliğindedir. Höyüğün kuzey yamacı çok dik, güney ve diğer yamaçları hafif eğimli bir arazi yapısına sahiptir⁸⁵⁴.

⁸⁴⁹ Girginer 2007: 180; nal-Girginer 2007: 455; zdemir 2008: 25.

⁸⁵⁰ Girginer 2007: 183.

⁸⁵¹ Girginer 2007: 183; nal-Girginer 2007: 455; zdemir 2008: 25.

⁸⁵² Girginer 2007: 182; nal-Girginer 2007:454; zdemir 2008: 25.

⁸⁵³ Girginer 2007: 179; Salman-Kaya 2008: 162; zdemir 2008: 25.

⁸⁵⁴ zdemir 2008: 25.

Alandan Hellenistik Dönem, yoğun olarak ise Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntular derlenmiştir. M. V. Seton Williams⁸⁵⁵ tarafından ilk olarak araştırılan höyükte, “ETÇ, Hitit ve Demir Çağı” tespit edilmesine rağmen, Hellenistik Döneme ait seramik gruplarına rastlanmamıştır. Son olarak 2005 yılında K. Serdar. Girginer tarafından ziyaret edilmiş ve “M.Ö. II. binyıl ve Roma ve Bizans” dönemlerine ait seramiklerin varlığı bildirilmiştir⁸⁵⁶.

V.1.57. Boz Höyük I. ve Kuyluklu (Çakmaktepe) Mevkii Yerleşimi

Ceyhan’ın 16 km. doğusunda, Kılıçkaya sırtının kuzey eteğinde kurulmuş olan İmran köyünün 1.77 km. kuzeydoğusunda, Kuzucak köyünün 1.5 km. batısında ve demiryolunun 150 m. güneyinde yer almaktadır . Höyük doğubatu uzanımlı olarak, yaklaşık 30 m. (rakım 54.5 m.) yüksekliğindedir.

Höyüğün 250 m. kuzeyinden, DSİ’nin genişlettiği Karaçay Deresi akmaktadır⁸⁵⁷. M.V. Seton Williams⁸⁵⁸ tarafından ilk olarak araştırılan höyükte, “Kalkolitik-İslamik” dönemler arasında kesintisiz iskanın olduğu söylenmiştir. Son olarak 2005 yılında K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiştir⁸⁵⁹. Boz Höyük I. ve Kuyluklu (Çakmaktepe) Mevkii yerleşim alanlarından elde edilen seramik buluntuları yoğun olarak Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine aittir⁸⁶⁰.

V.1.58. Sel Tepe

Ceyhan’ın 31 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan Ceyhanbekirli (Kayıkçılı) köyünün idari sınırları içerisinde yer almaktadır.

⁸⁵⁵ Seton-Williams M.S. 1954: 173

⁸⁵⁶ Girginer-Oyman/Girginer 2006:293vd.; Girginer 2008: 387.

⁸⁵⁷ Ünal-Girginer 2007: 432; Özdemir 2008: 26.

⁸⁵⁸ Seton Williams 1954:171; Salman-Kaya 2008:164.

⁸⁵⁹ Girginer 2007:173,Girginer-Özdemir 2007a:25vd.;Girginer-Özdemir 2007b:79 vd.

⁸⁶⁰ Ünal-Girginer 2007:464; Girginer 2007:173; Girginer-Özdemir 2007a:25vd.;Girginer-Özdemir 2007b:79 vd .; Girginer 2008:389 vd.

Tepe, tamamen tahrip edilmiştir. 2006 yılında ilk kez K. Serdar. Girginer tarafından tespit edilen⁸⁶¹ yerleşim alanından ele geçen seramik buluntuları, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait olup ayrıca kalypter ve stroter parçaları da tespit edilmiştir⁸⁶².

V.1.59. Doruk Tepe

Ceyhan'ın 21 km. güney-güneybatısındaki Doruk Beldesi'nin Höyük mahallesinde, "mesire yeri veya zeytinli çamlık" olarak adlandırılan alanda bulunmaktadır. Yerleşim doğal bir anakaya kütlesi üzerinde kurulmuş olup yaklaşık olarak (rakım: 102 m.) 40 m.yüksekliğindedir⁸⁶³.

Narlık-Doruk drenaj kanalı höyüğün kuzeybatısından, Doruk Deresi ise höyüğün doğusundan geçmektedir. 2006 yılında ilk kez K. Serdar Girginer tarafından tespit edilen⁸⁶⁴ yerleşim alanından Hellenistik ve Roma dönemlerine ait seramik tespit edilmiştir.

V.1.60. İsalı (Eseli Höyüğü) Köyü

İsalı(Eseli)Köyü, Ceyhan'ın 19 km güneybatısındadır. İsalı Köyü'nün kuzey girişinde, Ceyhan yolu üzerinde bariz bir höyük mevcuttur⁸⁶⁵. En yüksek noktası 64m. olan höyük, tarımsal faaliyetler sebebiyle zarar görmektedir. Üzerinde yoğun bir yerleşimin olduğu seramiklerden anlaşılmaktadır. Muhtemelen Hellenistik ve daha fazla Roma Dönemi seramikleri tespit edilmiştir. Kuzeybatısındaki Yıllankale ve Sirkeli Höyük, höyüğün görüş alanı içindedir. Höyüğün batısında su kaynağı mevcuttur. Günümüzde tarla sahibi tarafından su kaynağının üstü kapatılmıştır (Resim 38).

İsalı Köyü'nde ayrıca Ortaçağ'a tarihlenen bir de kule vardır. Kulenin üst kısımları çökmüştür⁸⁶⁶(Resim 39). Roma Dönemi'ne tarihlenen Kirişli Nekropolü ve

⁸⁶¹ Ünal-Girginer 2007:443; Girginer 2007:173; Girginer-Özdemir 2007a:25vd.;Girginer-Özdemir 2007b:79 vd; Girginer 2008:389 vd.

⁸⁶² Ünal-Girginer 2007:443; Girginer 2007:173.

⁸⁶³ Girginer- Özdemir- Şahin: 2007-5; Özdemir 2008: 25; Salman-Kaya 2008:192

⁸⁶⁴ Girginer- Özdemir- Şahin: 2007-5;Salman-Kaya 2008;192

⁸⁶⁵ Köylülerin "Taştepe" ismini verdikleri höyük 36'.55'.27".70'. Kuzey, 35'.43'.17".23' Doğu koordinatlarındadır.

⁸⁶⁶ Demir - Dinç 2006: 191;Ünal-Girginer 2007: 464.

Koyak Mevki Nekropolü köyün kuzey-güney doğrultusunda tüm batısını kaplamaktadır⁸⁶⁷.

V.1.61. Vayvaylı Köyü

Yüreğir İlçesi'ne bağlı Vayvaylı Köyü, Cebelinur Dağları'nın batısındadır. Antik dönemden bu yana çok önemli bir konumu bulunmaktadır. Köyün güneybatısında, Lokmanhekim ve Ziyaret Dağları'nın kuzeyindeki arkeolojik alan, Kilise mevki olarak bilinmektedir⁸⁶⁸. Höyükleşmiş bir tepenin üzerinde çok sayıda kaya oygu mezarlar tespit edilmiştir. Mezarların çevresinde de çok sayıda gömü seramiği ve toprak lahit mevcuttur⁸⁶⁹.

Köyün Baytar mevkiinde de, çok sayıda kaya oygu mezarlardan oluşan nekropol alanı, sarnıçlar ve yapı kalıntıları bulunmuştur. Mezarlara yine kaya oygu basamaklarla inilmektedir. Bölgede dağınık olarak duran, yapı kalıntıları, seramik parçaları görülmüştür⁸⁷⁰.

V.1.62. Kamışlı Yerleşmesi

Ceyhan'ın 31 km. kuzeydoğusunda kurulmuş olan Ceyhanbekirli (Kayıkçılı) köyünde, Kösreli-Ceyhanbekirli kara yolunun hemen doğusunda yer almaktadır⁸⁷¹.

Tarımsal faaliyetler nedeniyle tamamen (rakım: 11 m.) düzlenmiştir. 2006 yılında ilk kez K. Serdar. Girginer tarafından tespit edilmiştir⁸⁷² Yerleşim alanından ele geçen seramik buluntuları, Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlenir.

V.1.63. Dokuz Kardeşler Yerleşmesi

⁸⁶⁷ Girginer 2008: 389 vd.; Özdemir 2008: 39

⁸⁶⁸ Ünal-Girginer 2007: 530; Salman-Kaya 2008: 106-107.

⁸⁶⁹ Ünal-Girginer 2007: 530; Salman-Kaya 2008: 106-107.

⁸⁷⁰ Ünal 2006: 75; Ünal-Girginer 2007: 530; Salman-Kaya 2008: 106-107.

⁸⁷¹ Ünal-Girginer 2007: 444; Girginer 2007:173; Salman-Kaya 2008 166-167.

⁸⁷² Ünal-Girginer 2007: 444; Girginer 2007:173; Girginer-Özdemir 2007a:25vd.; Girginer-Özdemir 2007b:79 vd; Girginer 2008: 389 vd; Salman-Kaya 2008 166-167

Ceyhan'ın 18 km. güneyinde kurulmuş olan Çevretepe (Nacarlı) köyünde, köy merkezinde yer almaktadır. Yerleşim doğal bir anakaya kütlesi üzerinde kurulmuş olup yaklaşık olarak 20 m. yüksekliğinde ve 50x100 m. ölçülerinde bir yamaç yerleşmesidir⁸⁷³.

Höyük üzerinde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler nedeniyle, hızla yok edilmektedir. 2006 yılında ilk kez K. Serdar. Girginer tarafından tespit edilen⁸⁷⁴ yerleşim alanından ele geçen seramik buluntular, Hellenistik ve Roma dönemlerine aittir.

V.1.64.Topraklı Yerleşmesi

Ceyhan'ın 25 km. güneydoğusunda kurulmuş olan Gündoğan (Hurşidiye) köyünün 1 km. kuzeydoğusundaki kayalık alan üzerinde ve Topraklı Mevkii'nde yer alır⁸⁷⁵.

Alanda, ikisi küçük çaplı olmak üzere 7 adet kaya çanağı ve bunların da 50 m. kuzeydoğusu'nda 1 adet pres taşı bulunmaktadır. Bu bölüm işlik alanı olarak kullanılmış olmalıdır. Alandaki kayaların cepheleri ve üzerleri, mimari yapıların temellerinin oturtulabilmesi için kesilerek, düzlenerek uygun hale getirilmiştir. 2006 yılında ilk kez K. S. Girginer tarafından tespit edilen⁸⁷⁶ yerleşim alanından, Hellenistik ve Roma dönemlerine ait seramikler ile kaba hamurlu pithos parçaları elde edilmiştir.

V.1.65.Kızıldere Köyü

Adana'ya 33 km, Ceyhan ilçesine 18 km uzaklıktadır. Ceyhan'ın güneybatısına düşer. E5 karayoluna 6, Adana - Gaziantep otoyoluna 8 km uzaklıktadır. Misis'in 5km doğusunda ve Sirkeli Höyüğü'nün 4km güneybatısındadır⁸⁷⁷. Kızıldere'de, Misis Dağlarının yamacında tespit edilen, M.S. 5. ve 6. yy.'lara tarihlenen bir yazıt, batıda *Kirkoteis* ve doğuda *Lôandos* arasındaki sınırı gösterir. Olivier Casabonne; *Lôandos*,

⁸⁷³ Girginer 2007:173;Girginer-Özdemir 2007a:25vd.

⁸⁷⁴ Girginer 2007:173;Girginer-Özdemir 2007a:25vd.; Girginer-Özdemir 2007b:79 vd; Girginer 2008: 389 vd.

⁸⁷⁵ Girginer 2007:173; Girginer-Özdemir 2007b:79 vd ;Girginer 2008: 389, vd.

⁸⁷⁶ Girginer 2007:173; Girginer-Özdemir 2007a: 25vd.; Girginer-Özdemir 2007b:79 vd ; Girginer 2008: 389vd.

⁸⁷⁷ Girginer- Özdemir- Şahin: 2007-5; Salman-Kaya 2008;192.

Lawazantiya=Lusanda ile aynı kenttir düşüncesindedir⁸⁷⁸. Bu sebeple de Oliver Casabonne'ye göre, Lawazantiya=?Sirkeli Höyük'tür. Ancak bu kesin değildir. Kızıldere Köyü, Cebelinur Dağı'nın batı yamacındadır.

V.1.66.Berha Yerleşmesi

Ceyhan'ın 19 km. güneybatısındaki İsalı(Eseli) Köyü'nde bulunan Kirişli Nekropolisi'nin 500 m. güneyinde (rakım: 68 m.) yer almaktadır

2006 yılında ilk kez K. S. Girginer tarafından tespit edilmiştir⁸⁷⁹. Bulunan seramikler Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlenir. Tarımsal faaliyetler sebebiyle yerleşme zarar görmektedir⁸⁸⁰.

V.1.67. Ekinyazı Höyük

Ceyhan'ın 23 km. kuzeyinde kurulmuş olan Ekinyazı (Sıddikiye) Köyü'nde yer alır. 2006 yılında ilk kez K. Serdar. Girginer tarafından tespit edilen⁸⁸¹ ve yol tarafından ikiye bölünen höyükten ele geçen seramik buluntuları, Hellenistik ve Roma dönemlerine aittir.

V.1.68. Kırıkköprü Höyük

Ceyhan'ın 15 km. güneyinde kurulmuş olan Yeniköynazımbey köyünün 1.7 km. kuzeydoğusunda yer alır. Höyük yaklaşık olarak 4 m. yüksekliğinde (rakım: 27 m.), 100 m. çapında ve kuzeye doğru eğimlidir⁸⁸².

Höyük yakın zamana kadar üzerinde gelişen tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olmuştur. Höyükten ele geçen seramik buluntular, Hellenistik ve Roma dönemlerine aittir. İlk olarak M. V. Seton Williams⁸⁸³ tarafından araştırılan höyükte sadece Roma Dönemi tespit edilmiştir. Kırıkköprü Mevkii'nde Antik Çağ'a ait bir köprü kalıntısı

⁸⁷⁸ Casabonne 2002: 22; Novak vd.2008:298.

⁸⁷⁹ Ünal-Girginer 2007: 433; Özdemir 2008: 25.

⁸⁸⁰ Ünal-Girginer 2007: 433.

⁸⁸¹ Girginer 2008,389 vd.;Özdemir 2008 : 37

⁸⁸² Ünal-Girginer 2007: 466.

⁸⁸³ Seton Williams 1954: 61.

bulunmaktadır⁸⁸⁴ Höyük son olarak 2006 yılında K. S. Girginer tarafından ziyaret edilmiş ve yerleşimin “Roma-Bizans” dönemlerine ait olduğu- seramikler sayesinde görülmüştür⁸⁸⁵

V.1.69. Domuztepe Höyüğü

Yumurtalık İlçesi'nin Yeşilköy sınırları içinde, köyün yaklaşık 6-7 km.kuzeyinde bulunmaktadır. Höyüğün yüksekliği 20m. çevresi ise 150x100m.dir. Höyük yüksek ve konik biçimlidir. Üzerindeki tarım faaliyetleri sebebiyle, höyüğün yüksekliği ve çapında önemli ölçüde tahribat görülmektedir. İlk yerleşimin M.Ö. IV.binde olduğu düşünülmektedir. M.Ö. III. bin ve Demir Çağları'na tarihlenen buluntular keşfedilmiştir. Üzeri geometrik bezemeli ve çarkta yapılan devetüyü ve kızılkahve tonlu seramikler bulunmuştur. Ayrıca Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen seramiklere de rastlanmıştır⁸⁸⁶.

V.1.70.Kameroğlu Höyük

Zeytinbeli- Yumurtalık yolunun hemen doğusunda bulunmaktadır. Höyük üzerinde tahtadan bir baraka mevcuttur. Höyük kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Orta kısmında kademeleşme olmuştur. Üzeri tarım arazisi olmasından dolayı, höyüğün eteklerinde düzleşme görülmektedir. Buna rağmen kültür katmanları oldukça iyi korunmuştur. Höyüğün hemen batısında Bağırsak Deresi ve 400m. doğusunda da Çeşme Deresi bulunmaktadır. Höyüğün üzerindeki araştırmalar neticesinde, bazalt taşlara ve Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar seramik parçalarına rastlanmıştır⁸⁸⁷.

V.1.71.Kaldırım Höyük

⁸⁸⁴ Sayar - Siewert 1994: 144; Salman-Kaya 2008:190.

⁸⁸⁵ Girginer- Özdemir- Şahin 2007-5; Salman-Kaya 2008:199.

⁸⁸⁶ Ünal-Girginer 2007: 444; Salman-Kaya 2008:526.

⁸⁸⁷ Ünal-Girginer 2007: 464; Salman-Kaya 2008:522.

Kaldırım Köyü'nün merkezindedir. Yaklaşık 18m. yüksekliktedir. Tarım arazisidir. Höyüğün kuzeydoğusu ve güneyi yol ile sınırlanmıştır. Batı yönünde doğal kayaca dayanmıştır. Höyük üzerinde kaçak kazılar yapılmıştır. Bu sebeple ortaya çıkarılan bir duvar mevcuttur. Höyükte yoğun olarak Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen seramik parçalarına rastlanmaktadır⁸⁸⁸.

V.1.72.Yenice Höyük

Ceyhan-Zeytinbeli yolu üzerinde Yenice mevkiindedir. Yüzey araştırmalarında kesme taşlara ve tonozlu yapılara, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen seramiklere rastlanmıştır.⁸⁸⁹

V.1.73.Narlıören Höyüğü

Yumurtalık - Ceyhan yolu üzerinde, Yumurtalık İlçesi'ne bağlı Narlıören Köyü'nün merkezindedir. Höyüğün üzerinde köyün eski okul binası bulunmaktadır. Höyüğün merkezindeki temel kazısı sırasında monoblok bir sütun bulunmuştur. Ayrıca Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen yoğun seramik parçalarına da rastlanmıştır⁸⁹⁰.

V.1.74. Kinet Höyük

İskenderun körfezindeki bir diğer kıyı kenti olan Kinet Höyük' de, 1992 yılından beridir, Marie-Henriette Gates tarafından yapılan, sistematik kazılar sonucunda, büyük bir kent yerleşimi ortaya çıkarılmıştır. Erzin veya İssos Ovası'nda yer alan Kinet Höyük, Amanos Dağları'nın batısı ve doğusu ile Ceyhan Irmağı'nın eski yatağı arasında kalan aluvyonal bir alandır. Erken Tunç Çağı - Ortaçağ arasında kesintisiz iskan gösteren yerleşmede, Geç Neolitik-Erken Kalkolitik buluntularının da olması bölge açısından önemlidir. Kilikia'nın doğusunda bulunan Kinet Höyük, Dörtyol -Hatay ve Çukurova'nın M.Ö. zamanlarına ait en önemli bulguları ortaya koyan, bir

⁸⁸⁸ Ünal-Girginer 2007: 463; Salman-Kaya 2008:520.

⁸⁸⁹ Ünal-Girginer 2007: 532; Salman-Kaya 2008: 534.

höyük ve kazı alanıdır⁸⁹¹. Bu günkü coğrafik konumu Adana- İskenderun karayolu üzerinde, Erzin- Dörtyol sahil şeridinde ve Botaş tesislerinin hemen bitişiğindedir. İssos kenti, kurulduğu zamanlarda Deliçay (Pinaros) kenarında, denize kıyısı olan bir kent iken; bugün denizden beş yüz metre içerde, Deliçay'ın 3 km kuzeyinde kalmıştır. Deliçay bir yandan denizi doldurarak Höyüğün denizden uzaklaşmasını sağlamış, diğer yandan da sürekli güneye doğru kayıp yatak değiştirerek Kinet Höyüğünün bulunduğu yerden İskenderun tarafına doğru 3 km kayarak uzaklaşmıştır⁸⁹². Marie-Henriette Gates: “İssos diğer adıyla Kinet, kesinlikle Fenike, Hitit ve Seleukoslar zamanında liman olarak kullanılmış bir sahil kentidir.” demiştir. Bu kazılar, Kinet Kenti'nin (İssos), Geç Neolitik'ten -M.Ö. 3000, Helenistik dönemin sonuna kadar- M.Ö. I. yüzyılın ortaları, bir liman kenti olarak kullanıldığını göstermektedir Kinet Höyük' den daha iç kesimde yer alan Issos sehrinin, Kinet Höyük yerlesiminin Helenistik çağdaki uzantısı olduğu kabul edilmektedir⁸⁹³. Kentin ve limanın, Ortaçağda özellikle M.S. 12.-14. yüzyıllarda Haçlı limanı olarak, yeniden kullanıldığı görülmektedir.⁸⁹⁴.

⁸⁹⁰ Ünal-Girginer 2007: 497; Salman-Kaya 2008: 533.

⁸⁹¹ Gates 1994:193 vd.; Gates 1999a: 259 vd.; Gates 1999b: 303 vd. ; Gates 2000:119-120; Gates 2001a: 203vd.

⁸⁹² Gates 1994:193 vd. ; Gates 1999a:259vd.; Gates 1999b: 303vd.; Gates 2000:119-120; Gates 2001a:203vd

⁸⁹³ Gates 2000:119-120; Gates 2001a:203vd ; Gates 2003-1.

⁸⁹⁴ Gates 2001a:203vd ; Gates 2003-1; Gates 2004a: 405; Gates 2004b:17;Ünal-Girginer 2007: 470.

V.2. Kentler, Köprüler ve Su Sistemi

Kentlerin oluşumunda en önemli etken ekonomik faaliyetlerdir. Ticaretin gelişmesi ve para kullanımının yaygınlaşmasına bağlı olarak alışverişin yapıldığı alanlar hızla kentleşme sürecine girmişlerdir. Kilikia bölgesinde durum bundan farklı değildir. Kilikia bölgesinin geneli ele alındığında kentlerin çoğu Ovalık Kilikia’da kurulmuştur. Dağlık Kilikia bölümündeki kentlere ise sadece kıyı şeridinde rastlanmaktadır. Zira Ovalık Kilikia, hem verimli topraklara sahiptir hem de önemli ticaret yollarının üzerindedir. Dağlık Kilikia, ticaret ve coğrafya bakımından gelişmeye açık değildir.

Ovalık Kilikia’da tarih içinde, kentler, asayişin bozuk olduğu ve istila tehlikesinin arttığı dönemlerde, genelde yakınlarındaki bir dağa doğru genişleyerek, surlar içinde güvenceye alınmışlardır. Silifke, Anavarza, Kastabala- Hierapolis, Tumlu Kalesi (Kenti), Kozan vs. gibi önemli kentler bu şekildedir. Bundan dolayı, büyük kentlerin yerleşim bölgesindeki kaleleri de bu bölümde incelenmiştir.

Bölgedeki kentler, kentleri birbirine bağlayan köprüler, kentlere su taşıyan su sistemleri, yine en batıdan doğuya doğru ele alınmıştır.

V.2.1. Seleukeia ad Kalykadnos (Silifke)

Göksu Havzası'nı kıyıdan doğuya doğru takip edersek, ilk olarak Seleukeia (Silifke) kenti ile karşılaşırız. Kent merkezindeki kale, görünüm itibariyle Ortaçağ Kalesi olsa da Hellenizm ve Roma Dönemlerinde de önemli bir kale olduğu anlaşılmaktadır⁸⁹⁵.1930 yılında, Gjerstad⁸⁹⁶ tarafından ilk defa ziyaret edilmiş daha sonra, J.Mellaart⁸⁹⁷ ve D.H.French⁸⁹⁸ yüzey araştırması yapmışlardır⁸⁹⁹. Araştırmalarda Orta Kalkolitik Çağa tarihlendirilen kırmızı ve deve tüyü rengi seramikler ele geçirilmiştir. Ayrıca Geç Kalkolitik döneme tarihlenen seramikler de bulunmuştur⁹⁰⁰. Silifke Kalesi, Kalkolitik dönemden itibaren kesintisiz yerleşim merkezidir. Kent, M.Ö. 296 ve M.Ö. 280 yılları arasında Seleukos I Nikhator tarafından kurulmuş ve M.S.

⁸⁹⁵ Altay 1965:25; Ünal-Girginer 2007:480;Çalışkan vd. 2009:192

⁸⁹⁶ Gjerstad 1934:155;Kurt 2006:63.

⁸⁹⁷ Mellaart 1954:184;Mellaart 1958a:315-316;Mellaart 1963:203;Kurt 2006:63.

⁸⁹⁸ French 1965:181;Kurt 2006:63.

⁸⁹⁹ Kurt 2006:63.

⁹⁰⁰ Kurt 2006: 63.

72 yılında Kilikia Roma eyaleti oluşturulmasına kadar bağımsız kalmıştır⁹⁰¹. Kent kurulurken Holmoi (Taşucu) halkı buraya taşınmıştır. Yeni yerleşim yeri denizden 8 km. içeride bir kale tepesi olarak seçilmişti. Bu yerleşim stratejik bir konumdadır. Kalykandos'un verimli deltası, Holmoi'nin (Taşucu) iki limanı ve Korasion (Narlıkuyu) limanları görülebiliyordu. Bu zorunlu göçün nedeninin Akdeniz kıyılarındaki korsan faaliyetleri ve yağmalar olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda Toros Dağları'nda yaşayan kabilelerin yağmacı saldırganlığına karşı da bir üs görevi yapması düşünülmüş olmalıdır⁹⁰².(Hrt 7

Strabon'a göre, Kilikia ve Pamphylia'nın geleneklerinden uzak olan Seleukeia, Yunan geleneklerini ve kültürünü benimsemiştir. Strabon'un hocası Ksernakhos, burada doğmuştur⁹⁰³.

IV. Antiokhos'un ölümünün ardından Seleukos Krallığı'nda bir iç savaş yaşandı ve Kilikia kentleri krallık otoritesinin zayıflamasını fırsat bilerek, özgürlüklerini ilan etmeye başladılar. Böylece M.Ö. II. yüzyılın ortalarından itibaren içlerinde Seleukeia ad Kalykadnos'un da bulunduğu Kilikia kentleri kendi sikkelerini basmaya başladılar⁹⁰⁴.

M.Ö. II. yüzyılın son çeyreğinde artan korsanlık, hiç kuşkusuz bu kenti de etkiledi. Bu dönemde kent, önce Arkhelaos'un ardından da Tarkondimotos'un hâkimiyetine girdi⁹⁰⁵. Pompeius'un bölgedeki korsanları etkisiz hale getirmesinin ardından yeniden bağımsız bir kent oldu. İkinci Triumvirler döneminde Antonius, Dağlık Kilikia'yı Mısır kraliçesi Kleopatra'ya verdi. Ancak Seleukeia, Kleopatra'ya verilen Dağlık Kilikia kentleri arasında değildi. Kente Augustus tarafından "*civitas libera*" ünvanı verildi. Kent en parlak dönemini Roma egemenliğinde yaşadı⁹⁰⁶. Isaurialıların saldırılarının hedefi olmuştur.

Seleukeia Kalykadnos'ta Zeus Hypsostos ve nehir tanrısı Kalykadnos'un kültleri vardır⁹⁰⁷. Ayrıca Silifke'nin birkaç km. kuzeyinde yan yana iki mağaradan birinin içinde, ortada ayakta giyimli şekilde tasvir edilmiş bir Athena kabartması keşfedilmiştir.

⁹⁰¹ Langlois 1861:186; Alishan1899: 334; Kurt 2006: 5.

⁹⁰² Altay 1965: 24; Kurt 2006:130; Ünal-Girginer 2007:511; Aydınoglu 2007:187; Çalışkan vd.2009:188.

⁹⁰³ Strabon XIV.5.5; Durugönül 2004:27vd.

⁹⁰⁴ Jones 1937:200vd ; Durugönül 2004:27vd.; Kurt 2006:130,136; Ünal-Girginer 2007: 511; Aydınoglu 2007:187

⁹⁰⁵ Sayar 1999a: 208; Durugönül 2004: 27; Durukan 2005: 6-7

⁹⁰⁶ Altay 1965: 24; Kurt 2006: 130; Ünal-Girginer 2007: 511; Aydınoglu 2007: 187; Çalışkan vd.2009: 188

⁹⁰⁷ Sayar 1999b: 154.

Bundan dolayı burada bir de Athena Oreia Kültünün varlığını söyleyebiliriz. Ayrıca bu kült mağrasından Silifke ilçe merkezi arasındaki Göksu Vadisi'nin yamaçlarında Seleukeia antik kentine su taşıyan Roma Devri su kemeri kalıntıları da görülmüştür. Bu buluntular antik devirde Orta Dağlık Kilikia'nın en büyük kenti olan Seleukeia'ya suyun büyük bölümünün Toros Dağları'nın Göksu Vadisi'ne bakan yamaçlarda bulunan kaynaklardan taşındığını göstermektedir⁹⁰⁸.

Bizans Hıristiyanlık döneminde dini merkez olarak da öne çıktı. Azize Tekla'nın varlığı dolayısı ile önemli bir hac merkezi oldu. Bu önemi, M.S. 359 yılında Hıristiyan dünyanın "Dinsel Danışma Meclisi" toplantısına ev sahipliği yapmış olmasına ve 4. yüzyılda İsauria bölgesinin önemli bir Hıristiyanlık merkezi haline gelmesine bağlıdır. Kentin en önemli kalıntılarında olan Roma Dönemi'ne tarihlenen Korint Tapınağı (Jüpiter Tapınağı), daha sonra bir kiliseye çevrilmiş ve büyük bir Erken Bizans sarnıcı bulunmuştur⁹⁰⁹.

V.2.2. Korykos (Kız Kalesi/ Cennet-Cehennem Mağraları)

Kent bugünkü Cennet-Cehennem olarak da bilinen iki büyük obruk ile bu doğal çukurların etrafında gelişmiş ve denize kadar yayılmış kentlerden biridir⁹¹⁰. Strabon, Korykos hakkında bilgi verirken ilk olarak kentin yukarısında kalan, esans ve boya olarak da kullanılan safranıyla ünlü Korykos Mağarası'ndan bahsetmiştir. Ona göre bu mağaranın çevresi oldukça yüksek, kayalık yamaçlarla çevriliydi. Safran, mağaranın zemininde yetiştiriliyordu. Ayrıca orada büyük bir kaynak vardı. Önce bir ırmak oluşturan, ardından da denize dökülen bu kaynak suyuna "*Pikron Hidor*" yani "Acı su" deniliyordu⁹¹¹.

Korykos'un M.Ö. 2. yüzyıla dek olan evreleri ile ilgili bilgi yoktur. Ancak Herodotos'a göre kent, Kıbrıslı bir prens olan Korykos (Gorgos) tarafından kurulmuştur⁹¹². Basılan sikkeler kentten, M.Ö. 197 yılında III. Antiokhos tarafından Ptolemaioslar'dan alınmasından bahsetmişlerdir. Bir süre Seleukosların hâkimiyetinde

⁹⁰⁸ Çangırı-Akpınar 1994: 48vd.; Durugönül 1999: 330; Sayar 2003: 64

⁹⁰⁹ Şahin 1991:143; Durugönül 2004: 38; Durukan 2005: 7-8.

⁹¹⁰ Alishan 1899:18; Kurt 2006: 34; Altay 1965: 25; Uygur 2005: 139; Ünal-Girginer 2007: 479; Çalışkan-Aydın. 2009:148.

⁹¹¹ Strabon XIV. 5.5.; Alishan 1899:18.

kalan kent daha sonra yeniden Ptolemaiosların eline geçmiştir. M.Ö. 80 yılında kent, Roma yönetimine alınmıştır. Roma Döneminde önemli bir liman kenti olmuştur. M.Ö.20 de Kappadokia Kralı Arkhealos tarafından alınmıştır. Korykos, M.S. 3. yüzyılda komşu kent Elaiussa-Sebaste'ye bağlı bir Kome(köy) olmuştur⁹¹³. Daha sonra M.S. 260 tarihinde Sasani kralı I. Shapur (241-272) tarafından tahrip edilmiştir⁹¹⁴. Sonraki yüzyıllarda yeniden gelişerek Kilikia'nın önemli kentlerinden biri olmaya devam etmiştir. Korykos'da dokuma sanatlarının oluşturduğu bir birliğin kurulmuş olduğu bilinmektedir⁹¹⁵. Bunun dışında; cam işlemeciliği⁹¹⁶, keçe yapımı⁹¹⁷, dericilik⁹¹⁸, seramik yapımı⁹¹⁹ çok yaygın meslekler haline gelmiştir.

Korykos'un koruyucu tanrısı Hermes'tir ve kentte bir Zeus Tapınağı ve Zeus Korykios kültü vardır. Kentte bulunan iki yazıtta bu kültün izlerine rastlanmış ve bu kültü ait rahiplerin isimleri yer almıştır . Rahipler kentte tanrılar adına yapılar inşa etmişlerdir. Gözcü Tepesi veya Göz Tepe denilen yerde ,bu kültü adanan bir sunak bulunmuştur. Bu kültün dışında Korykos kentinde Hermes Korykios ve Zeus Koloniaios kültleri de tespit edilmiştir⁹²⁰.

V.2.3. Porto Calamie (Narlıkuyu), Poimenios Hamamı ve Üç güzeller Mozaïği

Silifke'nin 20km, Kızkalesi'nin de 5km doğusunda yer alan Narlıkuyu, Hristiyanlık Dönemi'nde Cennet-Cehennem'e gezmeye ve tapınmaya gelenlerin bir deniz kapısı olmuştur. Bölge Ortaçağ'da Porto Calamie olarak bilinir. Hamam, Cennet Obruğu'nun içindeki yeraltı suyunun denize ulaştığı yerdeki, tatlı su kaynağından faydalanılarak, buraya yapılmıştır. Dönemin tüccarlarının, muhteşem bir yıkanma yeri olan hamamdan, günümüze su yalağı ve yıkanma bölümündeki taban mozaïği kalmıştır⁹²¹. M.S.4.yy.da, muhtemeleni Roma İmparatoru Arkadios ile birlikte

⁹¹² Herodotos VII, 90; Kurt 2006: 131; Ünal-Girginer 2007: 479; Aydınöglü 2007: 122.

⁹¹³ Kurt 2006:131;Ünal-Girginer 2007: 479; Aydınöglü 2007: 122.

⁹¹⁴ Altay 1965: 25; Uygur 2005:139; Ünal-Girginer 2007: 479; Çalışkan-Aydın. 2009: 148.

⁹¹⁵ Jones 1937: 206; Durugönül 1999: 329vd.; Durugönül 2004: 33; Durukan 2005: 6-7.

⁹¹⁶ Şahin 2003: 47vd.

⁹¹⁷ Şahin 2003:125.

⁹¹⁸ Şahin 2003: 80vd.

⁹¹⁹ Şahin 2003: 51.

⁹²⁰ Sayar 1999b: 135.

⁹²¹ Ünal-Girginer 2007: 497; Çalışkan vd.2009:199

yönetimde olan Honorios olmalıdır, Paperon Kenti'nin ahalisi tarafından kullanılan Roma Hamamı'nın tabanındaki mozaiklerde, Zeus'un üç güzel kızı; Aglaia, Thalia ve Euphrosine, çıplak olarak, kumru ve keklikler arasında dans ederken tasvir edilmişlerdir. Yarı tanrıça olan üç kızkardeş, güzelliğin, zerafetin ve neşe nin temsilcisidir.

Mozaik tabanın üzerinde bulunan ve M.S. 4.yy.a tarihlenen Eski Hellen Dilindeki yazıtın Türkçe çevirisi şu şekildedir: "*Ey misafir, eğer bu güne kadar saklı kalmış olan bu güzel yıkanma suyunun kaynağını kimin bulduğunu soracak olursan, bil ki o, kralın arkadaşı Poimenios'tur. Kutsal adaları adil bir şekilde yöneten kişidir.*"⁹²²

V.2.4. Elaiussa-Sebaste

Elaiussa (Ayaş), Korykos ile Lamos ırmağı arasında kurulmuştur. Strabon'a göre, Korykos kentinden sonra karaya yakın bir adada kurulan Elaiussa gelir ⁹²³. M.Ö. II. yüzyılda bağımsız bir kent olduğu bilinen Elaiussa'nın önemi, Romalılar'ın Kilikia bölgesine gelmesiyle artmıştır. Korsanlarla mücadelede başarılı olan Pompeius, Kilikia'da yeni kentler kurdu. Bazı kentleri de yerel hanedanların yönetimine bıraktı. Elaiussa da yerel hanedanlara bırakılan Kilikia kentlerinden biridir ⁹²⁴(Harita 7)

M.Ö. 31 yılında yerel hükümdarlardan Tarkondimotos'a verilen Elaiussa, M.Ö. 20'de Korykos kentiyle birlikte Kappadokya kralı I. Arkhelaos'un yönetimine geçti. Arkhelaos, Elaiussa'yı yeniden bir kent olarak kurdu ve adını Augustus'u onurlandırmak için "*Sebaste*" olarak değiştirdi. Sebaste, Augusta'nın "kutsal" anlamına gelen Yunanca karşılığıydı⁹²⁵. Elaiussa, V.Langlois'e göre "zeytinlik" manasına gelmekteydi⁹²⁶.

Elaiussa M.Ö. 12 yılında Arkhelaos'un kraliyet başkenti oldu ve bu süre içinde sikkelerini bastı. Şehir, M.Ö. 1. yüzyılın ilk dönemlerinden itibaren para basmaya başlamış, imparatorluk parasını ise Augustus döneminden itibaren darp etmiştir. Arkhelaos'un ölümünden sonra oğlu ve halefi II. Arkhelaos'a geçen Elaiussa, M.Ö.

⁹²² Ünal-Girginer 2007: 497; Çalışkan vd. 2009: 199

⁹²³ Strabon XII.2.7; XIV.5.6; Durugönül 2004: 34; Durukan 2005:10; Kurt 2006: 4; Ünal-Girginer 2007: 446.

⁹²⁴ Jones 1937: 204-205; Durugönül 2004:34; Durukan 2005: 10.

⁹²⁵ Jones 1937: 204-205; Kurt 2006: 4.

17'de IV. Antiokhos'un egemenliğine dâhil olmuştur. M.S. 72 yılında Roma imparatoru Vespasianus'un Kilikia Eyaleti'ni kurmasıyla bu eyaletin bir parçası olmuş ve Roma imparatorları Antonius Pius ya da Commodus döneminde *civitas libera* statüsünü kazanmıştır⁹²⁷. M.S. 3. yüzyıla kadar önemini koruyan Elaiussa, M.S. 260 yılında aynen Korykos gibi Sasani kralı I.Shapur (241-272) tarafından tahrip edilmiş, bu tarihten itibaren eski önemini yitirmiştir. Ancak varlığını 7. yüzyıla kadar sürdürebilmiştir⁹²⁸.

Athena Oreia, Tykhe, Selene ve Hermes Kerykaion kültlerine⁹²⁹ sahip olan Elaiussa'dan günümüze kalan eserler ise bir nekropol, bir tapınak ve iki su kemeridir.

V.2.5. Eleiussa-Sebaste ve Korykos Su Sistemi

Su sisteminin kaynağı, Lamos Nehri'nin denize döküldüğü yerden 4 km kuzeyde, Kayacı Vadisi'nin içindeki Limonlu Köyü'nün su kaynağından, denizden 100m.lik bir yükseklikte bulunmaktadır⁹³⁰. Akarsuların debilerinin düştüğü noktalarda, suların önüne çekilen setler vasıtasıyla toplanan suyun, akış yönünde akarsuya paralel bir kanalın açılarak suyun yönlendirilmesi işlemine verilen isim olan, "yandan su alma" tekniği ile alınan su,vadinin batı yamacında anakayaya oyulmuş galeriden aktarılmıştır. Toplam uzunluğu 25 km,dir⁹³¹.Roma Dönemi'nde inşa edilmiştir.

Su, Elaiussa-Sebaste'ye gelinceye kadar 6 su kemeri üzerinden taşınmıştır. Birinci su kemeri Limonlu Kasabası'ndaki Sandal Köyü sapağından yaklaşık 500m. kuzeydedir. Kemer iki katlı olarak inşa edilmiş, ilk katta üç,ikinci katta beş adet kemer bulunmaktadır. Su kemerinin batı bölümü yıkılmış, Bizans dönemi'nde yeniden inşa edilmiştir⁹³². İkinci kemer, Tırtar Kasabası yakınında Çanakçı ve Karaahmetli'ye doğru uzanmakta olan vadinin üzerine yapılmıştır. Kemer, su sistemi üzerindeki en geniş vadiyi aşmaktadır ve iki katlı inşa edilmiştir. Su kemerinin toplam uzunluğu 160m.dir.

⁹²⁶ Langlois 1861: 231; Kurt 2006:4.

⁹²⁷ Altay 1965:25-26;Sayar 1999a: 209; Ünal-Girginer 2007:446; Aydınöglü 2007: 98-107; Çalışkan-Aydınvd.2009:142-146, Ürgenç 2014: 247.

⁹²⁸ Kurt 2006:123,127,135;Ünal-Girginer 2007: 446

⁹²⁹ Sayar 1999b: 154; Sayar 2003: 64.

⁹³⁰ Houwink Ten-Cate 1967: 42.

⁹³¹ Özbay 2007: 48; Aydınöglü 2007: 102, 145;Aydın vd. 2009: 145.

⁹³² Özbay 2007: 48; Aydınöglü 2007: 102, 145;Aydın vd. 2009: 145.

Alt kat oniki kemerden oluşmaktadır⁹³³. Üçüncü su kemeri, Tırtar'ın arkasından Kumkuyu'yu katederek sahilden Kanlıdivane (Kanytelleis) 'ye, antik yolu kesecek şekilde inşa edilmiştir. Su sistemi üzerindeki en kısa su kemeridir ve uzunluğu 20 m.dir⁹³⁴. Dördüncü kemer, Kumkuyu'dan Kanlıdivane (Kanytelleis)' ye giden bir yan vadinin batısında bulunmaktadır. Su kemeri tek katlıdır ve vadiyi üç kemerle aşmaktadır⁹³⁵. Beşinci kemer, Yeşilkum yerleşiminin yakınından geçer. Su kemerinin bu bölümü, vadi içinden geçen toprak yoldan dolayı, kısmen tahrip edilmiştir. Su sistemi Elaiussa-Sebaste'ye ulaşmadan önce, Yemişkumu yerleşimi içindeki küçük bir vadiyi aşmaktadır. Bu vadi üzerine inşa edilen altıncı kemerin doğu bölümü bütünüyle tahrip olmuştur. Su kemerinin bulunduğu vadi içinden geçen modern yol, kemer üzerinde tamiri zor tahripler yapmıştır. Su sistemi, altıncı kemeri de aştıktan sonra, kısmen yamaca oyulmuş kısmen de betonla inşa edilmiş kanallar aracılığıyla Elaiussa-Sebaste kent merkezine ulaşmaktadır. Su sistemi, kent tiyatrosunun oturma bölümünün altından geçerek, çatısı sütunlarla desteklenmiş büyük bir sarnıca ulaşmaktadır. Sarnıcın bir yüzüne inşa edilen taş merdivenler, insanların sarnıç içinden rahatlıkla su almalarını sağlamıştır⁹³⁶.

V.2.6. Korasion (Susanoğlu)

Silifke'nin 16 km. doğusunda bulunan Susanoğlu (Atayurdu) Beldesi'nde bulunan önemli bir liman kentidir. Geç Roma Dönemi'nde, İsauria Valisi Flavius Uranius (M.S.367-375) tarafından kurulmuştur. M.S. 4.yy.da liman olarak çok canlı bir hayat yaşamıştır. Bu dönemde kent, Hristiyanlığın piskoposluk merkezlerinden biridir⁹³⁷. Kent tamamen surlarla çevrilidir. Ana girişi batıdaki kapısıdır. Bu kapının üzerindeki bir yazıtta; "Prenslerimiz Valentinian, Valens ve Gratian'ın idaresinde yaşarken, İsauria Eyaleti'nin ünlü yöneticisi Flavius Uranius, bu ıssız yeri kendi düşüncesine uygun bir şekilde, tüm masraflarını kendi karşılayıp kent olarak yaptırdı." ifadesi yer alır. Kentin isimlerinden olan Psoidokorasion ve Kalon Korasion, 7.yy.a

⁹³³ Özbay 2007: 48; Aydınöglü 2007: 102, 145; Aydın vd. 2009: 145.

⁹³⁴ Özbay 2007: 48; Aydınöglü 2007: 102, 145; Aydın vd. 2009: 145.

⁹³⁵ Özbay 2007: 48; Aydınöglü 2007: 102, 145; Aydın vd. 2009: 145.

⁹³⁶ Özbay 2001:148; Ünal-Girginer 2007: 446; Özbay 2007:48; Aydınöglü 2007:102, 145; Aydın vd. 2009:145.

kadar kullanılmıştır. Kentin kuzeydoğusunda bir hamam,iki nekropol alanı, ev kalıntıları ve bir zeytinyağı işliğı bulunmaktadır⁹³⁸.

V.2.7. Karakabaklı

Silifke'nin 14km doğusundaki Karadedeli Köyü'nün 3km kuzeyindedir. Yerleşimdeki kalıntılar, genelde Geç Roma ve Erken Bizans dönemlerine ait olsa da, yerleşimin başlaması Hellenistik Dönem'e kadar iner⁹³⁹.

V.2.8. Pashı

Susanoğlu (Korasion)'nun içinden kuzeye doğru giden yolun 5 km. sonrasında Türkmenoğlu Köyü'ne ve buradan 6km sonrasında Pashı Mahallesi'ne ulaşılır. Burada Roma Dönemi'ne ait evler, sarnıçlar, işlikler, mezar kalıntıları görülür⁹⁴⁰.

V.2.9. Barakçı

Silifke'nin 12 km kuzeydoğusundaki Yenibahçe Vadisi'nin kuzeybatısındadır. Burada Hellenistik Dönem'e tarihlenen poligonal duvar sisteminde üç yapı vardır.Bunlar, Geç Roma Dönemi'nde tamir edilmiş, harç kullanılmıştır.Bu yerleşim, Erken Bizans Dönemi'nin sonuna kadar kullanılmıştır⁹⁴¹.

V.2.10. Dikilitaş

Mersin'in 12km kuzeydoğusunda eski adı Bekirde olan köyün güneyindedir. Dikilitaş'ın yüksekliğı 15 m. genişliğı 4m ve kalınlığı 2m.dir. Portakal bahçelerinin içindedir ve konglomeradan yapılmıştır. Soli-Pompeipolis'den Tarsos'a giden eski Roma

⁹³⁷ Ünal-Girginer 2007: 481.

⁹³⁸ Durugönül 1998: 281-293; Durugönül 2004: 27-51; Durukan 2005: 6-13; Aydınoglu 2007: 182-183; Çalışkan vd. 2009: 211

⁹³⁹ Ünal-Girginer 2007: 468; Çalışkan vd. 2009:187, Ürgenç 2014: 305.

⁹⁴⁰ Ünal-Girginer 2007: 502; Çalışkan vd.2009: 188.

⁹⁴¹ Ünal-Girginer 2007: 431; Çalışkan vd.2009: 197.

yolu üzerinde bulunmaktadır. M.Ö.7.yy.da Yunanlılar'ı yenen Asur Kralı Sanherib'in zafer anıtı olarak yaptırdığı düşünülmektedir⁹⁴².

V.2.11. Mersin Toroslar İlçesi'ndeki Su Yapısı

Başpınar Mevkii'nde yol çalışmaları sırasında bulunan su yapıları, tonozlu özellik taşıyor. Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir⁹⁴³.

V.2.12. Emirler Ören Yeri

Mersin'in 12km kuzeybatısındadır. Orman Bölge Müdürlüğü tarafından Kent-Orman Projesi içinde yapılan çalışmalar sırasında mezar kalıntılarına rastlanmıştır. Mersin Bölge Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazıları esnasında da, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen yerleşimler bulunmuştur. Ayrıca köyün Büyükgelicek Tepesi'nin güneybatısında yer alan Bekdemir mevkiinde de, kaçak kazılar sonucunda, ana kayaya oyulmuş üzüm ezme tekneleri, sıvı toplama tekneleri, bir sarnıç ve Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen seramik kalıntıları ortaya çıkarılmıştır⁹⁴⁴.

V.2.13. Alacaören

Erdemli'den Güzeloluk Yaylası'na giden yolun üzerinde, Alacaören Mevkiinde sağda, büyük monolog taşlardan oluşan büyük bir yapı kalıntısı vardır. Bu yapının yan tarafında, zeytinyağı ezme presi ve çevresinde khamasorion tipi lahitler mevcuttur. Ayrıca bir de sarnıç bulunmaktadır⁹⁴⁵.

V.2.14. Sol(o)i-Pompeipolis

⁹⁴² Durugönül 2004:27-51;Durukan 2005:6-13; Ünal-Girginer 2007:442; Çalışkan vd. 2009:32.

⁹⁴³ Durugönül 1998:281-293; Durugönül 2004:27-51;Durukan 2005:6-13; Çalışkan vd. 2009:40.

⁹⁴⁴ Durugönül 1998: 281-293; Durugönül 2004: 27-51; Durukan 2005: 6-13; Ünal-Girginer 2007: 447; Çalışkan vd. 2009: 50,54.

⁹⁴⁵ Ünal-Girginer 2007: 420; Çalışkan vd. 2009:116.

Sol(o)i Kenti, Mersin'in 11km. güneybatısındaki Mezitli Beldesi'nin 2km güneydoğusunda bulunmuştur. Viranşehir ve Mezitli semtine eşitlenir. Antik kaynaklarda Ovalık Kilikia'nın sınırları içinde en batıdaki kenttir⁹⁴⁶. (Harita 7) Strabon;" *Kilikia Trakheia'nın sınırı .Soli ile Elaiussa arasında uzanan ve aynı adı taşıyan bir kentin de bulunduğu Lamos Nehri'dir..Lamos'tan sonra önemli bir kent olan Soli'ye gelinir. Burası İssos'u da içine alan diğer Kilikia'nın başlangıcıdır*"⁹⁴⁷ diye tanımlar. Yapılan kazılarda M.Ö. 7. yy. kadar uzanan bulgular ele geçmiştir. Tatlı su kaynakları, verimli topraklar, liman, bakır yatakları, bol miktardaki odun rezervinin olması Sol(o)i'nin daha önceleri de yerleşilmişliğini düşündürmektedir ve kazılarda M.Ö. 15. Yüzyıla tarihlenen Kizzuwatna surları izlerine rastlanmıştır⁹⁴⁸. Ayrıca kentin tam ortasında 2m. yüksekliğinde 300m. genişliğinde bir höyük tespit edilmiştir. Burada yapılan araştırmalar, Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi'ne kadar kesintisiz iskan olduğunu gösterir⁹⁴⁹. Yine burada çıkarılan ve Hititler'e ait olduğu düşünülen, pişmiş topraktan damga mühür, bir matara, bulla ve büyük bir tabak vardır. Esasen burası bir Hitit Kenti olabilir. H. Bahar'a göre; "II. Murşili Dönemi'ne tarihlenen Şunaşşura Antlaşması'nın 40. ve 46. satırlarında; "Deniz yönünde Lamiia, majestesine ve Pitura, Şunaşşura'ya aittir. Aruna, majestesi tarafından tahkim edilmeyecek, Pitura'ya doğru araştırılıp ölçülecek ve aralarında bölüşülecek, majestesi Şaliia'yı tahkim edecek" denilmektedir. Buradaki Lamiia, antik dönemdeki Lamos, günümüzdeki Limonlu, Şaliia ise Soli olmalıdır⁹⁵⁰. Zira buradaki "deniz yönünde" ifadesi Soli Höyük'ün, Şaliia olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.⁹⁵¹ Hitit Metinlerinde URU Şa-li-ja-aş, URU Şa-a-li-ja, URU Şa-li-ja olarak geçen Şaliia Kenti, gerçekten de Hatti ile Kizzuwatna arasında bir sınır kentidir. Bundan dolayı araştırmacılar, Şaliia kentini kuzeyde olarak düşünmüşlerdir."⁹⁵² Forrer ve Forsch, Şaliia'nın Tahakir (Tekir) olduğunu söylerken⁹⁵³, Goetze⁹⁵⁴, Cornelius, Garstang-Gurney ise Bozanti (Pozanti) olduğunu

⁹⁴⁶ Herodotos I.72 ; Strabon 1993: XIV.V.1; Kurt 2006: 63.

⁹⁴⁷ Strabon XIV.5. 1.

⁹⁴⁸ Sayar 2001:281; Yağcı 2004: 415; Ünal-Girginer 2007:507; Çalışkan vd.2009:58-60.

⁹⁴⁹ Sayar 2001: 282; Yağcı 2004:416; Ünal-Girginer 2007: 507; Çalışkan vd.2009: 61.

⁹⁵⁰ Bahar 2005: 94.

⁹⁵¹ 16 Mayıs 2013 Hasan Bahar ile özel görüşme.

⁹⁵² 16 Mayıs 2013 Hasan Bahar ile özel görüşme.

⁹⁵³ Forrer 1937:168; Monte-Tischler 1978: 334.

⁹⁵⁴ Goetze 1940: 51-52.

zannetmişlerdir⁹⁵⁵. Ne var ki Pozanti'nın, Hitit metinlerinde "Paduwanda"⁹⁵⁶ şeklinde geçtiği ve II.Sargon dönemine tarihlenen Asur mektuplarında "Pa-tu-an-da"⁹⁵⁷ olarak yazıldığına rastlanır.

Kentin uzunca bir süre limanı ve yakınındaki madenleri nedeniyle önemli pozisyonunu korumayı başardığı anlaşılmaktadır⁹⁵⁸(Resim 17). Kentte M.Ö. 7. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Geç Arkaik Döneme kadar kesintisiz yerleşim söz konusudur. Sol(o)'i'nin kolonizasyon dönemine (M.Ö. 7. ve 6. yüzyıl) tarihlenen bir teras, arkeolojik olarak Sol(o)'i'nin Doğu Grek ve Kıbrıs ile olan yakın ilişkilerinin varlığını göstermektedir ve Atinalı devlet adamı Solon'un, Sol(o)'i'de görev yaptığı döneme (M.Ö. 640-559) tarihlenmektedir⁹⁵⁹. Diogenes Laertios'a göre, Soli adının kökeni, burada bir zamanlar yöneticilik yapmış olan Solon'dan kaynaklanmaktadır.⁹⁶⁰ Kıbrıs'taki Soli Kenti de bu tarihlerde Solon'un tavsiyesi üzerine, Oepe Kenti'nin kralı Phylocyprus tarafından inşa edilmiştir. Kıbrıs'taki Soli'nin de yakınlarında, aynen Anadolu'lu çağdaşı gibi bakır yatakları mevcuttur ve madencilik yapılmaktadır⁹⁶¹.Solon, Kilikia'daki bu kente hem adını verir hem de buraya Atinalıları yerleştirir. Batı dillerine "soloikismos" olarak giren Soli (Grekçe Soloi) ismi veya kelimesi, burada yerleşen Atinalılar'ın dillerindeki yanlış kullanım ile yerel ağızda, bu şekilde söylenir olmuştur. Bu anlamda ününü Solon ile gelen Atinalıların, zamanla dillerini bozarak konuşan halkına borçludur⁹⁶². Soli kelimesi aynı zamanda Latince "güneş" manasına da gelmektedir. Soli adını ilk kullanan Hesiodos'tur. Hesiodos'a göre, Troia'nın düşmesinden sonra Argos'un kurucusu Amphiaraus'un oğlu kahin Amphilokhos, Apollon tarafından Soli'de öldürülmüş ve gömülmüştür⁹⁶³.

Strabon'a göre; Sol(o)i kenti halkının ataları Argoslular, Akalar ve Rodos adasından gelen Lindoslu kolonistlerdir⁹⁶⁴.Esasen ilk yerleşimin Argoslular veya Akalar tarafından oluşturulduğu, Lindosluların da Yunan kolonizasyon döneminde

⁹⁵⁵ Monte-Tischler 1978: 334.

⁹⁵⁶ Goetze 1940:53, Kurt 2007:111.

⁹⁵⁷ Garstang-Gurney 1959: 60; Kurt 2007: 111.

⁹⁵⁸ Yağcı-Kaya 2008: 465 vd.

⁹⁵⁹ Durugönül 2004: 49-51; Durukan 2005: 13 .

⁹⁶⁰ Gözlü 2011: 272.

⁹⁶¹ Gözlü 2011: 272.

⁹⁶² Özbayoğlu 1998;131vd.; Özbayoğlu:1999: c 2, 14vd. ;Özyıldırım 1998:147-148.

⁹⁶³ Durugönül 2004: 49-51; Durukan 2005: 13; Arslan 2001: 3.

⁹⁶⁴ *Strabon XIV.5.8.*; Arslan 2001: 3; Durugönül 2004: 49-51; Durukan 2005:13 ; Kurt 2006: 63.

(M.Ö. 750–550) buraya gelmiş oldukları söylenmektedir. Tarsos ve Mersin'de bulunan Rhodos seramikleri, Sol(o)'i'nin kuruluş tarihinin M.Ö. 7.yy.ın ilk on yılı olduğuna işaret eder. Buluntular, M.Ö. 690 yılında Gela Kenti'ni kuran ve aktif bir kolonici olan Lindoslu Oikist(kült kahraman) Lacios'un, aynı şekilde Sol(o)i Kenti'nin de kurucusu olduğuna dair ipuçları vermektedir ⁹⁶⁵Herodotos ise, kentin ilk olarak Fenikeliler tarafından bir koloni olarak kurulduğunu belirtir ⁹⁶⁶.

M.Ö. 6–4. yy. arasında bölgede Pers hâkimiyeti olması sebebiyle Kilikia'daki kentler bir satraba bağlanmışlardı. Ancak bu bağımlılıkla birlikte kentlerin belli orandaözerk oldukları bastıkları paralardan anlaşılmaktadır. Sol(o)i kenti de bu kentlerden biridir ⁹⁶⁷

İskender, Pers kralı III. Dareios'a karşı verdiği savaş sırasında Sol(o)i kentinden geçmiş, kentte herhangi bir direnişle karşılaşmamış, Asklepios'a kurbanlar sunmuştur. Zira Tarsos'tayken ateşli bir hastalıktan zor kurtulmuştur. Sol(o)i halkını Persler'e fazla sadık bulduğundan burada küçük bir garnizon yerleştirmeyi uygun bulmuştur. Ayrıca kent halkına 200 talanton para cezası vermiştir⁹⁶⁸. Bundan anlaşıldığı üzere Sol(o)'i'nin kendi geliri vardır. Tüm bunlara ek olarak İskender, muhtemelen Pers taraftarlarından oluşan insanlarla bir hükümet kurmuş ve Soloi'de demokratik bir yapılanma meydana getirmeye çalışmıştır. Bu demokratik yapılanmadan önce kentin oligarşi ile idare edildiği anlaşılmaktadır ⁹⁶⁹. M.Ö. 323'te kent Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında çekişmelere sahne olmuştur. Kent, II.Antiochos Teos (M.Ö. 261-240) döneminde Ptolemaioslar'ın eline geçer. M.Ö.197'de ise III.Antiochos tarafından bütün Kilikia sahilleri ile birlikte geri alınır. M.Ö. I. yüzyılın başlarında Seleukosların Kilikia'daki hâkimiyeti zayıflayınca, Sol(o)i, M.Ö. 83 yılında tüm Ovalık Kilikia'yı ele geçiren Armenia kralı Tigranes tarafından tahrip edilmiş ve kent nüfusu kralın yeni başkenti Tigranocerta'ya taşınmıştır⁹⁷⁰. Böylece kent halkı kendini, Kilikia açısından yağmacılık, esir ticareti ve kargaşa dolu korsanlık dönemi içinde bulur.

M.Ö. 67 yılında iyice rahatsızlık duyulmaya başlanan Akdeniz kıyılarındaki korsanlara karşı, Romalı General Pompeius, yetki alanı içindeki Kilikia'nın güvenliği

⁹⁶⁵ Durugönül 2004: 51; Yağcı 2004:416;Durukan 2005:12.

⁹⁶⁶ *Herodotos VII,91.*; Ünal-Girginer 2007: 507;Çalışkan vd.2009: 58-60.

⁹⁶⁷ Jones 1937: 194; Durukan 2005: 12.

⁹⁶⁸ *Arrianos II.5; II.6.*

⁹⁶⁹ *Ksenophon II.5.7*; Jones 1937: 194; Ünal-Girginer 2007: 507; Çalışkan vd.2009: 58-60.

açısından, "Lex Gabina"(Gabinius Yasası)'nın kendine tanıdığı, geniş hakları kullanarak, iyi gemilerden oluşmuş güçlü donanması ile korsanlara karşı savaşmıştır. Korakasion (Alanya) açıklarında korsanlar ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Pompeius, M.Ö.64 yılında Amisos (Samsun)'ta Anadolu eyaletleri için çok geniş bir düzenleme yapmıştır. Bu düzenleme içinde yetki alanındaki Kilikia da bulunmaktadır. Kilikia Eyaleti'nin Dağlık ve Ovalık bölümleri birleştirilmiştir. Pompeius, senato tarafından kendine verilen "İmperium consulare maius" yetkisine dayanarak, başkent Tarsos olmak üzere, Pamphylia bölgesi de dahil, Khalidonia (Kırlangıç Burnu)'dan Issos (Kinet Höyük)'a kadar uzanan tüm sahil bölgesi ile, içerilerde Isaura'yı da kapsayan bir Provincia Cilicia (Kilikia Eyaleti) oluşturmuştur. Bu eyaleti de kontrolünde tutmak maksadıyla, mağlup ettiği korsanları Kilikia'daki eski ve yeni şehirlere yerleştirmeye başlamıştır. Bu şekilde neredeyse insansız olan Doğu Kilikia şehirlerini oturma açmış ve burada güç sahibi olmayı amaçlamıştır. Korsanlarla yapılan mücadelelerde şehirlerin çoğu tahrip olmuştur. Pompeius, korsanların yoksulluktan dolayı korsanlık yaptıklarını anladığından, onları Mallos (Kızıldahta?), Adana, Epiphaneia (Burnaz?) ve Sol(o)i (Viranşehir) gibi şehirlere yerleştirilmiştir⁹⁷¹. Strabon, korsanlardan kalabalık bir nüfusun Sol(o)i'ye yerleştirildiğinden dolayı kentin yeni adının Sol(o)i-Pompeipolis olduğunu yazar⁹⁷².

Pompeius da Sol(o)i'ye özgür kent statüsü vermiştir. Sol(o)i halkı M.Ö. 65 yıllarına denk gelen bu yeniden doğuşu kendi takvimlerinin başlangıcı, yani bir *era* (=milat) olarak kabul etmişlerdir⁹⁷³. Sol(o)i kenti, en parlak zamanını Roma Döneminde yaşamıştır.

Strabon'na göre kentin ünlü şahsiyetleri de vardır. Bunlardan birisi babası Tarsos'lu olan Stoikler'den Khryssippos, diğeri mizah yazarı Philemon ve üçüncüsü Helenistik dünyada geniş yankı uyandıran ve Latince'ye çevirisi yapılan "Phainomena" adlı eserin yazarı Aratos'tur⁹⁷⁴.

⁹⁷⁰ Jones 1937 : 201; Durugönül 1998: 281vd.; Durugönül 2004:51; Durukan 2005: 13

⁹⁷¹ Durugönül 1998: 281-293; Kurt 2011: 431-432.

⁹⁷² Strabon XIV.5.8.

⁹⁷³ Cassius Dio XXXVI.37.

⁹⁷⁴ Strabon XIV,5,8.

Kent, M.S. 525 ve 528 yıllarındaki Büyük Antakya Depremlerinde çok zarar görmüş ve M.S. 7.yy.'daki İslam akınlarına karşı duramamıştır. Bu da kentin sonu olmuştur⁹⁷⁵.

1999'dan bu yana kentin kazılarını yürüten heyetin başkanı Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof.Dr.Remzi Yağcı'dır. Kazılarda, Helenistik döneme ait altın ve gümüş takılar, M.Ö. 1. Yüzyılda yapılmış mermer bir Afrodit Heykeli, M.Ö. 2. Yüzyıla ait, Amazonlarla savaşı gösteren bir kabartma ele geçmiştir. Ayrıca, helenistik döneme ait, agoraya açılan sütunlu caddenin ve agoradaki mermer bir anıtsal çeşmenin de kalıntıları ortaya çıkmıştır. 2003 yılında sütunlu caddede yapılan kazılarda, Dionyzos, Pan ve Panter üçlü heykel grubuna rastlanmıştır. Ayrıca başka heykel grupları içinde; Sağlık Tanrısı Asklepios, kızı Hygieia ve yardımcısı Telesphoros'un tasvirleri ile, İmparator Balbinus'un portre heykelinin yanında Hygieia görüntüsünde Salus'un kompozisyonuna da rastlanmıştır. Bu kompozisyonda, Salus'un hem imparatorun sağlığını koruyan ve hem de bütün Kilikia'nın sağlığını koruyan bir pozisyonda gösterilmek istendiği anlaşılmaktadır⁹⁷⁶. Sol(o)i Antik kenti; Sol(o)i Bazilikası, Sol(o)i Roma Tiyatrosu ve Agora bölümlerini içermektedir⁹⁷⁷. Kentin kuzeye doğru yayılma alanına bakıldığında; Yavca, Tutar, Kuzucubelen ve Karayakuplu köyleri yakınlarında kayalar üzerine çeşitli şahıslara ait arazilerin sınırlarını belirlemek amacıyla yazılmış dört sınır yazıtı bulunmuştur⁹⁷⁸. Bundan başka Kuyuluk Köyü'nün kuzeydoğusunda bir su kanalının kenarında yazıtlı bir mezar bloku bulunup incelenmiş ve M.S. 1. yüzyıl ortalarına tarihlenen bu eser ile Sol(o)i-Pompeipolis nekropollerinin bu bölgeye kadar yayılmakta olduğu belgelenmiştir. Ayrıca Mezitli ile Çiftlikköy arasında yapılan inşaatlar sırasında bulunan ve Mersin Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısıyla ortaya çıkarılan kayalara oyulmuş yeraltı mezar odası, Sol(o)i- Pompeiopolis nekropolünün, Roma İmparatorluk Devrinde ne kadar yaygın ve zengin olduğunu belgelemektedir⁹⁷⁹.

V.2.15. Yumuktepe (Zephyrion=Zephyrium=Mersin)

⁹⁷⁵ *Ksenophon II.5.7* ; Jones 1937: 194; Ünal-Girginer 2007: 507; Çalışkan vd.2009: 58-60; Kaya- Kıyılı 2009: 405.

⁹⁷⁶ Yağcı 2001: 259vd.; Yağcı 2004:415-421; Yağcı 2005: 23vd.; Çalışkan vd.2009: 58-60.

⁹⁷⁷ Durugönül 1999:336; Sayar 2001: 284

⁹⁷⁸ Sayar 2006: 8-9.

Sol(o)i-Pompeipolis ile Mersin-Tarsos arasında henüz yerleri eşitlenememiş veya muhtemel olan, ancak Eskiçağ yazılı kaynaklarında isimleri üzerinde önemle durulan yerleşim merkezleri de bulunmaktadır. Bunlardan Zephyrion (Zephyrium), son yıllarda çıkartılan eserler ve varılan sonuçlar ile neredeyse hiç bir kuşku bırakmaksızın Yumuktepe'ye eşitlenmektedir⁹⁸⁰. Yumuktepe için Anchiale kenti ile eşitlenmesi önerilmiş olsa da, buna imkan görülmemektedir. Anchiale Kenti'nin, muhtemelen Mersin-Kazanlı- Tarsos istikametinde bir yerde olacağı düşünülmektedir⁹⁸¹.

Mersin'in Demirtaş Mahallesi'ndeki Soğuksutepe veya Yumuktepe olarak bilinen höyükte⁹⁸², J. Garstang'ın 1937-1940 yılları arasında gerçekleştirdiği arkeolojik kazılarda, Orta Çağ İslam uygarlıklarından Erken Neolitik Çağ'a kadar inen, kesintisiz yerleşimlere ait çok sayıda katmanlar tespit edildi. II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle çalışmalara ara verildi. Bu arada Yumuktepe arşivinin bulunduğu Liverpool'daki İngiliz Arkeoloji Enstitüsünün Alman bombardımanında isabet almasıyla, tüm Yumuktepe kazı raporları ve buluntular imha olmuştur. Buna rağmen J.Garstang, Chicago Orient Enstitüsü'nde ve bazı kişilerde bulunan Yumuktepe ile ilgili dokümanları toparlayarak, 1947-1948 yıllarında kazı çalışmalarına tekrar devam etmiştir. Uzun bir aradan sonra, 1993 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Veli Sevin başkanlığında, Roma Üniversitesi'nden Isabella Caneva ve çeşitli dallardan oluşan bilim heyeti, kazı çalışmalarını sürdürmektedirler⁹⁸³. Yapılan çalışmalar ile, Yumuktepe'de Erken Neolitik Çağ'dan itibaren, yerleşimin küçük aralıklarla devam ettiğini görmekteyiz⁹⁸⁴.

Mersin'de ilk köy yerleşmesi günümüzden 9000 yıl kadar önce, deniz kıyısında kurulmuştu. Ancak zamanla, Soğuksu çayı denizi doldurmuş, burada oluşan 5-6 km genişliğindeki birikinti ovası üzerinde yeni kent gelişmiştir. İlk köy yerleşmesinin bulunduğu Yumuktepe Höyüğü denizden ve kıyı şeridinden Mezopotamya'ya, güneyde Kıbrıs ve Akdeniz Dünyası'na, kuzeyde de Toroslari aşan geçitler aracılığı ile

⁹⁷⁹ Sayar 2001: 284.

⁹⁸⁰ Sayar 2003: 59vd.; Hild - Hellenkemper 1990: 185 .

⁹⁸¹ Sayar 2003: 59vd.

⁹⁸² Kurt 2006: 54.

⁹⁸³ Garstang 1937: 210-211; Caneva-Köroğlu 2007: 669.

⁹⁸⁴ Garstang 1937: 210-211;Caneva 2001: 567-570.

Anadolu'ya bağlanan yollar üzerinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bundan dolayı höyükte ilk yerleşmeden itibaren hemen hemen kesintisiz denebilecek bir biçimde Orta Çağ'a kadar süren yaklaşık 8000 yıllık iskân süreci yaşanmıştır⁹⁸⁵. Farklı yönlerden gelen kültürel etkilere açık yerleşmelerin höyükte üst üste oluşturduğu yapı katı kalıntıları, bölgenin tarihini, burada gelişen kültürleri ve bölgeler arası kültürel ilişkilerin seyrini öğrenmemize katkı sağlamaktadır. Çağlar boyunca Yumuktepe'de yaşayan insanlar, kendi yerel üretimleri yanında farklı bölgelerden gelen günlük eşyaları da kullanmışlardı. Buradan geçen yolların genellikle ticari ve kültürel ilişkilere açık tutulduğu anlaşılmaktadır. Bu, Yumuktepe'yi adeta "kültürlerin buluşma noktası" yapmıştır⁹⁸⁶. Mersin'deki kültürel gelişim başlangıçta ağırlıklı olarak Doğu Akdeniz ve Mezopotamya'dan gelen etkilerle şekillenmişti. Erken Tunç Çağı'ndan itibaren doğu etkilerine batıda Troya'ya kadar uzayan ilişkiler zinciri eklenmiştir. Arkasından ikinci binyılın ikinci yarısında da Orta Anadolu (Hitit) kültür etkisi öne çıkmıştır. Demir Çağı'nda kültürel etkileşim alanı Kıbrıs, Fenike ve Yunan Yarımadası'na kadar uzanmaktaydı⁹⁸⁷. Yumuktepe, Kalkolitik (XVI. yapı katı), Hitit (VII. yapı katı) ve Bizans (I-II yapı katı) dönemlerinde çevresi surlarla kuşatılmış kale olarak farklı işlev kazanmıştı⁹⁸⁸.

Yumuktepe höyüğü Neolitik Çağ'dan Ortaçağ'a kadar oldukça uzun süre, iskan görmüş ve kısa aralıklarla terk edilmiş bir yerleşmedir. Bu özel durumu nedeniyle yalnızca bölge açısından değil, Doğu Akdeniz, Ege, Anadolu ve Mezopotamya'da olan biteni anlamak bakımından da dikkate değer buluntulara sahiptir⁹⁸⁹.

İlk çalışmalardan sonra höyük kaderine terkedilmişti. 1960 yılı sonrasında yapılan ağaçlandırma ve park çalışmaları sırasında ise üst tabakalara ve topografik yapıya büyük zarar verilmiştir. Höyüğün hemen batısından geçen Soğuksu deresinin 1968 yılında, tektonik hareketlenmeler sonucunda, yaptığı büyük taşkın ise özellikle eteklerdeki prehistorik tabakaları tahrip etmiştir⁹⁹⁰.

Neolitik tabanlardan alınan toprakların su dolu bir kap içine koyularak karıştırılması ve bitki kalıntılarının ayrıştırılması ile belirlenen kömürleşmiş 30 farklı

⁹⁸⁵ Garstang 1937: 210-211.

⁹⁸⁶ Garstang 1939: 238-242; Garstang 1947:1-7; Caneva-Köroğlu 2007: 669.

⁹⁸⁷ Garstang 1947:1-7; Caneva-Köroğlu 2007: 669; Caneva-Köroğlu 2008:151-153.

⁹⁸⁸ Caneva-Köroğlu 2008:151vd.

⁹⁸⁹ Durugönül 1990:329-330; Caneva 1999:105vd.

bitki türü arasında birkaç tarım bitkisi de teşhis edilmiştir. Örneğin tahıllardan buğday ve arpa, baklagillerden mercimek ve bezelye erken tabakalarda bulunurken nohut ancak Kalkolitik Çağ'da bu gruba eklenmiştir. Elde edilen kömürleşmiş çekirdeklerle zeytin, incir ve bademin Neolitik Çağ'dan itibaren Yumuktepe insanların besinleri arasında olduğu, üzümün ise nohut gibi, tarımın daha yaygın ve gelişmiş olduğu Kalkolitik Çağ'da bunlara katıldığı belgelenmiştir⁹⁹¹. 2009 yılında bulunan ve Geç Neolitik Çağa tarihlenen bir mezarda, iskeletin yanında zeytin tanelerine de rastlanmıştır⁹⁹²

Yumuktepe'de Kalkolitik Çağ'da hem mimari ve hem de günlük yaşamda büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Bölgede merkezi bir gücün oluştuğuna işaret edebilecek XVI. yapı katı kalesi (M.Ö. 5000), taş temelli kerpiç duvarları, askeri ve sivil mekanları ile gelişmiş bir savunma anlayışıyla inşa edilmiştir⁹⁹³. Kalkolitik dönem kalesinde metalurjinin de önemli bir meslek halini aldığı ve buradaki mekanların bir bölümünün bakır alet üretimine ayrıldığı anlaşılmaktadır. Yeni kazılar, halkın höyüğün eteklerinde, stadele çıkan yolun çevresindeki basit, ocaklı, dörtgen kerpiç mekanlarda yaşadığını gösteren kalıntıları gün ışığına çıkarmıştır. Bu kalıntılar, Neolitik yerleşmeler içine açılan teraslar üzerindedir⁹⁹⁴.

M.Ö. II. binyılın başlarında Asur ile Orta Anadolu arasında yaşanan yoğun ticaret ilişkisi, az da olsa Mersin-Yumuktepe'yi de etkilemiştir. Orta Anadolu, yazıyla tanışmıştır. Ancak M.Ö. II. binyılın ortalarına doğru, Orta Anadolu'da güçlenen Hitit Devleti, Yumuktepe'ye yeni bir görünüm kazandırmıştır⁹⁹⁵. İlk kazılarda gün ışığına çıkarılan, başkent Boğazköy'deki gibi taş-sandık duvar tekniğinde yapılmış VII. yapı katı kalesi, Hititler için Mersin'in stratejik öneme sahip bir nokta olduğuna işaret etmektedir. Bu bölge Hititler için Kuzey Suriye, Doğu Akdeniz ve Mısır'a açılan kapılardan biriydi. Şimdilik surların kesin inşa tarihi, inşa edenlerin yerli Kizzuwatna beyleri mi, veya Hititli bir yönetici mi olduğu bilinmemektedir. Ancak burada yaşayan insanlarla Orta Anadolu'nun sıkı kültürel ilişkisi olduğunu gösteren önemli bilgilere ulaşılmıştır⁹⁹⁶.

⁹⁹⁰ Caneva.-Köroğlu 2007: 269,669vd.

⁹⁹¹ Caneva 2007: 203vd.

⁹⁹² Durugönül 1990:329-330; Caneva 1999:105.

⁹⁹³ Caneva-Köroğlu 2008:155-157; Caneva-Köroğlu 2009:337vd.

⁹⁹⁴ Caneva-Sevin 2004: 57vd.

⁹⁹⁵ Garstang-Gurney 1959:73;Caneva-Sevin 2004: 57vd;Ünal-Girginer 2007:489.

⁹⁹⁶ Garstang-Gurney 1959:73;Kurt 2006:55; Ünal-Girginer 2007:489.

Demir Çağı tabakaları, bölgenin Batı Dünyası ile özellikle de Ege'nin her iki yakasındaki kent devletleriyle Doğu Akdeniz arasındaki ticari ilişkilerin buraya taşıdığı yeni bir kültürün kanıtlarını verir. Höyükte zirvenin batısında ve Güney Yamaç Açması'nda, kalın Ortaçağ tabakalarının tahrip ettiği III ve IV. yapı katları bu döneme ilişkindir. Ele geçen çanak çömlek arasında Rodos, Kiyklad, Lesbos, Girit, Kıbrıs, Proto-Korint ve Samos kapları bulunmaktadır. Bölgede Tarsos, Kelenderis, Kinethöyük, Karatepe ve Porsuk (Dunna)'ta da benzer örnekler bilinmektedir. Kapların hamurları bunların bir bölümünün yerli üretim olabileceğine işaret etmektedir. Ancak bölgedeki birçok merkezde bulunmaları, yoğun bir ilişki yaşandığını göstermektedir. Bunlar genel olarak M.Ö. 8.yy ile M.Ö. 5. yy arasına tarihlenirler⁹⁹⁷. Torosların kuzeyinde yaygın olan tipik Orta Anadolu Demir Çağ çanak çömlek örneklerinin burada bulunmamış olması, kültürel ilişkilerin daha çok Ege ve Akdeniz Dünyasıyla ve deniz yoluyla sağlandığını düşündürmektedir⁹⁹⁸.

Yeni çalışmaların en ilginç sonuçlarından biri, Yumuktepe'deki iskanın sonunu getiren olay Soğuksu çayının yatağındaki değişim olmuştur. Soğuksu Çayı'nın önceleri höyüğün birkaç yüz metre doğusundan aktığı, ancak Çukurova bölgesindeki tektonik hareketler(depremler) sonucu yatağını değiştirerek höyüğün batısına geçtiği anlaşılmıştır. Şimdiki dere yatağının seviyesine kadar alçak seviyelerde bulunan Bizans dönemi teras yerleşmeleri bu değişimin, höyükteki en son yerleşim süreci sonrasında olabileceğini göstermektedir⁹⁹⁹.

Yumuktepe her dönemde dışa açıktır, doğuda Mezopotamya, Suriye ve Filistin bölgeleri, güneyde Akdeniz dünyası, kuzeyde de Anadolu ile yakın ilişki kurduğunu görülmektedir. Hellenistik ve Roma Dönemi şimdilik, Mersin-Yumuktepe'de, bazı çanak çömlek tipleri dışında mimari olarak ispatlanamamıştır¹⁰⁰⁰. Bu süreçte denizden uzak kaldığı anlaşılan Yumuktepe'de, küçük çaplı bir yerleşmenin varlığı kabul edilse bile, esas büyük yerleşmelerin, daha güneyde kıyıda kurulduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁰¹.

⁹⁹⁷ Zoroğlu-Arslan: 1999, 458; Durugönül- Durukan- Aydınoglu 2002: 206; Yağcı 2003:516; Özdemir 2007:37; Körsulu 2007:43vd.; Kurt 2009a:333.

⁹⁹⁸ Özdemir 2007:37; Körsulu 2007:43vd.; Ünal-Girginer 2007:208.

⁹⁹⁹ Erdem, - Lahn 2001: 39; Kaya-Kıyılı 2009: 406-409.

¹⁰⁰⁰ Özdemir 2007: 38; Ünal-Girginer 2007:208

¹⁰⁰¹ Strabon XIV.5.5; Özdemir 2007:38; Ünal-Girginer 2007:208

Antik Çağ coğrafyacısı Strabon, Zephyrion'dan Soloi ve Mallos arasındaki bir kent olarak söz etmiştir¹⁰⁰². M.S. 260'da Zephyrion, Kral Shapur'un tahribine uğramıştır¹⁰⁰³. Antik Çağ tarihçilerinden Hiorekles, burasını M.S.5.yüzyılda, Tarsos'a bağlı Kilikia'nın şehirleri arasında saymıştır. Zephyrion Kenti'ne ait bilgiler çok azdır. Eski Halkevi binası (Günümüzdeki Kültür Merkezi) civarında yapılan temel kazılarında ve Çavuşlu Mahallesi'nde elde edilen bazı buluntular, eski Vilayet Konağının (Günümüzde Sağlık Müdürlüğü) yapımı sırasında ortaya çıkan horasan duvarlar, mermerden yapılmış sütun ve sütun başlıkları, Mersin Müzesi'nde bulunan mermer Aslan başı ile devşirilmiş bazı mimari yapı elemanları, antik Zephyrion'a ait arkeolojik kalıntıları oluşturmaktadır¹⁰⁰⁴. M.Ö. 696 tarihinde, Asurlar'a karşı çıkan bölge isyanında adı geçen kentlerden biri olan "İngirra"nın; O.Casabonne tarafından Yumuktepe olduğu düşüncesi mevcuttur¹⁰⁰⁵. Bunun yanısıra, Forrer¹⁰⁰⁶, Alkım¹⁰⁰⁷, Desideri-Jessink¹⁰⁰⁸ ve Forlanini¹⁰⁰⁹ gibi isimler de "İngirra"nın Sol(o)i-Pompeipolis olduğunu öne sürmüşlerdir. Ayrıca "İngirra"nın, Mersin'in 3km. doğusundaki Anchiale olabileceği görüşleri de bulunmaktadır¹⁰¹⁰

M.Ö. 333' de Büyük İskender'in İssos' ta Persler'i yenilgiye uğratmasından sonra Kilikia, Makedonya İmparatorluğunun sınırları içerisine girmiştir. İskender' in ölümünden sonra yöre, komutanlarından Seleukos Nichator' un eline geçmiş ve Mersin yöresi Seleukoslar krallığının bir parçası olmuştur¹⁰¹¹.

Seleukos kralı III. Antiochos döneminde Kilikia, sanat ve kentleşmede yüksek bir düzeye ulaşmıştır. M.Ö. 190 yılında Manisa yakınlarında Romalılara karşı yapılan Magnesia Savaşı'nda yenilen Seleukosların toprakları Romalıların eline geçmiştir. Bu arada Mersin yöresi bölgedeki otorite boşluğundan yararlanan korsanların ve dağlık kesimlerde yaşayan İsaerialıların sürekli akınlarına uğramıştır¹⁰¹².

¹⁰⁰² Strabon XIV.5.5; Altay 1965:33; Sayar 1999a: 193-216.

¹⁰⁰³ Sayar 1998: 331vd.; Durugönül 2004:27vd; Durukan 2005: 8.

¹⁰⁰⁴ Durugönül 1999:331; Kurt 2009a: 117.

¹⁰⁰⁵ Borgia-Casabone-Egetmeyer 2002:190; Kurt 2007:121; Kurt 2009a: 333.

¹⁰⁰⁶ Forrer 1920:79;Kurt 2007:121;Kurt 2009a: 333.

¹⁰⁰⁷ Alkım 1960: 368; Kurt 2007:121; Kurt 2009a: 333.

¹⁰⁰⁸ Desideri-Jessink 1990:126; Kurt 2007:121; Kurt 2009a: 333.

¹⁰⁰⁹ Forlanini 2001: 563; Kurt 2007:121;Kurt 2009a:333.

¹⁰¹⁰ Kurt 2007:121;Kurt 2009a:333.

¹⁰¹¹ Durugönül 1999:331;Çalışkan vd.2009:36-37.

¹⁰¹² Durugönül 1999:331; Ünal-Girginer 2007:226,489; Aydınoglu 2007:82; Çalışkan vd.2009:36-37.

M.Ö. 67' de Romalı komutan Pompeius buralara gelerek korsan faaliyetlerine son vermiş, İsaüralıların akınları ise, aralıklarla M.S. 491 yılında Bizanslılar tarafından kesin yenilgiye uğratılmalarına kadar sürmüştür¹⁰¹³.

Romalılar döneminde, ünlü hatip Cicero, Prokonsül sıfatıyla Kilikia' ya vali olarak atanmıştır¹⁰¹⁴. Julius Caesar Tarsos' a gelmiş ve M.Ö.58 yılında Kıbrıs' ı Kilikia bölgesine bağlamıştır. J. Caesar' dan sonra, doğu bölgesinin yönetimini üstlenen Marcus Antonius, Mısır Kraliçesi Kleopatra'yı Tarsos'a davet etmiştir.Doğu ittifakı bu bölgede kurulmuştur¹⁰¹⁵

Zephyrion Roma Döneminde çok büyük bir kent değildir. Daha sonraları ise, sürekli iskân edilmiştir. Adana, Aegeai (Yumurtalık), Mopsuestia (Misis), Hieropolis-Kastabala (Osmaniye civarı), Epiphaneia, Elaiussa (Ayaş), Korykos (Kızkalesi) gibi Kilikia şehirlerinde olduğu gibi Zephyrion'da da ilk sikkeler, M.Ö. 175'te Seleukos kralı IV. Antiokhos döneminde, sınır bölgesi haline gelen Kilikia şehirlerine daha fazla imtiyazlar tanıma ve yerel ihtiyacı karşılamak amacıyla basılmaya başlanmıştır.¹⁰¹⁶ M.Ö. 164'te IV. Antiokhos'un ölümünden sonra Kilikia şehirlerinin büyük bir bölümü otonom veya yarı otonom olarak sikke basmaya devam etmişlerdir. Bu dönemde Zephyrion kentinde yoğun bir şekilde sikke basıldığını görüyoruz¹⁰¹⁷. Zephyrion şehir sikkelerinin tamamı Tunçdur ve temel ön yüz konusu şehir tanrıçası veya şans tanrıçası olarak bilinen Tykhe'nin kule taçlı, önceleri örtüsüz, daha sonra örtülü büstleridir. Diğer sikkelerinin ön yüzünde defne çelenk içinde X şeklinde iki çubuk (ya da kaval), arka yüzde ise yine defne çelenk içinde kentin ismi görülür. Kule taçlı Tykhe ve tahtta oturan şehir tanrıçası diğer Zephyrion sikkelerinin ön ve arka yüz konusudur. Zephyrion Kenti, ekonomik ve stratejik özellikleri nedeniyle, Roma İmparatorluğu döneminde de sikke basmaya devam etmiştir. Bir çok Kilikia kenti, sikkenin basımına yaptıkları katkıyı ifade etmek amacıyla, kendi şehirlerinin ismini arka yüz konusu olarak kullanmışlardı. Zephyrion kenti bir veya daha fazla darplarında, genellikle defne çelengi içinde, sadece kendi ismini yazdığı sikkeler bastırmıştır. Diğer

¹⁰¹³ Ünal-Girginer 2007: 226,489

¹⁰¹⁴ Cicero, *ad. Fam.*: XV, XVIII.

¹⁰¹⁵ Durugönül 2004:27vd.; Durukan 2005: 8 ; Tahberer 2003-2004: 3.

¹⁰¹⁶ Durugönül 2004: 27vd; Durukan 2005: 8; Ünal-Girginer 2007: 226,489; Aydınoglu 2007: 82;

Çalışkan vd.2009: 36-37.

¹⁰¹⁷ Durugönül 1999: 331; Ünal-Girginer 2007: 489; Aydınoglu 2007: 82; Çalışkan vd.2009: 36-37.

sikkelerin arka yüz konusu ne olursa olsun kentin ismi ve unvanları kesinlikle unutulmuyor ve ortadaki resmi çevreleyecek şekilde yazılıyordu¹⁰¹⁸.

Roma Döneminde Zephyrion kenti, imparator Hadrianus'un bölgeye yaptığı ziyaret sırasında veya öncesinde "Hadrianopolis" ünvanını almıştır. Zephyrion-Hadrianopolis kentinin resmi tarihi M.Ö. 68'de başlar¹⁰¹⁹.

V.2.16. Topraktepe, Karaduvar ve Çamlıyayla (Lampron=Namrun=İllibru)

Yumuktepe dışında Mersin Bölgesinde, Arrianus'un bahsettiği¹⁰²⁰ Anchiale Kenti'nin bulunması için yapılan araştırmalarda, Kazanlı Beldesi'nin¹⁰²¹ bir kaç km.kuzeyindeki Topraktepe tespit edilmiştir. Ancak Topraktepe'nin üzerindeki yapılaşmalardan dolayı herhangi bir araştırma yapılamamıştır. Buna rağmen buranın Kazanlı civarındaki en büyük höyük olduğu düşünülmektedir. Belki de Anchiale Kenti Topraktepe'dedir. Topraktepe ilk yerleşildiği dönemde ya deniz kenarında ya da denize çok yakındı. Zamanla denizin dolması ile bugünkü kıyı çizgisi ile Topraktepe arasında birkaç km.lik bir uzaklık oluşmuştur, Kilikia'nın en eski şehirlerinden biri olan Anchiale'nin kesin yeri ancak Mersin-Kazanlı-Tarsos arasında kalan bölgede gelecek yıllarda ortaya çıkması muhtemel olan arkeolojik ve epigrafik buluntular sayesinde belirlenebilecektir¹⁰²².

Ayrıca Mersin bölgesinde yapılan yüzey araştırmalarında, Mersin merkez ilçeye bağlı Karaduvar Beldesi'ndeki incelemelerde burada bulunduğu önceki yüzyıllarda belirtilen ve bu yerleşmeye adını veren, Geç Antik Devir ve Ortaçağ yapılarına ait duvar kalıntılarının son izleri, deniz kıyısında tespit edildi. Antik Devir yerleşmelerinden Aulai'ye eşitlenen Karaduvar'da başka herhangi bir antik ya da Ortaçağ yapı kalıntısına rastlanmamış¹⁰²³ daha sonra yapılacak araştırmaların sonuçlarına bırakılmıştır.

Bu bölgede bir başka merkezin, Hitit metinlerinde Ellibra-Allupratu olarak geçen ve Asur İmparatorluğu zamanında, Asur'a karşı başkaldıran bir şehir olan

¹⁰¹⁸ Tahberer 2003-2004:3; Ünal-Girginer 2007:489; Aydınoglu 2007: 82; Çalışkan vd.2009:36-37.

¹⁰¹⁹ Durugönül 2004: 34; Caneva-Sevin 2004:23-26; Durukan 2005:8; Ünal-Girginer 2007: 489; Aydınoglu 2007: 82; Çalışkan vd.2009: 36-37.

¹⁰²⁰ *Arrianos II.4.*

¹⁰²¹ Kurt 2006: 65.

¹⁰²² Durugönül 1999: 328; Sayar 2003: 68.

¹⁰²³ Sayar 2001: 280.

İllubru'nun Tarsos'un kuzeybatısındaki Lampron=Namrun=Çamlıyayla olduğu düşünülmektedir¹⁰²⁴

V.1.17. Gözlükule (Tarsos)

Mersin'in kuzeydoğusuna, Tarsus'un da güneybatısına düşer¹⁰²⁵. Antik Tarsos Kenti'nin ilk yerleşmesi olarak düşünülür. 300 m çapında; 30 küsur metre yüksekliğinde büyük bir höyüktür. Tarsos'un altına doğru yayılır. Eskiden olduğu gibi bugün de önemlidir. Höyüğün önceden Berdan Nehri'nin kenarında yer alırken günümüzde neredeyse kentin ortasında bulunması, bunun bir göstergesidir. Höyük, Çukurova'nın batı kısmında yer almaktadır; arkasında Toros Dağları, önünde Akdeniz vardır. Orta Anadolu'yu Çukurova'ya bağlayan Gülek Boğazı'nın güneyindeki ilk yerleşme burasıdır. Kısacası batı ile doğuyu, Akdeniz kenarındaki yerleşmeleri Kuzey Suriye'ye, Amik Ovası'na doğru bağlayan bir güzergâh üzerinde yer almakta olduğundan Tarsos, her zaman çok iskân görmüş ve her zaman çok kullanılmış bir örenyeridir¹⁰²⁶.

Gözlükule'de gerçekleştirilen kazılar 2. Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra olarak iki gruptadır. 1934- 1936-37 yılı kazıları savaştan önce gerçekleşmiştir. Bu kazılar, H.Goldman tarafından yürütülmüştür¹⁰²⁷. Savaştan sonra 1947-49 yıllarında Amerikan-Tarsos Araştırma ekibi adına Bryn Mawr Koleji yönetiminde Hetty Goldman başkanlığında tekrar kazılmıştır¹⁰²⁸. Höyükte Kalkolitik Çağ katlarına ancak 3.5x4.5 m boyutlarında bir açma ile inilebilmiştir. Ana toprağa; taban suyu yüzünden ulaşılamamıştır. Tepenin güneydoğu yamacında ve altındaki düzlükte açılan açmalarda ise; Son Kalkolitik Çağ mezarlığına rastlanmıştır¹⁰²⁹. Eylül 2000'de ilk kazı ekibi üyelerinden M.J. Mellink ile Boğaziçi Üniversitesi; Fen-Edebiyat Fakültesi; Tarih Bölümü'nden bir ekip ön hazırlık yaparak; 2001 yılında Gözlükule ve etrafında yeniden

¹⁰²⁴ Goetze1940: 54; Garstang-Gurney 1959: 73; Trémoille 2001: 61; Monte-Tischler 1978:11;Kurt 2007:120; Kurt 2009a: 332.

¹⁰²⁵ Kurt 2006: 57.

¹⁰²⁶ Özyar -Danışman 2003:273; Özyar 2005a: 87; Özyar 2005b: 8; Girginer 2000: 80; Ramsay 2000: 9-10.

¹⁰²⁷ Goldman 1935:526-546; Goldman1937: 262-286; Goldman 1938: 30-54.

¹⁰²⁸ Özyar -Danışman 2003: 274; Özyar 2005a:88; Özyar 2005b:9

¹⁰²⁹ Goldman 1938: 30-33; Goldman 1956:1-3.

araştırmalara başlamıştır¹⁰³⁰. Kazılara 2007 yılında Boğaziçi Üniversitesi tarafından Aslı Özyar başkanlığında yeniden başlanmıştır.

Gözlükule'de bulunan metal eşyalar da dikkat çekicidir. ETC II'ye tarihlenerek yayınlanmış olan mühür buluntusu ilgi çeker. Bu mühür farklı bir metal alaşımıyla yapılmıştır; bunun nedeni döküm sırasında metalin erime derecesini düşürmek ve daha farklı renkte bir görüntü elde etmektir. Ayrıca mühür baskılı kap parçaları da incelenmiş, bu çalışma sonunda mühürlerin madenden yapılmış olduğu anlaşılmıştır¹⁰³¹.

Gözlükule'de, Boğaziçi Üniversitesi'nden Hadi Özbal tarafından yürütülen maden araştırmalarında hem bakır alaşımlarıyla ilgili çalışmalar yapılmış, hem de 3. bin yıla ait iki mühürden örnek alınmış ve bunların bakırdan yapıldığı ama içinde antimon olduğu anlaşılmıştır. Antimon ısıtıldıktan sonra soğurken genişleyen tek madendir. Dolayısıyla bir kalıba dökerken o kalıpta çok ince yivli işler varsa çok iyi form veren bir özelliğe sahiptir. Ayrıca ham demir külçeler ortaya çıkarılmıştır. Anlaşıldığı üzere burada demir işçiliği de yapılmaktaydı. Gözlükule ile alakalı, Toroslar'da Antik gümüş madenleri ve madenci köyleri de ortaya çıkarılmıştır¹⁰³².

Gözlükule'de Goldman'ın çalışmaları neticesinde M.Ö. 3. binyıla tarihlenen, küçük bir kent merkezi ortaya çıkarılmıştır. Burada evler de köy evleri olmayıp tamamen bir kent içerisinde birbirleriyle ilişkili yapılarıdır¹⁰³³. Aynı bölgenin daha sonra bir sur duvarı tarafından yok edildiğini, ve kent içi alanın daraldığını da görüyoruz. Daha sonra 2. binyılın ortalarına ve sonlarına, Orta Anadolu'da Hititlerin hüküm sürdüğü devre ait büyük bir bina ortaya çıkarılmıştır¹⁰³⁴. İçindeki bütün buluntular Hititler'e aittir. Hititlilerin normal kent yapısının üstüne yerleştirdikleri, tapınak diye geçen bir yapının katmanı ile ilişkili buluntulardan biri, III. Hattuşili'nin karısı kraliçe Puduhepa'nın mühür baskısının olduğu bir kil tıpadır (*bulla*), bir diğeri de Hitit dönemine ait bir toprak bağış tabletidir. Anadolu'da Hitit tableti bulunan yer sayısı çok azdır¹⁰³⁵ Gözlükule'nin Kuzey Mezopotamya ve Amik Ovası'ndan İç Anadolu'ya geçiş

¹⁰³⁰ Özyar -Danışman 2003: 274; Özyar 2005a: 88; Özyar 2005b: 9.

¹⁰³¹ Özyar -Danışman 2003: 274.

¹⁰³² Özyar -Danışman 2003: 278; Özyar 2005a: 90; Özyar 2005b:11.

¹⁰³³ Goldman 1956:8-9; Ünal-Girginer 2007:116.

¹⁰³⁴ Goldman 1963:12; Altay 1965:27; Uygur 2005:138; Ünal-Girginer 2007:116.

¹⁰³⁵ Goldman 1963:8-11; Özyar -Danışman 2003:273; Özyar 2005a:96; Özyar 2005b:14.

yolları üzerinde ve Akdeniz deniz ticaretinde uygun bir yerde oluşu ile çağlar boyunca önemini koruduğu anlaşılmaktadır¹⁰³⁶.

Tarsos'un daha sonraki dönemlerine ait buluntular genelde, kentin merkezinden çıkarılmaktadır. Ayrıca antik yazarlar da Tarsos'un tarihi hakkında bilgiler verir; Kydnos nehrinin suladığı verimli ovada kurulmuş olan Tarsos (Tarsos), deniz seviyesinden 20–30 m yükseklikte ve kıyından yaklaşık 15 km içeride yer alan bir yerleşim birimidir¹⁰³⁷ Kentin adı ilk olarak Asur kralı III. Salmanasar dönemine ait (M.Ö. 9. yüzyıl) tabletlerde Tarzi olarak geçmektedir¹⁰³⁸. Strabon, Tarsos'un Io'yu aramak üzere Triptolemos ile birlikte gezen Argoslular tarafından kurulduğunu iddia ederken¹⁰³⁹ aynı eserinde Aristobulos'a ve pek çok diğer antik yazara göre geçerli olan bir düşünceye de yer vermiştir. Tarsos'a 23 km mesafedeki Ankhiale'de, kentin kurucusu Sardanapallos'un mezarının bulunduğunu ve burada parmaklarını şaklatır bir biçimde yapılan taş heykelinden ve yazıttan bahsetmiştir. Strabon, Asurca yazılmış olan kitabede, "*Anakyndarakses oğlu Sardanapallos Ankhiale'yi ve Tarsos'u bir günde kurdu. Ye, iç, neşelen! Zira diğer şeyler bunun kadar değermez*" ifadesinin yer aldığını belirtmiştir¹⁰⁴⁰. Bu görüşlerin dışında kentin Ninive kralı Sennaherib (M.Ö. 705–681) tarafından kurulduğu iddiaları da vardır¹⁰⁴¹. Augustus döneminin Tarsoslu ünlü filozofu Athenodoros da kentin adını bir Yunan adı olan *Parthenea* olduğunu ve bu adı Ankhiale'nin torunu Iapetos'un kızı Parthenios'tan aldığını söyler¹⁰⁴². Tüm bu iddialara rağmen gerek edebi ve filolojik, gerekse de arkeolojik bulgular Tarsos kentinin M.Ö. 700'lü yıllarda Rodos adasının üç büyük kentinden biri olan Lindos'tan gelenler tarafından kolonize edildiğini göstermektedir¹⁰⁴³.

Kydnos nehri (Berdan Çayı), kentin her devrinde hayati önem taşımıştır. Ancak bu durum hem olumlu hem de olumsuz bakımdan ele alınmalıdır. Nehrin kenti olumsuz etkilemesinin sebebi, Tarsos'un Kydnos nehrinin en alt seviyesinden yalnızca birkaç

¹⁰³⁶ Özyar 2005a:92;Özyar 2005b: 47.

¹⁰³⁷ Ramsay 2000: 9

¹⁰³⁸ Forrer 1921:79; Garstang-Gurney 1959: 61; Monte-Tischler 1978: 408; Kurt 2007:125; Kurt 2009a: 332 ; Kurt 2008:119.

¹⁰³⁹ *Strabon XIV. 5. 8.*

¹⁰⁴⁰ *Strabon XIV. V.12*

¹⁰⁴¹ *Strabon XIV. 5. 9; Arrianos II.5.*

¹⁰⁴² Ramsay 2000. 51

¹⁰⁴³ Bing 1971: 99–109.

metre yüksekte kurulmuş olmasıydı. Kent, nehrin suları çeşitli nedenlerden dolayı yükseldiğinde, sel tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu¹⁰⁴⁴. Nehrin kente olumlu anlamda katkısı ise, Tarsoslular için Kydnos'un başlıca gurur ve övünç kaynağı olmasıydı. Strabon, nehrin suyunun soğuk olduğunu ve damar şişmesinden sinirlerin gerilmesine kadar pek çok sağlık sorunu olan insan ve hayvana iyi geldiğinden bahsetmiştir¹⁰⁴⁵. Kydnos nehrinden (Berdan Çayı) şifa bulmak isteyenlerden biri de İskender'di. Arrianos'un aktardığına göre İskender Tarsos'a geldiğinde yorgunluk nedeniyle hastalanmış, Kydnos nehrinde yüzerek rahatlamak istemişti. Fakat soğuk suya atlayınca bayılmış, doktorunun çabalarıyla ateşli hastalıktan zor kurtulmuştu¹⁰⁴⁶.

Kydnos nehrinin döküldüğü *Rhegmoi* veya *Rhegma* adlı göl de Tarsoslular için önemliydi. Bu gölün bir lagün olduğu ve denizin alüvyonlarla kapanması sonucu oluştuğu tahmin edilmektedir¹⁰⁴⁷.

Rhegmoi ya da Rhegma gölü kent için bir liman vazifesi görmüştür. Bu limanın etrafında iskeleler ve depolar vardı. Liman, pek çok gemi bu limanda mallarını boşalttığı için kentin ekonomik hayatına son derece önemli katkıda bulunurdu. Mısır kraliçesi Kleopatra dahi kendisini taşıyan kadirgalarla bu liman sayesinde kentin merkezine dek girebilmiştir¹⁰⁴⁸. Kentin bu özellikleri, Tarsos'u Kilikia'nın en önemli kentlerinden biri olmasını sağladı. Ramsay, Tarsos'u diğer Kilikia kentlerine oranla daha önemli kılan özelliklerini şu şekilde sıralar: a) Stratejik konumu, b) Kydnos'un denizle olan bağlantısı ve c) Kilikia geçitlerine hâkim olması¹⁰⁴⁹.

Kilikia'nın stratejik önemi, verimli toprakları ve zengin maden yatakları hem Asurluların hem de ticaretle uğraşan İonialıların dikkatini çekti. Hiç kuşkusuz Asurlular, bu denli zengin bir bölgeye başka toplumların ya da halkların yerleşmesine izin vermedi¹⁰⁵⁰. Ancak Kilikia'nın Asur imparatorluğuna karşı ayaklanması, İonialı tüccarlar açısından hayati bir fırsat oldu. Yunanlılar ayaklanmanın lideri Kirua'nın yanında Asurlulara karşı savaştılar. İsyanın M.Ö. 705 tarihinde Sargon'un ölümüyle başlayıp, Kirua'nın M.Ö. 696'da yenilmesiyle son bulduğu tahmin edilmektedir. Bu

¹⁰⁴⁴ Ramsay 2000: 12

¹⁰⁴⁵ *Strabon XIV. V.12*

¹⁰⁴⁶ *Arrianos II. 5-11.*

¹⁰⁴⁷ Magie 1950:272 vd; *Strabon 1993:XIV.V.12.*

¹⁰⁴⁸ Ramsay 2000:25; Ünal-Girginer 2007:522.

¹⁰⁴⁹ Ramsay 2000:13-14

dönemde tahtta olan Asur kralı Sennaherib Yunanlıları yenmiş ve Babil gibi Tarsos kentini de yeniden kurmuş olmalıdır¹⁰⁵¹.

Asur, Pers ve İskender ve daha sonra Seleukosların egemenliğine giren kent, her dönemde Kilikia bölgesindeki önemini korumuştur¹⁰⁵². Özellikle İskender'in Anadolu'da kurduğu ilk darphanenin burada olması kentin önemini gözler önüne sermektedir¹⁰⁵³.

Seleukoslar döneminde ise, M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren Tarsos'un adı "Kydnos kıyısındaki Antiokheia" (Antiokheia ad Kydnos) olarak değiştirildi. IV. Antiokhos'un ölümünün ardından Seleukos Krallığı'nda meydana gelen kargaşadan faydalanan bazı kentler kendi paralarını basmak suretiyle otonom özelliklerine yeniden kavuştular ki bu kentlerden biri de Tarsos'tu. Kent, kendi adına para basmanın dışında Seleukosların verdiği ismi, yani Antiokheia'yı bırakmış ve yeniden kendi yerel adını yani Tarsos'u kullanmaya başlamıştır, sikkeler üzerinde kentin ismi "Tarseon" olarak geçmektedir¹⁰⁵⁴.

M.Ö. 101 yıllarından itibaren bölgede ortaya çıkan korsanlık tehdidiyle mücadele etmek isteyen Romalılar, Kilikia'ya Pompeius'u gönderdiler ve Pompeius, görevini başarıyla tamamladıktan sonra, bölgeyi egemenliği altına aldı¹⁰⁵⁵. Bölgede çeşitli düzenlemeler yapan Pompeius, kurulan yeni eyaletin başkenti olarak Tarsos'u seçti. Ancak bu durum Tarsosluların Pompeius'a bağlılık duymasını sağlayamamıştır. Aksine kent, kendi isteğiyle Caesar taraftarı oldu ve adını geçici olarak *Iuliopolis* olarak değiştirdi¹⁰⁵⁶. Ancak daha sonra Caesar'a olan bu sadakat Tarsos için sorun haline gelecektir. Zira M.Ö. 44 tarihinde Caesar'ın öldürülmesiyle birlikte başlayan iç savaştan Tarsos kenti de payına düşeni alır. Caesar'a muhalefet eden ve öldürülmesinde pay sahibi olan kişilerden Gaius Cassius'u yandaşlarından olan Asia valisi Trebonius'un, Suriye valiliğine atanan (Genç) Dolabella tarafından öldürülmesi neticesinde Roma senatosu Dolabella'nın üzerine bir ordu gönderir. Cassius komutasındaki orduyla çarpışan Dolabella'ya Tarsos halkı yardım etmiştir. Ancak savaşı Cassius kazanır. Tarsos, Roma'nın düşman ilan ettiği bir kişiye destek vermesi nedeniyle ağır para

¹⁰⁵⁰ Kurt 2007:125; Kurt 2009a: 332

¹⁰⁵¹ Bing 1971: 99-109; Ramsay 2000: 48; Kurt 2009a: 332.

¹⁰⁵² Uygur 2005: 138; Ünal-Girginer 2007: 523.

¹⁰⁵³ Tekin 1995: 108.

¹⁰⁵⁴ Uygur 2005: 138; Ünal-Girginer 2007: 523.

¹⁰⁵⁵ Altay 1965: 27; Uygur 2005: 138; Ünal-Girginer 2007: 524.

¹⁰⁵⁶ Jones 1937: 200-202; Uygur 2005:138; Ünal-Girginer 2007: 524.

cezasına çarptırılmıştır. Söz konusu para cezasını ödeyebilmek için Tarsos halkı tapınaklardaki değerli madenleri eritir ve kent halkının bir kısmı köle olarak satılır¹⁰⁵⁷

Tarsos kenti Augustus döneminde gümrüksüz ihracat ve ithalat hakkına sahip olmuştur. Bunun yanı sıra Romalıların yasalarıyla değil de kendi yasalarının geçerli olduğu bir kent konumuna, yani “*civitas libera*” statüsüne yükseltilmiştir¹⁰⁵⁸. Marcus Antonius Tarsos’u Boethos’a verdi. Fakat Boethos, kenti adilce yönetmek yerine, soymayı tercih etmiş, adı kentte yaptığı hırsızlıklardan dolayı ayyuka çıkmıştır. Bu nedenle Augustus, Boethos ve işbirlikçilerinin yerine, hocası Athenodoros’u tayin etti¹⁰⁵⁹.

Strabon, Tarsos halkının eğitime olan bağlılığına da değinmiştir. Bu konuda kentin, Atina ve Aleksandreia’yı dahi geçtiğini ifade eden Strabon’a göre kentte pek çok retorik (hitabet sanatı) okulu ve Tarsoslu bazı ünlü şahsiyetler vardır. Bu ünlülerden en çok tanınanı Augustus’un hocası Stoikler’den Athenodoros’tur¹⁰⁶⁰. M.Ö. 1.yy.ın sonunda kent yönetimini devralan Athenodoros, Boethos’u bertaraf etti, onu ve taraftarlarını sürgüne yolladı ve kent anayasasında değişiklikler yaptı. *Principatus* döneminin önemli isimlerinden olan Athenodoros döneminde Tarsos, Roma’daki rejimin küçük bir kopyasına sahipti¹⁰⁶¹.

Yaygın kanaatlerden biri olarak, Hristiyanlığın ilk zamanlarında, Ashab-ı Kehf’i saklayan mağra, Tarsos’tadır. Ancak başka Anadolu kentlerin de de Ashab-ı Kehf mağrası olduğu düşünülen mekanlar mevcuttur. Bulunduğu coğrafik konumu, Antik çağdaki önemi ve Hristiyanlığın doğuş merkezi Kudüs’e yakınlığı Tarsos’taki mağranın, asıl mağra olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Tarsos’un, ana geçim kaynakları arasında hububat, üzüm ve dokuma sanayiinin hammaddesi olan keten yer almaktaydı. Tarsos keten üretiminde merkezi konumdaydı ve kent adını tüm eyaletin ürünlerine vermişti. Hatta malların fiyatlarının belirlendiği Diocletianus’un “*Edictum ’unda*” (*bildirme, buyurma, emirname*) Tarsos bezine önemli ölçüde yer verilmişti¹⁰⁶² Bu emirnamede ilk olarak keten üretilen yerler sıralanmıştı ki Tarsos bu listede ikinci sıradaydı. Ayrıca her ürün, kalitesine ve fiyatlarına göre

¹⁰⁵⁷ Magie 1950: 421

¹⁰⁵⁸ Ramsay 2000: 113

¹⁰⁵⁹ Altay 1965:29; Uygur 2005:138; Ünal-Girginer 2007: 525.

¹⁰⁶⁰ *Strabon XIV.V.13-1.4*

¹⁰⁶¹ Ertekin,2005: 160; Piganiol 1930: 404.

listelenmişti¹⁰⁶³. Esasen burada, kentte “keten işçileri” diye ayrı bir gruptan veya belki sınıftan bahsetmek yerinde olacaktır. Zira Tarsos’taki keten işçilerinin öteden beri buldukları toplum içerisinde problemleri olmuştu. Öncelikle bu sınıfın oy kullanma hakkı yoktu. Oy kullanma hakkını ise 500 drahmi ödeyerek satın almaları ve vatandaşlık kaydı yaptırmaları gerekmektedir. Bu durum karşısında, maddi gücü olmayan ketenciler, zaman zaman ayaklanmalar çıkarmışlardı¹⁰⁶⁴. Vatandaşlık hakları dışında keten işçilerinin aile kökenlerinin Tarsos’a dayanıp dayanmadığı da tartışma konusuydu¹⁰⁶⁵. Öte yandan Tarsos’ta bulunan ketenciler sınıfı, muhtemelen özgür insanlardan oluşmaktaydı. Ancak bunların aristokratlar tarafından aşağılanması ve hor görülmesinden anlaşılmaktadır ki, iki sınıf arasındaki ilişki Roma’daki patrici-pleb ilişkisine benzemektedir¹⁰⁶⁶. Tarsoslular, Dağlık Kilikia’dan temin edilen keçi kıllarından çadır da yapmaktaydılar. Hristiyanlığın en önemli isimlerinden olan St. Paul Tarsoslu’dur ve keçi kıllarından yapılan dokuma işi ile uğraşmaktadır. Dini eğitim almak için Kudüs’e giden St. Paul, Hristiyanlığı yaymak üzere, Filistin, Suriye, Anadolu ve Yunanistan’ı dolaşmıştır. Tarsos Kenti, St Paul’ün hayatını yönlendirmesi ve Hristiyanlığın yayılması açısından önemli bir merkez olma özelliğini göstermektedir. St. Paul, Kudüs’e döndüğünde tutuklanarak, Roma’ya gönderilir ve M.S.64 tarihinde idam edilir. Bunlardan başka "Tarsos işi keçe yapımı" daha sonraki dönemlerde, Kilikia kentlerinde bir marka olacaktır¹⁰⁶⁷. Ayrıca Tarsos kenti, güzel koku ve parfüm üretimiyle de ün salmıştı¹⁰⁶⁸.

Antik çağda Tarsos ve çevresindeki kültler; Aphrodite Karsiolitis ve Apollon Epekoos¹⁰⁶⁹ dan başka , Apollon Lykeios, Athena, Tyche (Berdan Çayı dolayısıyla)¹⁰⁷⁰ , Mitras, Dionysos, Helios, Selena, Demeter Antioonos Kültü, kahramanlar ve yarı tanrılar arasında da Perseus, Triptelomos, Sandon ve Herakles¹⁰⁷¹ bulunmaktadır¹⁰⁷².

¹⁰⁶² Jones 1937: 206; Ertekin,2005: 161.

¹⁰⁶³ Ertekin 2005:167.

¹⁰⁶⁴ Ertekin 2005:161.

¹⁰⁶⁵ Ertekin 2005:162-163.

¹⁰⁶⁶ Ertekin 2005:165.

¹⁰⁶⁷ Şahin 2003: 125.

¹⁰⁶⁸ Magie 1950: 272.

¹⁰⁶⁹ Sayar 1999b: 131vd.

¹⁰⁷⁰ Tahbarer 2006:142.

¹⁰⁷¹ Goldman 1949: 164-174.

¹⁰⁷² Sarılar 2012: 23.

Romalı Askerler'in dini olan Mitras Kültü Tarsos'ta oldukça güçlüdür¹⁰⁷³. Satyr ve Pan Kültü de görülmektedir¹⁰⁷⁴.

Antik kentten günümüze ulaşan eserlerden bazıları, kentin etrafındaki surların bir bölümü, Donuktaş veya Dönüktaş adı verilen yerdeki bir tapınak, Roma Döneminden kalan bir köprü, Kleopatra Kapısı ve Roma Hamamı'dır. Roma Hamamı kazılarını Işık Adak Adıbelli yürütmektedir¹⁰⁷⁵. Bundan başka, yapılan yüzey araştırmalarında, Roma Döneminde Kilikia Eyaleti başkenti olan Tarsos Kenti'nin sınırlarının belirlenmesi çalışmalarında; birkaç km. kuzeyinde bulunan Sağlıklı Köyü'nün Sakızlıkl mevkiinde geniş bir alana yayılan bir Roma İmparatorluk Devri yerleşmesi tespit edilmiştir. Burada çok sayıda Roma İmparatorluk Devri ev temeli kalıntısı, bir Ortaçağ kilisesi, zeytinyağı üretim yerleri, üzüm ezme havuzları, uzun yüzü üzerinde kadın ve erkek kabartması, kısa yüzünde Medusa kabartması olan bir lahit teknesi ile, üzerinde birkaç satır yazıt bulunan ve ortasında mezar sahibine ait olduğu anlaşılan yerel işçilikle yapılmış bir büst kabartması dikkati çekmektedir. Bu yerleşme yerinde bulunan ana kayaya oyulmuş sarnıçların üzerlerinin dikdörtgen biçiminde kesilmiş blok taşlarla örtülmüş oldukları görülmektedir. Bir de kaya mezarı bulunmuştur. Burasının Tarsos'un kuzeyinde halen kesin yeri belirlenememiş Mopsukrene yerleşmesi olması ihtimali düşünülmüş ancak kesin sonuca ulaşacak bir belge bulunamamıştır¹⁰⁷⁶.

Ayrıca Tarsos'a bağlı Yanıkkışla Köyü'nün kuzeyinde bir kaya üzerinde oldukça silik durumda 25 satırlık eski Yunanca bir yazıt görülmüştür. İçeriği tam anlaşılamayan bu yazıtın çevresinde az sayıda bina kalıntısı vardır. Buranın bir köy yerleşmesinden çok, kutsal bir alan olabileceği düşünülmüştür¹⁰⁷⁷. Tarsos'un daha kuzeyine çıkıldığında, Bağçatağı Köyü, Yazılıtaş mevkiinde bir kaya üzerine yazılmış olan sınır yazıtı bulunmuş ve incelemeler neticesinde, bu yazıtın Podandos antik kentinin sınırının Geç Roma - Erken Bizans Dönemlerinde bu mevkiye kadar uzandığını belgelediği görülmüştür. Bugün Adana'nın Pozantı ilçesine eşitlenen Podandos bir Kappadokia kenti olduğundan bu yazıt yalnız Tarsos ile Podandos arasındaki sınırı değil, aynı

¹⁰⁷³ Ulansey 1989: 130-135.

¹⁰⁷⁴ Tahbarer 2006: 120-121.

¹⁰⁷⁵ Adak-Adıbelli 2007-5; Ünal-Girginer 2007: 525.

¹⁰⁷⁶ Sayar 2006: 6.

¹⁰⁷⁷ Sayar 2006: 6-7.

zamanda bir dönem Kilikia ile Kappadokya arasındaki sınırı da göstermektedir. Aynı bölgede Roma imparatorluk Devrinde yoğun bir sınır belirleme çalışması yapıldığı Korucak Köyü Yenisu mevkiinde bulunan kaya üzerindeki bir sınır yazıtından anlaşılmaktadır. Ayrıca Korucak Köyü içinde görülen kaya mezarları burada antik bir yerleşme yeri olduğunu göstermektedir¹⁰⁷⁸.

Tarsos'un güneybatısında Tarsos ile Kazanlı arasında büyük bir höyük üzerinde kalıntıları görülen Godebes Kalesi'nde yapılan incelemelerde, burada Roma İmparatorluk Devri ve Bizans Devrine tarihlenen büyük bir ören yeri olduğu anlaşılmıştır. Çevresinde oluşturulan bahçelerin höyüğün eteklerini kısmen tahrip ettikleri görülmektedir. Bazı araştırmacıların, antik coğrafyacı Strabo'nun verdiği bilgilere dayanarak, Godebes Kalesi'ne eşitlemek istedikleri Seleukos Devletinin hazinesinin bir kısmının saklanmış olduğu **Kyinda** yerleşmesinin, antik kaynaklarda belirtilen, tahkim edilmiş Hellenistik bir kale olma işlevi göz önüne alındığında, Godebes veya Yaka Kalesi'nin Kyinda ile özdeş olamayacağı yapılan incelemeler sonucunda kesin olarak belirlenmiştir. Zira Godebes Kalesi'nin bulunduğu alanın topografik yapısı ve denize olan yakınlığı, böyle bir hazinenin güvenlik içinde saklanması için gerekli nitelikte değildir¹⁰⁷⁹.

V.2.18.Adana(Adaniya)

Seyhan Havzasının en önemli kentidir. Seyhan(Saros) Nehri kentin içinden geçmektedir.(Hrt. 7).Kilikia ismi neredeyse Adana ile özdeş kullanılmıştır.

Hitit İmparatorluk kaynaklarında Kilikia'ya Chalaka (Hilakku) denilmekteydi ve Adaniia ismi ile birlikte geçmekteydi. Chalaka'nın, dağlık bölüme verilen bir isim olduğu ve Ad(t)aniia- 'nın da ovalık bölüm için söylendiği düşünülmektedir¹⁰⁸⁰. Kilikia, M.Ö. II. binyıl sonunda Kizzuwatna olarak isimlendirilen bir devletin merkezi konumundadır. Kizzuwatna memleketlerinin en önemlileri arasında; Kumanni, Lavazantiya, Tarsos (Tarše=Tarzi) ve Ataniya (Adaniya) sayılabilir¹⁰⁸¹.Hititler'in Boğazköy (Hattusa) Arşivi vesikaları arasında birkaç defa"Ad(t)aniya, Adania" ismi,

¹⁰⁷⁸ Sayar 2001: 278.

¹⁰⁷⁹ Sayar 2006: 6-7.

¹⁰⁸⁰ Kurt 2006:1-2; Kurt 2007:103; Kurt 2009a:116-117; Kurt 2009b: 330.

¹⁰⁸¹ Gotze 1940: 69.

Hitit Çivi Yazısı'nda, şehir ideogramı olan "URU" kelimesi ile birlikte geçer ¹⁰⁸². Ad(t)aniia ismi, KUB XX52(IV5) Belgesinde de; "Kumanni, Zunaḫara, Tarša, Kikkipre ve Ad(t)aniia" olarak büyük ve önemli şehirler ile birlikte sayılmıştır ¹⁰⁸³. Kilikia'nın en önemli şehirlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Aynı isme, M.Ö. 8.yüzyıl Karatepe-Aslantaş hiyeroglif yazıtlarında da rastlanmaktadır ¹⁰⁸⁴.

Adana=Adaniia eşitliğini ilk kez 1922 yılında Olmstead ileri sürmüştür ¹⁰⁸⁵. O'na göre, Adana kentinin ortasında, Seyhan Nehri'nin batısındaki, Tepebağ ve kısmen de Kayalıbağ mahallelerinin altındaki höyük, Hitit yazılı metinlerindeki adıyla Adaniia olmalıdır.

Tepebağ Höyük=Adaniia eşitlenmesine ihtiyatla yaklaşan araştırmacılar da vardır: M.V.Seton Williams Tepebağ Höyüğün küçük bir yerleşim olduğunu ve Adaniia olamayacağını düşünenler arasındadır ¹⁰⁸⁶. A.Ünal, Tepebağ Höyüğün kazılmasıyla bu çeşit problemlerin çözüleceğini düşünür ¹⁰⁸⁷. M.Ö. 2.Binin başlarında Kültepe ve Boğazköy'den ele geçen Eski Asurca ve Hititçe metinlerine göre, Kizzuwatna yerli bir hanedan tarafından yönetilmektedir. Hurri ve az da olsa, Luvi etkileri görülmekle birlikte, bu hanedanın yerli olduğu araştırmacıların çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Kizzuwatna, Orta Anadolu, Doğu Akdeniz sahilleri, Kuzey Suriye, Mezopotamya, deniz yoluyla da Kıbrıs, Misis, Ege Dünyası ile iletişimi olan çok önemli bir konumdadır. M.Ö. 2.Binin 2.çeyreğinden itibaren Hititler, Kizzuwatna Krallarıyla hep iyi geçindikleri, aralarında yapılmış devlet anlaşmalarının Boğazköy'deki Hititçe ve Akadça metinlerinde görülür. Anlaşmalara göre de, Kizzuwatna bu dönemden itibaren eşit haklara sahip, bağımsız bir devlettir ¹⁰⁸⁸. Politik gücünü yitiren ve her geçen gün biraz daha Hurri kültürünün etkisi altına girmeye başlayan Kizzuwatna, din, dini ayinler, büyücülük, tıp, falcılık ve küçük el sanatları açısından Hitit Ülkesini tamamen etkisi altına almıştır ¹⁰⁸⁹. Kizzuwatna ülkesi Kilikia'nın sadece doğusu için söylenmiş bir isim olup, tamamını kapsamaz, Yukarıova'yı da içine alır. Kizzuwatna genelde Hitit İmparatorluğuna bağlı bir devlet olmuştur. Bundan başka

¹⁰⁸² Bossert-Alkım 1947: 18

¹⁰⁸³ Gotze 1940:73-81

¹⁰⁸⁴ Savaş 1998: 171-174; Ünal-Girginer 2007: 465.

¹⁰⁸⁵ Olmstead 1922:230; Ünal 2000a:28; Ünal 2000b: 42; Ünal-Girginer 2007: 60

¹⁰⁸⁶ Seton Williams 1951: 45; Girginer 2001 : 10-12

¹⁰⁸⁷ Ünal 2000a: 29; Ünal 2000b: 42-43; Girginer 2000: 75; Ünal-Girginer 2007: 418

¹⁰⁸⁸ Ünal 200a: 33; Ünal 2000b:45-46; Girginer 2000:77; Ünal-Girginer 2007: 417.

Hititler zamanında Tarşa (Tarsos) ile Ad(t)aniya şehirlerinin birleşmiş oldukları yönünde vesikalara da rastlanmaktadır¹⁰⁹⁰.

Adaniya Kenti'nin Seyhan Nehri kenarında olmasından dolayı deniz ile bağlantısının olduğu da düşünülmektedir. Çukurova'nın her döneminde deniz yoluyla Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Mısır ve Ege dünyası ile bağlantıları bilinen bir gerçektir¹⁰⁹¹. 19.yüzyılda Adana'ya gelmiş olan V.Langlois' in bir gravüründe, Tepebağ Höyük, Taş Köprü (Resim 35) ve Seyhan Nehri üzerinde küçük tonajlı tekneler ve yelkenliler görülebilmektedir¹⁰⁹². Bunun dışında A.Ünal'ın da belirttiği gibi, yine 19.yüzyılda İngiliz bahriyelilerinin Seyhan ve Ceyhan ırmakları açıklarına kadar gelip, demirledikleri gemilerinden inip, bu ırmaklar boyunca kayıklarla arslan avladıkları bilinmektedir¹⁰⁹³. S.Göney ise, M.Ö. 2.Binde kıyı çizgisinin günümüzden çok daha içeride olduğunu, kıyı çizgisinin Mersin'den doğuya Kazanlı'ya doğru uzandığını, buradan da Ağzıdelik, Çöplü ve Kuransa köyleri civarından geçtiğini ve Dervişler'den güneydoğuya doğru Domuz Tepe'ye yaklaştığını tespit etmiştir¹⁰⁹⁴. Ceyhan Irmağı üzerinde 1940'lı yıllarda Misis'e kadar kayıkla gidilebildiğini, yelkenlilerin ise, Bebeli köyüne kadar gelebildiklerini görüyoruz¹⁰⁹⁵. Dolayısıyla, M.Ö. 2.Binde Seyhan Nehri üzerinden de denize ulaşmak çok zor olmasa gerektir. Belki de Tepebağ Höyüğün yakınlarında bir yerlerde bir takım liman tesisleri vardır ve çıkarılmayı beklemektedir. Bunun dışında, belki de yine bu dönemde Seyhan üzerinde bir köprü vardı ve o da Roma Dönemi'ne ait Taş Köprü'nün çok yakınındaydı¹⁰⁹⁶. Zira A.Ünal'a göre: I.Arnwanda (M.Ö.1400-1370) 'nın yıllıkları, Zunnahara, Adaniia, Sinuwanda, Ullita, Arzawa, Masa ve Arduqqa ile savaşırken, özellikle de Adaniya Kenti'ne karşı yürütülen savaş esnasında bir köprüden söz eder¹⁰⁹⁷. Günümüzde Adana'nın, Seyhan Nehri'nden dolayı ikiye ayrılmış görüntüsünü birbirine bağlayan en önemli tarihi yapı, Roma Döneminden kalan ve M.S. 2.yy.a tarihlenen ve halen kullanımda olan ünlü Taş

¹⁰⁸⁹ Ünal 2000a: 34; Ünal 2000b: 47; Girginer 2000:77; Tahbarer 2001-2004:2; Ünal-Girginer 2007: 417.

¹⁰⁹⁰ Ünal 2000a:34; Ünal 2000b:47; Girginer 2000:77; Ünal-Girginer 2007: 417.

¹⁰⁹¹ Ünal-Girginer 2007: 44-45.

¹⁰⁹² Langlois 1854-1855: 646; Rauh 2001: 159; Zoroğlu 2005: 277vd.; Ünal-Girginer 2007:143,146; Yıldırım 2010: 6.

¹⁰⁹³ Ünal 2006: 3; Ünal-Girginer 2007:139

¹⁰⁹⁴ Göney 1976: 17

¹⁰⁹⁵ Alpan 1943: 3.

¹⁰⁹⁶ Ünal-Girginer 2007:140.

¹⁰⁹⁷ Ünal 2000: 53; Ünal-Girginer 2007:140.

Köprü'dür (Resim 35a). Taş Köprü'nün ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak İmparator Hadrianus (M.S. 117-137) tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Köprü kitabesinde köprü'nün mimarının adının Auxentios olduğu yazar¹⁰⁹⁸(Resim 35).

Adana Kenti'nin, Roma Dönemi'ndeki zamanları, genelde bastırıldığı sikkeleri vasıtasıyla bilinir. Adana Kenti Seleukos IV. Antiokhos döneminden itibaren sikke basmaya başlamıştır. Bu dönemdeki sikkelerde kullanılan lejantlarda Adana için,"Saros kıyısındaki Antiochia" ifadesi kullanılmıştır¹⁰⁹⁹. Adana'nın içinden geçen Seyhan (Saros) Nehri'nden dolayı, Şans Tanrıçası Thyke ve Onun ayakları dibinde tasvir edilen Nehir Tanrısı sembollerinin yer aldığı sikkeler,(Resim12) Adana'nın sembolü olmuştur. Thyke'nin ayakları dibindeki Nehir Tanrısı, Saros (Seyhan) olarak düşünülmektedir. Bu semboller Adana'nın en az 2000 yıllık sembolleridir¹¹⁰⁰. Ayrıca M.S. 338 - 344 yılları arasında imparator olan III. Gordianus döneminde Adana'da basılmış olan bir sikkenin ön yüzünde imparatorun bir büstü bulunurken arka yüzünde, ortada kentin kendisini temsilen Kule Taçlı Şehir Tanrıçası ve etrafında da Zodiak sembolleri resmedilmiştir. Şehir Tanrıçasının başının etrafında da ADRIANwN ADANEwN lejantı bulunmaktadır. Buna göre şehir o zamanki bilinen evrenin ortasında, evrenin merkezi olarak tasvir edilmiştir¹¹⁰¹.

V.2.19. Augusta Antik Kenti

Seyhan Nehri üzerinde yapılan Seyhan Baraj gölü ilk su tutmaya 1955 yılında başlamıştır. Su tutulmaya başlanmadan 10 gün önce, Arkeolog Mahmut Akok, sular altında kalacak olan Gübe Köyü'ndeki, Augusta Antik kentinde, kurtarma kazıları yapmıştır¹¹⁰².B.V.Head bu kentin yerini açıklık bulmaya çalışmıştır¹¹⁰³. 1956 yılında da M.Gouogh bu merkezle ilgili çalışmalarını Londra'da yayımlamıştır. Bu kısa dönem çalışmaları kentin, M.Ö. 58-M.S. 29 tarihleri arasında kurulmuş olabileceğini ortaya çıkarmıştır¹¹⁰⁴.

¹⁰⁹⁸ Girginer 2001:6; Ünal-Girginer 2007:144.

¹⁰⁹⁹ Tahberer 2005: 62.

¹¹⁰⁰ Tahbarer 2003-2004 : 2; Tahbarer 2005: 62.

¹¹⁰¹ Tahberer 2003-2004: 2; Ünal-Girginer 2007: 420.

¹¹⁰² Akok 1957: 15.

¹¹⁰³ Bent 1890:233; Akok 1957: 16.

¹¹⁰⁴ Gough 1956:165-177; Ünal-Girginer 2007: 420.

Augusta Kenti; Adana kentinden 25 km doğuda ve Seyhan Nehri'nin kuzeye uzanan kollarından biriyle, Kuruçay Vadisinin birleştiği kısımda ve çayın meydana getirdiği terasanın, yarımada şekline girmiş bir düzlüğünde bulunmaktaydı. Bu bölgede, Karaömerli Köyü ile Gübe Köyü vardı. Seyhan Barajı'nın yapılması üzerine, bugün bunlardan Karaömerli Köyü'nün bir kısmı gölün kenarında kalmıştır, Gübe Köyü ise (Antik kentin bulunduğu bölge) sular altındadır¹¹⁰⁵.(Harita 7).

Augusta Antik Kenti'nin yeri, tarihsel süreçte arkeologlar tarafından hep merak ve çalışma konusu olmuştur. Tarihçiler ve Arkeologlar, yazıtlarda, buluntularda adı geçen "Augusta Kenti" ni arayıp durmuşlardır. M.S. 23- 79 yıllarında yaşamış olan Romalı Plinius'un "Naturalist Historia" adlı eserinde kentin adını "Augusta" olarak¹¹⁰⁶, M.S. 11. yy 'da yaşamış olan İskenderiyeli Coğrafyacı Claudius Ptolemeius da "Augusta" olarak¹¹⁰⁷ yazmıştır. Bundan dolayı ve "Augusta Antik Kenti" nin meskukatında nehir tanrısının da yer aldığını dikkate alarak, B.V.Head kentin, Ceyhan (Pyramos) veya Seyhan (Saros) Nehirleri'nden birinin kıyısında olduğunu düşünmüştür¹¹⁰⁸. Önceleri "Augusta"nın Kozan çevresinde olduğu zannedilmekteydi. Ancak daha sonraki görüşlerde Seyhan Nehri civarında olabileceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır¹¹⁰⁹.

Yapılan araştırmalarda, kentin geçmişinin Livia Durisilla'nın yaşadığı M.Ö. 58 - M.S. 29 yıllarına kadar uzandığı tespit edilmiştir. Zira kentin kazılarında elde edilen sikkelerde Livia Augusta 'nın tasvirleri yer almaktadır. Yine sikkelerde, Augusta'nın yanı sıra Roma İmparatorlarından Tiberius Neron, Domitianus, Traianus, M.Aurelius, Caracalla, Gallus, Volsianus, Elagabalus (Resim58) ve Valerianus 'un tasvirlerinin bulunduğu dikkate alındığında, kentin varlığını asırlar boyu koruduğu¹¹¹⁰, M.S. 451 yılında Chalkedon 'da toplanmış olan Ruhani Meclise "Theodorus adında bir rahip gönderecek kadar da önemli bir kent " olduğu anlaşılmaktadır¹¹¹¹. Kent, M.S. 7. yy.'a kadar yaşamıştır.

¹¹⁰⁵ Akok 1957: 16; Ünal-Girginer 2007: 420.

¹¹⁰⁶ *Plinius V.93.*

¹¹⁰⁷ *Ptolemaeus V.8.6*

¹¹⁰⁸ Head 1911:718; Akok 1957: 16

¹¹⁰⁹ Bent 1890:233; Akok 1957: 17.

¹¹¹⁰ Hill 1900: 44-46; Akok 1957:16.

¹¹¹¹ Ruge 1896:2345; Akok 1957: 16; Akok 1960: 175.

Araştırma yapması için sadece 10 günü olan Arkeolog Mahmut Akok, bu süre içinde zengin bir yerleşim yeri olduğu anlaşılan antik kentin , "kuzey -güney ve kuzeybatı yönlerine 1000x1500 uzunlukta olduğunu, kale surları ile çevrili bulunduğunu belirlemiştir. 5,40 metre boyundaki mermerlerle oluşturulmuş, sütunlu yolla, 62 metre çapında oturma alanı olan açık hava tiyatrosuna sahip olduğunu" tespit etmiştir. Arkeolog Akok ayrıca, 3.33 metre aralıklarla dizilen sütunların süslemeli başlarını , su deposunu , su kanallarını , hamam, ev banyo odalarını, mermer ve kesme taşlardan üretilmiş 7 bina kalıntısını, kentin kuzey yamacında nekropolü (mezarlık) ve buradaki sandık mezarları, oda tipi ve pişmiş topraktan yapılmış (sarkofajlı) mezarları" ortaya çıkartıp görüntülemiş, antik kentin ve mamur eserlerinin ayrıntılı krokilerini çizdirmiştir¹¹¹². Augusta antik kentinden günümüze kalan en önemli eserlerden biri de, Adana Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen "Medusalı Lahit"tir. Menekşe Köyü'nün batı yamaçlarında traktörle tarlasını süren bir köylü tarafından tesadüfen bulunan mermer lahit, M.S 2.yy'a tarihlenmektedir (Resim 15, Resim 15a).

M.Hamdi Sayar, 1990'dan bu yana bölgede yaptığı yüzey ve epigrafik araştırmalar sırasında, Augusta kentinde su seviyesinin düştüğü esnada, kentin nekropol alanında, Aramice bir yazıt bulunduğunu ve çeviri çalışmalarının yapıldığını belirtmiştir. Bu yazıt, bir stel üzerinde üç satır şeklinde yazılmış olup, Aramice olduğundan dolayı, bölgenin tarihi coğrafyası açısından çok önemlidir¹¹¹³. Aramice, M.Ö.6.ve 4. yy.arasında, Pers istilası sırasında Anadolu'nun resmi yazısı olmuştur. Yazıt Adana Bölge Müzesi'ndedir¹¹¹⁴.

V.2.20. Altınini Yeraltı Kenti

İmamoğlu İlçesi'nin Çörtten Köyü Pekmezci mahallesinde bulunmuştur. Doğal kayanın içi oyularak birçok yaşam alanı inşa edilmiştir. Kayalar dışında ayrıca tuğla ve kesme taş ile yapılmış bir de bina bulunmuştur. Kayaçların erimesi ile taban dolmarak, yükselmiştir. Yoğun bir şekilde kaçak kazı yapıldığı gözlenmiştir.¹¹¹⁵

¹¹¹² Akok 1956: (Adana Müzesi Kütüphanesi, No:1497); Akok 1957: 17-20.

¹¹¹³ Sayar 2004:6; Sayar 2006:2-3

¹¹¹⁴ Sayar 2004:6.

¹¹¹⁵ Ünal-Girginer 2007: 418; Salman-Kaya 2008: 262

V.2.21. Akören

Seyhan Havzası'nda olan ve günümüzde Aladağ İlçesi'nin sınırlarında kalan Akören, Aladağ İlçesi'nin 15 km güneyindedir. Eski bir Roma köyü olduğu belirlenmiştir. Akören Antik kentinde yapılan 1994 yılındaki araştırmalarda, iki yeni yazıt incelenmiştir. Yazıtlardan biri kuzeydeki kilisenin güneydoğu köşesinde olan bir blok üzerinde görülen adak yazıtıdır. Adağın hangi tanrıya yapıldığı yazıtın ilk satırının kısmen tahrip olması nedeniyle anlaşılamamaktadır. Adağı yapanların büyük bir kısmının Kilikia Bolgesi'nde çok sık rastladığımız yerli halk isimleri olan *Tarkondimotos* ve *Pilaua* gibi adlar taşıdıklarını ve bazılarının kendilerini Anarbasi yani Anazarboslu olarak tanımladıklarını görmekteyiz¹¹¹⁶. Yazıtın birinci satırında verilen 101 yıl sayısı M.Ö.19 yılında başladığı bilinen Anazarbos takvimine göre M.S. 82 yılına tarihlenmektedir. Bu aynı zamanda Akören'de bugüne kadar bulunan 14 yazıt içinde en erkene tarihlenenidir. Böylece bu yerleşme yerinin en azından M.S. 1. yüzyılın son çeyreğinden itibaren iskan edildiğini öğrenmekteyiz. Akören'de bulunan ikinci yazıt bir mezar evinin batıya bakan girişinin üzerindeki mezar yazıtıdır¹¹¹⁷. Böylece Anazarbos'un kuzeybatı sınırlarının buraya kadar geldiğini görmekteyiz. Ayrıca Akören yakınlarındaki Göllü harabeleri de dikkat çekicidir. Yine Aladağ yakınlarında yol üzerinde Roma Dönemine tarihlenen kaya-anıt mezarlarına da rastlanmıştır.¹¹¹⁸

Akören'de 1996 yılında incelenen 2 yeni yazıt ile burada bulunan toplam yazıt sayısı 24'e yükselmiş oldu. Akören'in kuzeyinde yapılan yüzey araştırmasında ise, Mazılık Dağı üzerinde bulunan Mahsiret Yaylası'nda belirlenen iki adet mezar odasından birinin girişindeki lento üzerindeki yazıt metninde, mezar odasının sahibinin ve buraya gömülmesi öngörülen akrabalarının adları belirtilmektedir. Mahsiret Yaylası'nın kuzeyinde bulunan Yeniköy mevkiinde ise muhtemelen Mahsiret Yaylası ile Kayabaşı arasındaki geçiti kontrol eden bir Bizans Kalesi tespit edilmiştir¹¹¹⁹. Bu kale Kapadokia ve Kilikia arasındaki yol ağlarını göstermek açısından önemlidir.

V.2.22. Eğner

¹¹¹⁶ Sayar 1996:63-6; Ünal-Girginer 2007: 419; Salman-Kaya 2007:108-110.

¹¹¹⁷ Sayar 1997:348-351; Ünal-Girginer 2007: 419; Salman-Kaya 2007:108-110.

¹¹¹⁸ Ünal-Girginer 2007: 419; Adana İlçeler Kültür Envanteri I 2007:108-110-106

¹¹¹⁹ Sayar 1992: 41; Sayar Sayar 2006 : 4.

Roma Dönemi yerleşim merkezidir. Su kaynaklarının bolluğu ve Seyhan Havzası'ndaki yolların kavşağında olması sebebiyle, oldukça rağbet görmüş bir yerleşimdir¹¹²⁰.

06.0V.1988 tarihinde Eğner Köyü'nün Merkez Mahallesi'nde tespit edilen ve büyük bir bölümü toprak altında kalan bir Roma Hamamı Ad.K.T.V.K.K'nin 30 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Ayrıca aynı tarih ve karar no ile tescil edilen, Seyhan Nehri'nin en dar olduğu yerlerden biri olan Eğner'in Çakırlar Mahallesi'nin kuzeyinde Burgaçbükü mevkiinde, Eğner- Akören sınır köprüsü kalıntısı da tespit edilmiştir. Köprü'nün kemer kısmı yıkıktır. Ancak ayakları ve doğusundaki taş döşeli yolu sağlamdır. Eğner de bunlardan başka Ortaçağa tarihlenen, bir köprü ve su kemerleri de tespit edilmiştir¹¹²¹.

V.2.23. Sizzū=Sision=Siska=Sis (Kozan)

Seyhan Havzası içinde sayılan Kozan (Sizu=Sis=Sision) İlçesi, esasen Seyhan ve Ceyhan Havzaları'nın arasındadır. Kozan (Sizu=Sision=Sis) Kenti, günümüzdeki Kozan İlçesi'nin kuzeyi ve batısındaki yerleşmeler tümünden Seyhan Havzası'nda olsa da, 7km. güneyi ve 10km. güney doğusundaki yerleşmeler Ceyhan Havzası içindedir. Eskiçağda Ovalık Kilikia'nın çok önemli bir ticaret merkezidir¹¹²². Bundan dolayı Kozan, Seyhan Havzası içindeki köylerinden önce ele alınacaktır.

Kozan, Adana Ovası'nın Yukarı Ova denilen kısmında düz arazi ile dağlık kesimin birleştiği yerde, yarı engebeli bir alan üzerine kurulmuş olup, Adana'nın 68 km.kuzeyindedir. İlçe, kuzeyde Kayseri, Yahyalı, Feke, Saimbeyli; doğuda Osmaniye, Kadirli; güneyde Ceyhan; batıda İmamoğlu, Aladağ ilçeleri ile çevrilidir.(Hrt. 7) İlçenin yüzey şekilleri birbirinden farklı iki konumdadır¹¹²³. Birinci bölümün arazi yapısı Adana Ovasının devamı niteliğindedir ve çok verimlidir. İkinci bölüm ise, dağlık bir

¹¹²⁰ Günümüzde (2013) baraj altında kalmıştır. Aladağ ilçesi sınırları içindedir.

¹¹²¹ Ünal-Girginer 2007: 446; Salman-Kaya 2007: 96-106

¹¹²² Alkim 1959: 69; Ener 1990: 54; Uygur 2005: 25.

¹¹²³ Girginer 2002:311; Girginer 2005:159; Özdemir 2007: 8.

yapıya sahiptir. İlçenin 5 km kuzeyi yayla özelliğini taşır. İlçe merkezinde rakım 110 m'dir¹¹²⁴

M.Ö. II. bin yıl başında Asur Ticaret Kolonilerinin, Orta Anadolu-Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye yolu olarak kullandıkları güzergahlar, genelde Ovalık Kilikia'nın doğusundaki yol ağları olmuştur. Asur metinlerinde geçen Sizu'nun (klasik çağlardaki Sisium veya sonraları kullanılan Sis) günümüzdeki Kozan olabileceği görüşleri ağırlıklıdır¹¹²⁵. Aynı zamanda Asur metinlerindeki Simala'nın Sam'al (Zincirli)'a eşitlendiği görüşleri de yaygındır. Sizu ve Simala isimlerine Kültepe metinlerinde rastlanması ilgi çekici bir husustur ve araştırılması gerekir¹¹²⁶. Kozan'ın, Kiraz Bel ve Gez Bel geçitlerinden aşarak Kayseri ve Kültepe (Kaniş Karum)'ye giden önemli bir yolun başlangıcında olması ve yakınındaki Tırmıl Höyüğü'nde bulunan M.Ö. II. binyıla tarihlenen yüzey buluntuları Sizu'nun Kozan olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir¹¹²⁷. Tırmıl Höyük, bugün Kozan-İmamoğlu arasında, yol üzerinde bir höyüktür¹¹²⁸ (Resim 19). Muhtemelen kuzeyden Gez Bel üzerinden, Kilikia'ya inen Asurlu tüccarların veya Doğu Kilikia'nın o zamandaki insanların bu yolu kullanmış oldukları kuvvetli bir görüştür¹¹²⁹. Bu bölgede, Amanos Dağları'nın batı eteklerine kadar sıralanan veya aralıklarla mevcut olan höyüklerden toplanan yüzey buluntularının ispatladığı gibi, Kilikia Ovası'nın M.Ö. III. ve II. bin yıllarında kalabalık bir oturma sahip olduğu görülür ve Doğu Kilikia'dan kuzeye Kapadokya'ya doğru giden böyle bir kervan yolunun varlığını belirginleştirir¹¹³⁰. M.Ö. II. Bin yılın başlarına tarihlendirilen ve tarihçiler tarafından "Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö. 1950-1750)" adı verilen dönemde, Asur Devleti'nin Anadolu politikası barış ve sakinlik üzerineydi. Zira, bu dönemde Mezopotamya ve Anadolu arasında yoğun bir ticaret söz konusudur¹¹³¹. Ancak Yeni Asur Devleti kurulunca, Anadolu politikası değişmiş, Anadolu'nun yeraltı ve yer üstü zenginliklerinden faydalanarak Akdeniz'e ulaşmayı hedeflemiştir¹¹³².

¹¹²⁴ Girginer-Erhan 2005: 93; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293; Girginer-Özdemir 2007: 25-27

¹¹²⁵ Forrer 1920:81; OIM.S.tead 1923: 290; Naster 1938: 81; Ten-Cate.1961: 26; Lemaier 1991:275; Kurt 2007:125.

¹¹²⁶ Alkim 1959: 69.

¹¹²⁷ Ünal-Girginer 2007: 483; Özdemir 2008:15-16.

¹¹²⁸ Girginer 2006: 174.

¹¹²⁹ Alkim 1959:69, Ener 1990:49.

¹¹³⁰ Alkim 1959: 69.

¹¹³¹ Bahar 1994: 307 vd.

¹¹³² Kınal 1987: 61 ; Memiş 1989: 32.

Bundan dolayı Kilikia, coğrafik konumu ve doğal kaynakları sebebiyle Asur'un M.Ö. I. Bin yıl Anadolu politikalarında daima öncelikli bir yer tutmuştur¹¹³³.

Kozan Kenti'nin en büyük yapısı olan ve yüksek bir dağın başına kurulan Kozan Kalesi, Çukurova'yı çevreleyen ve yüksek dağlara yapılan kalelerden biridir (Resim 20)¹¹³⁴. İki grup halinde inşa edilen kalenin 44 kule ve burcu vardır. Güneydeki tahkimat gurubunun ortasında ve zirvede iç kale bulunmaktadır. Kuzey ve güneydeki bu iki grup birbirlerine bir surla bağlıdır ve her ikisinin çevre uzunluğu 6 km.yi bulur. Kale ve çevresinde Asurca, Ermenice yazıtlara rastlanmıştır¹¹³⁵. Büyük kısmı Ortaçağ'da inşa edilmiş olan Kozan Kalesi'nin duvarlarındaki blok taşlar üzerinde bulunan ve antik devir taşçı ustası işaretleri olan eski Yunanca harfler keşfedilmiştir. Uzerinde taşçı ustası işareti niteliğindeki eski Yunanca harfler bulunan blok taşların, burada, Hellenistik veya Roma İmparatorluk Devrinde inşa edilmiş ve muhtemelen Ortaçağ'da sökülmiş olan bir kaleye ait olduklarını düşündürmektedir¹¹³⁶. Ayrıca Kalenin kuzey yamaçlarının dibinde Roma Dönemi'nde yapılmış ve halen kullanılan önemli bir köprü de bulunmaktadır¹¹³⁷ (Resim 22) .

Kozan Kalesi'ne çıkarken, askerlik dairesinin hemen üstündeki "Ağca Baba"nın mezarının taşı olarak kullanılan ve civardaki antik nekropollerden buraya getirilmiş olduğu anlaşılan, yazıtlı ve silindirik bir taş mevcuttur. Bu taş ile Kozan'daki Taş Mahallesi ve Mahmutlu Mahallesi'ndeki birçok evin bahçesinde görülen ve çevredeki antik yerleşme yerlerinin nekropollerinden getirilmiş olan, yazıtlı mezar stelleri, sütunlar, Kozan'ın tarihine ve Anazarbos'un kuzeydeki arazisinde, Roma İmparatorluk Devrindeki sosyal yapıya ait bilgilere katkıda bulunmaktadır¹¹³⁸.

V.2.24. Kuytucak Köyü

Kuytucak Köyü; Kozan'dan Savruk Yaylası ve Ergenuşağı'na gidilirken yol üzerindedir, Kozan'a bağlıdır¹¹³⁹. Bu yol, Çukurova'yı Kayseri üzerinden Orta

¹¹³³ Kurt 2007:105; Kurt 2009a: 332.

¹¹³⁴ Ürgenç 2014: 98.

¹¹³⁵ Altay 1965: 59; Özmen 2000:209-211; Uygur 2005: 25; Ünal-Girginer 2007: 483-484.

¹¹³⁶ Sayar 2003: 59-60; Ünal-Girginer 2007: 483-484.

¹¹³⁷ Sayar 2003: 61.

¹¹³⁸ Sayar 2003: 61.

¹¹³⁹ Ünal-Girginer 2007: 486.

Anadolu'ya bağlar. Kayseri güzergahında bir ara yol üzerindedir. Kuytucak Köyü'nün Göltaşı mevkiinde geniş bir alana yayılan, bir Roma Devri yerleşme yeri tespit edilmiş ve Roma Devrine tarihlenen bir mezar yazıtı incelenmiştir. İnceleme yapılan alanda çok sayıda yapının temeli, mezar evleri, zeytinyağı ve şarap işlikleri görülmektedir ¹¹⁴⁰. Kuytucak Köyü, Karapınar Mahallesi'nde bulunan su kaynağında, ana kayaya çizilmiş bir genç erkek büstünün yüz kısmının, defîne aramak amacıyla büyük ölçüde tahrip edilmiş olduğu görülmüştür. Karapınar ile Kapız Deresi arasındaki tepede büyük bir Roma Devri Köyü yer almaktadır. Kuytucak Köyü'nün bulunduğu tepenin Roma Döneminden kalma bir antik dağ olduğu da anlaşılmıştır ¹¹⁴¹.

V.2.25. Kastabala=Hiyerapolis (Bodrum Kale)

Osmaniye'nin kuzeyindeki, Ceyhan Nehri kenarında, Ovalık Kilikia'nın doğusundan geçen bütün yolların merkezinde kurulmuş bir kenttir ¹¹⁴².(Resim 24). İlk kez, 1875 yılında İngiliz diplomat E.J. Davis tarafından tanıtılmıştır¹¹⁴³. 1890 yılında İngiliz araştırmacı Th. Bent'in bulduğu yazıtlar sayesinde, kentin antik dönemdeki adının Hierapolis olduğu anlaşılmaktadır ¹¹⁴⁴. Gezin ve araştırmacıların 20. yy. da Kastabala'nın anıtları, yazıtları ve sikkeleri hakkında yaptıkları araştırmalarla, antik kent tarihi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır¹¹⁴⁵. Antik kaynaklarda, Ovalık Kilikia'nın antik kentlerinden olan Kastabala, Anazarbos'tan sonra Epiphaneia'dan önce geçer. ¹¹⁴⁶(Harita 7)

Kilikia bölgesindeki en önemli kentlerin günümüz kentleri ile eşleşmesinde, Adaniia ve Tarşa'nın yerleri bilinmektedir¹¹⁴⁷. Hitit yazılı kaynaklarından bildiğimiz Kummani (Luwice=kutsal kent) ve Lawazantiya kült kentlerinin bugünkü yerleri kesinlik kazanmamıştır. İsim benzerliğinden dolayı bilim insanları Kummanni'yi, Klasik Çağ kaynaklarında ismi geçen Comana Cataoniae ile eşleştirmekte ve bundan

¹¹⁴⁰ Sayar 2004: 3-4.

¹¹⁴¹ Sayar 2003: 68-70; Sayar 2004: 2-3; Sayar 2006: 6.

¹¹⁴² Altay;1964. 45; Ener 1990: 12-13; Ünal-Girginer 2007: 464-465.

¹¹⁴³ Davis 1879: 33; Altay 1965:45; Ünal-Girginer 2007: 464.

¹¹⁴⁴ Bent 1890a:233;Altay 1965: 45; Ünal-Girginer 2007: 464.

¹¹⁴⁵ Altay;1964. 45; Girginer 2002:315; Girginer 2003:236; Girginer 2004: 65;Girginer 2005:159;Özdemir 2007:1-2;Ünal-Girginer 2007:464.

¹¹⁴⁶ *Starabon XV.V.3.*; Altay 1965:45 ; Girginer 2002:315; Girginer 2003:236; Girginer 2004: 65.

¹¹⁴⁷ Ten-Cate 1965:13; Forrer 1920.79; Garstang-Gurney 1959:61; Monte-Tischler 1978: 408.

dolayı Kummanni'nin bugünkü Şar olduğu öne sürülmektedir. Bu veriler, Kizzuwatna'nın kuzeyde daha geniş bir alana sahip olduğunu göstermektedir¹¹⁴⁸. Ancak, coğrafi isimlerin farklı coğrafyalara yayılabildiğini biliyoruz. Karadeniz Bölgesi'nde Comana isimli başka bir kent daha bulunmakta¹¹⁴⁹ ve bu nedenle Kummanni'nin Comana Cataoniae ile eşleştirilmesini zorlaştırmaktadır. M.C. Trémouille, Kummanni Kenti'ni, bu önerinin daha güneyine, Kilikia Ovası'nın doğusuna yerleştirmiştir. Kummanni'nin Boz Höyük ve Lawazantiya'nın Amanus Dağları'nın batı yamacında, Bodrum Kalesi yakınlarındaki Klasik Dönem yerleşmesi olan Castabala Hierapolis olduğuna işaret etmiştir¹¹⁵⁰.

Anadolu dillerinden türetilmiş bir yer ismi olan Kastabala adının geçtiği en eski yazılı belge, Kastabala'nın 20 km. kadar kuzeyinde bulunan Bahadırlı Köyü civarında, 1961 yılında bulunan Aramice bir sınır yazıtıdır. M.Ö. 5. ve 4. yy. da Anadolu'ya hakim olan Perslerin kullandığı resmi yazı olan bu metinde Pirvaşua adını da taşıyan Anadolu ana tanrıçası Kubaba'nın arazisinin bir kısmının da Kastabala'ya ait olduğu belirtilmektedir. Buradaki Kastabala ismiyle bir kentin mi yoksa bir arazinin mi kastedilmek istendiği kesin olarak anlaşılamamaktadır. Kastabala ilk kez Seleukos krallarından IV. Antiochos Epiphanes'in hakimiyet döneminde (M.Ö. 175-164) basılan sikkelerde Hierapolis adıyla anılmaktadır¹¹⁵¹. Antiochos kentte uzun zamandan beri tapınım gören "Perasia" isimindeki tanrıçanın tapınağından ötürü kente "Kutsal Şehir" adını vermiştir.

Kentte Asklepios ve Hygieia Soter, Helios Soter ve Theos Pyretos, Theois, Sebastois, Sebastois Aioniois ve Nea Hera kültleri de tapınım görmüştür¹¹⁵². Her kentin kökeninin Yunanlılara dayandırma geleneği, Hierapolis Kastabala için de geçerliydi. Efsaneye göre tanrıça Artemis Perasia'nın heykelini kente getiren Orestes'tir.¹¹⁵³

Çukurova'nın doğusunda yer alan Hierapolis-Kastabala'nın Seleukos imparatorluğunun hakimiyeti altında bulunduğu M.Ö. IV. yy. sonu ile M.Ö. I. yy. ortaları arasındaki konumu hakkında, antik kaynaklarda dikkate değer bir bilgiye rastlanmamaktadır. M.Ö. I. yy. ortalarında Seleukos'ların tarih sahnesinden çekilip,

¹¹⁴⁸ Ünal 2000:18; Ünal-Girginer 2007:524.

¹¹⁴⁹ Olmstead 1923:223; Naster 1938: 46-47; Kurt 2007:121.

¹¹⁵⁰ Trémouille 2001:65; Ünal-Girginer 2007:524.

¹¹⁵¹ *Strabon XII. 2. 7*; Ünal-Girginer 2007: 464-465; Zeyrek 2010: 96.

¹¹⁵² Sayar 1999b: 153.

bölgeye Roma devletinin hakim olmaya başladığı dönemde, Hierapolis-Kastabala'nın önemini kaybetmediği görülmektedir¹¹⁵⁴. M.Ö. 67 yılında ünlü Romalı komutan Pompeius Magnus tarafından denizde ve karada kesin bir yenilgiye uğratılan Kilikia korsanlarının Doğu Kilikia'da sahil kentlerine ve sahille yakın yerlere iskan edilmeleriyle, bölgenin tarihinde yeni bir dönem başlamıştı. Önceleri Kapadokya Kralı Arkhaleos'un denetimine verilen Kastabala ve diğer ovalık Kilikia kentlerinde, Seleukoslar'ın son yıllarında ortaya çıkan yönetim sorunlarının devam ettiği görüldü. Bunun üzerine Romalılar bölgedeki iktidar boşluğunu önlemek için, antik devirdeki adı Pyramos olan Ceyhan nehri havzasının denetimini Tarkondimotos ismindeki eski bir korsan liderine bıraktılar. O dönemde bu bölgenin başkenti Hierapolis-Kastabala idi¹¹⁵⁵. Tarkondimotos'tan, ilk kez Cicero tarafından, Romalılar'ın dostu ve müttefiki olarak bahsedilmiştir¹¹⁵⁶. Krallığın ilk dönemleri hakkında ne antik kaynaklarda, ne de sikkelerde bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu konuda tek bilinen şey, Kastabala'da bulunan bir onurlandırma yazıtında geçen Strato'nun Tarkondimotos'un babası olduğudur. Nitekim oğullarından birisinin de bu adı taşıdığı hanedanlığın soyağacından anlaşılmaktadır¹¹⁵⁷. Yazıtların ve antik kaynakların verdiği bilgilere göre, Tarkondimotos'un ve oğlu II. Tarkondimotos Philopator'un en azından Çukurova'nın doğu ve kuzeydoğu bölgesinde, Kastabala ve Anazarbos antik kentlerini de içine alan Pyramos havzasını yaklaşık 80 yıl süreyle yönettikleri anlaşılmaktadır¹¹⁵⁸

Bugün Kastabala ören yerinde görülen kalıntılar tamamen Roma devrinden kalmadır. Diğer Çukurova kentlerinde olduğu gibi, Kastabala'da da, M.S. 2.yy. sonu ve 3. yy. başlarında artan doğu seferleri sebebiyle, doğu cephesine sevk edilen Roma lejyonları, ekonomik ve sosyal problemlere sebep olmaktaydılar¹¹⁵⁹. Kentlerin bu problemlerle baş edebilmelerini sağlamak amacıyla, imparatorlar Ovalık Kilikia kentlerinde, yoğun imar faaliyetine girişmişler ve bu kentlere kendi adlarıyla anılan birçok oyun düzenlenmesi ayrıcalığını tanımışlardır. Özellikle Septimius Severus

¹¹⁵³ Magie 1950: 275.

¹¹⁵⁴ Zeyrek 2010: 96.

¹¹⁵⁵ Zeyrek 2010: 96-97.

¹¹⁵⁶ Cicero XVIII.3; Cassius Dio, *Roman History*: 51. 7.

¹¹⁵⁷ Cassius Dio, *Roman History*: 51. 7; Plutarch, *Life of Antony*: 71. 1; Jones 1937:437; Dagron-Faissel 1987: 69-70; Savalli-Lestrode 1998:203

¹¹⁵⁸ Jones 1937: 203.

¹¹⁵⁹ Kurt 2011: 239.

tarafından ve daha sonra Severus hanedanı tarafından uygulanan imar politikası sonucunda, Hierapolis-Kastabala'nın ayakta kalan yapı kalıntıları, bugün halen görülebilmektedir¹¹⁶⁰ (Resim 24).

Kent, M.S.260'da Sasaniler'in yönetimine girmiştir. 380 yılında da, Bizans'a başkaldıran İsaüriyalı Balbinos tarafından alınmıştır. Daha sonra Bizans tarafından, V. yy.ın başlarında kurulan Cilicia Secunda Eyaleti'nin başkenti Anazarbos'a bağlanmıştır. Kastabala Kenti, 517, 557 ve 561 tarihlerindeki ağır yıkımlı depremlerde büyük hasar görmüştür¹¹⁶¹Ortaçağ'da Haçlı Seferleri'nin başlaması ile önemini kaybetmiştir.

Kastabala'nın, oldukça iyi durumda, günümüze ulaşan antik yapı kalıntıları arasında en önemlisi, hiç şüphesiz sütunlu caddesidir. Kastabala'yı Karatepe-Aslantaş'a bağlayan asfalt yoldan yaklaşık 300 m. uzunluğundaki sütunlu caddenin bir kısmı görülmektedir. Bu cadde, kalenin üzerinde bulunduğu kayalığın yanından geçip asıl iskan bölgesini oluşturan ve doğu-batı yönünde uzanan vadiye iner¹¹⁶².Kentin sınırlarının güneyde Ceyhan Nehri, kuzeyde Karatepe, batıda Kırmıtlı Kuş Cenneti arasında genişleyen verimli ovayı kapsadığı belirlenmiştir. Sur ile çevrili şehir merkezindeki yapılar kale tepesinin hâkim olduğu küçük bir vadinin kuzey, güney ve doğu yamaçlarında tespit edilmiştir. Jeofizik çalışmaları savunma sisteminin bu yönde olduğunu göstermiştir. Kayalık doğal yükseltiler kuzeyde yerleşmenin doğal sınırını oluşturmuştur. Kentin kuzeybatısında, kalenin kuzeydoğu eteğinde kayaya açılan geçit, batı ile doğu konut alanlarını birbirine bağlamaktadır. Antik kentin Roma İmparatorluk Döneminde (M.S. 2.yüzyıl), sur duvarı ile çevrili olmadığı, ilk savunma sisteminin M.S. 4. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülmektedir¹¹⁶³

Kent merkezi; batıda sütunlu caddenin başladığı yerde bulunduğu sanılan bir kapı tarafından sınırlanmaktadır. Güneyde, doğuda ve kuzeyde kentin kurulu olduğu vadiyi çevreleyen tepeler, kent merkezini sınırlamaktaydılar. Kent merkezinin ortasındaki sütunlu cadde batıdan doğuya arazinin eğimine uygun olarak yükselerek üzerinde birkaç tonozun görüldüğü bir yapı kalıntısının bulunduğu, bölgenin kuzeyinden geçerek Propylon olduğu sanılan bir anıtsal kapıya ulaşmaktadır.(Resim 24). Bu kapı kalıntılarının güneybatısında bulunan ve büyük bir yapıya ait olan mermer

¹¹⁶⁰ Sayar 1997: 338.

¹¹⁶¹ Erdem -Lahn 2001: 103; Kaya- Kıyılı 2009: 404.

¹¹⁶² Altay1965:13; Ünal-Girginer 2007:464; Zeyrek 2009: 5-6.

¹¹⁶³ Zeyrek 2010: 98.

mimari parçalar bu tonozların büyük bir yapının altyapısı olduğu izlenimini vermektedir¹¹⁶⁴. 1890 yılında Kastabala'yı ziyareti sırasında Th. Bent, sözü edilen buluntuları bugünkünden çok daha iyi durumda görmüş ve burayı bugüne kadar yeri kesin olarak belirlenememiş olan, Artemis Perasia tapınağının yeri olarak önermiştir¹¹⁶⁵. Bu alanın hemen batısında bulunan kuzey kilisesinde devşirme malzeme olarak kullanılmış olan Roma imparatorluk devri mimari parçaları dikkate alındığında burada büyük bir Roma devri yapısının bulunduğu anlaşılmaktadır. Propylon'dan geçtikten sonra doğuya yönelen sütunlu cadde bir terasa ulaşmaktadır. Terasın üzerinde bulunan adak yazıtları nedeniyle, bazı araştırmacılar, kentin ana tanrıçası Artemis Perasia tapınağının burada aranması gerektiğini önermektedirler¹¹⁶⁶. Bu terasın hemen altında doğu-batı yönünde kentin Stadion'u uzanmaktadır. Bu Stadion'un doğu ucu bir istinat duvarı ile sınırlanmakta olup batı ucunda kentin tiyatrosu bulunmaktadır¹¹⁶⁷. Tiyatronun güneyinde hamam kalıntıları görülmektedir. Stadion, tiyatro ve hamamın birbirlerine çok yakın bulunduğu bu alan kentin günlük hayatının merkeziydi. Artemis Perasia kültü ile ilişkili dini törenlerin yapıldığı ve komşu kentlerin sporcularının da katıldığı çeşitli oyunların oynandığı Stadion, Artemis Perasia kutsal alanı ile doğrudan bağlantılı olmalıdır¹¹⁶⁸.

Kentin güneybatı kesiminde görülen sütun gövdelerinin oluşturduğu sütun dizisi bazı araştırmacılar tarafından agora, bazıları tarafından da ikinci bir sütunlu cadde olarak tanımlanmaktadır. Kentin, güney, kuzey ve batısında çok sayıda mezar yapıları ve kaya mezarları görülmektedir. Kalenin bulunduğu kayalığın kuzey yamacında ulaşım kolaylığı sağlamak ve kalenin savunulmasını kolaylaştırmak amacıyla bir kaya kesigi açılmıştır¹¹⁶⁹. Ayrıca M.S. 6. yy.ın ilk yarısına tarihlenen iki kilise dikkati çekmektedir. Bunlardan kuzeydeki sütunlu caddenin hemen yanında inşa edilmiş olup, yapımında Roma imparatorluk devri yapılarından sökülen mimari parçalar kullanılmıştır. Her iki kiliseyi de ayrıntılı olarak inceleyen O.Feld bunları 6. yy.ın ilk yarısına tarihlemektedir¹¹⁷⁰. Kiliselerde erken Bizans devrinde Suriye'de yapılmış olan

¹¹⁶⁴ Altay1965:13; Ünal-Girginer 2007: 464; Zeyrek 2009: 6.

¹¹⁶⁵ Bent 1890a: 233; Uygur 2005:136; Ünal-Girginer 2007: 464.

¹¹⁶⁶ Sayar-Ercan 2008: 79.

¹¹⁶⁷ Sayar-Ercan 2008: 79; Zeyrek 2011:7; Zeyrek 2012: 8.

¹¹⁶⁸ Sayar-Ercan 2008: 79; Zeyrek 2011: 8; Zeyrek 2012: 9

¹¹⁶⁹ Feld 1986: 81; Uygur 2005:136; Ünal-Girginer 2007: 465.

¹¹⁷⁰ Feld 1986: 82.

kiliselerin mimari özellikleri görülmektedir¹¹⁷¹

Kentin su ihtiyacı; Ceyhan Nehri'nin doğu yakasında bulunan Düziçi İlçesi'ne bağlı Karagedik Köyü civarındaki kaynaktan, önce açık kaynaklarla getirilen su buradan, Nergis Mahallesi civarında, Ceyhan Nehri üzerine inşa edilmiş bulunan su kemerleri üzerinde, basınçlı su nakline yarayan, taştan kapalı borular (künk) içinde, Ceyhan Nehri vadisinden taşınarak kente getirilmesiyle karşılanıyordu¹¹⁷²

Kastabala, 2006 yılından bu yana Hacı Turgut Zeyrek tarafından kazılmaktadır. 2009 kazıları sırasında, daha önceden yapılan ve defineler için sistemsiz kazılarının aksine, metodlu bilimsel bir kazının yapıldığı, ancak bu kazının kim tarafından ne zaman yapıldığının anlaşılamadığı ortaya çıkmıştır¹¹⁷³.

V.2.26. Anavarza (Anazarbos)

Adana'nın 60 km kuzeydoğusundadır. Bulunduğu yer, Kozan-Kadirli-Ceyhan üçgeninin ortasıdır.(Hrt.7)¹¹⁷⁴. Kozan'a bağlı Dilekkaya Köyü, bu kentin içinde kurulmuştur¹¹⁷⁵.(Resim 25).

1836 yılında kalıntıları ziyaret eden ilk Avrupalı C. Texier'dir¹¹⁷⁶. O'nu, V. Langlois¹¹⁷⁷ ve özellikle burayı birçok fotoğrafla belgeleyen Gerthrut Bell¹¹⁷⁸ gibi çok sayıda gezgin takip etmiştir. 1950'li yıllarda M. Gough¹¹⁷⁹ birkaç haftalık bir yüzey araştırması yapmış ve topografik durumu ilk olarak kaba taslak belgelemiştir. Kent hakkında en detaylı çalışma M.Gough tarafından yapılmıştır. P. Verzone¹¹⁸⁰ ve R. Özgan¹¹⁸¹, farklı yapılara ve buluntulara ait ayrıntılı çalışmalarıyla, araştırmalara önemli katkılar sağlamışlardır.

¹¹⁷¹ Zeyrek 2011: 9; Zeyrek 2012: 10.

¹¹⁷² Sayar 2003: 66-67; Zeyrek 2010: 97.

¹¹⁷³ Zeyrek 2010: 96vd.

¹¹⁷⁴ Anavarza, konumu: 37° 15' 28.5588" kuzey, paralelleri ve 35° 53' 54.0996" doğu meridyenleri arasındadır.

¹¹⁷⁵ Ener 1990:12; Uygur 2005: 39; Ünal-Girginer 2007: 20.

¹¹⁷⁶ Texier 2002: c 3,540-541

¹¹⁷⁷ Langlois 1856: 361-370.

¹¹⁷⁸ Bell 1906; www.gerty.ncl.ac.uk/photos_in_album

¹¹⁷⁹ Gough 1954: 49vd.

¹¹⁸⁰ Verzone 1957: 9vd.

¹¹⁸¹ Girginer 2002: 313; Girginer 2004: 64; Girginer 2005:161; Girginer -Özdemir-Şahin 2007: 79vd.

İlk dönemleri kapsayan ve mevcut durumun bir araya toplandığı çalışma F. Hild ve H.-G. Hellenkemper¹¹⁸² tarafından yapılmıştır. R.Ziegler'in nümizmatik araştırmaları¹¹⁸³, özellikle de M. H. Sayar'ın epigrafya çalışmaları¹¹⁸⁴, Anavarza Antik Kenti için bilimsel zemin oluşturmuştur¹¹⁸⁵ 1972-1973-1974 yıllarında Adana Arkeoloji Müzesi tarafından, daha çok nekropol bölgesinde kurtarma kazıları yapılmış, sonra 1984 yılında da sur içinde kurtarma kazısı yapılarak, mimari parçalar koruma altına alınmıştır¹¹⁸⁶ Günümüzde Anavarza'da kazı projesi yeniden başlamıştır¹¹⁸⁷.

Kent, Kilikia ovasından yükselen Toros sıradağlarının son uzantısı olan büyük bir dağ kütesinin eteklerinde yer alır (Resim 25). Anazarbos adı ilk önce, yüksekliği 220 metreyi aşan ve yaklaşık 4,5 km uzunluğundaki bu dağ kütesinin adıyla, sonraları, kayalığın batı yamacında oluşan kentin adı olmuştur. Kent tarih boyunca Anazarba, Anazarbos, Anazarbos, Ayn-Zarba isimleri ile anılmıştır. C.Texier'e göre, kentin kurulum planı, Van kenti'nin planına benzemektedir¹¹⁸⁸ Anazarbos'taki çalışmaların ağırlık noktasını, içinde farklı gömüt biçimlerini ve in situ durumunda olan yazıtları barındırmak suretiyle, kent gelişimi hakkında önemli bilgiler veren, üç büyük nekropol alanının araştırılması oluşturmaktadır¹¹⁸⁹. Antik yol güzergahının belirlenmesi ve Anazarbos'un merkezindeki, daha eski olduğu bilinen yapıların ortaya çıkarılmasında kullanılan, jeofizik görüntüleme çalışmalarına ek olarak, yüzey buluntularını farklı açılardan değerlendirebilmek amacıyla, ilk olarak 2006 yılında tüm bölgede yoğun yüzey araştırmasına başlanmıştır. Bu seramik-yüzey araştırmaları, ovadaki yerleşmenin Tunç Çağı'na kadar indiğini göstermektedir¹¹⁹⁰. Daha sonraki seramik ilk olarak M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenir ki, bu da şimdiye kadar kabul edilenden 200 yıl eski bir tarihtir. Kent M.S. 2. yüzyılda stratejik açıdan önemli konumu sayesinde esaslı bir gelişme kaydetmiştir. Ayrıca yüzey buluntularından anlaşılacağı üzere, eskiden yerleşilmiş olan alanın M.S. 6. yüzyıldan itibaren, yeniden eski çekirdek bölgesine doğru geliştiği

¹¹⁸² Hild-Hellenkemper 1990:178.

¹¹⁸³ Ziegler 1993a: 43-44.

¹¹⁸⁴ Sayar 1996: 55vd.; Sayar 2001: 271vd.

¹¹⁸⁵ Girginer 2002: 314; Girginer 2004: 64; Girginer 2005:161.

¹¹⁸⁶ Salman 2000:183; Uygur 2005: 40;Salman-Kaya 2008: 463.

¹¹⁸⁷ Eylül 2012'de başlayan kazılar, Mersin Üniversitesi ve Adana Müzesi'nin ortak çalışmasıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile başlayan kazı çalışmalarını yürüten heyetin bilimsel danışmanı, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Murat Durukan'dır.

¹¹⁸⁸ Altay 1965: 61; Ener 1990:13;Uygur 2005:39-40; Ünal-Girginer 2007: 419-420.

¹¹⁸⁹ Sayar 1996;55vd.; Sayar 2001:271vd.

görülür. Belgelenmiş durumdaki çeşitli dönemlere ait bina komplekslerinin görsel rekonstrüksiyonuna hız verilmiştir. Zira yalnızca bu şekilde yüzyıllarca süren kentin gelişim süreci büyük ölçüde anlaşılır hale gelmektedir¹¹⁹¹.

Anazarbos antik kenti ve çevresindeki mezar yazıtlarında M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllardan beri kullanıldığı bilinen ay ve yıldız motifi yer almaktadır¹¹⁹² Anavarza (Anazarbos) Kenti'nin güneydoğusunda bir tarlada bulunan, Roma mil taşı kentin Tarsos'a uzaklığını belirtmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, bu mil taşının konulduğu tarihlerde Anavarza henüz Tarsos'un gölgesinde bir kenttir, Severuslar'dan önceki bir dönemi yaşamaktadır.¹¹⁹³

Anavarza' da; 1500 metre uzunluğunda 20 burçlu sur, dört giriş, sütunlu yol, hamam ve kilise kalıntısı vardır. Sur dışındaki tiyatro ve stadyum, su yolları, kaya mezarları¹¹⁹⁴; kentin batısındaki nekropollerini yarararak açılmış olan antik yol¹¹⁹⁵; korunmuş havuzlu mozaikler (M.S. 3. yy.'a ait deniz tanrıçası Thetis mozaiği (Resim11) ve deniz canlıları mozaiği), Adana bölgesinde tek örnek olan 3 girişli zafer takı (Alakapı) ve ovanın ortasında bir ada gibi yükselen tepe üzerindeki Ortaçağ kalesi (Bizans ve Geç Ermeni Dönemi) önemli eserlerdir. Stadyumun elli metre kadar kuzeydoğusundaki kayalık yapay bir yarıkla ayrılmıştır. Roma veya ilk Bizans döneminde, Anazarbos'tan Flaviopolis (Kadirli) ve Hierapolis-Kastabala' ya giden yola geçit vermek için açıldığı sanılan yarık 250 metre uzunluğunda, 4-15 metre genişliktedir¹¹⁹⁶.

Yolun her iki tarafında kayalar 50 metre yüksekliğe kadar uzanır. Bu yarığa günümüzde yerel ağızda "Ali Kesigi" denilmektedir. Ali Kesigi'ni Köy Hizmetleri'nden bir ekip, kazarak ortaya çıkarmıştır.¹¹⁹⁷Burada çok büyük kaya kütlelerini dinamitle patlatarak küçültmüşler ve daha sonra da kazarak temizlemişlerdir. Burada - jeomorfolojik özellik olarak-yaşanan depremler ile ortaya çıktığı düşünülen bir "fay

¹¹⁹⁰ Uygur 2005: 39-40; Ünal-Girginer 2007: 419-420.

¹¹⁹¹ Uygur 2005: 39-40; Ünal-Girginer 2007: 419-420; Salman-Kaya 2008: 463.

¹¹⁹² Sayar 1996: 57.

¹¹⁹³ Sayar 2001: 272.

¹¹⁹⁴ Ergeç 2001: 490.

¹¹⁹⁵ Ergeç 2001: 493.

¹¹⁹⁶ Uygur 2005: 39-40; Ünal-Girginer 2007: 419-420; Salman-Kaya 2008: 463.

¹¹⁹⁷ Dede Güney, 1942 doğumlu, ilkökul mezunudur. Köy Hizmetleri'nde çalışmıştır. Anavarza Kenti'nin bulunduğu Dilekkaya Köyü'ndendir. Katkılarından dolayı teşekkür ederiz . Dede Güney ile görüşme 24 Haziran 2012: Dilekkaya-Anavarza.

aynası" da bulunmaktadır¹¹⁹⁸. Ali Kesiği'nin güney ucu iki taraflı nekropoldür. Kaya mezarları ve lahitler ile doludur. Kaleye çıkış yolu olarak kullanılan merdivenli yolun başında da kaya mezarları vardır. Romalılar'ın kullandıkları yolların iki tarafına nekropoller yaptıkları bilinmektedir.¹¹⁹⁹

Kuzey-güney sütunlu cadde üç gözlü takla başlar. Buranın yerel ağızda kullanılan adı "Alakapı"dır. Anavarza'nın geçmişte karşılaştığı birçok deprem yüzünden, zafer takı ancak kısmen günümüze gelebilmiştir. Güney yüzünde siyah granitten altı adet Korinth stili sütun başı bulunan, üç kemerli bir geçittir. Kuzey yüzünde ana kemerin her iki tarafında birer heykel nişi vardır.¹²⁰⁰ Roma Dönemine tarihlenir. Eylül 2012'de başlayan kazılarda, bu caddenin, temizlenerek ortaya çıkarılması planlanmaktadır.

Vahşi hayvanlı gösteriler için yapılmış arena tamamen taşlarla inşa edilmiştir. Antik çağda (birçok binada olduğu gibi) diğer binalara malzeme sağlamak amacıyla sürekli olarak yağmalanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kale üç bölüme ayrılmaktadır: Birinci sur ve küçük kilisenin de içinde bulunduğu kışla; iki sur arasındaki düz kayalık üzerine kurulmuş olan üç katlı kule; ikinci sur ve içinde bulunan bitişik odalar topluluğu, depolar ve su tanklarıdır. Batı tarafının yüksek uçurumlu olmasından dolayı buraya sur yapılmamıştır. Birinci kısmın surları ikinci kısımdan daha sağlamdır. Kale Roma Dönemine tarihlenmesinin yanısıra Ortaçağ kalıntıları daha çoktur. Kaleye suyun çıkarılması için, kalenin doğu yamacında basınçlı su künkleri ve havuzların kullanıldığı anlaşılmaktadır¹²⁰¹. Bundan başka Anavarza Kenti'nin su ihtiyacını karşılamak için iki güzergahtan su getirildiği görülmektedir. Bunlardan biri, Anavarza'nın 12 km kuzeybatısında olan Alapınar Köyü'nde çıkan su kaynağıdır, diğeri de Anavarza'nın kuzeyinde olan Acarmantaş(Bucak) Beldesindeki Saklı Cennet su kaynağıdır. Her iki güzergahtaki su kemerlerinin günümüze kadar geldiklerini görmekteyiz. Alapınar Köyü, ovanın içinde olduğundan dolayı Anavarza'nın görüş alanı içindedir. Sur dışındaki en sağlam yapılar bu su kemerleri (aqueduct) olarak görülmektedir¹²⁰².(Resim28).

¹¹⁹⁸ Anavarza Müzesi bekçilerinin oğlu Şahin Dilci ile görüşme 22.07.2013: Ankara

¹¹⁹⁹ Kobaner-Kobaner 2000:179.

¹²⁰⁰ Salman-Kaya 2008:470-471

¹²⁰¹ Şahin Dilci ile görüşme 28 Ekim 2012: Adana.

¹²⁰² Sayar 1993: 42; Sayar 200 : 71; Uygur 2005:40;Ünal-Girginer 2005:420.

Ayrıca Alapınar (Resim27), Pekmezci, Yassıçalı, Kayhan, Kuyuluk ve Bulduklu Köyleri'ndeki tespitlere göre, Anavarza'nın yönetim alanı içindedirler ve buralarda çok büyük bir Roma Tapınağı , mezar alanı(nekropol) ve antik köyler keşfedilmiştir.¹²⁰³

Kalenin doğu yamacındaki kaya mezarlarının muhtemelen aile mezarları olarak kullanılmış olabilecekleri, Zira mezarların oda gibi geniş oldukları ve içinde seramikten yapılmış bir kaç mezar olduğu, ayrıca gözyaşı şişeleri ve süs eşyalarının bulunduğu dile getirilmiştir. Ayrıca 1973 yılında yapılan keşiflerde bulunan, bir mezar odanın duvarlarında Zeus, Athena, Pan gibi mitolojik tanrıların figürleri, renkli olarak resmedilmiştir. Ancak tahribattan korumak amacıyla Adana Bölge Müzesi tarafından kapatılmıştır. Bu mezar oda yerden yaklaşık 3 m. kadar aşağıdadır¹²⁰⁴

Antik kentin emektar bekçisi Hatun Dilci'nin evinin önü, açık hava müzesi haline getirilmiştir. Yılanlar tarafından saldırıya uğrayan Deniz Tanrıçası Thetis'i korumak amacıyla iki tarafında bulunan giyimli Eroslar'ı tasvir eden, mozaikli havuz (Resim 11) ile deniz canlılarının tasvir edildiği mozaikli havuz, Hatun Dilci'nin evinin önünde ve bahçesinde keşfedilmiştir. Deniz canlılarının tasvir edildiği havuz diğerinden büyüktür. Havuzlara su doldurmak amacıyla kenarlarında seramikten su künkleri mevcuttur. Tabii ki bu su künklerinin ne işe yaradığını anlamayan köylüler, tarla ve bahçe sürerken bunları tahrip etmişlerdir. Yine evin önüne konulmuş olan Anavarza 2 Lahiti, Rıfat Ergeç tarafından "Anavarza Lahitleri" tezi hazırlanırken bulunmuştur.¹²⁰⁵ Sarımtırak sert kireçtaşı bir lahittir. Lahdin uzunluğu 248 cm, eni 118 cm ve yüksekliği ise 77 cm'dir. Ancak lahdin alt bölümü toprağa gömülü olduğundan yüksekliği daha uzun olmalıdır. Lahdin üzerinde mevcut olan kapağın uzunluğu 245 cm, eni 117 cm ve kapak alınlığının yüksekliği de 66 cm'dir. Eserin dört yüzü de işlenmiş olup Roma İmparatorluk Dönemi Girlandlı Lahitler grubundandır. Lahdin özellikleri Severuslar Evresi içinde de ilerlediğini göstermektedir. Girlandlar ağırlaşmış, girland meyveleri kabalaşmış ve eskisine nazaran sanat düşmüştür. Buna ek olarak, Eros'ların, aslanların, Medusa'larnın yüzlerindeki soğuk ve donuk ifade M.S. 220–240 civarı içinde görülen portre yüzleriyle benzeşmektedir. Ağır göz kapakları ve bu tarz belirgin gözbebekleri de

¹²⁰³ Sayar 1993:42; Sayar 2003: 71; Sayar 2011:1-2.

¹²⁰⁴ Anavarza antik kentinin ve kalesinin ilk bekçileri Hatun ve Amber Dilci'nin oğulları olan ve uzun yıllar bir bürokrat olarak görev yapan Üniversite mezunu, 1956 doğumlu Şahin Dilci ile yapılan görüşmelerde kent hakkında önemli bilgiler edindik.Kendisine teşekkür ederiz.;Şahin Dilci ile görüşme 28 Ekim 2012: Adana

¹²⁰⁵ Ergeç 1987: 23; Çelik 2010: 27

bu düşünceyi desteklemektedir. Bu yüzden şimdilerde Anazarbos Antik Kenti içinde bulunan bu lahde M.S. 220–240 arası bir zaman aralığı verilebilir.¹²⁰⁶(Resim 16)

Yine girlandlı lahitlere örnek olacak bir başka lahit de bu bahçede sergilenmektedir. Mayıs 2012'de, Anazarbos Dağı'nın doğu yakasında bulunup, kaçakçılar tarafından kaçırılırken yakalanarak, buraya getirilmiştir. Ancak lahit tüm değildir. Parçalanarak pazarlandığından dolayı, büyük bir parçası buradadır, diğer bölümleri yoktur. Yapılan ve devam eden kazılar sayesinde çıkarılması umulmaktadır (Resim 13). Bunlardan başka, Şubat 2013 tarihinde kapağı ve kendisi tam olan, kapağı kapalı, üzeri yazıtlı bir lahit daha bahçeye getirilmiştir. Lahitin bulunduğu yer, Dilekkaya Köyü'nün batı girişindeki köy evi yakınlarında bulunan nekropol alanıdır. Burada toprağa gömülü on üç lahit keşfedilmiştir. Ayrıca sütunlu bir de yapı mevcuttur¹²⁰⁷.

Anavarza (Anazarbos), Ovalık Kilikia'nın " en güzel,en şanslı, birinci" kentiydi ve kentlerin kralıydı. Bunun için, tabii ki Tanrılar'ın Kralı'nın kült merkezi olmalıydı. Anavarza'da; Zeus Olybris, kentin koruyucusu Zeus, Zeus Halazeos, Zeus Keraunios, Zeus Hypsistos, Zeus Theos, Zeus Olou(m)pios, Zeus Soter (Resim9), Zeus-Hera-Ares üçlemesi ve ayrıca Theos Kronos, Euthenia Thea, Agathos Theos, Thea Epekoo Aphrodite, Aphrodite Epekoo, Aphrodite Kassalitis, Aphrodite Kassalitis Ephkoo Thea, Thea Kassalitis Ephkoo, Thea Epekoo, Theos Ouranos ve Herakles kültleri olduğu gibi , imparatorluk döneminde de Dea Roma (Tanrıça Roma) kültü görülmektedir¹²⁰⁸. Ayrıca Thetis Kültü de bulunmaktadır.

Kentin tarihini aydınlatan bir başka önemli unsur, bulunan sikkelerdir. Sikkelerden yola çıkılarak burada en azından M.Ö. 1. yüzyıldan beri Hellence olmayan isime sahip bir yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır, yüzey buluntuları daha da eski bir döneme işaret eder¹²⁰⁹ Bölgenin tamamı muhtemelen M.Ö. 67 yılında Pompeius tarafından başkenti Kastabala olan kral, Tarkondimotos'a bırakılmıştır. II. Tarkondimotos'un ölümünden kısa bir süre sonra, bölge doğrudan Roma idaresine bağlanır.¹²¹⁰ Stratejik konumu sayesinde, 2. yüzyılda gittikçe önem kazanan kent, daha

¹²⁰⁶ Çelik 2010: 27-29

¹²⁰⁷ Şahin Dilci ile görüşme 28/Ekim/2012: Adana.

¹²⁰⁸ Sayar 1999b:152-154

¹²⁰⁹ Kurt 2010: 483vd.

¹²¹⁰ Verzone 1957: 11.

sonra ordunun kışın konakladığı bir yer olmuştur. M. Ö 17'de Augustus döneminde (M. Ö 27-M. S. 14) kent "Caesarea ad Anazarbos" adını almıştır. M. S 74'te Vespasianus (hükümdarlık dönemi 69–79) , Kilikia'yı eyalet yapınca Anazarbos da önem kazanmıştır.

Nerva döneminde (96–98) kentin bir yersarsıntısında (deprem) büyük zarar gördüğü bilinmektedir. Anazarbos'ta M. S 2. yy.dan yalnızca yazıt ve sikke belgeleri kalmıştır.¹²¹¹ Bunlar arasında 136'ya tarihlenen Hadrianus heykelinin yazıtı önemlidir. Kent, M.S. 2. yy.da metropolis düzeyine yükseltilmiştir., Roma imparatorlarından Septimius Severus'un, Pescennius Niger ile yaptığı iktidar savaşı sırasında, Severus'un tarafını tutan kent, onun Niger'i 194 yılında İsos'ta yenerek imparatorluğun tek hakimi olmasından sonra ödüllendirilmiş, tarihinin en parlak dönemini yaşamaya başlamıştır. 221'de Elagabalus onuruna sikke basılmıştır (Resim 56). Kilikia kentleri arasındaki rekabetin en şiddetlisi M.S. III. yüzyılda Anazarbos ile Tarsos arasında yaşandı. Anazarbos kenti Tarsos'un yaptığı festival ve oyunlara cevaben *Epinica ve Olympia* oyunlarını tertip etti. *Hadrianus* onuruna yapılan *koinon* oyunları olan *Sebasmia* düzenlendi ve "*Dünyanın birincisi Antoniniana*" adıyla oyunlarını kutladı. Caracalla döneminde Anazarbos'a yarışın başkenti unvanı verildi. Bunun dışında Tarsos kentinin "birinci, en büyük ve en güzel" (Yun. **πρώτα, μεγαλύτερη, η πιο όμορφη**) sıfatlarına ilaveten Anazarbos "en şanslı, en değerli ve muzaffer"(Yun. **ο πιο τυχερός, το πιο πολύτιμο, νικηφόρος**) unvanlarını elde etti. Bununla birlikte Anazarbos kenti, eyaletlerin özerk olan ortak *koinonun* başı ilan edildi. Tüm bunlara ek olarak Caracalla döneminde Anazarbos'a "*demiurgus*" yetkisi de verildi¹²¹². Roma imparatoru Diocletianus, Roma eyaletlerini yeniden düzenledi. Tarsos ile Anazarbos kentleri arasındaki rekabet, bu düzenlemelerde de muhafaza edildi. Zira Kilikia, yeni eyalet sistemine göre, Kilikia Prima ve Kilikia Secunda olarak ikiye ayrıldı. Tarsos Kilikia Prima'nın başkenti, Anazarbos da Kilikia Secunda'nın başkenti yapılmıştı¹²¹³

Roma Döneminde meydana gelen ve çok büyük yıkımlı olan iki depremden birincisi, Cumhuriyet döneminde ikincisi de Ceasar döneminde olmuştur¹²¹⁴ 6. yy.da İmparator Justinianos (İustinianos) döneminde (527–565) gene bir yersarsıntısı kenti

¹²¹¹ Jones 1937: 207; Sayar 1999a: 142

¹²¹² Jones 1937: 207; Hellenkemper 1984: 178,201.

¹²¹³ Magie 1950: 275; Jones 1937: 206.

¹²¹⁴ Özgül 1976:19; Kaya-Kıyılı 2009: 404; Çam 2010:XXII; Tekin 2013:67; Salman-Kaya 2008:464.

yıkılmış, yeniden yapıldıktan sonra adı "Justinianopolis" olmuştur¹²¹⁵. Bunu izleyen yüzyıllarda İslam-Bizans çekişmesinde sürekli el değiştirmiş, 796'da Abbasi halifesi Harun Reşid (hükümdarlık dönemi 786–809) kaleyi güçlendirmiştir. 10. yy.da kentin adı "Ayn Zarba"dır; ancak 964'te gene Bizans'ın eline geçmiştir¹²¹⁶.

11. yy.da Anadolu Selçuklu sultanı Alp Arslan'ın (hükümdarlık dönemi 1063–72) Doğu Anadolu'da egemen olmaya başlamasıyla, bu yöre halkı Kilikia Ovası'na inmiş ve Anazarbos'u merkez edinmiştir. 1375'te Memlûk saldırılarının ardından kent terk edilmiştir¹²¹⁷

Anazarbos, Suriye ve Kappadokya bağlantısındaki ticaret yolları üzerinde bulunuyordu. Bu nedenle ekonomik bakımdan da önemli bir kentti. Ayrıca Anazarbos, M.S.. 2. yüzyılda dokumacılığın son derece önemli bir endüstri haline gelmiş olduğu bir kenttir. Hatta kentte dokumacılar teşkilatı kurulmuştur¹²¹⁸

V.2.27. Flaviopolis (Kadirli)

Osmaniye'nin en büyük ilçesidir. Adana'nın 95 km doğusunda, Osmaniye'nin ise 45 km Kuzeybatısında, ortalama denizden 95 m yükseklikte konumlanır. Kuzeyinde Feke ve Saimbeyli ilçeleri, doğusunda Andırın ve Düziçi ilçeleri, güneyinde Osmaniye ve Ceyhan, batısında ise Sumbas ve Kozan bulunmaktadır.(Harita 7) İlçe arazilerinin üçte biri dağlık, üçte ikisi ovalıktır. Ceyhan Nehri ile onun kolları olan Savrun Çayı, Sumbas Çayı ve Keşiş Çayı ilçenin topraklarından geçmektedir¹²¹⁹.

Kadirli, M.S.73 yılında İmparator Vespasianus tarafından kurulmuştur. Flaviopolis,"Flavienler'in kenti" manasına gelir. Flavienler, M.S. 69-96 yılları arasındaki dönemde hüküm sürmüşlerdir¹²²⁰. Sonra da Vespasianus, Titus ve Domitianus dönemleri gelir. H.Th. Bossert'e göre; kentte Roma Döneminden önceki zamanlara ait buluntu yoktur¹²²¹. Romalılar döneminde Flaviapolis adı ile görkemli bir kent olan Kadirli'de bu dönemi belgeleyen eserler bulunmaktadır Bunlar; İmparator

¹²¹⁵ Özgül 1976:19; Kaya-Kıyılı 2009: 405; Çam 2010:XXII; Tekin 2013:68.

¹²¹⁶ Altay 1965:69;Uygur 2005:40;Ünal-Girginer 2007:419; Sayar-Ercan 2008:75.

¹²¹⁷ Altay 1965:70;Uygur 2005:41;Ünal-Girginer 2007:420; Sayar-Ercan 2008:76.

¹²¹⁸ Magie 1950: 275; Jones 1937: 206.

¹²¹⁹ Altay 1965: 50; Ünal-Girginer 2005: 449-450.

¹²²⁰ Altay 1965: 50;Ünal-Girginer 2007: 450

¹²²¹ Altay 1965: 50;Ünal-Girginer 2007: 450.

Hadrianus'un (M.S. 117-1389) anıtsal tunç heykeli (İstanbul Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir ve 1932'de Flaviopolis'te çıkarılmıştır), bugün kentin altında kalmış bulunan 6-7 dönümlük alana yerleşik Roma Hamamı, M.S. 5. yüzyıla ait bir Roma Bazilikası olan Dulkadiroğulları tarafından da camie çevrilen Ala Cami ve yakın çevredeki birçok diğer eser ve kalıntılardır.

1996 yılında yapılan yüzey araştırmalarında, Kadirli merkezinde yapılan çalışmalar sırasında bir dükkanda, antik bir köy tarafından Athena'ya adanmış bir adak steli parçası ile iki adet yazıtlı mezar steli incelenmiştir. Her üç eserin de buluntu yerleri bilinmemektedir. Kadirli çevresindeki araştırmalarda da, ilçenin kuzeyindeki köylerden Köseli'de bir antik mezar taşı bulunmuş olup, “*mezar taşının üzerindeki yazıtın ilk satırında- M.S. 73 yılında başlayan Flaviopolis erasına (takvim) göre- verilen 51 yıl sayısına dayanarak, bu yazıt M.S. 124 yılına tarihlenmiştir.*”¹²²²

Ayrıca imparator Commodos ve Severus Aleksander dönemlerinde basılan, Flaviopolis'e ait sikkelerde, sağlık tanrısı Asklepios ve kızı Hygeia tasvirlerine rastlanmaktadır.¹²²³

Flaviopolis antik kenti ve çevresindeki çalışmalar 2007 yılında da sürdürülerek bu kentin antik yazıtlar kataloğunun yapılması amacıyla yürütülen incelemelere devam edilmiştir.¹²²⁴

V.2.28. Domuztepe

Osmaniye merkezine 33 km mesafede, Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi'nin karşısında, Aslantaş Baraj gölü içindeki küçük bir ada üzerinde bulunmaktadır¹²²⁵.

Domuztepe'de İstanbul Üniversitesi ekiplerince yapılan kazı ve araştırmalar (1947-1952, 1983-2002) bu ören yerinin Karatepe-Aslantaş' tan çok daha uzun bir yerleşim tarihi olduğunu göstermektedir. Neolitik Çağ kültür evresi, genel olarak Halaf Öncesi Çanak Çömlekli Neolitik Çağ olarak görülmektedir. Önasya'da çok az bilinen bu döneme ilişkin bu buluntular göz önüne alındığında, burası gibi engebeli bir arazide bu

¹²²² Sayar 1996: 65.

¹²²³ Tahbarer 2005: 53.

¹²²⁴ Sayar-Ercan 2008: 79.

¹²²⁵ Ünal-Girginer 2007:143.

döneme ait başka bir yerleşmenin bugüne kadar tespit edilmemiş olduğu belirtilmektedir. Neolitik Çağ yerleşiminin M.Ö. 6200 – 5800 yılları arasında olduğu öne sürülmektedir. Geç Kalkolitik Çağ – Erken Tunç Çağı kültür evresinde Obeyd-Uruk Dönemi geçiş evresine ait ve muhtemelen Uruk Dönemi'ne ait buluntular vardır. Kazı raporlarında bir kültür evresi olarak verilmemekle birlikte araştırmalarda Paleolitik Çağ buluntuları da ele geçmiştir ¹²²⁶.

Orta Tunç Çağı – Erken Demir Çağı kültür evresinde en az sekiz yapı katı saptanmıştır. Orta Tunç Çağı başlarında yerleşmenin bir surla çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Orta Tunç Çağı sonlarında yerleşmenin daha yükseğe çekildiği ve yeni bir sur inşa edildiği görülmektedir. Erken Demir Çağı yerleşimin daha da yukarı kaymıştır. M.Ö. 10. 8. yüzyıllara tarihlenmesi gerekir ¹²²⁷. Burada Demir Çağı kalesine ait M.Ö. 9. yüzyıldan kalma iki kapı aslanı, çifte boğalı bir heykel kaidesi, M.Ö. 9. ve 8. yüzyıla ait kabartmalar bulunmuştur ¹²²⁸.

Günümüzde Aslantaş Barajı'nın suyu altında kalan güney ve batı yamacında Neolitik'ten başlayarak Tunç ve Demir Çağları boyunca bir dizi yerleşme ortaya çıkarılmıştır. Tepenin kendisi Demir Çağı döneminde yerleşme görmüş ve kale duvarları ile çevrilmiştir. Bunu Helenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenen kalıntılar izlemektedir. Roma Dönemi'nin sonlarına ait bir tarım tesisi, villa rustica, tepenin doğusundaki terasta yer almaktadır. Buluntularından anlaşıldığına göre bu tesis M.S. 4. y.y. sonu - 5 y.y. başı ile M.S. 6. y.y. ilk yarısına tarihlenmekte olup, 6.y.y.'ın ikinci çeyreğinde terk edilmiş olmalıdır. Taraçanın doğu dibinden fişkiran kaynaklardan pişmiş toprak pöhrenklerle tarım tesisine su getirilmiştir. Tepenin 1 km. güneydoğusunda 20x30 m. boyutunda Roma ve Hıristiyanlık Çağına ait bir bazilika bulunmuştur ¹²²⁹.

V.2.29. Neronias/Irenepolis (Düziçi)

Düziçi ilçesi, kendi ismini aldığı Düziçi Ovası'nın kenarında kurulmuştur. Düziçi'nin etrafı dağlarla çevrilidir. Düziçi Ovası'nın dışında her yer dağlık ve

¹²²⁶ Çambel 1985 :272.

¹²²⁷ Çambel 1985: 274.

¹²²⁸ Çambel- Özdoğan 1984: 259.

¹²²⁹ Çambel -Özdoğan 1984 : 260

engebedir. Deniz seviyesinden yüksekliği 350-400 m'dir. Düziçi'nin yeryüzü şekilleri kabaca iki kısma ayrılabilir. Birinci kısımda Düldül Dağı ve eteklerinin oluşturduğu engebeli arazi, ikinci kısımda da yaklaşık 10500 hektarlık Düziçi Ovası bulunur. Düziçi'nde yerleşim alanları daha çok Düziçi Ovası'nda ve kısmen de Düldül Dağı eteklerindedir¹²³⁰.

Çukurova'nın doğusunda ve Amanos Dağları'nın batı yamaçlarında yer almaktadır.(Harita 7). Düziçi'nin kuzeyinde Ceyhan Nehri, Berke ve Aslantaş Barajları, doğusunda Amanos Dağları ile Bahçe ilçesi, kuzeybatısında Kadirli, kuzeydoğusunda Kahramanmaraş ilinin Andırın ilçesi, güney ve güneybatısında Osmaniye ile çevrilidir¹²³¹.

“Düziçi ile lokalize edilen kentin tarihini, dönemlere ait sikke darbından öğrenmekteyiz. Kommagene Kralı IV. Antiokhos, Roma'ya sadakatini göstermek maksadıyla, İmparator Cladius'un evladlığı Nero adına, M.Ö.51 yılında bu kenti kurmuştur. Kurulan kentin adı, kurucusuna atfedilmiştir. Neronias, antik kentinin bir adı da İrenopolis'tir . Fakat bu isim ne zaman ve hangi sebepten konulmuştur, bilinmez.”¹²³²

Düziçi, önemi bugün de bilinen Haruniye Kaplıcası sebebiyle antik çağda bir *Hygieia* kült yerine sahip olduğu düşünülen bir şifa merkezidir. Mahalli bir takvime bağlanan şehir yılı M.S. 51 yılının Sonbaharında veya 52 yılında başlar¹²³³. İmparator *Domitianus*'tan (81-96)¹²³⁴ (Resim 57) *Gallienus*'a (253-268) kadar kentin sikkelerine rastlamak mümkündür. *“Valerianus ve Gallienus dönemine ait sikkelerde değer rakamları görülür. En erken dönemlerden itibaren İrenopolis sikkelerinde birçok karşı damga (counter mark) görülür. Bunun sebebi sikke metalinin az olması veya şehirde aktif bir darphanenin olmaması olabilir”¹²³⁵.*

“Roma Dönemi'nde İrenopolis, diğer büyük şehirlerarasındaki çekişmeye pek karışmamıştır. Sikkelerinin arka yüz tasvirlerinde Tarsos, Anazarbos ve Aegeai'daki gibi kentin aldığı çeşitli unvanlara rastlanmaz. Bununla beraber, şehir kaplıcasının reklamını yapmaktan ve Asklepios kültürünün önemli bir merkezi olduğunu

¹²³⁰ Ünal-Girginer 2007: 443.

¹²³¹ Altay 1965: 57;Ünal-Girginer 2007: 443.

¹²³² Sayar 2001:115;Sayar-Ercan 2008: 79.

¹²³³ Tahbarer 2005: 48-49.

¹²³⁴ SNG Paris,2248-9; SNG Levante 1600.

¹²³⁵ Tahbarer 2005: 47;Tahbarer 2006: 49; Tahbarer-Uzel 2007: 26vd.

vurgulamaktan geri kalmamıştır. Asklepios ve Hygieia birçok Kilikia kentinin sikkelerine konu olmakla beraber Aegeai'dan sonra sağlık tanrısı ve kızını sikkelerine en çok konu eden şehir, Irenopolis'tir. Asklepios kültürünün temsilcileri boydan veya büst olarak, tek veya birlikte, Maximinus hariç bütün imparatorlar adına basılan sikkelerde görülür¹²³⁶. Domitianus (Resim 57) ve Traianus ile Antoninus Pius dönemlerindeki sikkelerde bu tasvirlerle çok sık rastlanmaktadır. Asklepios ve Hygieia tasvirleri, III. Gordianus (238-244) ve I. Valerianus (253-260) zamanlarında basılan sikkelerde de görülmektedir”¹²³⁷.

Neronias=İrenopolis Antik kenti için yapılan yüzey araştırmaları sırasında da, Harap Mahallesi'nde bulunan üç adet yazıtlı mezar steli, iki adet mermerden aslan başı ve onur yazıtlı bir heykel kaidesi bulunmuş ve incelenmiştir. Onur yazıtında adı geçen imparatorluk kültü rahibi sayesinde bu antik kentte imparatorluk kültürünün varlığı, ilk kez epigrafik yönden belgelenmektedir. Düziçi çevresindeki nekropollerde bulunarak, ilçe merkezinde koruma altına alınan iki mezar yazıtından biri Roma, diğeri Bizans Devrine tarihlenmektedir. Ayrıca üzerinde bir hayvan kabartması bulunan üstü kırık zıvanalı bir stel ile yandan tasvir edilmiş genç erkek kabartmalı yuvarlak bir mezar taşı da dikkate değerdir¹²³⁸.

Düziçi ilçe merkezinin batısında bulunan Sabun çayı üzerinde, halen kullanılmakta olan bir köprünün ayaklarında, burada daha önce bir Roma köprüsü olduğunu gösteren mimarı kalıntılar belirlenmiştir. (Resim 26). Söz konusu köprü Neronias'ı, batısındaki komşu kent Hierapolis-Kastabala'ya bağlayan yol güzergahındadır¹²³⁹. Düziçi'nin Karagedik Beldesi'ndeki kaynaklardan çıkan suyu, Ceyhan Nehri üzerinden batıya doğru taşımak için yapılmış olan ve yeri daha önce belirlenen su yolu köprüsünün üzerindeki, basınçlı künklerden 6 tanesi de, Osmaniye il merkezindeki meslek yüksek okulu bahçesinde bulunmuştur. Bunlar da Kastabala'ya su taşımak için yapılan su kemerlerine ait olmalıdır¹²⁴⁰ Buluntulardan da anlaşıldığı gibi; Neronias, Kastabala'yı ticari, siyasi ve ekonomik olarak destekleyen önemli şehirlerden biridir. Ayrıca tarih boyunca ve halen sağlık turizminin merkezlerinden biridir¹²⁴¹.

¹²³⁶ Tahbarer 2005: 48;Tahbarer 2006: 49; Tahbarer-Uzel 2007: 28.

¹²³⁷ Tahbarer 2006: 50-51;Tahbarer-Uzel 2007: 31.

¹²³⁸ Sayar 2001:117-118.

¹²³⁹ Ünal-Girginer 2007: 443.

¹²⁴⁰ Sayar 2001: 117-118.

¹²⁴¹ Sayar 2001:120;Tahbarer 2005: 52.

V.2.30. İdem Hamam Kalıntısı

Hamamköyü'nün çok yakınında olan İdem'in Hacıahmetli Çiftliği'nde tespit edilmiş, küçük boyutlu bir hamamdır. Kesme taş temeller üzerinde tuğla duvarlarla yapılmış olduğu gözlemlenebilmektedir. Mozaikli alanın bulunduğu bölüm küçük bir mekandır. Mozaikler ince bir zevk örneğidir. Hamamın küçük ve özel bir görünüm vermesi, buranın halka açık olmadığı, özel bir mülk olduğu ihtimalini güçlendirmektedir¹²⁴². Roma ve Bizans yerleşimidir.

V.2.31. Mopsouhestia (Misis=Yakapınar)

1956-1959 yılları arasında Ceyhan Nehri'nin kuzey sahilinde, Adana'nın 37 km. doğusunda ve Yüreğir İlçesi'ne bağlı Yakapınar Beldesi'ndeki Misis'te, H.Bossert tarafından kazılar yapılmıştır¹²⁴³. 1959 kazılarında molozlar içinde Erken Tunç Çağı ve Geç Hitit Çağı seramikleri ele geçmiş, Geç Roma Dönemi tabakaları açılmıştır¹²⁴⁴. 2012 yılından itibaren kazılara yeniden başlanmıştır¹²⁴⁵.

Ceyhan Irmağı'nın sağ tarafındaki(batı) büyük höyüğün toprak yığınları altında saklı olan eski Misis'te (Resim 33a) yapılan arkeolojik araştırmalar, en üstteki yoğun Roma, Bizans, Arap kalıntıları dolayısıyla maalesef derinlere inememiştir. Kazılan her yerde neredeyse bir Roma sarnıcıyla karşılaşmıştır¹²⁴⁶. Buna rağmen, yer üstü buluntularına da bakılarak, Kalkolitik, Erken Tunç Çağı ve Geç Hitit Devrinde iskanın mevcut olduğu anlaşılmıştır. Yüreğir Organize Sanayii Bölgesi alanının doğusunda ve güneyinde kalan geniş arazilerde kentin nekropollerine rastlanmıştır¹²⁴⁷. E5 olarak bilinen karayolunun Yakapınar Beldesi'nin doğusundaki bölümde, yolun kuzey ve güneyindeki iki tarafında, mezar alanları görülebilmektedir¹²⁴⁸.

¹²⁴² Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293 vd.; Girginer-Özdemir 2007a: 25 vd.; Girginer-Özdemir 2007b: 79 vd.; Salman-Kaya 2008: 436.

¹²⁴³ Ünal-Girginer 2007; Salman-Kaya 2008: 109-110.

¹²⁴⁴ Bossert 1960: 1 vd.

¹²⁴⁵ D'Agata-Ünlü 2012: 2-3.

¹²⁴⁶ Bossert 1960: 1 vd.; D'Agata-Ünlü 2012: 3.

¹²⁴⁷ Bossert 1960: 3 vd.; D'Agata-Ünlü 2012: 4.

¹²⁴⁸ D'Agata 2012: 4-5.

Misis, Asitawa(n)daş'ın yazıtlarında sözünü ettiği ve kraliyet depolarının yer aldığı Pahri- Pahar¹²⁴⁹ veya Zunahara¹²⁵⁰, Timur¹²⁵¹, Tanakum¹²⁵², Lamena¹²⁵³ ile eşitlenmek istenmiş de, bu kesin değildir¹²⁵⁴. Kentten ilk olarak M.Ö. 4. yüzyılda Kios'lu Theopompos bahsetmiştir¹²⁵⁵. Strabon'a göre ise Mopsuestia, Issos Körfezi'nde, Kilikia ile Syria arasında kalan bir sınır kentidir¹²⁵⁶. Hellen dilinde "Mopsos Ocağı" anlamına gelen Mopsuestia, efsane geleneğine göre Teiresias'ın oğlu Mopsos adında Yunanlı bir kahraman tarafından kurulmuştu¹²⁵⁷. Pamphylia ve Kilikia'da pek çok kent kuran Mopsos, bunlardan ikisine kendi adını vermişti. Bu kentlerden biri Mopsouhestia diğeri ise Mopsukrene'ydi¹²⁵⁸. Kent, darp ettiği sikkelerin üzerinde bazen Mopsos'u kendisini temsil eden figür olarak kullanırken, bazen de "Mopsos Ocağı" adından ileri gelen alevler içinde bir sunak sembolünü tercih etmiştir¹²⁵⁹.

Kent, İskender dönemine kadar Pers hâkimiyetinde kalmıştır. İskender'den sonra ise Seleukos Krallığı'nın hâkimiyetine girmiştir. M.Ö. 2. yüzyılın sonlarında Seleukos Krallığı'nda iç savaş çıktığında, Rakibi X. Antiokhos Eusebes'e yenilen VII. Seleukos, Mopsouhestia'ya kaçmış ve orada Mopsuestialılar tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine kralın kardeşleri I. Philippos ve XI. Antiokhos, kenti yakıp yıkmış ve halkını katletmiştir¹²⁶⁰. Mopsuestia, IV. Antiokhos Epiphanes döneminde "Seleukeia Pyramos" adını almış, "kutsal ve özerk" (Yun. ιερό αυτόνομη) unvanlarıyla ayrıcalıklı hale getirilmiştir¹²⁶¹. IV. *Antiokhos* 'un ölümünün ardından kent kendi parasını basmaya ve kendi yerel adını kullanmaya devam etmiştir¹²⁶².

¹²⁴⁹ Luckenbill 1968:I.682; Ten-Cate 1961:20; Altay 1965:32; Ünal 2000a:31; Ünal-Girginer 2007:492; Kurt 2007:123.

¹²⁵⁰ Ünal 2000a:31; Ünal-Girginer 2007:492.

¹²⁵¹ Kurt 2007:126.

¹²⁵² Kurt 2007:125.

¹²⁵³ Kurt 2007:122.

¹²⁵⁴ Magie 1950:273

¹²⁵⁵ Barnet 1953: 142-143; Sayar 1999a: 194

¹²⁵⁶ *Strabon XIV. 5. 19.*

¹²⁵⁷ Altay 1965: 32.

¹²⁵⁸ Sayar 1999a: 202.

¹²⁵⁹ Magie 1950: 273

¹²⁶⁰ Jones 1937: 200; Altay 1965: 32; Ener 1990:19; Uygur 2005:34; Ünal-Girginer 2007: 493.

¹²⁶¹ Sayar 1999a: 208.

¹²⁶² Jones 1937: 207; Altay 1965: 32-33; Ener 1990:19-20; Uygur 2005:35; Ünal-Girginer 2007: 493.

Mopsouhestia, Roma hâkimiyeti döneminde altın çağını yaşamış ve konumu itibariyle ticari açıdan önemini korumuştur. 2010 yılında yapılan araştırmalarda, üzerindeki Latince yazıttan anlaşıldığı üzere, M.S. 73 yılında İmparator Vespasianus zamanında, *Mopsuhestia*'nın Tarsos'tan 48 Roma mili uzaklıkta bulunduğunu belirten bir mil taşı bulunmuştur. Bu mil taşı Nacarlı Köyü civarında bir tarlanın içinde keşfedilip, Misis Mozaik Müzesi'ne getirilmiştir. Bu taş, Tarsos'tan gelip Adana üzerinden Yüreğir İlçesi, Yakapınar Beldesinde yer alan Mopsouhestia Kenti'nden geçerek, bir kolu Akdeniz kıyısındaki Yumurtalık İlçesi'nde bulunan Aegeai Antik Kenti'ne diğer bir kolu da İskenderun Körfezi kıyısı boyunca güneye yönelen antik yol güzergahının önemli bir belgesidir¹²⁶³(Resim 34).

Mopsouhestia, diğer Kilikia kentleri ile rekabete, kutsal/ekümenik oyunlar düzenleyerek ve *Hadriana* unvanını kullanarak katılmış¹²⁶⁴, M.S. 260 yılında Sasanilerin saldırısına uğrayıncaya kadar da özerkliğini korumuştur¹²⁶⁵. Hristiyanlık Çağı'nda ise bir piskoposluk haline gelmiştir.

Kentten günümüze son derece görkemli bir Roma köprüsü (Resim 33), sütunlar ve bir tiyatro kalmıştır¹²⁶⁶. Köprü, Adana'daki Taşköprü ile çağdaştır¹²⁶⁷(Resim 35a). Ceyhan Nehri'nin iki yakasındaki Yakapınar ile Geçitli'yi birbirine bağlayan ve İmparator Valentinian Döneminde M S 3. yy. ortasında yapılan, Justinianus Devrinde M.S. 6. yy.da tamir edilmiş olan antik köprü, 1998 depreminde kısmen tahrip olduğundan yerine eskisinin görünümünü taşıyan yeni bir köprü yapılmıştır. Bu köprünün nehir içindeki ayaklarında çökme olduğundan akıntının hızını kesmek amacıyla yapılan dolguya atılan malzeme arasında görülen üçgen alınlıklı mermer bir stel tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerde, stelin tip olarak antik devirde kullanılmış olabileceği ancak, üzerinde antik devire ait bir kabartma veya yazıt izi görülemediği, stelin ön yüzünde Arapça bir yazıt bulunduğu belirlenmiştir¹²⁶⁸.

Kentte tapınım gören tanrı ve tanrıçaların başında ise Helios, Artemis Leukophryene, Isis-Sarapis ve Theos Epekoos kültleri gelmektedir¹²⁶⁹. Ayrıca, 1999

¹²⁶³ Sayar 2011: 247-248.

¹²⁶⁴ Magie 1950: 273; Ünal-Girginer 2007: 493.

¹²⁶⁵ Sayar 2001:275-276; Altay 1965: 32-33; Ener 1990:19-20; Uygur 2005: 35; Ünal-Girginer 2007: 493.

¹²⁶⁶ Sayar 2000: 277

¹²⁶⁷ Altay 1965: 32.

¹²⁶⁸ Sayar 2003: 60.

¹²⁶⁹ Sayar 1999b, 152-153

yılında Misis Höyüğü üzerinde bulunan 1. Derece Sit Alanı içinde inşa edilmiş gecekonduların bahçelerinde yapılan incelemelerde, üç adet mezar yazıtı ve çok sayıda mimarı parça bulunmuştur. Çevrede yapılan çalışmalar sırasında Misis Höyüğü'nün kuzeybatısında bulunduktan sonra, çevredeki sanayi tesislerinde koruma altına alınmış olup ve Adana Müzesi'ne götürülmemiş olan mermerden başsız giyimli bir tanrıça heykeli incelenmiştir. Heykelin giysilerinin- Mopsuestia'nın, İmparator Antoninus Pius ile Macrinus dönemleri arasında, bastırılan sikkelerde tasvir edilen- Athena Nikephoros'a, yani zafere ulaşmayı sağlayan Athena'ya çağrışım yaptığı görülmüştür¹²⁷⁰. Bundan dolayı kentte bir de Athena Nikephoros kültürünün olduğu anlaşılmaktadır. Kentte bulunan bir diğer Athena kültü de, Athena Oreia kültürüdür.

Misis Antik Kenti'nin güneydoğusunda, tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan ve etrafı surlarla çevrili olan, Geçitli (Havraniye)'de, çeşitli dönemlere tarihlenen mimari yapı kalıntıları, seramik parçaları, antik kuyular ve kültür katmanları tespit edilmiştir. Ceyhan Nehri'nin ve ünlü Misis Köprüsü'nün doğu yakasında olan Geçitli'de, ilk göze çarpan yapı Selçuklular döneminden kalma bir kervansaray kalıntısıdır¹²⁷¹. Kervansarayın ayakta kalan bütün duvarları, bir kale sağlamlığıyla blok kesme taşlardan yapılmıştır. Dış duvarların iç avluya bakan yüzünde odaların olduğu anlaşılmaktadır. Harap olmuş kervansarayın arazisi üzerinde şimdilerde, bir benzin istasyonu, lokanta, tamirhane ve bakkal bulunmaktadır. Kervansarayın yanında bulunan cami de Selçuklular'dan kalmaz. Geçitli'nin doğusuna doğru gidildiğinde, kare planlı tonozlu bir yapı kalıntısına daha rastlanmaktadır. Bu kalıntının da doğusunda bu defa dikdörtgen planlı, tonozlu, içi sıvasız bir yapı kalıntısı görülür. Geçitli'nin güney ve batısını tamamen çevreleyen bir sur kalıntısı mevcuttur. Bir kısmı ayakta kalan surun kaplamaları, blok kaba yonu taştan, surun içi moloz taştan inşa edilmiştir. Surdan sökülen taşların evlerde kullanıldığı görülmektedir¹²⁷².

V.2.32. Kurtpınarı

Ceyhan'ın Kurtpınarı Beldesi'nde, moloz taş kullanılarak inşa edilmiş, blok bazalt taş ile kaplanmış su kemeri kalıntısı tespit edilmiştir. Roma Dönemi'ne tarihlenir.

¹²⁷⁰ Sayar 1999b, 152-153; Salman-Kaya 2008:133-134

¹²⁷¹ Sayar 2003: 60.

Kemer bölümü tamamen yıkılmıştır, üst kısmı da önemli ölçüde zarar görmesine rağmen, görkemini korumuştur¹²⁷³. Bu su kemerinin Kurt Kulağı Merası'nın içindeki Babilik mevkiinden de geçtiğini görmekteyiz. Burada su kemerinin, 4km. kadar devam ettiği gözlemlenmiştir. Antik Aegeai Kenti'nin su ihtiyacı için kullanıldığı düşünülmektedir. Aynı bölgede yaklaşık 70m.çapındaki bir alanda, megalitik mezarlardan oluşan bir de nekropol tespit edilmiştir¹²⁷⁴.

Bundan başka Kurtınar Beldesi, Yüceören Köyü'nün 1km.kadar güneybatısında bulunan Sokuluk Düz Yerleşim alanında, çok sayıda seramik parçasına rastlanmıştır. Burada antik bir yerleşimin olduğu düşünülmektedir¹²⁷⁵.

Ceyhan'ın güneydoğusunda 15km. mesafede olan Kurtkulağı mevki, Eski Halep Yolu üzerindedir. Kurtkulağı, tarihin her döneminde ekonomik ve sosyal bakımdan, yolların birinci derecede öneme sahip olmasından dolayı, özellikle Antik dönemden itibaren önemini yitirmeyen bir konumdadır. Bu yüzden, Kurtkulağı'nda Osmanlı döneminden kalma, Sultan III. Ahmed'in emri ile yaptırılan bir kervansaray vardır. Eser Selçuklu Kervansarayları tipindedir. Boyutları 23.60 X 45.75 m.dir. Giriş kapısı doğrudan olup, odaları beşik tonozla örtülüdür. Kurtkulağı "Menzil Hanı" ismiyle de adlandırılır¹²⁷⁶

V.2.33. Taş Döşeme

Ceyhan'ın Köprülü Köyü'nün batısında, Mercin Çayı kenarında, kesme taşlardan inşa edilmiş bir döşeme tespit edilmiştir. Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bu döşeme yolun, yaklaşık 15m. Kuzey batısında, Mercin Çayı üzerinde Köprülü Köyü'ne girişi sağlayan bir köprü mevcuttur. Döşemenin tüm uzunluğu 11m.dir.1,5m. ölçülerindeki 2 bölüm yaklaşık 50 cm. kalınlığında, 30 cm. yüksekliğinde taş bloklarıyla bölünmüştür. Döşeme güney yönünde sonlanmıştır. Ancak kuzey yönünde toprağın içine doğru girdiğinden bu yöndeki uzunluğu net olarak bilinmemektedir.Döşemenin kuzeybatısından Mercin Çayı'nın içine doğru, yüzeyde izlenebilen 3.60 cm.ölçüsünde

¹²⁷² Sayar 2003: 61.

¹²⁷³ Salman-Kaya 2008:198.

¹²⁷⁴ Salman-Kaya 2008:202.

¹²⁷⁵ Girginer- Özdemir- Şahin 2007-5; Salman-Kaya 2008: 204.

¹²⁷⁶ Kuzucular 2012: 22-23; Girginer- Özdemir- Şahin 2007-5; Salman-Kaya 2008: 208,210,214

tek sıra blok taşlardan oluşan bir kol ve hemen bu kolun paralelinde ikinci bir kola ait izler görülmektedir. Çevrede, döşemenin üzerinde bulunan yapıya ait kesme blok yapı taşları ve bazalt malzeme dağınık bir şekilde izlenebilmektedir. Roma Dönemi yol mimarisi izleri taşımaktadır. Bölge halkı tarafından burada bir değirmen olduğu belirtilse de yüzeydeki izlerden bunu doğrulayacak bir veriye rastlanmamıştır¹²⁷⁷.

V.2.34. Magarsos (Karataş)

Karataş, Adana kent merkezine 47 kilometre uzaklıktadır. İlçenin kıyı uzunluğu 88 kilometredir. Antik döneme ait bir liman kalesi, büyük bir amphi tiyatro ve Athena tapınağına ait kalıntılar bulunmaktadır. Ayrıca Tuzla'daki “Akyatan Lagünü/Kuş Cenneti” de dünyada sayısı çok az olan yerler arasındadır. Kent günümüzde, Adana ‘nın denizle bağlantısını sağlayan önemli bir kıyı kentidir¹²⁷⁸.

Antik Magarsos kenti, işlek bir ticaret limanı olması (Harita 7) ve aynı zamanda Ceyhan Nehri boyunca sıralanan Mallos (Kızıлтаhta), Mopsouhestia (Misis), Hemite ve Asitawanda (Karatepe) şehirlerine stratejik bir konumu bulunması sebebiyle, ilkçağlarda büyük önem taşıyordu (Resim 9). Birçok tüccar kavim bu kenti, Adana ve çevresine doğru bir köprübaşı olarak, hakimiyetlerine almaya çalışmışlardır¹²⁷⁹. Sur kalıntılarının çevrelediği alandan, antik Magarsos’un, kalabalık bir kent olduğu görülmekte, kara ve deniz surları ile çevrilmesinden de, önemli bir liman kenti olduğu anlaşılmaktadır. Kentin Bizans döneminde ve Ortaçağ boyunca çok önemli bir ticaret merkezi olduğu kesindir. Kentin antik limanı 1822'deki depremde çökmüştür¹²⁸⁰

Karataş İlçesi’nde yer alan Mallos ve Magarsos, Antik çağda Didyma ile Milet’in ilişkisine benzer bir ilişki içindedir. Bu iki yerleşmeden Magarsos'un eşitlenmesi düşünülen yer, Karataş ilçe merkezinin 3 km güneybatısındaki DörtDirek mevkiinde yer alan, tiyatro kalıntısı ve Roma devri stadionunun bulunduğu alandır. Mallos (Kızıлтаhta Köyü ve civarı) ve Magarsos M.Ö. 3.y.y.’da “Pyramos kıyısındaki Antiocheia” (Antiocheia pros to Pyramo) adını almışlardır¹²⁸¹.

¹²⁷⁷ Ünal-Girginer 2007: 521; Salman-Kaya 2008:223.

¹²⁷⁸ Altay 1965: 36;Ener 1990: 22;Uygur 2005:36;Ünal-Girginer 2007: 464.

¹²⁷⁹ Altay 1965: 36;Sayar 2001: 275; Yavuz-Girginer 2005:434; Salman-Kaya 2008: 572

¹²⁸⁰ Sayar 2001: 275vd.; Yavuz-Girginer 2005: 434vd. ; Kaya - Kıyılı 2009: 405.

¹²⁸¹ Altay 1965: 37; Salman-Kaya 2008: 572-573

Ayrıca burada ele geçen yazıtlardan Magarsos'ta bir Athena Magarsia tapınağının bulunduğu bilinmektedir. Arkeoloji literatüründe Magarsos "Tanrıça Athena'ya adanmış tapınağın bulunduğu kutsal alan" olarak tanınmaktadır. Buradaki tapınak Hellenistik devirde tüm Doğu Akdeniz bölgesinde tanınan bir kehanet=bilicilik merkezidir¹²⁸². Kentin adının, Athena Magarsia olduğunu, 2. Dünya Savaşı sonrasında bu bölgede araştırmalar yapan, Profesör H.Th. Bossert'in bulunduğu, yaklaşık olarak M.Ö. 140 yılı civarına tarihlenen bir yazıt sayesinde öğrenmekteyiz. Yapılan topografik gözlemler ve tespit edilen mimari buluntular, Tapınağın yerinin, Karataş Burnu'ndaki fenerin hemen doğusunda olduğunu kesin olarak belgelemektedir. Araştırmalar sonucunda bulunan bir heykel kaidesindeki yazıt- Helenistik Devirde bu bölgede pek çok örnekleri görülen- Helenistik Devir onur yazıtlarından biri olduğunu göstermektedir.

Karataş ilçe merkezinin birkaç km. batısında bulunan antik Magarsos yerleşmesinin eşitlendiği Dörtirekli mevkiinde¹²⁸³, antik tiyatro kalıntısı ile Athena Magarsia Tapınağı'nın eşitlenmesi için önerilen platonune arasında kalan alanda, otların yanması sonucu bir stadion ortaya çıkmıştır. Bu stadion muhtemelen Athena Magarsia için yapılan kült şenliklerinde de kullanılmaktaydı. Sadece yeri kalmış olan stadionun oturma sıralarının büyük bir kısmının yerlerinden sökülerek çevredeki çeşitli binalarda yapı malzemesi olarak kullanılmış olmaları ihtimali kuvvetlidir¹²⁸⁴. Karataş Burnu'na gelene kadar, Karataş ilçe merkezinin antik bir yerleşme olduğu herkes tarafından farkedilemez. Batıda, günümüzde yazlıkların bittiği yerden başlayıp, tüm Karataş Burnu'nu içine alan bölge ve doğuda yine yazlıkların olduğu yer arasında kalan alan, Magarsus Antik Kenti'nin daraltılmış sit sınırlarını göstermektedir. Antik Kentin tüm deniz sahili surlarla çevrilmiştir. Ancak falez yapıların denize doğru yıkılması ile surların büyük bölümü görülmemektedir. Çok dik şevlerin yamaçlarında kesme blok taşlardan oluşan sur yapılarının kalıntılarına rastlanır. Dörtirekler mevkiine doğru gidildiğinde, ilk karşılaşılan antik yapılar; tiyatro ve hipodrumdur. Tiyatronun güneyinde antik liman iskelesi mevcuttur. Topografik olarak bakıldığında tiyatro ve

¹²⁸² Sayar 2001:275-276.

¹²⁸³ Salman-Kaya 2008: 572-573.

¹²⁸⁴ Sayar 1992:138; Sayar 1993: 39; Sayar 2001: 276.

liman çöküntü havzası içindedir. Tiyatro deniz rüzgârlarına açık, karasal rüzgârlara kapalıdır¹²⁸⁵.

Karataş ilçe merkezinde yapılan incelemeler sırasında, Cumhuriyet Okulu'nun bahçesine Magarsos'tan getirilmiş olan bir heykel kaidesi tespit edildi. Harf karakterlerine göre Geç Hellenistik Devire tarihlenen yazıtın, sağ yarısı heykel kaidesinin kırılan kısmı ile birlikte kaybolmuştur¹²⁸⁶.

Karataş ilçesi Jandarma Bölük Komutanlığı'na ait askeri garnizonun bahçesinde, yazıtlı bir Bizans Devri korkuluk levhası parçası mevcuttur. Bu parçayı, Karataş sahil koruma karakolu bulup, jandarmaya teslim etmiştir. Sadece başlangıç kısmı kalmış olan yazıtın bir mezara ait olduğu anlaşılmıştır¹²⁸⁷.

Karataş ilçe merkezindeki bir evin bahçesinde ise havuz kenarına inşa edilmiş bir heykel kaidesi tespit edilmiştir

Karataş ilçe merkezinin kuzeybatısındaki, Küçük Karataş Köyü'ndeki metruk bir evde, Dördirek'teki Magarsos antik yerleşmesinden getirildiği söylenen siyah mermerden aslanpençesi kabartmalı bir masa bulunmaktadır¹²⁸⁸.

Karataş ilçe merkezi karşısındaki iki adacık üzerindeki kalıntılarda yapılan incelemeler sırasında, burada antik yapılara ait çok sayıda blok taş ve ana kayalara oyulmuş dikdörtgen ve kare biçimli birkaç havuz tespit edilmiştir. Bu havuzların balık kurutma ve tuzlama işleminde kullanılmış olmaları ihtimali kuvvetlidir. Ada üzerindeki blok taşlar burada bulunması muhtemel olan bir liman ve bir fener yapısının kalıntıları olabilir. Antik kaynaklar tarafından Didymoi (= ikizler) adıyla anılan bu adacıklar üzerinde 1942 yılında görülen iki adet onur yazıtlı heykel kaidesinin, Karataş ilçe merkezi sahilinde iskele ve dalgakıran yapımı sırasında, yapı taşı olarak kullanıldıkları ilçe halkı tarafından söylenmektedir. Her iki eserin Karataş'ta birçok benzerleri görülen Hellenistik ve Roma devirlerine tarihlenen onur yazıtlı kaideler grubuna dâhil oldukları şüphesizdir¹²⁸⁹. Bu kaideler, muhtemelen kullanım amaçlarını yitirdikten sonra, ada üzerinde inşa edilen yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılmışlardır¹²⁹⁰.

¹²⁸⁵ Sayar 1992:138; Sayar 1993: 40; Sayar 2001: 276.

¹²⁸⁶ Sayar 1992:139; Sayar 1993:40; Sayar 2001: 277.

¹²⁸⁷ Sayar 1992:139; Sayar 1993:40; Sayar 2001: 276-277.

¹²⁸⁸ Sayar 1992:139; Sayar 1993:40; Sayar 2001: 277.

¹²⁸⁹ Sayar 1992:139; Sayar 1993:40; Sayar 2001: 277.

¹²⁹⁰ Yavuz-Girginer 2005:434-444.

Adana Müzesi'nde bulunan ve muhtemelen bir devlet adamına ait olan, M.S. 2.yy.a tarihlenen bir heykel, Karataş sahilinin, yaklaşık 300m.açıklarında ortaya çıkarılmıştır. İçi boş döküm tekniği ile Tunçdan yapılmış olan bu heykelin, ya bir eyalet valisine ya da bir senatöre ait olduğu düşünülmektedir.¹²⁹¹

Karataş'tan batıya, Fener Burnu'na doğru gidildikçe, yolun kuzey-batı istikametinde kentin kara surlarının kalıntılarına rastlanmaktadır. Tüm arazi üzerinde tarım yapılmasından kaynaklanan, yoğun bir seramik örtü görülmektedir. Bu arazinin Roma Dönemi veya Geç Hellenistik Döneme tarihlendiği düşünülmektedir¹²⁹².

Magarsos antik kenti bu bölgede Hellenistik buluntu veren tek yerleşme yeridir¹²⁹³. Helenistik Dönem'de kutsal bir alan olarak kullanılan Magarsos, Roma ve Geç Antik dönemlerde büyük bir yerleşme yerine dönüşmüştür¹²⁹⁴.

V.2.35. Mallos (Kızıлтаhta?)

Pyramos (Ceyhan) ırmağının batı kıyısında bugünkü Karataş ilçesi Kızıлтаhta köyünde¹²⁹⁵ kurulan, günümüze ulaşmış hiçbir kalıntısı olmayan Mallos'un, tam olarak eşitlemesi yapılamamıştır. Hellenistik dönem öncesinde kentin adının Marlos iken Yunan dilinde Mallos'a dönüştüğü ileri sürülmüştür.

Pek çok Kilikia kentinde olduğu gibi Mallos da kentin kuruluşunu Yunanlı bir kahramana dayandırmıştır¹²⁹⁶. Kuruluş efsanesinden başka, kentin bir grup Argoslu tarafından kurulduğu da iddia edilmektedir¹²⁹⁷.

Tam olarak hangi tarihte kurulduğu bilinmeyen Mallos'un, M.Ö. 5. ve M.Ö. 4. yüzyıllarda kendi sikkelerini darp etmiş olduğu görülmektedir¹²⁹⁸. İskender Kilikia'ya

¹²⁹¹ Adana Arkeoloji Müzesi Karataş Heykeli; Salman-Kaya 2008:572-573

¹²⁹² Sayar 2007: 128.

¹²⁹³ Sayar 2008-6

¹²⁹⁴ Ramsay 1960: 429.

¹²⁹⁵ Arrianos 77-78; Magie 1950: 274.

¹²⁹⁶ . Strabon tarafından anlatılan efsaneye göre, kentin kurucusu Amphilokhos ve Mopsos'tu. Mopsos, Tanrı Apollon ile Manto'nun oğludur ve onun hakkında pek çok mitos vardı. Mallos'u kuran bu iki kahraman Troia'dan gelmişlerdir.

Daha sonra Mallos'u kurunca Amphilokhos Argos'a dönmeye karar verir, ancak orada durumdan memnun olmayınca, tekrar Mallos kentine döner. Kentin yönetimini Mopsos'la paylaşmak isteyince aralarında anlaşmazlık çıkar ve kentin iki kurucusu düello yapar. Bu düello sonucunda her ikisi de ölür ve ayrı yerlere gömülürler ..Strabon XIV. 5. 16; Jones 1937: 196.

girdiğinde Mallos'a uğramış, kent içindeki politik anlaşmazlıklara son vermiştir. Kente vergi muafiyeti tanımış ve Mallos'un efsanevi kurucusu Amphilokhos'un onuruna kurbanlar sunmuştur¹²⁹⁹. Böylece Mallos, bir Yunan kenti konumuna çıkarılmıştır.

Kilikia bölgesi, İskender'in ölümünden sonra generallerinden I. Ptolemaios'un hâkimiyeti altına girdi. I. Ptolemaios Kilikia ile Mallos kentini ele geçirip, kent sakinlerini köle olarak sattı¹³⁰⁰. Daha sonra Seleukosların hâkimiyetine giren kent, IV. Antiokhos Epiphanes döneminde, onu onurlandırmak için adını "*Antiokheia Pyramos*" olarak değiştirdi¹³⁰¹. Kent, M.Ö. 2. yüzyılın ortalarından itibaren kendi otonom parasını basmaya devam ederek, kendi yerel adını, yani Mallos'u, kullanmıştır. Kentte M.Ö. 1. yüzyıldan itibaren İtalyan yerleşimcilere rastlanmaktadır.

Mallos (Kızıлтаhta?) için yapılan 2000 yılındaki araştırmalarda; Kızıлтаhta Köyü'nün yaklaşık 1 km. kadar doğusundaki Kırmızıyer mevkiinde kapıları doğuya bakan üç kaya mezarı tespit edilmiştir. Kızıлтаhta köy muhtarlığı, bu mezarların iki yıl (1998) kadar önce, burada yapılan tarla tesviyesi sırasında bulunarak, açıldıklarını belirtmektedir. İncelemeler sırasında mezarların içinde kemik ya da herhangi bir eser bulunamamıştır¹³⁰². 2006 yılında, Adana merkez ilçelerinden Yüreğir'in sınırlarında olup, Karataş'a yakın Doğankent, Solaklı ve Tanrıverdi kasabalarında yapılan araştırmalarda da, birkaç Hellenistik ve Erken Roma Devri onurlandırma yazıtları bulunmuştur. Ancak bu yazıtlar Mallos'un yeri hakkında herhangi bir ipucu vermemektedir¹³⁰³.

V.2.36. Aegeai (Yumurtalık)

Adana'nın Ayas veya Yumurtalık olarak bilinen ilçesindeki antik çağ kentidir. (Harita 7). Muhtemelen Seleukoslar hanedanlığı başında kurulmuş veya küçük bir yerleşimken bu dönemde bir şehir haline getirilmiştir. Aegeai ismi, Seleukoslar'ın anavatanı Makedonya'dan aldıkları isimlerden biridir ve "keçi" demektir. Ayrıca

¹²⁹⁷ Strabon XIV. 5. 17; Arrianos, 77.

¹²⁹⁸ Magie 1950: 274.

¹²⁹⁹ Sayar 1999b: 200.

¹³⁰⁰ Jones 1937: 200.

¹³⁰¹ Magie 1950: 274.

¹³⁰² Sayar 2001:276.

¹³⁰³ Sayar 2007:129.

günümüzde kente "Ayas" da denilmektedir. Bu ismin de, Ortaçağda Venedikli tüccarların, kente verdikleri isimler olan " Lagazzo veya Ajazzo" dan geldiği düşünülmektedir¹³⁰⁴.

Kilikia Pedias bölgesinin en önemli liman kenti olan Aegeai hem deniz ticareti yapan gemiler hem de askeri filolar için önemli bir uğrak yeridir (Resim 45). Ayrıca şehir daha çok Asklepieion'u ile ünlüdür¹³⁰⁵.

Antik çağ coğrafyacıları ve gezginlerinden Strabon (M.Ö. 64/3 - M.S. 23) Geographika'da¹³⁰⁶, Pomponius Mela (M.S. 1. yüzyıl) Chorographia'da¹³⁰⁷ ve Claudius Ptolemy (M.S. 90-168) Geography'de¹³⁰⁸, Kilikia bölgesini anlatırken Aegeai'yi küçük bir kent olarak tarif ederler. Strabon, M.Ö.17'de Aegeai Kenti'nin, başkenti Kastabala olan Tarkondimotos Krallığı'nın egemenliğinde olduğunu yazar¹³⁰⁹. Aegeai Kenti, muhtemelen Büyük İskender'in ölümünden sonra Issos (İskenderun) Körfezinin kuzey girişini kontrol etmek amacıyla, bu körfezin güneyindeki Alexandria'nın (İskenderun) karşısına kurulmuştu¹³¹⁰. Doğuya giden tüccarlar ve yolcular açısından işlerini kolaylaştıracak önemli bir liman kentidir. Orta Anadolu'dan Kilikia'ya gelen insanlar için, Aegeai Limanı, İskenderun Körfezi'ninin etrafını dolanarak yapılacak uzun ve zahmetli bir yolculuğa gerek bırakmadan, ticaretlerini yapabilecekleri uygun bir merkez olmuştur (Resim 40).

Kent, Seleukos Kralı III. Antiokhos'un (M.Ö. 223-M.Ö. 187), M.Ö.197 baharında, 5.Suriye Savaşı zamanlarında, Ptolemaios Kralı V.Ptolemaios'a karşı başlattığı büyük deniz hareketinin çıkış limanıdır¹³¹¹. M.Ö. 2. yy.'dan itibaren sikke basmaya başlayan Aegeai, Otonom dönemde ve erken Roma Döneminde bastığı gümüş tetradrahmiler ve billon sikkelerle dikkat çeker. Roma Döneminde kentin ismine birçok imparator isminin eklendiği görülür. Kilikia'da en çok sikke basan şehirlerden birisidir. Roma Döneminden itibaren sikkelerinde tarih bulunur ama değer işaretleri yoktur¹³¹².

¹³⁰⁴ Altay 1965: 38; Uygur 2005: 37; Ünal-Girginer 2007: 420.

¹³⁰⁵ Tahbarer 2005: 63; Ünal-Girginer 2007: 420.

¹³⁰⁶ Strabon V.18.2.

¹³⁰⁷ Pomponius Mela, Chorographia I.68.6.70.

¹³⁰⁸ Ptolemy V. -VII.

¹³⁰⁹ Salman 2000:187.

¹³¹⁰ Sayar 1999a: 198.

¹³¹¹ Sayar 1999c: 135 .

¹³¹² Kubitschek 1909: 23;Tahbarer 2005: 63.

Sikke darbı Adana'da olduğu gibi IV. Antiokhos zamanında başlar. Otonom Dönemde ve Yarı Otonom Dönemde devam eder. Roma İmparatorluk Çağ'ında Augustus'tan Gallienus'a kadar geçen dönemde de sikke darbı görülmektedir¹³¹³.

Aegeai, *Seleukoslar*'ın anavatanı Makedonya'dan aldıkları bir isimdir ve eski Yunanca'daki $\alpha\gamma\gamma\acute{\iota}$ = *keçi* kelimesinden türetilmiştir. Makedonya'daki Aigai, Makedonyalılar'ın ilk başkentiydi ve kentin ilk sikkelerinin temel konusu keçidir. Sikkelerinde kentin gururla ilan ettiği üç övgü kaynağı vardı. Bunlar; limanı, Makedonya kökenli olmaları (sikkelerindeki MAK, MAKE ve MAKEΔONIKHC gibi lejantlar bunu ifade eder) ve en önemlisi Asklepios Tapınağı 'dır¹³¹⁴.

Bundan başka Aegeai'de bulunan tersane, yakındaki Pagrion Dağları'ndan veya Toroslar'dan, Pyramos (Ceyhan) Nehri vasıtasıyla getirilen, sedir ağaçlarının, kadirge veya gemilere dönüştüğü atelyelerden oluşmaktadır.

Kentte bulunan yazıtlardan öğrenilemeyen bilgiler, kentte darbedilen sikkelerden öğrenilmektedir. Sikkelerin üzerindeki ünvanlar, yazılar ve resimler, dönemlerine ait önemli bilgileri vermektedir. (Resim 54).

*"Aegeai kent takvimi, Caesar'ın Kilikia'da bulunduğu M.Ö. 47 Sonbaharında," kente civitas libera statüsü vermesiyle başlar. M.S. 40/1 tarihli bir sikkenin ön yüzünde İskender'in başı varken arka yüzünde Cesar'ın başı yer almaktadır. Aegeai Kenti halkı, yeni kurucularını, kentin yeni İskender'i olarak görmüşlerdir."*¹³¹⁵

M.S. 2. yy.da bölge kentleri arasında büyük bir çekişme ve yarış vardı. Kilikia'nın en büyük ve önemli kenti olan Tarsos, AMK (İlk, En büyük, En Güzel ve *Metropolis*) ünvanlarını almıştı. Daha sonra Anazarbos da bu ünvanları alıp, üstüne ENΔΟΞΟΣ (ünlü, şanlı şerefli, muhteşem) ünvanını da ekleyerek prestij kazanmıştı. Eyaletin üçüncü büyük kenti olarak Aegeai da bu yarışmaya belli şartlarda katılıyordu:

Bunlardan birincisi, özellikle Roma Döneminde Kilikia Pedias bölgesinin en önemli liman kenti olarak, hem deniz ticareti yapan gemiler hem de askeri filolar için önemli bir uğrak yeriydi. M.S. 3. yüzyılda imparatorlar Philippus, T. Decius, Aemilianus, Valerianus ve Gallienus'a ait sikkelerde "**ναυαρχικ**" ünvanı görülür. Bu ünvan deniz kenarındaki şehirlerin denizcilikle ilgili önemini göstermektedir. Aegeai, Suriye eyaletinin askeri deniz filosunun bir üssü, ticaret filolarının da uğrak limanıdır

¹³¹³ Robert 1973:184; Tahbarer 2005: 63.

¹³¹⁴ Robert 1973:184.

¹³¹⁶. Kentin denizcilikle ilgisini gösteren bir çok gemi ve liman konulu sikkeler bulunur¹³¹⁷. M.S. 4.yy.da yapıldığı görülen 40 gün fuarı (40 dies commercia), Aegeai'nin ticari nitelikli bir fuar kenti olduğunun ispatıdır¹³¹⁸

İkincisi ise, Antik Çağın en önemli dört Asklepios Tapınağından (Asklepion) birine sahiptir. Aegeai'da Roma İmparatoru Severus Alexander (M.S. 222-235)'e ait bir sikkenin arka yüzünde, etrafına yılan dolanan bir ayak ve üzerinde de küçük bir Asklepios büstü bulunur. *“Ayak, Mısır hieroglif dilinde "yer" anlamına geliyordu. Bu durumda, sikkemizin arka yüzündeki kompozisyon, Asklepios'un (kentini) yerini ifade ediyordu. Ayak üzerinde Asklepios büstü ve onun kutsal hayvanı yılan, “Asklepios'un Yeri” demektir. Bu sembol ilk olarak Aegeai sikkelerinde kullanılmıştır ve burada bir Asklepieion – Sağlık Tanrısının Tapınağı olduğunu sembolize etmektedir”*¹³¹⁹. Diğer Asklepionlar; Epidauros, Kos ve Pergamon kentlerindedir¹³²⁰. Aegeai'nin Asklepios Tapınağı'na sahip olmasındaki en önemli sebep, burada henüz yeri keşfedilemeyen bir kaplıcanın olmasından dolayıdır¹³²¹. Böyle önemli bir tapınma ve tedavi merkezine sahip olmak şehre büyük ekonomik gelir sağlayabiliyordu. Kent, antik dönem için oldukça büyük lüks sayılan, su şebekesine sahiptir. Her evde su tesisatı bulunmaktaydı. Suriye yolu üzerinde bir liman kenti olduğu için gerek ticaret gerek askeri gerekse de dini inanç ve tedavi amacıyla, bir çok yerden insanlar buraya geliyordu. Tapınağı ziyaret eden insanlar için sunu malzemeleri, tanrı/tanrıça heykelcikleri, sunu çelenkleri ve adak hayvanları satışı önemli bir gelir kaynağını teşkil ediyordu. Ayrıca tapınakta yapılan tedaviden de para kazanılıyordu¹³²². Kurtarıcı ve korumacı tanrılar Asklepios ve Hygieia, Aegeai Kenti' nin baş tanrılarıdır. Bunlardan başka bir de kurtarıcı Tanrı olarak Telesphoros 'u görmekteyiz. Aegeai Asklepios tapınağı, sadece Sağlık Tanrısına sunular yapılan bir yer değil, Asklepeiadlar'ın (Asklepios rahipleri-hekimler) görev aldığı gerçek bir Asklepieion idi. *“Tapınaktaki tedavi teknikleri; "tuz kuyusu" ve" kuluçka dönemi" tedavileridir. Antik çağda hastaların tedavilerinde, şifalı su, iyi hava,*

¹³¹⁵ Sayar 1999a:199.

¹³¹⁶ Hild-Hellenkemper 1990:160.

¹³¹⁷ Ziegler 1994 :187 - Levha 27.

¹³¹⁸ Sayar 1992:138;Sayar 2010:249.

¹³¹⁹ Tahbarer 2003-2004: 3.

¹³²⁰ Robert 1973:184

¹³²¹ Tahbarer 2005:8; Sayar 2010:249.

¹³²² Tahbarer 2005: 22-24

*kaplıca gibi fizik tedavi tekniklerinin dışında, telkin, eğlence ve kültür tekniklerinin de kullanıldığı bilinmektedir*¹³²³.

O dönemlerde darbedilen ve kullanılan sikkelerde konular, 40 Gün Fuarı ve Asklepiyon'dur. “İletişimin günümüzdeki gibi olmadığı bir ortamda ve şehirler arasında büyük bir ekonomik ve sosyal prestij yarışı varken, şehirler kendilerine özgü niteliklerini yoğun bir şekilde elden ele dolaşan sikkelerinde anlatmaya çalışmaktadırlar.”(Resim 54).

*“Erken dönem sikkelerinin en önemli ön yüz konusu savaş ve akıl tanrıçası Athena, güç ve kahramanlık tanrısı Herakles, tanruların babası Zeus gibi Hellenistik tanrılarla birlikte şans tanrıçası olarak da bilinen şehir tanrıçası Tykhe'nin kule taşı büstü (adı geçen bu tanrı ve tanrıçalar, Aegeai Kenti'nde saygı duyulan ve tapılan tanrılardır) iken, arka yüz konuları bir at başı ve oturan veya ayakta duran keçi tasvirleridir. Kentin isminin de keçi anlamına geliyor olması ve keçinin artık kentin sembolü olması, daha sonraki sikkelerinde keçi tasvirlerinin sıkça yer almasının sebeplerinden birisidir. Aegeai'daki Asklepios konulu sikkelerde görülen keçi tasvirlerinin, Asklepios'un kutsal hayvanı olan keçi ile karıştırılmaması gerekir*¹³²⁴.

Bu kültürlerin dışında Aegeai kentinde Poseidon, Dionysos Kallikarpos ve Demeter Karpothropos kültürleri de vardı¹³²⁵. Ayrıca, 2014 yılında keşfedilen ve ortaya çıkarılan Eros'lu mozaiklerden dolayı Eros Kültü'nün de olduğu görülmektedir. Bu mozaiklerde Eros genelde balık avlarken tasvir edilmiştir (Resim 14-Resim 14a).

Pek çok kentin yaptığı gibi Aegeai da kendine özgü unvanlar kullanmıştır. Bunlar arasında “Makedonialı, asil, sadık, tanruların sevdiği, tapınak koruyucu ve denizlerin kraliçesi” bulunmaktadır. Ayrıca tarih boyunca kent çeşitli isimler kullanmıştır. Bunlardan bazıları; Kommodiane, Makrinopolis, Hadriane, Severiane, Antoneinopolis, Aleksandrapolis, Makedonike sayılabilir¹³²⁶. Kent, M.S. 260 yılındaki Sasani kralı I. Şapur'un saldırılarından payına düşeni almış, tahrip edilmiştir.

Aegeai Kenti'nin kurulum alanını ve Asklepios Tapınağı'nın yerinin belirlenmesi için yapılan yüzey araştırmaları ve epigrafi çalışmaları sırasında, Aegeai antik kentinin batısındaki, Zeytinbeli Köyü civarında bulunan bir yazıt, Aegeai ile Kydnos(Berdan)

¹³²³ Sayar 1999b:152-153

¹³²⁴ Jones 1937:207

¹³²⁵ Sayar 1999b:205

¹³²⁶ Hild-Hellenkemper 1990:161

Nehri kenarındaki Antiocheia arasında bir uyum ve işbirliği antlaşması yapıldığını belgelemektedir¹³²⁷. Aegeai ile antlaşma yapan Antiocheia, Tarsos Kenti'dir. Tarsos, o dönemlerde, Seleukos krallarının uyguladığı, Seleukos İmparatorluğu'nun hakim olduğu bölgelerdeki kentlere hanedan mensuplarının adlarının verilmesi politikası sonucunda, III. Antiochos Döneminde, M.Ö. 3. yüzyıl sonu veya 2. yüzyıl başlarında, bu ismi kullanmıştır. Sikkeler üzerindeki yazıtlar, Tarsos' un bu ismi IV. Antiochos'un M.Ö. 164 yılında ölümüne kadar resmen kullandığını göstermektedir. IV. Antiochos'un ölümünden sonra şehirlerin tekrar eski isimlerini kullanmaya başladıkları görülmektedir. Bu durumda yeni buiunan yazıttaki uyum antlaşması, en erken M.Ö. 3. yy. sonları ile en geç M.Ö. 2. yy. arasındaki dönemde yapılmış olmalıdır. Böyle bir antlaşmanın, muhtemelen Aegeai'nin önemli bir stratejik ve ticari liman olması ve Tarsos'un kara yollarının kavşağında bulunmasıyla ulaştığı öneme deniz ticaretinde ulaşmak istemesi sebep olmuştur¹³²⁸.

Aegeai Kenti'nin Hellenizm ve Roma Dönemi seramiklerine, genelde, Atatürk Ortaokulu ve Yumurtalık Lisesi'nin önündeki yolun, 8m. aşağısında kalan kumsal ile yol arasındaki alanda rastlanmaktadır. Bu alan, çok sayıda seramik kalıntılarını ve bir de duvar kalıntısını barındırmaktadır (Resim 41). Kumsaldan yola doğru, burası tarih dönemlerinin bir kesiti gibi durmaktadır¹³²⁹. Ayrıca bu alanın yaklaşık 100m. batısında Eros'lu taban mozyikleri keşfedilmiştir (Resim 14-14a). Şehirde her evin önünde mutlaka Roma sütunları görülmektedir. Plaj ile Marko Polo Kulesi arasındaki parkta çok sayıda Roma sütunu, sütun başlıkları ve yazıtlar, koruma altına alınmıştır. Ayrıca Kaymakamlık Binası'nın bahçesi de koruma altına alınan eserler ile doludur. Limanın batısındaki kule yapılarına Marko Polo Kulesi denilmektedir. Marko Polo'nun, Çin'e yaptığı büyük seyahati sırasında (1271-1273), buraya da geldiği ve kentin çok işlek bir ticari liman olduğunu belirttiği, bilinmektedir¹³³⁰ (Resim 40). Günümüzde bu kule topluluğunun üzerinde bir cami bulunmaktadır. Kulenin temelinde ve duvarlarında kullanılan taşlar, Roma Dönemine tarihlenmektedir. Ayrıca Kentin batı kıyısında bulunan Süleymaniye Kulesi'ni de Kanuni Sultan Süleyman yaptırmıştır. Burada da

¹³²⁷ Sayar 1992:138; Sayar 2010: 249.

¹³²⁸ Sayar 2010: 249.

¹³²⁹ Salman-Kaya 2008: 516,550.

¹³³⁰ Altay 1965:38;Hild-Hellenkemper 1990: 61; Uygur 2005: 37-38; Salman-Kaya 2008: 550,559.

devşirme malzeme kullanılmıştır. Bütün bu kuleler ve kaleler, daha önceki kentin malzemelerinden faydalanarak, yeniden yapılan Orta Çağ ve Yeniçağ kalıntılarıdır¹³³¹.

Kentin antik limanı, doğusundaki karstik yapıya sahip ve üzerinde, bir kule kalıntısı taşıyan ada (adadaki kule kalıntısının içinde bir de su sarnıcı mevcuttur) ile plajın sonundaki Emniyet Müdürlüğü Dinlenme Tesisleri arasındaki alanda bulunmaktaydı¹³³² ve büyük depremler neticesinde, liman çökmüştür. Aynı sebepten, Atatürk Ortaokulu ve Yumurtalık Lisesi önündeki antik çarşı da çökmüş ve sular altında kalmıştır. Atatürk Ortaokulu'nun yola bakan ön binasının inşaatı sırasında (1991), birbirine geçmiş taşlarla örülü ve yerin altına doğru uzanan bir baca görülmüştü. Ancak bu buluntu hakkında araştırma yapma fırsatı olmamıştır. Zira burası okul binasının altında kalmıştır. Kentte ayrıca Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen bir hamam ve hastahane kalıntısı mevcuttur.

V.2.37. Alai Köyü

Kilikia'da epigrafya çalışmaları yapan M.Hamdi Sayar'ın belirttiği üzere" Akdeniz kıyılarındaki yerleşmelerin bir listesini veren *Stadiasmus maris magni* isimli kaynak, Aegeai'nın yanısıra, yörede Karanlık Kapı adıyla tanınan, yapı kalıntılarıyla özdeş olduğu sanılan, Alai Köyü adında bir yerleşmeden bahsetmektedir". Muhtemelen Alai Köyü, Karakol mevkiindeki veya Kızlarsuyu sahilindeki yerleşmelerden biri ile eşitlenmektedir¹³³³.

Sugözü Termik Santrali alanı içinde, yol çalışmaları ve inşaat çalışmaları esnasında, çok sayıda ve çeşitli dönemlere tarihlenen seramik parçaları ve kiremit kırıklarına rastlanmıştır. Ayrıca Adana Arkeoloji Müzesi tarafından 2007 yılında yapılan sondajlarda, zemini mozaik döşemeli tonozlu bir yapı kalıntısı keşfedilmiştir¹³³⁴.

V.2.38. Karanlık Kapı

¹³³¹ Kaya-Kıyılı 2009: 405.

¹³³² Salman-Kaya 2008: 514-515

¹³³³ Sayar 2001:280; Ünal-Girginer 2007: 424.

¹³³⁴ Salman-Kaya 008: 540-543

Yumurtalık İlçe merkezinin güneydoğusundaki Toros Gübre Fabrikası'nın kuzeyinde, rölyefli leçelik arazi üzerinde, halkın "Karanlık Kapı" dediği, antik bir yol ve kapı(geçit) mevcuttur. Burada, yerel bir taş olan volkanik bazalt taşlardan yapılmış bir kapı ve aynı malzemedan kaplanmış yol bulunmaktadır. Kapının geçit noktasının tonoz örgülü olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yıkılmıştır. Yola bakan duvarlar ise sağlamdır. Dışa bakan yüzeyi hariç diğer bölgeleri tuğla ve horasan harcı kullanılarak inşa edilmiştir. Yol kısa bir mesafe izlenebilmektedir. Burasının, dar bir vadi olmasından dolayı, belki de suyolu olarak kullanıldığı düşünülmektedir¹³³⁵. Roma Dönemi yol mimarisi özelliği taşımaktadır.

V.2.39. Oeniandros-Epiphaneai (Erzin)

Osmaniye il Merkezine 23km, Dört Yol ilçesine 15km. ve İskenderun ilçesine 45 km mesafede, D400 (E-5) karayolu, Toprakkale-İskenderun demiryolu ile yine Toprakkale-İskenderun TEM otoyolunun kesiştiği istasyonun, hemen batısındadır¹³³⁶.(Harita 7)

Büyük İskender'in, Pers Kralı III.Darius ile M.Ö. 333 yılında yaptığı İssos Savaşı'nın olduğu, İssos Kenti olduğu düşünülmektedir. Ancak, son zamanlardaki araştırmalarda İssos'un , Erzin değil,biraz batıdaki, şimdiki Yeşilköy beldesinin sınırları içinde ve Delta gaz dolum şirketine ait tesislerin bulunduğu bölge olan, Kinet Höyük olduğu iddia edilmektedir. Bununla beraber Erzin; Epiphaneia Kenti'dir. Bazı görüşlere göre Epiphaneia ile İssos birbirine karıştırılmaktadır¹³³⁷. Epiphaneai Kenti'nin M.Ö. 2. yüzyıla kadar kullanılan ismi, Oeniandros'dur. Daha sonra ise Epiphaneia ismi kullanılmıştır.

IV. Antiokhos Epiphanes, merkezi ve güçlü bir politika uygulamıştır. Seleukoslar için çok stratejik bir öneme sahip olan Kilikia, Antiokhos'un politikasında en çok adı geçen bölgeler arasındadır. Antiokhos, Kilikia'da beş kent kurmuş veya "yeniden" kurmuştur ve Kastabala haricindekilere Seleukoslu yöneticilerin adını vermiştir. Bunlardan biri de Erzin yakınlarındaki Oeniandros-Epiphaneia

¹³³⁵ Ünal-Girginer 2007: 465; Salman-Kaya 2008: 537

¹³³⁶ Ünal-Girginer 2007: 447.

¹³³⁷ Sayar 2007-5; Tülek 2007-9.

Kenti'dir¹³³⁸. İskender'in komutanlarından olan Seleukos, Antakya'yı başkent yaparak Seleukoslar devletini kurmuştur. Selaukos krallarından IV. Antiokhos Epiphanos, Epiphaneia'yı yeniden inşa etmiştir. Seleukoslar zayıfladıktan sonra bu şehir bir ara korsanların eline düşmüştür. Daha sonra Romalıların hâkimiyetine geçen Epiphaneia, Tarsos ve Antakya yolu üzerinde önemli bir ticaret kenti olarak varlığını sürdürmüş, en parlak günlerini Roma hâkimiyeti döneminde yaşamıştır¹³³⁹. Kaynaklara göre hatipliği ile de ünlü olan Roma'nın Kilikia Valis Cicero, Amanoslar da eşkiyalar ve korsanların üzerine yaptığı askeri operasyonlar sırasında Epiphaneia kentini karargâh olarak kullanmıştır¹³⁴⁰

Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait birçok kalıntı hâlâ toprak üstündedir. 66 hektarlık bir alana yayılmış olan kent, Akropol ve Aşağı Şehir olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Akropol'da bulunan tiyatro ve sütunlu cadde hâlâ görülebilmektedir. Kentte yapılan arkeolojik yüzey araştırmalarında tespit edilen diğer yapılar ise aquadukt (su kemeri) (Resim 42), iki kilise, hamam (Resim 43) ve su sarnıçlarıdır. Kentteki su kemerleri Roma Dönemi eserlerindedir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda Geç Tunç Çağı ve Demir Çağlarına ait seramik buluntular olduğu tespit edilmiştir¹³⁴¹. Ayrıca definciler tarafından yapılan kaçak kazılara son vermek amacıyla, 2006 yılında kurtarma kazısında, bir hamam ve içinde M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen, elinde gümüş mızrak ve ok bulunan Artemis mozayiği ortaya çıkarılmıştır. Hamamın çevresinde doktor muayenahaneleri olduğu düşünülen dükkanlar da bulunmuştur. Buralarda dönemin doktorları kulak tedavisi de yapmaktaydılar¹³⁴²

Kalıntıların bulunduğu alana, burada oturan halk, "Leçelik" adını vermişlerdir. Leçelik adı verilen bölge, volkanik püskürme oluşumunun eteğindedir. İskenderun Körfezi'nin kuzeybatı yakasındaki en uç yerinde kurulmuş olan bu antik kentin, güneyindeki İssos (Kinet höyüğü?) ve batısındaki Aegeai (Yumurtalık) kentleri ile sağlam, ticari ve hayati bağları bulunmaktadır. Ayrıca Fenikelilerin ticaret şehirlerinden (koloni) olan Myriandros-İssos (İskenderun) ve Baias (Payas) ile ticari ilişkiler içinde olduğu kaçınılmazdır¹³⁴³. *“Epiphaneia, orta büyüklükte bir kent merkezidir.*

¹³³⁸ Tempesta 2005:59vd.

¹³³⁹ Sayar 2007-5.; Ünal-Girginer 2007:447.

¹³⁴⁰ Cicero XVIII.3-4; Sayar 2007-5.

¹³⁴¹ Sayar 2007-5.

¹³⁴² Çelik 2008:61.

¹³⁴³ Sayar 2007-5;Ünal-Girginer 2007: 448.

Günümüzde tarım arazilerinin, nerdeyse, içinde kalmıştır. Tarımsal faaliyetler sırasında toprak, derin kazıldığı için, buradaki önemli buluntular da zarar görmektedir. Yapılan araştırmalardan elde edilecek sonuçların verildiği bilimsel yayınları da azdır. Daha geniş bir araştırma ve sonuçlar çalışması yapılmalıdır. Ancak o zaman Epiphaneia'nın bilinmeyenlerine ulaşılacaktır ¹³⁴⁴

V.2.40. Rhosus (Arsuz)

Rhosos (Arsuz), İskenderun'un 33 km. güneybatısında, deniz kenarındadır. Arsuз'un kuruluşu Demirçığ'ına kadar uzanmaktadır. Burayı 1959'da literatüre kazandıran araştırmacı, M.Seton-Williams olmuştur¹³⁴⁵. Rhosos ile ilgili bilgiler antik kaynaklarda; Strabon¹³⁴⁶, Plutarchos¹³⁴⁷, Ptolemaios¹³⁴⁸, Plinius¹³⁴⁹, Malalas¹³⁵⁰ in eserlerinde yer almakta, Helenistik ve Roma Döneminde liman kenti olarak varlığından bahsedilmektedir. Malalas ve Plutarchos, kentin Helenistik Dönemden önce de var olduğunu yazmışlardır. Malalas¹³⁵¹ kentin Fenike Kralı Ağenor' un oğlu Kilix tarafından kurulduğunu belirtir. Plutarchos¹³⁵² ise Seleukos' un Antigonos' u yendikten sonra, liman kenti Rhosos'a geldiğini ve bu kentte yenilmiş kralın oğlu Demetrios ile anlaşma yaptığını aktarır¹³⁵³. Yerleşimi belgeleyen Seton Williams, Rhosos' da Helenistik öncesine dair veri olmadığını, yerlesimin Helenistik- Roma Dönemi yerlesimi olduğunu söylemektedir¹³⁵⁴. Yazılı kayıtları destekleyen Helenistik dönem öncesine ait arkeolojik belgeler mevcut olmasa da yerlesimin, Erken Helenistik dönemde bir liman kenti olduğu düşünülebilir. Yakın zamanda Arsuз da bulunan ve Hatay Arkeoloji Müzesine kazandırılan, Geç Hitit dönemine ait bazalıtta yapılmış iki adet yazıtlı stel, Rhosos sınırları içinde Demirçığ'da bir yerlesimin var olduğunu

¹³⁴⁴ Sayar 2007-5.

¹³⁴⁵ Seton Williams 1959:149-150.

¹³⁴⁶ Strabon. XIV.5; XVI.1

¹³⁴⁷ Plutarchos, *Demet.*,32

¹³⁴⁸ Ptolemy V.14

¹³⁴⁹ Plinius V.18.2

¹³⁵⁰ Malalas VIII.13, 14-15[198, 201, 297]

¹³⁵¹ Malalas VIII. 11 [198]

¹³⁵² Plutarchos, *Demet.* 32

¹³⁵³ Dussaud 1927: 442

¹³⁵⁴ Seton Williams 1959:149-150

göstermektedir¹³⁵⁵. Rhossos kazı alanında, Bizans dönemine ait mozaikler bulunmaktadır. Kentten bazı kalıntılar günümüze ulaşabilmiş, ancak eski limanın kalıntıları ve ilkçağ kenti kalıntılarının bir bölümü denizin içinde kalmıştır. Karada ise bir höyük, tarihsel yol, mozaikli döşeme parçaları, nekropolis kalıntıları bulunmaktadır. En parlak dönemlerini Romalılar zamanında yaşamıştır. Yapılan kazılarda bu döneme ait heykeller, kolonlar, lahitler, mezar taşları, parfüm şişeleri ile seramik parçaları bulunmuştur Rhossos kazı alanı içinde mozaiklerin biraz ilerisinde Romalıların mezar, Bizanslıların zeytinyağı ve şarap depolamak için kullandıkları lahitler bulunmaktadır¹³⁵⁶.

Rhossos kıyısındaki antik liman ise zaman içinde aluvyonlarla dolmuştur. Antik limanın arkasında kalan tepenin altında da bir tapınak olduğu sanılmaktadır¹³⁵⁷.

Rhossos'un 8 km güneyinde, Konacık Köyü'nde, bir sütunlu liman kalıntısı vardır. Karayolu bağlantısı olmadığından teknelerle gidilen bu liman, Hellenistik döneme tarihlenmektedir¹³⁵⁸.

V.2.41. Myriandros =Aleksandrea (İskenderun)

Bölgede yapılan kazılar ve çıkartılan buluntular buradaki ilk yerleşimlerin Orta Paleolitik çağda başlamış olduğunu, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç çağlarında da sürdüğünü ortaya koymuştur. Hatay ve İskenderun M.Ö. 1800'lerde başlamak üzere yaklaşık 200 yıl boyunca merkezi Halep (eskiden Halpa) olan Yamhad Krallığı'na bağlı bir beyliğin toprakları içinde kalmıştır. M.Ö. 1460'tan M.Ö. 1200'lere kadar da Hitit egemenliğini yaşamıştır. Bu tarihte parçalanan merkezi Hitit devletinin toprakları üstünde oluşan Geç Hitit Prenslikleri'nden, Hatay bölgesindekiler birleşerek, Hattena Krallığı'nı kurmuşlardı. Fakat bu krallıklar M.Ö. 743'teki Asur akınlarına direnememiş Çukurova, Amik ve İskenderun ovası da Asur egemenliğine girmiştir¹³⁵⁹.

¹³⁵⁵ Ünal-Girginer 2007:421;Pamir 2009: 269.

¹³⁵⁶ Kuzucular 2012: 31; Ünal-Girginer 2007: 421.

¹³⁵⁷ Kuzucular 2012: 31-32; Ünal-Girginer 2007: 421.

¹³⁵⁸ Kuzucular 2012: 32; Ünal-Girginer 2007: 421.

¹³⁵⁹ Ünal-Girginer 2007:463; Kuzucular 2012: 23-24.

İskenderun'undaki ilk bulgular M.Ö. 2000 yılına kadar uzanır. Braidwood¹³⁶⁰ ve Mc Ewan¹³⁶¹; 1932–1936 arasında Karaağaç mintikasında Telliköy adını taşıyan höyükte, Tel Tey-net, Tel-el Cüdeyde'de araştırmalar yapmışlardır. Mc Ewan'ın bulduğu bazı çanak çömlek parçaları buranın antik çağ öncesi yerleşime açıldığını göstermektedir¹³⁶². Braidwood ve McEwan'ın Reyhanlı ve İskenderun'daki kazı çalışmaları, Amik ovasındaki Hitit şehir devletleri ile İskenderun'daki Hitit yerleşimlerinin ilişkisini ortaya çıkarmaktadır¹³⁶³. Hitit Krallığı'nın başkenti Hattena'yı bulmak ve Hattuşaş ile ilişkilendirmek için, Amik Vadisinde Robert J. Braidwood, Calvin W. McEwan ve ekibi tarafından araştırmalar yapılmıştır¹³⁶⁴. Braidwood ve ekibi, tüm vadinin arkeolojik incelemesini gerçekleştirmiş, 178 höyük keşfetmişlerdir¹³⁶⁵.

İskender'in buraya gelmesinden sonra Aleksandrea (İskenderun) adını alan kentin yerinde, daha önceden kurulmuş antik bir liman ile antik bir yerleşim olan Myriandros kenti vardı. Kent, İskender'in generallerinden Antigonos tarafından imar edilerek (M.Ö. 302) "Aleksandretta" adını almış, bu tarihten sonra Myriandros adı unutulmuş, İskenderun (Küçük İskenderiye) denilmiştir. İskender'in fethettiği topraklar üzerinde yetmiş adetten fazla kent kurduğu bilinmektedir. Eski adı Myriandros olan İskenderun da işte bu şehirlerden sadece birisidir¹³⁶⁶. Myriandros, Büyük İskender komutasındaki Yunanlılar ile Persler'in, Issos Ovası'nda yapılan Issos Savaşı'nda, Persler'in yanında yer almış, kendi darphanesi bulunan, otonom bir kenttir¹³⁶⁷. Kent, Persler'in yenilmesinin ardından Helenistik dönemde gözden düşmüş ve giderek önemini yitirmiştir. Büyük İskender, İskenderun Körfezi'nin iki kıyı kentini Myriandros ve Issos'u, birleştirerek tek bir kente dönüştürmüştür, adını zaferinin anısına Alexandria ad Issum olarak değiştirmiştir¹³⁶⁸. M.S. 6. Yüzyılda yaşayan Malalas, M.S. 507 yıllarında kentin adının Alexandria Cambyses olduğunu bildirir¹³⁶⁹.

¹³⁶⁰ Braidwood 1937: 34-36; Ünal-Girginer 2007:463; Kuzucular 2012:23-24.

¹³⁶¹ Mc Ewan 1937:8 vd.; Ünal-Girginer 2007:463; Kuzucular 2012:23-24.

¹³⁶² Mc Ewan 1937:10-12.; Ünal-Girginer 2007:463; Kuzucular 2012:23-24.

¹³⁶³ Braidwood 1937: 37; Mc Ewan 1937: 13-15.

¹³⁶⁴ Braidwood 1937: 39; Mc Ewan 1937: 14-16.

¹³⁶⁵ Braidwood 1937: 30; Ünal-Girginer 2007: 463; Kuzucular 2012: 24.

¹³⁶⁶ Pamir 2009: 269

¹³⁶⁷ Newell 1920: 42 plate III

¹³⁶⁸ Jones 1998: 188

¹³⁶⁹ Malalas XVI. 397

Alexandria' nın adı Mısır' da kurulan Alexandria'dan ayrı tutulmak için, farklı sıfatlar eklenerek kullanılmıştır. Bu isimler: *Alexandria Minor*, *Alexandria Kobiosa*, *Alexandretta*, *Alexandria Scobiosa*, *Alexandriaze'Ortha Qobiosa*, *Alexandriakat'Isson*, *Alexandria Kabisso dur*. *Alexandria ile Cambyses* adının kullanılması kentin Pers dönemindeki adının ve etkilerinin yaşadığını göstermektedir¹³⁷⁰. Alexandria bugünkü İskenderun İlçesi sınırları içinde, Esentepe ve Çankaya mahallelerinde yer alan, modern yerleşimin bulunduğu alana eşitlenmektedir. Helenistik dönemde ızgara planda kurulduğu kabul edilen kente ait kalıntılardan, kaya mezar odaları, duvar kalıntıları, sokak ve sarnıç gibi kalıntılar Roma Dönemi yerleşimine aittir¹³⁷¹

V.2.42. Baias (Payas)

Nur Dağları'nın eteklerinde bir kıyı kenti olan Payas (Yakacık), Antik dönemde Baias adıyla bilinmektedir. İslam Kaynaklarında da "Bayas" olarak geçer. Kentte, Ortaçağ Haçlı kalıntıları ile Osmanlı Döneminden kalma Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi bulunur. Büyük İskender'in burada, bir Zeus Anıtı, Heracles Anıtı, Athena Anıtı yaptırdığı ve bunların Roma Dönemi'nde de ayakta olduğu söylene de, yapılan araştırmalarda bunlardan herhangi bir iz rastlanmamıştır¹³⁷².

¹³⁷⁰ Ünal-Girginer 2007: 463; Pamir 2009: 269

¹³⁷¹ Hild-Hellenkemper 1990: 170; Ünal-Girginer 2007: 463.

V.3. Tapınak Ve Nekropoller

Bölgede nekropollerin bulunduğu yerler, genelde ticaret yollarının geçtiği güzergahlar üzerindedir. Ayrıca, nekropoller, öteki dünyaya giden insanların meskun olduğu yerler olduğundan, insanları ölümden sonraki hayata hazırlayan tapınakların da yakınlarına yapılmışlardır. Bundan dolayı, tapınak ve nekropoller birarada incelenmiştir. Diğer bölümler de olduğu gibi, bölgedeki tapınak ve nekropoller de en batıdan en doğuya doğru ele alınmıştır.

V.3.1. Olba-Diocaesaera (Uzuncaburç)

Lamos ve Kalykadnos (Göksu) Nehirleri arasında Doğu Dağlık Kilikia veya Olba Bölgesi (Olba *Territorium*'u) denmektedir¹³⁷³. (Harita 7). Göksu Havzası'nın kıyından biraz kuzeye, dağlara doğru gidildiğinde, Silifke'ye 28 km mesafede Olba Kenti ve buradan 4 km batıya doğru mesafede de Strabon'a göre tapınma merkezi Diocaesaera (Uzuncaburç) bulunmaktadır¹³⁷⁴. Silifke ile Uzuncaburç arasında da, Silifke'ye daha yakın 7 km.lik mesafede etkileyici mezar kalıntıları ile Imbriogon (Demircili) Köyü¹³⁷⁵ bulunmaktadır.

Strabon, Olba'da Zeus tapınağına dayalı rahip-kralların yönetimini M.Ö. 3. yy'da Teukros'un başlatmış olduğunu yazıyor¹³⁷⁶. Göksu (Kalykadnos) Nehri ile Limonlu (Lamos) Çayı arasında varlık gösteren ve başkenti Olba olan Olba Krallığı, Seleukoslara bağlı uydu bir devlettir. Olba Krallığı'nın yayılma alanı içinde Lamos Çayı'nın oluşturduğu vadinin batı ve doğu yakasına kadar gittiği kabul edilir¹³⁷⁷.

Bu arada yine bir tapınma merkezi olan, ancak Olba Krallığı zamanında küçük bir tapınak olan Canytellis=Kanytella (Kanlıdivane), M.S. 4.yy.da Neapolis adıyla

¹³⁷² Altay 1965: 146-147; Ünal-Girginer 2007: 502.

¹³⁷³ Aydınöğlu 2007: 19,194.

¹³⁷⁴ *Strabon XIV.5.9.*

¹³⁷⁵ Aydınöğlu 1998: 139-140; Durukan 1998: 87; Aydınöğlu 2007: 19, 174.

¹³⁷⁶ *Strabon XIV.5.9.*

¹³⁷⁷ *Strabon XIV.V.1;* Ten-Cate 1961: 32-33; Aydınöğlu 1998:139; Durukan 1998: 87-88.

bilinmeye başlanacaktır. Neapolis ismini ilk kullanan V.Langlois'dir¹³⁷⁸. Burası da Lamos Vadisi'nin batı yakasındaki bir merkezdir¹³⁷⁹.

Bölge Seleukoslar'dan Romalılar'ın eline geçince, ibadet merkezi olan ve Olba'ya 4km mesafede olan tapınak kent, M.S. 72 yılında İmparator Vespasianus zamanında Olba kentinden ayrılarak Diocaesarea (Tanrı İmparator Kenti) adıyla bağımsız bir site devleti durumuna getirildi. Yeni Roma, kenti kısa zamanda Olba'ya meydan okurcasına gelişti . Yaklaşık 400mx300m boyutlarında bir yerleşim alanı sur içine alındı¹³⁸⁰.

Sutunlu caddeler , Şans Tapınağı, Tiyatro, Spor Salonu , Çeşme Binası gibi görkemli binalar yapıldı. Üstünde Olbeon yazılı paraların yerini artık Diokaicepeon yazılı Roma paraları aldı¹³⁸¹.

V.3.2. Adamkayalar

Silifke-Mersin karayolunun Kızkalesi Mevkiinden kuzeye dönen toprak yoldan 3.5 km gidildikten sonra sola doğru 500m. ilerleyerek ulaşılan, Miylan (Karyağdı) Çayı Vadisi'ne bakan yamaç kaya üzerine işlenmiş yüksek kabartmalardır¹³⁸².

Ayrı ayrı çerçeve içinde yer alan Adamkayalar kabartmalarının, yamaçtaki kompozisyonları içinde dört ölü ziyafeti sahnesine rastlanmaktadır. Bu sahnelerin bazılarında ölüler yalnız, bazılarında da eşleri ve oğulları ile beraber gösterilmişlerdir. Adamkayalar kabartmalarında, ölülerin oğulları ve ayrıca iki erkek kabartması, asker olarak işlenmiştir. Bu kabartmalardan ölü ziyafetlerinin yer aldığı orta bölümüne yakın yerde, alttaki platform seviyesinin hemen üstünde bir sunak taşı ile solunda bir adam, sağında bir kadın figürü ve bu figürün sağında, oturarak ayin yapmak amacıyla kaya içine oyulmuş beş basamaktan oluşan bir kompozisyon yer almaktadır. Başka bir kabartmada, bir adamın sol eliyle bir keçiyi boynuzlarından tutarak getirdiği diğer elinde bir üzüm salkımı taşıdığı görülmektedir. Adamkayalar'daki veda sahnesinde de

¹³⁷⁸ Langlois 1861: 220-221 ; Kurt 2006:16.

¹³⁷⁹ Langlois 1861: 237;Altay 1965:20-22; Uygur 2005:139; Kurt 2006:16;Ünal-Girginer 2007: 464; Çalışkan vd.2009:140.

¹³⁸⁰ Altay 1965:20-22; Kurt 2006:16; Ünal-Girginer 2007: 464; Çalışkan vd.2009: 238.

¹³⁸¹ Strabon 1993: XIV.V.1; Durugönül 1995: 75vd.; Durugönül 1998: 69-70; Durukan 1998:87vd.; Durugönül 2004: 27vd.

¹³⁸² Durugönül 1994: 427-428; Aydınoglu 2007: 178-181; Ünal-Girginer 2007: 420.

ayakta duran ve ölmüş olan kişiyi temsil eden erkek, oturur vaziyetteki karısıyla el sıkışmaktadır. Ne anlama geldiği henüz çözülemeyen başka bir kabartmada ise, paltolu bir adamla, elinde bir eşya taşıyan başka bir adam tasvir edilmiştir.

Kabartmalardaki sahnelerin altında, ölen rahiplerin isimlerinin yazılı olduğu yazıtlar görülmektedir. Bu yazıtların incelenmesi neticesinde, burasının M.Ö. 2.yy.a tarihlendiği anlaşılmaktadır. Kabartmalara inmeden sağda bulunan tepenin zirvesinde, tam incelenememiş olan bir ören yeri mevcuttur. Ören yeri içinde bir kule yapısı, köşeli planlı veya düzgün bir şekli olmayan, içleri tek veya çapraz kemerli olan mekanlar yer almaktadır. Ayrıca birçok da lahit mevcuttur¹³⁸³.

V.3.3. Mezgit Kale (Anıt Mezar)

Paslı'nın 2 km doğusunda bir tepe üzerinde, halk arasında Korkusuz Kral Anıt Mezarı olarak bilinen, Mezgit Kale bulunur. Kilikia Tapınak mezarlarından en büyüklerinden biridir. M.S. 2.yy.veya M.S.3.yy Roma Dönemi'ne tarihlenir. En iyi korunan eserlerden biridir¹³⁸⁴.

V.3.4. Takkadın-Tekkadın

Susanoğlu (Korasion)'nun 11km. kuzeyindeki Paslı Köyü'nün 4km kuzeybatısındadır. Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen yoğun yapı kalıntıları mevcuttur. Ayrıca kaya mezarları, içinde birçok lahitin bulunduğu nekropol alanı, aslan kabartmalı lahit kapakları, sarnıç. küçük bir kale, kilise ve birçok ev kalıntısı da bulunmaktadır¹³⁸⁵.

V.3.5. Toroslar İlçesi'ndeki Kaya Mezarları

Toroslar İlçesi'ne bağlı Aslanköy Yaylası'nda bulunan kaya mezarları, yayla merkezine yakındır¹³⁸⁶.

¹³⁸³ Durugönül 1994: 427-428; Uygur 2005:140; Ünal-Girginer 2007: 420; Çalışkan vd. 2009: 206-207.

¹³⁸⁴ Ünal-Girginer 2007: 491; Çalışkan vd.2009:189.

¹³⁸⁵ Ünal-Girginer 2007: 524; Çalışkan vd.2009: 188.

¹³⁸⁶ Durugönül 1998:281-293; Durugönül 2004:27-51;Durukan 2005:6-13; Çalışkan vd. 2009:40.

V.3.6. Şaar

Erdemli Güzeloluk mevkiinde, yüksek bir dağ üzerine yerleşmiştir. Burada bir kilise, batıya ve kuzeye doğru yayılan nekropol alanı, çok sayıda sarnıç, lahit ve kapı söveleri bulunmaktadır. Bir lahit kapağının üstünde üç tane insan büstü, diğerinde kırılmış aslan başı kabartması vardır¹³⁸⁷. Buradan Çiriş Köyü'ne doğru yönelindiğinde antik bir yol göze çarpmaktadır¹³⁸⁸.

Yine bu bölgede Çet Tepe denilen mevkiide de Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen kalıntılar bulunmuştur¹³⁸⁹.

V.3.7. Üçtepe

Erdemli'nin 4km.batısında Üçtepe Köyü İlkokulu'nun karşısında bulunan kalıntılardır. Lahitler, sarnıçlar, üzerinde çelenk ve üzüm salkımı motifleri bulunan lahit kapakları mevcuttur.Hellenistik , Roma ve Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir. Yine Üçtepe cvarındaki Köşkerli mevkiinde de Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenen kalıntılar bulunmaktadır¹³⁹⁰.

V.3.8. Koyunevi Nekropol Alanı

İmamoğlu'nun kuzeyinde Aladağ-Eğner yolundaki Koyunevi Köyü'ndedir. Çok geniş bir alana yayılan nekropol doğal kayaların oyulması ile oluşturulmuştur. İncelenebilen örneklerin tamamı kaya oyu basamaklarla girilen, dromoslu ana mekanda areosollum içinde kayadan oyulmuş lahitlerden oluşmaktadır. Mezarların içi toprakla dolsa da bulguların izlerine rastlamak mümkündür.¹³⁹¹Koyunevi'nde ayrıca Ömer Boz isimli bir şahsın ahır tabanında, yeşil renkli üstü hayvan motifli ve kitabeli

¹³⁸⁷ Ünal-Girginer 2007:517; Çalışkan vd.2009;117.

¹³⁸⁸ Ünal-Girginer 2007:517; Çalışkan vd.2009;118.

¹³⁸⁹ Ünal-Girginer 2007:617; Çalışkan vd.2009;118.

¹³⁹⁰ Ünal-Girginer 2007:530; Çalışkan vd.2009;119.

¹³⁹¹ Salman-Kaya 2008: 272

bir mozaik zemin tespit edilmiştir. Kitabeden anlaşıldığı kadarıyla Bizans Devri'ne aittir.¹³⁹²

V.3.9. Saygeçit Köyü Nekropol alanı

İmamoğlu'nun Saygeçit Köyü'nün güneyinde tarla yolunun iki tarafında bulunmaktadır. Roma mezarlığının kayalık bir alana kayaların oyularak yapıldığı görülmektedir. Buraya ilk gelenlerden biri 1906'da İngiliz fotoğrafçı G. Bell olmuştur.¹³⁹³ G.Bell, Saygeçit Köyü ile Alaybeyi Köyü arasındaki Osmanlı Köprüsü'nü de fotoğraflamıştır.

V.3.10. Bingüç

Adana-Aladağ (Karsantı) yolunda, Aladağ'ın 15 km güneybatısında bir Erken Roma anıt mezarı bulunmuştur. Bölgede çıkarılan, değirmen taşları ve zeytinyağı işlikleri ile hareketli bir ticaret merkezi olduğu da anlaşılmaktadır. Ayrıca kilise olduğu düşünülen kalıntılar da bulunmuştur¹³⁹⁴.

V.3.11. Kayabaşı Kilisesi

Aladağ İlçesi Kayabaşı Köyü girişinde bir duvarı ayakta, apsisi yıkılmış, kayalık ve görece düz bir platform üzerine inşa edilmiş, Geç Roma Dönemine tarihlenen bir kilise tespit edilmiştir. Kilisenin, Arkaik ve geç dönemlerde restore edildiği anlaşılmaktadır¹³⁹⁵.

V.3.12. Karaisalı Hacımusalı Mezar Kalıntısı

Roma Dönemine tarihlenen mezar kalıntısı, Adana 'nın Karaisalı İlçesi Hacımusalı Köyü Cumahocalar Mahallesi'nde ormanlık alan içinde tespit edilmiştir.

¹³⁹² Salman-Kaya 2008: 280

¹³⁹³ Ünal-Girginer 2007: 504; Salman-Kaya 2008 : 283; www.gerty.ncl.ac.uk/photos_in_album. ;diaries

¹³⁹⁴ Ünal-Girginer 2007:108; Salman-Kaya 2008: 433.

¹³⁹⁵ Salman-Kaya 2007: 118-119

Yassı yerel taşlar kullanılarak oda şeklinde yapılmıştır. Mezar odası daha önceden kaçak olarak kazılarak tahrip edilmiştir¹³⁹⁶.

V.3.13. Ergenuşağı Köyü

Seyhan'ın kollarından biri olan Göksu Irmağı, Kozan'ın Ergenuşağı Köyü'nden de geçmektedir. Bu gün bu köyde Göksu'nun üzerinde Gökdere Barajı yapılmaktadır. Ergenuşağı Köyü Seyhan Havzası'nın doğusunda, Kozan'ın kuzeybatısında uzak bir köyüdür¹³⁹⁷.Yapılan yüzey araştırmaları sırasında köyde Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen bir mezar evi incelenmiştir. Bundan başka köyün kuzeyinde Şimşir Dağı'nın doğu eteğinde bulunan bir manastırın define arayıcıları tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş olan kalıntılara rastlanmıştır. Manastırın bir kilometre kadar güneyinde bulunan iki adet Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen mezar evi ile Roma Devrine tarihlenen bir mezar yazıtı parçası burada bir Roma - Bizans yerleşmesi olduğunu belgelemektedir. Bu mezar evlerinin bulunduğu tepenin yamaçlarında demir cüruflarının bulunması burada Antik Devirde ya da Erken Bizans Döneminde demir madeni işletilmiş olabileceği ihtimalini de doğrulamaktadır¹³⁹⁸. Hem Ergenuşağı ve hem de Şimşir Dağı'nın, Kastabala-Hierapolis'teki Tarkondimotos Krallığı'nın hakimiyetinin kuzeyindeki köy yerleşme yerlerinden olduğu tespit edilmiş, Anazarbos arazisinin sınırlarının Kapadokia sınırlarına kadar uzandığı yönündeki tezi güçlendirmiştir¹³⁹⁹.

V.3.14. Marankeçili Köyü

Kozan'ın 60 km. kuzeybatısındadır. Ergenuşağı Köyü'nün hemen doğusundadır¹⁴⁰⁰. Marankeçili Köyü'nün Kayabaşı Mahallesi'nde Ceneviz Kalesi olarak anılan tepenin zirvesinde, kısmen ana kaya içine oyulmuş antik bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. İşlevi kesin olarak bilinmeyen ancak muhtemelen bölgedeki yerel dağ tanrıları kültü ile ilgili bir tapınağa ait olan bu kalıntıların bulunduğu tepenin

¹³⁹⁶ Salman-Kaya 2007: 41.

¹³⁹⁷ Ünal-Girginer 2007: 448.

¹³⁹⁸ Sayar 1996: 55vd.; Sayar 2004: 4, 6; Ünal-Girginer 2007: 448.

¹³⁹⁹ Sayar 1996:55vd.; Sayar 2004: 4, 6; Ünal-Girginer 2007: 448.

¹⁴⁰⁰ Ünal-Girginer 2007: 489.

çevresinde, antik bir köy yerleşmesi olduğu düşünülmektedir. Tepenin güney yamacında yerel taştan yapılmış çeşitli mezar yapılarına ait 5 adet mezar yazıtı parçası da görülmüştür¹⁴⁰¹.

V.3.15. Akdam Köyü

Kozan'ın 16 km. batı-kuzeybatı istikametinde bulunan, bir Hellenizm dönemi ve Erken Bizans Devri yerleşim merkezidir. Nekropol, sarnıçlar ve bir de bazilika vardır¹⁴⁰².

V.3.16. Yassıçalı Köyü

Kozan'ın 12 km güneybatısındadır. Yassıçalı Köyü'nün güneydoğusunda - Anazarbos'un çevresinde kentin arazisinin yayılma alanını belirlemek amacıyla yapılan araştırmalar sırasında- 1991 yılında Yusuf Kartal isimli vatandaşın evinde 8 satırlık Grek Yazısıyla yazılmış olan bir adak yazıtı ile dört adet antik yazıt bulunmuştur¹⁴⁰³. 1994 yılındaki araştırmalarda da, yine Yusuf Kartal'ın evinde , Roma Devri'ne tarihlenen 6 sıra Grek yazısıyla yazılmış bir adak yazıtı incelenmiştir¹⁴⁰⁴. Yazıtın, ürünün bereketli olmasını sağlayan *Theos Agathos'a* (=İyi Tanrıya) ve Tanrı *Uranos'a* bir tapınağın rahibi ve kutsal kölelerin sunak hazırlaması, civarda bu tanrılara adanmış olan yerel bir tapınak bulunduğunu göstermektedir¹⁴⁰⁵. İyi Tanrı kültünün ovalık Kilikia'daki ilk epigrafik belgesi, daha önce Kozan'ın Yüksekören köyünde bulunan bir adak yazıtıydı. Böylece 1991 ve 1994 yılında bulunan yazıtlar sayesinde, bu köyün Roma İmparatorluk Devri'nde kurulmuş olan bir köyün üzerinde bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁰⁶.

Yassıçalı'da ayrıca, beş adet kayalara oyulmuş mezar odasının açılarak soyulduğu gözlemlenmiştir. Bu mezarların içlerindeki, genellikle pişmiş toprak lahitlere, gömü yapılmış olduğu, bu tür lahitlerin mezar girişleri çevresine dağılan parçalarından

¹⁴⁰¹ Sayar 2001:279-281; Ünal-Girginer 2007: 489.

¹⁴⁰² Ünal-Girginer 2007: 418; Salman-Kaya 2008: 402.

¹⁴⁰³ Sayar 1996: 55.

¹⁴⁰⁴ Sayar 1996: 56.

¹⁴⁰⁵ Sayar 1996: 56.

¹⁴⁰⁶ Sayar 1996: 56.

anlaşılmaktadır. Burası köyün nekropolüne aittir¹⁴⁰⁷ ve köyün içinde "Köyiçi" mevkiindedir.

Köyün yakınlarındaki Koyak mevkiinde de doğal kayalara oyulmuş ve içi su dolu olan bir anıt mezar keşfedilmiştir. Mezarın girişi batıya doğrudur. Girişinin genişliği 1m., uzunluğu 1,5m. dir. Çevresinde başka bir mezar yoktur¹⁴⁰⁸

Köyün 1 km. güneyinde Sandıklı mevkiinde bulunan tepede, 2 adet lahit tespit edilmiştir. Lahitlerden birinin uzun kenar-üstünde, üç bölümlü dairesel formlar mevcuttur. Kısa kenarlarda da dairesel formlardan biri kullanılmıştır. Diğer lahitin lahit teknesi tamamen tahrip edilmiştir. Podyumu ve kapağı vardır¹⁴⁰⁹.

Yassıçalı Köyü'nde Serdar Girginer tarafından 2004 yılında yapılan yüzey araştırmalarında, köyün güneyindeki Ayrıçalı Mevkii'ndeki höyük ile köyün batısındaki Azılı Mahmut Mezarlığı mevki "Roma Dönemi" olarak literatüre alınmıştır¹⁴¹⁰.

V.3.17. Kayhan

Kozan'ın 5 km. güneyinde olan ve Yassıçalı Köyü'nün Kayhan Mahallesi civarındaki Çamurlu Kilise mevkiinde, önceki yıllarda görülen bir höyüğün tamamen düzlendiği ve ortaya çıkan Roma Devri yapı kalıntılarının, mozaik taban ve lahitlerin tahrip edildiği belirlenmiştir. Yaklaşık 1km² lik bir alana yayılan bu ören yerinde, yine bir kurtarma kazısı yapılarak en azından, buradaki temel kalıntılarından hangi nitelikte yapıların mevcut olduğunun anlaşılmasına çalışılması, Çukurova'daki antik köy yerleşimlerinin tarihi ve arkeolojisi hakkında ipuçları verebileceğinden yararlı olacaktır¹⁴¹¹.

V.3.18. Kuyuluk Köyü

Kozan'ın 13km güneydoğusunda olan Kuyuluk Köyü'nde, 20m.uzunluğunda ve 3m.eninde mozaikli bir alan tespit edilmiştir. Roma Dönemi özellikleri gösteren

¹⁴⁰⁷ Sayar 1996: 57; Salman-Kaya 2008: 431

¹⁴⁰⁸ Salman-Kaya 2008: 458

¹⁴⁰⁹ Ünal-Girginer 2007: 532; Salman-Kaya 2008: 460

¹⁴¹⁰ Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006:293 vd.; Girginer-Özdemir 2007a: 25 vd.; Girginer-Özdemir 2007b: 79 vd.

¹⁴¹¹ Sayar 1996: 57; Girginer-Erhan 2005 93 vd.;Ürgenç 2014:100

mozaikte, geometrik motiflerin yanısıra hayvan figürleri de mevcuttur. Merkezde ise, 7 satırlık bir yazıt bulunmaktadır. Ayrıca mozaikli alanın 3m. batısında girlandlı bir lahit de bulunmuştur¹⁴¹².

Kuyuluk Köyü'nün Hanburnu mevkiinde de, doğu-batı uzantısında yaklaşık 3m. yüksekliğinde 31 m. uzunluğunda dış duvarı tamamen ayakta olan bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Yapı muhtemelen 2 katlıdır. Toprak altında kalmış bölüme doğru inen kaya oygu bir merdiveni vardır. Bu merdivenin güneyinde 1-1.5 m. ölçülerinde büyük tesserallı mozaikli bir zemin, yapı taşları ve sütun parçası yer almaktadır. Muhtemelen Bizans dönemidir. Ayrıca orta kısmında daire içinde bir haç motifi olan köşegenli bir sütun gövdesi de tespit edilmiştir. Buranın bir "han" olabileceği düşünülmektedir¹⁴¹³. Burada ayrıca bir de tapınak kalıntısı tespit edilmiştir.

Yine Kuyuluk Köyü'nün Nergizburun mevkiinde bir nekropol tespit edilmiştir. Buradaki mezarların çoğu kaya oygudur. 28 mezarın girişleri bulunmuştur. Ancak yoğun bitkilenmeden dolayı sadece bir mezara girilebilmiştir. Mezarların çoğunun girişi kaya oygu merdivenlerle inilen, 1m.enindeki üstü açık koridorlardan olmaktadır. Nekropol alanının büyük bir bölümünün üzerinde ağaçlandırma çalışması yapıldığından orman içinde kalmıştır¹⁴¹⁴.

V.3.19. Dikilitaş Köyü Nekropolü

Dikilitaş Köyü'nün içinde yer alır. Dikilitaş-Ulugedik Köyleri'nin yolu üzerindedir. Mezarların çoğunun yüzeyde izleri bulunmaktadır. Tamamen doğal kayalık alanda kaya oygu mezarlar tespit edilmiştir. Mezarlara yine kaya oygu basamaklarla girilir. 20 mezar keşfedilmiştir. Nekropolün büyük bir bölümü ormanlık içinde kalmıştır¹⁴¹⁵.

V.3.20. Hamamköyü

¹⁴¹² Salman-Kaya 2008: 428; Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer 2007: 173

¹⁴¹³ Salman-Kaya 2008: 448; Girginer-Erhan 2005: 93 vd.

¹⁴¹⁴ Salman-Kaya 2008: 452; Sayar 2011: 1-2; Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006:293 vd.; Girginer-Özdemir 2007a: 25.

¹⁴¹⁵ Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293 vd.; Girginer-Özdemir 2007a: 25 vd.;Girginer-Özdemir 2007b: 79 vd.; Salman-Kaya 2008: 450

Kozan'ın yaklaşık 14km. güneyinde olan Hamaköyü'nün içindeki Kunanini Tepesi'nin, kaya oygu mezar odalarla kaplı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tepenin hemen yamaçlarındaki Hanımpınar mevkiine, tepeden inen oygu basamaklı bir yol ve köye adını veren Roma Dönemi hamam kalıntısı tescil edilmiştir¹⁴¹⁶. Ayrıca tepenin Hanımpınar'a bakan yamaçlarındaki evlerde yazıtlı steller bulunmuştur. Yine burada bir nekropol alanı da tespit edilmiştir¹⁴¹⁷. Bu köy, muhtemelen, kalıntıların döneminde oldukça önemli bir merkezdir. Ovanın içinde yol kavşaklarında olması ve Anavarza'ya yakınlığından dolayı çok önemli ve orta ölçekli bir yerleşim olmalıdır. Alapınar kaynağından alınan ve Anavarza'ya giden su kemerlerine buradan da bir bağlantı verilmiştir. Hamaköyü'nden Hacılar Köyü istikametinde bulunan seramik yapılar su kemerini destekler niteliktedir. Doğu Kilikia'da olduğu bilinen ancak yeri henüz saptanamamış olan "*Sanudanu*", Hamamköyü'ne lokalize edilmiştir¹⁴¹⁸

V.3.21. Bulduklü Köyü

Kuyuluk Köyü'nün doğusundadır. Burada yapı tekniği açısından Ortaçağdan kalma bir kale bulunmasına rağmen, 2006'da Roma Dönemi'ne tarihlenen geniş bir nekropol alanı keşfedilmiştir¹⁴¹⁹.

V.3.22. Eskikabasakal Peri Kalesi

Kozan ilçe merkezinin güneyinde yer alır. Eskikabasakal Köyü'nde bir evde, Latince ve eski Yunanca olmak üzere iki dilde yazılmış, bir onurlandırma yazıtı bulunmuştur. Sunağın Latince yazıtından sonra gelen Yunanca metnin ilk satırında, M.Ö. 19 yılında başlayan Anazarbos yerel takvimine göre verilmiş 133 yıl sayısı okunmaktadır. Böylece sunağın M.S. 114 yılında diktirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Aynı köyün içinde çok sayıda Roma İmparatorluk Devri'ne ait yapı temelleri ve mozaik döşeme görülmesi buranın Eskiçağda da bir köy yerleşimi olduğunu belgelemektedir¹⁴²⁰

¹⁴¹⁶ Ünal-Girginer 2007: 454; Salman-Kaya 2008: 434.

¹⁴¹⁷ Ünal-Girginer 2007: 454; Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293.

¹⁴¹⁸ Hıld-Hellenkemper 1990: 268; Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293 vd.; Girginer-Özdemir 2007a: 25 vd.; Girginer-Özdemir 2007b: 79 vd.; Salman-Kaya 2008: 434.

¹⁴¹⁹ Ünal-Girginer 2007: 435; Salman-Kaya 2008: 412; Sayar 2011: 1-2; Ürgenç 2014:101.

¹⁴²⁰ Sayar 1996: 60-61 ; Sayar 2004: 157 ; Özdemir 2008: 16.

.Eskikabasakal Köyü'nün doğusunda nekropol alanı, 2 kilise, kuyular ve çeşitli yapı kalıntıları bulunmuştur. Nekropoldeki mezarların çoğunluğu tahrip edilmiştir. Mezarlar kaya oygu mezarlardır. Sağlam olan biri incelenmiş ve içine yine kaya oygu basamaklarla girildiği görülmüştür. Mezarların kapısı güney yönündedir. Yoğun bir bitkileşme olduğundan tam olarak incelenememiştir. Nekropolden doğuya doğru gidildikçe yapı kalıntıları çoğalmaktadır. Burada tamamen tahrip olmuş bir de lahit mevcuttur. Yapılar kesme blok taş kullanılarak inşa edilmiştir.

Nekropol ile Peri Kalesi olarak bilinen tepelik alan arasında bir kilise vardır¹⁴²¹. Kilisenin apsisi ve yan duvarları yıkılmıştır, ancak dikdörtgen olan hücresi sağlamdır. Girişi kuzey yönündedir ve muhtemelen tek neflidir. Peri Kalesi'nin üzerinde de büyük bir kilise mevcuttur. Kilise kesme blok taştan altıgen şekilde inşa edilmiştir. Ana mekanın yan duvarları moloz taş örgülü, kireç harçlı, kaba yonu taş örgülüdür. Kilisenin yapı taşları arasında, giriş üst lentosu olduğu düşünülen taşların üzerinde "haç" motifleri görülmektedir. Yapı güney ve batı yönünde doğal kayaya oturtulmuştur. Kilikia'yı Kuzey Mezopotamya'ya bağlayan ve Kilikia- Sivas, Kahramanmaraş yolu üzerinde olan bir mevkiidir¹⁴²². Bu yapılar Ortaçağa tarihlenir¹⁴²³.

V.3.23. Kırkkapı Kilisesi

Köreken Dağları üzerinde Kırkkapı Kilisesi ve villa rusticası da bulunmaktadır. Her iki yapı da Bizans özelliklerini taşır¹⁴²⁴.

V.3.24. Ferhatlı Köyü

Kozan'ın 14 km. kuzeydoğusundadır. Ferhatlı Köyü'nde Köreken Dağları'nda bulunan Uzunoğlan Tepesi'ndeki buluntulardan en eskisi, kutsal bir alan içine yapılmış III.Salmanassar'a ait bir kaya kabartmasıdır. Bu Asur İmparatoru III.Salmanassar 'ın buraya sefer düzenlediğinin göstergesidir. Yine aynı bölge Çukurova'ya hakim bir

¹⁴²¹ Salman-Kaya 2008: 426-427.

¹⁴²² Sayar 2003: 59vd. ; Salman-Kaya 2008: 418-419 ; Özdemir 2008:16.

¹⁴²³ Salman-Kaya 2008: 426-427; Girginer-Erhan 2005:93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293.

¹⁴²⁴ Ünal-Girginer 2007: 482; Salman-Kaya 2008: 432.

alandanda olduğu için çeşitli dönemlere tarihlenen buluntuları barındırır. Kastabala-Anazarbos'ta bulunan Tarkondimotos Krallığı'nın yayılma alanı içindedir. Buradaki büyük bir Roma Tapınağı, hava ve bereket tanrılarının tapınım gördüğü kutsal bir alandır. Tapınılan tanrılardan en önemlisi Zeus Keraunios'tur. M.Ö. 9.yy'dan itibaren Eskiçağ içlerine kadar sürekli kullanılan, hava olayları ve bereket tanrılarına adanmış bir tapınak ile çevresinde Roma Dönemi'nden başlayarak, Ortaçağa kadar uzanan bir yerleşim merkezi mevcuttur ¹⁴²⁵.

V.3.25. Belören -Sarımağra-Nekropol

Yüreğir İlçesi'ndeki Dede Dağı'nın zirvesinin hemen batısındadır. Doğal mağranın önü, kireç harçlı, moloz taş örgülü bir duvar ile mekanlaştırılmıştır. Mağranın içinde de moloz taş örgülü, kireç harçlı, tonoz örtülü bir yapı kalıntısı mevcuttur. Bir de sarnıç vardır. Yüzey araştırmasında çok sayıda terra sigillate seramik parçalarına rastlanmıştır¹⁴²⁶.

V.3.26. Kurtpınarı Beldesi Yüceören Köyü

Kurtpınar Beldesi, Yüceören Köyü'nün 1km.kadar güneybatısında bulunan Sokuluk Düz Yerleşim alanında, çok sayıda seramik parçasına rastlanmıştır. Burada antik bir yerleşimin olduğu düşünülmektedir¹⁴²⁷.Yüceören Köyü'nde ayrıca bir de nekropol tespit edilmiştir. Nekropolde 16 mezar bulunmasına rağmen, bunlardan 7 tanesi sağlamdır. Mezarlarda bulunan sikkelerden, buranın önce Roma Dönemi'nde kullanıldığı, sonra terra cotta lahitlerden anlaşıldığı üzere Bizans Dönemi'nde de kullanıldığı görülmüştür¹⁴²⁸.

V.3.27. Adatepe

¹⁴²⁵ Sayar 1996: 56-57; Sayar 2011: 249-253

¹⁴²⁶ Ünal-Girginer 2007: 452; Salman-Kaya 2008: 59.

¹⁴²⁷ Girginer- Özdemir- Şahin 2007-5; Salman-Kaya 2008: 204.

¹⁴²⁸ Özmen 2000: 203-233.

Hamdilli Köyü'nün güneybatısında bulunan Adatepe'nin, kuzeydoğu bölümlerinde kaya oygu mezarlara rastlanmıştır. Yoğun bitkilenme ve mezarların toprakla dolmasından dolayı, iç bölümleri incelenememiştir. Ancak dıştan bakıldığında, mezarların tamamının girişlerinin doğudan olduğu ve içeriye kaya oygu basamaklarla girildiği görülmüştür. Adatepe'nin kuzeydoğu yamaçlarında da aynı özelliklere sahip çok sayıda mezara rastlanmıştır¹⁴²⁹.

Adatepe'nin doğusunda antik bir taş ocağı tespit edilmiştir. Taşların üzerinde keski izleri ve blokların alındığı yerler görülmektedir. Bazı bölümlerde taşlar, kayalık kütlede koparılmış ancak, işlem tamamlanmamıştır. Bu bölgeler tümde Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir¹⁴³⁰.

V.3.28. Hamdilli Köyü Nekropolü

Hamdilli Köyü'nün 1km güneydoğusundaki Çamdan Dağı'nın batısındaki yamaçlarda, kalker kayalara oyulmuş çok sayıda mezara rastlanmıştır. Dağın eteklerinde yoğun olarak Roma Dönemi'ne tarihlenen seramik parçaları tespit edilmiştir¹⁴³¹.

V.3.29.Kokartepe

Altıkara Köyü'nün Kokartepe Mevkiinin güney yamacında, doğal kireçtaşı kayalara oyularak yapılmış, çok sayıda mezara rastlanmıştır. Girişleri oldukça rahattır. Bölgede çok sayıda kaçak kazı kalıntıları gözlenmiştir¹⁴³².

V.3.30.Kösreli-Ekinyazı

Kösreli- Ekinyazı Köy yolunun 22.kilometresinde Elmagölü Köyü sınırlarında, yolun hemen sağında doğuya doğru yükselti yapan tarlada, çok sayıda pişmiş toprak seramik pythos lahitlere ve iskelet kalıntılarına rastlanmıştır¹⁴³³.

¹⁴²⁹ Salman-Kaya 2008: 216.

¹⁴³⁰ Ünal-Girginer 2007: 417; Salman-Kaya 2008: 216-218

¹⁴³¹ Ünal-Girginer 2007: 454;Salman-Kaya 2008: 205-206.

¹⁴³² Ünal-Girginer 2007: 418; Salman-Kaya 2008: 205-206,208.

V.3.31. Ayas Köyü Nekropol Alanı

Yumurtalık İlçesi'nin Ayas Köyü'nde dağınık halde çok sayıda mezar tespit edilmiştir. Mezarlık alanda tonozlu yapı kalıntıları bulunmaktadır. Kesme taşlardan yapılmış yüksekçe dikdörtgen mezarlar mevcuttur. Bölge tel örgü ve ağaçlarla koruma altına alınmıştır¹⁴³⁴.

V.3.32. Zeytinbeli Köyü Nekropol Alanı

Yumurtalık İlçesi'nin batısındaki Zeytinbeli Köyü'nün hemen kuzeyinde, köyün su deposunun yakınında, çok sayıda kaya oygu mezarlar tespit edilmiştir. Mezarların çevresinde çok sayıda cidarlı seramik parçalarının bulunması, burada pişmiş toprak lahitlerin de olduğunu düşündürmektedir. İçine girilebilen kaya mezarlarının kapıları doğuya bakmaktadır. Güney, kuzey ve batı yönlerinde ise arcossoliumlar mevcuttur¹⁴³⁵.

¹⁴³³ Girginer- Özdemir- Şahin 2007-5; Salman-Kaya 2008: 205, 206, 212

¹⁴³⁴ Ünal-Girginer 2007: 430;Salman-Kaya 2008: 538-539

V.4. Kaleler

Bölgede çok sayıda kale mevcuttur. Kalelerin yapılmasındaki en önemli sebep, asayiş bozulduğunda, halkın kendini korumak istemesi ve hakim siyasi yapının, bölgeyi, istilacılara karşı elinde tutmak istemesidir. Bölgedeki kalelerde geniş bilimsel çalışmalar yapılırsa, muhtemelen çok eski tarihlere inilebileceği düşünülmektedir. Kaleler, bölgenin stratejik köşe başlarında, oldukça sarp kayalıklar ve dağlar üzerinde, kuşbakışı olarak ovaya ve yollara hakim mevkilere yerleştirilmişlerdir¹⁴³⁶. Ayrıca yolların güvenliği açısından, kaleler ve kentler arasındaki yol ağlarını gözetleyen kuleler de inşa edilmiştir. Kalelerin yanısıra, gözetleme kuleleri ve kale gibi korunaklı villa rusticalar da bu bölümde incelenmiştir. İnceleme yönü, yine en batıdan en doğuya doğrudur.

V.4.1. Hançer Kale

Silifke'nin 16 km kuzeydoğusundadır ve Geç Hellenistik Döneme tarihlenir. Düzeltilmiş ana kaya üzerine poligonol örgü sistemiyle yapılmış olup, dikdörtgen planlıdır. Girişi güneydendir. Giriş üzerindeki blokta Kılıç, Galat Kalkanı, Herakles Sopası, Dioskur miğferi röliyefleri vardır¹⁴³⁷.

V.4.2. Işıkkale

Silifke'ye 17km. kuzey-doğu uzaklığındaki Karakabaklı'daki buluntulardan 1-2 km kuzeydedir. Yerleşim yeri kalıntıları yolun her iki tarafına yayılmıştır. Hellenistik, Geç Roma ve Erken Bizans Dönemlerine tarihlenir¹⁴³⁸.

V.4.3. Sinekkale

¹⁴³⁵ Ünal-Girginer 2007: 536; Salman-Kaya 2008:528.

¹⁴³⁶ Ürgenç 2014: 15.

¹⁴³⁷ Durugönül 2004: 35; Durukan 2005:11; Uygur 2005:140;Aydinoğlu 2007:175;Ünal-Girginer 2007: 457.

¹⁴³⁸ Ünal-Girginer 2007: 463; Çalışkan vd.2009: 187.

Işıkkale'nin 2-3 km kuzeyindedir. Burada kesme blok taşlarla inşa edilmiş iki katlı bir villa rustica vardır. Ayrıca yapının kuzeybatısında bir işlik bulunmaktadır. Hellenistik Dönem'e tarihlenen başka bir evin giriş kapısının lentosu üzerinde Olba Antik Kenti'ni simgeleyen çelenk, lobut ve üzüm salkımı motifleri görülür. Burası Gökkale ve Keşliltürkmenli ile benzerlik göstermektedir¹⁴³⁹. Hellenistik, Geç Roma ve Erken Bizans Dönemlerine tarihlenir

V.4.4. Keşliltürkmenli ve Aslantaş

Silifke'nin Keşliltürkmenli köy merkezinin güneybatısında iki katlı ve çok odalı bir villa rustica'ya rastlanmıştır. Bu tip yapılara, "Kuleli villa rustica" denilmektedir. Böyle yapılarda, bütün binalar bir avlu çevresinde olup, avlunun dört köşesinde depo ve korunma amacı taşıyan kuleler bulunmaktadır¹⁴⁴⁰. Hellenistik, Geç Roma ve Erken Bizans Dönemlerine tarihlenir

V.4.5. Curbundu Kale

Erdemli'nin Alacaören Köyü'ne yakın bir ören yeridir. Bir çiftlik olduğu anlaşılan bölge Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne tarihlenmektedir. Çok katlı binaların yanı sıra, çok sayıda işlikler, sarnıçlar, küp ve kiremit parçaları, sütun ve sütun kaideleri payanda altlıkları bulunmaktadır¹⁴⁴¹. Hellenistik, Geç Roma ve Erken Bizans Dönemlerine tarihlenir

V.4.6. Ağzıkaraca Kalesi

Adana-İmamoğlu'nun Ağzıkaraca Köyü, Kale mevkiindedir¹⁴⁴². Kuzey ve güneybatı taraftaki dış surların dairesel planlı tarafları ayakta. Ayrıca kalenin içinde kaya oygulu 2 adet sarnıç tespit edilmiştir. Kuzeydoğu yönünden Kozan Kalesi'ni görür.

¹⁴³⁹ Ünal-Girginer 2007: 508; Çalışkan vd.2009:188.

¹⁴⁴⁰ Ünal-Girginer 2007: 466,421; Aydınöglü 1999:155.

¹⁴⁴¹ Durugönül 1998:283; Durugönül 2004:28; Durukan 2005:8; Ünal-Girginer 2007: 435; Çalışkan vd. 2009:116-117.

¹⁴⁴² Ürgenç 2014: 53.

Kalenin dış mekanlarında yoğun bir seramik buluntusu mevcuttur. Köyün evleri kalenin duvarları sökülerek yapılmıştır. Kalenin güneyindeki kayalık mekanda çok sayıda kaya mezarlarına rastlanmıştır. Mezarların hepsinin içi çöp dolu olduğu için içlerine girilememiştir. Ancak Kaya oyu basamaklar görülmektedir¹⁴⁴³. Geç Roma ve Erken Bizans Dönemlerine tarihlenir

V.4.7. Alören Beldesi Civanbey Mahallesi

Adana-Aladağ'ın Alören Beldesi Civanbey Mahallesi'nde, 29.06.2006 tarihinde tespit edilen, Geç Roma yerleşmesi olduğu düşünülen bir villa rusticaya ait anıtsal yapı kalıntıları ve mezarlarına rastlanılmıştır¹⁴⁴⁴. Geç Roma ve Erken Bizans Dönemlerine tarihlenir

V.4.8. Yeniköy (Mazılık=Gireğe Yaylası) Arkeolojik Yerleşmesi

Aladağ İlçesi'nin doğusundaki Yeniköy veya yerel ağızla Mazılık=Gireğe Yaylası'nda, halk arasında kale olarak bilinen, Geç Roma Dönemine tarihlenen bir villa rusticaya ait, büyük yapı kalıntıları ve mezarlar, ayrıca kilise tespit edilmiştir¹⁴⁴⁵. Kalıntılar çok iyi korunmuş görünmektedir. Kalıntılardan bu bölgenin önemli bir yerleşme olduğu gözlemlenebilmektedir¹⁴⁴⁶. Geç Roma ve Erken Bizans Dönemlerine tarihlenir

V.4.9. Meydan Kalesi

Aladağ İlçesi Ceritler Köyü Kenenli mevkiinde bulunan Meydan Kalesi, Ovalık Kilikia'nın Orta Anadolu- Kayseri - Niğde- yollarının merkezinde inşa edilmiş, çok yüksek ve sarp uçurumlarla çevrili bir kaledir¹⁴⁴⁷. Horasan harçlı, kalker bosajlı taş örgülü bir yapıdır. Kuzey-güney doğrultusunda tepeye konumlandırılmış olan kale, bu

¹⁴⁴³ Ünal-Girginer 2007: 418; Salman-Kaya 2008: 274-276.

¹⁴⁴⁴ Ünal-Girginer 2007: 417; Salman-Kaya 2007: 112-113

¹⁴⁴⁵ Salman-Kaya 2007: 116-117

¹⁴⁴⁶ Ürgenç 2014: 51.

¹⁴⁴⁷ Ürgenç 2014: 37.

yönlerde iki yapı grubundan oluşmaktadır. Kapısı güney tarafındadır. Güney tarafında ayrıca bir şapel, sarnıç, üst katta 10 mazgallı açıklık, doğuda ve batıda iki kapı, alt katta 6 mazgallı açıklık bulunmaktadır. Kapısı çift girişli olup, doğu-batı uzantısında kare bir meydana açılır. Savunma amaçlı garnizon mekanları güney tarafındadır. Kuzey tarafındaki yapıların hepsi içe bakar ve dışarıya kapısı yoktur. Bu yapılar; 3 adet sarnıç, dikdörtgen planlı 2 mekan, 4 burç şeklindedir. Kuzey tarafına güneydoğu yönünden kalenin iç bölümünden geçerek ulaşılabilen bir kapıdan girilir. Ortaçağa tarihlenmesine rağmen, mevkiin öneminden dolayı daha eskiden de kullanıldığı düşünülmektedir. Daha eskiye ait kalıntılar Ermeniler tarafından tahrip edilmiştir ¹⁴⁴⁸. Kaleye ayrıca Pınarbaşı mevkiinden de çıkılabilir¹⁴⁴⁹. Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenir

V.4.10. Bayramker Kalesi

Kozan-Kayseri yolu güzergahının güvenliği amacıyla yapılmış olduğu düşünülen, Bostan ve Mansurlu arasındaki stratejik yolu gözetleyen, Çardak ve Burhaniye Köyleri yakınındaki kaledir. Yukarı Seyhan Havzası içindeki küçük bir garnizondur ¹⁴⁵⁰. Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenir

V.4.11. Maran Kalesi

Feke-Mansurlu karayolunun 20. kilometresinde bulunmaktadır. Girişi güneybatı yönündedir. Kesme ve moloztaş örgüsüne sahip olan kale yapısında Horasan Harcı kullanılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan kalenin içinde, askeri mekanlarla birlikte su sarnıcı ve şapel bulunmaktadır. Su sarnıcı, giriş kapısının bitişiğinde, kule burcu şeklinde dışarıya çıkıntılı olarak inşa edilmiştir. Şapel ise, doğu-batı yönündedir. Su sarnıcının güneydoğusunda birbiriyle bağlantılı iki odadan oluşan, üzerleri tonoz örtülü mekanlar bulunmaktadır. Kalenin dış duvarları üzerinde irili ufaklı 9 adet burç mevcuttur. Batı yönünde, kalenin oturduğu tepe boyunca devam eden güçlü

¹⁴⁴⁸ Edwards 1987: 25; Ünal-Girginer 2007: 490; Salman-Kaya 2007: 122.

¹⁴⁴⁹ Ünal-Girginer 2007: 491; Özmen 2000:203-233; Kobaner-Kobaner 2000: 169-177; Salman-Kaya 2007:120-122

¹⁴⁵⁰ Ünal-Girginer 2007: 432.

duvarlar, doğu yönünde kayalık topografyadan yararlanılarak sadece bir kaç noktada kullanılmıştır¹⁴⁵¹.

Maran Kalesi, Feke'yi ve Bağdaş Beli yolunu tam batıya Yahyalı güzergahına bağlamaktadır. Çevresinde yerleşim alanları da mevcuttur. Kale Ortaçağ özellikleri gösterse de daha öncesinden kullanıldığı düşünülmektedir.

V.4.12.Kaleyüzü Gözetleme Kulesi

Feke-Mansurlu karayolu üzerindedir. Duvarları Horasan Harçlı, moloztaş örgülü, kaba yonu kesme taş kaplamalıdır. Tamamen günümüze kadar gelmiş olan asıl burç tepenin güney yönünde konumlanmış, yuvarlak planlı ve kubbe örtülüdür. Buranın girişi güney yönünde, dışarıdan dikdörtgen, içeriden kemerli bir kapıdan olmaktadır. Gözetleme kulesi olarak nitelendirilen yapıda, Erken Bizans ve Ortaçağ seramik buluntularına ulaşılmıştır¹⁴⁵².

Maran Kalesi'nin güvenliği açısından yapılmış bir gözetleme kulesi olduğu düşünülmektedir.

V.4.13. Andıl Kalesi

Andıl Dağı'ndaki kalenin denizden yüksekliği 1510 m. dir¹⁴⁵³. "Andıl" kelimesi Türkçe'de su arkları manasına gelmektedir¹⁴⁵⁴. Ayrıca farklı Türkiye Ağızları'nda "boş gezen, işsiz, serseri" anlamlarında da kullanılmaktadır¹⁴⁵⁵

Andıl Kalesi, Kozan'ın kuzeyindeki Andıl Dağı'nın tepesine yapılmış bir kaledir (Resim 23). Dağın kuzey yamaçlarında da yerleşim merkezi bulunmaktadır. Kale, iki katlı bir şatoya benzemektedir¹⁴⁵⁶. Çevresinde on on beş metreden başka boş arazi yoktur. Binanın doğusu uçurum, batısı dik bir arazi, kuzeyi nisbeten eğimli, güneyi de

¹⁴⁵¹ Salman-Kaya 2007: 150-151, Ürgenç 2014:129.

¹⁴⁵² Salman-Kaya 2007: 152-153.

¹⁴⁵³ Andıl Dağı: 37'.35".00.00. kuzey paralelleri ile 35'.48".00.00. doğu meridyenleri arasında yüksek ve sarp bir dağdır.

¹⁴⁵⁴ Ünal-Girginer 2007: 422.

¹⁴⁵⁵ www.sozce.com/nedir/15933-andil; 01/12/21013.

¹⁴⁵⁶ Ürgenç 2014: 105.

batısı gibi uçurumludur. Kalenin güney tarafında seyirlik düz bir kayalık vardır. Buradan Yukarı Çukurova gözlemlenebilmektedir¹⁴⁵⁷ (Resim 22).

Kale, kaba yonu bosajlı, taş kaplamalı, moloz taş örgülüdür. Kalenin batı ve güneybatısında iki adet burç mevcuttur. Güneybatısındaki burç ana yapı kütesinden kopuktur. Ana yapı, güney-kuzey yönünde dikdörtgen planlıdır. İki katlı olan kalenin alt katında girişleri doğudan olan, tonozlu 3 mekan, üst katta ise 5 ayrı mekan yer almaktadır. Alt katta güney yönündeki mekanın güneybatı duvarı yıkılmıştır¹⁴⁵⁸. Aynı şekilde ana yapıya bitişik durumdaki batıdaki burcun kuzey tarafı tamamen yıkılmıştır. Bu burcun kuzey ve güney yönünde 2 adet mazgalı vardır. Kalenin kapısı doğu yönündedir. Alt katta ortada yer alan sivri tonozlu bölümün güneydoğusunda 2. kata çıkan merdivenler bulunmaktadır. Ancak burası tamamen yıkılmıştır. Alt katta doğuya, üst katta ise doğu, kuzey ve batıya bakan pencereler mevcuttur. Kale şu haliyle bir Ortaçağ Kalesi'dir¹⁴⁵⁹. Ancak bulunduğu mevki açısından ve çevresindeki kalıntılara göre, yapı daha eski dönemlerden itibaren kullanılmaktadır.

Andıl Kalesi ilk olarak, 1850'li yıllarda Çukurova'ya gelen V.Langlois¹⁴⁶⁰ tarafından tespit edilmiştir. Bundan başka, P.L.M. Alishan¹⁴⁶¹ ile W. Edwards¹⁴⁶² ve Frederich Hild - Hansgerd Hellenkemper¹⁴⁶³ tarafından da ziyaret edilmiştir .

Yaklaşık 1 km kuzey yamaçta Andıl Köyü'nün eski yerleşim bölgesi vardır. Buranın, Roma yerleşmesi olduğu görülür. Köyün içindeki Roma kitabelerinden ve köyün civarında bulunan şifahanedeki Yunanca kitabelerden, burada geniş bir Roma Dönemi yaşantısı olduğu anlaşılmaktadır. Kentin bulunduğu aşağı yerde eski döneme ait şehir kalıntıları mevcuttur. Burada eski yerleşim yerlerindeki ören yeri hâlâ durmaktadır¹⁴⁶⁴. Burada iki önemli yapı göze çarpar. Birincisi hâlâ ihtişamıyla duran sarnıç ki köylüler buraya kilise demektedirler, ikincisi buradaki hastane kalıntısı ve kaya yazıtıdır. Özellikle sarnıcın odaları sağlam, dış duvarları kalın taştan yapılmıştır¹⁴⁶⁵. Günümüzde yaz günlerinde, köylüler burayı hayvan dinlendirme barınağı olarak

¹⁴⁵⁷ Ünal-Girginer 2007:423.

¹⁴⁵⁸ Ünal-Girginer 2007:423.

¹⁴⁵⁹ Sayar 1996: 60-63; Salman-Kaya 2008: 402-405

¹⁴⁶⁰ Langlois 1854: 22.

¹⁴⁶¹ Alishan 1899; 58-59.

¹⁴⁶² Edwards 1987:13.

¹⁴⁶³ Hild-Hellenkemper 1990:54.

¹⁴⁶⁴ Salman-Kaya 2008: 406.

¹⁴⁶⁵ Ünal-Girginer 2007: 423; Sayar 1996:60-63; Salman-Kaya 2008: 406-407.

kullanılmaktadır.1970'li yıllara kadar sarnıçta su birikir ve köylüler bu suyun şifalı olduğuna inanırlardı.

M. H. Sayar, Karasis gibi, burayı da 1994 yılında tespit etmiştir¹⁴⁶⁶. Burada ana kayadan oluşturulmuş in-situ bir bloğun ön cephesinde yanyana iki pafta içinde iki yazıt metni bulunmuştur. “*Bunlardan soldaki metin Asklepios ve Hygia'ya iki sunak adanmış olduğunu belirten bir yazıt olup, ilk satırında M.Ö. 19 yılında başlayan Anazarbos takvimine göre verilen 180 yıl sayısına göre M.S. 161 yılına tarihlenmektedir. Sağdaki paftanın içindeki yazıtın ilk satırlarının çok tahrip olmasına rağmen, yazıtın sağlam kalmış satırlarında adağı yapanlardan bazılarının adları okunabilmektedir*¹⁴⁶⁷. Bu yazıtlı bloğun yanındaki hemen hemen aynı büyüklükteki bir başka monolit blok üzerinde, yine yan yana iki pafta üzerinde çok aşınmış durumda, iki yazıt metni görülmektedir. Bunlardan soldaki paftadaki ilk satırında görülen 170 yıl sayısına göre bu eser, M.S. 151 yılına tarihlenmektedir. Geri kalan satırları çok aşınmış olan bu metnin kalan kısmında muhtemelen, adağın yapıldığı tanrı veya tanrıların adları yazılıydı. Sağdaki paftada da adağı yapanların adları bulunmaktadır. Bu iki bloğun civarında bulunmuş olan bir başka blok üzerindeki yazıt ise, ilk satırında verilen 220 yıl sayısına göre M.S. 201 yılına tarihlenmektedir.” Bu eser de üzerindeki yazıttan anlaşıldığına göre Asklepios'a adanmış bir sunağın parçasıdır. Aynı yerde bulunmuş olan yazıtlı bir tanrıça büstü üzerindeki yazıttan ise eserin Demeter'e adandığı anlaşılmaktadır (Resim 2). “*Bu tanrıçanın bir benzerinin 1991 yılında Kadirli'nin Yeşilyayla köyünde, bir başka benzerinin de Kadirli'nin kuzeyindeki yaylalardan birinde bulunması, Doğu Torosların güney yamaçlarındaki antik yerleşmelerde genellikle bu bereket tanrıçasının kültüniin yaygın olduğunu belgelemektedir. Andıl Dağı'nın güney yamacında Demeter, Asklepios ve Hygia'ya yapılan sunulara dair buluntulara rastlanmıştır* “¹⁴⁶⁸. Demeter büstü, Andıl İlköğretim Okulu bahçesinde 40 yıl kalmış, ancak buradan çalınıp, kaçırılmış, 2011 yılında tekrardan bulunmuştur. Büst, M.S. 2.yy.a tarihlenmektedir. Bu bölgede bulunan beyaz, sarı, kırmızımtrak renkte bir taştan yapılmıştır. Baş örtülü, burun ucu ve çenesi kırık, kolye ve küpeleri var (Resim 2). Büstün arkası tam olarak işlenmeden kaba bırakılmış, üstünde dört satırlık Eski Yunanca metin bulunmaktadır:

¹⁴⁶⁶ Sayar 1996: 60.

¹⁴⁶⁷ Sayar 1996: 60-63

Mantonia epoihsen ton Demeter Antionio Likinniano Ergāsato

Türkçe Çevirisi: *Mantonia Demeter (büstünü) hazırlattı ve Antius Licinnianus bu eseri yaptı*¹⁴⁶⁹(Resim 2)

Aynı bölgedeki Kısık mevkiinde ise üzerindeki yazıttan burada bulunan bir antik köy için yaptırıldığı anlaşılan bir değirmen taşı tespit edilmiştir. Üzerindeki yazıtta, Anazarbos takvimine göre verilen yıl sayısı sayesinde, bu eser M.S. 187 yılına tarihlenmektedir.

Kozan'ın kuzeybatısındaki köylerden olan ve Andıl Köyü'ne yakın Örendere'de incelenen bir blok üzerindeki adak yazıtı ise Anazarbos takvimine göre verilmiş olan 178 yıl sayısına dayanarak M.S. 19 yılına tarihlenmektedir. Sadece sunuyu yapanların adlarının geçtiği metinde adağın hangi tanrı için yapıldığı belirtilmemektedir.¹⁴⁷⁰

Burada bulunan 8 adet yazıt sayesinde bir Roma Devri Asklepios ve Hygieia Kutsal Alanı'nın varlığı ortaya çıkarılmıştır.¹⁴⁷¹

V.4.14.Feke (Baka=Vahka)

Günümüzde Feke olarak bilinen Karakilise, Seyhan Nehri'nin bir kolu olan Göksu üzerindeki önemli bir durak merkezidir. Feke, Adana İlinin kuzeydeki ilçelerinden biridir. Adana'ya 122 km uzaklıktadır ve deniz seviyesinden 620 m yüksekliktedir. Çok ilginç ve önemli bir konumu vardır. Seyhan ve Ceyhan havzalarının arasında, Kapadokya, Kilikia ve Kuzey Mezopotamya, Kuzey Suriye yollarının ortasındadır. Ana ve ara yol ağlarının birleştiği bir mevkidir.¹⁴⁷²

Feke Kalesi, Feke İlçesi'nin kuzeydoğusundaki bir tepe üzerinde kurulmuştur. Buradan geçen kervan yolunu kontrol etmek amacıyla XII. yüzyılda yapılmıştır. İlk kez Bizanslıların yaptırdığı, sonra da Selçukluların kullandığı bir kaledir. Dikdörtgen plân düzeni gösterir. Sekiz burcu ve bir gözetleme kulesi vardır. Günümüzde bu burçların yarısından fazlası toprağa gömülmüş durumdadır. Kale içinde yapı kalıntılarının izleri bulunmaktadır. Tek giriş kapısı güney yönündedir¹⁴⁷³.

¹⁴⁶⁸ Sayar 1996: 64; Ünal-Girginer 2007: 423.

¹⁴⁶⁹ Salman-Kaya 2008: 402-406; Ünal-Girginer 2007: 424.

¹⁴⁷⁰ Sayar 1996: 59-60.

¹⁴⁷¹ Sayar 2005:1;Hoffman-Posamentir-Sayar 2012:17,28vd.

¹⁴⁷² Altay 1965:70-71;Ünal-Girginer 2007: 449.

¹⁴⁷³ Salman-Kaya 2008: 424; Girginer 2007:173vd

Yakın çevrede Feke (Baka) Kalesini destekleyen birçok yerleşim ve kale mevcuttur. Seyhan ve Ceyhan Nehirleriyle birleşen dere, çay ve ırmaklar, Toros Dağları içinden kendilerine yol açarak vadiler oluşturup, Çukurova'ya inmekte ve Akdeniz'e ulaşmaktadırlar. Onların geçtikleri vadiler haliyle insanlara ulaşım açısından imkan tanır. İşte bu vadileri kontrol maksadıyla tarihin bir çok döneminde en önemli ulaşım ağları üzerinde kaleler ve yerleşim merkezleri kurulmuştur. Feke (Baka)'nin bulunduğu konum böyle bir yerdir. Bu bölge Asur Ticaret Kolonileri Döneminden beridir iskana açıktır¹⁴⁷⁴. Feke Kalesi civarında Maran Kalesi ve Köleli Kalesi de bulunmaktadır¹⁴⁷⁵.

Feke (Vahka=Baka), yol güzergahlarının bağlantısında kurulmuştur. Burası doğudan gelen güzergahların birbirleri ile bağlantılarının yanısıra batıdan gelip, Kayseri-Sivas tarafına giden yolların da birleştiği bir merkezdir. Marankeçili- Mansurlu Güzergahı'nın doğusuna dönen yol, Maran (Yerebakan) Köyü'nden Feke'ye ulaşır. Maran Köyü'nde de Ortaçağdan kalma yıkık bir kale bulunmaktadır. Ayrıca yol boyunca Bizans dilli yazıtlara rastlanır¹⁴⁷⁶

Feke-Saimbeyli karayolunun batısında, eski Feke yerleşim alanı içinde, Feke Kalesi'nin 30 km güneyinde bulunan Kayadibi Köyü'nde, Karakilise adıyla anılan, bir Geç Roma ve Erken Bizans kilisesi ile geniş bir alana yayılan bir Roma İmparatorluk Devri köy yerleşmesi bulunmuştur¹⁴⁷⁷. Burada bulunan bir Tarkondimotos Philopator sikkesi, bu ören yerinin, en azından M.Ö. 1. yüzyıl sonu ile M.S. 1. yüzyıl başlarında Doğu Kilikia'da Kastabala ve civarında hüküm süren Tarkondimotos Krallığı'nın döneminde var olduğunu göstermektedir. Karakilise ile Kayadibi Köyü'nün, Roma İmparatorluk Dönemi'nden Erken Bizans Devrine kadar yoğun olarak iskan edildiğini anlaşılmaktadır¹⁴⁷⁸. Ayrıca Feke merkezde Nazmi Gökdam'ın evinin içinde Roma Dönemine tarihlenen bir taban moziği tespit edilmiştir. Yine merkezde tepe üzerinde Roma Dönemine tarihlenen ve doğal kayaç üzerine oyularak inşa edilen mezarlardan oluşan bir nekropole rastlanmıştır¹⁴⁷⁹.

¹⁴⁷⁴ Alkım 1959:71

¹⁴⁷⁵ Ünal-Girginer 2007: 488, 485.

¹⁴⁷⁶ Kobaner-Kobaner 2000: 174

¹⁴⁷⁷ Girginer 2002: 311; Girginer 2004: 311 vd.; Girginer 2005 :159 vd.; Girginer 2007: 173; Ünal-Girginer 2007: 449.

¹⁴⁷⁸ Sayar 1994:39-40; Sayar 2003: 65.

¹⁴⁷⁹ Salman-Kaya 2007: 134;138-141

V.4.15. Saimbeyli (Badimon=Hacın)

Günümüzde Saimbeyli olarak bilinen Geç Antik Dönem’de Badimon olarak isimlendirilen ilçe'nin, Ortaçağ ve sonrasındaki adı batılı seyyahların eserlerinde ve diğer kaynaklarda Hacın olarak geçmektedir. Adana'ya uzaklığı 157 km'dir¹⁴⁸⁰.

Saimbeyli'nin tarihi ile ilgili ilk bilgiler, V. Langlois (1852 -1853)¹⁴⁸¹, Rahip Alishan (1800'lü yılların sonu)¹⁴⁸², W. M. Ramsay (1800'lü yılların sonu)¹⁴⁸³, F. X. Schaffer (1900'lü yılların başı)¹⁴⁸⁴, C. Texier (19. y.y ilk yarısı)¹⁴⁸⁵ gibi seyyahların eserlerinde görülmektedir. Bunlar, Saimbeyli'yi ziyaret etmişler ve burayı “Hadchin, Hadjine, Hacın, Hadschin ve Haçın” şeklinde isimlendirmişlerdir. W. M. Ramsay ise, ilçenin Roma ve Bizans Dönemleri'ndeki adının Badimon olduğunu yazmaktadır¹⁴⁸⁶.

2003 yılında K. Serdar Girginer tarafından çok kapsamlı ve titiz bir çalışmayla arkeolojik kültür envanteri çıkarılmış ve ilçeye ilgili ilk bilimsel sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen veriler ışığında İlçe tarihinin Roma Dönemi'ne kadar uzandığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada İlçede Roma, Bizans ve Ermeni Dönemi yerleşmelerine ait pek çok anıtsal eser tespit edilmiş ve İlçenin zengin kültürü Arkeoloji literatürüne kazandırılmıştır¹⁴⁸⁷.

Saimbeyli ve çevresinde, 55'i Geç Roma Dönemi'ne, 33'ü Erken Bizans Dönemine tarihlenen ve bunlardan bazıları olan, 6 Geç Antik Çağ köyü, 4 antik yerleşme, 26 nekropol, 3 anıt mezar, 11 kaya mezarı, 2 sarnıç, 4 su kuyusu, 2 kült alanı ve kaleler tespit edilmiştir.¹⁴⁸⁸

¹⁴⁸⁰ Sayar 1994: 40; Girginer 2002:320-322; Girginer 2004: 311 vd.; Girginer 2005 :159 vd.; Girginer 2007: 185; Ünal-Girginer 2007: 504-505.

¹⁴⁸¹ Langlois 1856-1857: 487.

¹⁴⁸² Alishan 1899:42.

¹⁴⁸³ Ramsay 1903:409-410.

¹⁴⁸⁴ Schaffer 1902: 108.

¹⁴⁸⁵ Texier 2002: c 3,540-541.

¹⁴⁸⁶ Ramsay 1903:409-410; Girginer 2002:320-322;Ünal-Girginer 2007:504-505.

¹⁴⁸⁷ Sayar 1994:40;Girginer 2004:63-64;Girginer-Oyman/Girginer 2006:293vd.; Girginer-Özdemir-Erhan 2007:25 vd.-79 vd.;Girginer-Oyman/Girginer-Erhan 2007:79-80 ;Ünal-Girginer 2007:504-505; Salman-Kaya 2007:142vd.

1526 “Burada yapılan yüzey araştırmalarında, Hacın kalesinin ilk kez Bizans Dönemi'nde yapıldığı ve Ortaçağ'a kadar kullanıldığı tespit edilmiştir. Yakınındaki Ortaçağ yerleşmeleri de kayıt altına alınmıştır. Bunlardan başka ilçedeki çalışmalarda 5 Geç Osmanlı Köprüsü, 23 yapı kalıntısı, 16 kilise, 17 yağma mezar, 29 tonoz örtülü mezar, 2 taş sanduka mezar, 3 kale, 3 gözetleme kulesi, 1 küp mezar, 1 Nymphaeum (anıtsal çeşme yapısı) ve Ortaçağ'a ait olması gereken 3 adet mağara yerleşmesi kayıt altına alınmıştır. Bu buluntuların 3'ü de Ortaçağ'a aittir “ Girginer 2002:311-324;Girginer 2003:231vd.;Girginer 2004:63vd.;Girginer-Oyman/Girginer; 2006:293vd.; Girginer-Özdemir-Erhan

Bu bölgenin kuzeyinde bulunan Comana (Şar=Tufanbeyli) Kapadokia'dadır. U(O)bruk Geçiti ile Tufanbeyli (Komana=Şar)'ye bağlanır, Zeytin İlçesi üzerinden de Kahramanmaraş'a bağlanır.

V.4.16. Hemite (Amuda) Kalesi

Kadirli'nin doğusundadır ve bulunduğu Hemite Köyü'nden ismini almıştır. Kale, yüksekliği 70 m. olan Gökçedağ yükseltinin üstüde kurulmuştur. Ceyhan Nehri kenarındadır. Yukarıova'ya hakim bir noktada yapılmıştır. Toprakkale, Tumlu, Bahçe Köyü Kalesi, Kastabala ve Yılan Kaleleri, Hemite Kalesi'nin görüş alanı içindedir. Bu sebeple Hemite Kalesi; Amanoslar ile Kozan'dan Kadirli'ye giden stratejik kuzey-güney yolu ve Gökçedağ'ın yanından, kuzeydoğuya doğru Babaoğlan, Kum, Andırın, Geben ve Göksun'u bağlayan yolu da kontrol edebilen özel bir konuma sahiptir. Hemite Köyündeki eski yerleşimin üzerine yapılmış olmasından, bereketli ve güvenli olan kentte, her dönem yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır¹⁴⁸⁹.

Kalenin ilk ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak III. Salmanassar'ın M.Ö. 839 yılında, o zamanki Asur metinlerine göre Que ismini taşıyan, Kilikia'ya yapmış olduğu sefer sırasında, Que Kralı Kate'ye ait olduğu anlaşılan üç kenti aldığı görülmektedir¹⁴⁹⁰. Bu şehirler; Abarnani, Kisuatni ve Lusanda'dır. Borgia¹⁴⁹¹ ve M.C.Astour'a göre¹⁴⁹², bu sefer sırasında III.Salmanassar'ın aldığı Abarnani, muhtemelen Hemite olmalıdır¹⁴⁹³. Asur İmparatorluğu'nun geleceğinin kuzeybatıda yani Kilikia'da olduğuna inanan III.Salmanassar, Kilikia'nın stratejik önemi büyük yollarını ve geçitlerini ele geçirmeyi düşündüğü gibi, Kilikia madenlerini ve sedir ağaçlarını da istemektedir¹⁴⁹⁴.

2007:25 vd.-79 vd.;Girginer-Oyman/Girginer-Erhan 2007:79vd. ; Ünal-Girginer 2007:504-505; Salman-Kaya 2007:142 vd.

¹⁴⁸⁹ Altay 1965: 44; Ünal-Girginer 2007: 457; Ürgenç 2014:208.

¹⁴⁹⁰ Kurt 2007:105; Kurt 2009a:329.

¹⁴⁹¹ Borgia-Casabonne-Egetmeyer 2002:190;Kurt 2007:120.

¹⁴⁹² Astour 1989 :231; Kurt 2007:120.

¹⁴⁹³ Kurt 2007:120; Kurt 2009a: 329.

¹⁴⁹⁴ Kurt 2009a: 329.

Kilikia tarihinde önemli bir yere sahip olan “Amuda” (Hemite) 1146–1148 yıllarında, Bizans'ın Ermeni Tekfuru II. Toros tarafından idari merkez olarak kullanılmıştır¹⁴⁹⁵.

Amuda Kalesi'nden 19. yy. seyyahları sıkça söz etmişlerdir. 1212'de Wilbrond Von Oldenburg'un “balık ve hurmanın bol olduğu bir Pazar” olarak bahsettiği yer, bugünkü Hemite'dir¹⁴⁹⁶. Hemite Kalesi'yle ilgili, ilk bilimsel araştırma 1976'da Hellenkemper tarafından yapılmıştır¹⁴⁹⁷. Moloz taşla inşa edilmiş olan kalenin giriş yönü tam bilinmemektedir. Ancak kaleye çıkabilecek en uygun yer doğu yönüdür. Dış surları içerisinde bugün mevcut olmayan, Roma Dönemi'ne tarihlenen tiyatro, tapınak ve hamam bulunduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kalenin yaklaşık 600 m. güney doğusunda bulunan küçük gölün kenarında kayaya oyulmuş Hitit kabartmalarına benzer özellikteki kaya kabartmaları da kalenin önemini artırmaktadır¹⁴⁹⁸.

Kalenin şu an birinci katı sağlamdır. Korunmayan diğer katları depremler ve defincedilerin kaçak kazıları sebebiyle tahrip olmuştur. En büyük özelliği kalenin taban kısmından üst katlara bir geçitle bağlandığıdır. Ancak bu geçit zamanla kapanmıştır. Kale halen koruma altında değildir. Gün geçtikçe aşınmakta ve tahrip edilmektedir¹⁴⁹⁹.

V.4.17. Kürek Kalesi

Osmaniye'nin batısındaki Toprakkale İlçesi'nin, Tüysüz Beldesi'ne bağlı, Lale Gölü Köyü sınırları içinde Gök Osman mevkiindedir¹⁵⁰⁰.

Toprakkale'den Adana'ya giderken, 5.km.den batıya Tüysüz Köyü yönüne dönülerek gidilir. Burada bir de köprü kalıntısı bulunur. Lale Gölü Köyü'nden toprak yolla Kürek Kalesi ve yerleşim alanının kurulu olduğu tepenin eteklerine gelinir. Önce kayadan çıkan su kaynağına görülür. Su kaynağının 30 m. batısında 4x8 m ölçülerinde kilise kalıntısı bulunmaktadır. Kemer seviyesine kadar tavanları yıkılmış yapının içi

¹⁴⁹⁵ Altay 1965: 45; Ünal-Girginer 2007: 457.

¹⁴⁹⁶ Altay 1965: 45; Ünal-Girginer 2007: 457.

¹⁴⁹⁷ Hild-Hellenkemper 1990:162.

¹⁴⁹⁸ Altay 1965: 45

¹⁴⁹⁹ Ünal-Girginer 2007: 458.

¹⁵⁰⁰ Alkım 1959: Map.3; Ünal-Girginer 2007: 485.

molozla dolmuştur. Ana kaya düzleştirilerek elde edilen alana inşa edilmiştir. Yapı malzemesi olarak kesmetaş ve tuğla kullanılmıştır¹⁵⁰¹.

Kiliseden yukarı devam edildiğinde kale ve yerleşim yerine gelinir. Kürek Kalesi denilen yerin eski adı bilinmemektedir. Ancak kale ve yerleşim yeri, yüzeydeki buluntulardan Bizans dönemine ait olmalıdır. Kale, kilise, su kaynağı, eteklerdeki duvar kalıntıları, düzlük alandaki mimari kalıntılar buranın antik bir kent olduğunu gösterir. Yapım malzemesi olarak kesmetaş, tuğla, dolgu olarak moloz ve az da olsa görülen mermer malzeme kullanılmıştır¹⁵⁰².

İskenderun Körfezi'ni Adana, Tatarlı Höyük ve Anavarza'ya bağlayan yollar üzerindedir. Muhtemelen kapsamlı bir araştırma ile Eskiçağ boyunca önemli bir yerleşim olduğu da ortaya çıkacaktır¹⁵⁰³.

V.4.18.Toprakkale (Kınık)

Toprakkale, Osmaniye-Adana-İskenderun yollarının kavşak noktasındadır. Karayolunun yanısıra demiryolu kavşağı özelliği de taşımaktadır. Osmaniye'nin 10 km. batısındadır. İlçede bir de kale mevcuttur. Zaten ilçe adını bu kaleden almıştır.

Kale ilk çağlarda Çukurova'yı Suriye'ye bağlayan yolu kontrol altında tutmak için yapılmıştır. Ovaya hakim kayalıklar üzerine yığılmış 75 m. toprak tepe üzerindedir¹⁵⁰⁴. İlk ziyaret eden Evliya Çelebi'dir¹⁵⁰⁵. Evliya Çelebi buradan "Kınık Kalesi" olarak bahsetmiştir.

Kaleyi en eski M.Ö. 2000 li yıllara tarihlemek mümkündür. Bölgede günümüz dahil kesintisiz yerleşim mevcuttur. Kale daha sonra, Abbasi halifesi Harun Reşit zamanında siyah taşlarla yeniden yapılandırılmıştır. Dikdörtgen planlı kalenin 12 burcu ve bir dış avlu surları vardır.

Bölgedeki Anavarza, Hemite, Bodrum, Çardak kalelerinin görüş ve kontrol alanı içindedir. Roma Dönemi'nde ve sonrasında Anavarza ile birlikte çok büyük önem kazanmıştır¹⁵⁰⁶.

¹⁵⁰¹ Alkım 1959:79 vd. Map.3; Ünal-Girginer 2007: 485.

¹⁵⁰² Alkım 1959:79 vd.Map.3; Ünal-Girginer 2007: 485; Ürgenç 2014: 163.

¹⁵⁰³ Alkım 1959: 79 vd.Map.3; Ünal-Girginer 2007: 485; Ürgenç 2014: 163.

¹⁵⁰⁴ Altay 1965:45;Uygur 2005:135;Ünal-Girginer 2007: 527; Ürgenç 2014:157.

¹⁵⁰⁵ Dağlı 2000: 279.

¹⁵⁰⁶ Alkım 1959:79; Uygur 2005:135; Ünal-Girginer 2007: 226.

Asıl şehir, kalenin güney ve batısına yayılmışken, depremler yüzünden yıkılmış, günümüzde kalenin kuzey ve doğu istikametine yeniden kurulmuştur¹⁵⁰⁷. Konumu itibariyle vazgeçilmez bir yerleşim alanıdır. Hem yolların üzerindedir hem de toprak; sulak ve çok verimlidir¹⁵⁰⁸.

V.4.19. Aşılı Kalesi

Osmaniye'nin Kadirli ilçesi'nin, Yoğunluk Yaylası, Günece Mahallesi, Harnıplı mevkiindedir¹⁵⁰⁹.

Dik kayalık üzerine kurulan kaleye ulaşmak zordur. Kuzey yönü çıkışa en uygun alandır. Kapı olması muhtemel olan bir yapı bu taraftadır. Her iki tarafı burçla desteklenmiştir. Kale dört farklı kotta birbirinden bağımsız bölümler halinde inşa edilmiştir¹⁵¹⁰. Girişin olduğu 1. platformda tek odalı kemerli penceresi bulunan gözetleme kulesi ve giriş yapıları mevcuttur. 2. platformda sekizgen yapılı mekân hemen yanında ve 7x4 boyutlarında bir mekân daha var. Muhtemelen yaşam alanı olmalıdır. Burada çok az bir kısmı kalmış olan güney sur duvarı da bulunmaktadır. 3. platformda dikdörtgen bir mekân dışı oval iki mimari öge, bunların kuzey tarafında bitişik dikdörtgen bir oda daha vardır. Büyük bir ev olmalıdır. 4. platformda doğuya bakan yönde dıştan iki metre duvarı olan fakat içerisi moloz malzeme ile dolmuş bir oda vardır. Platform arasında basamaklar vardır¹⁵¹¹.

Orta çağ kalesidir. Yapı malzemesi kaba şekillenmiş kesmetaş ve dolgu molozdur¹⁵¹².

Kapadokia ve Doğu Kilikia arasındaki en önemli yolların üzerinde kurulmuştur. Çevresinde Roma ve Bizans'a tarihlenen çok yoğun yerleşimler görülmektedir¹⁵¹³.

V.4.20. Kaypak Savranda Kalesi

¹⁵⁰⁷ Tekin 2004:6; Kaya-Kıyılı 2009: 405.

¹⁵⁰⁸ Zillioğlu 1993: Dağlı 1999 :275-285;Tezcan-Tezcan 2011:139.

¹⁵⁰⁹ Alkım 1959: 79 vd.Map.3; Ünal-Girginer 2007: 427; Ürgenç 2014:198.

¹⁵¹⁰ Alkım 1959: 79 vd.Map.3; Ünal-Girginer 2007: 427.

¹⁵¹¹ Alkım 1959: 79 vd.Map.3; Ünal-Girginer 2007: 427.

¹⁵¹² Alkım 1959: 79 vd.Map.3; Ünal-Girginer 2007: 427.

¹⁵¹³ Alkım 1959: 79 vd.map 3; Ünal-Girginer 2007: 427.

Osmaniye'nin doğusunda, Kaypak Köyü yolu üzerinde, Osmaniye'ye 30 km mesafedeki bir dağ kalesidir. Kalecik Barajı'nın yanında yer almaktadır. Kalenin çevresi 800 m.dir. Araziye uydurularak dikdörtgen biçimde kurulmuştur. Bütün gücünü güneydeki bir noktaya veren kalenin bu yöndeki sur ve burçları aşılması güç denecek kadar yüksektir. Kalenin içindeki düzlük, çam ağaçlarıyla kaplıdır. Kale meydanında su sarnıçları, bina kalıntıları vardır. Birçok defa yenilenmiştir. Surları 7-10 m. yüksekliktedir ve 12 burç kulesi vardır. Romalılardan kalmadır¹⁵¹⁴.

V.4.21.Çem Kalesi

Çem Kalesi, Ceyhan Nehri kenarından Kapadokia'ya giden çok önemli bir yol olan Akyol (Ağyol) un Çiçeklidere ile bağlantısında kurulan bir kaledir. Çevresindeki yerleşmeler ve kale Bahadır Alkım ve Muhibbe Darga tarafından incelenmiştir. Geç Roma Dönemi kalesidir¹⁵¹⁵. Bulunduğu mevki stratejik olarak çok önemlidir. Bu yüzden çevresinde oldukça yoğun yerleşmeler mevcuttur¹⁵¹⁶.

Çem Kalesi ovaya hâkim yüksek bir kayalığın üstündedir. Tepenin batı ve doğu yönleri çok dik ve ulaşılması mümkün olmayacak şekilde sarpır. Kaleye giriş kuzeybatı yönündeki burcun solundaki üstü kemerli kapıdan sağlanmaktadır¹⁵¹⁷. Giriş kapısının sol tarafında taşa oyularak yapılmış ve oldukça yıpranmış bir kitabe görülmektedir. Giriş kapısının sağ yanında taşa oyularak yapılmış daire içinde haç motifi bulunmaktadır. Kemerli giriş kapısının üst kısmında kemer duvarlarının içine oturtulmuş yüksek kabartma karşılıklı birbirine bakan 2 aslan figürü dikkat çekmektedir. Kalenin girişini kontrol altına almak amacıyla kapının üst tarafında bir pencere açılmıştır¹⁵¹⁸. Üst yapısı moloz taşlardan oluşturulmuş pencere açıklığının sol yanında daire içinde haç motifi yer almaktadır. Pencerenin sağ alt kısmında ters şekilde duran kitabe ve bu kitabenin üstünde yer alan mimari bir parçanın devşirme olarak kullanıldığı muhakkaktır. Giriş kapısının üzerindeki bu bölümde kullanılan bu malzemeler dikkate alınırca söz konusu pencere açıklığının daha sonradan yapıldığı

¹⁵¹⁴ Alkım 1959:79 vd.map 3; Ünal-Girginer 2007: 427.

¹⁵¹⁵ Alkım 1959:79 vd.map 3; Ürgenç 2014: 197.

¹⁵¹⁶ Dağlı 2000: 278; Ürgenç 2014:197.

¹⁵¹⁷ Alkım 1959:79 vd. map 3; Ünal-Girginer 2007: 438.

¹⁵¹⁸ Ünal-Girginer 2007: 438.

söylenebilir. Giriş kapısının sağ yanında yer alan burcun dış yüzeyinde giriş yönünde bulunan kabartma şeklinde yapılmış aslan figürü bulunmaktadır¹⁵¹⁹.

V.4.22. Çardak Kalesi

Osmaniye'nin, 6 km. doğusundaki Çardak Köyü yakınında, yaklaşık 200 m. yükseklikteki tepe üzerindedir. Bölgedeki kervan ticaretini korumak amacıyla yapılmış askeri bir kaledir¹⁵²⁰. Çardak Köyü'nden yaya olarak gidilebilir. Kale, dikdörtgen biçiminde ve 10 burçlu olup, Romalılardan kalmadır¹⁵²¹.

V.4.23. Bahçe Kalesi

Osmaniye'den Gaziantep'e giden ve Bahçe İlçesi'nden geçen yolun kuzeyinde kalan camiin arkasındaki alanda kurulmuştur. Yalnızca toprağa gömülü olarak dört duvarı kalmıştır¹⁵²².

15 x 15 ölçülerinde sadece temelden 1 metre yüksekliğe kadar ayakta kalmış bir kaledir Duvar kalınlığı yaklaşık 90 cm. dir. Muhtemelen bir garnizon kalesidir.

Yapı malzemesi ve işçiliğine göre iki dönem görülmektedir. Roma ve Ortaçağ dönemlerinde kullanılmıştır. Şimdiki yol gibi eski yolu da kontrol eder konumdadır¹⁵²³. Muhtemelen bu yolun kontrolündeki orta büyüklükte bir kaledir. Kurtlar kalesi üzerinden Harun Reşit Kalesi ile yol bağlantısı da vardır¹⁵²⁴.

V.4.24. Babaoğlan Kalesi

Osmaniye'nin 20 km. kuzeybatısındaki, Kazmaca köyünün, Babaoğlan mahallesindedir. Yapısal olarak orta çağ kalesidir¹⁵²⁵. Ancak, Babaoğlan Kalesi'nin en önemli özelliklerinden biri 300 m. kadar uzağındaki tepede ana kayaya oyulmuş

¹⁵¹⁹ Ünal-Girginer 2007: 438.

¹⁵²⁰ Dağlı 2000: 279; Ürgenç 2014:167.

¹⁵²¹ Alkım 1959: 79vd.map 3;Ünal-Girginer 2007: 436.

¹⁵²² Ünal-Girginer 2007: 430;Ürgenç 2014: 174.

¹⁵²³ Ünal-Girginer 2007: 430.

¹⁵²⁴ Alkım 1959:79 vd.map 3;Ünal-Girginer 2007: 430.

¹⁵²⁵ Ünal-Girginer 2007: 430.

kabartmadır. Kabartma da belinde kılıç, sol elinde mızrak, sağ eli dua eder durumda Hitit Kralları'nınkine benzer başlıklı bir erkek ile şahlanan bir ata binmiş bir süvari betimlenmiştir. Süvarinin bir kısmı tahrip olmuştur¹⁵²⁶.

Hellenistik ve Roma Döneminde de önemini koruduğu ve kullanıldığı düşünülmektedir. Zira muhtemelen Kastabala'nın kuzeybatı bağlantısının güvenliği için kurulmuştur. Büyük bir kısmı tahrip olmuş olan kalenin ayakta kalan kısımları yıkılmak üzeredir. Günümüze kadar gelen yapısıyla iki katlı olduğu anlaşılmaktadır¹⁵²⁷.

V.4.25. Gebeli Kötü Kale

Osmaniye'nin doğusunda Gökbekirler mevkiinde Gebeli Mahallesi'nde bulunmaktadır. Büyük ölçüde tahrip olmuş, hemen hemen hiçbir mimari kalıntısı sağlam değildir. Kalenin sadece güney sur duvarından bir bölüm ayakta. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ait olan yüzey buluntuları görülmektedir¹⁵²⁸. Etrafta görülen anakaya'ya oyulmuş pitos'u andıran boşluklar vardır. Bunları su, yağ, şarap gibi sıvı ve gıdalarını saklamak için kullandıkları bilinmektedir. Gebeli Kale (Kötü Kale)'nin çevresinde ayrıca, Roma Dönemine ait Kaya mezarları, Roma hamam kalıntısı ve şu an tanımlanamayan yapı kalıntıları ve depo olarak kullanılan mağaralar bulunmaktadır¹⁵²⁹.

V.4.26. Esenli Kalesi

Kilikia içinde önemli bir geçit olan Bağdaş Beli'nin 4 km. güneyindedir. Bağdaş Beli'nin güvenliği için yapılmış olmalıdır. Yolun güney - doğu bölümlerini kontrol eder durumdadır. Onarım ve ilaveler yapılmıştır¹⁵³⁰. Bağdaş Beli, doğuda Meryemçil Beli, batıda Elmedere Geçiti, kuzeyde de Mazgaç Beli'nin bağlantısını sağlamaktadır. Ulaşılması zor olduğundan diğer kalelere nazaran daha sağlam durumdadır. Günümüze

¹⁵²⁶ Alkım 1959:79 vd.map3; Ünal-Girginer 2007: 430.

¹⁵²⁷ Ünal-Girginer 2007: 430; Ürgenç 2014:171.

¹⁵²⁸ Dağlı 2000:280; Ünal-Girginer 2007: 452.

¹⁵²⁹ Ünal-Girginer 2007: 452.

¹⁵³⁰ Alkım 1959:79 vd.map3; Ünal-Girginer 2007: 447.

kadar gelen kale, Bizans Kalesi'dir, ancak mevkiin öneminden dolayı daha önce de kullanılmış olabilir¹⁵³¹.

V.4.27. Kalkan Kalesi

Sumbas İlçesi'nde Esenli – Bağdaş yolunun 15 km. güneydoğu yönünde asfalt yoldan 4 veya 5 km içerideki kayalıktadır. Bahadır Alkım burada prehistorik yapı kalıntılarına rastlamıştır¹⁵³². Kayalığın yamacında Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari ve yapı kalıntıları görülmektedir¹⁵³³. Roma Dönemine ait kuyu, Sütun parçaları ve yapı malzemeleri etrafa dağılmış durumdadır. Kalkan Kalesi aşağıdan görülemeyen çıkılması zor bir kayalığın üzerine yapılmıştır. Yaklaşık 50 m. boyunda sur kalıntısı ve 6x6 m. boyutlarında yapı kalıntısı görülmektedir. Kule yapısını andıran kalıntılarda görülmektedir. Ortaçağ kalesi olmasına karşın Roma Döneminden beri yerleşim gördüğü kalıntılardan anlaşılmaktadır¹⁵³⁴. Kalenin üzerinde bulunduğu kayalıktan doğu ve batı geçitleri rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kalenin hemen alt tarafında Esenli yolu üzerinde gözetleme yeri diyebileceğimiz yapı kalıntısı vardır. İri blok taşlardan yapılmıştır. Batı tarafa bakan bir pencereye ait mimari kalıntılar görülmektedir¹⁵³⁵.

V.4.28.Kalealtı

Kadirli – Andırın karayolu üzerindeki Paşaoğlu Yaylası'nın 5 veya 6 km. batısında inşa edilmiş olan bir kaledir. Burada 1950'li yıllarda Bahadır Alkım ve Muhibbe Darga'nın çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Kalealtı Kalesi'nin çevresinde Roma kalıntılarına da rastlanılmaktadır¹⁵³⁶. Kale kapısının tamamına yakını sağlam olarak durmaktadır. Etrafı dik kaya üzerine yöresel malzemedен yapılmıştır. Doğu yönünde iki adet burcu vardır. Burçlardan biri 8 m, diğeri 3 m yükseklikte kalıntıları görülmektedir¹⁵³⁷.

¹⁵³¹ Alkım 1959:79 vd.map3; Ünal-Girginer 2007: 447; Ürgenç 2014:203.

¹⁵³² Alkım 1959:79 vd. map3.

¹⁵³³ Alkım 1959:79 vd. map3; Ürgenç 2014: 204.

¹⁵³⁴ Ünal-Girginer 2007: 464.

¹⁵³⁵ Ünal-Girginer 2007: 464.

¹⁵³⁶ Alkım 1959:79 vd. map3; Ünal-Girginer 2007: 466.

¹⁵³⁷ Ünal-Girginer 2007: 466; Ürgenç 2014: 193.

Güneydeki iki bölümlü burcun bir tarafı üç diğer tarafı iki katlıdır. Duvarın içerisinde ahşap hatıl veya suyolu (ark) olabilecek boşluklar var. İki adet yan yana yapılmış olan bu suyollarının ısınma veya pis su tahliye boruları olmalıdır. Tahliye veya ısınma amaçlı olan bu borular dikdörtgen şeklindedir. Kanallardan biri dışa açılmaktadır. Buradan da doğu taraftaki odaya geçtiği görülen 3 adet özellikle yapıldığı belli olan kanal var. Doğu odasının sağında ayrı bir mimari öge var. Oda mezar veya malzeme saklama yeri olabilir. Alt katlar görülebildiği kadar sıvaları bile sağlam durmaktadır. Üst katlarda ise tonozun başladığı yere kadar sıvalar durmaktadır¹⁵³⁸.

V.4.29.Kum Kale

Karatepe-Aslantaş' ın 2 km. kuzeyinde, Ceyhan ırmağı sahiline yakın kayalık bir taraçanın üzerinde kurulmuştur. Kale, güney ovalardan orta Anadolu'ya giden Akyol denen kervan yolu ve doğu - batı yönündeki diğer bir yolun kesiştiği yerdedir¹⁵³⁹. Kumkale üç katlı yüksek bir donjon ve batı tarafına yerleştirilmiş köşeleri yuvarlak kulelerle donanmış dikdörtgen bir avludan oluşur. Çevresi Geç Hitit Şehir Krallıkları Devri ve Geç Roma Devri'ne ait bir çok kalıntıyla doludur. Bahadır Alkım'ın inceleme alanı içindedir¹⁵⁴⁰. Kendisi bir Ortaçağ Kalesi olmasına rağmen çevresindeki kalıntılar ve mevki bakımından öneminden dolayı daha önceden de yerleşim alanı olma ihtimali mevcuttur.1978 yılında İstanbul Üniversite'sinden bir ekiple burada kurtarma kazısı yapılmış, M.S. 11. ve 12. yüzyıllara, en son 13. yüzyıla ait seramik parçaları bulunmuştur.

Aslantaş Barajı'nın altında kalmaması için, araştırmalar yapılmış, ancak taş kaplı duvarların içi moloz taşlarıyla doldurulmuş olduğundan, kalenin böyle bir nakilde özelliğini kaybedeceği düşünülmüştür. Bu nedenle kaleyi kurtarmak mümkün olmamıştır. Ancak baraj suyunun çok alçaldığı nadir zamanlarda kalenin burçları görülebilir¹⁵⁴¹.

V.4.30.Mitisin Kalesi

¹⁵³⁸ Ünal-Girginer 2007: 466.

¹⁵³⁹ Alkım 1959:79 vd. map 3; Ürgenç 2014: 191.

¹⁵⁴⁰ Alkım 1959:79 vd. map 3; Ünal-Girginer 2007: 471.

¹⁵⁴¹ Ünal-Girginer 2007: 471.

Mitisin Kalesi Nur (Gavur) Dağları'nın içlerinde, ulaşılması zor bir yerdedir. Osmaniye - Zorkun Yaylası yolundan gidilir. Zorkun'un 3 km. kuzeydoğu'daki Mitisin Yaylası'ndadır. Yapı tekniği ve malzeme açısından Hellenistik Dönem'de yapıldığı düşünülmektedir¹⁵⁴². Yola hâkim güney tarafı yuvarlak, ormana bakan tarafı düz duvardan yapılmıştır. Gözetleme kulesinin alanı ve duvar işçiliği diğer ortaçağ gözetleme kuleleri ile aynı özelliktedir¹⁵⁴³. Kabaca taştan yapılmış duvarlar içten kaplanmış olmalıdır. Duvarların arası moloz malzeme ile doldurulmuş bunlarda birbirlerine harçla tutturulmuştur. Duvarlarda sıva izlerine de rastlanmaktadır. Gözetleme kulesinin üstü, muhtemelen ahşap çatı ile örtülmüştür. Ermeni dönemine ait bir yapı tekniğine rastlanmamıştır¹⁵⁴⁴.

V.4.31. D(T)umlu Kalesi

Ceyhan'dan 17 km. kuzeybatıda olan İmamoğlu ilçesine giderken Sağkaya Beldesi'nden önce bulunan Dumlu Köyü'nün batısında ve 75 m kadar yükseklikteki sert kalkerli bir tepe üzerindedir. Dumlu köyü ismini Dumlu kalesinden almıştır. 4km batısında Soysallı köyü bulunur.

Yerleşimin, O.Casabonne'ye göre; M.Ö.839 tarihinde Kilikia'ya seferler düzenleyen, Asur Kralı III.Salmanassar'ın, "Siyah Obelisk"te belirttiği "Timur" Kalesi olma ihtimali vardır¹⁵⁴⁵. III.Salmanassar, Que Kralı Kate'yi yenerek üç önemli kentini almıştır¹⁵⁴⁶. Que Kralı Kate, daha sonra III.Salmanassar'a karşı başkaldırınca, III.Salmanassar, M.Ö. 837 yılında tekrardan Que'ye girmiş ve Que Kralı Kate'yi esir etmiştir. Aynı zamanda O'nun Timur ve Pahri isimli iki kentini de yıkmıştır. Pahri ise; M.Forlanini'ye göre Kastabala¹⁵⁴⁷, Borgia'ya göre de Düziçi ile eşitlenmiştir¹⁵⁴⁸.

¹⁵⁴² Ünal-Girginer 2007: 494.

¹⁵⁴³ Ünal-Girginer 2007: 494.

¹⁵⁴⁴ Ünal-Girginer 2007: 494; Ürgenç 2014: 179; Ürgenç 2014:115.

¹⁵⁴⁵ Borgia-Casabonne-Egetmeyer 2002:187; Kurt 2007:126; Kurt 2009a: 329.

¹⁵⁴⁶ Kurt 2007: 105; Kurt 2009a: 329.

¹⁵⁴⁷ Forlanini 2001: 557 vd.; Kurt 2007:123; Kurt 2009a: 329.

¹⁵⁴⁸ Borgia 2002: 187; Kurt 2007: 124; Kurt 2009a: 329.

T(D)umlu Kalesi'nin çevresindeki yerleşimin Roma, Bizans dönemlerine ait olduğu anlaşılmaktadır¹⁵⁴⁹. Tepe etrafında kaya mezarları görülmektedir¹⁵⁵⁰. Kalenin kuzeyinde yarım haç şeklinde birçok mezar vardır. Bu mezarlar genelde küçük el yapımı mağaralar biçimindedir. Kuzeybatısında mozaikli alanlara da rastlanmıştır. Ayrıca 1960'ların başında bir mağara mezar ve bir toplu mezar ortaya çıkmıştır¹⁵⁵¹. Kalenin aslında M.S.12.yy.da yapıldığı sanılmaktadır. Çevresi 800 metredir. Sekiz burçludur. Ovaya bakan doğu köşesinde gözetleme kulesi bulunmaktadır. Tek kapısı doğuya bakmaktadır. Kalenin içinde yapı kalıntıları ve sarnıçlar yer almaktadır.

V.4.32. Bucak Köyü

Kozan'ın 15 km. batısında bulunan ve günümüzde turnegiller üretimi ile bilinen ünlü köydür. Ceyhan Nehri ile birleşen Sumbas Çayı üzerindedir. Burada yapı tekniği açısından, Ortaçağa tarihlenen ve öyle tescillenen bir kale mevcuttur¹⁵⁵². Ancak M.Hamdi Sayar'a göre; bu kale Hellenistik dönemden kalmadır¹⁵⁵³. Muhtemelen, köyün konumunun önemi de dikkate alınırsa, kale Hellenistik dönemden kalmadır ve Ortaçağ boyunca da onarılıp, kullanılmıştır (Resim 29).

Bucak Kalesi'nin hemen batısında iki tepe üzerinde, yoğun seramik buluntu tespit edilmiştir. Ayrıca burada yapılan kaçak kazıların kesitleri ve atılan toprağın incelenmesi neticesinde, bu tepeler üstünde kültür katmanları tespit edilmiştir. Tepeler üzerinde yoğun tuğla yapı malzemeleri, pytos ağız ve kulp parçaları, terra sigillate seramik parçaları da gözlemlenmiştir. Bu alanın, Bucak Kalesi'nin yerleşim alanı olduğu düşünülmektedir¹⁵⁵⁴.

V.4.33. Gökvelioğlu (Güveloğlu) Kalesi

¹⁵⁴⁹ Altay 1965: 28; Özmen 2000: 208; Ünal-Girginer 2007: 528.

¹⁵⁵⁰ Altay 1965: 28; Uygur 2005: 25; Salman-Kaya 2007: 430.

¹⁵⁵¹ Altay 1965: 28; Uygur 2005: 25; Salman-Kaya 2007: 430

¹⁵⁵² Salman-Kaya 2008:400; Girginer-Erhan 2005:93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 293 vd.

¹⁵⁵³ Sayar 2004:5-6; Ünal-Girginer 2007: 434.

¹⁵⁵⁴ Salman-Kaya 2008: 414; Girginer-Erhan 2005: 93 vd.; Girginer-Oyman/Girginer 2006: 294; Ünal-Girginer 2007: 434; Ürgenç 2014:103.

Cebelinur Dağı'nın üzerinde ovaya hakim bir yerde yapılmıştır. Çukurova'daki güneyden kuzeye doğru uzanan kaleler zincirinin bir parçasıdır. Yapı tekniği açısından Ortaçağ Kalesidir¹⁵⁵⁵. Muhtemelen daha önce de kullanılmıştır¹⁵⁵⁶. Zira, Hellenistik ve Roma Döneminde de kullanılan bir yol ağı üzerinde kurulmuştur. Yerel ağızda Kızlar Kalesi olarak bilinir.

V.4.34. Yılankale

Yılankale, Ceyhan'a 13 km. batı mesafededir ve otoban yolunun (D400) kuzeyindedir. Çok sarp bir tepe üzerine Ceyhan Nehri üzerinde, ovaya tamamen hakim şekilde kurulmuştur. Aradaki Ceyhan Nehri merkez alınırsa Yılankale nehrin batısında Sirkeli Höyük nehrin doğusundadır. İki karşılıklı kurulmuş yerleşimlerdir. Yılankale, kuzey ve doğu yönünde Anavarza, Tumlu ve Kozan Kalelerinin, güney yönünde ise, Ceyhan Havzası içindeki bir çok Hellenistik ve Roma köyü olarak bilinen höyüklerin görüş alanı içindedir¹⁵⁵⁷. Kalenin Bizanslılar zamanında yapıldığı düşünülmektedir. Bütün tarihi yollara hakim ve kavşak özelliği göstermektedir. Çevresinde de yerleşim mevcuttur. Yerel ağızdaki (efsanevi) adı Şahmeran Kalesi'dir¹⁵⁵⁸ (Resim 37).

Yılankale, sağlam surları kale meydanına, üç kapıdan sonra ulaşılabilmesi ve kapıları birbirine bağlayan portatif merdivenlerin kullanılmış olması ile fethedilmesi çok güçleştirilmiştir¹⁵⁵⁹. Ramazanoğlu Beyliği döneminde 1357'den itibaren terk edilen kalenin adı "Kovara" iken, Evliya Çelebi 17. yy' da, yörede Şahmaran Efsanesi'nden dolayı, Şahmaran Kalesi adını vermiştir¹⁵⁶⁰.

Arkeolog Edwards, Yılan Kale'nin planı üç avluya ayırarak incelemiştir. Edwards'a göre, daha alt kısımda bulunan iki avlu, güneydoğudaki kanadı korumak amacıyla tasarlanmıştır. Son derece zeki biçimde tasarlanan ve yerleştirilen surlar ile burçlar, dik yamaçların da yardımıyla saldırıyı oldukça güçleştirmektedir. Avluların her birinin tek bir giriş kapısı vardır. Üstte kot farkı zeminden biraz daha yükseltili, korunaklı bölüme, her yönden birer merdivenle ulaşılabilmekte ve her yöne gidiş geliş

¹⁵⁵⁵ Ürgenç 2014: 27.

¹⁵⁵⁶ Ünal-Girginer 2007:530; Salman-Kaya 2008:78-80.

¹⁵⁵⁷ Altay 1965:35; Özmen 2000:208; Salman-Kaya 2008:138-140.

¹⁵⁵⁸ Altay 1965: 35; Özmen 2000:207; Uygur 2005:24; Ünal-Girginer 2007: 531.

¹⁵⁵⁹ Altay 1965: 35-36; Özmen 2000:208; Uygur 2005:24; Ünal-Girginer 2007: 531.

¹⁵⁶⁰ Dağlı 1999 :275-285; Tezcan-Tezcan 2011:139.

kolay olmaktadır. Bu kısım en geniş ve yoğun biçimde savunulan birimi oluşturmakta ve garnizona ev görevi yapmaktadır¹⁵⁶¹.

En yüksek ve en kuzeydeki birimlerinde sarnıçların büyük bir kısmı ve bir şapel bulunmaktadır. Yılan Kale'nin güneye bakan bir demir kapısı vardır. Kalenin beden duvarları dikkat çekicidir¹⁵⁶². Yapı üzerinde Bizans, Haçlı ve Ermeni onarımlarına ait duvar kalıntıları göze çarpar. Ermeni onarımları, pervaz, pencere ve kapı üstü tonozlarında kendini gösterir; bu onarımları belgeleyen bir Ermeni yazıtı da yapı üzerinde mevcuttur¹⁵⁶³.

Ceyhan Nehri kıyısında Misis'in kuzeydoğusundadır. Dört cepheli olan kalenin çevresi 700 metredir. Araları mazgallı olan sekiz burç ikişer katlıdır. Sarp kayalar üzerine yapılmış olan kalenin önemli bir sanat değeri vardır. Yol tarafında yukarı doğru açılan büyük bir kapısı olup, burası mazgallarla korunur. Kapıdan düz bir meydan olan kale iç sahasına girilir. Buradan gitmek istenilen yere düzgün merdivenlerle ulaşılır¹⁵⁶⁴.

V.4.35. Sarıseki Kalesi

İskenderun-Adana Karayolu üzerinde, İskenderun'a 10 km. uzaklıktadır. Helenistik dönemde (M.Ö. 300-M.S. 20) yapılmış, Romalılar, Bizanslılar, Haçlılar ve Selçuklular, Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. Evliya Çelebi'nin belirttiği gibi, dörtgen plânlı, yekpare taşlı bir yapıdır¹⁵⁶⁵. Osmanlı Döneminde, yol güzergâhı üzerinde bulunan bu kalenin tamiratına, Yavuz Sultan Selim tarafından, 1516'da başlanmış ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından, 1549'da tamamlanmıştır. Kaleden çok az bir kalıntı günümüze gelebilmiştir¹⁵⁶⁶.

¹⁵⁶¹ Edwards 1987:87; Özdoğan 2007:191.

¹⁵⁶² Edwards 1987:87; Özdoğan 2007:191; Ürgenç 2014: 25.

¹⁵⁶³ Altay 1965:35-36; Özmen 2000:208; Salman-Kaya 2008:144.

¹⁵⁶⁴ Altay 1965:35-36; Salman-Kaya 2008:145-146.

¹⁵⁶⁵ Evliya Çelebi 1971:2/183

¹⁵⁶⁶ Ünal-Girginer 2007: 463; Kuzucular 2012: 28.

VI. Bölüm

Yukarı Seyhan Havzası - Yukarı Ceyhan Havzası Bağlantılarını Sağlayan Güzergâhlar ve Yerleşimler

Yukarı Seyhan Havzası ile Yukarı Ceyhan Havzası arasında bağlantıyı sağlayan ve üzerinde çok sayıda yerleşim bulunan yollardan, birinci bölümde bahsedilmişti. Ancak bu güzergah üzerinde, daha önceki araştırmalarda farkedilmeyen veya ziyaret edilemeyen yerleşimler ve güzergahların bulunduğu görülmektedir. İşte daha önceden farkedilmeyen bu yol güzergahları üzerindeki yerleşimler, bu bölümde inceleneceğinden dolayı ilgili bölümlere alınmamıştır.

VI.1. Karasis Kalesi (Kyinda?)

İlk olarak 1994 tarihinde Mustafa Hamdi Sayar'ın keşfettiği Kozan'ın 12 km kuzeyinde yer alan Karasis Kalesi, Kilikia-Kapadokya-Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya yol ağlarının tam ortasında kurulmuş yüksek ve müstahkem bir kaledir (Resim 44). Kale, iki ana yola ve iki de ara yola hâkim bir dağda inşa edilmiştir. Karasis Kalesi'ne en kolay, doğu yamacındaki Gedikli Köyü'nün Tapırlı Mahallesi'nden çıkılmaktadır. Burası, yaklaşık 2 saat süren, orman içindeki patikalardan, devamlı tırmanarak çıkılan bir parkurdur. Karasis Kalesi, Kozan'ın mesire yeri olan Dağlıca (Orçan) Köyü sınırlarındadır. Kalenin batısında Orçan Köyü, kuzeydoğusunda Tapırlı Mahallesi, güneyinde de Kilgen Barajı yer almaktadır.

Kalenin antik devirdeki adının belirtildiği bir yazıtta rastlanmamıştır. Ancak M.H. Sayar, buranın Seleukoslar'ın hazinesinin saklandığı Kyinda Kenti olabileceğini düşünmektedir¹⁵⁶⁷. Zira, diğer bazı görüşlere göre Kyinda olduğu düşünülen, Tarsos yakınlarındaki Godebes Kalesi'nin aksine, burası denizden uzakta ve yüksek, müstahkem bir kaledir.

Kalenin kaşifi Mustafa Hamdi Sayar'a göre; Karasis Dağı üzerindeki yapılar, M.Ö. 3.yy. başlarında Anadolu'ya doğru genişlemeye başlayan Seleukoslar'ın askeri savunma amaçlı yapmış oldukları bir kaledir. Sivil kullanım amaçlı herhangi bir yapı kalıntısı görülmez. Dağın zirvesinin jeolojik yapısına uygun olarak aşağı ve yukarı kale olmak

¹⁵⁶⁷ Sayar 2005:2; Hoffman-Posamentir-Sayar 2012:17,28vd

uzere, birbiriyle bağlantılı iki yapı grubu şeklinde inşa edilmiştir. Aşağı Kale, deniz seviyesinden yaklaşık 950 metre kadar yüksekliktedir. Kozan-Kilgen Baraj gölü altında kalan, ancak su seviyesinin düşmesi ile ortaya çıkan, Karasis Dağı'nın batı yamacındaki Roma Dönemi yapılarının da Karasis ile doğrudan bağlantılı olduğu düşünülmektedir¹⁵⁶⁸.

M.H.Sayar; “ *Karasis Dağı'ndaki yapı kompleksindeki ipuçları ile, bölgedeki tarihi olayların birleştirilmesi sonucunda, bu yapının M.Ö. 3. yy.'ın ilk çeyreği içinde yaptırılmaya başlandığı sonucuna varılmaktadır. Fakat bu yapının kesin olarak tarihlenmesi, burada gelecek yıllarda yapılması öngörülen ayrıntılı topoğrafik ve mimari çalışmalardan sonra mümkün olabilecektir*”¹⁵⁶⁹ diye belirtir.

VI.2. Karabucak Şapel

Gedikli Köyü'nün Tapırlı Mahallesi'nden kuzeye doğru yol alındığında yol üzerinde, Karabucak Köyü yol kavşağında, köylülerin "kiske" dedikleri, dikdörtgen planlı bir şapel tespit edilmiştir. Şapelin duvarlarının önemli bir kısmı ayaktadır. Yapının duvarları küçük kesme taşlarla, Horasan Harcı kullanılarak örülmüştür (Resim 49). Doğu tarafının iç kısmında yarım daire şeklinde bir apsis ve kuzey tarafındaki duvarın iç kısmında da bir niş bulunmaktadır¹⁵⁷⁰. Sizu (Kozan)- Vahka (Feke)- Kültepe'ye giden ana yollardan biri üzerindedir. Şapelin güneyine doğru bakıldığında Karasis Dağı'nın kuzey yamaçları tamamıyla görülmektedir. Çevresinde büyük kesme taşların olması burada daha geniş bir yapılaşmanın olduğunu düşündürmektedir. Geç Roma, Erken Bizans ve sonrası özelliği gösterir.

VI.3. Mahyalar Köyü

Karabucak yol kavşağından kuzeye doğru gidildiğinde, Mahyalar Köyü'ne ulaşılır. Burada Geç Bizans dönemine ait olduğu düşünülen bir köy yerleşimine rastlanmıştır. Yapı duvarı ve kilise kalıntıları tespit edilmiştir¹⁵⁷¹. Ayrıca köyün Ulugedik Tepesi'nin

¹⁵⁶⁸ Sayar 2003, 68vd.; Ünal-Girginer 2007:465; Salman-Kaya 2008:408-409

¹⁵⁶⁹ Sayar 1996: 60-63

¹⁵⁷⁰ Salman-Kaya 2008: 442-443

¹⁵⁷¹ Salman-Kaya 2008 : 430

doğusundaki yamaçta bir de Ortaçağdan kalan bir gözetleme kulesi bulunmaktadır. Burası dikdörtgen planlı olup, köşelerde 4 burç mevcuttur. Yapının burçlar arasında kalan duvarları düzgün olmayan iri taşlarla, Horasan Harcı kullanılarak örülmüştür. Duvar araları moloz taşlarla doldurulmuştur. Dört köşede bulunan burçlar gözetleme kuleleri olarak kullanılmıştır¹⁵⁷². Bu kule, Üsküyen Geçidi- Elmedere Geçidi- Bağdaş Beli- Mazgaç Beli ve Kiraz Bel arasındaki güzergahı kontrol etmek maksadıyla, güzergahın güney yönüne yapılmıştır. Uğurlubağ Köyü ile Tapan Köyü arasındaki yolu gözetlemektedir.

VI.4.Kuyubeli Kalesi

Burası Uğurlubağ-Tapan yolunun güvenliği için güzergahın kuzey yönüne yapılmış bir kaledir. Günümüzde neredeyse kaybolmaya yakın bir durumdadır.

VI.5.Uğurlubağ Köyü ve Kalesi

Adana'nın Feke İlçesi'ne bağlı, Feke'nin güneydoğusunda yer alan, jeopolitik açıdan çok önemli bir köy ve yerleşim merkezidir (Resim 50)¹⁵⁷³. Topografik özellikleri açısından, Andıl Kalesi'ne benzemektedir. Kuzeyinde ve doğusunda yüksek uçurumlar bulunur. Nispeten güneyden çıkmak daha iyidir. Kapısı da güneydedir. Taş işçiliği Kozan Kalesi işçiliğine benzer. Muhtemelen Roma Dönemi etkisi mevcuttur.¹⁵⁷⁴ (Resim 51)

Horasan harçlı, kesme ve moloz taş örgülü, küçük iç hacimli bir kaledir. Batı yönünde üzeri kemerli 6 adet, bir üst kademede ise 3 adet mazgal açıklığı bulunmaktadır. Kalenin uçurumlu doğu kısmında da duvar izi kalıntıları mevcuttur. Kuzey-güney uzunluğu 25 m., doğu-batı uzunluğu 27m.dir¹⁵⁷⁵. Ortaçağa tarihlenir, ancak yerin önemi ve yüzey araştırmalarından elde edilen seramik parçalarından buranın çok daha önceden kullanılmaya başlandığını düşündürmektedir.

¹⁵⁷² Salman-Kaya 2008 : 410

¹⁵⁷³ 37.43.47.84K- 35.5V.38.87D koordinatlarında, 1012m rakımlı, yoldan yüksekte, sarp ve dik uçurumlar ile çevrili bir kaledir.

¹⁵⁷⁴ Sayar 2003:70-71; Akarca 1988:XXVIII-XXIX.

¹⁵⁷⁵ Salman-Kaya 2007:148-149

Yüzey araştırmalarında rastlanılan seramikler, muhtemelen Geç Roma- Erken Bizans dönemine aittir. Antik yerleşim alanı, kalenin batısına doğru yayılmıştır. Yerleşim alanında bulunan seramikler de, Roma Dönemi'ni çağrıştırmaktadır. Kalıntılardan, bir tapınak olması mümkün alanlara, değirmen taşları (Resim 52) ve sunaklara rastlanmıştır. Günümüzde de Uğurlubağ Köyü, kalenin batısında yer alır.

Doğudaki Uğurlubağ- Tenkerli Köyü yolu üzerinde, Çukurova Elektrik A.Ş.'nin "Feke Havzası Dağıtım İstasyonu"nun hemen sol(doğu) tarafında kaya mezarlarına- anıt mezarlara- rastlanmıştır. Bu anıt mezarın üst tarafına konulan taşı yoktur. Muhtemelen kaçak kazılar ile alınmıştır. Kapısı batıya bakmaktadır. Bu anıt mezar henüz tescil edilmemiştir (Resim 53-53a).

Uğurlubağ ve Tenkerli Köyleri tahminen Roma Dönemi'nde oldukça rağbet edilen yerleşimlerdir. Kale, güneyden Karasis Kalesi-Kozan yolunu, kuzeyden Feke yolunu, doğudan da Kuzey Mezopotamya'dan gelen güzergahı kontrol etmektedir. Kuzeybatıdaki Kayadarlığı Geçidi'nden de Üsküyen Geçidi yoluna hakimdir. En doğudan itibaren yol güzergahlarından ilerlersek; Bağdaş Beli- Almadere(Elmedere) Geçidi- Akçaluşağı Köyü Esebeleni Mevki- Tokmanaklı Köyü- Tapan İncirci Köyü, buradan yol ikiye ayrılır; kuzeye giden yol Tapan Köyü'nün diğer mahallelerine oradan da daha kuzeye Saimbeyli ve doğuya yönelerek Kahramanmaraş tarafına çıkar. Batıya dönen yol; Tenkerli- Uğurlubağ (Hefkereyebakan)- Kayadarlığı Geçidi'nden şimdiki Pınargözü Köyü'nün yukarisından geçerek Üsküyen Geçidi'nin kuzeyine, batıya giden ikinci bir yol da Cevizlidere'den Üsküyen Geçidi'ne çıkar.

B.Alkım'ın haritalarında belirttiği batıdaki anayol güzergahı olarak gösterilen Üsküyen geçiti yolu¹⁵⁷⁶, muhtemelen zannedilen güzergah değildir. Zira bu güzergahta Sıralıf ve Üsküyen haricinde antik yerleşimlere rastlanmamaktadır¹⁵⁷⁷. Sıralıf ise Gedikli -Üsküyen güzergahının başlangıcında bulunmaktadır. Muhtemelen, anayol güzergahı batıda Kozan- Ferhatlı güzergahından Gedikli Köyü'ne ulaşan bir diğer yol olsa gerektir. Ferhatlı'da büyük bir Roma tapınağı bulunmaktadır¹⁵⁷⁸. Bu yola, Sıralıftan doğuya döndüğünde de ulaşılır. Gedikli Köyü'nden sola (kuzeye) dönerek, Çukurova'daki en belirgin Hellenizm Dönemi kalesi olan, Karasis Kalesi'nin bulunduğu Karasis Dağı'na doğru yönelir. Karasis'e çıkış merkezi olan Tapırlı Köyü'nü batıda

¹⁵⁷⁶ Alkım 1959:Harita 3

¹⁵⁷⁷ Salman-Kaya 2007: 144

birakarak, kuzeye devam eder. Lokman'ın Değirmenleri'nden geçer, Karabucak yol kavşağında köylülerin Kiske dedikleri metruk bir Ortaçağ kalıntısına ulaşır, burası şapel olarak tescil edilmiştir¹⁵⁷⁹. Buradan Karasis Dağı'nın kuzey yamaçları bütün açıklığı ile göz önündedir. Yerleşim merkezlerindeki kalıntıların verdikleri ipuçlarına göre, yol üzerindeki tüm köyler, antik yerleşim merkezleridir. Yaklaşık on kadar kemerli tarihi köprüleri geçerek, sıra ile Mahyalar Köyü ve mahallelerinden Şerifli Köyü'ne ulaşır. Mahyalar'da bir villa rustica kalıntısı mevcuttur¹⁵⁸⁰. Buradan da Uğurlubağ Köyü'ne gelir. Muhtemelen antik dönemdeki ana yol güzergahlarından biri de burasıdır .

Doğudaki Tenkerli Köyü yolu üzerinde, Çukurova Elektrik A.Ş.'nin "Feke Havzası Dağıtım İstasyonu"nun hemen sol tarafında kayaların içine oyulmuş bir anıt mezara rastlanmıştır. Burası henüz tescil edilmemiştir. Ancak Tenkerli'nin girişindeki iki anıt mezar tescil edilmiştir. Bunlar Geç Roma Dönemine ait mezarlardır. Bu mezarlar, buradan geçen yolun ve yakınlarındaki yerleşimlerin kanıtlarıdır.

Uğurlubağ ve Tenkerli Köyleri muhtemelen Roma Dönemi'nde oldukça rağbet edilen yerleşimlerdir. Kale, güneyden Karasis Kalesi - Kozan yolunu, kuzeyden Feke yolunu, doğudan da Kuzey Mezopotamya'dan gelen güzergahı kontrol etmektedir. Kuzeybatıdaki Kayadarlığı Geçidi'nden de Üsküyen Geçidi yoluna hakimdir. Feke (Vahka/Baka), yol güzergahlarının bağlantısında kurulmuştur. Bu doğudan gelen güzergahların birbirleri ile bağlantılarının yanı sıra batıdan gelip, Kayseri - Sivas tarafına giden yollar da Feke'de birleşir. Marankeçili - Mansurlu Güzergahı'nın doğusuna dönen yol, Maran (Yerebakan) Köyü'nden Feke'ye ulaşır. Maran Köyü'nde de Ortaçağdan kalma yıkık bir kale bulunmaktadır. Ayrıca yol boyunca Bizans dilli yazıtlara rastlanır.

VI.6.Tenkerli Anıt Mezarları

Feke'nin güneybatısında, yol kavşakları üzerinde olan bir köydür. Tapan ve Uğurlubağ Köyleri tarafından (güneydoğu) girişte, iki adet kaya anıt mezar bulunmaktadır. Daha ileride köyün içindeki yükseltide de yine kaya-anıt mezarlar mevcuttur ve bunlar henüz tescil edilmemiştir. Tenkerli'den kuzeye Feke'ye doğru yol

¹⁵⁷⁸ Sayar 1996: 58-59; Sayar 2011: 248-251

¹⁵⁷⁹ Salman-Kaya 2008:442-443

alındığında Tekeç'ten geçip, Abdiuşağı'nı soluna(batı) alarak devam eder- buradaki yamaçlarda şimdi kaybolan bir Kiske (yerel ağızda harabe) kalıntısı bulunmaktaydı- buradan Feke'nin Köleli Köyü'ne ulaşır. Köleli'de de yıkık bir Ortaçağ kalesi bulunmaktadır¹⁵⁸¹. Tenkerli Köyü'nün kuzeyinde de nekropol olması muhtemel kalıntılara rastlanmıştır ¹⁵⁸². Bu yol henüz tescil edilmemiştir. Uğurlubağ ve Tenkerli Köyleri muhtemelen Roma Dönemi'nde oldukça rağbet edilen yerleşimlerdir.

VI.7. Paşalı Köyü Çorcular Mahallesi Anıt Mezarları

Yapının yakınlarındaki kalıntılardan burada yoğun bir yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde de burası önemli bir yerleşimdir. Yapı, Roma Dönemine tarihlenir. Güneyden oval girişli, kesme blok taş örgülü, ancak çok tahrip edilmiş bir şekildedir. Aynı şekildeki bir anıt mezar yapısının Kistel mevkiinde de olduğu tespit edilmiştir¹⁵⁸³ Buradan kuzeye doğru gidildiğinde Kiraz Bel'den geçilir ve "Badimon=Saimbeyli"ye ulaşılır. Alkım'ın ikinci haritasında çizdiği güzergah burasıdır ama, asıl yeri daha doğuda olmalıdır.

VI.8. Akçaluşağı Köyü

Kozan'ın 35 km. kuzeydoğusundadır. Kahramanmaraş il sınırına yakındır. Elmedere (Almadere) geçidi ile Kahramanmaraş yoluna bağlanır. Antik çağda Bağdaş Beli, Mazgaç Beli, Kiraz Bel ve Elmedere(Almadere) Geçidi ile Kuzey Mezopotamya, Kilikia, Orta Anadolu yol ağlarının üzerindedir. Elmedere (Almadere) Geçidi civarında da yerleşim olması muhtemel kalıntılar mevcuttur. Akçaluşağı Köyü'nün batısındaki Esebeleni mevkiinde 2010 yılında yapılan yüzey araştırmaları sırasında, çok geniş bir yerleşim yeri tespit edilmiştir. Köyün Çamlık Mevkiinde de Geç Antik Devre tarihlenen

¹⁵⁸⁰ Salman-Kaya 2008 : 410

¹⁵⁸¹ Tenkerli Köyü'nden 1968 doğumlu, Sosyoloji Bölümü mezunu Mehmet Arık ile Uğurlubağ Köyü'nden 1978 doğumlu lise mezunu Reşit Bedir vasıtasıyla bu yollar, anıt mezarlar ve kiske kalıntısı görülmüştür ve haberdar olunmuştur. İkisine de teşekkür ederiz.

¹⁵⁸² Salman-Kaya 2007:144; Mehmet Arık, Reşit Bedir ile özel görüşme 24 Ağustos 2012, Uğurlubağ Köyü.

¹⁵⁸³ Salman-Kaya 2007: 146-147.

tek nefli bir sakral yapının, kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış olduğu anlaşılan, mozaikli zemini incelenmiştir¹⁵⁸⁴.

Akçalıuşağı Köyü'nün kuzeyinde bir kaya mezarına ait yazıttan arta kalan tek bir satır incelenebilmiştir. Bu tek satırlık yazıtta kullanılan yıl sayısından, Akçalıuşağı Bölgesi'nin Eskiçağda Anazarbos Antik Kenti hakimiyet alanında bulunduğu anlaşılmaktadır¹⁵⁸⁵. Esebeleni'nde bir de nekropol mevcuttur.

VI.9. Kozan Sıralıf, Durmuşlu Köyü ve Suluhan Yaylası

Sıralıf Mevkii ve Durmuşlu Köyü, Kozan-Üsküyen Geçiti - Feke - Saimbeyli (Kozan-Kayseri-Sivas) yolu üzerinde, Kozan'ın 5 km. kuzeyinde başlayan bir yerleşimdir. Bu yol aynı zamanda Kültepe'ye giden anayola bağlantı da sağlamaktadır. Durmuşlu Köyü'nde Roma Dönemi'ne tarihlenen bir anıt mezar tespit edilmiştir. Kayalık taşlar üzerine kabayonu blok taşlardan, harçsız inşa edilmiştir. Üst örtüsü tonozludur. Girişi doğuya bakar. İki katlıdır, birinci katı yok olmuştur, ancak kenarlardan eğrisel şekillendirilmiş döşeme taşları halen durmaktadır¹⁵⁸⁶. Sıralıf Mevkiinde de, Roma yerleşkesi içinden geçen yol çalışması sırasında, çok sayıda kalıntı, mozaikli alanlar ve Zeus'a adanmış yazıtlar bulunmuştur. Sıralıf büyük bir yerleşim olmalıdır. Uzantıları Durmuşlu Köyü ve Kozan'ın kuzeyine yayılmıştır.

Suluhan, Kozan-Feke karayolu'nun Horzum Yaylası'na varmadan Kozan'a 19 km kuzey mesafede bir köydür. Burada da bir han kalıntısı tespit edilmiştir¹⁵⁸⁷.

VI.10. Akkaya

Akkaya Köyü, Üsküyen Geçiti (Kozan-Kayseri-Sivas karayolu) üzerinde kurulmuş olan bir köydür. Burada bir nekropol tespit edilmiştir. Tepe üzerinde üç adet kaya mezarına ve çok sayıda da mezar kalıntısına rastlanmıştır. Mezarların girişi doğuya

¹⁵⁸⁴ Sayar 2011:249.

¹⁵⁸⁵ Sayar 2011:250-251.

¹⁵⁸⁶ Salman-Kaya 2008:454-455; Hoffman-Posamentir-Sayar 2012:36.

¹⁵⁸⁷ Salman-Kaya 2008:459

bakar. Bir tanesinde mezar yazıtı bulunmuştur, diğerlerinin içine girilememiştir. Mezarlar doğal kayaç üzerine inşa edilmiştir¹⁵⁸⁸. Roma Dönemi'ne tarihlenir.

VI.11. Köleli Kalesi

Feke'nin doğusundaki Köleli mahallesindedir. Tenkerli üzerinden gelen yolun güvenliği ve menzili için yapılmıştır. Günümüzde çok az bir bölümü mevcuttur. Yakında bu bölümler de ortadan kalkacağa benziyor. Kaba Yonu kesme taşlı, Horasan Harçlı bir yapıdır. Erken Bizans Dönemi ve sonrasına tarihlenir.

¹⁵⁸⁸ Sayar 1994:40; Sayar 1996: 58; Sayar 2003:63; Sayar 2004:7; Salman-Kaya 2007:140-141; Hoffman-

Sonuç

Bu çalışmada öncelikle, Kilikia Pedias adı verilen Ovalık Kilikia'nın, Hellenistik Dönem'de ve ardından Roma Dönemi'nde, ekonomik, siyasi, sosyal faaliyetler incelenmiştir.

Kilikia Pedias'ın batı kıyısı ile Göksu Havzası kentleri, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri (Yukarı Ova-Aşağı Ova) Havzası kentleri ve bölgeyi bir ağ gibi kaplayan yollar üzerinde kurulan kentlerin birbirleriyle ilişkileri incelendiği gibi, Suriye ve Mezopotamya ile de alakaları, Eski Batı ekonomilerine katkıları, ayrıca Anadolu'nun diğer bölgelerine ulaşımı nasıl gerçekleştirdikleri ortaya çıkarılmıştır.

Yerleşimlerdeki inanç faktörlerinin belirmesinde, coğrafi özelliklerin rolü büyüktür. Bölgedeki kent ve köylerde tapınılan kültlerin, genelde, toprağın veriminin artması, hastalıklardan kurtulma ve tehlikelerden korunma sebeplerine bağlı oldukları görülmektedir. Kültler ovalık özelliği gösterebilir de, genelde, yanı başında yüksek bir dağ bulunan kentlerde - Anazarbos, Mopsuestia, Kastabala, Andıl Dağı, Ferhatlı Köyü'ndeki gibi - " Kilikia Trecheia (Dağlık Kilikia)"daki kültlerin özelliklerini ve isimlerini aldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, Aegia ve Neronias (İrenopolis) gibi, kaplıcaları ile ünlü kentlerin, bundan faydalanarak, Asklepios ve Hygieia Kültleri'ni geliştirdikleri ve sağlık turizmini gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Bölgede özellikle Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde görülen canlı ticaret hayatı, bölge kaynaklarının çok iyi değerlendirildiğini göstermektedir. Ürün çeşitliliği açısından çok zengin olan Ovalık Kilikia, Dağlık Kilikia'da rastlanan işlik ve atölyelere benzer özellikte imalathanelere sahiptir. Ova özelliğinden dolayı, köy yerleşimlerinin çokluğu dikkat çekmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, köyler, tarımsal üretim bakımından, büyük kentlerin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Fazla üretim ise, bölge dışına ihraç edilmektedir. Bölgedeki en özel endüstriyel üretimler; zeytinyağı, şarap ve safrandır. Ayrıca keten ve keçi kılı dokumalar da bölgenin marka üretimleridir. Tarsos, Anazarbos, Sirkeli ve Tatarlı Höyük gibi büyük yerleşimlerdeki dokuma alanlarının bu işlemler için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hatta, Tarsos ve Anazarbos'ta keten dokumacılarının, kentin siyasi yapısını etkileyecek ölçüde teşkilatlandığı görülmektedir.

Madencilik bakımından da, bölge çok zengindir. Bilhassa Gözlükule'de (Tarsos) demir ile gümüş, Sol(o)i-Pompeipolis'te kurşun ve Yumuktepe'de bakır

madenciligi en eski devirlerden itibaren yapılmaktaydı. Bu merkezlerin dışında bölgedeki başka yerleşimlerin yakınlarında da madencilik yapıldığı görülmektedir. Ayrıca madenlerin çıkarılmasının dışında, bu merkezlerde bulunan atelyelerde madenlerin işlendiği de anlaşılmaktadır. Bunun yanısıra büyük kentlerden Anazarbos'ta gümüş işlemeciliği yapan zanaatkarların bir teşkilat kurdukları ve kent hayatına katkılar yaptıkları görülmektedir. Tarih boyunca maden üretimi, bölgenin cazibesini arttırmıştır.

Alan çok geniş ve tarih boyunca kalabalık ve sık yerleşimler mevcuttur. İncelenen yerleşim merkezlerinin bir tablosu ve tablonun yorumlandığı grafikleri çıkarılmıştır. Tablodaki yerleşimler buldukları çağlara göre değerlendirildiğinde, Neolitik Çağ'dan itibaren Kilikia'da yerleşimlerin başladığını görebiliriz. Zira bölge sulak ve verimli bir ovadır. Kalkolitik, Tunç ve Demir Çağları'nda yerleşimlerin sayısının arttığını ve boyutlarının büyüdüğünü de görmekteyiz. Ancak bölgenin kalabalıklaşmaya başladığı dönem Tunç Çağı'ndan itibaren olmuştur. M.Ö. II. bin yılın başlarında Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, ticaret merkezlerinin ve yollarının güzergahları, bölgenin kuzeyinden ve doğusundan geçtiği için, yerleşim merkezleri sayısında biraz azalma görülmüştür. Ancak Hititler Dönemi'nde, Kizzuwatna Krallığı zamanında yerleşim merkezlerinin sayısı artmış ve genişlemiştir. Anadolu açısından istilalar dönemi ve dışarıdan gelen halkların yoğun olarak görüldüğü M.Ö. I. bin yıl başlarında ve ortalarında, bölge oldukça kalabalıktır. Bölgedeki yerleşimlerin, Hellenistik Çağ'da başkente yakınlığından dolayı ve Roma Dönemi'ndeki barış ortamında, ovadaki düzlüklere yayılarak geliştikleri, sayı itibarıyla de en yoğun oldukları tespitine ulaşılmıştır. Daha sonraki Bizans Dönemi'nde de yerleşimler, Sasani İstilas ve İslam Fetihleri sebebiyle, yakınlarındaki dağların yamaçlarına ve tepelerine doğru çekilmişler; bir kısmı da terk edildiğinden yerleşim sayılarının azaldığı görülmüştür.

Ticaretin gelişimi ve ülkeler arasına yayılmasıyla, ulaşımı sağlayan yollar da genişlemiş, daha rahat ve zamanında ulaşım yapabilmek için sağlam yolların yapılmasına önem verilmiştir. Anadolu'da Hititler zamanından kalan yollar ve Roma Dönemi yolları, kayalardan ufaltılarak elde edilen taşlarla döşelidir. Yollar, dağlar arasından geçse de ovalarda olsa da büyük oranda, tarih boyunca birebir örtüşmektedir. Dağlar arasındaki vadilerde oluşan geçitler zaten başka bir alternatif bırakmasa da, ovalarda kullanılan yollar yerleşim merkezleri arasındaki en kısa ve güvenli mevkiler

tercih edildiği için, yine birbirine örtüşürler. Yollar, yerleşim merkezlerinin konumları açısından önemlidir. Bu yolların günümüzdeki yollarla bazen paralel bazen de birebir olduğu görülmüştür. Roma Kültürü'nde yol kenarlarına nekropol ve anıt mezarlar inşa edilmesi, bölgedeki nekropol ve anıt mezarların da incelenmesine sebep olmuştur. Nekropol ve Anıt mezarların bulunduğu mevkiiler, Roma Dönemi'nde bir güzergah olarak kullanılmıştır. Bölgedeki yollar ve geçitler bunun yanı sıra nekropol alanları, saha araştırmaları sırasında ziyaret edilmiş, geçitlerin günümüzdeki durumları incelenmiştir.

Gülek Boğazı'nın güneyindeki ilk kent olan Tarsos, en eski çağlardan itibaren, bütün yolların kavşağında olmasından dolayı, Kilikia Pedias'ın batı kapısı konumunu taşımaktadır. Tarih boyunca çok önemli bir merkez olmuştur. Bunun yanı sıra, Kilikia Pedias'ın doğu kapısı konumundaki Kastabala (Hiyeropolis) Kenti de, Aslanlı Bel, Meryemçil Beli, Bağdaş Beli ve Belen Geçidi gibi, geçitlerin ortasında olmasından dolayı, bölgenin en önemli kentlerinden biri olma özelliğini göstermektedir. Bundan dolayı da Roma Dönemi'nde Tarkondimotos Krallığı'nın merkezi olmuştur. Roma Dönemi'nde bölgede “en birinci” olmak için üç önemli kent yarışmaktadır. Bunlar Tarsos, Kastabala ve Anazarbos'tur. Ancak Tarsos'un konumu, diğer ikisine oranla daha avantajlıdır. Zira, Tarsos'un değerini bir kat daha arttıran başka bir özelliği daha vardır. Tarsos için önemli bir değer olan Kydnos (Berdan) Nehri, kentin içinden geçerek, yine kentin güneyindeki Rhegmoi veya Rhegma isimli göle dökülürken, gölün deniz tarafındaki ağzı sayesinde korunaklı bir liman özelliği de gösterir. Roma'da Flavianus Hanedanlığı'nın kurucusu olan Vespasianus (69-79) zamanında, Kilikia'da kentlerin ve yerleşimlerin yakınlarına konulan mil taşlarında, buraların Tarsos'a olan uzaklıkları belirtilmiş olduğundan, bölgenin merkezi Tarsos'tur. M. S. III. yy. da Kilikia Eyaleti yeniden düzenlenip, “Kilikia Prima” ve “Kilikia Secunda” şekline dönüştüğünde, Tarsos, Kilikia Prima'nın, Anazarbos da Kilikia Secunda'nın merkezi olmuştur. Aegeai (Yumurtalık) ve Aleksandrea (İskenderun), Magarsos (Karataş), Sol(o)i-Pompeipolis, Seleukeia ad Kalykadnos (Silifke) gibi kentler ise bölge ticareti ve kültürel yapısı açısından deniz kapısı özelliğindeki liman kentleridir. Ayrıca bu liman kentleri, önemli savaşlarda, siyasi yönetimlerin çıkış noktalarıdır. Mesela; Hellenistik Dönem'in önemli kentlerinden Aegeai, Seleukos Kralı III. Antiokhos'un (M.Ö. 223- M.Ö. 187), M.Ö.197 baharında, 5.Suriye Savaşı zamanlarında, Ptolemaios Kralı V.

Ptolemaios'a karşı başlattığı, büyük deniz hareketinin başlangıç limanıdır. Tabiidir ki bu kentlerin önemi, buldukları mevkiin coğrafi özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Bölgedeki kentleri birbirine bağlayan yollar üzerindeki, büyük ve küçük akarsuları geçmek için, Roma Dönemi'nden kalan ve halen kullanılan taş köprüler de bulunur. Saros (Seyhan) Nehri üzerinde Adanos'taki (Adana), Pyramos (Ceyhan) Nehri üzerinde Mopsuestia'daki (Misis), ayrıca Sision (Kozan)'daki ve Düziçi mevkiinde Sabun Çayı üzerindeki taş köprüler bunlar arasındadır.

Kilikia Pedias'ta yol güzergahları incelenirken, bilinen güzergahlardan başka, dikkatlerden kaçan, üzerinde önemli yerleşimlerin ve kalelerin bulunduğu, kaya mezarların olduğu bir güzergah daha tespit edilmiştir. Yukarı Ceyhan Havzası'nın en önemli geçitleri olan doğudan batıya doğru; Meryemçil Beli- Mazgaç Beli- Bağdaş Geçidi, Kuzey Mezopotamya'nın Çukurova'ya bağlandığı, ana yol güzergahlarını belirleyen geçitleridir. Buradan güneye inildiğinde Kozan (Sizzū/Sision) -Anazarbos- Kastabala- İskenderun Körfezi veya Kozan- Adaniya yol güzergâhları doğrultusunda, Kilikia Pedias'ın en önemli kentlerine ulaşılır. Kuzeye çıkıldığında da Orta Anadolu'ya- Kültepe'ye ve daha ilerisine gidilir. Buralar daha önce de bahsedildiği üzere antik ana yol güzergâhlarıdır. Bu yollardan biri olan, Kayseri'yi Gezbel -Hanyeri -Tufanbeyli - Saimbeyli -Feke -Kozan -Ceyhan üzerinden Kuzey Suriye'ye bağlayan yol, Gülek Geçiti'nden sonraki en önemli yoldur. Bilhassa Büyük Hitit Devleti zamanından beri kullanılmaktadır. Kışın fazla kar yağdığında yol güzergahının bir kısmı kapansa da en işlek ikinci güzergahtır. Yolun tamamının uzunluğu 260 km'dir. Toroslar'ın kolu olan Tahtalı Dağları üzerinden geçer. Bahadır Alkım'ın 1959 yılında araştırma yaptığı, bir bölümüne Akyol (Ağyol) denilen, Çiçekli Dere Yolu veya Mazgaç Beli - Bağdaş Beli Yolu'na paralel olarak haritalandırdığı ikinci yol bu güzergahtır. Ancak günümüzde kullanılan bu güzergahın bir kısmı, araştırmalar sırasında farkına varıldığı kadarıyla, bu güzergahın üzerinde olmayan başka bir güzergahtan gitmektedir. Zira, Kozan 'ın 5 km kuzeyinde bulunan Sıralıf Mevki'nde büyük bir Roma yerleşmesi tespit edilmiş olup, buradan Üsküyen Geçiti'ndeki anıt mezarlara kadar, herhangi bir antik buluntuya rastlanmamıştır. Sadece, Suluhan mevkiinde Osmanlı Dönemi'nden kalan küçük bir han mevcuttur. Kozan - Feke - Saimbeyli - Tufanbeyli yolunun asıl güzergahı olan yol üzerindeki Sıralıf ise; Gedikli -Üsküyen güzergahının başlangıcında bulunmaktadır. Muhtemelen, anayol güzergahı batıda Kozan- Ferhatlı güzergahından Gedikli Köyü'ne

ulaşan bir diğer yoldur. Ferhatlı'da büyük bir Roma tapınağı bulunmaktadır. Bu yola, Sıralıftan doğuya dönüldüğünde de ulaşılır.

Günümüzde Sıralıf'tan kuzeye gidildiğinde, Kilgen Barajı içinden geçen yol, Çukurova'daki en belirgin Hellenizm Dönemi kalesi olan, Karasis Kalesi'nin bulunduğu Karasis Dağı'nın batı yamaçlarından kıvrılarak Tapırlı Köyü Mevkiine gelmektedir. Karasis Dağı'nın güneybatı yamaçlarında bir Roma Köyü bulunmaktadır. Güzergah, Karasis'e çıkış merkezi olan Tapırlı Köyü'nü batıda bırakarak, kuzeye devam eder. Lokman'ın Değirmenleri'nden geçer, Karabucak yol kavşağında köylülerin Kiske dedikleri metruk bir Ortaçağ kalıntısına ulaşır, burası şapel olarak tescil edilmiştir. Buradan Karasis Dağı'nın kuzey yamaçları bütün açıklığı ile göz önündedir. Yerleşim merkezlerindeki kalıntıların verdikleri ipuçlarına göre, yol üzerindeki tüm köyler, antik yerleşim merkezleridir. Kemerli tarihi köprülerin de bulunduğu yaklaşık on kadar köprüyü geçerek, sıra ile Mahyalar Köyü ve mahallelerinden Şerifli Köyü'ne ulaşır. Mahyalar'da bir villa rustica kalıntısı ve gözetleme kulesi mevcuttur. Buradan da Uğurlubağ Köyü'ne gelir. Daha önce yapılan araştırmalarda bu yol güzergahı belirlenememiştir.

Muhtemelen antik dönemdeki ana yol güzergahlarından biri olan bu yol, Elmedere (Almadere) Geçiti ile Bağdaş Beli ve Mazgaç Beli'ne bağlanır. En doğudan itibaren bu güzergahlardan ilerlersek; Bağdaş Beli- Almadere (Elmedere) Geçidi-Akçaluşağı Köyü Esebeleni Mevki (Roma yerleşimi ve nekropolü vardır) - Tokmanaklı Köyü - Tapan Paşalı Köyü (Roma yerleşimi vardır), buradan yol ikiye ayrılır; kuzeye giden yol Tapan Köyü'nün diğer mahallelerine oradan da daha kuzeye Saimbeyli ve doğuya yönelerek Kahramanmaraş tarafına çıkar. Batıya dönen yol; Tenkerli - Uğurlubağ (Hefkereyebakan) - Kayadarlığı Geçidi'nden şimdiki Pınargözü Köyünün yukarisından geçerek, Üsküyen Geçidi'nin kuzeyine çıkar. Bir başka yol da Cevzlidere'den Çulluşağı Köyü'ne ve Üsküyen Geçidi'ne çıkar. Uğurlubağ Köyü'nde çok stratejik bir mevkiye, her yönden gelen yollara hakim bir de kale bulunmaktadır. Tenkerli yol ayırımında, batıya giden yol Uğurlubağ güzergahını takip eder. Kuzeye Tenkerli Köyü'ne dönen yol; köyün içinden geçerek, daha kuzeye yönelir, Tekeç'ten geçip, Abdiuşağı'nı soluna (batı) alarak devam eder - buradaki yamaçlarda şimdi kaybolan bir Kiske (yerel ağızda harabe) kalıntısı bulunmaktaydı - buradan Feke'nin Köleli Köyü'ne ulaşır. Köleli'de de yıkık bir Ortaçağ kalesi bulunmaktadır. Tenkerli

Köyü'nün kuzeyinde de nekropol olması muhtemel kalıntılara rastlanmıştır. Bu yol henüz tescil edilmemiştir. U.Bahadır Alkım'ın 1959'da yayımladığı makalesinde bu yol üzerine denk gelen bir güzergahın çizildiği ikinci haritasında belirtilen güzergah, esasen bu yola paralel olan daha doğudaki bir güzergahtır. Zira Alkım'ın haritasındaki güzergah doğrudan "Badimon'a (Saimbeyli) çıkmaktadır. Ancak bu güzergahtan Feke'ye çıkılır. Badimon'a çıkan güzergah daha doğudaki Akçaluşağı Köyü'nden geçmiş olmalıdır. Buradaki güzergahlar, Orta Fırat Havzası'nı Kilikia Pedias'ın düzlüklerine uğratmadan, Toroslar'ın Tahtalı Dağları adı verilen bölümü ve Amanoslar üzerinden Kapadokia'ya ulaştırmaktadır. Aynı zamanda İskenderun Körfezi limanlarını da adı geçen bölgelere bağlamaktadır.

Çukurova'da, Kozan'ın doğusunda, Bucak Kervan Yolu üzerinden, Kozan'a uğramadan kuzeye yönelen bir yol daha vardır. Bu yol üzerinde Kozan'ın doğusunda Eskikabasakal Köyü'ndeki Arkeolojik yerleşim içinde olan Peri Kalesi bulunmaktadır. Yolun devamı Ferhatlı, Poşatlı ve Himmetli'den geçerek, Feke'ye uğramadan Saimbeyli'ye ulaşımı sağlamaktadır.

Bunlardan başka, Adana- Augusta ve Kozan arasında, alternatif bir yol olduğu düşünülmektedir. Bu yolun, Adana -Yarımca Köyü- Tumlu Kalesi- Tılan Höyük- Hamamköyü- Çiriştepe-Yassıçalı üzerinden Kozan'a ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Zira, Yarımca Köyü'nün Tumlu Kalesi ile Adana'nın arasında yol üzerinde olması ve bu köydeki antik bulgular bunu doğrulamaktadır.

KLASİK KAYNAKLAR

- Appianos, Romaika (Appian's Roman History)*, Çev. H. White (The Loeb Classical Library), London, 1955.
- Appianos. Histoire romaine (Greek text, French translation, notes)*, Paul Goukowsky, 1997
- Arrianus, Alexandroi Anabasis*, cev. H. Ors, Istanbul, 1945.
- Cassius Dio, Historia Romana (Dio's Roman History)*, Çev. E.Car, (The Loeb Classical Libraray), London.1961.
- Cicero, De L'orateur*, ed. E. Courbaud, Paris, 1922.
- Cicero, Pro Archia*, ed. J.B. Greenough, Ginn & Co. Boston, 1902.
- Diodoros, Bibliothek Historikhe*, ed. T.E. Page (Loeb), London, 1947.
- Homeros, İlyada*, Çev. Azra Erhat, A.Kadir, Can Yay. İstanbul,1988.
- Homeros, Odyseia*, Çev. Azra Erhat, A.Kadir, Can Yay. İstanbul, 1998.
- Herodotos, Herodot Tarihi*, Çev. M. Ökmen, Istanbul, 1983.
- Hesiodos Eseri ve Kaynakları*, Çev. S.Eyuboğlu, A.Erhat, TTK. . Ankara,1991.
- Xenophon, Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*, cev. T. Gökçöl, Istanbul, 1974.
- Livius, Ab urbe Condita*, ed. E.T. Page (Loeb), London, 1961.
- Malalas, Chronographia*, Geoffrey Horrocks, Greek: A History of the Language and its Speakers (Longman Linguistics Library), 1997.
- Polybios, Historial (The Histories of Polybius)*, Çev. W.R.Paton (Loeb), London,1954.
- Plinius, Natural History*, ed. T. E. Page, (Loeb), London, 1961.
- Gaius Plinius*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Erendiz Özbayoğlu, 2001.
- Plutarkhos, Bio Paralleloi, (Plutarch's Paralel Lives)* Çev. W.R.Paton (Loeb), London, 1954.
- Plutarkos, Büyük İskender (Hayatı ve Savaşları)*, Çev. Vahdet Gültekin, Rado Yay. İstanbul,1980.
- Plutarkhos, Demetrius*, Hans-Josef Klauck, Stuttgart 1997. (Reclams Universal-Bibliothek).
- Plutarkhos, Marcus Antonius*, Çev. Mehmet Özaktürk, TTK. Yay. Ankara, 1992.
- Plutarkhos, Bioi Paralleloi XXI. Lysandros & Sulla*, Çev. Nilüfer Bayar Gürsoy, İstanbul,1999.

Ptolemaeos, Geographia, ed. Nobbe, Lipsiae, 1845.

Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV), Çev. A. Pekman, İstanbul, 1993.

Tacitus, Annals. I 10, pp. 35-36. Translated by Michael Grant, *The Annals of Imperial Rome*. Baltimore: Penguin, 1959. *Tacitus, Annales, (The Annales of Tacitus)*, Çev. J.Jackson, London, 1963.

MODERN ARAŞTIRMALAR

KİTAPLAR- PROJELER- KATALOGLAR

Akarca, A.(1998). *Şehir Savunması*, TTK. Yay. Ankara.

Akman, Y.(1990). *İklim ve Biyoiklim*, Palme Yay. Dağ. Ankara.

Akşit, İ. (2008). *Anadolu Uygarlıkları ve Türkiyenin Antik Kentleri*, İstanbul.

Akşit, O. (1970). *Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193–395)*, İstanbul.

Akşit, O. (1975). *Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M.S. 192)*, İstanbul.

Akurgal, E. (1998). *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul.

Alışan, L.M. (1899). *Sissouan ou l'Armene - Cilicie. Description Geographique et Historique*, Venise-S. Lazare.

Altay, M.H. (1965). *Adım Adım Çukurova*, Adana.

Astour, M.C.(1965) *Hellenosemitica. An Ethnic and Cultural Study in West Semitic Impact on Mycenaean Greece*, Leiden.

Aydınöglü, Ü. (2007). *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri*, İstanbul.

Bahar, H., Karauğuz,G.,Koçak,Ö.(1996). *Eskiçağ Konya Araştırmaları I (Phrygia Paroreus Bölgesi: Anıtlar, Yerleşmeler ve Küçük Buluntular)*. İstanbul.

Bahar, Hasan. (2011a). *Eskiçağ Uygarlıkları*, Kömen Yay. Konya.

Bahar, Hasan. (2011b). *Roma ve Bizans Tarihi*, Kömen Yay. Konya.

Baykal, A., Seeher, Aslan, N. (2010). *Kilikya Demir Çağı Seramiği, İthal Boyalı Seramikler Ve İlişkiler*, Ege Yay. İzmir.

Bayladı, D.(1996). *Uygarlıklar Kavşağı Anadolu*, Lord Matbaası, İstanbul.

Bean, G.E.-Mitford, T.B. 1970: *Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968*,

- Denkschriften, Bd. 102, Wien
- Bean, G.E. (1997). *Eskicağda Güney Kıyılar*, (Cev: I. Delemen-S. Cokay), İstanbul.
- Beloch, K. J. (1886), *Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt I*, Leipzig.
- Blumenthal, M.M. (1941). *Niğde ve Adana Vilayetleri Dahilindeki Toroslann Jeolojisine Umumi Bir Bakış*, Ankara.
- Boase, T.S.R. (Ed.) (1978). *The Cilician Kingdom of Armenia*, Edinburgh - London
- Bosch, E. (1942). *Hellenizm Tarihinin Anahatları*, Çev. Afif Erzen, İstanbul.
- Boynudelik, M.Z (2008), *Zeytin Kitabı, Zeytinden Zeytinyağına*, İstanbul.
- Broughton, T.R.S.(1952). *The Magistrates of the Roman Republic III*. Haveford 1952–1953.
- Broquiere, B.; *Denizaşırı Seyahat; 1740*, Çev. İ.Arda, 2000.
- Budde, L. (1969). *Antike Mosaiken in Kilikien, Friihchristliche Mosaiken in Misis-Mopsuestia, Band I*, Beitrage zur Kun des friihchristlichen Ostens, Cık: 5, Recklinghausen.
- Casabonne, O. (2000). *A Political and Cultural Portrait of Cilicia From the End of the Tunçe Age to the Macedonian Conquest (XIIth-IVth Cent B.C.)*, *European Union Mosaic Programme, Mersin Region Steeped in Ancient History*, Mersin.
- Casson, L.(2000). *Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler*, Çev. Gürkan Engin, Homer Kitabevi.
- Child, G. (1983). *Tarihte Neler Oldu?*, Çev. M. Tunçay-A. Şenel, İstanbul.
- Cohen, G. M. (1995), *The Hellenistic Settlement in Europe, The Islands and Asia Minor*, Berkeley.
- Collective. (2012). *Byzas. 15 volumes set*. Edited by: Adolf Hoffmann, Richard Posamentir, Mustafa Hamdi Sayar, İstanbul.
- Çalışkan, M., Aydın, A. Aydınoglu, Ü. Kerem, F. (2009). *Mersin Ören Yerleri, Kaleleri, Müzeleri*, İstanbul.
- Çam, N. (2010). *Adana Kültür Varlıkları Envanteri 01*, TTK. Ankara
- Çambel, H., Özyar, A. (2003). *Karatepe Aslantas Azatiwataya Die Bildwerke*, Zabern.
- Çelikkol, S. (1946). *Adana Taş Koprusü*, Adana.
- Dadoyan, Seta, B.(2001). *The Contilastion of the Armenian Church to the Cristian Witness in the Middle East, Antelias, Lebanon: The Armenian Catholicasate of Cilicia*.

- Dagron, G.-Feissel, D. (1987). *Inscriptions de Cilicie*, Paris.
- Davis, J.E. (1879). *Life in Asiatic Turkey. A Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Trachea), Isauria, and Parts of Lycao? and Cappadocia*, London.
- D'Agata, A.L. (2013). *Ölümsüzlük Şehri Misis Projesi*. Adana.
- Demircioğlu, H. (1987). *Roma Tarihi, I. Cilt Cumhuriyet, I. Kısım, Menşe'lerden Akdeniz Havzasında Hakimiyet Kurulmasına Kadar*, TTK. Bas. Ankara.
- Desideri, P.-Jasink, A.M. (1990). *Cilicia. Dail' eta di Kizzuwatna alla conquista macedone*, Torino.
- Diederichs, C. (1980), *Salamine de Chypre IX, Céramiques Hellénistiques, Romaines et Byzantines*, Paris.
- Downey, G. (1961). *A History of Antioch in Syria from Seleucus to the Arap Conquest*, New Jersey. Princeton University Pres.
- Durugonül, S. (1989). *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien*, Oxford.
- Ener, K. (1961). *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, İstanbul.
- Ener, K.(1990). *Tarih Boyunca Adana Ovası (Çukurova 'ya) Bir Bakış*, Adana.
- Erdem,P. , Lahn, E.N.(2001), *Türkiye Depremleri İzahlı Katalogu, 2. Basım*, Yıldız Teknik Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul,No:2001.007
- Erhat, Azra. (2007). *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi.
- Ertem, H.(1987). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, TTK Yay. Ankara.
- Erzen, A. (1940), *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*, Leipzig.
- Forlanini, M. (2004). "*Luhuzatija, Lawazantija e la localizzazione delle citta Kizzuwatna*", *Sarnikzel Fs. Forrer, 297-3*(Forlanini, M.-Marazzi, M. 1986: *Atlante Storico del Vicino Oriente,Antico 4.3, Anatolia: l'impero Hittita*, Roma.
- Forrer E.(1926).*Forschungen, Erknerbei Berlin*, 1926.
- Freeman,C.(2003). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*. Ankara .
- French, D.H. (1988). *Küçük Asya'daki Roma Yolları ve Miltaşları, Fas: 2 Miltaşları Katalogu* London.
- Garstang, J.(1953). *Prehistoric Mersin, Yümük Tepe in Southern Turkey*, Oxford.
- Garstang, J.Gurney, O.R. (1959). *The Geography of the Hittite Empire* , London.
- Girginer, K.S. (2005b). *Arkeolojik Bir Araştırmanın Ardından Saimbeyli*, T.C. Adana Valiliği Yayınları, Adana.

- Goetze, A.(1940). *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, London.
- Goetze, A.(1957). *Kulturgeschichte Kleinasien*, Handbuch der Altertumswissenschaft III/2, München.
- Goldman, H.(1950). *Excavations At Gözllü Kule, Tarsos, Volume I Text, The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton Universty, New Jersey.
- Goldman, H.(1950). *Excavations At Gözllü Kule, Tarsos, Volume, I Plates, The Hellenistic and Roman Periods*, Princeton Universty, New Jersey.
- Goldman, H.(1956). *Excavations at Gözllü Kule, Tarsos ,From the Neolithic through the Tunçe Age*, Vol: II (Text-Plates), Princeton.
- Goldman, H.(1963). *Excavations at Gözllü Kule, Tarsos, The Iron Age*, Vol: III (Text-Plates), Princeton.
- Gough, M. R. E. (1952). “Anazarbus”, *Anatolian Studies II*.
- Gökhan,İ . (2008). “Ortaçağ Kaynaklarına Göre 1114 Maras Depremi”, *İlkçağdan Dulkadirililere Kadar Maraş, Maraş: Ukde Yayınları*.
- Göney, S.(1993). *Siyasi Coğrafya*, İstanbul.
- Gözllü, A.(2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Çizgi Kitabevi.
- Gür, Barış. (2013). *Mopsos Mitosu ve Anadolu'daki Arkeolojik Buluntular*.
- Günel, K.(1994). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, İstanbul.
- Harmankaya, S.,Erdoku, B.(2002). *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4 a-b (TAY): ilk Tunç*, İstanbul.
- Harmankaya, S.,Tanındı, O. (1996). *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 1 (TAY), Paleolitik - Epipaleolitik*, İstanbul.
- Harmankaya, S.-Tanındı, O. (1997). *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 2 (TAY): Neolitik*, İstanbul.
- Harmankaya, S.,Tanındı, O. (1998). *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 3 (TAY): Kalkolitik*, İstanbul.
- Heberdey, R. Wilhelm, A. (1891). *Reisen in Kilikien*, Ausgefhaunt.
- Hehn, V.(1993), *Zeytin, Üzüm ve İncir*, Ankara.
- Himmelman, N.(1970). *Sarkophage in Antakya*, Mainz.
- Houwnik Ten Cate, Ph.H.J. (1961). *The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period*, Leiden.
- İplikçioğlu, B. (1997). *Eski Batı Tarihi I, Girirş, Kaynaklar, Bibliyografya*, Ankara.

- İzbrak, R.(1977). *Sistemik Jeomorfoloji*, Erol Ofset ve Matbaacılık.
- Jasink, A.M. (1995). *Gli stati neo-ittiti. Analisi dee fond scritte e sintesi storica*, Studia Mediterranea 10, Pavia.
- Jones,A.H.M.(1937). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*. Oxford.
- Jones, A.H.M. 1964: *The Later Roman Empire 284-602*, 3 Cilt, Oxford.
- Jones, A. H. M. (1998). *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford.
- Jostein-Gaarder. (1991).*Sofi'nin Dünyası*, Pan Yayıncılık.
- Karauğuz, G.(2001). *Hitit Mitolojisi*, Konya.
- Kaya, M. A.(2006). *Romanın Afrikalı İmparatoru Septimius Severus*. İstanbul .
- Kınal F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara
- Kireççi, R. (1999). *Denizcilik Tarihinin Beşiği Akdeniz'in incisi İskenderun Körfezi, İskenderun*
- Knudtzon, J.A. (1908-1915). *Die el-Amarna-Tafeln I*, Leipzig.
- Koch, G. (2001). *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, (Çev. Z. Zühre İlkelen), İstanbul .
- Kurt, Mehmet, (2006). *Eskiçağ'da Göksu (Kalykadnos) Havzası*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kurt, Mehmet, (2007). *Yazılı Kaynaklara Göre M.Ö. I. Bin Mezopotamya-Anadolu İlişkileri*, Murat Kitabevi, Ankara.
- Laborde, L. de (1837). *Voyage en Orient: Asie Mineure et Syrie*, Paris.
- Langlois, V. 1861: *Voyage dans la Cilicie et dans les Montagnes du Taurus, Exécute pendant les années1852-1853*, Paris.
- Langlois, V. (1947). *Eski Kilikya*, (cev: M.R. Balaban), Mersin.
- Leake, W.M.1824). *Journal of a Tour in Asia Minor, with Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography that Country*, London.
- Lehmann, Haupt, C.F.F. (1910). *Armenien Einst and Jetzt I, von Kaukasus zum Tigris and nach Tigranokerta*, Berlin.
- Levick, B. (1967). *Roman Colonies in Southern Asia Minor*. Oxford .
- Lloyd, S.(1956). *Early Anatolia*, Harmondsworth.
- Lloyd, S. (1998). *Türkiye'nin Tarihi Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları*. (Çev. Ender Varinlioğlu), Ankara.
- Lucas, P. (1714). *Voyage dusieur Paul Lucas falt par ordre duroi dans la Grace I" Asie*

- Minuere*", Amsterdam.
- Luckenbill, D.D.(1968). *Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol. II*, Chicago.
- MacKay, Th. S. (1968), *Olba in Rough Cilicia*, London.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century after Christ* I-II, Princeton.
- Mansel, A.M. (1984). *Ege ye Yunan Tarihi*, Ankara.
- Memiş,E.(1989). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Konya.
- Meyer, Ed.(1925). *Die Grenzen der hellenistischen Staaten in Kleinasien*, Zürich-Leipzig.
- Mutafian, C. (1988). *La Cilicie au carrefour des empires*, c.1., Paris.
- Mutafian, C. (1993). *Le Royaume Armenien de Cilicie, XIe-XIIIe Siecle*, Paris.
- Neumann, G. (1961). *Untersuchungen zum Weiterleben hethitischen und luwischen Sprachgutes in hellenistischer und romischer Zeit*, Wiesbaden.
- Otten, H. (1975). *Puduhepa. Eine hethitische Ktinigin in ihren Textzeugnissen*, Mainz.
- Özsait, M. (1985). *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*, İstanbul.
- Piganiol,A.(1930). *La Conquête Romaine*, Paris.
- Potter, D. S. (2004). *The Roman Empire at Bay AD. 180-395*. London and Newyork: Routledge.
- Ramsay, W.M. (1905). *Cities and Bishoprics of Phrygia*, Oxford.
- Ramsay, W.M. (1907). *The Cities of St. Paul. Their influence on his life and thought*, London. (II. *Bolüm Tarsos'un Turk Cevirisi: Tarsos (Aziz Pavlus'un Kenti)*, (Cev: L. Zoroğlu), Ankara 2000.
- Ramsay,W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul.
- Ramsay,W.M. (2000). *Tarsos. Aziz Pavlus'un Kenti*. (Çev. Levent Zoroğlu), Ankara .
- Rauh,N. K.(2003). *Merchants, Sailors and Pirates in the Roman World*. Tempus .
- Reber, K. (1998), *Die klassischen und hellenistischen Wohnhäuser im Westquartier, (Eretria, Ausgrabungen und Forschungen X)*, Bern.
- Rich, J.,Wallace-Hadrill., A.(2000). *Antik Dünyada Kırsal ve Kent*. (Çev. Lale Özgenel), İstanbul.
- Rostovtzeff, M. (1926), *The Social and Economic History of the Roman Empire*, Oxford.
- Rostovtzeff, M. (1961). *Geschichte der Alten Welt I*, Bremen.

- Robert, L. (1995). *A Survey of Ancient Harbors in Rough Cilicia*.
- Russel, B.(1973). *Essays in Analysis*,(ed.D.Lackey), London.
- Salman, İ., Kaya, M. Evren. (2007). *Adana İlçeler Kültür Envanteri I*. Ulusoy Ofset, Adana.
- Salman, İ., Kaya, M.Evren. (2008). *Adana İlçeler Kültür Envanteri II*. Ulusoy Ofset, Adana.
- Sandars, N.K.(1978). *Sea Peoples, Warriors of the Ancient Mediterranean*, London.
- Saracoglu, H. (1990). *Bitki Ortüsü, Akarsular ve Göller*, İstanbul.
- Savaş, S.Ö.(1998). *Anadolu (Hitit-Luwi) Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları*, İstanbul.
- Savaş, S.Ö.(2006). *Çivi Yazılı Belgeler Işığında (İ.Ö.2.Bin Yılda) Madencilik ve Maden Kullanımı*, TTK Yay. Ankara.
- Shneider, E.E.(2003).“Sarkophagi”, *Elaiussa Sebaste II*. İstanbul.
- Schaffer, F.X. (1903 b). *Cilicia, Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsband 30, Gotha: Justus Perthes*.
- Smith, S.1924: *Babylonian Historical Texts, Relating to the Capture and Downfall of Babylon*, London.
- Southern, P. (2002). *Pompey The Great*. Tempus .
- Stark, F. (1958). *Alexander's Path from Caria to Cilicia*. London.
- Stark, F. (1958). *Alexander's Path From Caria to Cilicia, London (Almanca: Passe, Schluchten und Ruinen,)*Transl: H. Stie: Munchen 1995.
- Starr, C.G.(2000). *Antik Çağda Deniz Gücü*, Çev. Gürkan Engin, Homer Kitabevi.
- Steadman, S.R.(1994 b). *Isolation vs. Interaction: Prehistoric Cilicia and its Role in the Near Eastern World System*, Ph.D.,Berkeley.
- Syme, R.(1979). *Roman Papers I-II*. (Ed. E. Badian), Oxford.
- SNG Deutschland, *Sammlung Hans von.Aulock, Kilikien*, Berlin 1966.
- SNG France 2 *Cilicie*, Paris 1993.
- SNG Switzerland I *Cilicia, Levante*, Berne 1986.
- SNG Switzerland I *Cilicia, Supplement 1*, Zürich 1993.
- Steadman, S.R. (1994 b). *Isolation vs. Interaction: Prehistoric Cilicia and its Role in the Near Eastern World System*, Ph. Berkeley.
- Syme, R. (1968). *Ammianus and Historia Augusta*, Oxford.
- Syme, R. (1979). *Roman Papers I-II*. (Ed. E. Badian), Oxford.
- Şahin, N. (2001). *Zeus'un Anadolu Kültleri*. İstanbul .

- Tekin, O. (1995). *Eski Yunan Tarihi*. İstanbul.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (cev: A. Suut, Latin Harflerine Aktaran: K.Y. Kopruman; Sadelestiren: M. Yildiz), 3 Cilt, Ankara.
- Tezcan, N., Tezcan, S. (2011). *Evliya Çelebi (Doğumunun 400.yılında)*, Kül.ve Tur.Bak., Ankara.
- Umar, B.(2000). *Kilikia-Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*. İstanbul.
- Uygur. H.(2005). *Adana "Tarihi, Turistik Yerleri ve Kentsel Dokusuyla Çukurova'nın Merkezi"*, Adana.
- Ünal, A. (1996). *The Hittite Ritual of Hantitaššu from the City of Hurma Against Troublesome Years*, Ankara.
- Ünal, A. Girginer,K. S. (2007). *KİLİKYA-ÇUKUROVA İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya 'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul.
- Ürgenç, O. (2012). *Çukurova Doğa ve Tarih*, Adana.
- Ürgenç, O. (2014). *Çukurova'nın Kaleleri*, Adana.
- Osten, H. H. (1930), *Explorations in Hittite Asia Minor 1929*, (*Oriental Institute Communications. Univ. de Chicago 8*), Chicago.
- Oldenburg, W. (1859). *Reise nach Palaestina and Kleinasien*, Hamburg (*Filistin ve Asya'ya Seyahat*) (çev: M. Ersan), İzmir 2000.
- Waterfield, R.(2006). *Xenophon's Retreat: Greece, Persia and the End of the Golden Age*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Wheeler, E. L.(1977), *Flavius Arrianus: a political and military biography*, Duke University.
- Yıldırım,T. (2010). *Tarihi Kent Adana ve Tepebağ Höyüğü Projesi İle Tarihe Dokunuş*, Adana.
- Ziegler, R.(1985). *Städtisches Prestige und kaiserliche Politik*, Düsseldorf.
- Zillioğlu, M. (1993). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt: 9-10*, (Sadeleştiren: M. Çevik), İstanbul.
- Zoroğlu, L. (1995), *Tarsos, Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, Adana.
- Zoroğlu, L. (1996 c). *A Guide to Tarsos*, Ankara.

YAYIMLANMAMIŞ ARAŞTIRMALAR

- Ayter, R., (2003). *Kilikya Hellenistik Roman Ve Bizans Arkeoseramiklerinde Kullanılan Hammaddelerin Günümüz Çömlek Üretim Merkezlerinde Kullanılan Hammaddeler İle Benzerliklerinin Arkeometrik Yönden Araştırılması*. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Bahar, Hasan. (1991) *Isauria Bölgesi Tarihi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Bahadır, G. (2009). *M.S. 636–1100 Arası Antakya*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başoğlu, M.İ. (2009). *Antikçağda Kilikya Bölgesinde Zeytinyağı Üretimi*, (Ç.Ü.Sos. Bil. Ens. Arkeoloji Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Bölen, F. (1978), “*Anadolu Yerleşme Sisteminin Evrim Analizi ve Çağdaş Mekan Düzenleme Politikalarına Etkilerinin İncelenmesinde Bir Yöntem Denemesi*”, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Civelek, A. (2001), “*Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği*”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Çelik, A. (2010). *Adana Müzesi Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, Ç.Ü.Sos.Bil.Ens. Arkeoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Delemen, İ. (08.10.2012). *Mitoloji ve İkonografi I. Ders Notları*.
- Demir, F. (2002), “*Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemlerini Kullanarak Ceyhan Ovasında Test Alanlarında Höyüklerin İncelenmesi*”, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Elvan, L. Eti (2006). *Aigeai Sikkeleri (Roma İmparatorluk Dönemi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erdoğan T. (2006), *Tacitus'un monografileri: Agricola'nın yaşamı ve Germania'da kaynak kullanımı*, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Erdem , A. Ü. (2002). *Geç Tunç Çağ'da Doğu Akdeniz Ticaret Yolları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Ergeç, R.(1987). “*Anavarza Lahitleri*”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Göktaş, M. A. (1966), “*Zeytin ve Zeytinyağının Türkiye Ekonomisindeki Rolü*”
Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Körsulu, H. (2006), “*Nagidos Kazısı Hellenistik Dönem Seramikleri*”, Mersin
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
Mersin.
- Özdemir, H. F. (2008). *Yukarı Ova (Ceyhan Ovası) Hellenistik Dönem Seramiği*,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana
- Şahin, H. (2003). *Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Dönemlerinde Dağlık
Kilikia (Kilikia Trakheia) Bölgesi Yazıtlarında Meslekler*, İstanbul Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Tahberer, Bekircan. (2005). *Antik Kilikya Sikkelerinde Asklepios Kültü, Ç.Ü. Sağlık
Bilimleri Enstitüsü, Deontoloji Ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Tahbarer, Selma. (2006). *Adana Arkeoloji Müzesindeki Hellenistik ve Roma Dönemleri
Terracotta Figürinlerin Yapım Tekniklerinin Araştırılması ve Uygulanması*,
Ç.Ü.Sos. Bil. Enst.Seramik Anasanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans
Tezi, Adana.
- Topdal, E. (2007). *Kilikia Eyaleti: Kentler ve Roma Yönetimi*, Ege Üniversitesi, Sosyal
Bil. Ens. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

MAKALELER VE BİLDİRİLER

- Akok, M. (1957). “Augusta Şehir Harabesi”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, VII-2, 15-20.
- Akok, M. (1960). “Augusta Şehir Harabeleri”, *V. TTKong.*, Ankara, 173-182.
- Aksu, A.E.-Uluğ, A. (1992). “*Quaternary Sedimentary History of Adana, Cilicia
and İskenderun Basins: Northeast Mediterranean Sea*”, *Marine Geology*, 104,
55- 71.
- Albright, W.F. (1950). “*Cilicia and Babylon under Chaldean Kings*”, *BASOR* 120, 22-25.
- Albright, W.F. (1961). “*Review of A. Goetze, Kleinasien*”, *NA LXV*, 399-400.
- Alkaç, E. (2007). “*Dağlık Kilikia'da Tapınım: Tapınaklar ve Kültler*”, *Mersin Arkeolojik
Kültür Envanteri*, 35-42.

- Alkım, U.B. (1949). "Üçüncü Mevsim Karatepe çalışmaları", *Belleten* XI/11/50, 363-370.
- Alkım, U.B. (1950). "Üçüncü Mevsim Karatepe çalışmaları: Kazı ve Geziler", *Belleten* XIV/56, 515-541.
- Alkım, U.B. (1952). "Domurtepe Kazılarının Arkeolojik Sonuçları", *Belleten* XVI/62, 225-237
- Alkım, U.B. (1959a). "Güney-batı: Antitoros Bölgesinde Eski Bir Yol Şebekesi", *Belleten* XXIII/89, 59-73.
- Alkım, U.B. (1959 b). "Ein altes Wegenetz im südwestlichen Antitaurus-Gebiet", *An. Ar. I*, 2, 207-222.
- Alpan, S.(1943). "Adana Coğrafyasına bir Bakış, Akarsular ve Rejimleri", *Görüşler*, 6/54, 2-3.
- Altay, M.H. 1966: "Anavarza Mozayikleri Hakkında Ön Rapor", *TAD XV-II*, 49-54.
- Altun, S. (2008). *Akdeniz Kıyılarımızda Kazısı tamamlanmış Tunç Devri Batıkları ve Çıkan Eserler ışığında Deniz Ticareti*, Konya, (Yayınlanmamış Yük. Lis.Tezi).
- Anderson, J.G.C. (1989). "The Eastern Frontier under Augustus". *CAH X*, 239–282.
- Aslan, A.(1999). "Kilikia Bölgesindeki Grek Kolonizasyonu", *Olba IV*, 1-17.
- Arslan, N. (2001). "Kilikia Bolgesinde Grek Kolonizasyonu", *Olba IV*, 1-17.
- Arslan, M. (2002). "I. Mithridates-Roma Savaşı: Rhodos ve Lykia'nın Durumuna Genel Bakış", *Lykia İncelemeleri, I*, (Ed. S. Şahin-M. Adak), s. 115-128.
- Arslan, Murat (2003). "İ.Ö.188 Yılından İ.Ö 67 Yılına Kadar Lykia, Pamphilia ve Kilikya Trakhei Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri: Nedenleri ve Sonuçları" *Adalya VI* / 91-116.
- Arık, F. S. (1992-1994). "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Meydana Gelen Depremler", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C. XVI*, 27/ 13-32.
- Aşkın, E.(2007). "Korykos Kızkalesi", *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri*, 55-60.
- Aşkın, Ercan (6-8 Kasım 2008). *Antik Çağda Korykos'taki Zeytinyağı ve Şarap Üretimine Yönelik Yapılanmalar ve Bunların Yerleşim Düzenlemesi İçerisindeki Yeri, Antik Çağda Anadolu'da zeytinyağı ve şarap üretimi/Olive Oil and Wine. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Mersin*, 33-52.
- Aydınoglu, Ü. (1998). *Olba Bölgesi Yol Ağı*, I, 139-146.
- Aydınoglu, Ü.(1999). "Doğu Dağlık Kilikya'da Villae Rusticae" *OLBA III*
- Aydınoglu, Ü.(2005). "Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün müdür? Dağlık Kilikia'dan İki Yerleşim Modeli Denemesi" *OLBA -XII*, Mersin 166-184.

- Aydınoğlu, Ü.(2008). “*Dağlık Kilikya Bölgesinde Zeytinyağı Atölyeleri: Üretim Donanımları-Yerleşim Düzenlemesi Tarihleme*” *Antik Çağ'da Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi*, Mersin 06 Kasım Tarihli Sempozyum Bildirisi, 43-51.
- Aydınoğlu, Ü. (2009).“ *Erdemli ve Silifke Arasında Kentleşme ve Tarımsal Organizasyon 2008 Yılı Araştırması*”, *Uluslararası Kazı, Araştırma, Arkeometri Sempozyumu*, 26- 30 Mayıs2008 Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ankara, 9- 15.
- Aydınoğlu,Ü.(2011).“ *Dağlık Kilikia'da Kentleşme ve Tarımsal Organizasyon Araştırması 2010*”, *AKMED.2011/9*.
- Badian, E. (1959), “*Sulla's Cilician Command*”, *Athenaeum*, 37, pp. 279-303.
- Bahar, Hasan. (1994). " *M.Ö. II. Binyıl Başlarında Anadolu - Mezopotamya Arasındaki Ticaret Hayatı*", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, III/ 307-311, Konya.
- Bahar, Hasan. (1995).“ *Konya Çevresi Tarih Araştırmaları – 1: Hititlerden Romalılara Kadar İsauria Bölgesi*”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, 1994 - 1995, Sayı:9-10/ 219- 246. Konya.
- Bahar, H., Koçak, Ö. (2002). “*Erken Dönemlerde Konya-Karaman Yerleşim Özellikleri I: (Ilgın, Kadınhanı, Doğanhisar ve Sarayönü Yerleşim Modelleri) 2001*”, *Anadolu Araştırmaları*, XVI, 35-53.
- Bahar, Hasan. (2005). " *Tarhuntašša Araştırmaları 1994-2002*" *V.Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum 02-08 Eylül 2002. Ankara. s.83-93.
- Baly, T. J. C. (1962), “*The Pottery*”, *Excavations at Nessana, I*, (eds. H. Dunscombe Colt), London, 270-311.
- Barnet, R.D. (1953). “*Mopsos*”. *JHS* 73, 140–143.
- Beal, R.H.1986: “*The History of Kizzuwatna and the Date of the Šunaššura Treaty*”, *Or55/4*, 424-445.
- Bean, G.E.-Mitford, T.B. (1962): " *Sites Old and New in Rough Cilicia*", *AS XII*, 185-217.
- Behr, D. (1988), “*Neue Ergebnisse zur pergamenischen Westabhangkeramik*”, *İstanbul Mitteilungen* 38, 97-178.
- Bell, G.L. (1906). " *Notes on a Journey Through Cilicia and Lycaonia*", *RA VII, 1*, 1-

29,385-414.

- Bell, G.L. (1907). "Notes on a Journey Through Cilicia and Lycaonia", *RA IX*, 18-30.
- Bent, J. Th. (1890 a). "Recent Discoveries in Eastern Cilicia", *JHS XI*, 231-235.
- Bent, J. Th. (1890 b). "Explorations in Cilicia Tracheia", *PRGS VIII*, 445-463.
- Bent, J. Th. (1891) "A Journey in Cilicia Tracheia", *JHS XII*, 206-224.
- Bennet, J.(1997). *Trajan: optimus princeps: hayat ve saatleri* (New York & London: Routledge), pp 113-125.
- Bing, J. D. (1971), "Tarsos: A Forgotten Colony of Lindos". *JNES* 30/2, 99–109.
- Bing, J. D. (1985) (1993), "Sissu/Issus, and Phoenecians in Cilicia", *American Journal of Ancient History* 10, 97-123.
- Bittel, K. (1940) "Der Depotfund von Soloi-Pompeiopolis", *ZA(NF)* 12, 183-205
- Bittel, K. (1955) "Einige Kleinfunde aus Mysien und aus Kilikien", *Ist. Mitt.* 6, 113-118.
- Blazquez, J.M.(1997), "Zeytin Yetiştiriciliğinin Doğuşu ve Yayılışı", *Dünya Zeytinyağı Ansiklopedisi*, Barselona, 19-21.
- Borchardt, J. (1968). "Epichorische, grako-persisch beeinflusste Reliefs in Kilikien", *Ist.Mitt.* 18, 161-211.
- Borgia, E. (1999). "Research on Onomastics in the Areas of Korykos and Elaiussa Sebaste", *Olba. I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, 447-481.
- Borgia,E.(2001). "Rapports entre villes en Cilicie:une nouvelle inscription d'Elaiussa Sebaste" *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (Actes de la table ronde internationale d'Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux)*, İstanbul. 349-362.
- Borgia, E.(2003). "Archaeology in Cilicia in The Ancient Traveller's Notes" *OLBA VII (Özel Sayı)*, Mersin.
- Bossert, H.Th.(1950). "Karataş'taki Arkeolojik Araştırmalar Hakkında Kısa Ön-Rapor", *Bulleten XIV/56*, 661-666.
- Bossert, H.Th.(1957). "1956 Yaz Mevsiminde Misis'te Yapılan Kazı Hakkında Rapor", *TAD VII-1*, 40-41.
- Bossert, H.Th.(1958). "Misis", *AfO* 18, 461-463.
- Bossert, H.Th.(1959). "1958 Misis Hafriyatı Hakkında Rapor", *TAD IX-1*, 11.
- Boyce, A. (1958). "The Harbor of Pompeiopolis". *AJA* 62/1 , 67- 78.
- Borgia-Casabonne-Egetmeyer 2002, "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua*, X, 2002,

177- 195.

Boyana, H. (2000). " *Arkadia Kökenli Keçi Tanrı Pan*" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/33/265.pdf>/ Eylül 2013.

Braidwood, R.J. 1937: *Mounds in the Plain of Antioch: An Archaeological Survey*, OIP XLVIII, Chicago.

Braidwood, R.J.-Braidwood, L.S. 1960: *Excavations in the Plain of Antioch I. The Earlier Assemblages Phases A-J*, OIP LXI, Chicago-Illinois.

Braidwood, R.J.-Burke, J.E. *et.al.* 1951: "Ancient Syrian Coppers and Tunçes", *Journal of Chemical Education* 28, 8796.

Broughton, T. R. S.(1946). "Notes on Roman Magistrates. I. The Command of M. Antonius in Cilicia. II. Lucullus' Commission and Pompey's Acta". *TPAPA* 77 , 35-43.

Budde, L. (1960). "Die friihchristlichen Mosaiken von Misis-Mopsuhestia in Kilikien", *Pantheon* 18, 116-124.

Caneva, I. (1999). "Early Farmers on the Cilician Coast: Yumuktepe in the Seventh Millennium BC", *Neolithic in Turk The Cradle of Civilization. New Discoveries*, (Eds: M. Özdoğan—N. Başgelen), Istanbul, 105-115.

Caneva, I. (2000) "Early Metal Production in Cilicia: A View from Mersin-Yumuktepe", *Anatolian Metal I, Der Anschn Die Zeitschrift für Kunst and Kultur im Bergbau, Beiheft 13*, (Ed: O. Yalcin), Bochum, 69-74.

Caneva, I. (2001). "AVIEW FROM AFAR: The Origins of The Political Space in Cilicia", *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (Actes de la table ronde internationale d'Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux)*, İstanbul.567-571.

Caneva, I. (2002). "Ethnicity as a Form of Social Relationship Between Neolithic Cilicia and Central Anatolia", *The Neolit of Central Anatolia*, (Eds: F. Gerard-L. Thissen), İstanbul, 119-128.

Caneva, I., Köroğlu, G.(2008). "Excavations at Mersin Yumuktepe Höyüğü in 2007" *Kazı Sonuçları Toplantısı*, XXX.3/151-163.

Caneva, I., Köroğlu, G.(2011). "Yumuktepe Höyüğü 2010, Isabella Caneva – Gülgün Köroğlu". *AKMED*. 2011/9.

Caneva, I. (2012). "Yumuktepe : 2011 Kazıları" *ANMED* (Ayrı Basım)/10.

- Casabonne, O. (1995). "*Le syennesis cilicien et Cyrus: l'apport des sources numismatique*", *Dans les Pays des Dix-Mille, Peoples et Pays du Proche-Orient vus par un Grec, Actes de la Table Ronde de Toulouse, Pallas 43*, (Ed: P. Briant), 147-172.
- Casabonne, O. (1996 a) "*Notes Ciliciennes . ANAN IV*", 111-119.
- Casabonne, O. (1996 b) "*Presence et influence Perses en Cilicie a l'epoque Achamenide - Iconographie et representations*", *ANAN IV*, 121-145.
- Casabonne, O. (1999 a). "*Notes Ciliciennes 5-6*", *ANAN VII*, 69-98.
- Casabonne, O. (1999 b). "*Local Powers and Persian Model in Achamenid Cilicia: A Reassessment*", *Olba II/1*, I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 57-66.
- Casabonne, O. (2000). "*Notes Ciliciennes 7-9*", *ANAN VIII*, 89-103.
- Casabonne, O. (2001) "*De Tarse a Mazaka et de Tarkumuwa a Damates: d'une Cilicie a l'autre?*", *Kilikia: Mekanlar ve Yerel Gi.igler (M.Ö. 2. Binyil-M.S. 4. yüzyıl), Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII*, (Eds: E. Jean-A.M. Dincol et.al.), Paris, 243-263.
- Casabonne, O. (2002). "*Dans les pas d'Alexandre le Grand: divinites, sanctuaires et pouvoirs locaux en Cilicie*", *Hethitica 15*, 19-41.
- Casabonne, O. (2003). *La Cilicie de epoque achemenide, Collection Persika 3*, (Ed: P. Briant), Paris. 131-140.
- Casabonne, O. (2001) "*Ingiza (Cilicie). Numismatique et Geographie histoire*", *Revue beige de Numismatique 147*, 59-68.
- Casabonne, O.-Porcher, A. 2003: "*Notes Ciliciennes*", *ANAN XI*, 131-133.
- Charlesworth M. P. (1989). "*Gaius and Claudius*". *CAH X*. 653-701.
- Chrysos, E. K. (1978). "*The title ΒΑΣΙΛΕΥΣ in early Byzantine international relations*". *DOP 32*, 29-75.
- Cox, D. H. (1949), *The Greek and Roman Pottery, The Excavations at Dura Europos Final Report IV. part 1. fasc. 2*, New Haven.
- . Çambel, H. 1984: "*Karatepe-Aslantaş, Aslantaş Barajı ve 1982 Dönemi çalışmaları*", *V. KST*, 153-161.
- Çambel, H., Özdoğan, M. (1985). "*1983 Yılı Domuztepe Çalimaları*", *VI. KST*, 259-272.

- Çambel, H. (1987). "Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 1985 Yılı Çalışmaları", VIII. KSTI, 329-343.
- Çambel, H.-Işın, A. (1988), "Karatepe-Aslantaş Ve Domuztepe 1986 ve 1987 Yılı Çalışmaları" X. Kazı Sonuçları Toplantısı-1, 331-352 ,Ankara.
- Çambel, H. (1989). "Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 1986 ye 1987 Yılları Çalışmaları", X. KSTI, 3, 352,
- Çambel, H.-Aksoy, A. vd. (1990), "Karatepe-Aslantaş Ve Domuztepe 1989-90 Dönemi Çalışmaları" XII. Kazı Sonuçları Toplantısı-1, 399-425, Ankara.
- Çambel, H.-Aksoy, A.(1991). "Karatepe-Aslantaş Ve Domuztepe 1989 ye 1990 Dönem Çalışmaları", XII. KS 399-425.
- Çambel, H.-Işın M.A.(1993), "Karatepe- Aslantaş Ve Domuztepe 1991 ve 1992 Yılı Çalışmaları" XV. Kazı Sonuçları Toplantısı-1, 309-323.
- Çambel, H., Knudstad, J.E. (1994). "Karatepe-Aslantaş ve Domuztepe 1991 ye 1992 Çalışmaları", XV. KST I, 309-3.
- Çambel, H. (2001). "Karatepe-Aslantaş Öyküsü", Boğazköy'den Karatepe'ye, Hititbilim ve Hitit Dili Yazımının Kesfi, 122-143, İstanbul.
- Çapar, Ö. (1995). "Yerli Bir Anadolu Tanrıçası: Ma", DTICFD XXXVII/1, 2, 583 -598
- Çelik, Ö.(2008). "Hatay Erzin Mozaik Kurtarma Kazısı" 17.Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazısı Sempozyumu, Kül.Var.Müz.Gn.Md.,Ankara,25-27 Nisan,47-61.
- Dagron, G. , Marcillet, J. J. (1978). "Inscriptions de Cilicie et d'Isaurie", Belleten 42, 384-394, Ankara.
- Dağlı, Y. (2000). " Evliya Çelebi'de Adana", Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprii Başı, (Eds: S. Koz-E. Artu). 276-288, İstanbul.
- Dailey, S. (1999). "Sennacherib and Tarsos", AS 49, Anatolian Iron Ages 4, Proceedings of the Fourth Anatolian Iron A, Colloquium held at Mersin, 73-80, London,
- Danmanville, J. (1965). "Anatolie Hittite", L'histoire mondiale de la femme I, (Ed: P. Grimal), 248-266, Paris.
- Demir, F., Dinç, A. O. (2006), "Ceyhan Ovası 'nda Hava Fotoğrafları Kullanılarak Arkeolojik Alan Tespiti", (edt. K. S. Girginer , F. Erhan), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15/3, Arkeoloji Özel Sayısı, 183-197, Adana
- Desideri, P. (1991a). "Strabo's Cilicians", ANANI , 299-304.

- Desideri, P. (1991b). "Cilicia ellenistica", *La Cilicia. Scambi ed identita culturale, Quadarni Storici* 26, (Eds: P. DesideriS. Settis), 141-165.
- Desideri, P. (1992). "Eforo e Strabone sui popoli misti", *Autocoscienza e Rappresentazione dei Popoli nell'antichita*, (Ed: M. Sordi), CISA 18, 19-31.
- Desideri, P.(2003a). "The Presence of Cilicia and Its Towns in The Greek Writer of The Roman Empire (I-II Cent.A.D.)" *OLBA VII (Özel Sayı)*, Mersin.
- Desideri, P. (2003b). "The Presence of Cilicia and its Towns in the Roman Empire", *Olba VIII*, 129-143.
- Diler, A. (1993). "Akdeniz Bölgesi, Antik Çağ Zeytinyağı ve Şarap İşlikleri", *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 505-520, Ankara.
- Durugönül, S. (1994). "Adamkayalar (Kilikia) Kabartmalarının Arkeolojik ve Morfolojik Yönden Değerlendirilmesi ve Korunmasına ilişkin Öneriler" *Araştırma Sonuçlarını Toplantısı XI, 24-28 Mayıs 1993*, 527-545, Ankara.
- Durugönül, S. (1995), "Kilikia Kulelerinin Tarihteki Yeri", *Ege Üniversitesi Yayınları Arkeoloji Dergisi III*, 197-203.
- Durugönül, S.(1997). "1996 Yılı İçel İli (Antik Dağlık Kilikya) Yüzey Araştırması İle Kuleler-Kaleler Ve Yerleşimlere Olan İlişkileri", *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*, 253-258, Ankara.
- Durugönül, S. (1998a), "Seleukosların Olba Territorium'undaki "Akkulturation" Süreci Üzerine Düşünceler", *Olba I*, 69-76.
- Durugönül, S.(1998b). "1997 Yılı (Antik Dağlık Kilikya) Yüzey Araştırması", *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1 Tarsos*, 281-293.
- Durugönül, S.(1999). "Nagidos Üzerine Düşünceler", *Olba III/I*, I.Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 67-78.
- Durugönül,S. (2002a). "Development of Ancient Settlements in Cilicia" *Adalya V, (2001-2002)*, 107-118.
- Durugönül, S.(2002b). "Dağlık Kilikia ve Kapaz Bölgesi (Kuzey Kıbrıs) Antik Yerleşim Özellikleri, *OLBA VI* .69-76.
- Durugönül, S.(2004). "Krallar, Rahipler ve Korsanlar, Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar Eski Çağ'da Mersin Bölgesi" *Sırtı Dağ Yüzü Deniz: Mersin, YKY 27-51*, İstanbul.
- Durugönül,S.(2007). "Klasik Çağlarda Mersin Bölgesi", *Mersin Arkeolojik Kültür*

Envanteri, 13-18.

- Durugönül, S., Durukan, M., Aşkın, E., Alkaç, E., Kaplan, D., Körsulu, H.(2008). "2007 Yılı Korykos (Kızkalesi) Yüzeý Araştırması" *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI.1/ 85-93.
- Durukan, M.(1998a)."M.Ö.308-188 Arasında Olba Teritoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler" *OLBA I*, 87-97.,Mersin.
- Durukan, M. (1998 b)."Doğu Dağlık Kilikia'da (Göksu-Lamas Nehirleri Arasında) Hellenistik Dönem Yerli Halk ve Mimarisi", *MÜ Toplum Bilimleri ve Güzel Sanatlar Dergisi I*, 14-20.
- Durukan, M. (2001)."Ein Studie zu Kultfiguren und Symbolen in Olba" *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (Actes de la table ronde internationale d'Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux)*, 327-337,İstanbul.
- Durukan, M. (2005). "Antik Dönemde Mersin Coğrafyasının Jeostratejik ve Politik Önemi", *Tarih İçinde Mersin: Kolokyum II / Mersin in History: Colloquium and Exhibition II*, Mersin, 6-13.
- Durukan, M., Alkaç, E. (2007). "Klasik Dönem Seramikleri", *Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları NAGİDOS*, (edt. S. Durugönül), *Adalya Ekyayın Dizisi 6*, 112-154.
- Durukan, M. , Körsulu, H. (2007), "Hellenistik Dönem Seramikleri", *Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları NAGİDOS*, (edt. S. Durugönül), *Adalya Ekyayın Dizisi 6*, 155-228.
- Edwards, R.W. (1982). "Two New Byzantine Churches in Cilicia", *AS XXXII*, 23-32.
- Edwards, R.W.(1987). *The Fortifications of Armenian Cilicia*, *DOS XXIII*, Washington.
- Edwards, R.W. (1989). "The Domed Mausoleum at Akkale in Cilicia. The Byzantine Revival of a Pagan Plan", *BSL 50*, 46-56.
- Ergeç, R.(2001) "Anazarbus Antik Kenti ve Nekropolü", *Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö. 2. Binyıl-M.S. 4. Yüzyıl)*, *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII*, 86-95, İstanbul,
- Er, Y.-Söğüt, B. (2005). "Dağlık Kilikya'da Olba-Diocaesarea Nekropollerindeki Kaya Mezarları", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi 5*.97-110.
- Erol, O. (1983). "Türkiye'nin Genç Tektonik ve Jeomorfolojik Gelişimi", *Jeomorfoloji*

- Dergisi*, Sayı: 11, 1-22.
- Erol, O. (1990). “*Batı Toros Dağlarının Messiniyen Paleojeomorfolojisi ve Neotektoniği*”, *Türkiye 8. Petrol Kongresi (16-20 Nisan 1990), Genişletilmiş Bildiri Özleri*, s: 71-82, Ankara.
- Eroskay, S. O., Yılmaz, Y., Yalçın, N., Gürpınar, O., Gözübol, A. M. (1978). “*Ceyhan-Berke Rezervuarının Jeolojisi ve Mühendislik Özellikleri*”, *Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni*, Sayı: 21, 1-22.
- Ertekin, E.(2004). “*Principatus Devri Kilikia Kökenli Roma Senatörleri*”, *Olba IX / 163-179*.
- Ertekin, Efrumiye.(2005). “*İlkçağ’da Tarsos Ketencileri ve Ketenleri*”. *Olba XI/ 155–175*.
- Ertekin, E.(2008). “*Roma Çağında Cilicia'dan Yolsuzluk Örnekleri*” *Olba XVI/151-163*.
- Ertekin, E.(2009).“*Pompeius ’dan Justinianus ’a Kadar Kilikya ’da Roma Eyalet (Provincia) Organizasyonu*”, *Mersin Sempozyumu, 19-22 Mayıs 2008, Mersin, 2011- 2016*.
- Ertekin, E.(2013).”*Tarsos ’ta İmparator Kültü Festivalleri*”, 2. *Tarsos Kent Sempozyum=Urban Symposium on Tarsos, 15-17 Kasım 2012, Medeniyetlerin Buluştuğu Kent Bildiri Kitabı, 13-21, Mersin*.
- Evrin, Ayaroğlu .(2005). “*Kilikya Kıyıları Su Altı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2004*”, “*Archaeological Underwater Surveys of The Cilician Coasts in 2004*” *ANMED - Anadolu Akdenizi Haberleri Sayı: 2005-3*.
- Evrin, V., Öke, G., Özer, A.M., Yalçın, A.C.(1999). *Taş Çapalar: Doğu Akdeniz Anadolu Kıyıları Deniz Ticaret Yolları, Genel Bir Bakış ve Arkeometrik Değerlendirmeler, Kültür Bakanlığı 21. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu , Ankara*.
- Evrin, V.-Zoroglu, L.(2005). “*Aydıncık (Kelenderis)-Yılanlı Ada Kilikya 2003 Sualtı Haritalama Çalışmaları*”, *ASTI, 277-284*.
- Eyice, S. (1977). “*Kanlıdivan (Kanytelleis- Kanytelideis) Basilikalari*”, *Anadolu Araştırmaları IV-V, İstanbul*.
- Feld, O. (1963-1964). “*Bericht über eine Reise durch Kilikien*”, *Ist,Mitt. 13/14, 88-107*.
- Feld, O. (1986). “*Die beiden Kirchen in Hieropolis Kastabala*”, *SBK I, 77-83*.
- Feld, O.,Weber, H. (1967). “*Tempel und Kirche fiber der korykischen Grotte (Cennet*

- Cehennem) in Kilikien", Ist.IV. 17, 254-278.*
- Fleischer, R. (1984). "*Reisenotizen aus Kilikien*", AA, 85-98.
- Flobert, P. (1986). "*La theorie du solecisme dans l'antiquite : de la logique a la syntaxe*", RPh 60, 173-181.
- Forlanini, M.(1979): "*Appunti i geografia etea*", *Studia Mediterranea 1*,Fs.P.Meriggi, Pavia, 165-184.
- Forlanini M.(1987). "*Le Mont Sarpa*", *Hethitica 7*, 1987, 73-87.
- Forlanini, M. (1988). "*La regione de Tauro nei testi hittiti*", VO 7, 129-169.
- Forlanini, M. (1997). "*Gab es Eine Hethitische Stadt Hamsa?*", *Archivum Anatolicum 3*, Fs. E. Bilgig, 117-123. Forlanini, M. 2001: "*Quelques notes sur la geographie historique de la Cilicia*", *Kilikia: Mekanlar veYerel Gilgler (M.0 Bin yd.-M.S. 4. yilzyil)*, *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantisi Bildirileri, Varia Anatolica XIII*, (Eds: E. Jean-A.M. Dir.) Paris, 553-563.
- Forrer, E.(1937) "*Kilikien zur Zeit des Hatti-Reiches*", *Klio 30*, 135-268.
- Forrer, E. (2004). "*Reise in Kilikien 1930*", *Sarnikzel Fs. Forrer*, 113-121.
- Foster, B.O. (2008) [1874], *Livy, Trollope Press*,5,6.
- Garstang, J. (1937a), "*The First Imperial Hittite Sculpture Found South of the Taurus*", *The Illustrated London News 191/5129*, 210-211.
- Garstang, J. (1937b), "*Explorations in Cilicia : The Neilson Expedition, Preliminary Report*", *Annals of Archaeology and Anthropology XXIV/1-2*, 52-68.
- Garstang, J. (1937c), "*Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition, Fifth Interim Report*", *Annals of Archaeology and Anthropology XXVI/3-4*, 89-92.
- Garstang, J. (1939), "*Discoveries in Cilicia*", *Palestine Exploration Quarterly LXXI*, 137-143.
- Garstang, J. (1942). "A. Goetze, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geographh*", *JNES 1*, 233-238.
- Garstang, John.(1944). "*The Hulaya River Land and Dadassas, a Curicial Problem in Hittite Geography*", *JNES*, vol 3, no.1, Chigago, 14-37.
- Garstang, J. (1947). "*Mersin Kazısı*", *Halil Ethem Hatıra Kitabı: Cilt:1* , Ankara, 1-7.
- Gates, M. H. (1994) "*1992 Excavations at Kinet HOyüik (Dortyol/Hatay)*", *XV. KST I*, 193-200.
- Gates, M. H. (1999a) "*1997 Archaeological Excavations at Kinet Hoyüik (Yeşil-*

- Dörtyol/Hatay*", XX. KST I, 259-281.
- Gates, M. H. (1999 b). " *Kinet Hoyük in Eastern Cilicia: A Case Study for Acculturation in Ancient Harbours*", OLBA. I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 303-312.
- Gates, M. H. (2000). " *Kinet Hoyük (Hatay, Turkey) and MB Levantine Chronology*", *Akkadica 119 -120*, 77-101.
- Gates, M. H. 2001 a: " *1999 Excavations at Kinet Hoyük (Yesil-Dortyol, Hatay)*", 22. *KST I*, 203-222.
- Gates, M. H. 2001 b: " *Potmarks at Kinet Hoyük and the Hittite Ceramic Industry*", *Kilikia: Mekanlar Ve Yerel Grtger (M.Ö.2. Binyil-M.S. 4. yilzyil), Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII*, (Eds: E. Jean-A.M. Dincol), Paris, 137-157.
- Gates, M.H. (2004). " *2002 Season at Kinet Höyük (Yeşil-Dörtyol, Hatay)*" 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1.c.* 405-417, Ankara.
- Giobbe, C. (2006). " *A New Greek Inscriptions from Laertes (Rough Cilicia): Some Considerations about the Attribution of the Temple in the Agora and the Severan Exedra*", *Adalya IX*. 105-112.
- Girginer, K.S.(2000). " *Tepebağ Höyük (Adaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?*" *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*, İstanbul. 70-85.
- Girginer, K.S. (2001 a). " *Çukurova'nın 40.000 Yıl Önceki İlk Sakinlerinin Oturduğu Mağara Foseptik Olarak Kullanılıyor Taşucu-Sirtlanini Mağarası Can Çekişiyor*", *Idol 9*, 54.
- Girginer, M.S. (2001 b). " *Giriş: Kizzuwatna Ülkesi'ndeki Önemli Olaylara Kısa Bir Bakış*", *Kizzuwatnalı (Adana) Kral Puduhepa Anısına Denemeler*, 9-18, Adana.
- Girginer, K. S. , Yüksel, E. (2002), " *Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kizzuwatna Araştırmaları Projesi*", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi 109-110*, 51-56.
- Girginer, K. S., Yüksel, E. (2003), " *2002 Kizzuwatna Araştırmaları I*", *Haberler 15*, 18-20.
- Girginer, K. S. (2004a), " *2002 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzey Araştırmaları (Tufanbeyli) ve Kizzuwatna Araştırmaları I*", *Araştırma Sonuçları Toplantısı 21/1*, 311-324.

- Girginer, K. S. (2004b), “*Adana Yüzey Araştırmaları 2003 Tufanbeyli - Saimbeyli*”, *ANMED* 2, 63-67.
- Girginer, K. S., Oyman-Girginer, Ö. (2004), “*2003 Yılı Adana İli Yüzey Araştırmaları: Saimbeyli-Tufanbeyli*”, *Haberler* 17, 23-24.
- Girginer, K.S. (2005a). “*2003 Yılı Adana İli Ve Çevresi Yüzey Araştırmaları (Saimbeyli)*” 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*.
- Girginer, K.S. (2005b). “*Çukurova’da Önemli Bir Liman Kenti: Antik Yumurtalık (Ayas / Aigaea / Layazzo)*” *Çukurova Üniversitesi Dergisi* 5, 28-30, Adana.
- Girginer, K.S. (2005c). “*Karatepe’de Eşsiz Bir Devlet: Azitiwata Ya da Azitiwataya Krallığı ve Yeni Bulunan Tanrı Heykeli*” *Çukurova Üniversitesi Dergisi* 5, 26-37, Adana.
- Girginer, K. S., Erhan, F. (2005), “*Adana Yüzey Araştırmaları 2004: Kozan*”, *ANMED* 3, 93-95.
- Girginer, K.S. (2006). “*2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzey Araştırmaları (Sarız ve Kozan)*” 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2., 171-183.
- Girginer, K. S., Oyman-Girginer, Ö. (2006), “*2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzey Araştırmaları (Sarız ve Kozan)*”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 23/2, 293-308.
- Girginer, K. S. (2007), “*2005 Yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüzey Araştırmaları*”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 24/2, 173-196.
- Girginer, K. S., Özdemir, H. F. vd. (2007a), “*Kappadokia ve Antik Çukurova Yüzey Araştırmaları – 2006*”, *Haberler* 23, 25-28.
- Girginer, K. S.- Özdemir, H. F. (2007b). “*Adana (Yukarı Ova – Ceyhan Ovası) Yüzey Araştırmaları 2006*”, *ANMED* 5.
- Girginer, K. S. (2008), “*2006 Yılı Kapadokya ve Kilikya Yüzey Araştırmaları: Kayseri (Yahyalı) ve Adana (Ceyhan II)*”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 25/2, 379-402.
- Girginer, K. S., Özdemir, H. F. (2008), “*2002–2006 Yılları Kapadokya ve Kilikya Yüzey Araştırmaları: Genel Bir Değerlendirme*”, *Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı, Doğudan Yükselen Işık, Arkeoloji Yazıları*, (haz. B. Can & M. Işıklı), İstanbul, 231-266.
- Girginer, K.S., Oyman-Girginer, Ö. Akıl, H. (2011). “*Tatarlı Höyük Kazısı 2009-*

2010".AKMED. 2011/9.

- Girginer, K. S.(2012). "*Tatarlı Höyük Kazısı 2011*" ANMED (Ayrı Basım)/10.
- Gjerstad, E.(1934). "*Cilician Studies*" *Revue Archeologique III.*/155-203.
- Goetze, A.(1937). "Remarks on the Epigraphic Material Found at Tarsos in (1936)",
AJA XLI/2, 287-288.
- Goetze, A.(1962). "Cilicians", *JCS 16*, 48-58.
- Goldman, H. 1935: "*Preliminary Expedition to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1935*", *AJA XXXI*, 526-549.
- Goldman, H. 1937: "*Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1936*", *AJA XLI/2*, 262-286.
- Goldman, H. 1938: "*Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1937*", *AJA XLII/1*, 30-54.
- Goldman, H. 1949: "*Sandon and Herakles*", *Commemorative Studies in Honor of Theodore Leslie Shear*, 164-174.
- Gotter, U.(2001). "Tempel und Grossmacht: Olba/Diokaisareia und das Imperium Romanum" *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (Actes de la table ronde internationale d'Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux)*, 289-299, İstanbul.
- Gough, M.R.E. (1954). *A Temple and Church at Cilicia*, "*Anatolian Studies*" IV/ 49-64.
- Gough, M.R.E. (1956). "Augusta Cilicae", *Anatolian Studies VI*/ 42-56.
- Gough, M. R. E. (1976a). "Anazarbos", *Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton.591-592.
- Gough, M.R.E.(1976b). "Mopsuestia", *Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton, 593-594.
- Gough, M.R.E. (1976 c). "Tarsos", *Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton, 883-884.
- Guterbock, H.G. (1997). "*Observations on the Tarsos Seal of Puduhepa, Queen Hatti*", *JAOS 117*, 143-144
- Grüven, S. 2001: "*Roma Liman Kentleri: Pompeiopolis'e Bir Bakış*", 2000 *AMMK*, 22-34.
- Hassal, M., Crawford, M. , Reynolds, J.(1974). "Rome and the Eastern Provinces at the End of the Second Century B.C. ". *JRS 64*, 195–220.
- Hawkins, J.D., Röllig, W. (1999).: "*Karatepe-Aslantas, The Inscriptions*", *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, I, II*, (Ed: H. Çambel), Berlin, 51-67.

- Hellenkemper, H. (1984), "Das wiedergefundene Issos", *Aus dem Osten des Alexanderreichs*, (hrsg. J. Ozols- & V. Thewalt), Köln, 43-50.
- Hild, F., Hellenkemper, H. (1986), *Neue Forschungen in Kilikien, Tabula Imperii Byzantini 4, Denkschriften der österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, philos.-hist. Kl. (Vienne, Autr.) 186*, Wien
- Hild, F.-Hellenkemper, H. (1990). *Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini 5, Denkschriften der österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien, philos.-hist. Kl. (Vienne, Autr.) 215*, Wien
- Hopwood, K.R. (1983). "Policing the Hinterland: Rough Cilicia and Isauria", *Armies and Frontiers in Roman and Byzantine Anatolia*, (Ed: S. Mitchell), 173-187.
- Hopwood, K.R. (1986). "Towers, Territory and Terror: How the East was Held ?", *The Defence Of the Roman and Byzantine East*, (Eds: P. Freeman-D. Kennedy), 343-356.
- Hopwood, K.R. (1989). "Consent and Control: How the Peace Was Kept in Rough Cilicia", *The Eastern Frontier of the Roman Empire, Proceeding Colloquium Held at Ankara in 1988*, 191-201.
- Hopwood, K.R. (1991). "The Links Between the Coastal Cities of Western Rough Cilicia and The Interior During the Roman Period", *ANAN I*, 305-310.
- Hopwood, K.R. (1999). "Bandits Between Grandes and the State: The Structure of Order in Roman Rough Cilicia", *Organized Crime in Antiquity*, (Ed: K. Hopwood), 177-206.
- Hopwood, K. (12-16 Eylül 1999). "Rough Cilicia in the Third Century A.D.". *XII. Türk Tarih Kongresi I*, Ankara, 217–225.
- Houwnik Ten Cate, Ph.H.J. (1995) "Ethnic Diversity and Population Movement in Anatolia", *CANEI* (Ed: Sasson), 259-27.
- Houwnik Ten Cate, Ph.H.J. (1996). "The Hittite Dynastic Marriages of the Period Between ca. 1258 and 1244", *AoF* 23, 40. .
- Houwnik Ten Cate, Ph. H.J. (1998). "Alternative Date for the gunanura Treaty (KB o 1.5)", *AoF* 25, 34-53.
- Hrouda, B. (1997 a). "Vorläufiger Bericht fiber die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Höyük/Südrürkei von 199 1996", *Ist.Mitt.* 47, 91-150.
- Hrouda, B.(1997 b). "Vorläufiger Bericht fiber die Ausgrabungsergebnisse auf dem Sirkeli Ti rkei von 199

- 1995", XVIII. KST I, 291-331.
- Hrouda, B. (1998 a). "Ergebnisse der Ausgrabung auf dem Sirkeli Hoyük Herbst 1996", XIX. KST I, 467-482.
- Hrouda, B. (1998b), "Survey in der Umgebung von Sirkeli Höyük 1994", *Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel*, (eds. G. Arsebük, M. J. Mellink vd.), İstanbul, 427-433.
- Hunter, L.W.(1913). "Cicero's Journey to the Province of Cilicia". *JRS* 3, 73–97.
- Jasink, A.M. (1988). "Danuna e Adana: Alcune osservazioni sulla Cilicia", *Mesopotamia* 23, 91-104.
- Jasink, A.M. 1989: "I Greci in Cilicia nel periodo neo-assiro", *Mesopotamia* 24,117-128.
- Jasink, A.M. (1991 a). "Hittite and Assyrian Routes to Cilicia", *ANAN I*, 253-259.
- Jasink, A.M. (1991 b). "Divinity `cilicie': Tharunt, Sanuma, Santa. Esempi di continuity nel culto e nell'onomastic *Quaderni Storici* 76, 17-34.
- Jasink, A.M. (2001). "Kizzuwatna and Tarhuntassa. Their Historical Evolution and Interactions with Hatti", *Kilikia: Mekani ye Yerel Gilcler (M.O. 2. Binyıl-M.S. 4. yılzyd), Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XI* (Eds: E. Jean-A.M. Dingol), Paris, 47-56.
- Jean, É. (1999). "The 'Greeks' in Cilicia at the End of the 2nd Millennium B.C.: Classical Sources and Archaeological Evidence", *Olba II/1*, 27–39
- Jesus, P.S. 1976: "Eski Çağlarda Anadolu'da Yapılmış Olan Metalürjik Faaliyetler", *Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi*, 55-69.
- Jones, H.S.(1926). "A Roman Law Concerning Piracy". *JRS* 16, 155–173.
- Jones, C.P.-Habicht, C. (1989). "A Hellenistic Inscription from Arsinoe in Cilicia", *Phoenix* 43, 317- 346.
- Kaplan, D. (2006). "Korykos Antik Kentinin ve Kilikia Bölgesinin Korinth Sütun Başlıkları", *Olba XIV*.227-249.
- Kaplan, M., Arıöz Arıkan, S.(21-24 Kasım 2011). "Antik Çağdan Günümüze bir Şifa Kaynağı: Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı", VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi' 1-15.
- Karabulut, A. Ünver,İ. (2012). "Çukurova'da Alüvyal bir Tarım Arazisinde Bazı Toprak Verimlilik Parametrelerinin Jeostatistiksel Modelleme", *Toprak Su Dergisi*, 1(2)/ 71- 81.

- Karbach, F.B. (1990). "Die Münzprägung der Stadt Augusta in Kilikien, I", *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 40, 35-68.
- Karg, N.(1999). "Tarsos and Anatolian Chronology in Retrospect", *OLBA I/11, I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, 283-301.
- Karbach F B. (1992/93). *Die Münzprägung der Stadt Irenopolis in Ostkilikien, Jahrbuch f. Numismatik u. Geldgeschichte* 42/43, 87.
- Kaya, M. A. (1996). "III. Makedonya Savaşı 'na Kadar Roma 'nın Anadolu Politikası". *TİD XI*, 211–232.
- Kaya, M. A. (1998). "Anadolu 'da Roma Egemenliği ve Pompeius 'un Siyasal Düzenlemeleri". *TİD XIII*, 163–173.
- Kaya, M. A. (2005). "Anadolu 'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi". *TAD XXIV*, 11–30.
- Kaya, S., Kıyılı, M. (2009). "Antakya'da Ortaçağda Meydana Gelen Doğal Afet ve Salgın Hastalıklara Genel Bir Bakış", *MKÜ. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi*, 12.6 /403-418, Hatay.
- Kirsten, E. (1973). "Olba-Diokaisareis and Sebaste, zwei Stadtegründungen der frühen Kaiserzeit im kilikischen Arbeitsgebiet (der Akademie)", *AnzWien 110*, 354-359.
- Kirsten, E. (1974). "Elaiussa-Sebaste in Kilikien", *Fs. A.M. Mansel, Ankara*, 777-802.
- Kobaner, M., Kobaner, İ.(2000). "Çukurova'nın Antik Çağ Yolları" *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprübaşı*, İstanbul, 169-177.
- Köroğlu, G. (1999). "Yumuktepe Hoyüğü 1997 Yılı Ortaçağ cam Çalışmaları ve İslami Döneme Ait Bir Cam Kandil", *OLBA II/I, I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, Mersin, 241-252.
- Köroğlu, G.(1998), "ilk Arkeolojik Kazılardan Günümüze Yumuktepe", *5. Yılında Yumuktepe*, İstanbul, 1-4.
- Körsulu, H.(2007). "Kilikia Bölgesinde Kolonizasyon ve Seramik" *Mersin Arkeolojik Kültür Envanteri*, 43-44.
- Kinzing, R.-Reiter, W. (1993). "Archaeologische Forschungen in Hieropolis-Kastabala", *Die epigraphische und altertumskundliche Erforschung Kleinasiens. Hundert Jahre kleinasiatische Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaft*, (Eds: G.Dobesch-G. Rehrenbock), 269-287.
- Kurt, Mehmet, (Kasım-Aralık 2004). "Eskiçağ Tarihinde Kilikya 'nın Doğal

- Kaynaklarının Mezopotamya-Anadolu İlişkilerindeki Rolü*”, *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul.118/114- 117.
- Kurt, Mehmet, (Nisan 2006). “M.Ö. I. Bin yıl Asur-Anadolu İlişkilerinde Kilikya Bölgesi”,*Bellekten*, Cilt LXX, Ankara, 257/ 1-25.
- Kurt, Mehmet, (Aralık 2008). “*Que Ülkesi ve Yeni Asur Devleti'nin Anadolu Politikası Bakımından Önemi*”,*Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt X, Sayı 3, s. 117-133.
- Kurt, Mehmet. (2009a) “*Kilikya'da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler*”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 21/ 327-337.
- Kurt, Mehmet. (2009b) “*Kronikler Işığında Ovalık Kilikya'nın Yeni Babil Devleti İçin Stratejik ve Ekonomik Önemi*”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 22/ 185-195.
- Kurt, Mehmet. (2009c). “*Roma Cumhuriyeti Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve Yerel Güçler*”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XI, 1/ 115-139.
- Kurt, Mehmet. (2009d). “*Marcus Antonius'un Kilikya Politikası*”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı XXIV/2, İzmir, 31-46.
- Kurt, Mehmet. (2010a). “*Tabal Ülkesi'nin Politik ve İdari Yapısı*”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya , 23/ 126-136.
- Kurt, Mehmet. (2010b). “*Roma Egemenliğinde Kilikya ve Roma İç Savaşlarının Bölgedeki Yansımaları*”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXV/2, 483-501.
- Kurt, Mehmet. (2010c). “*Cicero'nun Kilikya Eyaleti Valiliği ve Parth Krallığı*”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XII, 2/ 51-64.
- Kurt, Mehmet. (2011a). “*Roma'nın Anadolu Politikaları Çerçevesinde Kilikya'nın Siyasal ve İdari Durumu*”,*Arkeoloji ve Sanat*, 136/ 159-168.
- Kurt, Mehmet, (2011b) “*Ovalık Kilikya'da M.Ö. I. Yüzyıl Roma Yönetim Olgusu ve Tarkondimotos Krallığı*”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31/ 429-446.
- Kurt, Mehmet. (2011c). “*M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth İlişkilerinin Kilikya Eyaleti'ndeki Yansımaları*”,*Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/ 1-14.
- Kurt, Mehmet, (2012). “*Roma'daki Gelişmeler Işığında Marcus Antonius (M.Ö. 83-31)'un Doğu Politikası ve Anadolu*”, *Arkeoloji ve Sanat*, 140/ 169-176.

- Kuzucular, Ş.(2012). "Antik Kentler", *Edebiyat ve Sanat Akademisi*, 28-39.
- Lansberger, B. (1948). *Sam 'al. Karatepe Harabelerinin Keşfi ile İlgili Araştırmalar*, Ankara.
- Lange, O.(1987). "Der Seher Mopsos und seine Stadt Mopsuestia in Midden", *Der Münzen und Medaillensammler. Berichte aus aller der MUMelMedaillenkunde* 27. Jahrgang, Nr. 157, 208-246.
- Langlois, V. (1853). "Voyage dans la Cilicie. Soli et Pompeiopolis", *RA XIX*, 358-363.
- Langlois, V. (1853-1854). "Voyage dans la Cilicie. Le Dunuk-Dach, Tombeau de Sardanapale a Tarsous", *RA XX*, 527537.
- Langlois, V. (1854). "Rapport sur l' exploration archeologique de la Cilicie et de la Petite Armenie pendant les annees 1852 - 1853", *Archives des Missions Scientzifiques IV*, 18-25.
- Langlois, V. (1854-1855). "Voyage dans la Cilicie. Adana", *RA XI*, 2, 641-651.
- Langlois, V. (1855). "Voyage en Cilicie. Corycus, son ile et son antre", *RA XII*, 1, 129-147.
- Langlois, V. (1855-1856). "Voyage en Cilicie. Mopsueste", *RA XII*, 410-420.
- Langlois, V. (1856). "Voyage dans la Cilicie. Anazarbe et ses environs", *RA XXV*, 361-370.
- Langlois, V. (1856-1857). "Voyage en Cilicie. La route de Tarse en Cappadoce par les defiles du Taurus", *RA XXVI*, 481-490.
- Langlois, V. (1858-1859). "Les ruines de Seleucie dans la Cilicie-Trachee", *RA XV*, 748-754.
- Laroche,E. (1979). *Mélanges offerts à Emmanuel Laroche*, Paris, 197-206.
- Lawrence, A.W. (1978). "The Castle of Baghras", *The Cilician Kingdom of Armenia*, (Ed: Boase), Edinburgh London, 35-40.
- Le Rider, G. (1994). "Un tresor d'oboles de poids persique entre au Musee de Silifke en 1987", *Tresors et circulation monetai en Anatolie antique*, (Eds: M. Amandy-G. Le Rider), Paris, 13-18.
- Lemaire, A. (1989). "Remarques apropos du monnayage Cilicien d'epoque Perse et deses legendes arameennes", *L'or per et l'histoire grecque*, (Ed: R. Descat), 141-156.
- Lemaire, A. (1991a). "Lecriture phenicienne en Cilicie et la diffusion des ecritures alphabetiques", *Phoinikeia grammai Lire et Crire en Mediterranee*, (Eds: Baurain, et.al.),133-146.
- Lemaire, A. (1991b). "Recherches de topographie historique sur le pays de Que (IXe-VIIIe siecles ay. J.-C.)", *ANAN I*, 26· 275.
- Lemaire, A.(1987). "Aššur-šarra-usur gouverneur de Qué", *NABU I*, 5-14.

- Lemaire, A.(1991). “*Recherches de topographie historique sur le pays de Qué (IXe-VIIIe siècles av. J.-C.)*”, *ANAN I*, 267-275.
- Lemaire, A.(1993). “*Ougarit, Oura et la Cilicie vers la fin du XIIIe s. av. J.C*”, *UF* 25, 227-236.
- Lemaire, A. (2000). "*Tarshish-Tarsisi: probleme de topographie historique biblique et assyrienne*", *Studies in Historic Geography and Biblical Historiography Presented to Zecharia Kallai*, (Eds: G. Galil-M. Weinfeld), 44-62.
- Lemaire, A. (2005) "*Inscription Phenico-Arameenne de Gozliikule-Tarse*", *Field Seasons 2001- 2003 of the Tarsu Geizlukule Interdisciplinary Research Project*, (Ed: A. Özyar), Istanbul, 169-172.
- Lemaire, A.-Lozachmeur, H. (1990) "*La Cilicie a l'epoque Perse. Recherches sur les pouvoirs locaux et l'organisation territoire*", *Tronseuphratene* 3, 143-155.
- Lemaire, A-Lozachmeur, H. (1998). "*Les inscription arameennes*", *Gainar 1: Le site de Meydancikkale. Recherches entrepri: sous la direction d'E. Laroche (1971-1982)*, (Eds: A. Davesne-F. Laroche Traunecker), 301-344.
- Lenski, N. (2001). "*Relations Between Coast and Hinterland in Rough Cilicia*", *Kilikia:Mekanlar ye Yerel Gucler (M.O. Binyll-M.S.4.Yy.)*, *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII*, (Eds: E. Jean-A.M. Dinc eta!), Paris, 417-424.
- Levante, E., (1985), “*Coinage of Adana in Cilicia*”, *Reprinted from the Numismatic Chronicle, Vol. 144*, 81-94.
- Magness-Gardiner, B. (1997). "*Cilicia*", *The Oxford Encyclopedia of Archaeology in the Near East* 2, 8-11.
- Marshall, Anthony J. (1972), “*The Lex Pompeia De Provinciis (52 B.C.) and Cicero’s Imperium in 51-50 B.C.: Constitutional Aspects*”, *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt, I*, pp. 887-921.
- Mellart, J. (1958). "*Second Millennium Pottery from the Konya Plain and Neighbourhood*", *Bulleten XXII/87*, 311-341
- Mellaart, J. 1993: "*The Present State of Hittite Geography*", *Fs. N.Özlüç*, Ankara, 415-422.
- Mellink, M.J.(1989). “*Anatolia and Foreign Relations of Tarsos in the Early Tunçe Age*”, *Fs.T.Özgüç*, Ankara, 319-331.
- Mellink, M.J.(1993). “*The Anatolian South Coast in the Early Tunçe Age: The Cilician*

- Perspective*”, *Between the Rivers and Over the Mountains: Archaeologica Anatolica et Mesopotamica Alba Palmieri Dedicata*, (Ed: M.Frangipane), Roma, 495-508.
- Michel, E.(1954-1959). “*Die Assur-Texte Salmanassars III (858-824)*”, *WO II*, 27-45.
- Millar, F. (1966). “*The Emperor, the Senate and the Province*”. *JRS* 56 , 156–166.
- Miller, J.L. (2004).*Studies in the Origins, Development and Interpretation of the Kizzuwatna Rituals*, StBoT 46, 166-176, Wiesbaden.
- Mitford, T.B. (1980). “*Roman Rough Cilicia*”, *ANRW II* 7.2, 1230-1261, Berlin.
- Mitford, T.B. (1990). “*The Cults of Roman Rough Cilicia*”, *ANRWII* 18.3, 2130-2160.
- Monte, G.F., Tischler, F. (1978). *Die Orts- und Gewässernamen der Hethitische Texte*, *RGTC VI*. Wiesbaden.
- Monte, G.F. (1981). “*Note sui trattati fra Hattusa e Kizzuwatna*”, *OA* 20 , 203-221
- Monte, G.F. (1992). *Die Orts- und Gewässernamen der Hethitische Texte, Supplement*. *RGTC VI/2*, Wiesbaden.
- Neumann, G. (1958). “*Sawatra und Kizwatna*”, *Die Sprache* 4, 111-114.
- Neumann, G. (1979). “*Zum Namen Kilikien*”, *Fs. P. Meriggi*, Pavia, 429-437.
- Neumann, K.J. (1983). “*Zur Landeskunde und Geschichte Kilikiens*”, *Jahrbücher für classische Philologie* 29, 527-551.
- Novák, M., Kozal, E., Kummel, C., Ahrens, A. Laube, I.(2008). “*2006-2007 Yıllarında Sirkeli Höyük’te (Adana-Ceyhan) Yapılan Türk-Alman Kazıları*”, *Kazi Sonuçları Toplantısı*, XXX.3/297-311.
- Olmstead, A.T. (1922). “*Near-East Problems in the Second Pre-Christian Millennium*”, *JEA* 8, 223-234.
- Ormerod, H. A. (1922). “*The Campaigns of Servilius Isauricus Against the Pirates*”. *JRS* 12 35-56.
- Otten, H. (1964). “*Schrift, Sprache und Literatur der Hethiter*”, *Historia Einzelschriften* 7, 11-22.
- Otten, H. (1967). “*EM hethitischer Vertrag aus dem 15./14. Jahrhundert v. Chr. (KBo XVI 47)*”, *Ist.Mitt.* 17, 55-62.
- Otten, H. (1969). “*Die Berg- und Flußblisten im Iguwa-Festritual*”, *ZA* 59, 247-260.
- Otten, H. (1971). “*Das Siegel des hethitische Grosskonigs Tahurwaili*”, *MD OG* 103, 59-66.
- Otten, H. (1982). “*Textdatierung und Geschichtsdarstellung-exemplifiziert am Or tsnamen*

- Karkiga*" Fs. Neuman Innsbruck, 247-249.
- Otten, H. (1988). *Die Tunçetafel aus Bogazkoy. Ein Staatsvertrag Tuthalijas IV*, StBoT Beiheft 1, Wiesbaden.
- Otten, H. (1990). "Bemerkungen zur Überlieferung einiger hethitischer Texte", ZA 80 (1990) 223-227.
- Otten, H.-Kühne, C. (1971). *Der Sausgamuwa-Vertrag*, StBoT 16, Wiesbaden.
- Otten, H.-Soucek, V. (1965). *Das Geliibde der Ktinigin Puduhepa an die Guttin Lelwani*, StBoT 1, Wiesbaden.
- Ozener, F.S. (1993). "Iskenderun Korfezi çevresinde Antik Yerleşim Alanlarının Jeomorfolojik Yönünden Yorumu", VI Arkrn ST, 337-345.
- Ozener, F.S. (1994). "Vespasianus-Titus Tüneli ve Yol Açma çevre Değişiklikleri", XLAST, 205-226.
- Özbay, F. (1998). "Olba/Diokaisareia Su Sistemi", Olba 1, 121-129.
- Özbay, F. (2001). "Elaiussa Ve Korykos Su Sistemi", Olba IV, 145-161.
- Özbayoğlu, E. (1998). "Cicero'nun, Panter Avına İlişkin Birkaç Cilicia Mektubu", Olba I, 131-138
- Özbayoğlu, E. (1999). "Soloï (Cilicia) ve "Soloecismus", Olba II/I, I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri, 209-219.
- Özbayoğlu, E. (2003). "Notes on Natural Resources of Cilicia: A Contribution to Local History", Olba VIII, 159-171.
- Özgan, R. (1988). "Ein Herrscherbildnis aus Kilikien", Jahrbuch des Deutschen Archtiologischen Instituts 103, 369-380
- Özgen, I.-Gates, M.H. (1993). "Report on the Bilkent University Archaeological Survey in Cilicia and the Northern Hat : August 1991", X. AST, 387-394.
- Özdemir, H. F. (2007). "Demir Çağı: Başlangıcı ve Başlatanları, Anadolu'ya Etkileri Üzerine" Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 501-518
- Özdoğan, M. (2007). *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji. Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, 191.
- Özgüç, N., Temürtekin, E. (2000). *Coğrafya. Geçmiş. Kavramlar. Coğrafyacılar. İstanbul.*
- Özgül, N., (1976). *Toroslar'da Bazı Temel Jeolojik Özellikler. Türkiye Jeol. Kur. Bülteni, 19, 65- 78.*
- Özmen, O. (2000). "Adana'nın Tarihsel Yapı D okusu: Kaleler, Kervansaraylar-Hanlar ve

- Camiler"*, *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprüi Bap*, (Eds: S. Koz-E. Artun), İstanbul, 202-233.
- Özsait, M.(1982a). “*Anadolu’da Helenistik Dönem*”, *Anadolu Uygarlıkları, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi c: 2, Görsel Yayınları*, 334-378.
- Özsait, M.(1982b). *Anadolu’da Roma Egemenliği*”, *Anadolu Uygarlıkları, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi C: 2, Görsel Yayınları*, 380-414.
- Özsait, M.(1982c). “*Anadolu’da Eski Yunan ve Roma Arkeolojisi*”, *Anadolu Uygarlıkları, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi C: 2- 3, Görsel Yayınları*, 418-485.
- Özyar, A. (2005 a). "*Tarsos-Gözlükule 2003 Yıl Disiplinler Arası Araştırmalar*", 22. AST 2, 87-92.
- Özyar, A. (2005 b). "*Field Seasons 2001-2003 of the Tarsos-Gözlükule Interdisciplinary Research Project*", *Field Season 2001-2003 of the Tarsos-Gözlükule Interdisciplinary Research Project*, (Ed: A. Özyar), İstanbul, 8-47.
- Özyar, A. (2000-2006). *Survey and Interdisciplinary Research at Tarsos-Gözlükule Cilicia, Turkey (in cooperation with Bryn Mawr College)*
- Özyar, A. (2007). *Tarsos-Gözlükule Excavations, Tarsos, Mersin (Excavation Director)*.
- Özyar, A. , Ünlü, E., Kaschau, G., Person, C. , Duvarcı, S. (2009). "*Tarsos-Gözlükule 2008 Yılı Kazısı. “ 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı. Vol. 1, 265-284, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Ankara.*
- Özyar, A. Ünlü, E. Karacic, S. Person, C. Pilavcı, T. Yalçın, S.(2010). “*Tarsos-Gözlükule 2009 Yılı Çalışmaları.*” 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 251-263, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Ankara.
- Özyar, A.-Danışman, G.(2003). "*Tarsos-Gözlükule 2001 Yılı Enterdisipliner Araştırmalar*", 20. AST 1 273-282.
- Pamir, H.-Nishiyama, S. (2002). "*The Orontes Delta Survey: Archaeological Investigation of Ancient Trade Stations/Settlements*", *Ancient West and East 1/2*, 294-314.
- Pamir, H. (2008) ”*Antik Çağ’da Antakya ve Yakın Çevresinde Zeytinyağı Üretimi Ve Zeytinyağı İşlikleri*” *Antik Çağ Anadolu’da Zeytinyağı Ve Şarap Üretimi, Mersin, 06 Kasım Tarihli Sempozyum Bildirisi*, 75-97.
- Pamir, Hatice (2009).”*Alalakh’dan Antiokheia’ya Hatay’da Kentleşme Süreci*” *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.6, 258-288, Hatay.*

- Posamentir, R., Sayar, M. H.(2006). *Anazarbos - ein Zwischenbericht aus der Metropole des Ebenen Kilikien*, *IstMitt* 56.317-357.
- Posamentir, R.(2009). *Hellenismus in Kilikien*, Çev.Metin Alparlan, *Türk Eskiçağ Bilimleri Ens. Mayıs Sayı* 28/15,16.
- Ramsay, W. M. (1903), “*Cilicia, Tarsos and the Great Taurus Pass*”, *Geographical Journal* 22/4, 357-410
- Ramsay, W.M. (1929). "Res Anatolicae: I. The elimination of Lake Trogitis (seidishehir); 2. Oroanda ager Oroandici Tractus Oroandicus", *Klio* 22, 369-383.
- Rahn, P.J.(1971). "Ksenophon's Developing Historiography", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 102., pp. 497–508.
- Rauh, N.K. (1997). "Who were the Cilician Pirates?", *Res Maritimae. Cyprus and the Eastern Mediterranean From Prehistc to Late Antiquity*, (Eds: S. Swiny, cud.), 263-283.
- Rauh, N.K. (1999). "Dağlık Kilikia Yüzey Araştırması Projesi: 1997 Sezonu Raporu", *XVL AST I*, 339-348.
- Rauh, N.K. 2001: "Dağlık Kilikia Yüzey Araştırma Projesi: 1998 ve 1999 Raporlan", *18. AST 2*, 259-272.
- Rauh, N.K.-Wandsnider, L. (2002)."Dağlık Kilikia Yüzey Araştırma Projesi: 2000 Sezonu Raporu", *19. AST 2*, 45-f
- Rauh, N.K.-Wandsnider, L.A. (2003). "Dağlık Kilikia Yüzey Araştırma Projesi: 2001 Sezonu Raporu", *20. AST 1*, 21- 224.
- Richardson.J. (1999). “*The Administration of the Empire*”. *CAH IX*. (2. Edit), 564–598.
- Ruge, W.(1921). “*Kilikia*”. *RE VII/I Stuttgart* , 386–390.
- Ruge, W.(1933). “*Mopsuhestia*”, *RE XV,1*, Sp. 243-245.
- Russell, j. (1991). "Cilicia-nutrix virorum: Cilician Abroad in Peace and War During Hellenistic and Roman Times", *ANAN I*, 283-297.
- Salman, İ. (2000). "Adana'nın Antik Kentleri", *EfsanedenTarihe,Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, (Eds: S. Koz-E. Artun), İstanbul, 179-201.
- Salmeri, G.-D'Agata, A.L. (2002). "Cilicia Survey 2000", *19. AST 2*, 39-44.
- Salmeri, G. (2003), “*Processes of Hellenization in Cilicia*”, *Olba VIII*, 265-293.
- Sarılar, M.(2012). *Tarsos Roma Dönemi Şehir Sikkeleri Üzerindeki Mitolojik Betimler (Anadolu Nümitatik Araştırmaları Çalıştayı 20-22 Haziran 2011)*,61-82.
- Sayar, M. H. (1992), “*Doğu Kilikya 'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları*

- 1990”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı IX*, 203-221.
- Sayar, M.H.(1993). “Doğu Kilikya ’da Epigrafi Ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları,1992”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XI/ 1-13*.
- Sayar, M.H.(1994).“Kilikya ’da Epigrafi Ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1993” *Araştırma Sonuçları Toplantısı, XII/ 39-60*.
- Sayar, M.H.(1995). “Kilikya ’da Epigrafi Ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları, 1994” *Araştırma Sonuçları ToplantısıXIII/1,39-60*.
- Sayar, M. H. (1995b), “Kilikya ’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1993”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XII/ 39-60*.
- Sayar, M. H. (1996), “Kilikya ’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1994”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII/1, 55-75*.
- Sayar, M. H. (1997), “Kilikya ’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1995”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV/1, 115-122*.
- Sayar, M. H. (1998), “Kilikya ’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1996”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XV/I, 331-360*.
- Sayar, M. H. (1999a), “Antik Kilikya ’da Şehirleşme”, *Türk Tarih Kongresi Bildirileri, XIII/I, 193-216*.
- Sayar, M.H.(1999b), “Kilikya ’da Tanrılar ve Kültler”. *Olba I. 131–154*.
- Sayar, M.H.(1999c). “Kilikya ’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1998” *Araştırma Sonuçları Toplantısı-XVI/1, 409-421*.
- Sayar, M.H.(2000). “Kilikya ’da Epigrafi Ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1999 ” *Araştırma Sonuçları Toplantısı XVII/1, 237-244*.
- Sayar, M.H.(2001a). “Kilikya ’da Epigrafi Ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000” *Araştırma Sonuçları Toplantısı XVIII/2, 275-288,Ankara*.
- Sayar, M.H.(2001b). ”*Tarkondimotos, seine Dynastie, seine Politik und sein Reich*” *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (Actes de la table ronde internationale d’Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux), 373-380, İstanbul*.
- Sayar, M. H. (2002). “Kilikya ’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2000”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı 19/2, 111-126*.
- Sayar, M. H. (2003). “Kilikya ’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2001”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı 20/2, 59-70*.

- Sayar, M. H. (2004a). “Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 2002”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı 21/1*, 155-168.
- Sayar, M. H. (2004b). “Anazarbos, Zirvedeki Başkent”, *Atlas 140/2004-11*, 140-152.
- Sayar, M. H. (2004c). “Çukurova’nın Gizemli Kalesi Karasis ve Çevresindeki Kültür Varlıkları Bilim Dünyasına Tanıtılıyor”, *Haberler 18*, 1-5.
- Sayar, M. H. (2005). “Kilikya Yüzey Araştırmaları 2003”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı 22/2*, 219-228.
- Sayar, M.H. (2007). *Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay İlleri 2006 Yılı Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi-Coğrafya Çalışmaları, ANMED-7*.
- Sayar, M.H. (2008). *Karasis Kalesi’nin (Kozan, Adana) Tarihlenmesi ve işlevi üzerine düşünceler. Euergetes. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu’na 65. Yaş Armağanı*, 1097 – 1104, Antalya.
- Sayar, M.H. (2010). *Adana İli 2009 yılında yapılan Yüzey Araştırması Raporu, TTK.Başkanlığına, Ankara* .
- Sayar, M. H., Siewert, P. vd. (1993). “Doğu Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1991”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı X*, 175-192.
- Sayar, M. H., Siewert, P. vd. (1994). “Doğu Kilikya’da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları, 1992”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XI*, 137-160.
- Sayar, M. H., Ercan, P. (2008). “Kilikya Yüzey Araştırmaları 2007”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı, XXVI,1/75-85*.
- Sayce, A. H.(1923). “The Early Geography South-Eastern Asia Minor”. *JHS 43* , 44–49.
- Scarborough, Y. E. (1998). “Dağlık Kilikia-Lamotis Mezarları”, *Olba I*.77-85.
- Schaffer, F.X. (1902). "Archaologisches aus Kilikien", *0/11 V*, 106-111.
- Schaffer, F.X. (1903 a). "Berichte über seine in Kilikien unternommenen Reisen", *Mitteilungen der geographischen Gesellsc in Wien*, 12-43, 71-125.
- Schaffer, F.X. (1 906). "Berichte über seine in Kilikien unternommenen Reisen", *Jahresbericht des Vereins zur FOrder der naturwissenschaftlichen Erforschung des Orients in Wien*, 9-18.
- Schnneider, E. E. (2001).”Autonomia, Eleutheria, Libertas e Immunitas dele citta Cilicie: il Caso di Tarso” *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (Actes de la table ronde*

- internationale d'Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux*), 363-371.
- Schwarz, F. F. (1975), "Arrian's *Indike on India: Intention and Reality*". *East and West* 25 181-200.
- Semple, E. C. (1916). "Pirate Coasts of Mediterranean Sea". *GR* 2/2 , 137–151.
- Shaw, Brent D. (1990), "Bandit Highlands and Lowlands Peace: The Mountains of *Isauria-Cilicia*", *Journal of Economic and Social History of the Orient*, XXXIII/III, pp. 199-233.
- Sherwin-White, A.N. (1969). "*Pliny, Man ve Mektuplar*" *Yunanistan ve Roma* (Cambridge University Press) 16, 76-90.
- Sherwin-White, A. N. (1976). "Rome, Pamphylia and Cilicia 133–70 B.C." *JRS* 66 , 1–14.
- Sherwin-White, A. N. (1999). "Lucullus, Pompey and the East". *CAH IX.* , 229–271.
- Siewert, P. , Sayar, M. H. (1990), "Ergebnisse eines epigraphischen Forschungsaufenthalts in Hierapolis-Kastabala (Ost-Kilikien)", *Araştırma Sonuçları Toplantısı, VII*, 203-210.
- Seton-Williams, M. V. (1954), "Cilician Survey", *Anatolian Studies IV*, 121-174.
- Sevin, V. (2001). "1999 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları", 22. *KSTI*, 95-96.
- Sevin, V., Caneva, I. (1995). "1993 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları", XVI. *KSTI*, 27-41.
- Sevin, V., Caneva, I. (1996). "1994 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları", XVII. *KSTI*, 71-86.
- Sevin, V., Caneva, I. (1997). "1995 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları", XVIII. *KSTI*, 23-41.
- Sevin, V., Caneva, J. (2000). "Yumuktepe Kazısı ve çevre Araştırmaları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, (Ed: O. Belli), İstanbul, 91-96.
- Smith, C. (1890). "The Site of Olba in Cilicia". *CR* 4/14 , 185–186.
- Steadman, S.R. (1994 a). "Prehistoric Sites on the Cilician Coastal Plain : Chalcolithic and Early Tunç Age Pottery from the 1991 Bilkent University Survey", *AS XLIV*, 85- 103.
- Stewenson, G. H. (1989). "The Imperial Administration". *CAH X*, 182–216.
- Söğüt, B. (1998a). "Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları",

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

- Söğüt, B.(1998b). "*Lamos'da Bulunan Bir Tapınak*", *I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu, Mersin, Olba, II*, 399-409, İstanbul.
- Söğüt, B.(1999). "Kilikya Bölgesindeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları: İmparator Claudius Dönemi Tapınakları .Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (*Actes de la table ronde internationale d'Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux*),479-505, İstanbul.
- Söğüt, B.(2004). "*Alanya Çevresinde (Batı Dağlık Kilikia Bölgesi'nde) İmparator Kültürleri*", *Alanya Tarih ve Kültür Semineri Bildirileri III -1996, 1997, 1998, 1999, 2001*,387-398.
- Söğüt, B.(2005). "Ein hellenistisches Kapitell aus dem Rauhen Kilikien:Das korinthische kapitell von Efrenk", *Istanbul Mitteilungen* 55.
- Stadter, P. A. (1967) "Flavius Arrianus: the New Xenophon". *GRBS* 8 155-161.
- Starke, F. (1997). "*Troia im Kontext des historisch-politischen und sprachlichen Umfeldes Kleinasien im 2. Jahrtausend* *Studia Troica* 7, 447-487.
- Starke, F. (1999). "Luvisch", *Der Neue Pauly* 7, 528-534.
- Steadman, S.R. (1994 a). "*Prehistoric Sites on the Cilician Coastal Plain : Chalcolithic and Early Tunç Age Pottery fr. the 1991 Bilkent University Survey*", *AS XLIV*, 85-103.
- Sümer, F. (1963). "*Çukurova Tarihine Ait Araştırmalar, Fetihden XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar*", *DTCF Araştırmaları Dergisi I/1*,1-113.
- Sümer, O. (1941). "*Tarihten Yapraklar: Misis*", *Görüşler* 35, 14-16, 29-30.
- Sümer, O. (1942). "*Tarsos Gözlükule Hafriyatı*", *Görüşler* 44, 13.
- Sümer, O. (1946). "*Eski Seyahatnamelerde Adana ve Civanna Dair Bilgiler*", *Görüşler* 87, 2.
- Swain, S. (1993). "Greek into Palmyrene. Odaenath as corrector totius orientis". *ZPE*, 99, 157-64.
- Syme, R.(1939). "Observations on the Province of Cilicia", *Anatolian Studies Presented to William Hepburn Buckler*, (Eds:W.M.Calder-J.Keil), Manchester, 299-332.
- Syme, R. (1969). "*Legates of Cilicia under Trajan*", *Historia* 18, 352-366.
- Syme, R. (1982) "The Career of Arrian". *HSCP* 86, 181-211.

- Şahin, H.(2007). “*Dağlık Kilikya Bölgesi Araştırmaları 2006*” ANMED – Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri, Sayı-5, Antalya.
- Şenesen, R.(2012). *Şahmeran, Lokman Hekim ve Adana Efsaneleri*, Ç.Ü.Türkoloji Araştırmaları, Adana.
- Tahberer, B.,(2001). “*Sikkelerin Işığında Antik Adana*”, *Kizzuwatnalı Kraliçe Puduhepa Anısına Denemeler*, 51-65, Adana.
- Tahbarer, Selma.(2001-2004).“*Şehir Tanrıçası & Nehir Tanrısı Plaket çalışması*” *Sandan Art*.
- Talooen, P. (2001) *The Egyptian Connection. The Cult of Nilotic Deities at Sagalassos, Ancient Society 31*, 289-327.
- Talooen, P.,Alp, N.(2007).“*Pisidya Kültürleri Antik Çağda Burdur İlinde Dinsel Hayat*”, *I.Burdur Sempozyumu*,238-248.
- Tekocak, Mehmet - Adıbelli Hüseyin. (2010). “*Tarsos-Sağlıklı (Bayramlı) Köyü Sakızlıklık Mevkii Şarap ve Zeytinyağı İşlikleri*” Antikçağda Anadolu’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Uluslararası Sempozyum Bildirileri (Ed.: Ümit Aydınoglu-A.Kaan Şenol), Mersin 2008, 53-73.
- Tempesta, C. (2005).“*Antiochus IV Epiphanes and Cilicia*”*Adalya VIII*.
- Tobin, J.(1996). “*The City in the Sand Dunes: A Survey of A Roman Port Facility in Cilicia*”, *XIII.AST 2*, 151-164.
- Tobin, J. (2001), “*The Tarcondimotid Dynasty in Smooth Cilicia*”, *Kilikia: Mekânlar ve Yerel Güçler (M.Ö. 2. Binyıl–M.S. 4. Yüzyıl)*, *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, İstanbul*, (eds. É. Jean & A. M. Dinçol vd.), *1–5 Kasım 1999, Varia anatolica XIII*, Paris, 381-387.
- Trampedach, K. (1999), “*Teukros und Teukriden. Zur Gründungslegende des Zeus Olbios-Heiligtum in Kilikien*”, *Olba II/I*, (edt. S. Durugönül , M. Durukan), *I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu Bildirileri*, 93-110.
- Trampedac, Kai (2001). “*Tempel und Grossmacht: Olba in Hellenistischer Zeit*” *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı, Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (Actes de la table ronde internationale d’Istanbul, La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux)*,327-348, İstanbul.
- Tunay, M.İ.(1996),“*Silifke Ve Çevresi Yüzey Araştırması 1995*” *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*, 325-338, Ankara.

- Turfan, K.(1941). "*Eski Önasya Kronolojisinin Mühim Bir Noktası*" *Sümeroloji Araştırmaları*, Dil ve Tarih Coğ.Fak. Neşriyatı No:1. İstanbul.
- Turgut, M. (2013). "*Konya ve Karaman Çevresinde Hitit Dağ Kültü'nün Yansımaları*", Nejat Göyünç'e Armağan, 560-571, Konya.
- Tülek, F.(2009). *Osmaniye Arkeolojik Yüzey Araştırması 2008, ANMED 2009/7*.
- Türe, G., Arcak, E., Korkmaz, I., (1996a). *Kilikya Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırması 1993, Kültür Bakanlığı 18. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu* ,321-336, Ankara.
- Türe, G., Yalçın, A.C., Arcak, E., (1996b). *Kilikya Kıyıları Sualtı Arkeolojik Yüzey Araştırması 1994, Kültür Bakanlığı 18. Uluslararası Kazı Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu* , 332-345,Ankara.
- Ulansey, D. (Ocak 1995). "*Mitras Gizlerinin Kökeni Antik Dünyada Kozmoloji ve Din*", Çev. Hüsni Ovacık, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, 168.
- Uzel İ. (1997). *Anadolu Antik Şehir Sikkelerinde Asklepios Kültü, XII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 118-129, Ankara,
- Ünal, A.(1986). "*Das Motif der Kindesaussetzung in den altanatolischen Literaturen*", *XXXII. RAI, Keilschriftliche Literaturen, Berliner Beiträge zum Vorderen Orient*: 6,(Eds:K.Hecker-W.Sommerfeld), 129-136, Berlin.
- Ünal, A. (1994). "Misis", *RIA* 8/3-4, 269-270.
- Ünal, A.(1997 a). "*Hurriler. Hurri Tarihi, Kültürü ve Arkeolojisiyle İlgili Yeni Buluntular ve Gelişmeler*", *1996 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferanslar*,7-35.
- Ünal, A.(1997 b). "*Zur historischen Geographie von Kizzuwatna und Lage von Sirkelieine Bilanz*", *Ist.Mitt.* 47, 143-150.
- Ünal, A.(1998). *Hittite and Hurrian Cuneiform Tablets from Ortaköy (Çorum) Central Turkey, With two Excursuses on the "Man of the Storm God" and a full edition of KBo 23.27*, İstanbul.
- Ünal, A.(2000 a). "*Adana'da Kizzuwatna Krallığı Taş Devrinden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar Adana ve Çukurova Tarihi*", *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, (Eds:S.Koz-E.Artun), 43-69, İstanbul.
- Ünal, A.(2000b). "*Tarihe Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*", İstanbul.
- Ünal, A. (2006). "*Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin*

- Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi*”Çukurova Üniversitesi
Sos.Bil.Enst.Dergisi Cilt 15, Sayı 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), Ankara.
- Ünal, A., Girginer K. S.(2010a). "Tatarlı Höyük Kazılarında Bulunan“Anadolu
Hiyeroglifli” Damga Mühür Baskısı",*Veysel Donbaz'a Sunulan Yazılar, Ayrı
Basım*, 275-283, Adana.
- Ünal, A. (2010b). " *Pandora Kutusu ve Eski Anadolu Mitolojileri*", *Veysel
Donbaz'a Sunulan Yazılar, Ayrı Basım*, 269-275, Adana.
- Üreten, H.(2012)."*Eskibati (Eski Yunan) Kültüründe İncir*" *Ömer Çapar'a Armağan*,
349-364, Ankara.
- Verzone, P. (1957 a). "*Citta ellenistiche e romane dell'Asia Minore: Anazarbus*", *Palladio
N.S.7. 9-25*.
- Verzone, P. (1957 b). "*Citta ellenistiche e romane dell'Asia Minore: Hieropolis-Castabala*",
Palladio N.S. 7, 54-37.
- Osten, H.H. (1955). "*Bemerkungen zu einer Art anatolischer Ruinenstätten, den
"Hüyüks"*", *JkF 3, 1-17*.
- Ward, C.(2005). "Dağlık Kilikya Deniz Kıyısı Arkeolojisi Projesi Ön Rapor
2004", "The Rough Cilicia Maritime Archaeological Project in 2004:A
Preliminary Report", ANMED/3,
- Wright, N.L. (2008). "*Anazarbos and The Tarkondimotid Kings of Kilikia*",*Anatolian
Studies 58/115-125*.
- Yağcı, R. (2001), "Soloi /Pompeiopolis Kazıları", *İdol 8, 8-11*.
- Yağcı, R.(2005). "*Hitit Arkeolojisi'nde Kizzuwatna'nın Rolü*" *V.Uluslararası Hititoloji
Kongresi Bildirileri, Çorum 02-08 Eylül 2002. 747-755*, Ankara.
- Yağcı, R., Kaya, F.H. (2008). "*Soli/Pompeiopolis Antik Liman Kenti 2007 Yılı
Kazıları*", *Kazı Sonuçları Toplantısı, XXX.3/465-475*.
- Yağcı, R., Kaya, F.H.(2011). " *Soli/Pompeiopolis 2010 Kazıları*". *AKMED. 2011/9*.
- Yalgın, A. R. (1939), "Çukurova'da Arkeoloji Durumu, Krallıklar, Eski Yollar, Anıtlar,
Araştırmalar ve Kazılar", *Görüşler 17, 12-16*.
- Yavuz, S.-Özmen, O.(2000). "*Gezginlerin Yüzyılların Gerisinden Gelen Sesi*", *Efsaneden
Tarihe, Tarihten Bugüne Adana Köprü Başı*, (Ed: S. Koz-E. Artun), İstanbul,
288-305.
- Yiğit, T.(1997). "*Eski Anadolu Kentlerinden Luhuzantia/Lawazantiya'nın Tarihi ve*

- Lokalizasyonu Üzerine*", Belleten 41/230, 1-14.
- Zeyrek, H.T. (2011). " *Kastabala-Hierapolis Kazısı 2009-2010*" AKMED. 2011/9.
- Zeyrek, H.T. (2012). " *Kastabala-Hierapolis Kazısı 2011*", ANMED (Ayrı Basım)/10.
- Ziegler, R. (1994). *Aigeai, der Asklepioskult, das Kaiserhaus der Decier und das Christentum*, Tykhe 9, Deutschland, 187 - Levha 27.
- Ziegler, R. (2003). " *Ansiklopiuskult und Kaiserkult im Kilikischen Aigeai um die Mitte Des 3. Jahrhunderts n. Chr*" OLBA VII (Özel Sayı) Mersin.
- Zoroğlu, L. (1994a). " *Cilicia Tracheia in the Iron Ages: the Khilakku Problem*", *Anatolian Iron Ages 3 BIA Mongraph 16 (The Proceeding of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 642 August 1990)*, 301-306.
- Zoroğlu, L. (1994b), " *Kelenderis'in İlk Çağ Tarihi Hakkında Notlar*", XI/1. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, 437-448.
- Zoroğlu, L. (1996 a). " *Tarsos Cumhuriyet Alanı 1994 Yılı Çalışmaları*", XVII. KSTII, 245-262.
- Zoroğlu, L. (1996 b). " *1994 Yılı Kelenderis Kazı ve Onarım Çalışmaları*", XVII. KST II, 263-276.
- Zoroğlu, L., Arslan, N. (1999). " *Kelenderis 1997 Yılı Kazı Çalışmaları*", XX. *Uluslararası Kazı Sonuçları Toplantısı, 25-29 Mayıs 1998*: 457-462.
- Zoroğlu, L. (2001). " *Kelenderis 2000 Yılı Kazısı Raporu*" 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı-2*, 451-467, Ankara.
- Zoroğlu, L. (2001). " *Dağlık Kilikya-Ovalık Kilikya*", *Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö. 2. Binyıl-M.S. 4. yüzyıl)*, *Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XIII*, (Eds: E. Jean-A.M. Dinçol), 425-428, Paris.
- Zoroğlu, L. 2004: " *Luwilerden Çukurovalılara Adı Değişmeden Kalan Tarsos, Sırtı Dağ, Yüzü Deniz: Mersin*, 91-109, İstanbul.
- Zoroğlu, L., Durduran, S. S., Erdi, A., Tekocak, M. (2005). *Works on the Geographical Information System (GIS) in the Ancient Town Kelenderis in Turkey*. 1-19.

EKLER

Tablo : Yerleşimlerin bölgelere göre sıralandığı tablodur.

Grafik : Tablodaki yerleşimlerin sütun ve çizgi grafikleri

Resim 1a: Çukurova'daki tarım aletleri (Yeni Nazım Bey Köyü-Ceyhan)

Resim 1b: Kozan Dağılcak'ta bulunan tarım aleti

Resim 1c: Misis Mozaik Müzesi'nde sergilenen tarım aletleri

Resim 1d : Adana Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen tarım aletleri

Resim 2: Andıl'daki Demeter Büstü (Kültür varlıkları)

Resim 3: Tarihi zeytin ağacı- Kozan Aile Mezarlığı

Resim 4: Misis Mozaik Müzesi'ndeki nar ve üzüm motifli duvar süsü.

Resim 4a: Nar motifi

Resim 4b: Üzüm motifi

Resim 5: Çiriştepe zeytinyağı işliği- Kozan

Resim 6: Kenan Kaplan'ın evinin önündeki zeytinyağı işliği

Resim 7: Adana Müzesi'ndeki Tarhunt Heykeli

Resim 8: Adana Müzesi'ndeki Tarhunt Kültü'nün bulunduğu yeri gösteren harita

Resim 9: Anavarza'daki Zeus Sunağı

Resim 10: Karataş=Magarsos Antik Liman

Resim 11: Anavarza'daki Eros'lu ve Tetis'li havuz

Resim 12: Kule taçlı Şehir Tanrıçası Thyke ve ayakları dibinde Saros (Nehir Tanrısı)

Resim 13: Anavarza'da kaçırılırken yakalanan Eros'lu Lahit

.Resim 14: Yumurtalık'ta bulunan Eros'un Poseidon'dan ödünç alarak balık avladığı

Hippocampus (Deniz Atı)'ler ile tasvir edildiği taban mozaığı

Resim 14a: Yumurtalık'ta Eros'lu başka bir mozaik

Resim 15: Augusta Lahiti-Adana Arkeoloji Müzesi

Resim 15a: Augusta Lahiti'ndeki Medusa başlarından biri

Resim 16: Anavarza'daki Eros'lu ve Medusa başlı gırlanlı Anavarza 2 Lahiti

Resim 17: Sol(o)ji Pompeipolis sütunlu cadde

Resim 18: İncirlik Höyük

Resim 19: Tırmıl Höyük; Kozan- Adana yolu üzerinde

Resim 20: Kozan Kalesi

Resim 21: Kozan'ın girişindeki Roma Köprüsü

Resim 22: Kozan Kalesi'nden Andıl Dağı

Resim 23: Kozan Kalesi'nden Andıl ve Karasis

Resim 24: Kastabala - Hiyeropolis

Resim 25: Anavarza Dağı- Kalesi ve Kenti

Resim 26: Düziçi Sabun Çayı üzerindeki Roma Köprüsü

Resim 27: Alapınar Höyük

Resim 28: Alapınar'daki su kaynağı ve Anavarza için yapılan su kemeri

Resim 29: Bucak Kalesi

Resim 30: Tılan Höyük

- Resim 31: Kürkçüler Höyük
Resim 32: Misis Mozaik Müzesi'nden bir kompozisyon
Resim 33: Misis Taşköprü ve Misis Höyük (doğudan görünüm)
Resim 33a: Misis Höyük (batıdan görünüm)
Resim 34: Misis Mozaik Müzesi'ndeki mil taşı
Resim 35: Adana Taşköprü'nün onarımı sırasında bulunan bir kitabe
Resim 35a: Adana Taşköprü
Resim 36: Yılankale, Sirkeli Höyük
Resim 37: Hacılar Höyük
Resim 38: İsalı Höyük
Resim 39: İsalı Köyü'ndeki kule
Resim 40: Yumurtalık Marco Polo Kulesi
Resim 41: Yumurtalık'taki içinde duvar kalıntısı bulunan arkeolojik bölge
Resim 42: Erzin su kemerleri
Resim 43: Erzin-Roma Hamamı kazısı
Resim 44: Kozan Kalesi'nden Karasis
Resim 45: Karasis'teki kalkan kabartması
Resim 46 : Karasis'teki fil kabartması
Resim 47: Karasis'teki şehir surları
Resim 48: Karasis'teki şehir surları
Resim 49: Karabucak yol kavşağındaki Şapel
Resim 50: Uğurlubağ Kalesi
Resim 51: Uğurlubağ Kalesi'nin kapısı
Resim 52: Uğurlubağ Köyü'nde çıkan tarım aletleri
Resim 53: Uğurlubağ-Tenkerli yolu üzerindeki anıt mezar
Resim 53a: Uğurlubağ-Tenkerli yolu üzerindeki anıt mezar
Resim 54 : Septimius Severus (193 – 211) Aegeai Sikkesi
Resim 55 : III.Gordianus (235-244) Epiphaneia Sikkesi
Resim 56: Elagabalus (218 – 222) Anazarbos Sikkesi
Resim 57: Domitianus (81 – 96) İrenopolis Sikkesi
Resim 58: Elagabalus (218-222) Augusta Sikkesi
Resim 59: Maximinus(235-238) Tarsos Sikkesi
Harita 1: Hellenistik Çağ'da Anadolu
Harita 2: M.Ö I.bin başlarında Kilikia
Harita3: Yeni Asur Dönemi'nde Güney Anadolu
Harita 4: Babil Dönemi'nde Güney Anadolu
Harita 5: Lykaonia, Cilicia ve Isauria
Harita 6: Kilikia'da yollar
Harita 6a: Kilikia'da yollar
Harita 7: Kilikia'da yerleşimler

YERLEŞİM YERLERİ TABLOSU
YERLEŞİM YERLERİ GRAFİKLERİ
RESİMLER
HARİTALAR

Yerleşim yerinin:

ADI	Mevkii Yeri	TARİHLENDİĞİ ZAMANLAR											İlk Ziyaret eden	Kaynakça	Ölçüleri		
		Geç Neolitik	Kalkolitik	TUNÇ			Demir	M.Ö2.BİN YIL	M.Ö 1.Bin Yıl Başı	M.Ö 1.Bin Yıl Ortası	Hellenistik	Roma			Bizans	Genişlik	Yük.
				E	O	Y											
Olba/ Diocesareia	Silifke										x	x	x	Bent 1890	Bent 1890		
Kanytelleis	Silifke										X	X	X	Hicks 1890	Hicks 1890		
Seleukeia ad Kalykad.	Silifke										X	X	X	Borde 1826	Borde 1826		
Korykos	Silifke/Kızkalesi										x	x	x	Willebrand 1211	Willebrand 1211		
Korykos Antron	Silifke/Cennet Cehennem										x	x	x	Borde 1826	Borde 1826		
Porto Calamie	Silifke/Narlıkuyu											x	x	Borde 1826	Borde 1826		
Elaiussa-Sebaste	Silifke										x	x	x	Ruge 1905	Ruge 1905		
Hançer Kale	Silifke										x	x	x	Borde 1826	Borde 1826		
Adam Kayalar	Silifke											x					
Korasion/Susanoğlu	Silifke											x	x	Borde 1826	Borde 1826		
Karakabaklı	Silifke										x	x	x				
Işıkkale	Silifke										x	x	x				
Sinekkale	Silifke										x	x	x				
Paslı	Silifke											x					
Mezgit Kale/Anıt Mez.	Silifke											x					
Barakçı	Silifke											x	x				
Tekkadın	Silifke										x	x	x				
Gökburç	Silifke												x				
Tekirköy Höyüğü	Silifke			x	x	x	x	x						Seton-Williams1951	S.W.1954	120 m.	5 m.
Dikilitaş	Mersin								x	x							
Aslanköy Kaya Mez.	Mersin											x					
Emirler	Mersin									x	x	x					
Tömük Höyük/Elvanlı	Mersin	x	x											Mellart 1951	Mellart 1959	150m.	10m.
Alacaören	Erdemli											x					
Curbundu Kale	Erdemli										X	X	X				

Şaar/Çet Tepe	Erdemli											X	X					
Üçtepe	Erdemli										X	X	X					
Koramşalı	Erdemli											x						
Kabarsa	Tarsos	x	x												Seton-Williams1951	S.W.1954	10 m.	12 m.
Çavuşlu Höyük	Mersin	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Brown 1937	Brown 1937		6 m.
Tırmıl Tepe/Tarmil Höy.	Mersin	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Seton-Williams1951	S.W.1954	30 m.	12 m.
Sol(o)i-Pompeipolis	Mersin	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Seton-Williams1936	S.W.1954	30 m.	7 m.
Şamsı Höyük	Mersin	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Seton Williams1936	S.W.1954		
Yumuktepe	Mersin	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Garstang 1936	Garstang 1937	300 m.	25 m.
Topraktepe-Karaduvar-Çamlıyayla	Mersin-Tarsos							x	x	x	x	x	x					
Gözlükule	Tarsos	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Goldman 1936	Goldman1937	300 m.	25 m.
Atanjia=Adanos	Adana														Olmstead 1922	Olmstead1922		
Feke	Adana							x	x	x	x	x	x		Langlois 1852-1853	Langlois 1852-1853		
Luwana	Adana								x	x	x	x	x					
Saimbeyli	Adana												x		Langlois1852-1853	Langlois 1852-1853		
Karataş	Adana											x	x		Bossert 1956-1959	Bossert 1958		
Mallos	Adana											x	x					
Yumurtalık	Adana											x	x	x	Marco Polo 1272	Hild-Hellenkemper 1990		
Augusta	Adana- Seyhan												x	x	Akok 1955	Akok 1955		
Kastel Höyük	Adana-Seyhan				x	x	x	x	x	x	x	x	x		Seton-Williams1951	S.W.1954	150 m.	17 m.
Dikili Höyük	Adana-Seyhan												x	x			176 m.	7 m.
Hacep Höyük	Adana-Seyhan												x	x			20 m.	6 m.
Gölbaşı Höyük	Adana-Seyhan												x	x			20 m.	6 m.
Paşalı Höyük	Adana-Seyhan						x					x	x	x			15 m.	8 m.
Höyük	Adana-Seyhan												x	x			25 m.	4 m.
Dervişler Höyük	Adana-Seyhan												x	x			18 m.	12 m.
Çiftlik Höyük	Adana-Seyhan												x	x			20 m.	6 m.

Koca Höyük	Adana-Yüreğir					x	x						x	x			80 m.	9 m.	
Höyük	Adana-Yüreğir												x	x			10 m.	5 m.	
Kayarlı Höyük	Adana-Yüreğir												x	x			12 m.	5 m.	
Yarımca Höyük	Adana-Yüreğir												x	x			20 m.	23 m.	
Tanrıverdi Höyüğü	Adana-Yüreğir												x	x			8 m.	4 m.	
Karaoğlanlı Höyüğü	Adana-Yüreğir												X	X			25 m.	10 m.	
İncirlik Höyük	Adana-Yüreğir		x				x	x					x			Seton-Williams1951	S.W.1954	60 m.	35 m.
Camili Höyük	Adana-Yüreğir												x	x			10 bin ha.	15 m.	
Yerdelen Höyük	Adana-Yüreğir												x	x			20 m.	10 m.	
Çatalpınar-Akpınar	Adana-Yüreğir												x	x	Kaya-Çetgin 2007	Salman-Kaya 2008			
Kürükçüler Höyük	Adana-Yüreğir												x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954	40 m.	20 m.	
Belören	Adana-Yüreğir												x		Sayar 2001	Sayar 2001			
Gökvelioğlu Kalesi	Adana-Yüreğir													x	Yalçın,Yastı,Aslan 2006			Salman-Kaya 2007	
Vayvaylı Köyü	Adana-Yüreğir												x		Seton-Williams1951	S.W.1954			
Misis	Adana-Yüreğir		x	x	x	x	x	x					x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954			
Cerenli Kaya Mezarları	Adana-Sarıçam												X	X					
Buruk Höyük	Adana-Sarıçam					x	x	x	x	x			x	x			150 m.	12 m.	
Hocalı Höyük	Adana-Sarıçam												x	x			10 m.	10 m.	
Topraktepe Höyüğü	Adana-İmamoğlu					x							x	x			110 m.	8 m.	
Eski Höyük Tepesi	Adana-İmamoğlu												X	X					
Kara Höyük	Adana-İmamoğlu												x	x				8 m.	
Ayvalı Höyüğü	Adana-İmamoğlu												x	x				Çok geniş	5 m.
Altınini Yeraltı Kenti	Adana-İmamoğlu												x	x	Kaya,Çetgin 2007	Salman-Kaya 2008			
Koyunevi Nekrolü	Adana-İmamoğlu												x		Kaya,Çetgin 2007	Salman-Kaya 2008			
Ağzıkara (Kale-nekropol)	Adana-İmamoğlu												x	x	Yalçın,Kaya 2007	Salman-Kaya 2008			
Saygeçit Baltalı Köprü	Adana-İmamoğlu												x	x	Bell 1906	Bell 1906			
Bingüç Anıt Mezar	Adana-Aladağ												x		Girginer 2006	Girginer 2006			
Akören Göllü Harabesi	Adana-Aladağ												X		Sayar 1994	Sayar 1994			

Eğner	Adana-Aladağ											x	x	Kantürk,Çetgin,Kök	Salman-Kaya 2007			
Alören	Adana-Aladağ											X	X	Salman,Kaya,Çetgin	Salman-kaya 2007			
Yeniköy-Mazılık-Gireğe	Adana-Aladağ												x	Salman,Kaya,Çetgin	Salman-Kaya 2007			
Kayabaşı Kilisesi	Adana-Aladağ												x	Salman,Kantürk2006	Salman-Kaya 2007			
Meydan Kalesi	Adana-Aladağ								x			x	x					
Hotaları Gözetleme Ku	Adana-Aladağ												X					
Tamrut Kalesi	Adana-Aladağ												X					
Eğni Kalesi	Adana-Aladağ												x					
İşa Kalesi	Adana-Aladağ												X					
Hacimusalı Anıt Mezar	Adana-Karaisalı												x	Yalçın, Kök 2006	Salman-Kaya 2007			
Kozan=Sis	Adana-Kozan						x	x	x	x		x	x	Langlois 1852-1853	Langlois 1852-1853			
Ergenüşağı Köyü	Adana-Kozan											x	x	Sayar 1994	Sayar 1994			
Marankeçili Köyü	Adana-Kozan											x	x	Sayar 2000	Sayar 2000			
Kuytucak Köyü	Adana-Kozan											x		Sayar 2002	Sayar 2002			
Bayramker Kalesi	Adana-Kozan												x	Girginer 2006	Girginer 2006			
Akdam Köyü	Adana-Kozan												x	x	Kök,Yalçın 2007	Salman-Kaya 2008		
Andıl Kalesi	Adana-Kozan												x	x	Langlois1852-1853	Langlois 1852-1853		
Anavarza	Adana-Kozan								x	x		x	x	Texier 1836	Texier 2002			
Yassıçalı Köyü	Adana-Kozan												x	x	Sayar- 1996	Sayar 1996		
Kuyuluk Köyü	Adana-Kozan												x	x	Sayar- 1996	Sayar 1996		
Dikiltaş Köyü Nekropol	Adana-Kozan												x	x	Girginer,Erhan2005	Girginer-Erhan 2005		
Hamamköyü	Adana-Kozan												x	x	Girginer,Erhan 2005	Girginer -Erhan 2005		
İdem Hamam Kalıntısı	Adana-Kozan												x		Girginer,Erhan 2005	Girginer-Erhan 2005		
Alapınar Höyük	Adana-Kozan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954	70 m.	15 m.	
Bulduklü Köyü	Adana-Kozan												x	x	Girginer,Erhan2005	Girginer-Erhan 2005		

Bucak Köyü Kalesi	Adana-Kozan											x	x	x	Sayar 2004	Sayar 2004		
Hamam Höyük	Adana-Kozan												x	x	Girginer, Erhan2005	Girginer-Erhan 2005		
Eskikabasakal Peri Kale	Adana-Kozan												x	x				
Tılan Höyük	Adana-Kozan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954		
Tırmıl Höyük	Adana-Kozan		x	x	x	x	x	x	X	X	x	x	x	x	Girginer 2004	Girginer 2004	Çok geniş	
Çukurköprü Höyük I-II	Adana-Kozan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Girginer 2004	Girginer 2004		
Faydalı Höyük I-II	Adana-Kozan												X	X	Girginer 2004	Girginer 2004		
Tezik Tepe	Adana-Kozan											x	x	x	Girginer 2004	Girginer 2004		
Ferhatlı Köyü	Adana-Kozan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
Karasis Kalesi	Adana-Kozan												x		Sayar 1996	Sayar 1996		
Karabucak Şapel	Adana-Kozan													x	Yalçın, Ersoy2007	Salman-Kaya 2008		
Mahyalar Köyü	Adana-Kozan												x	x	Yalçın, Ersoy2007	Salman-Kaya 2008		
Akçaluşağı	Adana-Kozan												x	x	Sayar 2011	Sayar 2011		
Sıralıf-Durmuşlu-Suluhan Kozan	Adana-Kozan												x	x				
Akkaya-Üsküyen	Adana-Kozan							x	x	x	x	x	x	x	Langlois 1852-1853	Langlois 1852-1853		
Tumlu Kalesi	Adana-Ceyhan												x	x	Langlois 1852-1853	Langlois 1852-1853		
Yılankale	Adana-Ceyhan												x	x	Evliya Çelebi 1644	Dağlı 2000	700 m.	
Sirkeli Höyük	Adana-Ceyhan			x	x	x	x	x	x	x	x	x			Garstang-1936	Garstang 1937	400x300m.	30 m.
Tatarlı Höyük	Adana-Ceyhan	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x			Seton-Williams1951	S.W.1954	11730dam.	
Hacılar Höyük	Adana-Ceyhan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Osten 1930	Osten 1930	100x150 m	10 m.
Yarım Höyük	Adana-Ceyhan		x		x	x	x	x	x	x	x	x			Osten 1930	Osten 1930	50x100 m.	30 m.
Adatepe II	Adana-Ceyhan		x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954	10000dam.	20 m.
Bakırlı Çiftlik Höyük	Adana-Ceyhan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Girginer 2005	Girginer 2005	6080dam.	10 m.
Mercin-Bozhöyük	Adana-Ceyhan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Seton-Williams1951	S.W.1954	150x200m.	50 m.
Hikmet Ertekinbey Höy	Adana-Ceyhan		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Girginer 2005	Girginer 2005		3,5 m.
Yarım Höyük	Adana-Ceyhan		x	x	x							x	x	x	Girginer 2005	Girginer 2005		7 m.
Mısırlı Çiftliği	Adana-Ceyhan												x	x	Girginer 2005	Girginer 2005		5 m.
Yıkık Kilise	Adana-Ceyhan												x	x	Girginer 2005	Girginer 2005		

Pasgüden Höyük	Adana-Ceyhan			x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954	14353dam.	11 m.
Kırmoğlu Çiftlik Höyük	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2005	Girginer 2005	15969dam.	14 m.
Çatal Höyük/İkiztepe	Adana-Ceyhan			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		Girginer 2005	Girginer 2005		
Ökkeş Höyük	Adana-Ceyhan											x	x	x	Girginer 2005	Girginer 2005	13276dam.	26 m.
Karahöyük Höyük	Adana-Ceyhan											x	x	x	Girginer 2005	Girginer 2005		
Ala Kilise	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2005	Girginer 2005	16340dam.	
(H)Arlavuk Höyük	Adana-Ceyhan											x	x	x	Girginer 2005	Girginer 2005		40 m.
Semerci Höyük	Adana-Ceyhan											x	x	x	Girginer 2005	Girginer2005	22000dam.	
Harputlu Tepesi	Adana-Ceyhan											x	x	x	Girginer 2005	Girginer2005	4202dam.	
Yalaközü/Sarı Höyük	Adana-Ceyhan				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954	11250dam.	
Boz Höyük I	Adana-Ceyhan			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1951	S.W.1954	8110dam.	30 m.
Sel Tepe	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2006	Girginer2006	15312dam.	
Kamışlı Yerleşmesi	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2006	Girginer2006		
Dokuz Kardeşler	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2006	Girginer2006	18000dam.	20 m.
Doruk Höyük	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2006	Girginer2006		40 m.
Topraklı Yerleşmesi	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2006	Girginer2006	8580dam.	
Kızıldere Köyü	Adana-Ceyhan													x	Girginer 2006	Girginer2006	16800dam.	
Berha Yerleşmesi	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2006	Girginer2006		
İsalı (Eseli) Höyük	Adana-Ceyhan											x	x	x	Girginer 2006	Girginer2006	3000 H k.	7 m.
Ekinyazı Höyük	Adana-Ceyhan											x	x		Girginer 2006	Girginer2006	7536dam.	
Kırkköprü Höyük	Adana-Ceyhan											x	x		Seton-Williams1951	S.W.1954	100m.	4 m.
Kurtpınarı	Adana-Ceyhan												x	x				
Adatepe Nekropolü	Adana-Ceyhan												x	x				
Hamdilli-Altıkara-Elmagölü nekropelleri	Adana-Ceyhan												x	x				
Burhanlı Köyü Yerleşimi	Adana-Ceyhan												x	x			30Ha.	2 m.
Taş Döşeme	Adana-Ceyhan												x					
Sugözü Arkeolojik Yer.	Adana-Yumurtalık												x		Sayar 2001	Sayar 2001		
Karanlık Kapı	Adana-Yumurtalık												x	x				
Ayas Köyü Nekropolü	Adana-Yumurtalık												x	x				

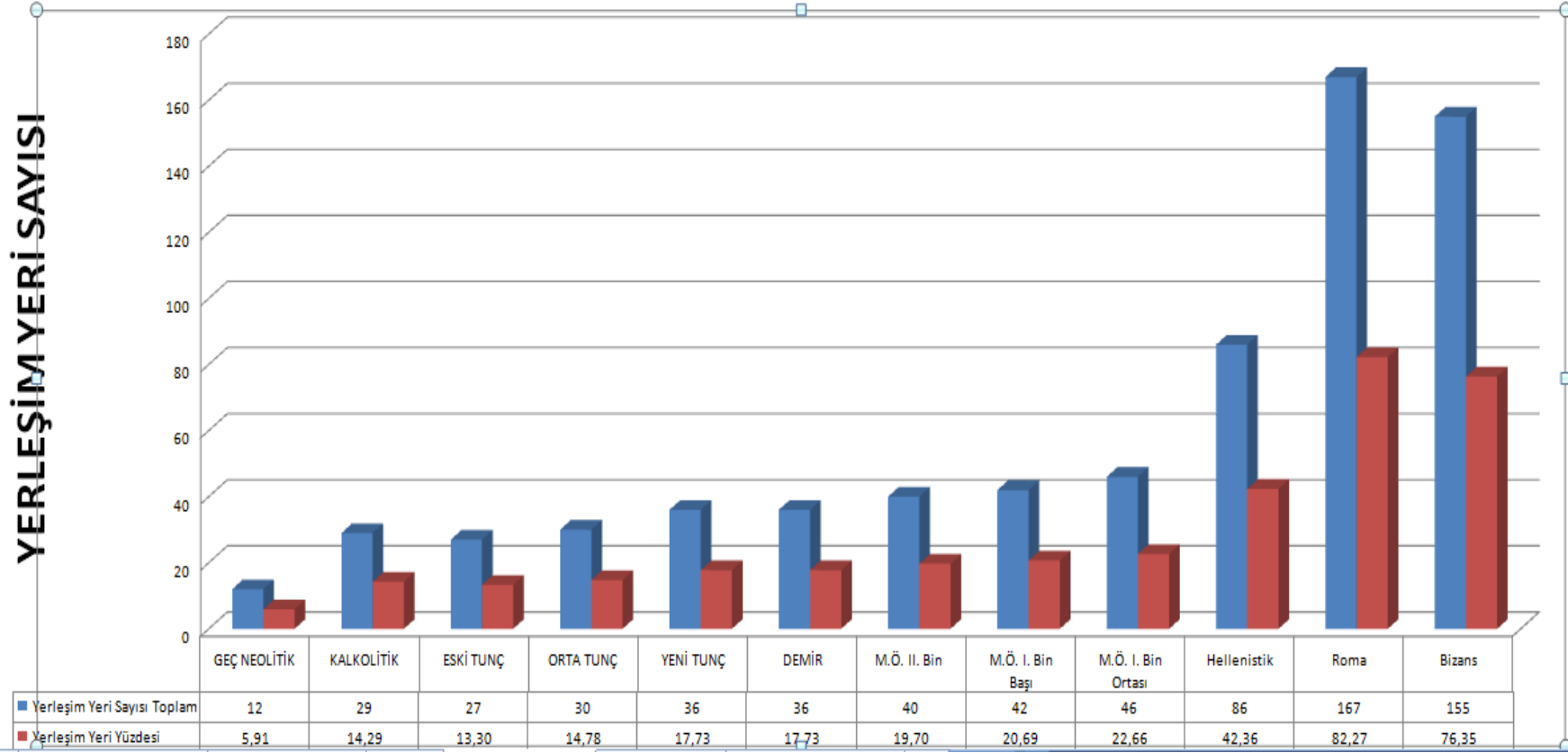
Domuztepe Höyüğü	Adana-Yumurtalık						x	x	x	x	x	x			150x100m.	20 m.
Zeytinbeli Nekropolü	Adana-Yumurtalık											x	x	Sayar 2001	Sayar 2001	
Kameroğlu Höyük	Adana-Yumurtalık					x	x	x	x	x	x					
Kaldırım Höyük	Adana-Yumurtalık											x				18 m.
Yenice Höyük	Adana-Yumurtalık											x	x			
Narlıören Höyüğü	Adana-Yumurtalık											x	x			
Uğurlubağ Kalesi	Adana-Feke											x	x	Kaya, Küçük, Şahin 2006 Salman-Kaya 2007		
Tenkerli Anıt Mezarları	Adana-Feke											x	x			
Paşalı -Çorcular	Adana-Feke											x	x			
Maran Kalesi	Adana-Feke												x	Kaya, Küçük, Şahin 2006 Salman-Kaya 2007		
Kaleyüzü Gözetleme	Adana-Feke												x	Kaya, Küçük, Şahin, Çetgin2006Salman-Kaya2007		
Köleli Kalesi	Adana-Feke												x			
Kastabala	Osmaniye								x	x	x	x		Davis 1879	Davis 1879	
Kadirli	Osmaniye											x	x	Texier 1836	Texier 2002	
Hemite Kalesi	Osmaniye								x	x	x	x		Oldenburg 1212	Oldenburg1212	
Düziçi	Osmaniye											x	x	Langlois1852-1853	Langlois 1852-1853	
Kürek Kalesi	Osmaniye												x	Girginer 2006	Girginer 2006	
Aşlı Kalesi	Osmaniye												x	Alkım 1957-1958	Alkım 1959	
Kaypak Savranda Kal.	Osmaniye											x	x			
Çem Kalesi	Osmaniye											x	x	Alkım, Darga 1958	Alkım 1959	
Çardak Kalesi	Osmaniye											x	x			
Bahçe Kalesi	Osmaniye											x	x			
Babaoğlan Kalesi-Kötü	Osmaniye					x	x	x	x	x	x	x	x	Alkım 1958	Alkım 1959	
Esenli Kale	Osmaniye												x	Alkım 1958	Alkım 1959	
Mitisin Kalesi	Osmaniye										x			Alkım 1958	Alkım 1959	
Toprakkale	Osmaniye						x	x	x	x	x	x	x	Evliya Çelebi 1644	Dağlı 2000	75 m.
Karatepe	Osmaniye-Kadirli													Kuşçu 1944	Kuşçu 1944	
Domuztepe	Osmaniye-Kadirli	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Bossert 1946	Bossert1947	
Değirmendere Kalesi	Osmaniye-Kadirli												x	Alkım 1958	Alkım 1959	
Karafenk Kalesi	Osmaniye-Kadirli												X	Alkım 1958	Alkım 1959	

Kalkan Kalesi	Osmaniye-Kadirli											x	x	Alkım 1958	Alkım 1959
Kalealtı Kalesi	Osmaniye-Kadirli											x		Alkım 1958	Alkım 1959
Kumkale	Osmaniye-Kadirli												X	Alkım 1958	Alkım 1959
Erzin	Hatay-İskenderun					x	x	x	x	x	x	x	x		
Kinet Höyük	Hatay-İskenderun	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1959	S.W.1959
Arsuz	Hatay-İskenderun						x	x	x	x	x	x	x	Seton-Williams1959	S.W.1959
Payas	Hatay-İskenderun												x		
Sarıseki	Hatay-İskenderun										x	x	x	Seton-Williams1959	S.W.1959
İskenderun	Hatay-İskenderun	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Braidwood, Mc Ewan 1937	Braidwood 1937

TABLO verileri

Dönem	GEÇ NEOLİTİK	KALKOLİTİK	ESKİ TUNÇ	ORTA TUNÇ	YENİ TUNÇ	DEMİR	M.Ö. II. Bin	M.Ö. I. Bin Başı	M.Ö. I. Bin Ortası	Hellenistik	Roma	Bizans
Yerleşim Yeri Sayısı Toplam	12	29	27	30	36	36	40	42	46	86	167	155
Yerleşim Yeri Yüzdesi	5,91	14,29	13,3	14,78	17,73	17,73	19,2	20,69	22,66	42,36	82,27	76,35

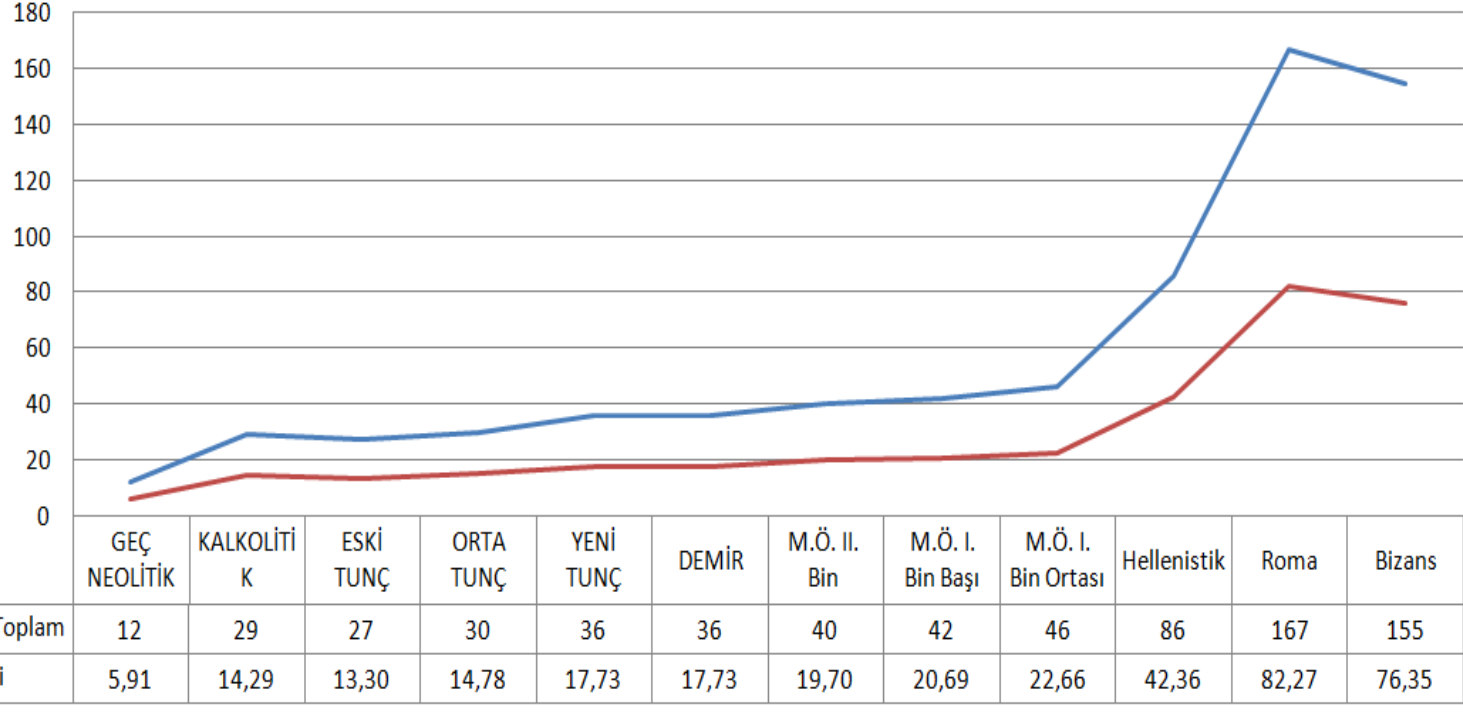
YERLEŞİM YERLERİ

Sütun Grafiği

YERLEŞİM YERLERİ

YERLEŞİM YERİ SAYISI

Çizgi Grafiği

Resim 1a
(Kaplan2012)

Resim 1c (Kaplan 2012)

Resim 1d , 1e
(Kaplan2012)

Resim 1b (Kaplan 2013)

Resim 2

Resim 3 (Kaplan 2012)

Resim 4 (Kaplan 2012)

Resim 4a

Resim 4b

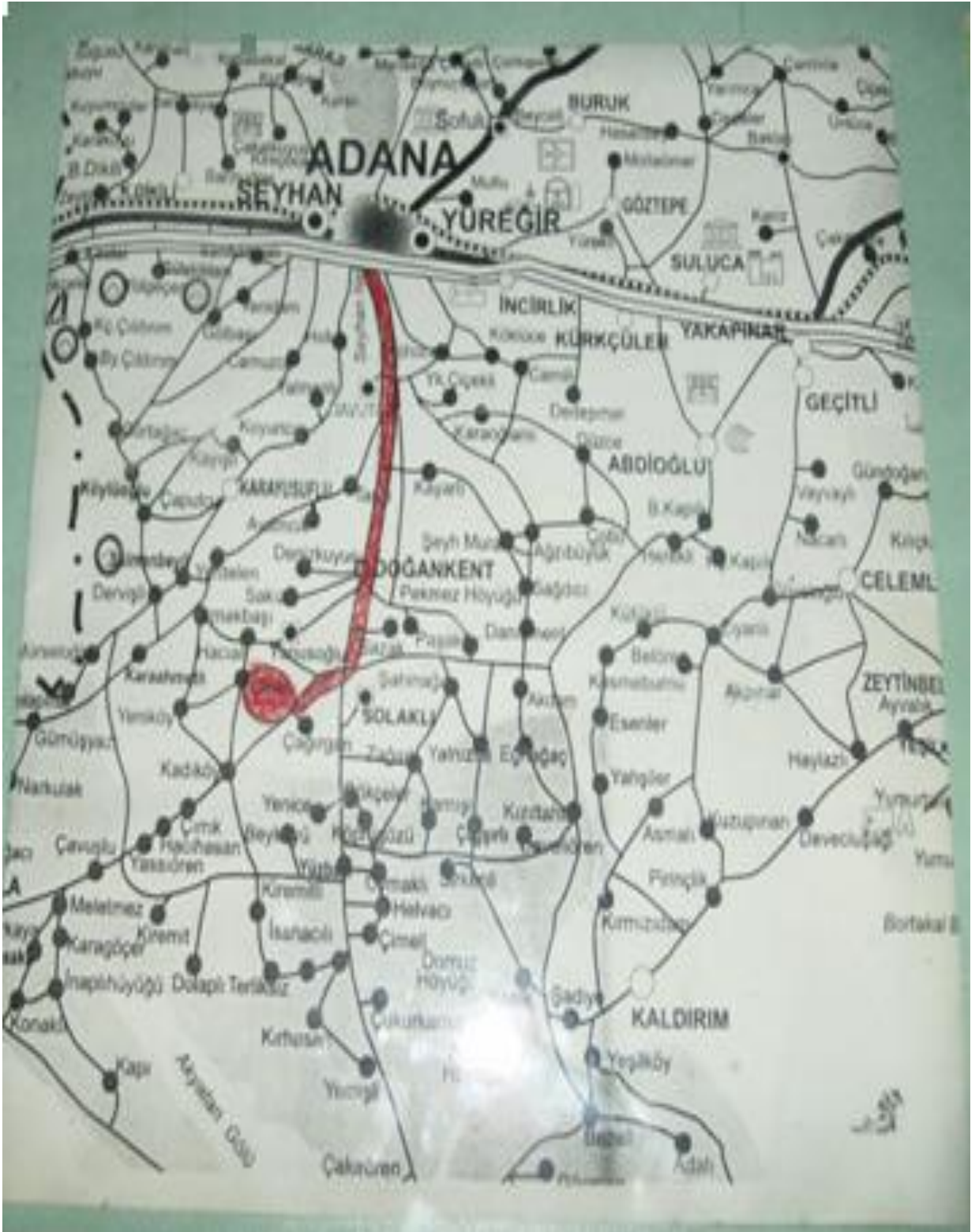
Resim 5 (Kaplan 2012)

Resim 6 (Kaplan 2012)

Resim 7 (Kaplan 2012)

Resim 8 (Kaplan 2012)

Resim 9 (Kaplan 2012)

Resim 10 (Kaplan 2012)

Resim 11 (Kaplan 2005)

Resim 12 (Tahbarer 2001-2004)

Resim 13 (Kaplan 2012)

Resim 14 (Kaplan 2014)

Resim 14a

Resim 15 (Kaplan 2012)

Resim 15a

Resim 16 (Kaplan 2012)

Resim 17

Resim18 (Kaplan 2013)

Resim 19 (Kaplan 2014)

Resim 20 (Kaplan 2015)

Resim 21 (Kaplan 2014)

Resim 22 (Kaplan 2013)

Resim 23 (Kaplan 2013)

Resim 24 (Kaplan 2012)

Resim 25

Resim 26 (Özerli 2012)

Resim 27 (Kaplan 2012)

Resim 28 (Kaplan 2012)

Resim 29

Resim 30 (Kaplan 2012)

Resim 31 (Kaplan 2012)

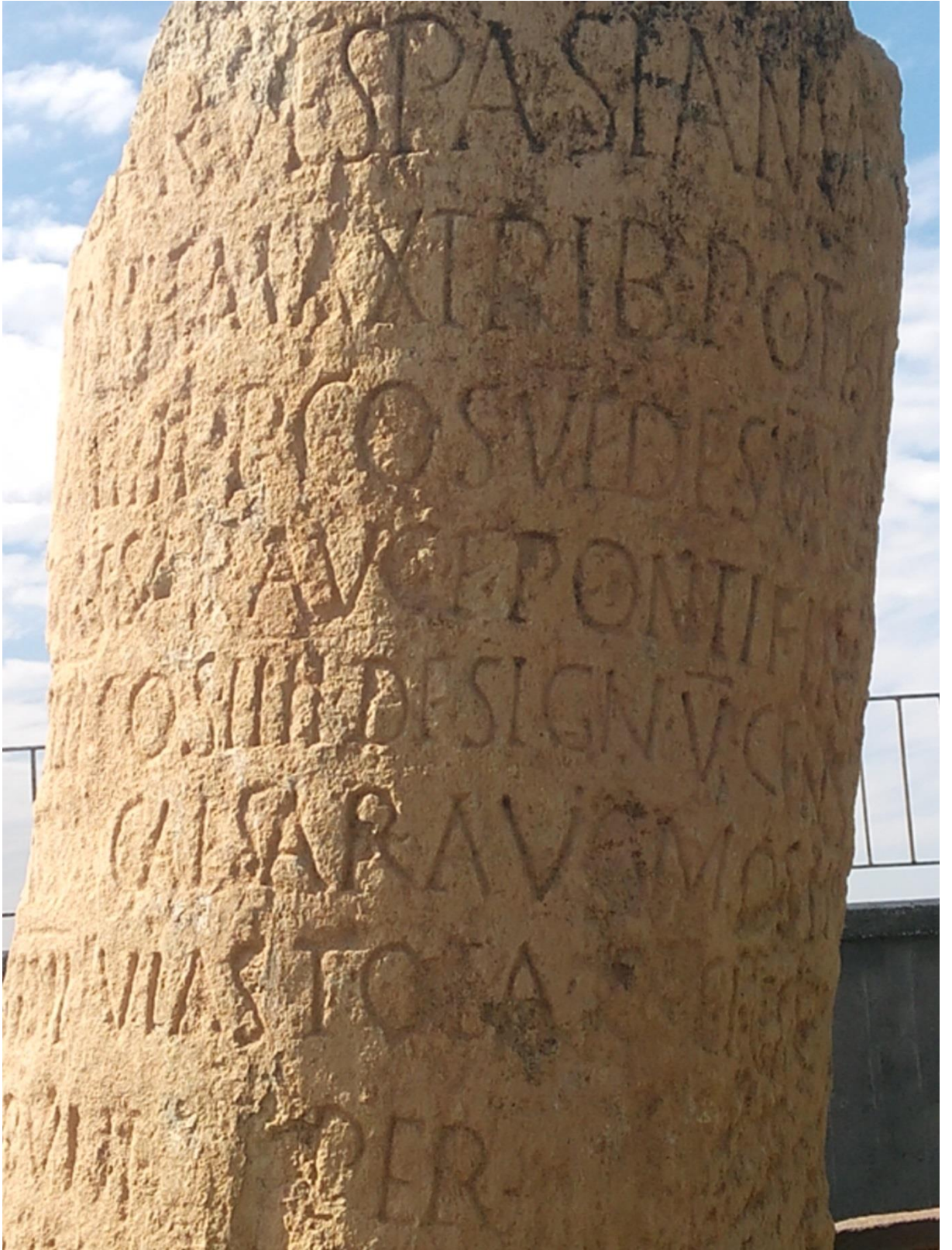
Resim 32 (Kaplan 2012)

Resim 33 (Kaplan 2012)

Resim 33a (Kaplan 2014)

Resim 34 (Kaplan 2012).

Resim 35 (Kaplan 2012)

Resim 35a (Kaplan 2012)

Resim 36 (Kaplan 2012)

Resim 37 (Kaplan 2012)

Resim 38 (Kaplan 2012)

Resim 39 (Kaplan 2012)

Resim 40 (Kaplan 2012)

Resim 41 (Kaplan 2012)

Resim 42 (Kaplan 2012)

Resim 43 (Kazı: Çelik 2008) (Resim : Kaplan 2012)

Resim 44 (Kaplan 2012)

Resim 45 (Kaplan 2013)

Resim 46 (Kaplan 2013)

Resim 47 (Kaplan 2013)

Resim 48 (Kaplan 2013)

Resim 49 (Kaplan 2012)

Resim 50 (Kaplan 2012)

Resim 51 (Kaplan 2012)

Resim 52 (Kaplan 2012)

Resim 53 (Kaplan 2012)

Resim 53a (Kaplan 2012)

Resim 54

Resim 55

Resim 56

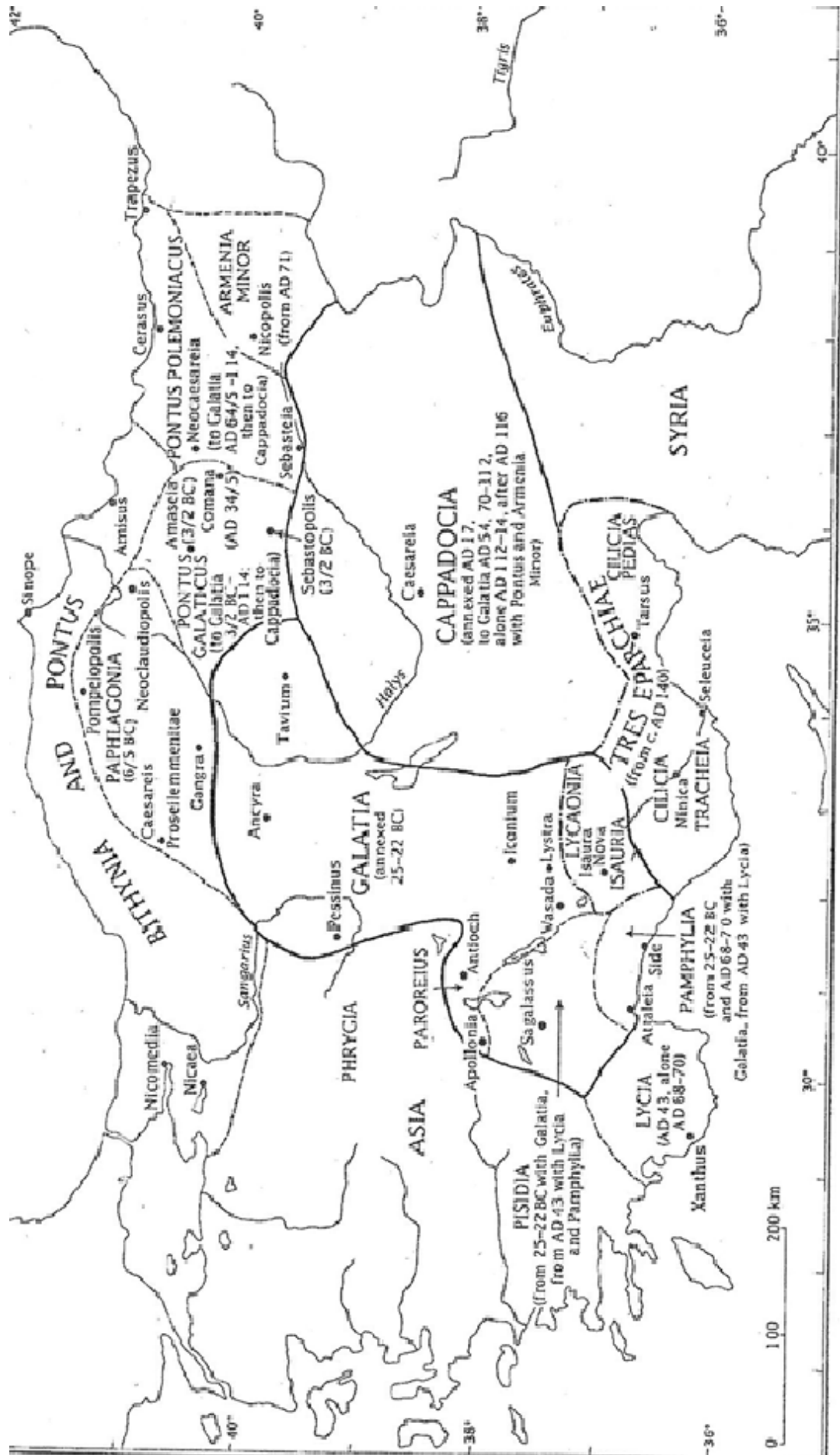
Resim 57

Resim 58

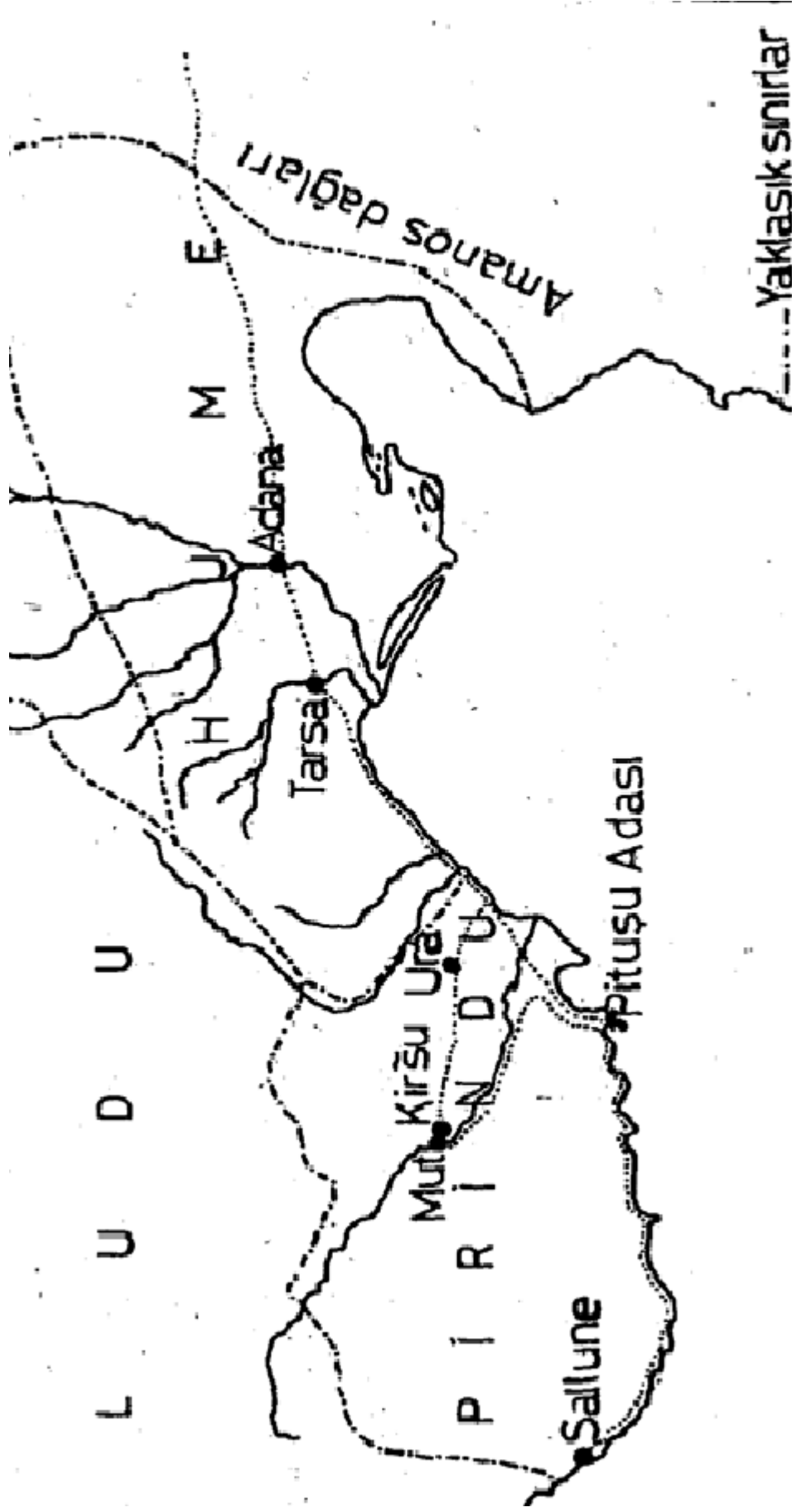
Resim 59

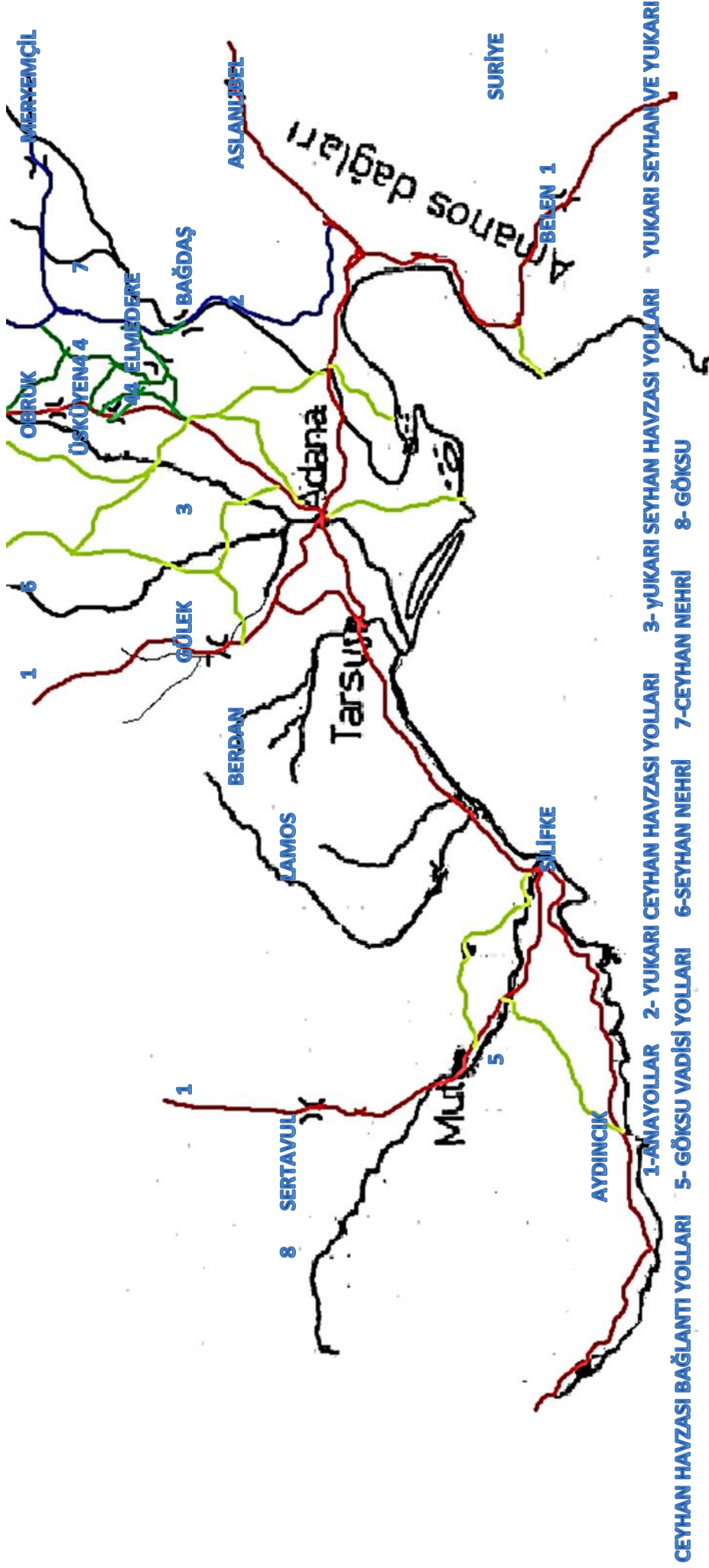
Harita 1 (Mitchell, Clarendon Press-Oxford)

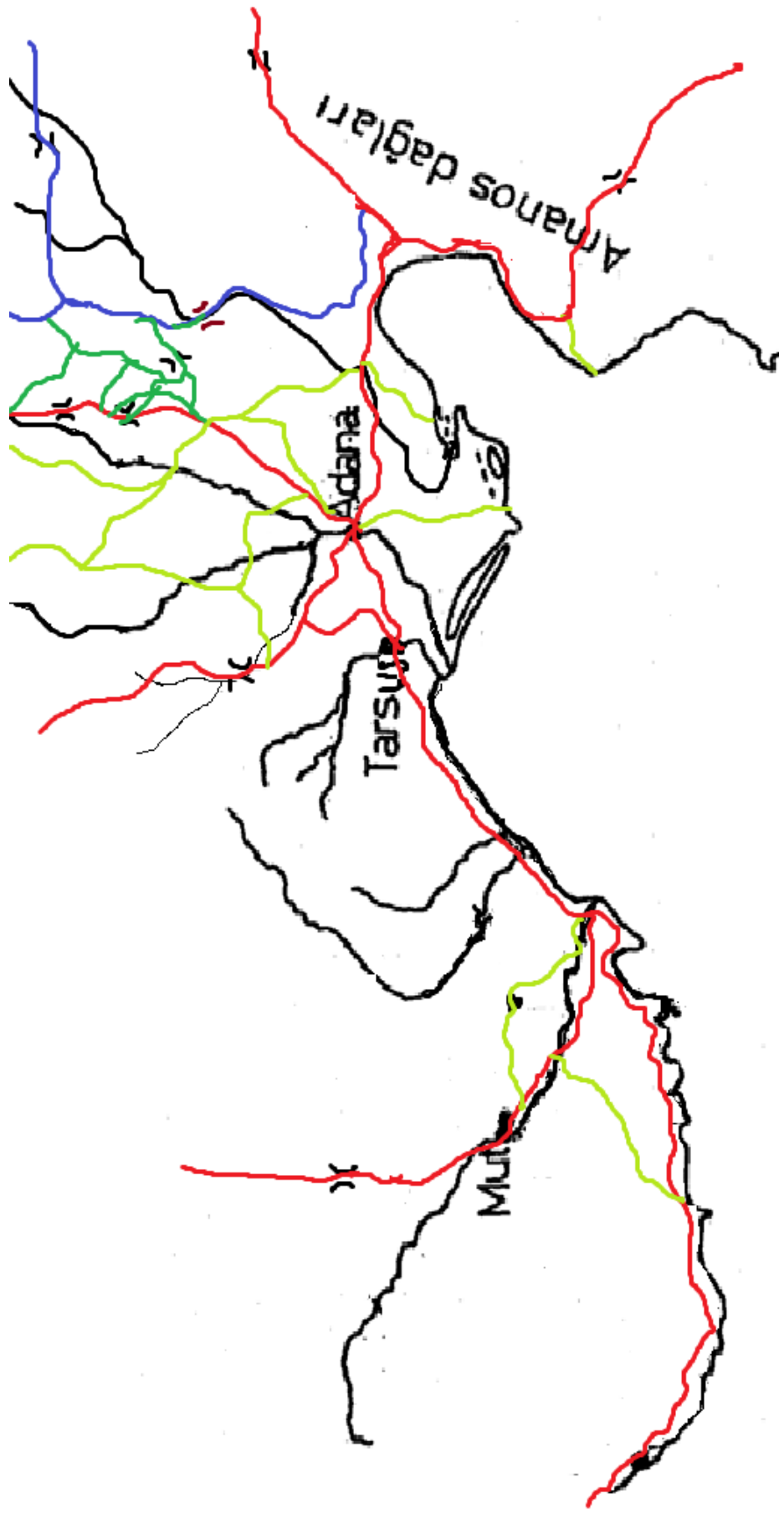
Harita 2 (Bahar 1991)

Harita 4 (Bahar 1991)

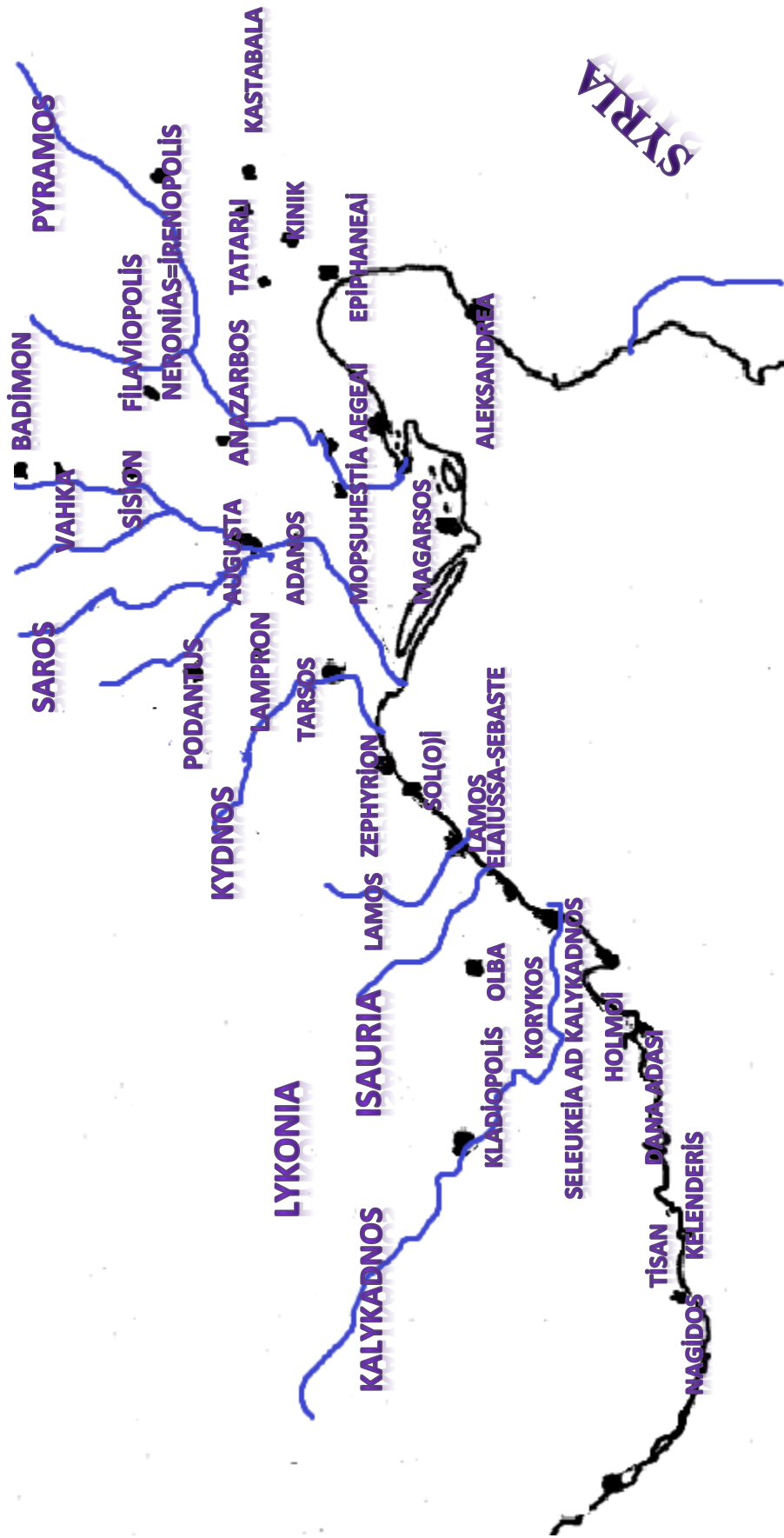

CEYHAN HAVZASI BAĞLANTI YOLLARI 5- GÖKSU VADİSİ YOLLARI 6-SEYHAN NEHRİ 7-CEYHAN NEHRİ 8- GÖKSU

Harita 6

CAPPADOCIA

Harita

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı: Aytül

Soyadı: KAPLAN

Doğum Tarihi: 12.04.1968

Doğum Yeri: Kozan/ADANA

Medeni Hali: Evli- 3 çocuk sahibi

Adres :PTT Evleri Mah. 3635 Sokak Ev No: 41/5 01240 Yüreğir/ADANA/TÜRKİYE.

Tel. (Gsm): 0544 271 80 34

Tel. (Ev): 0322 329 76 07

E-Posta: aytulkaplan_01@hotmail.com

Eğitim Durumu:

Yüksek Lisans: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı 1989-1993

Lisans: Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü 1985-1989

Lise: Kozan Lisesi 1982-1985

Orta okul: Kozan Ortaokulu 1979-1982

Mesleki Durum:

Tarih Öğretmeni 1991-.....